William Faulkner

Casa cu coloane

Traducere din limba engleză
EUGEN BARBU
ANDREI ION DELEANU

Prefaţă, tabel cronologic şi note
ANCA PEIU

RAO

Varianta V1.0
mai, 2016

OSTINATO:
Casa întunecată a lui William Faulkner

În Yoknapatawpha, labirintica lume romanescă faulkneriană, *casa întunecată* este un motiv tematic reluat *cu obstinaţie,* tot aşa cum, într-o simfonie, un motiv melodic sau ritmic, revenind stăruitor, se afirmă ca un *ostinato.* Nucleu obsedant şi fatal al întregii *construcţii diegetice, întunecata casă faulknerianǎ* îşi păstrează nedezminţită sorgintea romantică: imaginea palimpsestică a *Casei Usher* din nuvela fantastică a lui Edgar Allan Poe, în primul rând; dar şi ecouri ale aceluiaşi secol XIX literar, de dincoace de ocean: *Casa întunericului (Bleak House),* romanul de maturitate al victorianului Charles Dickens, sau chiar *Amintiri din casa morţilor,* cartea de inspiraţie autobiografică a lui Feodor Mihailovici Dostoievski, ale cărui portrete de ocnaşi ruşi prefigurează galeria faulknerianǎ a puşcăriaşilor de la Parchman, Mississippi. *Casa întunecată* nu e doar *acasă:* tribunalul şi închisoarea reprezintă convingătoare variaţiuni pe acelaşi tipar metaforic şi tematic dominant, un terifiant *ostinato* fără scăpare.

Până în 1959, către amurgul vieţii lui William Faulkner, când *Casa cu coloane (The Mansion)* – volumul final al Trilogiei Snopeşilor – vedea lumina tiparului, scriitorul renunţase, de două ori deja, la un titlu de roman gravitând în jurul acestei viziuni tenebroase. *Lumină de august (Light în August),* publicat în 1932, fusese provizoriu intitulat *Casă întunecată (Dark House),* pe parcursul elaborării. Apoi, O *casă întunecată (A Dark House)* reprezintă versiunea iniţială, nicicând „oficială”, a titlului romanului *Absalom, Absalom!* publicat în 1936. Cu talentul său „suplimentar” pentru desen, romancierul oferă spre publicare cartea prevăzută cu

faimoasa hartă a oraşului Jefferson, din comitatul Yoknapatawpha, statul Mississippi. E o hartă fictivă, desigur, dar dinamică, mereu în mişcare, ca şi cum poveştile tuturor acelor familii (mari şi mici), ale tuturor acelor singuratici (mari şi mici) s-ar putea *(s)pune pe hartă.* E o hartă înţesată de *case întunecate,* năzuind spre lumină, dar blestemate *(doomed)* să se năruie în întuneric. Fiindcă pământul lucrează, cum spune Mink Snopes. Mai devreme sau mai târziu, îşi recuperează locatarii.

Pe această hartă, ea însăşi revenind ca un *ostinato* în acest *diegesis* baroc, *casa întunecată* se înfăţişează – cel mai adesea – într-o *dublă ipostază:* „Locuinţa pastorului Hightower, unde a fost ucis Christmas", „Casa domnişoarei Joanna Burden, unde Christmas a ucis-o şi unde s-a născut copilul Lenei Grove", „Suta lui Sutpen - 12 mile". Casele acestea au fost ridicate şi locuite – cel puţin, în primele două cazuri – de cei în căutarea păcii şi a împăcării cu sine şi cu lumea. Datul lor de *case întunecate* le va schimba menirea. Dualitatea ironică a destinului marchează tragic *casa întunecată.* Iar „Suta lui Sutpen", plănuită să afirme cucerirea *respectabilităţii* stăpânului ei, se va *meăpăţâna* fin manieră *ostinato)* să-i refuze lui Thomas Sutpen confirmarea victoriei lui asupra sorţii.

Nici în *Casa cu coloane* jocul narativ nu se simplifică. Titlul însuşi este ambiguu, enigmatic; el trimite la *două case cu coloane:* atât la bătrânul conac al familiei De Spain, din oraşul Jefferson, de unde Flem Snopes, tânjind, în felul său, după aceeaşi *respectabilitate,* râvnită şi de Thomas Sutpen din *Absalom, Absalom!* (la care tocmai ne refeream), îl alungă pe Manfred de Spain, adevăratul proprietar şi moştenitor al casei, cât şi la Conacul Franţuzului *(Old Frenchman Place),* marea casă părăsită din cătunul Moşia Franţuzului *Frenchman's Bend),* unde Mink Snopes se ascunde o vreme, după ce l-a ucis pe Flem[1]. Întrucât acest

1 Citat de către eseul academic Diane Roberts, *(Eula, Linda, and the Death of Nature) Eula, Linda şi moartea naturii,* publicat în vol. redactat de Donald M. Kartiganer şi Ann J. Abadie, intitulat *(Faulkner and the Natural World), Faulkner*

punct terminus al Trilogiei Snopeşilor nu este precizat, cititorul poate să-l identifice (mai curând, să-l bănuiască) numai însoţindu-i pe Gavin Stevens, procurorul districtual din Yoknapatawpha, şi pe vechiul său prieten, V.K. Ratliff, negustor itinerant de maşini de cusut şi, mai nou, de aparate de radio, în căutarea lui Mink Snopes. Misiunea lor este să-l avertizeze pe acesta de iminenta sosire a şerifului districtual, să-i predea banii din partea Lindei Snopes, şi să-l determine să părăsească, pentru totdeauna, ţinutul blestemat. Este secţiunea finală a romanului ultim din Trilogia Snopeşilor, intitulată „Flem". Cercul s-a închis: de la secţiunea de început a primului volum, intitulată tot „Flem", până aici, am parcurs drumul unei poveşti complicate, cu multe suişuri şi coborâşuri. Construcţia ei, cu toate virtuozităţile stilistice moderne şi postmoderne, rămâne clasică şi nobilă. Ca a unei case vechi şi cu atât mai misterioase. Ca a unei case la care cititorul se întoarce mereu, asemenea criminalului fascinat de ascunzătoarea-i iluzorie şi trădătoare. *Ostinato.*

Pistolul cu care Mink îl împuşcă mortal pe Flem pare caricatura unei arme de foc: arată „ca o broască ţestoasă fosilizată", cum spun toţi cei care apucă să-l vadă. Totuşi, pistolul „a funcţionat", cum remarcă Gavin Stevens laconic, în dimineaţa următoare crimei, pe care se străduise din răsputeri să o împiedice. Pe lângă acest pistol, ca o jucărie de bâlci, puşca ruginită cu care Mink îl omorâse pe Jack Houston, cu treizeci şi opt de ani înainte de a ajunge la cumplita închisoare Parchman, unde îşi ispăşeau pedepsele „vieţarii" Sudului, puşca greoaie din tinereţea lui Mink poate

şi lumea naturii, Jackson, University Press of Mississippi, 1999, pp. 159-178, Noel Polk, autorul volumului *(Children of the Dark House) Copii ai casei întunecate,* Jackson, University Press of Mississippi, 1996, susţine că vechiul Conac al Franţuzului este singura ascunzătoare posibilă pentru Mink Snopes, întrucît era singura casă din cătun, destul de mare ca să aibă şi o pivniţă. De asemenea, aşa cum Diane Roberts subliniază, Noel Polk este partizanul ideii că talentul lui William Faulkner s-a menţinut nediminuat pînă la sfîrşitul vieţii marelui scriitor american.

fi apreciată ca o armă *respectabilă* – ca să folosim unul dintre cuvintele-cheie ale Trilogiei Snopeşilor. Dacă odinioară, pentru gloanţe, Mink avusese de făcut un drum până la oraş, la Jefferson, de data aceasta, el face – ieşind de la Parchman – un ocol până la Memphis, de unde îşi procură şi arma, şi gloanţele, dintr-o obscură prăvălie de obiecte amanetate. Mink este un personaj rural; ocaziile cu care se vede nevoit să meargă până la (cel mai apropiat) oraş sunt puţine şi presante: fie la bordel, la Memphis – de unde şi exactitatea reperării magazinului de obiecte amanetate, ce se găsea pe acelaşi loc, la fel ca în urmă cu mai bine de patruzeci de ani, când Mink era flăcău –, fie la târguit ceva de împuşcat. Nu contează ce anume – nicio armă nu e prea modestă, niciun cartuş nu e prea umil, nici ultimul glonţ de pe ţeava pistolului „de jucărie” (de care va muri Flem) – pentru Mink Snopes. El se descurcă oricum, cu orice: dacă aici avem un exemplu a ceea ce americanii numesc *self-reliance (încredere în forţele proprii)* sau *wilipower (puterea voinţei),* sau *pragmatism,* atunci, de bună seamă, este un exemplu foarte convingător, nu numai pentru toate acestea, ci chiar şi pentru obsedantul *American Dream (visul american),* promovând o morală a ambiţiei fără limite.

Totuşi, Mink are mândria lui de criminal cinstit, de profesionist: se simte lezat când se vede jefuit, în drum spre Memphis, de cei zece dolari, singurii lui bani, ţinuţi pentru pistol, cu atât mai mult cu cât, ispitit de o puşcă de mare calibru, nu se poate hotărî să o fure: doar nu e hoţ! Nu este decât unul dintre momentele de o deconcertantă ironie, în care William Faulkner excelează.

Asemenea lui Joe Christmas din *Lumină de august,* Mink Snopes vrea să-i facă *pe ceilalţi* conştienţi de existenţa sa. În mintea lui obsedată *(ostinato), toţi ceilalţi* formează un front comun împotriva lui. Tot ce are el de făcut este *să demonstreze că e cineva, să se afirme.* Astfel portretizat, Mink nu se prezintă deloc uşor de catalogat: nici drept „o minte bolnavă”, nici pur şi simplu un „personaj negativ” – sau, cum ar spune americanii, *the bad guy.* Faulkner îl

construieşte pe Mink asemenea unui personaj absolut plauzibil, *just the man în the street,* cum s-ar spune. Nu numai că nu e *chiar aşa de nebun,* nici măcar nu e *chiar aşa de rău,* după ce îl cunoaştem mai bine. Mink este atât de veridic realizat de scriitor, încât pare *un om obişnuit.* Şi de-abia de aici putem simţi un fior de teamă: Mink poate fi oriunde, oricine. Este de neoprit, de neînfrânt; nu ca un erou, dimpotrivă: ca unul care *„trece neobservat*", cum spune Gavin Stevens. Victimele unui asasin ca Mink nu au cum şi nu au unde să se ascundă de el. Ca un veritabil Snopes, Mink este scund, mereu comparat cu un copil, ca dimensiuni fizice, atât la douăzeci şi cinci, cât şi la şaizeci şi trei de ani, când i se dă drumul de la Parchman. Se poate strecura uşor, oriunde. Prezenţa lui, perfect umană, prea ignorabilă, chiar plină de umor (deşi involuntar), chiar stârnind compasiune (nu pentru că e condamnat pe viaţă la Parchman, ci pentru că se agaţă de speranţă, atât cât mai e viu), rămâne letală.

La Parchman, Mink Snopes învaţă să rabde. Îi trebuie această şcoală a răbdării ca să compenseze graba cu care l-a ucis pe Jack Houston. În mintea lui, nu omorul săvârşit de el reprezintă cauza detenţiei sale pe viaţă, ci refuzul lui Flem Snopes de a-şi ajuta, la nevoie, ruda săracă şi *„mai puţin norocoasă*", cum spune el mereu, cu obidă. Ironia destinului său vrea ca Flem să moară de mâna *rubedeniei ignorate,* tocmai el, care e – de-a lungul a trei volume – *campionul nepotismului.* O lege nescrisă îi cerea să abuzeze de justiţie, de dragul neamului său. Nerespectarea ei l-a dezamăgit pe vărul Mink într-atât, încât îndură treizeci şi opt de ani de detenţie grea numai în speranţa că va mai apuca ziua răzbunării. Mink face o disociere sensibilă între *justiţie* şi *dreptate*. El nu o vrea decât pe aceasta din urmă.

Mink nici măcar nu e un cinic. Dimpotrivă, pasajele redând ardoarea, disperarea cu care se agaţă de nădejdea că va supravieţui – mai întâi, celor douăzeci de ani de închisoare, apoi dublării pedepsei, în urma unei tentative de evadare eşuate, în care fusese momit tot de Flem – sunt

pline de lirism. Dorinţa lui fierbinte are o ţintă tot *dublă*, cum o cere structura polarizată a cărţii întregi: nu e suficient ca el să fie în viaţă când pedeapsa va fi fost ispăşită. Trebuie să se roage şi pentru Flem însuşi, să nu moară până atunci. Să-l aştepte pe el. Patima cu care Mink îşi visează momentul răzbunării este demnă de o cauză mai bună, poate chiar de aceea a unui îndrăgostit. Dar, din umbra cortinei, povestitorul omniscient – căruia îi mai ţin locul, din când în când, vechile noastre cunoştinţe din *Oraşul:* V.K. Ratliff, Gavin Stevens, Charles Mallison, maturizat, fără voie, de experienţa unui lagăr nazist de prizonieri de război, ca şi de înaltele studii la Harvard; ba chiar şi Montgomery Ward Snopes, trimis de unchiul Flem tot la Parchman, aparent în urma scandalului cu ilustratele pornografice, dar, de fapt, în misiune pe lângă Mink, să-l ispitească să fugă – pare să ne întrebe printre rânduri: cine suntem noi să judecăm?

În economia trilogiei, Mink este cel puţin la fel de important ca Flem. Speranţa lui încrâncenată că-şi va împlini – nu *visul,* în viziunea lui, ci *datoria* de a-l extermina pe vărul său, care l-a neglijat cândva – îl face să se agaţe de un Dumnezeu propriu (vorba unui cântec, un fel de *personal Jesus),* altul decât Cel slăvit în biserică. Un Dumnezeu care „nu are nevoie să-i scrii scrisori", cum îi explică el gardianului perplex. Ştie El foarte bine deja ce-ţi doreşti şi ce are de făcut. Atât de bine, încât poate chiar să dărâme o biserică părăsită peste evadatul de la Parchman, care se adăpostea în ea, amenințându-l pe Mink, prin cartoline de Crăciun şi de Valentine's Day, că n-o să-i priască libertatea.

Aşadar, iată cum ideea că, dacă îţi doreşti ceva din străfundul sufletului, întreg universul va conspira la împlinirea visului tău nu e tocmai nouă, deşi e la modă azi, din nou, ca multe alte variaţiuni pe o temă faustică. Afinitatea dintre William Faulkner şi scriitorii latinoamericani contemporani se atestă încă o dată. *Alchimistul* brazilianului Paulo Coelho comunică – într-o limbă enigmatică, dar inteligibilă – cu fantome ale personajelor faulkneriene, trezite la viaţă de aceleaşi refrene

ostinato.

„Oameni ca el nu posedaseră vreodată, nici măcar temporar, pământul pe care credeau că-l închiriaseră între un ajun de An Nou şi următorul. *Pământul însuşi era cel care îi poseda, şi nu numai de la însâmânţare la recoltă, ci pe vecie".* Nostalgia libertăţii pierdute se confundă, la Mink Snopes, cu aceea a unui timp în care tot în slujba cuiva muncea, tot el era obiectul posedat, dar, cel puţin, era o servitute liber consimţită. La Parchman trebuie să lucreze pe plantaţiile de bumbac ale deltei fluviului Mississippi, dar ca puşcăriaş. Chiar şi aici se va face remarcat prin hărnicie, străduindu-se să respecte programul comportamental pe care şi-l impusese de la bun început, în speranţa că va ieşi mai repede. Celelalte reguli de comportament prevedeau: evitarea oricăror conflicte, mai ales cu angajaţii închisorii, dar, mai cu seamă, renunţarea la orice tentativă de evadare. După ce cade în capcana întinsă de Flem, care îşi asigura astfel încă douăzeci de ani de viaţă, cu vărul ţinut după gratii, Mink devine un veritabil model de conduită. Astfel obţine o mult dorită graţiere, recăpătându-şi libertatea după treizeci şi opt de ani, în loc de patruzeci. Principala semnatară a petiţiei de graţiere este Linda Snopes Kohl, fiica sinucigaşei Eula Varner Snopes.

William Faulkner al anilor cincizeci târzii nu ne mai propune cascadorii stilistice, vizând, în special, tratarea acronologică a secvenţelor narative, ca în romanele experimentale ale tinereţii şi maturităţii sale (vezi *Zgomotul şi furia* sau *Absalom, Absalom!).* Cu toate acestea, fiecare dintre romanele Trilogiei Snopeşilor este astfel construit, încât *nu* ordinea cronologică reprezintă liantul dintre ele. Deşi formează o saga, cărţile – atât separat, cât şi împreună – se citesc *altfel* decât clasicele romane de familie ale secolului al nouăsprezecelea, din a căror tradiţie provin, de fapt. *Altfel* – în sensul că volumul final nu reprezintă, propriu-zis, o continuare a „acţiunii" din al doilea volum şi nicio „concluzie" a trilogiei. Cel mai complex din punct de

vedere narativ este, într-adevăr, *Casa cu coloane*, în care sunt prezente nu numai precedentele două volume, ci şi alte cărţi ale comitatului Yoknapatawpha, cum ar fi *Zgomotul şi furia* sau *Sanctuar.*

Miss Reba Rivers, patroana bordelului din Memphis, unde Popeye o duce pe Temple Drake, din *Sanctuar*, are un rol destul de important, de data aceasta, în păcălirea lui Mink de către Montgomery Ward Snopes. Stabilimentul ei este frecventat – cu o oarecare asiduitate, la un moment dat – şi de senatorul Clarence Egglestone Snopes, fratele după tată al lui Montgomery Ward, amândoi fii ai grotescului I.O. Snopes.

În ce priveşte familia Compson din *Zgomotul şi furia,* dintre toţi membrii ei nu a mai rămas decât Jason, care este şi singurul capabil să formeze un duet al escrocilor cu Flem Snopes. Minţile lor diabolice se duelează în stratageme de minciună şi înşelătorie, în genul „care pe care”. Senatorul Clarence Egglestone Snopes reprezintă *clasa politică de tip Snopes*, prin incompetenţă şi crasă ignoranţă, impostură, oportunism, lipsă de scrupule, lăcomie, voiajând dintr-un partid într-altul (cum vedem prin ziare că se practică şi astăzi, deşi nu trăim în Yoknapatawpha!), dintr-o organizaţie într-alta (vezi Ku Klux Klan), trădându-şi şi calomniindu-şi foştii aliaţi, pe fiecare în parte, până când moş Billy Vamer se plictiseşte de atâtea gafe şi-i retrage protecţia şi banii. Prin simetrie, tot atât de bine reprezentată rămâne şi *clasa oamenilor de afaceri de tip Snopes*, prin Flem în persoană, care îşi găseşte un „partener” pe măsură în Jason Compson. Calităţile de *businessmen* ale amândurora ies la o lumină la fel de crudă ca aceea proiectată pe „politician”. Dar Jason Compson este depăşit în faţa lui Flem Snopes, care îşi menţine rangul, ieşind câştigător din orice artificiu de inginerie financiară.

Mai presus de toate virtuţile ei estetice şi filozofice – pentru că, deşi naraţiunea este vioaie, nuanţată, plină de acţiune, Faulkner rămâne un scriitor meditativ, formându-şi cititorii în consecinţă – *Casa cu coloane* trebuie (re) citită

pentru că frapează prin contemporaneitatea mesajului ei. Tonica ironie faulknerianã animă situaţii şi personaje care, dacă nu ar fi fost „puse în carte” acum aproape o jumătate de veac, ar putea fi suspectate azi de „orice asemănare cu realitatea” noastră autohtonă. Şi în universalitatea operei literare se poate descifra un fel de *ostinato.*

În 1959, William Faulkner avea şaizeci şi doi de ani: abia scăpat de la Parchman, Mink Snopes are şaizeci şi trei. Prin *Casa cu coloane* (1959), scriitorul se întorcea – *ostinato* – după *treizeci şi patru de ani,* la lumea romanescă din *Cătunul* (început, de fapt, prin 1925): după *treizeci şi opt de ani,* Mink este iarăşi un om (periculos) liber. Până şi fizic, romancierul are ceva din propriul personaj – sau trebuie să schimbăm ordinea, să spunem că Mink seamănă cu născocitorul său? „Emma Bovary sunt eu”, mărturisea Gustave Flaubert, unul dintre maeştrii recunoscuţi ai scriitorului american autodidact, el însuşi un cititor vorace şi neobosit.

Dacă în *Cătunul* se face aluzie la povestirea lui Washington Irving, *(The Legend of the Sleepy Hollow), Legenda Văii Adormite*, şi la protagonistul ei, Ichabod Crane, în *Casa cu coloane* se simte puternic fundalul cărţii *(The Legend of Rip Van Winkle) Legenda lui Rip Van Winkle,* aparţinând aceluiaşi scriitor, un preclasic al prozei literare americane. Rip Van Winkle se trezeşte, după douăzeci de ani de somn adânc, în munţii Kaatskill şi se întoarce – *ostinato* – în sătucul său. Lumea pe care o găseşte aici este atât de diferită de aceea pe care o cunoscuse el cândva, încât, acum, *realitatea* îi pare *vis.* „Nu ştiu cine sunt”, spune Rip visătorul, buimac. În timpul straniei lui *absenţe* (asemenea unui halucinant episod de *Life-in-Death,* cum e blestemul bătrânului marinar al lui S.T. Coleridge), ţinutul său trecuse prin transformări istorice, *reale:* Războiul Revoluţionar de Independenţă, din care au rezultat primele treisprezece State Unite ale Americii.

După treizeci şi opt de ani (din 1908 până în 1946) la

Parchman, Mink se întoarce – *ostinato* – într-o lume devenită tot mai mică în urma unei duble experienţe traumatice – de război mondial. Yoknapatawpha nu e mai provincială acum decât întregul stat Mississippi, decât Statele Unite, care trebuie să treacă prin haosul postbelic, la fel ca restul lumii răvăşite. Pe de altă parte, rutina şi decorul vieţii cotidiene s-au schimbat în bine – deşi ironia povestitorului nu doarme – şi, conform principiului tradiţional american (vezi H.D. Thoreau: *Simplify, simplify!),* toate se fac mai repede acum.

Fatala eliberare a lui Mink Snopes are loc pe 26 septembrie – William Faulkner s-a născut pe 25 septembrie. Şocul regăsirii lumii libere, dureroasa – şi *obstinata* – (re)adaptare la o viaţă *de care îşi aminteşte* cu înverşunare, dar din care i-a mai rămas doar o prea slabă legătură cu realitatea, sunt, de fapt, simptome ale vârstei biologice necruţătoare. Atât *detenţia* (ca şi *somnul greu* al lui Rip Van Winkle), cât şi *întoarcerea* într-o lume (aproape) străină se citesc într-un cod metaforic: *un vis* (fie el frumos, fie coşmar), o clipă de *Life-in-Deatk,* un moment de *absenţă-în-prezenţă:* mai contează definiţiile simbolice ale poeţilor? *„Life is premature"* („Viaţa e prematură", cum spune, elegiac, Gavin Stevens în volumul doi al trilogiei: nici nu contează *cronologic,* adevărul revelaţiei sale rămâne acelaşi şi în volumul trei). Faulkner insistă asupra semnelor infinitezimale ale zilelor de toamnă: descrie cerul zodiacal al Balanţei, pământul. Care aşteaptă. Aşteptarea pe care Mink *a învăţat-o* la Parchman – savantă parodie faulknneriană a tiparului clasic de *Bildungsroman* – e doar o părticică din *marea aşteptare* cu care ne deprinde pe toţi Mama Geea. Ticăloşi învederaţi – ca Flem Snopes şi Mink Snopes – sau idealişti, incurabili cavaleri ai Binelui şi ai Dreptăţii în luptă cu Snopesismul – precum V.K. Ratliff şi Gavin Stevens – îşi consumă cu toţii ambiţiile, speranţele, spaimele, până când pământul îi eliberează de tot.

Dacă, în *Oraşul,* Gavin Stevens se făcea apărătorul *onoarei* doamnei Eula Varner Snopes, asemenea unui

cavaler medieval care îşi însoţeşte stăpâna cu iubirea lui tăcută şi devotată, sacrificându-se fără ezitare, de dragul ei, aici, în *Casa cu coloane,* imboldurile lui de Don Quijote se adresează fiicei defunctei Eula, Linda Snopes Kohl, a cărei minte de adolescentă avocatul o hrănea, odinioară, cu lecturi clasice. Dacă pretendenta faulknerianã la rolul Dulcineei poartă o mască dublă: de mamă şi de fiică, rolul scutierului Sancho Panza, lucid, inteligent, irezistibil de simpatic, îi revine – indisputabil – lui V.K. Ratliff. Acesta poate să echilibreze balanţa amicilor de o viaţă şi ca Dr. Watson faţă de Sherlock Holmes, în investigaţiile celor doi, al căror suspans de clasică intrigă poliţistă se savurează pe tot parcursul celor trei volume, pline de dovezi ale inepuizabilelor resurse de turpitudine zăcând în firea omenească. Povestind mai degrabă ca Huckleberry Finn, Ratliff adaugă doza de umor necesară înviorării spiritului grav, justiţiar şi responsabil al prietenului său, slujitorul legii. *„Omul nu e aşa de rău,* spune Ratliff, *doar că nu prea are minte."* Dar, după cum vedem, Snopeşilor nu *mintea* le lipseşte (dimpotrivă: au o zestre diabolică); ceea ce înseamnă că, de fapt, din gentileţe, Ratliff pozează în optimistul trilogiei, iar omul este *chiar aşa* de rău. Snopesismul este o boală de largă răspândire, care a trecut demult graniţele imaginare ale comitatului Yoknapatawpha. Excepţie fac numai aceia ca Ratliff şi Stevens. (Cititorul e liber să spună câţi.)

Poate că episodul cel mai memorabil – cu Ratliff ca protagonist – din *Casa cu coloane* este acela în care cei doi prieteni pleacă la New York, să ia parte la ceremonia căsătoriei Lindei Snopes cu Barton Kohl, un talentat sculptor evreu, cu simpatii comuniste, care o va lăsa văduvă la scurtă vreme după acest eveniment. El moare ca un erou într-un avion al Rezistenţei, doborât de nazişti. Linda supravieţuieşte, dar cu timpanele sparte. Aşa se va întoarce la Jefferson, complet surdă, văduvă la treizeci de ani, consacrându-se unor cauze umanitare cu o mare doză de idealism şi, pentru acel moment, cu prea mărunte şanse de

realizare (de exemplu, emanciparea negrilor, dar şi a întregii comunităţi din oraş, conform viziunii comuniste, slujite de ea în memoria soţului dispărut).

Fiica naturală a lui Hoake McCarron (pe care, atent, Gavin Stevens îl invită la nunta ei, dar fără prezentări), Linda este considerată de către unii critici literari de azi un personaj atipic pentru William Faulkner[1], deşi i se recunosc afinităţile cu Drusilla Hawk, mireasa lui John Sartoris din romanul *Neînfrânţii (The Unvanquished)*[2], o eroină devotată a Vechiului Sud din timpul Războiului Civil. Spre deosebire de Drusilla, Linda nu renunţă la sexualitatea ei, dimpotrivă, Diane Roberts o prezintă ca pe o *„femme fatale* într-un *film noir"*[3]. Personalitate accentuată, Linda îi pare lui Gavin sortită „să iubească o singură dată în viaţă, şi apoi să-şi plângă iubirea pierdută". Dimpotrivă, lui Ratliff, ea îi apare ca o femeie calculată, pătimaşă, în niciun caz inofensivă. Nu putem îmbrăţişa niciunul din cele două puncte de vedere: cititorul are dreptul la propria alegere. Cert este că Linda îşi joacă rolul de rebelă neînţeleasă, un rol specific femeii (prea) puternice din literatura americană (cel puţin de la Hester Prynne încoace). Ca şi Hester (protagonista lui Nathaniel Hawthorne din clasicul său *romance. The Scarlet Letter – Litera stacojie –,* publicat în 1850), Linda rămâne o solitară, după scurta ei poveste de dragoste cu Barton Kohl. Pe Gavin susţine că-l iubeşte (mărturisindu-i-o *obstinat* şi strident, cu vocea ei mutilată de surzenie), de aceea îl încurajează să se însoare – nu cu ea, ci cu o mai veche şi mai puţin tulburătoare simpatie de-a lui: Melisandre Backus (cu care, după cum ne amintim din *Oraşul,* însăşi Maggie, sora geamănă a lui Gavin, îl vedea consolidând un mariaj decent şi mulţumitor).

Considerăm că totuşi cea mai apropiată de structura personajului Linda Snopes Kohl ar fi Judith Sutpen,

---

1 Aşa, cel puţin, o vede Diane Roberts în articolul ei citat anterior *(ibid.).*

2 A se consulta *Tabelul cronologic*

3 *Op. at.,* **p.** 169

logodnica lui Charles Bon, ucis de Henry Sutpen, fratele gelos (al amândurora!) din capodopera faulknerianã *Absalom, Absalom!*[1] Deşi Diane Roberts o preferă pe Eula Varner ca descendentă a lui Judith [2], tocmai firea ei inadaptabilă şi chiar neîncadrarea ei într-un tipar convenţional de frumuseţe feminină – să ne amintim că, spre deosebire de mama ei, este prea înaltă, ceea ce-l face pe junele Charles Mallison, nepotul de soră al lui Gavin Stevens, să o „vizualizeze", cu efort şi curiozitate, în presupuse ipostaze erotice – o califică pe Linda drept „urmaşa" lui Judith, în locul Eulei. Afinitatea dintre Judith Sutpen şi Linda Snopes este pecetluită de relaţia lor cu *personalitatea paternă (the father figure).* Numai o Judith putea să aibă un tată ca Thomas Sutpen, numai o Linda putea să se întoarcă în casa lui Flem Snopes, fosta casă De Spain: o emblemă a *respectabilităţii uzurpate,* o tradiţională *casă întunecată*, în care nimeni – cu excepţia Lindei – nu mai pătrunde, câtă vreme Flem stă acolo. Ambiţia deşartă a *tatălui* îşi pune amprenta pe destinul *fiicei,* a cărei personalitate se va dezvolta în replică la teribila influenţă paternă şi, fatal, *împotriva* acesteia. De aceea, tipul ei de feminitate preia ceva din forţa masculină. *Last but not least,* argumentul decisiv cel mai elocvent pentru discuţia noastră de acum, în favoarea corespondenţei dintre Judith Sutpen şi Linda Snopes, rămâne *casa întunecată, casa părintească,* unde fiecare din cele două trebuie să reziste, pretinzând că e *acasă.*

Pe durata celui de-al Doilea Război Mondial, Linda – care, prin menirea ei de *new woman,* îşi asumă o *persona* când de *sophisticated lady,* când de *no lady at all* – munceşte la Pascagoula ca nituitoare pe un şantier de vapoare pentru Uniunea Sovietică. După război, revine – *ostinato* – în Jefferson să locuiască iar alături de Flem Snopes, soţul şi ucigaşul moral al mamei ei, în casa *întunecată/casa cu*

1 A se consulta *Tabelul cronologic*

2 *Op. cit.,* p. 171

coloane, în care bancherul îmbogăţit peste noapte, prin uzurpare (conform *visului american),* se instalase abuziv, alungându-l pe Manfred de Spain, proprietarul de drept şi amantul Eulei.

Interesant e că, în tot acest timp, Charles Mallison îl provoacă mereu pe Ratliff în legătură cu presupusa relaţie amoroasă dintre unchiul său Gavin şi Linda. Când Gavin se însoară cu Melisandre, naivul Charles răsuflă uşurat şi-i spune lui Ratliff că pericolul a trecut. De data aceasta, Ratliff „optimistul" îl avertizează pe tânăr că *„va fit mai rău"* decât dacă Gavin ar fi luat-o pe Linda în căsătorie.

Ratliff pare să nu se fi înşelat nici de data aceasta, ca un fin cunoscător al naturii umane. Linda nu s-a întors degeaba la Jefferson. Când nu mai are nici negri de emancipat (contra albilor), nici exploataţi (contra exploatatorilor), fiindcă Statele Unite au câştigat războiul şi poporul se bucură în voie de binefacerile capitalismului, înmulţindu-se, spre profitul bancherului Flem Snopes, Linda îşi găseşte o nouă menire. Nu ne vom da seama despre ce anume poate fi vorba, decât aflând că ea este iniţiatoarea şi prima semnatară a petiţiei de eliberare a lui Mink Snopes de la Parchman, pe considerente de comportament ireproşabil. Conform sumbrelor prevestiri ale lui Ratliff, Linda îl convinge pe Gavin să o sprijine în adunarea restului de semnături necesare, făcându-l să o creadă absolut dezinteresată şi străină de orice bănuială legată de Mink. Până la sfârşitul cărţii, Gavin refuză să accepte adevărul, chiar demonstrat cu probe de către Ratliff: Linda trebuie să fi intuit că Mink nu mai avea vreun ţel mai scump pe lume, decât să-l ucidă pe Flem.

Nici măcar Mink nu înţelege că Linda se situează de partea lui, temându-se de ea, cu ani de zile înainte de a fi eliberat, când află întâmplător de întoarcerea ei la aşa-zisa *casă părintească:* o grăitoare mostră de *casă întunecată.* În infinita lui dexteritate stilistică, Faulkner jonglează şi de data acesta cu *elementul-surpriză:* după ce Flem este împuşcat mortal – spre cinstea lui: fără a schiţa nici cea mai

vagă intenţie de a se feri – Linda îi arată lui Mink pe unde să iasă şi îi înapoiază pistolul. Nu degeaba Diane Roberts vede în Linda Snopes Kohl o variantă de secol douăzeci a lui Lady Macbeth[1], părăsind, în fine, oraşul Jefferson, într-un Jaguar britanic nou-nouţ, comandat din vreme. Aşadar, spre deznădejdea lui Gavin, Ratliff a avut dreptate: Linda ştia ce face. Trebuise doar să aştepte şi ea, ca şi Mink, momentul propice. Şi să revină – de câte ori fusese necesar – la *casa întunecată.* Linda nu iese din scenă până nu se asigură – fără să apeleze la asistenţa profesională a lui Gavin – că blestemata *casă întunecată* reintră în posesia proprietarilor de drept, singurii membri ai familiei De Spain pe care îi mai găseşte înainte de a părăsi Yoknapatawpha *for ever. Ostinato.*

Spuneam că un moment la care cititorul poate reveni cu plăcere este escapada lui Ratliff la New York, însoţindu-l pe Gavin Stevens la nunta Lindei.

Ratliff are un înduioşător cult al prieteniei: ştie să onoreze cum se cuvine un eveniment deosebit. De aceea, pornind la drum cu el, Gavin suportă cu greu şocul dea-l vedea pe Ratliff cu cravată. Ca să-i corecteze acestuia o presupusă gafă estetică, Stevens îl prezintă, la New York, Myrei Allanovna, proprietara unui celebru magazin de cravate de lux. Ratliff se alege cu o superbă cravată aurie, lăsând comanda pentru încă una, roşie cu un motiv decorativ de floarea-soarelui, stilizată şi multiplicată în miniatură, cu petale galbene şi având centrul minuscul al florii – albastru, întocmai ca ochii lui. Myra Allanovna este vrăjită de noul ei client din statul Mississippi, mai ales că ambii împărtăşesc originea rusă. *(This is America.)*

Tot farmecul situaţiei se spulberă când Ratliff află preţul mărfii: veritabilele cravate Allanovna costă şaptezeci şi cinci de dolari bucata. Dacă V.K. Ratliff nu ar fi negustor el însuşi, poate ar trece mai uşor peste acest amănunt. Dar el nu

1 *Ibid.,* P. 169

numai că lucrează în branşă: chiar are un respect deosebit pentru bani, ceea ce, dacă ne amintim bine, îl apropie cumva de Flem Snopes, cum am văzut pe la începutul discuţiei noastre despre Trilogia Snopeşilor.

„Banii înseamnă atâtea necazuri şi durere, prin care cineva a trebuit cândva să treacă" – spune Vladimir Kirilici Ratliff, încât el nu are încotro, va plăti cinstit pentru ambele cravate, dar le va şi înapoia proprietarei afacerii de lux, pentru ca lumea de acasă, *„din Missippi",* cum zice el, să nu-şi strice impresia despre el. Conversaţia aceasta are loc în distinsul magazin newyorkez, a doua zi după petrecerea Lindei, unde Ratliff cucerise admiraţia unanimă cu eleganta lui cravată aurie: o Allanovna originală. Myra Allanovna refuză – *cu obstinaţie* – să accepte propunerea acestui *deal,* dându-i lui Ratliff replica pe măsură: îi sugerează clientului îndărătnic să dea banii cuiva *„din Missippi",* care *„cu mulţi ani în urmă, a renunţat, nu la visul, ci la speranţa"* de a-şi cumpăra ceva nefolositor, necomestibil, dar care să-i aducă puţină frumuseţe în viaţă.

Bineînţeles că niciunul din cei doi parteneri de dialog nu va ceda – doar sunt ruşi americani –, astfel încât Ratliff va achita marfa şi-şi va lua cravatele acasă, *„în Missippi",* unde mai mult ca sigur că nu le va mai purta vreodată (sau cine ştie?). Pe cea aurie, de nuanţa piersicii pufoase, ce abia prinde culoare, o păstrează sub un clopot de sticlă, pe o masă din casa lui de burlac, ca pe un obiect nepreţuit. Cealaltă nici măcar nu e la vedere – în orice caz, Charles Mallison nu are privilegiul să o vadă decât pe prima. Cu atât trebuie să se mulţumească tânărul său prieten – şi cu mărturisirea lui Ratliff că a dat, cândva, o sută cincizeci de dolari pe două cravate Allanovna veritabile.

Se poate spune că trilogia Snopeşilor este o carte mare despre *obstinaţie* şi despre diversele ei varietăţi. Multe personaje – dacă nu chiar toate – intră într-o competiţie a *încăpăţânării* oarbe, dovedind cumva că a lor e *lumea de la zero: Yoknapatawpha.*

Tabel cronologic

1897 William Cuthbert Faulkner se naşte pe 25 septembrie, la New Albany, Mississippi, primul născut dintre cei patru fii ai soţilor Murry Cuthbert Faulkner şi Maud Butler Faulkner. Tatăl, Murry C. Faulkner, este administrator la calea ferată locală, al cărei proprietar este John Wesley Faulkner, bunicul scriitorului. Străbunicul lui, William Clark Faulkner, născut în 1825, în Tennessee, se stabilise în statul Mississippi în adolescenţă, devenind avocat, proprietar de plantaţie şi de sclavi negri, şi – nu în ultimul rând – colonel în armata confederată. Acest formidabil străbunic patern, cunoscut drept „Bătrânul colonel", este autorul câtorva cărţi, dintre care cea mai importantă rămâne *The White Rose of Memphis (Trandafirul alb din Memphis);* a construit scurta linie de cale ferată locală, a fost achitat de două ori pentru omucidere – pe motiv de autoapărare – şi a fost ales în fruntea statului. A murit în 1889, nu de moarte bună, ci împuşcat de un fost partener de afaceri. Bunicul, John Wesley Thompson Faulkner, avocat şi politician, a moştenit segmentul de cale ferată. Tatăl, Murry Cuthbert Faulkner, a început să lucreze la calea ferată în 1888 şi s-a căsătorit cu Maud Butler în 1896, la scurtă vreme după ce devenise agent principal pentru transportul de pasageri în New Albany, iar, mai apoi, în 1898, trezorier al căii ferate.

Henry James (1843-1916) publică romanul *What Maisie Knew (Ce ştia Maisie).*

1900 Theodore Dreiser (1871-1945) publică romanul *Sister Carrie (Sora Carrie).*

Joseph Conrad (1857-1924) publică romanul *Lord Jim.*

1901 Thomas Mann (1875-1955) publică romanul *Die*

Buddenbrooks (Casa Buddenbrook).

1902 Bunicul John Wesley Thompson Faulkner – model al bătrî nului colonel Sartoris şi proprietar al băncii din Oxford – vinde calea ferată, iar familia scriitorului se mută la Oxford, comitatul Lafayette, statul Mississippi. Această adresă devine sursa de inspiraţie pentru Jefferson, Yoknapatawpha Co., Mississippi, cu o hartă diegetică proprie, ataşată la finalul romanului Absalomy Absalom! (1936) şi desemnându-l pe William Faulkner drept „sole owner and proprietor' („singur stăpân şi proprietar") al imaginarului său domeniu. Henry James publică romanul The Wings of the Dove (A ripile porumbiţei).

Joseph Conrad publică Heart of Darkness (Inima întunericului) şi Typhoon (Taifun).

Benedetto Croce (1866-1952) publică *Estetica*, un studiu cu o influenţă decisivă asupra dezvoltării literaturii secolului al XX-lea.

Maxim Gorki (1868-1936) publică piesa de teatru *Azilul de noapte.*

1903 Henry James publică romanul *The Ambassadors* (Ambasadorii).

Gertrude Stein (1874-1946) se hotărăşte să rămână la Paris. „Nu am fost niciodată considerată o expatriată – şi acesta este lucrul de care sunt cu adevărat mândră" – spune ea, confruntându-se, în scurt timp, cu o „generaţie pierdută' („a lost generation*), căreia William Faulkner – ca şi Wallace Stevens (1879-1955), unul dintre marii poeţi americani ai vremii – nu se va simţi obligat să i se alăture.

Barbu Ştefănescu Delavrancea (1858-1918) publică nuvela *Hagi Tudose.*

1906 John Galsworthy (1867-1933) publică romanul The Forsyte Saga (Istoria familiei Forsyte).

Ioan Slavici (1848-1925) publică romanul *Mara*.

1907 William James (1842-1910) publică eseul *Pragmatism (Pragmatismul),* reprezentativ pentru gândirea

americană şi având un puternic impact asupra evoluţiei literaturii moderne.

1908 Ezra Pound (1885-1972) publică la Veneţia volumul de versuri *A Lume Spento,* considerat de mulţi critici a fi semnalul de inaugurare a *modernismului* de pe ambele ţărmuri ale Oceanului Atlantic.

La Londra se pun bazele cenaclului *Poets' Club,* condus de poetul şi criticul T.E. Hulme, şi care va găzdui întâlniri ale poeţilor *imagişti.*

La Paris ia fiinţă *gruparea cubistă,* autodenumindu-se astfel sub influenţa unei expresii a pictorului Henri Matisse.

1913 Marcel Proust (1871-1922) începe să publice romanul À *la recherche du temps perdu (În căutarea timpului pierdut).*

1914 Absolvind zece clase, fără să-şi termine liceul, tânărul William Faulkner – care îşi va ortografia numele de familie cu „u" abia din 1919 – se angajează funcţionar la banca din Oxford a bunicului patern. De acum datează prietenia lui de o viaţă cu Phil Stone, care, fiind cu patru ani mai mare decât el, studiază dreptul, şi sub a cărui îndrumare Faulkner îşi formează o solidă cultură de autodidact, citindu-i avid pe marii scriitori, atât clasici cât şi contemporani. Model al personajului Gavin Stevens – un idealist avocat din Jefferson, devotat în amiciţia lui pentru V.K. Ratliff-Phil Stone şi-a sprijinit prietenul la publicarea primelor cărţi şi l-a încurajat să devină scriitor.

James Joyce (1882-1941) publică volumul de povestiri *Dubliners (Oameni din Dublin).*

1915 D.H. Lawrence (1885-1930) publică romanul *The Rainbow (Curcubeul).*

1916 William Faulkner începe să scrie versuri – se va considera, până târziu, un poet printre romancieri – şi să le trimită, împreună cu desene proprii, revistei Universităţii din Mississippi (poreclită *Ole Miss).*

James Joyce publică romanul A Portrait of the Artist as

a Young Man (Portret al artistului din tinereţe).

1918 Deşi Estelle Oldham, vechea lui amică, pe care o cunoştea din 1903, se pare, îi declară că „e gata să fugă cu el”, familia fetei îl consideră pe William Faulkner un pretendent necorespunzător, preferându-l pe Corneli Franklin, un absolvent al Facultăţii de Drept a Universităţii din Mississippi, cu care Estelle se va mărita şi va avea doi copii.

Atras de mirajul Primului Război Mondial, tânărul Faulkner e decis să lupte de partea forţelor armate britanice, fiind acceptat de Royal Air Force în luna iunie.

Este lăsat la vatră în decembrie, fără să fi părăsit vreodată teritoriul canadian al şcolii militare, fiind respins din cauza înălţimii necorespunzătoare. Aceasta nu-l împiedică să-şi procure o uniformă de ofiţer al Forţelor Aeriene Regale (Royal Flying Corps), cu care va poza drept erou de război, acasă, în orăşelul Oxford, Mississippi.

Ernest Hemingway (1899-1963) va trăi însă pe viu experienţa războiului, ca şofer de ambulanţă în Italia, alegându-se cu răni serioase şi cu o bogată sursă de inspiraţie pentru viitoare romane de succes.

1919-1920 William Faulkner se înscrie ca student special la Universitatea din Mississippi, frecventând cursuri de franceză şi spaniolă, plus un curs Shakespeare. Scrie versuri influenţat de Keats, Swinburne, A.E. Housman, T.S. Eliot. Reuşeşte să publice *L Après-Midi d’un Faune* – un poem de 40 de rânduri, în revista *The New Republic.* Îşi scrie primul volum de versuri, al cărui titlu, *The Marble Faun,* poartă ecoul unuia dintre ultimele volume de proză ale lui Nathaniel Hawthorne.

Scrie *Marionettes* piesă experimentală în versuri, ilustrând-o cu desene în stil Aubrey Beardsley (ilustratorul celor mai multe dintre piesele de teatru şi povestirile lui Oscar Wilde).

1920 D.H. Lawrence publică romanul *Women în Love*

(Femei îndrăgostite).

1921 Îi oferă Estellei Franklin, în vizită la părinţii ei, un volum de versuri dactilografiat, intitulat *Vision în Spring.* Petrece toamna la New York City. La întoarcerea în Oxford, Mississippi, preia slujba de poştaş al Universităţii din Mississippi, fără entuziasm şi fără să reziste prea mult. Citeşte şi scrie literatură intens în timpul orelor de serviciu. Publică, în revista *The Mississippian*$_y$ articole elogioase la adresa scriitorilor Edna St. Vincent Millay şi Eugene O'Neill.

1922 James Joyce publică romanul *Ulysses*, la Paris.

T.S. Eliot (1888-1965) publică poemul *The Waste Land (Ţara pustie),* la New York.

Liviu Rebreanu publică romanul *Pădurea spânzuraţilor,* poate cel mai impresionant şi mai reuşit roman românesc despre tragedia Primului Război Mondial.

1923 Faulkner este concediat din funcţia de poştaş al Universităţii din Mississippi. Va lucra pentru un timp într-o librărie din New York City, administrată de Elizabeth Prall, viitoarea soţie a lui Sherwood Anderson (1876-1941), scriitor care va contribui decisiv la formarea lui William Faulkner ca prozator.

D.H. Lawrence publică volumul Studies în Classic American Literature (Studii de literatură americană clasică).

William Butler Yeats (1865-1939) devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

Wallace Stevens (1879-1955) publică *Harmonium (Armoniu)* $_y$primul său volum de versuri.

Rainer Maria Rilke (1875-1926) publică volumele de versuri *Elegiile duineze* şi *Sonetele către Orfeu.*

1924 Faulkner îşi publică volumul de versuri *The Marble Faun (Faunul de marmură)* în decembrie. Este volumul său de debut. Titlul îl evocă pe acela al unui volum de proză inspirată de experienţa italiană a lui Nathaniel Hawthorne (1804-1864).

Thomas Mann publică romanul Der Zauberberg

(Muntele vrăjit).

1925 Călătorind la New Orleans, Faulkner îl cunoaşte, în sfârşit, pe Sherwood Anderson. Se hotărăşte să se dedice unei cariere de prozator. Primul rezultat concret al acestei decizii este romanul *Soldier's Pay (Plata soldatului).*

John Dos Passos (1896-1970) publică romanul *Manhattan Transfer.*

Theodore Dreiser publică romanul *An American Tragedy (O tragedie americană).*

F. Scott Fitzgerald (1896-1940) publică romanul *The Great Gatsby (Marele Gatsby).*

Andre Gide (1869-1951) publică *Les Faux-monnayeurs (Falsificatorii de bani),* primul său roman.

Franz Kafka publică romanul *Derprozess (Procesul).*

Virginia Woolf (1882-1941) publică romanul *Mrs. Dalloway.*

1926 Faulkner publică *Soldier's Pay*, despre dezamăgirile unui aviator rănit în Primul Război Mondial, primul său roman, începe lucrul la două romane ale ţinutului Yoknapatawpha: *Flags în the Dust (Steaguri în ţărână)* şi *Father Abraham (Ttica Abraham).* Concentrându-se asupra celui dintâi, Faulkner va amâna cel de-al doilea proiect, părind chiar să renunţe la el; este vorba despre istoria unei familii pe nume Snopes, ai cărei membri – parveniţi avari şi fără scrupule – invadează Yoknapatawpha, ca un sarcastic simbol al *lumii noi* cucerind *Vechiul Sud.* Personajele vor rezista până în 1940, când se vor înfăţişa publicului cititor în romanul *The Hamlet (Cătunul),* compus din povestiri despre neamul Snopes, unele publicate deja – de-a lungul vremii – în reviste literare, toate provenind însă din proiectul *Father Abraham.*

D.H. Lawrence publică romanul The Plumed Serpent (Şarpele cu pene).

Ernest Hemingway publică romanul The Sun Also Rises (Fiesta), considerat de mulţi critici drept cea mai

remarcabilă carte a lui – din punã de vedere stilistic.

1927 Faulkner îşi publică al doilea roman, *Mosquitoes (Ţânţarii),* inspirat din atmosfera de snobism, mondenitate şi semidoctism a cercurilor cu veleităţi culturale din New Orleans.

1928 *Flags in the Dust (Steaguri în ţărână),* cel de-al treilea roman scris de William Faulkner, inaugurează *eposul Yoknapatawpha,* dar nu va vedea lumina tiparului în forma lui originală decât în 1973. Deocamdată, este acceptat pentru publicare numai la dimensiuni drastic reduse – cam a şasea parte ajunge să fie un roman, intitulat *Sartoris (Sartoris).*

Din primăvară până în toamnă, lucrează la cel mai ambiţios proiect al său: romanul *The Sound and the Fury (Zgomotul şi furia).*

D.H. Lawrence publică romanul *Lady Chatterley's Lover (Amantul doamnei Chatterley).*

1929 Este un an memorabil în destinul scriitorului. În ianuarie publică romanul *Sartoris,* în care îşi fac apariţia, deopotrivă, familia Sartoris şi neamul Snopes, simbolizând aristocraţia apusă a Vechiului Sud şi parveniţii fără oprelişti, care invadează Yoknapatawpha cu şi mai mult aplomb, după ravagiile Primului Război Mondial.

Romanul *The Sound and the Fury (Zgomotul şi furia),* cu un titlu străbătut de ecouri shakespeariene, cu o structură narativă sfidând convenienţele cronologiei, cel mai îndrăzneţ dintre experimentele prozei faulkneriene, contând pe punctul de vedere narativ multiplu şi tehnica narativă de *stream-of consciousness,* manevrate cu virtuozitate, este publicat în octombrie.

Romanul este bine primit de critică, dar publicul cititor încă nu-l apreciază.

Divorţul lui Estelle Oldham Franklin finalizându-se în aprilie, William Faulkner o ia în căsătorie în iunie. Faulkner începe lucrul la romanul *Sanctuary (Sanctuar),* o altă carte despre Yoknapatawpha, aparent

mizând pe elementul de şoc şi pe imagini de violenţă sexuală exclusiv în scopuri comerciale, dar purtând marca unei complexităţi stilistice şi a unei profunzimi inconfundabile pentru geniul romancierului.

Luându-şi de lucru în schimbul de noapte la centrala termică a Universităţii din Mississippi, el îşi va definitiva romanul *As I Lay Dying (Pe patul de moarte)* în prima sa formă pentru redactare, în mai puţin de şapte săptămâni.

Ernest Hemingway publică romanul *A Farewell to Arms (Adio, arme!),* inspirat din experienţa Primului Război Mondial, trăită de scriitor în Italia.

În URSS, Mihail M. Bahtin (1895-1975), un critic literar desprins din Şcoala Formalismului Rus, publică studiul *Probleme ale artei lui Dostoievsky* reintitulat, în 1963, *Probleme ale poeticii lut Dostoievski* şi tradus în engleză, cucerind astfel lumea teoreticienilor şi a criticilor literari occidentali din cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea. Conform viziunii bahtiniene, trăsătura specifică romanului dostoievskian este *polifonia*, adică o multitudine de *voci narative*, care conduc destinul cărţii, independent de voinţa şi planurile autorului. Având în vedere profunda şi evidenta înrâurire pe care Dostoievski a avut-o asupra conceperii unui *diegesis faulknerian*, publicarea acestui esenţial volum bahtinian exact în acelaşi an cu apariţia a romanului *The Sound and the Fury (Zgomotul şi furia)* poate fi considerată mai mult decât o simplă coincidenţă de istorie literară.

Thomas Mann devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

1930 Faulkner publică romanul *As I Lay Dying (Pe patul de moarte)* în octombrie.

Tragi-comedia familiei Bundren – un neam de albi săraci *(poor white trash),* pornit la drum spre Jefferson, să-şi îngroape mama, pe Addie, se desfăşoară *polifonic,* pe 15 *voci,* în 59 de *monologuri.* Acesta este volumul în

care se pomeneşte, pentru prima dată, *numele ţinutului Yoknapatawpha,* inspirat dintr-un vechi cuvânt al indienilor Chickasaw, însemnând *water runs slow through flat land* („apa-curge-agale-prin-câmpia-mtinsă"). Aşa îşi botează Faulkner „ţinutul apocrif" *(my apocryphal country).*

Scriitorul cumpără proprietatea Rowan Oak – o casă veche tipic sudistă, pe care o va moderniza şi în care va locui, împreună cu Estelle şi copiii, până la sfârşitul vieţii.

Hart Crane (1899-1932) publică poemul *The Bridge (Podul).* Mihail Sadoveanu publică romanul *Baltagul.*

Camil Petrescu publică romanul *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război,* inspirat din realitatea devastatoare a Primului Război Mondial.

1931 Faulkner publică romanul *Sanctuary (Sanctuar),* cu care, în sfârşit, se impune publicului cititor al vremii. Editura Gallimard câştigă dreptul de publicare în limba franceză a romanelor *As I Lay Dying (Pe patul de moarte)* şi *Sanctuary (Sanctuar).* Astfel începe cariera franceză a lui William Faulkner – ca alţi mari scriitori americani, cum ar fi Edgar Allan Poe, mai bine primit de cititorii din Franţa decât de compatrioţi.

În ianuarie i se naşte prematur prima fiică, Alabama, care va muri după nouă zile.

În septembrie vede lumina tiparului primul volum de povestiri de William Faulkner, intitulat *These Thirteen (Aceştia treisprezece),* schiţând portrete de un umor tăios ale unor localnici din Yoknapatawpha.

1932 Faulkner publică romanul *Light în August (Lumină de august).* Este o carte despre căutarea tragică a identităţii, despre singurătate şi despre lipsa de comunicare. Pe fundalul Sudului transfigurat în Yoknapatawpha, toate acestea se amplifică în lumina şi umbrele problemei rasiale. Deşi punctul de vedere narativ – omniscienţa selectivă – nu are nimic spectaculos, romanul se înscrie în paradigma

modernismului prin urmărirea a doi protagonişti, Joe Christmas şi Lena Grove, absolut străini unul faţă de celălalt, dar pe care soarta îi aduce în acelaşi loc, fără ca poveştile lor să se întretaie.

T. S. Eliot publică volumul Selected Essays (Eseuri alese).

Liviu Rebreanu publică romanul Răscoala.

George Călinescu publică amplul studiu biografic Viaţa lui Mihai Eminescu.

1933 William Faulkner îşi publică al doilea volum de versuri, *A Green Bough (Ram verde),* în aprilie.

În iunie se naşte Jill Faulkner, unica fiică a lui William şi Estelle Faulkner.

Se lansează filmul *The Story of Temple Drake (Povestea lui Temple Drake),* inspirat de romanul faulknerian de succes *Sanctuary (Sanctuar)*

André Malraux publică romanul *La condition humaine (Condiţia umană),* distins cu Premiul Goncourt.

Camil Petrescu publică romanul *Patul lui Procust.*

1934-1935 Faulkner publică *Doctor Martino and Other Storm (Doctor Martino şi alte povestiri),* un volum de proză scurtă poliţistă, în aprilie 1934. Lucrează intens la romanul *Absalom, Absalom!,* iniţial intitulat *A Dark House (Casă întunecată),* cel mai ambiţios proiect al lui din dubla perspectivă a eposului Yoknapatawpha şi a virtuozităţii tehnice moderniste.

Îşi întrerupe munca la *Absalom, Absalom!* Pentru a definitiva romanul *Pylon,* care va vedea lumina tiparului în martie 1935. Este una dintre puţinele cărţi faulkneriene de dincolo de harta Yoknapatawpha, vorbind despre viaţa năucitoare a unor piloţi cascadori.

Se va întoarce la *Absalom, Absalom!* După moartea – în accident de pilotaj – a lui Dean, mezinul fraţilor Faulkner, pe care el însuşi îl încurajase să înveţe să zboare. Sentimentul de vinovăţie îl va răscoli tot restul vieţii.

În 1934, Henry Miller publică, la Paris, romanul *The*

Tropic of Cancer (Tropicul cancerului), care va provoca indignarea unui anumit segment al publicului cititor, prea puritan pentru asemenea cărţi sortite să-şi înceapă cariera cu câte un scandal. Romanul lui Henry Miller va aştepta până în 1961, ca să vadă lumina tiparului în Statele Unite. Astfel, putem spune că el aparţine unei adevărate *tradiţii a cărţilor secolului al XX-lea, respinse de cititorul ipocrit.* Numai dintre cărţile enumerate în acest sumar tabel cronologic s-ar putea alege, deja, destule titluri pentru un posibil *club al cărţilor greşit înţelese din secolul al XX-lea.* Printre acestea s-ar număra: *Ulysses* de James Joyce, toate romanele lui D.H. Lawrence pomenite aici, *Lolita* de Vladimir Nabokov. Nu în ultimul rând, tot aici este locul unor opere faulkneriene care au mizat pe efectul de şoc pentru a putea spune adevărul. *Sanctuary* nu rămâne – după cum se vede – un caz singular.

1936 Faulkner publică, în octombrie, romanul *Absalom, Absalom!*, la Random House, unde va apărea, de acum, întreaga sa operă.

Absalom, Absalom! Este un roman *polifonic* în cel mai autentic sens bahtinian. Important, în această carte, este însuşi actul narativ: fiecare povestitor îşi aduce contribuţia la ţeserea unei *istorii imposibile* – imposibil de crezut, dar, mai cu seamă, imposibil de povestit, de epuizat ca naraţiune. Thomas Sutpen – ca protagonist al cărţii cu un baroc *subiect multiplu,* dar şi ca povestitor el însuşi – oferă un pretext generos pentru această copleşitoare desfăşurare de forţe narative. Provocările acestui joc epic multistratificat şi ironic depăşesc graniţele convenţionale dintre epoci şi mode literare. Nici *Tabelul cronologic,* nici *Genealogia,* nici *Harta* – anexate la finele cărţii, nu aduc vreo consolare cititorului naiv. Într-adevăr, „singurul stăpân şi proprietar" aici este William Faulkner, care îşi formează cititorul, tot aşa cum îşi născoceşte şi personajele.

Margaret Mitchell (1900-1949) îşi publică unicul roman, la care lucrase din 1926, un best-seller autentic, *Gone with the Wind (Pe aripile vântului).*

Din nou, ironia istoriei literare a vrut ca, în acelaşi an, să vadă lumina tiparului două cărţi despre Vechiul Sud, tematic, aparent, atât de apropiate, dar atât de îndepărtate în esenţa lor narativă. Poate că aşa se explică şi dublul succes la public – atât ca text cât şi ca film clasic de Hollywood – al cărţii lui Margaret Mitchell.

În octombrie, la Editura Alfred A. Knopf, Wallace Stevens publică volumul de versuri intitulat *Ideas of Order (Idei despre ordine)* care îl consacră drept unul dintre poeţii americani de prim rang.

Eugene O'Neill (1888-1953) devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

Jorge Luis Borges (1899-1986) publică volumul de proză scurtă, *Istoria universală a infamiei.* Este primul dintre cele patru volume de proză scurtă ale scriitorului argentinian, care a fost, de asemenea, un distins poet şi eseist, şi a cărui influenţă asupra literaturii latino-americane din secolul al XX-lea – ca şi influenţa lui William Faulkner însuşi asupra aceleiaşi literaturi – rămâne de netăgăduit.

1938 Faulkner publică volumul *The Unvanquished (Neînfrânţii),* conţinând povestiri despre Războiul Civil (1861-1865). Scrie *The Wild Palms (Palmierii sălbatici),* un roman a cărui acţiune se petrece în afara zonei Yoknapatawpha.

Îşi cumpără o fermă dincolo de Oxford.

Robert Penn Warren şi Cleanth Brooks publică volumul *Understanding Poetry (înţelegerea poeziei),* constând în mostre de *analiză pe text* în spiritul Şcolii cunoscute sub numele de *New Criticism (Noua critică),* pentru care textul literar este suveran în atenţia criticului, detaliile de istorie literară şi biografie rămânând irelevante.

1939 Faulkner publică romanul *The Wild Palms (Palmierii sălbatici)* în ianuarie.

Este ales membru al *Naţional Institute of Arts and Letters (Institutul naţional de arte şi litere).* Deşi salutat ca scriitor reprezentativ pentru literatura modernă de pe ambele ţărmuri ale Atlanticului, de către personalităţi culturale ca Malraux, Sartre, romancierul american abia acum începe să se bucure atât de aprecierea criticii din patria sa cât şi de prestigiul cuvenit acasă.

John Steinbeck publică romanul *The Grapes of Wrath (Fructele mâniei).*

T.S. Eliot publică piesa de teatru în versuri *The Family Reunion (Reuniunea de familie).*

James Joyce publică volumul *Finnegan's Wake (Veghea lui Finnegan).*

1940 Faulkner publică, în aprilie, romanul *The Hamlet (Cătunul),* primul volum al Trilogiei neamului Snopes, ingredientul social cel mai dubios al lumii pestriţe care populează ţinutul Yoknapatawpha.

Carson McCullers (1916-1967), o scriitoare a Sudului cultivând o imagine şi mai sumbră a lumii contemporane decât aceea întâlnită în opera faulknerianã, publică romanul *The Heart Is a Lonely Hunter (Imma-i un vânător singuratic).*

Ernest Hemingway publică romanul *For Whom the Bell Tolls (Pentru cine bat clopotele),* inspirat din experienţa Războiului Civil spaniol.

1942 Faulkner publică, în mai, volumul de povestiri intitulat *Go Down, Moses and Other Stories (Pogoară-te, Moise, şi alte povestiri),* considerat a fi tabloul cel mai complex în care scriitorul american a zugrăvit relaţiile interrasiale din Vechiul Sud. Colecţia include nuvela *The Bear (Ursul).*

Albert Camus (1913-1960) publică romanul *L'Etranger (Străinul).*

1946 Malcolm Cowley publică în mai, la Editura Viking

Press, volumul intitulat *The Portable Faulkner (Faulkner – Ediţia de buzunar).* Având în vedere că niciunul dintre romanele lui Faulkner nu se mai afla sub tipar, cu excepţia romanului *Sanctuar,* lui Cowley i se datorează redescoperirea textului faulknerian de către marele public cititor, la un preţ accesibil.

William Carlos Williams (1883-1963) publică Cartea I din amplul poem *Paterson (Paterson).*

Wallace Stevens a fost nominalizat pentru Premiul Nobel pentru Literatură în 1946, dar a pierdut în favoarea prozatorului Hermann Hesse (1877-1962), autorul romanului *Das Glassperlenspiel (Jocul cu mărgelele de sticlă),* publicat în 1943.

1948 Faulkner publică, în septembrie, romanul *Intruder în the Dust (Nechemat în ţârână),* în continuarea povestirii lui Lucas Beauchamp din volumul *Pogoară-te, Moise.* Tema relaţiilor interrasiale din Vechiul Sud atrage publicul cititor, aceasta devenind, alături de *Sanctuar,* cartea cea mai vândută dintre toate cele scrise de Faulkner în timpul vieţii.

Este ales membru al Academiei Americane de Ane şi Litere. T.S. Eliot devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

1949 Faulkner publică, în noiembrie, volumul *Knight's Gambit (Gambitul calului),* o colecţie de povestiri poliţiste.

1950 Publică, în august, volumul *Collected Stories.*

William Faulkner devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură, susţinându-şi, la Stockholm, pe 10 decembrie, celebrul discurs. Face călătoria însoţit de fiica lui, Jill. Wallace Stevens publică volumul de versuri *The Auroras of Autumn (Aurorile toamnei).*

1951 Volumului *Collected Stories* i se decernează premiul The Naţional Book Award.

În septembrie, Faulkner publică volumul *Requiem fora Nun (Recviem pentru o călugăriţă)* – o carte continuând povestirea lui Temple Drake din romanul best-seller

Sanctuar, sub forma unui roman combinat cu elemente dramatice.

Franţa îi conferă Legiunea de onoare lui William Faulkner. De acum, opera lui se va bucura de tot prestigiul meritat şi va fi recunoscută ca demnă de canonul literar.

Exprimându-şi liber părerile proprii în chestiunea ciocnirilor pe teme rasiale, Faulkner îşi atrage dezaprobarea şi chiar ostilitatea cercurilor de ambele orientări: atât ale concetăţenilor săi din Vechiul Sud cât şi ale liberalilor zilei. Totuşi, de acum se poate spune că scriitorul poate conta pe o stare de „confort financiar*, ce s-a lăsat aşteptată mai mult de trei sferturi din existenţa sa.

În mod paradoxal, Faulkner îşi petrece o mare parte din ultimul său deceniu de viaţă călătorind în străinătate, fiind abil folosit de State Department (Ministerul American al Afacerilor Externe) pe postul – neoficial – al unui (fel de) ambasador cultural, exploatându-i-se, astfel, printr-o subtilă ironie a sorţii, popularitatea şi aprecierea profesională, atât de târziu dobândite.

Ernest Hemingway publică nuvela *The Old Man and the Sea (Bătrânul şi marea), ce* va fi menţionată ca argument special al juriului, când i se va decerna Premiul Nobel pentru Literatură.

1954 Faulkner publică, în august, romanul *A Fable (Parabolă), o* povestire a Primului Război Mondial, transpusă în termenii legendei creştine. Este răsplătit cu Premiul Pulitzer.

Ernest Hemingway devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

1955 Faulkner publică volumul de povestiri intitulat *Big Woods (Păduri adânci).*

1956 Piesa de teatru *Long Day's Journey into Night (Lungul drum al zilei către noapte)* de Eugene O'Neill, puternic marcată de elemente autobiografice, este

publicată, conform dorinţei dramaturgului, abia după moartea acestuia, survenită în 1953.

1957 Faulkner publică, în mai, romanul *The Town (Oraşul),* al doilea volum al Trilogiei neamului Snopes. Ţine cursuri la Universitatea din Virginia, ca scriitor rezident, făcând naveta între Charlottesville şi Oxford pentru tot restul zilelor sale.

Jack Kerouac (1922-1969) publică romanul *On the Road (Pe drum),* emblematic pentru spiritul generaţiei *beat.*

1958 Vladimir Nabokov (1899-1977) publică *Lolita,* roman postmodern reprezentativ, omagiind forţa nesecată a artei narative. Cartea apare în Statele Unite abia la trei ani după ce fusese deja publicată de către o obscură editură franceză.

1959 Faulkner publică, în noiembrie, romanul *The Mansion (Conacul),* volumul ce încheie Trilogia neamului Snopes.

1961 Ernest Hemingway se sinucide pe 2 iulie.

1962 În luna iunie, Faulkner publică *The Reivers (Tâlharii),* un ultim roman despre o Yoknapatawpha înseninat!

Se stinge din viaţă pe 6 iulie, în urma unei crize cardiace.

1963 Romanul *The Reivers (Tâlharii)* este distins cu Premiul Pulitzer.

Lui Phil Stone
Treizeci de ani de zile a râs împreună cu mine.

Casa cu coloane

Cartea aceasta este capitolul final, este suma unei lucrări concepute şi începute în 1925. Cum autorului îi place să creadă, să spere că această operă de-o viaţă-ntreagă e parte dintr-o literatură vie, şi cum „viaţa” e mişcare şi „mişcare” e schimbare, modificare, şi deci unica alternativă a mişcării e ne-mişcarea, e stagnarea, moartea, se vor întâlni în cei treizeci şi patru de ani ai acestei anume cronici antinomii şi contradicţii; nota de faţă are simplul scop de a-i semnala cititorului că autorul a descoperit mai multe antinomii şi contradicţii decât va găsi (speră el) cititorul – contradicţii şi antinomii datorate faptului că autorul a învăţat sau crede că a învăţat despre inima omenească şi despre dilemele ei mai mult decât ştia acum treizeci şi patru de ani; şi e convins că, trăind alături de ele atâta vreme, cunoaşte personajele din această cronică mai bine decât atunci.

W. F.

MINK

UNU

Juriul a zis: „Vinovat”, şi judecătorul a zis: „Pe viaţă”, dar el nu i-a auzit. N-asculta. De fapt, nu fusese-n stare s-asculte de-atunci, din prima zi de când judecătorul a tot bocănit cu ciocănaşul lui de lemn în pupitrul înalt, până ce el, Mink, şi-a-ntors ochii din fund de la uşa sălii de şedinţă ca să vadă ce Doamne iartă-mă voia omul ăsta, şi el, judecătorul, s-a aplecat peste pupitru strigând: „Hei, Snopes! L-ai omorât pe Jack Houston sau nu l-ai omorât?” şi el, Mink, a zis: „Nu-mi bate capu-acuma! Nu vezi c’am treabă?”, şi iar şi-a-ntors capu-ncolo, în fund, spre uşa sălii de şedinţă strigând şi el acum spre, în, prin zidul de feţe mici şi palide care-l împresura: „Snopes! Flem Snopes! Hei, careva de-aici să se ducă să-l cheme pe Flem Snopes! Plătesc… Plăteşte Flem!”

Pentru că n-avusese timp s-asculte. De fapt tot adusul ăsta aici prima oară, legat cu cătuşe de mâna poliţistului, din celula lui de la-nchisoare pân’ la tribunal, n-a fost decât o-ncurcătură fără absolut niciun rost, o prostie revoltătoare şi, ca şi fiecare adus şi mutat cu cătuşe la mână de dup-aceea, o piedică-n soluţionarea problemelor amândurora – şi-a lui, şi-a blestematei ăleia de legi; de-ar fi aşteptat măcar puţin, să-l fi lăsat în pace: să pândească prin golurile sinistre din fereastra de la stradă, printre gratiile de care-şi încleşta mâinile lui murdare – unica şi imperioasa lui nevoie-n tot timpul lunilor ălora lungi dintre întemniţare şi deschiderea procesului.

La-nceput, în timpul primelor câteva zile, după gratiile ferestrei, fusese doar iritat de nerăbdarea sa şi – da, recunoştea – de stupiditatea sa. Cu mult înainte de-a fi venit momentu-n care să ia puşca şi să ochească, şi să tragă, ştia că văr-su Flem, singurul din clan având şi putere, şi motive

sau în orice caz de la care putea să s-aştepte să-l scape de belea n-o să fie-acolo s-o poată face. Ba ştia chiar şi de ce-avea să lipsească Flem cel puţin un an de zile, Moşia Franţuzului prea era mică: oricine ştia orice despre oricine; şi-ar fi dat toţi seama ce s-ascunde sub voiajul ăla-n Texas chiar şi fără tărăboiul şi fierberea ce se iscaseră de când fata lui Varner (sau cine-altu' o fi fost) descoperise primul fir de păr că-i crescuse pe nu-ştiu-unde, ca să nu mai vorbim de primăvara şi de vara trecută când afurisitu' ăla de băiat al lui McCarron îi deschisese capu' la câte toate şi-i ciomăgise pe toţi de parc-ar fi fost o haită de câini.

Aşa că-nainte încă de-a se fi-nsurat Flem cu ea, el, Mink, şi-oricine altu' pân' la zece mile-n jur ştia că moş Will Varner *trebuia* să-şi mărite fata cu cineva, şi-ncă repede, dacă nu voia să vadă când o da iarba că-i răsare şi lui un plod în curtea din dos. Şi când în cele din urmă ăl' care s-a-nsurat cu ea a fost Flem, el, Mink, n-a fost surprins. Ăsta-i Flem cu bafta lui, ca de-obicei. Mă rog, mai mult decât simplă baftă: singurul om din sat în stare să se ridice şi să-i ţină piept lu' moş Will Varner; omul care mai mult sau mai puţin îl înlăturase din prăvălie pe Jody, feciorul lui moş Will, şi s-aranja acum, ca ginere, să pună mâna şi pe jumate din tot restul. Însurându-se cu ea tocmai la timp ca să nu fie copilul din flori, Flem nu numai că devenea bărbatul legitim al blestematei ăsteia de fete care de când avea cinşpe ani îi punea pe jăratic pe toţi bărbaţii din sat sub obzeci numai când o vedeau trecând, da' mai era şi plătit pentru asta, plătit cu vârf şi-ndesat: nu numai cu dreptul să-i bage mâna pe sub fustă de câte ori avea chef, treabă-n stare să-l înnebunească pe-un om numai la gândul c-o face altu', da-i mai dăduse pe deasupra şi locu' şi casa a' mare a Franţuzului, a Bătrânului, pentru c-o făcea.

Aşa că ştiuse că Flem n-o să fie-acolo când o să aibă nevoie de el, pentru că ştia că Flem şi tânăra lui nevastă or să trebuiască să stea departe de Moşia Franţuzului atâta vreme cât să poată spune la-ntoarcere că tot ce-au adus cu ei a-mplinit o lună şi toţi ăi care l-or vedea să nu se

prăpădească de râs. Numai că, atunci când în fine venise momentul, când clipa hotărâtoare-n care nu mai putea s-amâne ochitul cu puşca şi-apăsatul pe trăgaci sosise, uitase de asta. Nu, mint. Nu uitase. Pur şi simplu nu mai putuse s-aştepte: chiar Houston nu-l lăsa să mai aştepte – şi asta era înc-o jignire pe care i-o aducea Jack Houston, prin însuşi faptul că murea: îl silea pe el, pe Mink, să-l omoare-ntr-un moment când unica persoană care-ar fi putut să-l scape şi-ar fi trebuit să-l scape fie c-ar fi vrut, fie că nu, în baza legii străvechi şi imuabile a rubedeniei de sânge, se afla la o mie de mile de-acolo; şi de data asta era o jignire ireparabilă pentru că, prin însăşi făptuirea ei, Houston scăpa pentru totdeauna de ispăşire.

Nu uitase că văr-su n-o să fie-acolo. Pur şi simplu nu mai putuse s-aştepte. Trebuia, n-avea-ncotro, să se-ncreadă-n *ăia* – *ăia* erau cei care făgăduiseră că şi-o vrabie n-ar fi putut să pice făr' de ştirea lor. Prin *ăia* nu-nţelegea pe cine-o fi fost ăl' de i se zice Ăl de Sus. Nu credea în niciun Ăl de Sus. Prea văzuse multe-n viaţa lui şi, dac-ar fi existat un Ăl de Sus cu-o privire-atât de pătrunzătoare şi cu-o putere-atât de mare cât se pretindea, ar fi făcut El ceva. Şi-afară de asta, el, Mink, nu era credincios. Nu mai călcase pe la biserică de când avea cinşpe ani şi nici n-avea de gând să mai calce – loc unde-un om cu maţele goale şi cu mâncărime-ntre picioare, pe care nu şi-o putea sătura acasă, obişnuia zicându-şi predicatorul Domnului s-adune femei cât mai multe pe care să le poată ispiti cu răsplata unuia pentru treaba ăluilalt – treaba era să-şi umple lui burta drept plată că le umplea lor gaura îndată ce pleca bărbatul la câmp şi ea putea s-o şteargă-n tufişu-n care-o aştepta predicatoru'; nevestele veneau la biserică pentru că era locul cel mai potrivit pe care-l ştiau unde să dea o reţetă de pui fript pe una de budincă de cartofi; şi bărbaţii veneau nu ca să-mpiedice negustoreala pentru că bărbatul ştia că nici n-o poate împiedica, nici nu-i poate face faţă; venea ca să-ncerce cel puţin să afle dacă numele neveste-sii era-n capu listei celor care-şi aşteptau rându' sau dacă poa' să-şi termine partida

pân' să trebuiască s-o lege de stâlpu' patului şi să s-ascundă după uşă să pândească; iar tinerii, perechi, nici nu se mai osteneau să treacă pe la biserică: alergau de-a dreptu' la tufişu' cel mai la-ndemână, să fie ăi dintâi.

Voia să spună doar atât, că *ăia-ei- aia,* cine-or fi fost sau ce-or fi fost, sau cum ai fi vrut să-i zici, era ceva care reprezenta o justiţie şi-o dreptate simplă şi fundamentală în treburile dintre oameni, pentru c-altminteri mai bine te lăsai pentru că, la urma urmei, ăia, ei, aia, zi-le cum le-i zice, nu voiau, nu puteau să-l urmărească şi să-l hărţuiască, şi să-l chinuiască p-un om în vecii vecilor şi să nu-l lase cândva într-o bună zi, la un moment dat, să-şi facă singur dreptate şi să plătească aşa cum i s-a plătit. Puteau să-l frece şi să-l chinuiască sau puteau să stea jos şi să se uite cum toate-i merg împotrivă, tot timpul, făr-un pic de cruţare, parc-ar fi fost dup-un tipic; să stea jos şi să privească, şi *(all right,* de ce nu? – era bărbat – nu-i păsa, câtă vreme era om şi exista o dreptate) să le facă şi plăcere chiar; poate că de fapt îl puneau la-ncercare chiar, să vadă de era bărbat sau nu, de era destul de bărbat ca să poa' să rabde-un pic de hărţuială şi de frecuş, aşa ca să merite să le-o-ntoarcă, atunci când i-o veni şi lui vremea, ălora care i-o făcuseră. Dar cel puţin avea să vină, momentul ăsta, momentu-n care o să fie rândul lui, când îşi va fi câştigat şi el dreptul de-a plăti exact cât i se plătise, întocmai cum şi Ei îşi câştigaseră dreptul să-l pună pe el la-ncercare şi chiar să s-amuze de-ncercare; momentu-n care ei vor avea să-i demonstreze că erau şi Ei tot atât de bărbaţi cât le dovedise el lor că era; în care el nu numai că va trebui să se bizuie pe Ei, da-n care-şi va fi câştigat dreptul să se bizuie pe Ei şi să constate că-i sunt fideli; şi că Ei n-au îndrăznit şi n-o să-ndrăznească să-i tragă chiulul pentru c-atunci le va fi tot atât de greu să trăiască-ntre ei cum ajunsese-n cele din urmă să-i fie lui să trăiască cu sine însuşi şi să continue să suporte toate câte le suportase de la Jack Houston.

Aşa că-n dimineaţa aia ştia că Flem n-o să vină. Numai că nu mai putea s-aştepte, pur şi simplu; venise momentu-n

care el şi Jack Houston nu mai puteau, nu mai trebuiau, pur şi simplu, să respire-acelaşi aer. Şi-aşa că, lipsind văr-su, a trebuit să se mulţumească cu dreptul de-a se bizui pe *ei,* drept pe care şi-l câştigase prin faptul că pân-atunci nu le ceruse niciodată nimic toată viaţa lui.

Începuse-n primăvară. Nu, toamna trecută-ncepuse. Nu, începuse cu multă vreme-nainte. Începuse chiar din clipa-n care se născuse Houston, croit de pe-atunci pentru-aroganţă şi intoleranţă, şi trufie. Nu din clipa-n care amândoi, adică şi el, Mink Snopes, au început să respire-acelaşi aer de Mississippi de nord, pentru că el, Mink, nu era om certăreţ. Niciodată nu fusese. Era doar din pricina ghinionului care-l urmărise şi-l chinuise, şi-l împinsese toată viaţa într-o neîntreruptă şi neînduplecată necesitate de a-şi apăra drepturile elementare.

Dar de-abia-n vara dinainte de toamna asta de care vorbim, destinul lui Houston l-a-ncălcat efectiv şi hotărâtor pe-al lui, soarta însăşi a lui Mink – ceea ce era o altă faţetă a aceleiaşi jigniri: că nimic, nici măcar *ăia, ăia* mai puţin decât oricine, nu-i făcuseră vreun semn, să-l avertizeze de felu-n care se va sfârşi această primă întâlnire. Asta era *după* ce tânăra nevastă a lui Houston intrase-n grajdu' armăsarului să caute ouă-n cuibar şi-o omorâse calu' şi orice om de treabă şi-ar fi zis că orice bărbat cumsecade nu şi-ar mai lua alt armăsar în casa aia câte zile-o mai avea. Dar nu Houston. Houston nu numai că era destul de bogat ca să poa' să aibă-un armăsar de rasă-n stare să-i omoare nevasta, da' şi destul de arogant şi de ne-nduplecat ca să desfidă orice cuviinţă şi, după ce-mpuşcase calu' care-o omorâse, să se ducă să-şi cumpere altu' întocmai, poate pentru cazu' că s-ar mai fi-nsurat o dată; să facă-n aşa hal pe-ndureratu' de moartea neveste-sii, că nici măcar vecinii nu mai îndrăzneau să-i bată la uşă, şi cu toate astea, de două-trei ori pe săptămână să gonească dus şi-ntors pe drum, călare pe noul lui cal asasin cu câinele ăla-al lui, Bluetick, alergând ca un ogar sau tot ca un cal alături de el pân' la Varner la prăvălie, şi nici măcar să nu descalece: aşteptau toţi trei acolo-n drum – bărbatul

arogant şi ne-nduplecat şi calul cu privirea rea, şi câinele care rânjea şi se zbârlea de câte ori trecea careva pe lângă ei – în timp ce Houston poruncea oricui se-ntâmpla să fie-n faţă pe galerie să intre să-i aducă ce se-ntâmpla să-i trebuiască şi după care venise, parc-ar fi fost nişte negri.

Până-ntr-o dimineaţă, când el, Mink, se ducea la prăvălie (n-avea cal să meargă călare când îi trebuia o cutie de tutun sau un flacon de chinină, sau o bucată de carne); tocmai trecuse de coama unui deal mărunt, când auzi din urmă calul venind în goană şi i-ar fi lăsat lui Houston tot latul drumului dac-ar fi avut timp, da' pân' s-apuce el să-şi dea seama calul era gata să-l doboare de nu-l smucea Houston turbat într-o parte gonind înainte şi-afurisitul de câine rânjindu-i chiar în nas şi măturându-i pieptul cu blana lui lăţoasă, şi Houston a-ntors calul şi l-a proptit jucând şi zvârlind în faţa lui, şi răcnind:

— De ce dracu' n-ai sărit în lături când m-ai auzit venind? Dă-te din drum! Vrei să-ţi aduni creierii de pe jos pân' să-l pot domoli?

Deh, poate că pe limba lui asta-nsemna să-ţi plângi nevasta pe care poate că n-o omorâseşi chiar tu cu mâna ta, chiar dac-ai ucis pe urmă calu' care-o omorâse. Destul de trufaş totuşi şi destul de bogat ca să-şi permită să cumpere-un altu' întocmai ca ăl' de-o omorâse. Da' treaba lui, puţin îi păsa lui Mink, mai ales că tot ce-avea de făcut, şi el, şi-oricine, era s-aştepte până ce, mai curând sau mai târziu, putoarea asta de cal o să-l omoare şi pe Houston; până când s-a-ntâmplat altceva, ceva la care nu s-aşteptase, ceva ce nu pusese la cale, nici măcar nu prevăzuse.

A fost vaca lui de lapte, unica lui vacă, pentru că nu era un om bogat ca Houston, ci doar un om independent, necerând nimănuia niciun hatâr, mărginindu-se la ce-avea. Ea – vaca – nu ştiu cum se făcu, da' rămăsese stearpă, n-avea viţel; şi asta era, nu numai că trecuse-o iarnă fără lapte şi c-acuma-l aştepta un an întreg tot fără lapte, da' rămăsese şi făr' de viţel, pentru care plătise cinj' de cenţi taxă de taur, pen' că singurul taur din partea locului la care putea s-o ducă pe mai

puţin de-un dolar era un prăpădit de taur al unui negru care cerea banii-nainte, când o lăsa pe poartă.

Aşa că toată iarna aia ţinuse vaca pe nutreţ aşteptând să-i vină viţelu' care nu exista. Pe urmă-a trebuit să ducă vaca trei mile pân' la casa negrului ăluia, nu ca să-i ceară-napoi ăi cinj' de centi, ci ca să-i ceară s-o mai dea o dată la taur, ceea ce negrul n-a vrut fără alţi cinj' de centi, banii-nainte, el, Mink, în picioare-n curte înjurându-l pe negru pân' ce negrul a intrat în casă şi-a-nchis uşa, Mink rămânând mai departe în curtea pustie înjurându-l pe negru şi pe tot neamul lui din casa ferecată, până ce se istovi de tot şi-şi luă vaca, tot stearpă, şi porni-napoi cele trei mile pân' acasă.

Şi-a trebuit să-şi ţină vaca stearpă şi inutilă închisă-n ţarc, păscând toată sărăcia ce-o mai putea paşte şi-apoi a trebuit să-i dea şi nutreţ din puţinul ce-l avea pus deoparte tot restul verii şi toamna, pentru că aşa era regula pe-acolo, ca vitele sa fie ţinute-nchise câtă vreme mai era recoltă nestrânsă. Ceea ce-nsemna c-o să vină noiembrie pân' să poată să-i dea drumu' pe câmp pentru iarnă. Şi chiar şi-atunci o să trebuiască' să mai rupă câte ceva din puţinul păstrat pentru iarnă la porci, ca să nu-şi piardă deprinderea de-a se-ntoarce mai mult sau mai puţin regulat seara acasă; până ce-a fost lipsă trei-patru zile-n şir şi a dat de urma ei pe păşunea lui Houston, la el în cireadă.

De fapt, el o şi apucase pe potecă spre casa lui Houston cu priponul făcut colac în mână, când, fără să-şi dea măcar seama şi fără măcar să se-oprească sau să se-ntrerupă din mers, făcuse stânga-mprejur, îndreptându-se-napoi spre casă, vârându-şi repede funia-n cămaşă, să nu se vadă, nu ca să se-ntoarcă-n coliba lui nevopsită şi necârpită, de arendaş amărât, în care stătea, ci doar ca să-şi găsească un pic de răgaz şi singurătate să poată gândi, şi chiar se opri pe-un buştean din marginea drumului, ca să-şi poată da mai bine seama de tot cuprinsul celor ce-i dăduseră chiar atunci prin minte.

Dacă nu-şi cerea încă-napoi vaca lui inutilă, nu numai c-o să ierneze, o să ierneze de două ori – de zece ori – mai bine

decât la el. Nu numai c-o s-o lase la iernat la Houston (Houston, nu numai om destul de bogat ca să poată creşte vite cornute, da' destul de bogat ca să poată ţine şi-un negru pentru ele care să n-aibă nimic de făcut decât să le dea nutreţ şi să vadă de ele – un negru căruia Houston îi dădea o casă mai bună decât avea el, Mink, un alb cu nevastă şi două fete) şi când o să se ducă să-şi ceară vaca, la primăvară, o să fie iar grea, de-atâta stat pe lângă taurul din cireada lui Houston, o să aibă iar viţel, aşa că nu numai c-o să dea lapte, da' o să dea şi viţel de rasă, pe câtă vreme, cu prăpăditul de taur al negrului, n-ar fi valorat aproape nimic.

Fireşte, o să trebuiască să fie gata să răspundă la atâtea întrebări inevitabile; prea-i mică Moşia Franţuzului, prea-i afurisit de mică să poată omu' să fie lăsat puţin în pace, cu ce face şi cu ce are, şi cu ce n-are. Nici patru zile n-a ţinut. Era la Varner la prăvălie, pe unde trecea în fiecare zi când se ducea şi se-ntorcea de la răscruce, dându-le prilej să-nceapă cu-ntrebatu' şi să termine-odată. Pân' la urmă s-a găsit unu' care să zică – nu-şi mai aducea aminte cine; nici n-avea importanţă:

— Ei, ce-i cu vaca, ţi-ai găsit-o?

— Ce vacă? A zis el. Şi ăl'lalt:

— Jack Houston, cic-a zis să te duci să-ţi iei mortăciunea de pe păşunea lui, că s-a săturat de când o tot hrăneşte.

— Aa, aia, făcu el. Nu mai e a mea. Am vândut-o astă-vară unuia din băieţii lui Gowrie de la Capela Caledonia.

— Cu-atât mai bine, zise ăl'lalt. Pentru că, dac-aş fi în locul dumitale şi dacă vaca mea ar fi pe păşunea lui Jack Houston, aş pune mâna pe funie şi m-aş duce să mi-o iau pân' să nu bag nici eu de seamă, darămite Jack Houston. Şi nu cred că m-aş opri nici măcar să-i zic mulţumesc. Pentru că-l ştiau toţi la Moşia Franţuzului pe Houston: morocănos şi ţâfnos, sta singur în toată casa de-acu patru ani de zile, de când îi omorâse-armăsaru' nevasta. Parcă pân' la el nu-i mai murise nimănui nevasta, chiar dacă, pentru cine ştie ce motive de ne-nţeles, bărbatu' să nu fi vrut să scape de ea. Morocănos şi ţâfnos, singur în toată casa aia mare, cu-o pereche de

servitori negri, bărbatul şi femeia care vedea de bucătărie, şi armăsaru', şi dulău', Bluetick, tot atât de mofturos şi de neînduplecat, şi de ursuz ca şi Houston – o blestemată de putoare morocănoasă şi ţâfnoasă care nici măcar nu-şi dădea seama ce noroc avea; era bogat, bogat nu numai destul ca să-şi poată lua o nevastă să i se miorlăie şi să-l cicălească, şi să-i scotocească prin buzunare, să-i ia şi ultimul dolar pe care-l strângea, da' destul de bogat ca să se poată descurca şi fără nevastă dacă voia: destul de bogat ca să fie-n stare să-şi plătească-o femeie să-i facă de mâncare în loc să trebuiască să se-nsoare cu ea. Destul de bogat ca să mai plătească şi-un negru care să se scoale-n locu' lui dimineaţa când e frig şi să iasă-n umezeală şi-n ceaţă să dea nutreţ nu numai la cornutele de tăiere pe care le vindea la preţuri mari şi grase, pentru că-şi putea permite să le ţină pân' atunci, da' şi blestematului de-armăsar şi chiar şi-afurisitului ăluia de dulău care-i alerga pe-alături de duduia drumu' pe-unde treceau, c-ajunsese omu' care n-avusese niciodată decât ăle' două picioare-ale lui cu care s-ajungă dintr-un loc într-altu' să trebuiască să sară din drum în tufiş, că de nu îl omora putoarea de cal cu copitele lui potcovite, şi l-ar fi lăsat acolo să zacă-n şanţ, să-l mănânce putoarea de câine, pân' să catadicsească Houston să se ducă să dea de veste.

Mă rog, dacă Houston prea era mare şi tare, prea se ţinea măreţ, ca să-i poată zice omu' mulţumesc, el, unu', Mink, n-o să dea peste el, nepoftit. Nu că n-ar fi avut şi el de spus cuiva, undeva, un mulţumesc. Asta fusese peste-o săptămână, pe urmă s-a făcut o lună, pe urmă a trecut şi Crăciunul, şi s-aşternuse o iarnă grea şi umedă, în fiecare după-masă, cu mantaua de ploaie legată la brâu cu sârmă şi cârpită cu petice de cameră de-automobil, singura lui haină de iarnă pe care-o avea de pus peste salopeta peticită de bumbac, pornea pe drumul noroios în cenuşiul trist al după-meselor să se uite la cireada de vite de rasă a lui Houston şi la vita lui amărâtă printre ele, îndreptându-se fără măcar să se grăbească şi intrând în grajdul mai încălzit şi mai ferit de vreme rea decât casa-n care sta el, să fie hrănite de lefegiul

negru, care purta haine mai călduroase decât purta el şi familia lui, înjurând în abureala propriei respiraţii, înjurându-l pe negru pentru pielea lui neagră de sub hainele mai călduroase decât ale lui, ale unui alb, blestemând hrana dată mai din belşug vitelor decât oamenilor, chiar dacă sempărtăşea şi vita lui din el, blestemându-l, mai presus de toate, pe albul care habar n-avea, pentru că prin bogăţia lui, sau din pricina ei, se putea ajunge la o asemenea stare de lucruri, blestemând faptul că însăşi revanşa şi răzbunarea lui – dreptate elementară, drept inalienabil după credinţa lui – n-o putea înfăptui dintr-o singură lovitură, ci trebuia, dimpotrivă, s-aştepte ca nutreţul cu-ncetul, să sporească, s-ajungă carne, s-aştepte să-i vină vacii poftă de dragoste, dac-o să-i vină şi când, şi-apoi şi cele nouă luni următoare de gestare; blestemându-şi halu-n care-ajunsese, că singura dreptate pe care şi-o putea face era aşteptarea asta neputincioasă şi fără sfârşit.

Asta era. Aşteptarea fără sfârşit. Nu numai chinul speranţei care se tot prelungea, nici chiar nedreptatea căntârzia dreptatea, ci faptul că-şi dădea seama că până şi-atunci când o să-l trăsnească pe Houston lovitura, pe el, pe Mink, tot o să-l coste opt dolari bani gheaţă – ăi opt dolari pe care-o să trebuiască să spună că-i primise pe vacă de la cumpărătorul imaginar, ca s-acopere minciuna c-o vânduse, şi pe care la primăvară când o să-i ceară lui Houston vaca-napoi o să trebuiască să i-i dea lui Houston, ca dovadă că până-n clipa aia el crezuse-ntr-adevăr că vânduse vaca – sau că măcar atâta hotărâseră că face – şi când o să se ducă la Houston să-i spună cum că de-abia atunci în dimineaţa aia a venit la el cumpărătorul ca să-i spună că vaca fugise din cireadă chiar în seara-n care-o cumpărase şi-o ducea acasă, şi că i-a cerut înapoi ăi opt dolari daţi pe ea, lăsând astfel să se-nţeleagă, nu numai pentru Houston cu dispreţul lui trufaş, ci şi pentru toţi ăilalţi de la Moşia Franţuzului, roşi de curiozitate, că pe el, pe Mink, îl costa acum şaişpe dolari ca să-şi ia vaca înapoi.

Asta-l durea: ăi opt dolari. Că n-ar fi putut să-şi scoată

vaca din iarnă cu opt dolari, necum să pună carne pe ea, s-o-ngraşe cum o vedea acuma cu ochii lui, nu conta. Ce conta era că el o să trebuiască să i-i dea lui Houston, care n-avea nevoie de ei şi la care nici nu se simţea nutreţul pe care-l mâncase vaca, ăi opt dolari cu care el, Mink, de Crăciun, şi-ar fi putut cumpăra patru kile de whiskey, plus de-un dolar-doi zorzoane după care tot miorlăiau nevastă-sa şi ăle două fete.

Da' n-aveai ce-i face. Şi chiar şi-aşa, mândria lui era că nu ceda. Nu el era omu' ăla moale, zăbavnic, bicisnic s-accepte ca un bleg ceva, numai pentru că nu vedea cum s-o scoată la cap altfel. Ba mai mult – şi asta nu făcea decât să-i întărâte mânia şi furia-mpotriva nedreptăţii: când s-o duce să-şi ia vaca o să trebuiască să mai facă şi pe linguşitoru', să se şi gudure niţel; o să trebuiască să mintă de pomană pentru cinstea de a-i da opt dolari de care el avea nevoie şi-şi rupsese de la gură ca să-i strângă, să-i dea unui om care nici măcar n-avea nevoie de ei, care nici n-ar simţi dacă i-ar lipsi, care nici nu ştia măcar c-o să-i capete. Veni în cele din urmă şi clipa, ziua de la sfârşitul iernii când, după obiceiul locului, vitele care de cu toamnă umblaseră slobode pe câmpurile de coceni sfrijiţi de păpuşoi trebuiau adunate de stăpânii lor şi închise în ţarcuri, pentru ca pământul să poată fi arat şi semănat din nou; într-o după-masă, într-o seară mai bine-zis, aşteptând mai întâi ca vaca lui să-şi fi primit şi ultima raţie de nutreţ împreună cu cireada lui Houston şi numai după aceea apropiindu-se de ţarc cu funia veche şi roasă făcută colac pe braţ şi cu ghemotocul pirpiriu de dolari mototoliţi şi de piese de douăşcinci şi de zece şi de cinci în fundul buzunarului salopetei, fără s-aibă nevoie încă să se linguşească şi să se gudure pentru că-n ţarc n-avea să fie-acum decât negrul cu furca, bogătanul fiind în casă, în bucătăria călduroasă şi c-un grog cald în mână, făcut nu din rachiu împuţit, scârbos, de casă, din care şi-ar fi cumpărat el, Mink, cu partea lui din ăi opt dolari dacă i-ar fi putut păstra, ci din whiskey bun, rumen, garantat, comandat de la Memphis. Fără s-aibă nevoie încă să se linguşească şi să se

gudure: doar spunând, de la egal la egal, el, un alb, unui negru oprit în uşa şopronului cu nutreţ şi cu privirea întoarsă spre el:

— Noroc. Văd că vaca mea-i la voi. Pune-i funia asta de gât, să v-o iau din drum, şi negrul, mai zăbovind o clipă cu ochii la el, dispăru prin şopron spre casă; nu venise să ia funia, lucru la care el, Mink, nici nu se aşteptase de altfel, ci se dusese-ntâi să-i spună albului, să ştie ce-are de făcut. Adică exact ceea ce el, Mink, se-aşteptase, rezemându-şi mâinile, încheieturile asprite de ger, învineţite de ger, pe care nu le mai acopereau nici măcar mânecile roase ale mantalei de ploaie, de şipca de sus a gardului spoit cu var. Ei da, desigur, Houston cu grogul cald de whiskey bun, rumen, în mână şi probabil descălţat, în ciorapi, cu picioarele-n cuptorul maşinii de gătit la care se-ncălzea mâncarea pentru cină şi care-acuma, înjurând, o să trebuiască să-şi scoată picioarele din cuptor şi să-şi încalţe din nou cizmele de cauciuc reci şi ude, şi pline de noroi, şi să vină din nou în ţarc.

Ceea ce Houston chiar făcu: însuşi trântitul uşii de la bucătărie şi plescăitul, şi fleşcăitul cizmelor de cauciuc în curtea din dos şi-n ţarc sunau a iritare, a scandalizare. Apoi apăru şi el, tot prin şopron, cu negrul la vreo zece paşi în urmă.

— Noroc, Jack, făcu Mink. Îmi pare rău că te-am scos iar în frig şi-n zloată. E-o treabă pe care putea s-o descurce şi negru' ăsta. De-abia azi am aflat că vaca mea a iernat la tine. Dacă negru' tău îi pune funia asta de gât, vă curăţ locu' de ea.

— Gândeam că-i vânduseşi vaca lu' Nub Gowrie, făcu Houston.

— I-o şi vândusem, zise Mink. Numa' că Nub a apărut az' dimineaţă călare p-un catâr şi mi-a zis că-i fugise vaca din cireadă încă-n seara-n care-o dusese acasă şi că de atunci n-a mai dat cu ochii de ea, şi-a trebuit să-i dau îndărăt ăi opt dolari pe care mi-i plătise pe ea, umblând în buzunar după ghemotocul pirpiriu de bancnote şi de piese, şi apucându-le-

n mână. Aşa că, dacă preţu' vacii-i opt dolari, socot că banii ăştia ţi se cuvin pentru iernat. Adic-acuma-i o vacă de şaişpe dolari, nu-i aşa, şi dacă-şi dă ea seama, şi dacă nu. Aşa că, na! Ia-ţi banii şi spune-i negrului să-i pună funia asta de gât şi-am s-o…

— Vaca asta as' toamnă nu făcea opt dolari, zise Houston. Da' acuma, acuma face mult mai mult. Numai nutreţu' pe care mi l-a mâncat face mai mult de şaişpe dolari. Ca să nu mai pun la socoteală şi tauru' meu ăl tânăr, care-a călărit-o săptămâna trecută. Săptămâna trecut-a fost, Henry, nu? zise către negru.

— Da, domnu', făcu negrul. Marţea trecută. Am însemnat şi-n carnet.

— De mi-ai fi trimis vorbă mai din timp, ţi-aş fi scutit de osteneală şi tauru', şi pe negru ăsta cu furca lui, zise Mink. Şi către negru: Na! Ia funia asta…

— Stai-stai, făcu Houston; scotocea şi el acum cu mâna prin buzunar. Ziceai că vaca face opt dolari. *All right.* Ţi-o cumpăr.

— Şi ziceai că de fapt face mult mai mult, răspunse Mink. Tocma' mă pregăteam să-ţi dau restu' pân' la şaişpe pe ea.

Aşa că fireşte că n-am să primesc nici chiar şaişpe, necum opt. Aşa că ia-ţi banii. Şi dacă negru' ţi-i prea obosit ca să-i pună funia de gât, intru şi-o pun eu.

Şi chiar dădu să se caţere pe gard.

— Stai-stai, făcu Houston din nou. Şi către negru: Cât zici c-ar face-acum?

— Iei treizeci pe ea, zise negrul. Poate că şi treiişcinci.

— Auzi? făcu Houston.

— Nu, zise Mink, căţărându-se pe gard. La negri n-ascult: le poruncesc. Dacă nu vrea să pună funia de gâtu' vacii, zi-i să se dea din drum.

— Să nu sari gardu', Snopes! făcu Houston.

— Măi, măi, făcu Mink c-un picior peste stinghia de sus a gardului şi cu colacul de frânghie bălăngănindu-i-se pe braţul înăsprit şi-nvineţit. N-ai să-mi spui acuma că-ţi iei pistolu' la tine ori de câte ori te duci să-ţi cumperi o vacă.

Poate că-l iei şi când te duci să pui bumbacu’ sau poate şi porumbu'? Era ceva de văzut: Mink c-un picior peste stinghia de sus a gardului, Houston după gard cu pistolul în mână atârnându-i pe lângă coapsă, negrul, încremenit şi el, privind în gol, zărindu-i-se puţin albul ochilor: Dacă mi-ai fi trimis vorbă, poate că-mi luam şi eu pistolu'.

— *All right*, făcu Houston. Aşează cu grijă pistolul sus pe stâlpul gardului de lângă el. Lasă frânghia aia jos. Treci peste gard acolo la stâlpu’ la care eşti. Eu mă dau c-un stâlp îndărăt şi tu numeri pân’ la trei, şi vedem noi cin’ s-apucă-ntâi de tocmeală cu el.

— Sau poa’ să numere negru', făcu Mink. Poa’ să zică trei de la-nceput. Pen’ că eu nici negru n-am cu mine. Că, vezi bine, ca să se târguiască cineva cu dumneata pentru nişte vite îi trebuie; *şi*-un negru dresat, *şi*-un pistol. Îşi trase picioru-napoi peste gard şi sări jos pe pământ. Aşa că zic că-i mai bine să mă duc pin’ la prăvălie să stau de vorbă cu moş Billy şi cu poliţistu’. Poate că era mai bine dacă făceam asta de la-nceput, că mă scutea de-o plimbare pe ger pân-aici. Ziceam să fi lăsat frânghia asta p-aici p-undeva, să n-o mai car o dată, da’ mi-e că-mi ceri p-ormă şi pe ea treiişicinci de dolari, ca să mi-o dai înapoi, pen’ că se pare că ăsta-i ăl mai mic preţ pe care-l iei pe lucrurile care ţi-au căzut în mână, da’ nu-s ale dumitale. O luă din loc. Atunci, noroc bun! Şi vezi, dacă te-apuci să mai faci negoţ cu vite de-opt dolari bucata, bagă de seamă să nu te tragă ăia pe sfoară.

Se depărtă cu pas destul de sigur, dar turba de furie-n aşa hal, că o bucată de vreme nici să vadă măcar nu putea, şi urechile-i vâjâiau de parc-ar fi tras cineva cu puşca de vânătoare chiar lângă capul lui. De fapt, se aşteptase la furia asta, desigur, şi momentul cel mai potrivit s-o lase să se epuizeze acuma era, în singurătate, în taină. Pentru că-şi dădea seama, acuma, că parcă presimţise el ceva de felul celor întâmplate, şi-o să aibă nevoie de-o minte limpede. Îşi dăduse seama din instinct că bafta lui nenorocită o să-i mai scornească totuşi ceva, aşa că nici chiar faptul de a se duce la Varner, judecătorul de pace, să-i ceară o hârtie pentru

poliţist să-l someze pe Houston să-i dea vaca-napoi şi să-l coste doi dolari jumate n-a fost chiar o surpriză: tot *Ăia* erau, iar îl puneau la-ncercare, să vadă până unde, cât poate să-ndure, să rabde.

Aşa că-ntr-un fel n-a fost realmente surprins nici de cele ce-au urmat. Era, întru câtva, din vina lui: îi subestimase pe *Ăia,* atâta tot: toată chestia cu ăi opt dolari de dat lui Houston şi cu pusul funiei de gâtul vacii, şi luatul ei acasă li se păruse *Ălora* prea simplă, prea copilăroasă ca să-şi mai bată capul cu ea. Dar se-nşelase dacă-şi închipuise că isprăvise cu *Ei.* Varner nici măcar să emită hârtia n-a vrut; drept care, două zile mai târziu, erau cu totul şapte dacă-l numărai şi pe negru printre ei – el, Houston, Varner, poliţistul şi doi negustori de vite profesionişti – adunaţi la gardul fâneţei lui Houston în timp ce negrul aducea vaca, s-o examineze ăi doi experţi.

— Ei? făcu în cele din urmă Varner.

— Aş da treiişcinci, zise primul negustor.

— Dacă zici că-i călărită de-un taur cu certificat, poate c-aş merge pân’ la treiişapte jumate, zise al doilea.

— La patruzeci nu mergi? făcu Varner.

— Nu, zise al doilea. Se poa’ să nu fi prins.

— D-asta n-am vrut să urc pân’ la treiişapte jumate, făcu primul.

— *All right*, zise Varner – un bărbat înalt, sfrijit, îngust în şolduri, cu mustaţa mare, stufoasă, un tip care arăta a ce fusese tată-său: unul din cavaleriştii lui Forrest. Să zicem treiişapte jumate, împărţim atunci pe din două. Acuma cu ochii la Mink: Când ai să-i dai lu' Houston opşpe dolari şi şapteşcinci îţi iei vaca. Numa’ că tu n-ai opşe dolari şi şapteşcinci; îi ai?

Sta nemişcat cu încheieturile înăsprite şi-nvineţite pe care nu le mai acopereau nici mânecile mantalei de ploaie, aşezat liniştit pe stinghia de sus a gardului, iarăşi, cu ochii orbiţi de furie, iarăşi cu urechile vuindu-i de parc-ar fi tras careva tocmai atunci lângă capul lui cu-o puşcă de vânătoare şi pe faţă cu expresia aia ştearsă, blândă, ca un zâmbet aproape.

— Nu, zise el.

— N-ar putea să-i împrumute văr-su Flem? întrebă al doilea negustor. Nimeni nu-şi dădu osteneala să-i răspundă măcar, necum să-i explice că Flem e-n luna de miere în Texas, unde se dusese cu nevastă-sa de când se-nsurase, anu' trecut în august.

— Atunci o să trebuiască să muncească pentru ei, zise Varner. Şi-acuma către Houston: Ai ceva să poa' să-ţi facă?

— Vreau să-mprejmuiesc înc-o fâneaţă, zise Houston. Îi dau cincizeci de cenţi pe zi. Poa' să lucreze treiişapte de zile pline şi-a treiişopta pân' la prânz, să sape gropi pentru stâlpi şi să-ntindă sârma. Şi cu vaca ce facem? O ţin eu sau o ia Quick? (Quick era poliţistul.)

— Vrei s-o ia Quick? făcu Varner.

— Nu, zise Houston. E de-atâta vreme-aicea că mi-e c-o să tânjească dac-o ia. Şi-afară de-asta, dacă Snopes o vede-n fiecare zi, vede pe ce lucrează şi-şi mai ţine firea.

— *All right*, *all right*, făcu Varner repede. Ne-am înţeles, atunci. Să nu mai aud de chestia asta.

Vasăzică, asta-i ce-avea de făcut. Şi mândria lui era că n-o să se moaie, că n-o să se-mpace niciodată cu treaba asta. Nici măcar de-ar fi să-şi piardă vaca, să dispară vita cu totul din afacerea asta şi să-l lase, ca să zicem aşa, în pace. Dacă-i vorba, treaba asta – să renunţe la vacă – ar fi putut s-o facă şi singur. Ba mai mult: ar fi putut să ia şi opşpe dolari şi şapteşcinci de cenţi pe deasupra, şi cu ăi opt dolari pe care Houston n-a vrut să-i ia ar fi făcut de fapt douăşapte de dolari, şi nici nu mai ţinea minte de când nu mai văzuse atâţia bani grămadă la el în mână, pen' că şi as' toamnă la vândutul bumbacului, un bal sau două cât fusese, după ce-şi scăzuse Varner partea lui, dijma pe pământ, plus contu' de la prăvălie, de-abia dacă rămăsese-n mână cu ăi opt dolari sau zece cu care-şi închipuise-n van c-o să-şi răscumpere vaca.

De fapt, a venit şi i-a propus-o chiar Houston. Era a doua zi sau a treia de când săpa gropi şi înfigea în ele stâlpii grei de salcâm sălbatic; Houston a apărut călare pe armăsar şi s-a oprit uitându-se la el. Nici n-a stat din lucru măcar, necum

să-şi fi ridicat privirea.

— Ascultă, făcu Houston. Ascultă-ncoa. Atunci şi-a ridicat ochii, fără să se oprească din lucru. Houston sta cu mâna-ntinsă; şi el, Mink, vedea banii-n ea: Varner a zis opşpe dolari şi şapteşcinci. *All right*, uite-i! Ţineţi-i şi du-te-acasă, şi dă-o-ncolo de vacă! Acuma nici măcar nu se mai uita: ridică pe umăr un stâlp care-n orice caz arăta mai greu şi mai masiv decât arăta el şi-i dădu drumu-n groapă împingând ţărâna la loc cu dosul lopeţii aşa că doar ce-a auzit armăsarul întorcându-se şi plecând. Apoi, în ziua a patra, la fel, n-a avut nevoie decât s-audă armăsarul venind şi oprindu-se, şi nici privirea nu şi-o mai ridică măcar când Houston zise:

— Snopes, şi-nc-o dată, Snopes, şi-apoi Mink, şi el – Mink – nici ochii nu şi i-a ridicat, necum să se oprească din lucru. Zise:

— Te-aud.

— Lasă chestia asta acuma. Trebuie să-ţi ari pământu', să semeni. Trebuie să-ţi scoţi o pâine. Du-te-acasă şi ară, şi seamănă, şi te-ntorci după aia.

— N-am timp de scos o pâine, zise, fără măcar să se oprească. Trebuie să-mi iau vaca-napoi.

A doua zi dimineaţă n-a mai venit Houston pe armăsar, a venit Varner în persoană, cu căruţa. Cu toate că el, Mink, nu-şi dăduse încă seama că era Varner, care prinsese deodată frică, frică pentru pacea şi pentru liniştea satului pe care-l stăpânea cu mâna lui de fier, de cămătar, şi-o-ntărea, şi-o proptea cu stâlpii ipotecilor şi amaneturilor închise-n casa lui mare de bani de la prăvălie. Şi de data asta el, Mink, îşi ridică privirea şi văzu banii-n pumnul lui Vamer sprijinit pe genunchi.

— Ţi-i trec în socoteală pe anu ăsta, zise Varner. Am fost chiar acum pe locu' tău. Nu ţi-ai tras încă nicio brazdă. Strânge-ţi sculele astea de-aici şi ia banii, şi dă-i-i lu' Jack, şi du-ţi afurisita aia de vacă acasă, şi-apucă-te de arat.

Dar era Varner, aşa c-acuma putea să se oprească din lucru şi chiar să se şi rezeme de cazma.

— Ai auzit să mă fi plâns cumva de judecata dumitale-n chestia vacii?

— Nu, făcu Varner.

— Atunci dă-te din drum şi vezi-ţi de treaba dumitale cum îmi văd eu de-a mea, zise el. Varner sări din căruţă – bărbat destul de bătrân ca să-i zică datornicii moş Billy când voiau să-l linguşească, dar destul de sprinten încă: destul de sprinten ca să sară din căruţă dintr-o singură mişcare cu hăţurile-ntr-o mână şi cu biciul în cealaltă.

— Bătu-te-ar Dumnezeu! făcu el. Ia-ţi sculele de-aici şi du-te-acasă! Pe seară mă-ntorc şi, dacă pân-atunci nu găsesc brazde trase, îţi zvârlu-n drum toate nenorocitele tale de boarfe şi mâine dimineaţă-nchiriez casa altuia.

Şi el, Mink, privindu-l cu mutra lui ştearsă şi blândă, aproape ca un zâmbet:

— Nu zic că n-ai fi-n stare.

— Şi bine faci, zise Varner. Hai! Ia-o din loc! Acum! În minutu' ăsta!

— Mă rog, mă rog, făcu Mink. Dac-aşa zice judecata-n chestia asta, mă supun, că omu' temător de lege totdeauna se supune judecăţii. Şi se-ntoarse.

— Hei, făcu Varner. Ia-ţi banii!

— Vezi-ţi de treabă, zise şi-şi urmă drumul.

Până către sfârşitul după-amiezii răsturnase mai bine de-o juma' de pogon. Întorcând plugul la capătul brazdei, văzu venind căruţa lui Varner. Erau doi în ea de data asta, Varner şi Quick, poliţistul, şi mergea ca melcul, pentru că de osia din spate era legată cu-o funie vaca lui. Nu s-a grăbit; a isprăvit de tras brazda, a deshămat catârul şi l-a legat de gard, şi numai dup-aceea s-a dus acolo unde erau cei doi şezând în căruţă şi aşteptându-l.

— I-am plătit lui Houston ăi opşpe dolari şi uite-ţi vaca, zise Varner. Şi dacă mai aud vreodată că tu sau vreo vită de-a ta a călcat pe pământu' lu Houston, te bag în puşcărie.

— Şi ăi şapteşcinci de cenţi? făcu el. S-au evaporat? Pe vaca asta a fost proces. Nu pot s-o primesc decât aşa cum a zis judecata.

— Lon, făcu Varner către Quick cu glas scăzut şi-aproape blând, du vaca asta până colo după gard, i-ai funia şi urcă-te dracului în căruţă!

— Lon, zise Mink cu glas tot atât de blând şi de scăzut, dacă bagi vaca pe locu' meu, iau puşca şi-o-mpuşc.

Nici nu s-a mai uitat la ei. S-a-ntors la catâr şi l-a dezlegat, şi l-a-nhămat la loc, şi-a-nceput să tragă altă brazdă, cu spatele la casă şi la drum acuma, aşa că de-abia la capul brazdei a zărit o clipă căruţa târându-se ca melcul, să ţină pasul cu vaca. Ară întruna până se-ntunecă, pân' la cina lui de slănină aţoasă şi de melasă ieftină, şi de făină probabil plină de gărgăriţe, care, şi după ce-o va fi mâncat, tot a lui Will Varner avea să fie pân' ce el, Mink, îşi va fi egrenat şi-şi va fi vândut, la toamnă, bumbacul pe care încă nici nu-l semănase.

Un ceas mai târziu, cu un felinar cu gaz care să-i lumineze slab cazmaua săltându-se-ncet şi-azvârlind pământul, era-napoi la gardul lui Houston. De dimineaţă din zori nu se-ntinsese-o clipă să se-odihnească, nici măcar nu se oprise, se mişcase-ntruna, muncise-ntruna; când se luminase de ziuă, el nu dormise de douăzeci şi patru de ore; când se ridică soarele şi-l lumină, era-napoi pe ogorul lui, cu catârul şi cu plugul, oprindu-se numai la amiază, să prânzească, şi-apoi din nou pe-ogor, din nou arând – sau închipuindu-şi că ară, până ce se trezi zăcând lungit chiar pe brazda pe care-o trăsese, sub coarnele răsturnate-ale plugului încremenit în pământ, cu catârul prins în ham şi cu soarele tocmai asfinţind.

Apoi iarăşi cina, la fel ca aceea de-aseară, la fel cambucătura de azi-dimineaţă, trecând din nou prin fâneaţa lui Houston cu felinarul aprins în mână spre locul unde-şi lăsase cazmaua cu coadă lungă, de săpat gropi de stâlpi. Nici nu-l văzu măcar pe Houston şezând pe stiva de stâlpi ce-aşteptau să fie înfipţi, pân' ce Houston nu se ridică-n picioare, cu puşca de vânătoare rezemată pe braţul stâng.

— Pleacă de-aici! zise Houston. Să nu mai calci niciodată pe pământu' meu după apusu' soarelui. Dacă ai de gând să

te-omori, treaba ta, da' nu aici. Acuma pleacă! N-oi fi având eu dreptu' să te-opresc să munceşti pentru vaca aia pe lumină, da' pe-ntuneric am.

A putut-o răbda şi p-asta. Pentru că prinsese şmecheria. O-nvăţase pe spinarea lui; singur, de nevoie-nvăţase: că un om poate răbda orice, dacă refuză calm şi clar să accepte, să se resemneze, să se-mpace cu soarta lui. Acuma putea chiar să şi doarmă noaptea. Nu atât c-avea timp, cât c-avea un fel de linişte, că nu-l mai grăbea, nu-l mai zorea nimic. Ară şi restul de ogor, apoi, cât era vreme bună, mărunţea brazda şi-n zile de vreme rea lucra la gardul lui Houston, trecând pe răboj fiecare zi mai puţin, care-nsemna cinzeci de centi mai puţin din răscumpăratul vacii. Dar acuma fără zor, fără pripeală; când în fine veni primăvara şi pământul se-ncălzi destul să-i priască seminţei şi-şi dădu seama c-o bună bucată de vreme n-o să poată lucra la gard că era silit să-şi vadă de însămânţat, rămase calm, îşi luă sămânţa de porumb şi de bumbac de la Varner de la prăvălie şi semăna lucrând mai cu spor decât oricând pentru c-acuma tot ce-avea de făcut era să termine cu semănatul ca să se poată-ntoarce la gard să dizolve-n sudoarea frunţii jumătăţile de dolar. Pentru c-acuma răbdatul era mândria lui: să nu se resemneze niciodată, pentru că-n felul ăsta-i putea învinge: or fi *Ăia* mai tari decât el un timp, da' nimeni, nici om, nici nimic, nu va putea s-aştepte mai mult decât putea s-aştepte el când altă soluţie nu era decât s-aştepţi, când numai aşteptatu-ţi rezolva, îţi slujea.

Veni în fine şi ziua-n care, la apusul soarelui, odată cu cazmaua şi cu lopata, şi cu cleştele de-ntins, şi cu ce sârmă va mai fi rămas, putu arunca şi răbdarea. Houston ştia şi el de bună seamă că-i ultima zi. Probabil că Houston stătuse toată ziua aşteptându-l s-apară-n drum în trap săltat să-şi ia vaca de cum va fi pierit soarele pe după copacii din asfinţit; probabil că Houston stătuse toată ziua, de cum răsărise soarele, la bucătărie-n fereastră, să-l vadă pe el, pe Mink, ivindu-se să-şi facă ultima zi de muncă, gata pregătit cu colacul de funie pe braţ să aibă cu ce-şi duce vaca acasă. De

fapt, în toată ziua asta din urmă, în timp ce săpa ultimele gropi şi bătea nu ultimul stâlp, ci ultima jignire-a Ălora, cea la care-l folosiseră pe Varner drept instrument, ca să-l pună la-ncercare, să vadă cât poate-ndura, el şi-l imaginase pe Houston adulmecând zadarnic pe drum în sus şi-n jos, căutând prin fiecare tufiş şi-n fiecare colţişor să afle unde-şi ascunsese funia.

Şi funia asta, nici măcar n-o adusese încă, lucrând fără-ncetare până ce soarele apuse de tot, aşa ca să nu existe om să poată spune că nu se-mplinise o zi-ntreagă, şi numai dup-aceea îşi adună cazmaua şi lopata, şi cleştele de-ntins, să le ducă-napoi, să le-aşeze frumuşel, cu grijă, la colţul gardului spre grajd, aşa ca negrul sau Houston, sau cine-o fi care-o vrea să se uite, să n-aibă-ncotro şi să trebuiască să le vadă şi el, nicio privire măcar n-aruncând, o dată măcar, la casa lui Houston sau măcar la vacă, despre care nu era om acuma să mai poată spune că nu-i a lui, şi numai după aia luă drumul înapoi spre casă, două mile.

Mâncă ce-avea pentru cină, tihnit, fără grabă, fără măcar să tragă cu urechea la vacă şi la ăla, care-o fi fiind, care-o să vină să i-o aducă de data asta. S-ar putea să fie chiar Houston. Cu toate că, dacă sta şi se gândea mai bine, Houston îi semăna; nici pe el nu-l speriai uşor. Bătrânul Will Varner, el o să se-ngrijoreze, el o să-l trimită pe poliţist să ducă vaca-napoi, acuma că sentinţa era executată până la ultimul gologan, şi el, Mink, îşi mesteca slănina şi pesmetele, şi-şi bea cafeaua cu-aceeaşi expresie blândă, aproape zâmbet, închipuindu-şi-l pe Quick înjurând şi împiedicându-se pe drum cu funia-n mină când ar fi preferat să fi stat acasă, descălţat, să-şi vadă de cină; Mink îşi repeta în gând, îşi rostuia cuvintele pe care să i le spună: „Am executat opşpe zile jumate. Fiece zi ţine din zori şi până-n zori, aşa că a' de az' nu se isprăveşte decât mâine când s-o lumina de ziuă. Du vaca-napoi acuma unde-aţi băgat-o tu şi cu Varner acu opşpe zile jumate şi mâine dimineaţă am să vin eu s-o iau. Da' să-i zici negrului ăluia să-i dea de mâncare devreme, să n-am de-aşteptat".

Numai că nu s-auzea nimic. Şi de-abia atunci şi-a dat seama că-n realitate el *aşteptase* vaca şi că se bazase, ca să zicem aşa, pe întoarcerea ei. Îl cuprinse deodată, îl cutremură o spaimă, o teroare, scurtă, iute, descoperind acum cât de deşartă-i fusese liniştea-n care crezuse că trăieşte de-atunci, din noaptea-n care se certase cu Houston, acum vreo două luni, lângă gard, când Houston era cu puşca de vânătoare pe braţ; atât de puţină bază putea să pună pe ceea ce gândise el că-i pace, c-acuma trebuia să fie veşnic cu ochii-n patru, pentru că, după cum s-arăta, şi din nimic se putea pomeni ’ntors în clipa-n care Will Varner îi spusese c-o să aibă de plătit în muncă opşpe dolari şi şapteşcinci de cenţi la cinj’ de cenţi ziua ca să-şi poată lua-napoi vaca, vaca lui. Acuma o să trebuiască să se ducă până la câmp să vadă de nu-i lăsase cumva Quick vaca acolo, pe nesimţite, şi-apoi s-o fi şters, să fi fugit; o să trebuiască să-şi aprindă un felinar şi să iasă-n beznă să cate ce ştia bine ca n-o să găsească. Şi, ca şi cum atât n-ar fi fost de-ajuns, o să trebuiască să-i explice şi neveste-sii unde se ducea cu felinarul. Fireşte c-a trebuit, şi-ncă c-o vorbă rea, tăioasă, scurtă, grosolană, când ea a zis:

— Un’ te duci? Gândeam că ţi-a spus Houston să nu-ţi… şi-a adăugat, nu de dragul grosolăniei, da’ pentru că nici ea nu-l lăsa dracului în pace:

— Afară doar dacă nu vrei să faci tu treaba asta-n locu’ meu.

— Ticălosule! strigă ea. Cum poa’ să-ţi iasă pe gură vorbe d-astea-n faţa fetelor?

— Ei, ba nu, făcu el. Sau poate le trimeţi pe ele. Poate c-amândouă la un loc să facă cât un om întreg. Că, dac-ar fi după cât mănâncă, oricare din ele-ar fi de-ajuns şi prea-de-ajuns.

Se duse la grajd. Natural, vaca nu era, precum ştiuse, îi părea chiar bine că nu era. Toată chestia asta – îşi dădea seama că şi dacă vreunul dintre ei i-ar fi adus vaca-acasă, tot ar fi trebuit să se ducă pân’ la grajd se vadă – îi făcuse bine, îi fusese-nvăţătură, făr’ să se fi-ntâmplat încă nimica rău;

vedea cam ce-aveau Ăia de gând: să-l doboare, să-l zdruncine, să-l ia pe negândite, să-l facă să-şi piardă cumpătul şi-aşa să-l nenorocească: altfel, nu l-ar fi putut înfrânge, n-ar fi putut cu niciun chip: nu puteau cu bani şi nu puteau cu lipsă de bani, nu puteau s-aştepte cât putea el; nu puteau să-l înfrângă decât prinzându-l în clipa-n care-şi pierduse cumpătul şi să-l dea peste cap, să-l prindă-ntr-o stare de furie oarbă şi surdă-n care să-şi fi pierdut minţile.

Dar acuma era *all right*. De fapt, câştigase partida; mâine-dimineaţă, când o să-şi ia funia şi-o să se ducă să-şi aducă vaca, n-o să mai fie Quick, o să fie Houston în persoană care-o să-i spună: „De ce n-ai venit aseară? Ale opşpe zile jumate s-au isprăvit aseară la apusu'soarelui", şi-acuma el lui Houston personal o să-i răspundă: „O zi ţine din zori şi până-n zori. Şi-ale opşpe zile jumate se isprăvesc az' dimineaţă – dacă pirpiriul a avut grijă să-i dea de mâncare".

S-a culcat şi a dormit. Şi şi-a luat gustarea de dimineaţă; răsăritul soarelui l-a prins în drum spre curtea lui Houston cu funia făcută colac pe braţ, şi-şi rezemase braţele-ndoite din cot pe şipca de sus a gardului, cu colacul de frânghie bălăngănindu-se-n voie, uitându-se la negrul care trebăluia cu furca şi la Houston răstimp de vreun minut pin' să dea ei cu ochii de el. Zise:

— 'Neaţa, Jack. Am trecut p-aici să iau vaca pe care-a fost procesu', dacă vrei să fii aşa de bun să-l pui pe negru' ăla să fie-atât de bun să-i treacă funia asta, şi rămase-locului rezemat de gard, în timp ce Houston traversă curtea şi se opri la vreo zece paşi distanţă.

— N-ai isprăvit încă. Mai datorezi două zile.

— Mă rog, mă rog, făcu el calm, domol, blând aproape. Zic că omu' care are curtea plină de tauri şi de vaci de soi, ca să nu mai pomenim de-o juma de milă de gard nou la fâneaţă pă de pomană, poa' să se-ncurce la un mărunţiş de v-o câţiva dolari, mai ales când îi vorba că nu-s decât opşpe dolari şi şapteşcinci. Da' eu n-am decât o vacă de opt dolari sau, mă rog, una care-am crezut c-atâta face, opt dolari. Nu-s destul de bogat să fiu în stare să număr pân' la opşpe şapteşcinci.

— Eu n-am zis opşpe dolari, făcu Houston. Eu…

— Şi şapteşcinci, zise Mink.

— … am zis nouăşpe dolari. Îmi mai datorezi un dolar în plus.

Nu s-a mişcat; pe faţa lui nicio schimbare; doar a zis:

— Care dolar în plus?

— Îndemnizaţia, făcu Houston. Legea zice c-atunci când cineva trebuie să ia-napoi o vită de pripas şi nu vine s-o ia ’nainte de-apusu’ soarelui-n ziua-n care trebuie, omu care-a ţinut-o are dreptu’ la un dolar îndemnizaţie.

Rămase nemişcat; nici măcar nu i se crispa mâna pe colacul de frânghie:

— Vasăzică, d-aia te-ai grăbit atunci seara să-l scuteşti pe Lon de osteneală, s-o ducă la el acasă, zise Mink. Să-mi iei dolaru’ ăsta supliment.

— Dă-l dracului de dolar supliment, zise Houston. Dă-l dracului şi pe Quick. N-avea decât s-o ia. Am ţinut-o ca să te scutesc pe tine să faci tot drumu’ pân’ la el acasă ca să ţi-o iei. Şi unde mai pui că ţi-am şi hrănit-o-n fiecare zi tot timpu’, şi Quick n-ar fi făcut-o. Cazmaua şi lopata, şi cleştele-s acolo-n colţ, lângă gard, unde le-ai lăsat aseară. Când vrei…

Dar el se şi răsucise-n călcâie, o luase din loc, calm şi hotărât, cu colacul de frânghie pe braţ; o apucase-napoi pe potecă spre şosea, nu îndărăt spre casă, o apucase-n partea cealaltă, spre prăvălia lui Varner, la patru mile de-acolo. Mergea în dimineaţa blândă, strălucitoare, de vară proaspătă, pe lângă pâlcuri de copaci dăduţi în mugur şi-n care lemnul câinesc şi socul, şi prunul sălbatic de mult înfloriseră şi se scuturaseră, pe lângă ogoare semănate-n care porumbul şi bumbacul răsăriseră des, unele aproape tot atât de frumoase ca şi peticul lui (semn că oamenii care le semănaseră n-avuseseră tihna şi răgazul, şi liniştea pe care gândea el atunci c-o are, când semănase); călcând liniştit pe pământul gras primăvăratic clocotind de viaţă – fulgerele şi sclipirile, şi ciripitul frenetic al păsărelelor, un iepure sărindu-i aproape printre picioare, atât de tânăr şi de

puţintel, de parcă n-avea decât două dimensiuni, a treia fiind poate iuţeala – îndreptându-se spre prăvălia lui Varner.

Galeria tocită de lemn la care urcau treptele de lemn tocite trebuie să fie pustie acum. Oamenii în salopetă care, după ce trăgeau un pui de somn după-masă, şedeau restul zilei acolo, lăsaţi pe călcâie sau rezemaţi de perete, sau chiar în prăvălie, ar trebui şi ei să fie la câmp astăzi, desfundând şanţurile sau reparând gardurile, sau trecând pentru prima dată cu grapa sau cu prăşitoarea, sau cu cultivatorul printre coceni. De fapt, era goală şi prăvălia. Îşi zise: *De-ar fi Flem aici* – pentru că Flem nu era acolo; şi dacă era cineva care să ştie că luna asta de miere va trebui să ţină până ce-or să se poată-ntoarce-acasă şi să spună-n sat că plodul cu care se-ntoarceau nu se născuse-n cel mai bun caz înainte de mai anul trecut, era el, Mink. Dar dacă n-ar fi fost asta, ar fi fost altceva; absenţa vărului său tocmai când avea nevoie de el nu era decât doar înc-o-ncercare, înc-o tracasare, înc-o frământare-n plus la care-l supuneau *Ăia*, nu ca să vadă dac-o să-i supravieţuiască, pentru că Ei n-aveau pe chestia asta nicio îndoială, ci pur şi simplu din plăcerea de a-l vedea făcând ceva în plus, ceva pentru care nu exista absolut niciun motiv să-l facă.

Numai că nu era nici Varner acolo. La asta, Mink nu se aşteptase. Mersese la sigur, că Aia cu siguranţă că n-or să lase să le scape ocazia: că toată prăvălia o să fie plină de lume, care-ar fi trebuit să-şi vadă de treabă la câmp – trântori cu urechile ciulite, să prindă, să afle ce venise el să-i spună lui Varner. Dar până şi Varner era plecat; nu mai era nimeni în prăvălie decât Jody Varner şi Lump Snopes, vânzătorul pe care Flem şi-l adusese-n loc când plecase vara trecută să se-nsoare.

— Dacă s-a dus la oraş, nu se-ntoarce pân’ deseară, zise Mink.

— Nu s-a dus la oraş, zise Jody. S-a dus pin’ la Punkin Creek, să vadă o moară. Zicea c-o să fie-napoi pin’ la masă.

— Nu se-ntoarce el pân’ deseară, zise Mink.

— Cum crezi, făcu Jody. N-ai decât să te duci acasă şi să

vii mâine.

N-avea-ncotro. Ar fi putut, dac-ar fi avut chef de-o plimbare, să facă ăle cinci mile pân' acasă şi alte cinci înapoi pân' la prăvălie fără grabă şi s-ajungă tocmai la timp, chiar la prânz. Sau ar fi putut să stea pe-undeva pe-aproape de prăvălie până la prânz, s-aştepte-acolo pân' ce-o s-apară-n fine moş Varner, exact la timpul mesei, şi chiar aşa va face pentru că, fireşte, n-or să scape Ăia o ocazie ca asta să-l facă să-şi piardă o zi-ntreagă. Ceea ce-nsemna c-o să trebuiască să stea o juma de noapte la săpat gropi de stâlpi pentru Houston pentru că ăle două zile trebuiau isprăvite până răspoimâine la prânz, ca să-şi poată termina ce mai avea de făcut pentru el, să se ducă el însuşi la oraş.

Sau ar fi putut să se ducă acasă să mănânce de prânz şi să vină după aia-napoi, pentru că şi aşa tot avea să piardă o zi-ntreagă. Dar cu siguranţă că Ăia n-or să lase să le scape o ocazie ca asta: cum s-o depărta niţel o s-apară brişca de la Punkin Creek şi din ea o să coboare Varner. Aşa c-a aşteptat până la prânz când, îndată după ce-a plecat Jody acasă să mănânce, Lump a tăiat o bucată de brânză şi-a scos din butoi o mână de pesmeţi.

— Nu vrei să mănânci? zise Lump. N-are cum să bage de seamă, Will.

— Nu, zise Mink.

— Ţi le trec în cont, dacă ţi-e atât de milă de gologanii lui Varner, zise Lump.

— Nu mi-e foame, zise.

Dar de făcut avea ce face, în timpul cât trebuia s-aştepte; avea de pregătit ceva, şi nu era departe. Aşa că s-a dus pân' acolo, pân' la locul pe care şi-l alesese, şi făcu ce-avea de făcut, pentru că ştia dinainte ce-o să-i spună Varner, şi se-ntoarse la prăvălie şi chiar aşa a şi fost, exact la mijlocul după-mesei, exact în momentu-n care chiar că nu se mai putea apuca de vreo treabă-n ziua aia apăru şi brişca, şi Varner coborî şi legă hăţurile de stâlpul galeriei de care le lega-ntotdeauna, şi Mink se apropie de el.

— *All right,* făcu Varner. Acuma ce mai vrei?

— O mică lămurire pe chestia legii, zise. Pe chestia cu îndemnizaţia aia.

— Ce? făcu Varner.

— Întocmai, zise el calm, domol, cu faţa senină parc-ar fi zâmbit. Gândeam că isprăvisem cu muncitu' ălor treiişapte de zile jumate p-o juma' de dolar ziua aseară la apusu' soarelui. Numa' că s-ar părea că nu-i chiar aşa, pen' că az' dimineaţă, când m-am dus să-mi iau vaca, a ieşit că-i mai sunt dator cu două zile, pe îndemnizaţie.

— Ei drăcia dracului, făcu Varner, înjurând de la-nălţime peste capul lui Mink, care era mărunt. Aşa ţi-a spus Houston?

— Întocmai.

— Ei drăcia dracului, făcu Vamer din nou. Scoase din buzunarul de la şold un portofel de piele mare şi ros, încins cu o curea, ca un geamantan, şi scoase o hârtie de un dolar. Uite, zise.

— Vas' zică, după lege trebuie să-i mai plătesc un dolar, ca să-mi pot lua vaca.

— Da, zise Varner. Dacă vrea Houston să-l pretindă. Ia dolarul ăsta…

— N-am nevoie, zise el, dând să plece. Eu şi cu Houston nu ne socotim în bani, ne socotim în gropi de stâlpi. Voiam numai să ştiu ce zice legea. Şi dac-aşa-i legea, un om temător de lege, cum îs eu, n-are ce face decât să se plece. Pentru că, dacă oamenii n-ascultă de legi, la ce bun toată tevatura şi cheltuiala cu făcutu' lor?

— Stai, zise Varner. Să nu te duci p-acolo. Să nu mai dai pe la Houston p-acasă. Du-te la tine-acasă şi-aşteaptă. Îţi aduc eu vaca, cum oi pune mâna pe Quick.

— E-n regulă, zise el. Poate că n-oi fi-n stare să săp atâtea gropi câţi dolari are Houston, da' zic că pentru două zile tot mai sunt.

— Mink! făcu Varner. Mink! Vino-ncoa!

Plecase. Dar nu mai era niciun zor acuma; ziua tot şi-o pierduse; şi-a doua zi dimineaţă era la fâneaţa nouă a lui Houston, unde-a stat până seara. De data asta a ascuns

sculele sub un tufiş, cum făcea-ntotdeauna când se-ntorcea să lucreze a doua zi, şi se duse acasă şi-şi mâncă bucata de carne de porc sărată şi terciul de făină, şi pesmeţii nu destul de copţi; avea un ceasornic, un deşteptător de tinichea; l-a pus să sune la unsprezece noaptea, şi se sculă; îşi lăsase cafea în ibric şi puţină carne rece sleită pe fundul tigăii, şi doi pesmeţi, aşa că era aproape exact miezul nopţii când lătratul furios al lui Bluetick îl scoase pe negru-n uşă şi el, Mink, zise:

— Sunt eu, domnu' Snopes. Am venit la lucru, să mă pontezi. E exact miezu'nopţii, pontează-mă. Pentru că trebuia să facă aşa, ca să poată pleca la prânz. Şi Ăia – Houston – au stat cu ochii pe el, pentru c-atunci când soarele-arăta de-amiază şi el a dus sculele-napoi la colţul gardului, a găsit vaca acolo, legată c-un căpăstru pe care i l-a scos şi-a legat-o cu funia lui pe după coarne şi de data asta n-a mai tras-o, ci, alergând, o gonea în faţa lui lovind-o peste picioare cu capătul funiei.

Pentru că de-abia avea timp acum s-o ducă-ndărăt acasă şi s-o lase să pască. Prânzul n-o să aibă timp să-l mănânce nici azi, cu ăle cinci mile pe care le mai avea de făcut chiar dacar fi luat-o de-a dreptul peste câmp, să prindă căruţa de poştă la Varner la prăvălie înainte de două, când pleca la Jefferson, pentru că Varner nu ţine cartuşe calibru zece cu alice mari. Dar nevastă-sa şi fetele erau la masă, aşa că măcar scăpa de gâlceavă, de nevoia de a le-njura să le facă să tacă sau chiar de-a-i trage una neveste-sii, de-a o cârpi cuadevărat, ca să poată s-ajungă la vatră să scoată cărămida dislocată şi să ia din cutia de tutun de după ea singura hârtie de cinci dolari pe care izbutiseră s-o ţină prin toate zilele grele prin care trecuseră, ca un proprietar de corabie care-şi vinde sau îşi amanetează, sau îşi pierde tot avutul, dar mai ţine cu dinţii de-un brâu de plută sau de-un colac de salvare. Pentru c-avea, avea cinci cartuşe la puşca lui veche calibru zece, de la număru' doi pentru curcani şi gâşte, până la ploaie. Dar le-avea de ani de zile, nici nu mai ţinea minte de când, şi-afară de asta, chiar dacă erau garantate c-or să ia

foc, Houston merita ceva mai bun.

Aşa că-mpături cu grijă hârtia şi-o băgă în buzunarul de la centură, şi prinse căruţa de poştă şi-n după-masa aia, pe la patru, apăru şi Jeffersonul de partea cealaltă a ultimei văi, şi ca simplă precauţiune, simplu gest instinctiv pregătitor, îşi vârî degetele-n buzunarul de la centură, apoi deodată scotoci desperat, fără să i se citească absolut nimic pe faţă, în buzunarul acum gol în care ştia foarte bine că-mpăturise şi băgase hârtia, şi-apoi rămase nemişcat lângă poştaş, în timp ce căruţa începea să coboare-n vale. *De făcut tot trebuie s-o fac,* îşi zise el în gând, *aşa că mai bine chiar acum* şi-apoi rosti calm, cu voce tare:

— *All right*, zic că-i vremea să-mi dai hârtia aia-napoi.

— Cee?! făcu poştaşul.

— Hârtia aia de cinci dolari pe care-o aveam în buzunar când m-am urcat în căruţă, de vale la Varner.

— Mää, nenorocit de pui de curvă, făcu poştaşul. Trase căruţa la marginea drumului, înfăşură hăţurile pe coada biciului, coborî, ocoli căruţa şi veni de partea cealaltă, în dreptul lui Mink: Dă-te jos!

Acuma trebuie să mă bat cu el, îşi zise Mink, *şi n-am cuţitu la mine şi cu siguranţă că, pân ' să pun mâna p-un băţ, îmi arde câteva. Aşa că mai bine să isprăvim,* şi coborî, şi poştaşul îi lăsă timp să-şi ridice mâinile slabe şi neputincioase-n apărare. Apoi o lovitură zdravănă pe care Mink nici n-o simţi cine-ştie-ce, mai curând simţi cât era pământul, glia, de tare de neîndurat cu spinarea lui zăcând acolo-ntins, aproape liniştit, privind la poştaş urcându-se-n căruţă şi pornind.

Apoi se ridică. Îşi zise: *Nu numai că mă scuteam de-un drum da' mai aveam şi-ăi cinci dolari.* Da' asta o clipă doar; o şi pornise din loc, cu mersul hotărât, spre oraş, ca şi cum ar fi ştiut ce-avea de gând să facă. Precum şi era, că-şi adusese aminte: erau doi-trei ani de-atunci, nu mai ştiu cine fusese, Solon Quick sau Vernon Tuli, sau careva altul, cică văzuseră-un urs, cel din urmă urs de prin partea locului, trecând peste zăgazul de la moara lui Varner şi intrând în desiş, şi că

fusese-organizată o vânătoare, s-a dus cineva călare pân' la Jefferson să dea de Ike McCaslin şi de Walter Ewell, cei mai buni vânători din ţinut, şi-au venit, cu cartuşe de-ale lor, de vânat mare, şi cu câini de urs şi de cerb, şi au pus pândari, şi au făcut bătaie acolo unde fusese văzut ursu', da' pân' să vină ei ursu' plecase. Aşa că ştia ce să facă sau cel puţin un' să-ncerce, până ce traversă piaţa şi intră în magazinul de fierărie, unde McCaslin era tovarăş (pe mai puţin de jumate), şi-i văzu privirea. Îşi zise, calm: *P-ăsta nu-l duc. Prea-i trăit în pădure cu cerbi şi cu urşi, şi cu pantere şi nu ştie multe: cu el ori e albă, ori e neagră, nu merge pe-ncercate. Asta nu-i în stare să creadă-o minciună chiar dac-aş şti eu cum s-o spun.* Da' de-ncercat, trebuie să-ncerce.

— Ce vrei să faci cu două cartuşe de vânat mare? zise MeCaslin.

— Un negru, azi-dimineaţă, a trecut şi zicea că văzuse urmă de urs în noroi, la Blackwater la mlaştină.

— Lasă astea, zise MeCaslin. Ce vrei să faci cu cartuşe de vânat mare?

— Ţi le plătesc cum oi egrena bumbacu', făcu Mink.

— Lasă astea, zise MeCaslin. Nu-ţi dau. N-aveţi nimic acolo, la voi, la Moşia Franţuzului, să-ţi trebuiască cartuşe d-astea.

Nu că-i era tare foame, cu toate că nu mâncase de la miezul nopţii: era doar pentru că trebuia să-şi treacă timpu-ntr-un fel până mâine-dimineaţă, când o să-şi dea seama dacă poştaşu' o să vrea să-l mai ducă-napoi pân' la prăvălia lui Varner sau nu. Ştia el un birt mic şi nenorocit pe-o stradă dosnică, al unuia Ratliff, unu' care vinde maşini de cusut şi-l ştiau toţi la Moşia Franţuzului, şi-acolo, dac-ar fi avut juma' de dolar sau chiar patruj' de cenţi, ar fi putut mânca două chiftele şi de cinci cenţi banane, şi tot i-ar mai fi rămas douăşcinci de cenţi. Pe banii ăştia ar fi putut să capete-un pat la Hotel Comercial (o clădire cu etaj, de grinzi nevopsite, tot pe-o stradă dosnică; peste doi ani avea să fie-a lui văr-su Flem, da' fireşte, Mink n-avea cum să ştie asta acum. De fapt, nici n-apucase măcar să se gândească la văr-su Flem,

nici măcar o dată nu se gândise afară de-atunci, de ieri dimineaţă, în clipa-n care intrase-n prăvălie la Varner, unde, pân' să fi plecat el şi nevastă-sa-n Texas, anu' trecut, în august, primul lucru de care-ar fi dat cu ochii intrând ar fi fost Flem), dar tot ce-avea de făcut era să-şi piardă vremea până mâine dimineaţă la opt şi, dacă pierdutu' vremii ar fi costat bani, de ani de zile-ar fi fost la azil.

Era seară acum, în jurul pieţei s-aprinseseră luminile; de la *drugstore* cădeau pe trotuar pete de lumină palidă roz şi verde de la borcanele din vitrină umplute cu lichid roşu şi verde; vedea tejgheaua cu aparatul de limonadă şi mult tineret, băieţi şi fetişcane, îmbrăcaţi ca pentru plimbare, mâncând şi bând combinaţiile alea dulci şi colorate, şi-i văzu apoi, perechile, băieţi şi fetişcane, şi oameni mai în vârstă şi copii, pornind toţi în aceeaşi direcţie. Auzi muzică, un pian, zgomotos. Se luă după ei şi, pe-un teren viran, era un gard înalt de scânduri cu-o intrare-ntr-o parte, unde se afla un ghişeu luminat: îi zicea La Bolta Cerului; o mai văzuse şi-altă dată, ziua, pe dinafară, când venise sâmbătă la oraş, şi de trei ori şi seara, luminată ca acum. Dar niciodată pe dinăuntru, pentru că, de cele trei dăţi când fusese la Jefferson către seară, venise călare de la Moşia Franţuzului, pe catâr, cu alţii de seama lui, de-aceeaşi vârstă, tot bărbaţi şi ei, să ia primul tren să se ducă la Memphis, la bordel, cu câţiva prăpădiţi de dolari în buzunar, rupţi de la gură şi ăia cu chiu, cu vai, şi-avea să se spetească muncind, ca s-acopere cele două zile pe care le pierdea nelucrând, pentru că-i clocotea atunci sângele de-o nevoie mult mai aprigă şi mai arzătoare decât să meargă la cinematograf.

Cu toate că de data asta ar fi avut de unde rupe ăi zece centi cât ar fi costat. Dar se ţinu puţin mai deoparte, în timp ce şirul de clienţi se târa încet pe lângă ghişeul de bilete, până ce intră şi cel din urmă. Apoi strălucirea de dincolo de gard păli şi-ajunse-un fel de pâlpâire rece; apropiindu-se de gard, îşi lipi ochiul de-o crăpătură şi prin intervalul lung şi vertical putu să vadă un fragment, o felie – şirul întunecat de capete nemişcate deasupra cărora ţâşnea tremurând conul

de lumină bâzâitoare, bucăţele de atitudini pasionate şi pieritoare, în care pluteau pâlpâind visuri şi speranţe efemere, chinuitoare şi inconsecvente pentru că el nu vedea decât fâşia lui verticală îngustă, până ce o voce de la ghişeu spuse în spatele lui:

— Plăteşte zece cenţi şi intră. Înăuntru vezi bine.

— Nu, mulţumesc, zise. Şi plecă.

Acum piaţa era goală până-n clipa-n care se va ieşi de la spectacol, şi-atunci din nou tineretul, băieţi şi fetişcane, vor veni să bea şi să mănânce lucruri pe care el, de altminteri, nu le gustase-n viaţa lui, şi dup-aceea vor porni agale spre casă. Sperase să vadă un automobil, erau două-acum în Jefferson; maşina roşie de curse a maiorului, a domnului de Spain, şi Nava Albă, a preşedintelui băncii vechi, Banca Jefferson (colonelul Sartoris, celălalt bogătaş preşedinte de bancă, preşedintele băncii noi, nu numai că nu voia să aibă automobil, dar făcuse chiar o lege, acum trei ani, că niciun vehicul acţionat cu motor n-avea voie să fie pus în mişcare pe străzile Jeffersonului pentru că un automobil construit de unu' pe care-l chema Buffaloe şi care-l meşterise cu mâna lui, după capul lui, la el în curte, îi speriase caii lui frumoşi, de la trăsură). Dar nu l-a văzut nici pe unul, nici pe celălalt; când a trecut prin piaţă, tot goală era. Mai încolo era hotelul, Holston House, cu voiajorii comerciali şezând pe scaune de piele afară, pe trotuar, în aerul plăcut al serii; una din trăsurile de piaţă era trasă-n faţă şi portarul negru urca în ea valizele şi cutiile cu mostre ale celor care luau trenul de sud.

Mai bine s-ar duce şi el, s-ajungă la timp să-l vadă, cu toate că toate cele patru cadrane luminate ale ceasului din foişorul tribunalului arătau numai opt şi zece, şi el ştia din proprie experienţă că trenul de New Orleans, care vine dinspre Memphis, nu trece prin Jefferson decât la nouă fără două minute. Dar mai ştia că trenuri de marfă pot trece aproape la orice oră, fără să mai pui la socoteală celălalt tren de persoane, care mergea spre nord şi care trecea la patru jumate – lucru pe care-l ştia tot din experienţă proprie.

Aşa că, petrecându-şi noaptea acolo, fără măcar să se mişte din loc, cu siguranţă că până-n zori o să vadă două trenuri şi poate chiar cinci sau şase.

Ieşise din piaţă, trecea pe lângă casele întunecate unde oamenii mai bătrâni, care nici ei nu se duseseră la cinematograf, şedeau în balansoare aproape invizibile, în întunericul răcoros al curţilor, apoi pe lângă un cartier în care locuiau numai negri, dar şi ei cu lumină electrică, liniştiţi, fără griji, fără s-aibă nevoie să lupte, să se zbată de unul singur, nu să-şi cucerească dreptul şi dreptatea, pentru că erau de mult pierdute, doar să le apere de dragul principiului, de dragul dreptului lui la ele, dar în schimb ar fi putut sta puţin de vorbă cu ei, şi-apoi chiar să între în vreo casă de negru şi să se-ntindă, şi să doarmă, în loc să ia tot drumul pân' la gară ca să aibă la ce se uita până ce-o să plece mâine la opt blestematul ăla de poştaş. Apoi ajunse la gară: ochii verzi şi roşii ai semafoarelor, omnibuzul hotelului, birjele, automobilul de piaţă al lui Lucius Hogganbeck, peronul lung luminat electric, plin de pe-acum de bărbaţi şi de băieţi veniţi să vadă trenul trecând, care fuseseră şi de cele trei dăţi când coborâse el din tren şi care priviseră de parc-ar fi venit hăt de departe, de cine ştie unde, nu de la un bordel din Memphis.

Apoi şi trenul: cele patru fluierături la încrucişarea de la nord, apoi proiectorul, duduitul, locomotiva zdrăngănind, mecanicul şi fochistul căţăraţi sus, ca în ceaţă prin aburul fâşâind, încetinind, vagonul de bagaje, vagoanele de călători, vagonul-restaurant, vagoanele transformabile în vagoane cu paturi. Se opri, un negru mai îngâmfat chiar decât negrul lui Houston coborând, aşezând scăriţa mobilă, după el conductorul şi bogătanii, bărbaţi şi femei, urcându-se veseli în vagoane unde alţi bogătani dormeau duşi, urmaţi de negru cu scăriţa lui mobilă şi de conductor, lăsându-se puţin pe spate ca să facă semn locomotivei, locomotiva răspunzându-i conductorului şi tuturor cu primele pufăituri scurte şi profunde ale pornirii.

Apoi luminile rubinii îngemănate ale ultimului vagon

micşorându-se, dispărând împreună la curbă ca dintr-un bobârnac, cele patru fluierături răzbind estompate de la încrucişarea de sud şi gândul depărtării, gândul la New Orleans unde nu fusese niciodată şi probabil că nici n-o s-apuce vreodată să se ducă, gândul la depărtările de dincolo de New Orleans şi printre ele, undeva, şi Texasul; şi-acuma pentru prima oară că începea într-adevăr să se gândească la absenţa lui văr-su: unicul Snopes dintre toţi câţi erau care răzbise, care se descătuşase, care-avusese din naştere sau prinsese de-undeva, sau învăţase singur meşteşugul de-a le ţine piept, de-a le rezista îndărătnic, de-a şti cum să umble cu Ei, cu Ăia, treburi la care el, Mink, pare-se că n-avea nici meşteşug, nici noroc. *Poate c-ar fi trebuit s-aştept până se-ntoarce*, îşi zise revenind în fine la peronul acum gol, pustiu, dându-şi de-abia acuma seama că-şi zisese nu *că trebuie* să-l aştepte pe Flem, *c-ar fi trebuit* şi că, fireşte, acum era prea târziu.

Sala de aşteptare era goală, cu băncile ei tari de lemn şi cu soba de tuci, rece, numai pete de scuipat. Ştia că sunt prin gări tăbliţe că n-ai voie să scuipi, da' n-auzise niciodată de vreuna că omu' fără bilet n-are voie să şadă. Cum-necum, o să afle el – biet om prăpădit, sfrijit, nedormit şi mai mult sau mai puţin nemâncat de aproape douăj'două de ceasuri, arătând, în încăperea asta goală luminată de-un singur bec spânzurat fără abajur, tot atât de părăsit şi de neajutorat ca un copil, cu-o salopetă decolorată şi peticită, şi-o cămaşă, cu picioarele goale în nişte bocanci vechi şi grei, şi tari ca fierul, şi-o pălărie neagră pătată de sudoare şi de grăsime. De dincolo de ghişeul de bilete auzea răpăitul intermitent al telegrafului şi două voci, că impiegatul de noapte vorbea când şi când cu cineva, până ce vocile amuţiră şi impiegatul cu cozorocul verde de celuloid, care ferea ochii de lumină, se uită la el de la ghişeu.

— Doreşti ceva? făcu el.

— Nu, mulţumesc, zise Mink. Când mai trece-un tren?

— La patru treij'doi, zise impiegatul. P-ăla-l aştepţi?

— Egzact, făcu Mink.

— Mai sunt şase ceasuri pân-atunci. Poţi să te duci acasă să te culci şi să te-ntorci.

— Stau la Moşia Franţuzului.

— Aha, făcu impiegatul. Apoi îşi trase capu-ndărăt şi Mink se aşeză din nou. Era linişte-acum şi chiar şi el începu să prindă, s-audă, de dincolo de şine, din copacii-n beznă lăcustele bâzâind şi ţârâind prin toate părţile, parc-ar fi fost însuşi glasul, tic-tacul minutelor, secundelor calme ale nopţii calme de vară. Apoi toată încăperea se cutremură, se zgudui, se umplu de vuiet; trecea trenul de marfă şi parcă nici chiar acum nu se putu trezi ca lumea, să iasă la timp. Mai şedea încă amorţit şi îngheţat pe banca tare când luminile rubinii ale vagonului din coadă clipiră-n goană prin ferestre şi prin uşa deschisă sorbind vuietu-n urma lor; cele patru fluierături de la încrucişare răzbiră-apoi şi se stinseră. De data asta impiegatul era în sala de aşteptare şi becul spânzurat de tavan era stins.

— Adormiseşi, făcu.

— Egzact, zise Mink. L-am scăpat şi p-ăsta.

— De ce nu te-ntinzi pe bancă să stai mai ca lumea?

— N-aveţi vreun regulament că nu-i voie?

— Nu, zise impiegatul. Am să-ţi spun eu când îl anunţă pe număru' opt.

— Foarte mulţumesc, zise Mink şi se-ntinse pe spate.

Impiegatul intră la el unde telegraful începuse din nou să ţăcăne. *Da*, îşi zise el calm, *dacă Flem ar fi fost aici putea s-oprească toate astea din prima zi, încă-nainte de-a fi-nceput. Că de lucrat lucrează pentru Varner şi-i bine şi cu Houston, şi cu Quick, şi cu toţi. O făcea el ş-acuma dac-aş fi putut s-aştept. Numai că nu-s eu ăla care n-am putut s-aştept. Houston în persoană n-a vrut să-mi dea răgaz.* Apoi şi-a dat imediat seama că n-avea dreptate, că, indiferent cât ar fi aşteptat, Ăia tot nu l-ar fi lăsat pe Flem să se-ntoarcă la timp. Trebuia să bea pân' la fund şi paharu' ăsta: trebuia să-nfrunte, s-accepte pân' la urmă şi-acest ultim risc inutil şi absurd, şi pe deasupra şi primejdios, numai pentru ca s-arate cât e-n stare el să-ndure pân' să-l lase Aia pe văr-su să

se-ntoarcă să-l poată scăpa. În paharu' ăsta era şi viaţa lui Houston, dar la Houston nu se mai gândea. Într-un fel, nu se mai gândise la Houston de când îi spusese Varner c-o să trebuiască să-i plătească şi dolaru' de îndemnizaţie. *„All right,* îşi zise el calm, dar cu glas tare de data asta, dacă asta-i ce vor Ăia, zic c-o s-o-ndur şi p-asta.“

La şapte jumate stătea pe maidanul din dosul oficiului unde erau înşirate căruţele Distribuţiei poştale rurale, până ce apăreau pe uşa din dos poştaşii cu saci de mesagerii de poştă. O şi descoperise pe aceea care mergea la Moşia Franţuzului şi aşteptă calm, nu prea aproape: doar undeva aşa ca poştaşul să n-aibă-ncotro şi să trebuiască să dea cu ochii de el, şi omu' care-l doborâse ieri dintr-un pumn ieşi şi-l văzu, îl recunoscu dintr-o privire scurtă, îşi potrivi sacii-n căruţă, Mink tot nemişcat, stând doar locului, aşteptând să vadă dacă-l ia sau nu-l ia, până ce poştaşul se urcă şi dezlegă hăţurile de la coada biciului, şi zise:

— *All right*. Ar cam trebui să te duci acasă să-ţi vezi de câmp. Urcă, şi Mink se apropie şi se urcă.

Trecuse de unsprezece când se dădu jos, la Varner la prăvălie, şi zise: „Foarte mulţumesc”, şi porni spre casă, cinci mile bune de mers pe jos. Aşa c-ajunse la timp pentru masa de prânz, mâncă cumsecade, calm, în timp ce nevastă-sa-l cicălea şi se văicărea (cu siguranţă că nu băgase de seamă cărămida mişcată din loc) că pe-unde umblase-o noapte-ntreagă şi că ce-nvârtise, până ce isprăvi el de mâncat şi-şi sorbi şi ultima picătură de cafea, şi se ridică de la masă şi-ncepu să-njure urât, murdar, porcos, de le scoase din casă pe toate trei, pe ne- vastă-sa şi pe-ăle două fete, zicându-le să ia trei sape şi să se ducă la câmp să răărească bumbacu' iar el se-ntinse pe duşumea în curentul răcoros din săliţa vraişte şi dormi toată după-masa.

A doua zi dimineaţă luă din colţul de după uşă puşcoiul de vânătoare calibru zece cu două ţevi, care fusese-a' lui bunică-su, cu cocoşii mari cât două urechi de iepure.

— Şi-asta ce mai e? zise, strigă nevastă-sa. Pe-unde ai de gând să te duci cu ea?

— După iepuri, zise el. Mi s-a acrit de-atâta slănină, şi-şi luă din nenorocita lui de rezervă două cartuşe cu-o-ncărcătură mare de alice grele, numai număru' doi şi cinci, şi opt, şi-o apucă nu pe drumuri dosnice sau pe poteci, o apucă pe după tufişuri şi pe după crânguri, prin râpe, pe-oriunde n-ar fi putut să-l vadă nimeni pân' s-ajungă unde-şi pregătise locul de pândă acum două zile, când îl aştepta pe Varner să se-ntoarcă, acolo unde drumul de la Houston la prăvălia lui Varner trece pe podeţul de peste gârlă – în desişul de lângă drum, cu o buturugă pe care să şadă şi câteva rămurele rupte prin care-şi făcuse un fel de deschizătură, să ochească, şi blănile podeţului la vreo cincizeci de paşi în susul drumului să-i fie semnal când or trece copitele-armăsarului dac-ar fi s-aţipească.

Pentru că se-ntâmpla câteodată să treacă şi-o săptămână şi Houston să nu dea pe la prăvălie. Da' mai curând sau mai târziu tot avea să treacă. Şi dacă tot ce-i trebuia lui, lui Mink, ca să-i înfrângă pe Ăia era numai aşteptatul, Ăia ar fi putut foarte bine să renunţe de-acu trei luni şi s-ar fi scutit şi pe ei, şi-ar fi scutit şi pe alţii de-atâta bătaie de cap. Aşa că şi-n prima zi, şi-n a doua s-a dus acasă fără iepure şi şi-a mâncat cina într-o muţenie calmă îndărătnică, nevastă-sa tot bodogănindu-l şi văicărindu-se că se-ntorsese cu mâna goală, până ce-şi dădea deoparte farfuria goală şi-i închidea gura cu-njurături câinoase rostite c-un glas rece, otova.

Şi poate că n-a fost nici în a treia zi. De fapt, nu-şi mai aducea aminte-n a câta zi a fost când auzi în fine deodată duduitul copitelor armăsarului pe podeţ şi-apoi îl şi văzu: armăsarul gonind, puţin în spume, smucindu-şi capul lui semeţ şi rău, muşcând şi zăbala, şi struna cu care-ncăleca Houston, dulăul mare şi slab sărind pe lângă el. Armă amândoi cocoşii şi-mpinse puşca prin deschizătură, şi, chiar când potrivea cătarea-n pieptu' lui Houston, puţintel mai la stânga, simţind în deget ţăcănitul trăgaciului din faţă, îşi zise: *Nici acum măcar. Tot nu-s mulţumiţi,* când capsa pocni surd fără să ia foc, degetuJ *mergând* mai departe, la al *doilea trăgaci*, *zicându-şi; Nici măcar acum, în timp* ce acum trosni

şi bubui, zicându-şi ce-ar *fi fost să fi* avut timp, loc, între bubuitura puştii şi izbitura cartuşului, *să-i* spună lui Houston şi Houston să *fi* avut timp s-audă: „Nu te-mpuşc pentru alea treiişapte de zile jumate a juma' de dolar pe zi. Aia era-n regulă. Alea le-am făcut de mult şi le-am uitat, şi le-am iertat. Pesemne că Will Varner n-a putut altfel, că, şi el bogătan, şi voi ăştia toţi, bogătanii, trebuie să ţineţi unii cu alţii, că de nu, s-ar putea-ntâmpla-ntr-o zi ca ălora care nu-s bogaţi să le dea prin cap să se ridice şi să vă cureţe. Nu de asta te-am împuşcat. Te-am omorât pentru dolaru' ăla de-indemnizaţie".

Doi

Aşa că juraţii au zis: „Vinovat”, şi judecătorul a zis: „Pe viaţă”, dar el nici n-asculta măcar. Pentru că se-ntâmplase ceva cu el. Chiar când îl aducea şeriful la oraş, atunci în prima zi, şi cu toate că ştia că văr-su era încă-n Texas, la fiecare piatră kilometrică s-aştepta ca Flem sau un mesager de-al lui să-i ajungă din urmă sau le iasă-nainte, să-i oprească cu bani sau cu-o vorbă: sau cu ceva cu ce-o fi care să facă să dispară toată chestia asta, s-o dizolve, s-o spulbere ca-n vis.

Şi-n săptămânile alea lungi cât aşteptase-n închisoare judecata stătea la fereastra celulei cu mâinile lui jegoase-ncleştate pe gratii, cu gâtul lungit să-şi lipească faţa de bare, să vadă-o frântură de stradă-n faţa-nchisorii şi-o frântură din piaţa pe care văr-su o să trebuiască s-o străbată ca să poată veni la-nchisoare să spulbere visul urât, să-l scoată de-acolo, să-i dea drumul. „Asta-i tot ce vreau, îşi zicea el. Să mă scoată de-aici, să mă pot duce-acasă să-mi văd de pământ. Nu mi se pare că cer cine ştie ce.“

Şi nopţile la fel, tot acolo stătea; nu i se vedea faţa, doar mâinile palide, aproape albe, aproape curate în golurile sumbre, pe bezna celulei, privind la oamenii liberi, bărbaţi şi femei, şi tineri, care n-aveau de făcut decât să-şi vadă de treburi fără importanţă sau să se plimbe-n răcoarea serii, trecând prin piaţă spre cinematograf, sau ca să ia câte-o-ngheţată la *drugstore,* sau poate doar să hoinărească-n linişte şi liberi, pentru că erau liberi, şi el începuse să strige-n jos la ei, întâi cu sfială, apoi mai tare, din ce în ce mai tare, din ce în ce mai insistent, că se opreau oamenii, surprinşi aproape, să privească-n sus la fereastra lui şi-apoi să plece, parcă-n grabă, parcă-ncercând s-ajungă dincolo, unde el nu-i mai putea vedea; pân’ la urmă începu să le ofere, să le promită bani.

— Hei! Dom’le! Cucoană! Măi, Cutare! Cine vrea să-i

trimeată vorbă lu’ Flem Snopes la Varner la prăvălie? Plăteşte! Zece dolari! Douăj’ de dolari!

Şi chiar şi când veni în fine ziua-n care l-au dus, cu cătuşe la mâini, în încăperea-n care-avea să dea ochii cu soarta lui în primejdie, nici măcar o dată n-a-ntors ochii să se uite la tribunal, la estrada care putea s-ajungă să-i fie Golgotă, ci o căta cu ochii ficşi printre feţele palide, anonime, identice ale mulţimii pe cea a lui văr-su sau măcar a vreunui trimis de-al lui; până-n clipa-n care judele-n persoană a trebuit să se plece peste pupitrul înalt şi să-i spună:

— Ascultă, Snopes! Priveşte-ncoa la mine! L-ai omorât pe Houston sau nu l-ai omorât? Şi el răspunse:

— Nu-mi bate capu’! Nu vezi c-am treabă?

Şi-a doua zi la fel. În timp ce avocaţii strigau şi se invectivau, şi băteau apa-n piuă, el nici n-asculta măcar, nimic şi pe nimeni, chiar dac-ar fi priceput ce-ar fi auzit, cu ochii tot la uşa din fundul sălii pe unde-ar fi trebuit să între văr-su sau trimisul lui; şi-napoi în drum spre celulă, tot cu cătuşe la mâini, privirea lui neobosită care la-nceput fusese numai neliniştită şi nerăbdătoare dar care acuma începea să fie îngrijorată, puţin perplexă, destul de lucidă, lunecând repede, scurt, cercetător, peste fiecare chip ce-i trecea pe dinainte, sau pe dinaintea căruia trecea el, şi iarăşi la fereastra celulei cu mâinile nespălate-ncleştate de gratiile jegoşite, cu gâtu-ntins şi faţa lipită de ele, să vadă cât mai mult din strada şi din piaţa de jos de sub el, pe unde-ar fi trebuit să treacă văr-su sau trimisul lui.

Aşa c-a treia zi când, legat din nou cu cătuşe de mâna temnicerului, şi-a dat seama că trecuse prin piaţă, fără ca o dată măcar să se fi uitat la vreuna din mutrele care se holbau la el şi intrase-n tribunal, şi se-aşezase la locul lui obişnuit din boxă tot fără ca să se uite măcar o dată pe deasupra capetelor grămădite spre uşa din fund, tot n-a cutezat încă s-admită că ştia de ce. Doar şedea acolo, arătând tot atât de prăpădit şi de firav, şi de inofensiv ca un copil murdar; în timpul ăsta avocaţii-au perorat şi-au vociferat pân’ ce s-a sfârşit ziua şi juriul a zis: „Vinovat”, şi

judele a zis: „Pe viaţă”, şi el a fost dus înapoi, cu cătuşe la mâini în celula lui şi uşa s-a trântit şi-acuma, tăcut, nemişcat, liniştit şedea pe patul de fier fără saltea, de data asta numai uitându-se la fereastra mică cu gratii la care luni de zile stătuse câte şaisprezece şi optsprezece ore pe zi într-o aşteptare şi-o speranţă de nepotolit.

De-abia atunci şi-a zis, a gândit, a prins cheag în mintea lui: *N-o să vină. Cu siguranţă c-a fost tot timpu-n sat. Cu siguranţă c-a auzit de chestia cu vaca chiar acolo-n Texas şi-a aşteptat până i s-a trimis vorbă că-s pus bine la popreală, la-nchisoare şi de-abia atunci sa-ntors, să fie sigur că Ăia or să facă tot ce-s în stare, acuma că m-au adus la neputinţă. Se prea poate să fi şi stat ascuns tot timpu, aici în fundu’ sălii, să vadă cu ochii lui că n-au uitat nimic şi c-o să scape pân’ la urmă de mine de-a binelea şi pentru totdeauna.*

Aşa c-acuma se liniştise. Crezuse că se liniştise şi-atunci, îndată ce-şi dăduse seama ce-avea de făcut pe chestia lu’ Houston, şi că Houston însuşi era ăla care nu-l lăsa s-aştepte să se-ntoarcă Flem. Da’ se-nşelase. Aia n-a fost linişte, atunci; prea era plină de prea multe nesiguranţe: de pildă, dac-o să-i trimită cineva vorbă lui Flem că-i la ananghie, şi mai ales dac-o să-i trimită la timp. Sau chiar dacă-i trimitea vorbă la timp, dac-o s-ajungă la timp la Flem. Şi chiar dacă Flem o să primească vestea la timp, poate să fie-o inundaţie sau o deraiere şi să nu se poată-ntoarce la timp.

Da’ acuma se isprăvise cu toate astea. Nu mai avea deloc de ce să-şi bată capu’ şi să se necăjească pentru că d-acu-nainte tot ce-avea de făcut era s-aştepte, şi-şi dovedise lui însuşi că asta ştia s-o facă. S-aştepte, atât: asta-i tot ce-i trebuia; n-a avut nevoie nici măcar să-i spună temnicerului să trimită vorbă, pentru că avocatul singur îi spusese c-o să treacă să-l vadă după cină.

Aşa că-şi mâncă şi el cina când i-o aduseră – aceeaşi slănină şi-aceeaşi melasă şi-aceiaşi pesmeţi nu-nde-ajuns de copţi, pe care i-ar fi mâncat şi-acasă; aici totuşi parcă puţin mai bună pentru că slănina avea mai multă carne decât îşi putea permite acasă. Numai c-a lui, acasă, fusese o cină de

om liber, o mânca în libertate. Da' pân' la urmă putea răbda şi asta, dacă asta-i ce-i cereau *ăia* acum. Apoi auzi paşi pe scară, uşa se deschise cu zgomot să intre avocatul şi se trânti la loc închizându-i pe-amândoi – avocatul tânăr şi nerăbdător, de-abia ieşit din facultate i se spusese, şi judecătorul însuşi i-l alesese – sau mai curând îl numise din oficiu pentru că până şi el, Mink, ocupat cum era în momentele alea, putea spune că omul realmente nu se sinchisea de treburile şi de necazurile lui – pe-atunci habar n-avea de ce, pentru c-atunci el tot mai credea că tot ce-avea de făcut judecătorul sau oricare altul, ca să isprăvească-o dată cu afacerea asta, era să trimită pe cineva la Moşia Franţuzului, să-l aducă pe văr-su.

Prea tânăr şi prea nerăbdător de fapt, şi ăsta era şi motivul pentru care el – avocatul – încurcase-n aşa hal lucrurile. Da' acuma nici asta nu mai avea nicio importanţă, acuma chestia era să vadă ce-o să vină după. Aşa că n-a stat să piardă timpul.

— *All right*, zise. Cât o să am de stat acolo?

— E vorba de Parchman – de penitenciar, zise avocatul. Nu-nţelegi?

— *All right*, făcu el din nou. Cât o să am de stat acolo?

— Ţi-a dat închisoare pe viaţă, zise avocatul. Nu l-ai auzit? Tot restul vieţii. Până mori.

— *All right*, făcu el pentru a treia oară, cu răbdarea lui calmă, aproape compătimitoare. Şi cât o să stau?

De data asta pricepu chiar şi avocatul.

— Oh, asta depinde de dumneata şi de prietenii dumitale – dacă ai prieteni. S-ar putea să fie şi toată viaţa, cum a zis judele Brummage. Dar în douăzeci, douăşcinci de ani intri-n prevederile legii şi poţi cere graţierea sau eliberarea condiţionată – dacă ai prieteni cu greutate care să-ţi susţină cererea şi dacă fişa dumitale de-acolo, de la Parchman, n-o să cuprindă nimic defavorabil.

— Să zicem că n-am prieteni.

— Da, oamenii care s-ascund în hăţişuri şi-mpuşcă pe alţii când trec călare, fără să strige-ntâi: „Hei![w] sau măcar să

fluiere, n-au prieteni, zise avocatul. Aşa că n-o să ai pe nimeni să te scoată decât pe dumneata.

— *All right*, zise el cu infinita lui răbdare nezdruncinată, de-asta tot încercam să te-opresc din pălăvrăgeală, ca să ai timp să-mi spui. Ce trebuie să fac ca să scap cu douăzeci-douăşcinci de ani?

— Să nu-ncerci să evadezi sau să te-amesteci în vreo combinaţie s-ajuţi pe alţii să evadeze. Să nu te baţi cu alţi deţinuţi sau cu vreun gardian. Să faci la timp tot ce ţi se cere să faci şi fără murmure sau proteste, să nu vorbeşti până nu eşti întrebat. Cu alte cuvinte, să-ncepi să faci chiar din momentul ăsta toate lucrurile pe care, dacă le-ai fi făcut din timp, de-atunci, din ziua de-astă toamnă, când te-ai hotărât să-l pui pe Mr Houston să-ţi ţină vaca la iernat pe de pomană, n-ai fi fost acum aici în celula asta încercând să afli de la alţii cu să scapi. Dar, în special, să nu-ncerci să evadezi.

— Să evadez?

— Să fugi. Să-ncerci s-o ştergi.

— Să-ncerc?

— Pentru că n-ai să poţi, zise avocatul cu un fel de răbdare-n care clocotea furia. Pentru că n-ai să poţi să evadezi. Nu se poate. Niciodată. Nu poţi face-un plan de evadare fără să prindă şi alţii de veste, şi totdeauna vor şi ei să-ncerce să evadeze odată cu tine, aşa că vă prind pe toţi. Şi chiar dacă nu vor să fugă cu tine, te pârăsc gardianului şi tot te prind. Şi chiar dacă reuşeşti să nu afle nimeni şi să fugi singur, te-mpuşcă-un gardian încă-nainte de-a sări gardul. Şi-atunci, dacă n-ajungi la morgă sau la spital, tot la puşcărie te-ntorci, cu douăşcinci de ani în plus la condamnare. Acuma ai priceput?

— Vasăzică, asta-i tot ce am de făcut ca să scap în douăzeci-douăşcinci de ani. Să nu-ncerc să fug. Să nu mă bat cu nimeni. Să fac orice-mi zic să fac, câtă vreme-mi zic să fac. Da-n special să nu-ncerc să fug. Asta-i tot ce-am de făcut ca să scap în douăzeci-douăşcinci de ani.

— Da, zise avocatul.

— *All right,* făcu el. Acuma du-te şi-ntreabă-l pe judecător dacă aşa-i şi dacă zice că-i aşa să-mi trimeată scris pe-o bucată de hârtie.

— Vasăzică, n-ai încredere-n mine, zise avocatul.

— N-am încredere-n nimeni, făcu Mink. N-am timp să pierd douăzeci-douăşcinci de ani să văd dacă ştii ce vorbeşti sau nu. Când oi ieşi o să am ceva de făcut. Aşa că vreau să ştiu. Vreau scris pe hârtie de la judecător.

— Atunci poate că n-ai avut niciodată-ncredere-n mine, zise avocatul. Poate crezi că din cauza mea ai pierdut. Poate crezi că, dac-ar fi fost altu-n locul meu, n-ai fi acum aici. Aşa-i? Şi el, Mink, cu-aceeaşi răbdare calmă şi nezdruncinată:

— Ai făcut tot ce-ai putut. Numai că nu erai omul potrivit pentru chestia asta. Eşti tânăr şi focos, da' eu nu de-asta aveam nevoie. Eu aveam nevoie de-un om de afaceri, de-un om de afaceri versat, care ştie cum se face-o trampă. Dumneata nu eşti bun de-aşa ceva. Acuma du-te şi scoate-mi hârtia aia de la judecător.

Acuma el, avocatul, încercă chiar să şi râdă.

— Nici nu mă gândesc, zise el. Tribunalul consideră că mandatul meu în cazul dumitale a-ncetat azi după-masă la pronunţarea sentinţei. Am intrat aici doar în trecere, să-mi iau rămas-bun şi să te-ntreb dacă-ţi pot fi de folos cu ceva. Dar evident, oamenii care n-au prieteni, n-au nevoie nici de binevoitori.

— Dar eu nu socot că mandatul dumitale a-ncetat, zise Mink ridicându-se acum fără grabă; şi avocatul fu-n picioare dintr-o săritură, dintr-un salt, la uşa zăvorâtă, cu ochii la făptura măruntă care se-ndrepta spre el, arătând puţintică şi firavă, şi inofensivă, ca un copil, dar primejdioasă ca o viperă – ca un şarpe cu ochelari necrescut, ca o cobra, ca o aspidă. Şi avocatul începu să ţipe, să urle, chiar şi când paşii alergând ai temnicerului se auzeau pe scară şi uşa se deschise, şi temnicerul se ivi în prag cu pistolul în mână.

— Ce s-a-ntâmplat? zise temnicerul. Ce-a vrut să facă?

— Nimic, nimic, zise avocatul. E-n regulă. Am terminat. Dă-mi drumul să ies.

Numai că nu terminase; ar fi vrut el să fi terminat, dar nu terminase. Nici măcar n-a aşteptat până dimineaţă. Un sfert de oră după aceea era la hotel în camera judecătorului itinerant care prezidase procesul şi pronunţase sentinţa, el, avocatul, suflând încă greu, nevenindu-i să creadă încă prin ce primejdie trecuse, încă uluit că scăpase.

— E nebun, ascultaţi ce vă spun! zicea. E primejdios! Cum să-l trimiteţi la Parchman, unde peste douăzeci sau douăşcinci de ani o să aibă dreptul la graţiere sau la eliberare condiţionată ca să nu mai vorbim de cazu-n care vreunul din neamurile lui – şi slavă Domnului, are destule! – sau careva cu cine ştie ce interes, sau poate-un simplu-ncurcă-lume slab de înger şi trecere la guvernator să-i sufle-o vorbă la ureche şi să-l scoată *mai* devreme! Trebuie trimis la Jackson, la azil, pe viaţă, şi-acolo o să fie-n siguranţă. Adică nu: *noi* o să fim în siguranţa!

Şi zece minute mai târziu intra şi procurorul care făcuse rechizitoriul în proces zicându-i (avocatului):

— Vasăzică, vrei suspendarea executării ca să introduci o cerere de revizuire. De ce n-ai făcut-o pân' acum?

— L-ai văzut şi dumneata, zise, strigă aproape avocatul. Ai fost şi dumneata cu el în sala de şedinţe trei zile-ntregi, de dimineaţa până seara.

— Exact, zise procurorul. Şi tocmai de-aceea te-ntreb: de ce acum?

— Pentru că dumneata nu l-ai văzut de-atunci încoace! zise avocatul. Vino cu mine până sus la el în celulă, să-l vezi. Cum am făcut eu acu' juma' de oră!

Dar judele era om bătrân, n-a vrut să se deplaseze atunci, aşa că a doua zi dimineaţă temnicerul a descuiat uşa şi le-a dat la toţi trei drumu-n celula-n care silueta măruntă, firavă, descărnată, cu salopeta şi cămaşa decolorate şi peticite, cu picioarele desculţe-n bocancii tari ca fierul, coborî de pe pat. Îl bărbieriseră-n dimineaţa aia şi-l pieptănaseră, cu cărare, şi părul îi fusese netezit cu apă, să stea lipit pe scăfârlie.

— Poftiţi, dom'lor, zise el. N-am scaune, da' desigur că n-aveţi de gând să staţi atât cât s-aveţi nevoie de scaun. Ei,

dom'le judecător, văd că nu numai că mi-ai adus hârtia, da c-ai adus şi doi martori, să vadă când mi-o dai.

— Staţi puţin, zise avocatul către judecător. Lăsaţi-mă pe mine. Şi-apoi către Mink: Nu mai e nevoie de hârtie. O să te judece – domnul judecător te va judeca din nou.

Mink încremeni. Privi la avocat.

— De ce? făcu el. M-au mai judecat o dată şi mare lucru tot n-am priceput.

— Pentru că de data aia n-a fost judecata bună, zise avocatul. Şi-am venit să-ţi spunem.

— Dac-atunci n-a fost judecata bună, ce rost are să se mai piardă timp şi bani cu-o alta? N-ai decât să-i zici amicului de colo să-mi aducă pălăria şi să deschidă uşa să mă duc acasă să-mi văd de recoltă, dac-o mai fi rămas ceva de ea.

— Nu, stai puţin, zise avocatul. Judecata n-a fost bună pentru că te-a trimis la Parchman. Acuma n-o să te mai duci la Parchman, unde-ar fi trebuit să munceşti în arşiţă cât îi ziua de lungă, pentr-o recoltă care nici măcar nu-i a dumitale. Acum ochii cenuşii spălăciţi îl urmăreau arătând nu numai parcă n-ar fi fost în stare să clipească, da' parcă de când se născuse nu simţise vreodată nevoia să clipească, avocatul continuând să trăncănească fără să se poată măcar opri: Nu la Parchman, ci la Jackson, unde-ai să ai o odaie frumoasă, să stai singur… toată ziua n-o să ai nimic de făcut, doar să te-odihneşti… o să ai doctori… şi-aici se opri nu că se oprise el din trăncăneală; îl opriseră ochii care-l pironeau, spălăciţi, fără să clipească.

— Doctori, făcu Mink. Jackson. Îl sfredeli cu privirea pe avocat. Asta-i unde-i bagă pe nebuni.

— N-ai prefera… începu procurorul. Atâta apucase să spună. În şcoală făcuse atletism şi se menţinea şi-acum în formă. Cu toate astea nu reuşi să imobilizeze fiara mică şi dezlănţuită decât după ce-l zvârlise pe-avocat pe jos şi se tăvăliseră amândoi pe duşumea. Şi chiar şi-atunci fusese nevoie de-amândoi, de el şi de temnicer, ca să-l poată ridica şi târî deoparte, să-l ţină, furibund, numai spume, zbătându-se ca o miţă, gâfâind.

— Nebun, eu, ai? Nebun, eu? Nu l-a făcut încă curva de mă-sa pe ăla care să-mi zică mie nebun, cât o fi el de grozav şi câţi or fi ca el.

— Ai dreptate, smintitule, făcu procurorul. La Parchman cu tine! Acolo-s doctorii care-ţi trebuie.

Aşa că s-a dus la Parchman, prins cu cătuşe de mâna ajutorului de şerif, schimbând amândoi vagon de fumători după vagon de fumători, de la un tren local la altul, ăl' din urmă lăsând colinele-ntre care trăise de când se ştia şi intrând în delta pe care n-o văzuse niciodată pân' atunci – câmpie aluvionară, mlăştinoasă, întinsă la nesfârşit şi-acoperită de chiparoşi şi eucalipţi, şi mărăcinişuri, şi crânguri mişunând de urşi şi cerbi, şi pantere, şi şerpi, în care omul izbind sălbatic, violent cu securea mai desţelenea petice de pământ gras unde lujerii bumbacului creşteau exuberant, mai înalţi decât omu' călare şi el, Mink, sta cu faţa lipită de fereastra vagonului, ca un copil.

— I numai mlaştină pe-aici, zise. N-arată sănătos.

— Nici nu-i, făcu ajutorul. Nici nu-i nevoie să fie. Ăsta-i penitenciar. După mine, nici nu există loc mai nesănătos în care să poţi băga un om şi să-l închizi dup-un gard de sârmă ghimpată pentru douăj' de ani sau douăşcinci. Da' pentru dumneata, un loc nesănătos ca ăsta-i tocmai ce-ţi trebuie; n-o să ai de stat multă vreme.

Vasăzică, aşa arăta Parchman, penitenciarul, destinaţia şi destinul lui, pe viaţă, cum zisese judecătorul; pentru restul vieţii lui, cât o mai avea de trăit. Da' avocatu-i zisese altfel, cu toate că nu putea avea nici în el încredere cu-adevărat: numai douăşcinci de ani, poate numai douăzeci, şi chiar şi pe-un avocat în care omu' nu se poate-ncrede, tot poţi măcar atâta să-l crezi: că-şi ştie meseria, pentru c-a mers la o şcoală de legi şi le-a-nvăţat, pe când un judecător, tot ce-are de făcut ca s-ajungă judecător e să iasă-ntâiu-n alegeri. Şi chiar dacă judecătorul n-a iscălit hârtia pe care să stea scris c-are de făcut numa' douăzeci sau numa' douăşcinci de ani, nici asta n-avea nicio importanţă pentru că judecătorul era de partea cealaltă şi natural c-avea să-l mintă pe omu' contra

căruia era, pe câtă vreme un avocat, mai ales avocatu' tău, nu poate. Ba mai mult: avocatu' lui nu putea să-l mintă chiar pe el pentru că-i spusese cineva că era un fel de regulă că, dacă clientu' nu-l minte pe avocat, Legea nu-i dă voie nici avocatului să-l mintă pe client.

Şi chiar de n-ar fi fost aşa, tot n-avea nicio importanţă, pentru că el tot nu putea sta la Parchman toată viaţa, n-avea timp, trebuia să iasă-nainte. Şi uitându-se la gardul înalt de sârmă cu-o unică poartă păzită zi şi noapte de oameni cu puşti şi după gard la clădirile scunde sinistre cu gratii la ferestre, îi trecu prin gând, încercă să-şi aduc-aminte, c-un fel de uluială, de timpu' când unicul motiv pentru care voia să scape era ca să se duc-acasă să-şi vadă de lucratu' pământului, amintindu-şi asta numai o clipă şi-atât, pentru c-acuma trebuia să scape.

Trebuia să iasă. I-au schimbat salopeta albastră decolorată şi peticită, şi cămaşa cu care venise de-acasă, cu-o salopetă şi-o haină de postav alb, cu dungi negre de-a latu', care, de-ar fi după judecător, îi era sortit să le poarte toată viaţa până la moarte, dacă n-ar fi ştiut avocatul ce ştia. Acuma muncea – munceau o mulţime – pe câmpiile grase de bumbac şi oameni călare cu puşti la oblânc îi păzeau, şi făcea singurul lucru pe care ştia să-l facă, pe care-l făcuse toată viaţa, pentr-o recoltă care n-o să fie niciodată-a lui, câte zile-o mai avea, dac-o ieşi p-a judecătorului, şi-şi zicea: *Bine şi-aşa. Ba chiar mai bine. Dacă unu' vrea să facă o treabă, poa ' s-o facă, da' poa' şi să n-o facă. Da dacă TREBUIE s-o facă, n-are ce-l opri.*

Şi noaptea, pe patul de scânduri, fără cearşaf, cu-o pătură ieftină şi scorţoasă, şi drept pernă hainele făcute sul, îşi zicea, îşi vâra-n cap, pentru că trebuia acuma să-şi schimbe peste noapte şi pentru totdeauna pe douăzeci sau pe douăşcinci de ani toată firea şi tot caracterul, şi toată făptura lui: *Să fac orice-mi zic ăştia să fac. Să nu-ntorc vorba nimănui. Să nu m-amestec unde-i bătaie. A sta-i tot ce trebuie să fac douăşcinci de ani sau poate chiar numai douăzeci. Da ' mai ales să nu-ncerc să evadez.*

Nici măcar nu ţinea socoteala anilor care se-mplineau. Îi lăsa să treacă, să se-nfunde-n uitare, îi îndesa sub bocancii grei în răzor, în urma catârului care trăgea plugul, şi mai târziu boroana, apoi cu săpăliga la plivit şi la rărit, şi la urmă cu sacul lung târâş în care culegea bumbacul. N-avea nevoie să-i numere; acuma era-n mâna Legii şi, câtă vreme se ţinea de ale patru reguli pe care Legea le pusese pe seama lui, o s-o ţie şi Legea pe-aia una pe care şi-o pusese pe seama ei, ăi douăşcinci de ani sau poate chiar numai douăzeci.

Nu ştia câţi ani trecuseră când veni o scrisoare; să fi fost doi sau trei, şi stătea în biroul directorului sucind şi răsucind în mână plicul cu mărci şi cu ştampile, şi-adresa scrisă cu creionul, în timp ce directorul îl observa.

— Nu ştii să citeşti? zise directorul.

— Ştiu să citesc de tipar, da' de mână nu ştiu bine.

— Vrei să-ţi deschid eu? zise directorul.

— *All right*, făcu el. Aşa că directorul o deschise.

— E de la nevasta dumitale. Te-ntreabă când vrei să vie şi dacă s-aducă şi fetele.

Iar ţinea scrisoarea-n mână acum, o foaie de hârtie dintr-un caiet de şcolar, scrisă cu creionul, parc-ar fi fost picioare de păianjen sau hieroglife, dar asta nu-nsemna c-ar fi fost mai uşor de citit pentru el decât araba sau sanscrita.

— Yettie nu ştie nici măcar să citească de tipar, darămite să scrie de mână, zise el. Trebuie că i-a scris-o madam Tull.

— Ei, făcu directorul. Ce să-i scriu?

— Scrie-i că n-are niciun rost să facă atâta drum pân' aici, pen' că tot am să mă-ntorc acasă curând.

— Oh, făcu directorul. Ai să ieşi în curând, eh? Privi la făptura măruntă şi firavă, nu mai mare decât un băiat de cincisprezece ani, care de trei ani era-n seama lui şi pe care nu reuşise-n timpul ăsta s-o catalogheze, s-o rânduiască-ntr-una din categoriile alcătuind contextura închisorii. Nu era o enigmă, nu era un mister: nu era nimic, absolut nimic; la fişa lui nici conflict, nici mustrare, nici observaţie de la vreun gardian sau custode, sau funcţionar, niciodată niciun fel de incident cu vreun alt deţinut. Un ucigaş, condamnat pe viaţă,

intra după experienţa directorului, totdeauna, într-una din două categorii: sau un incorigibil, care nu mai avea nimic de pierdut, o veşnică problemă şi bătaie de cap, şi pentru gardieni, şi pentru ceilalţi deţinuţi; sau o periuţă, lingând cizmele oricăruia dintre superiori, ca să-şi facă viaţa mai uşoară. Dar ăsta, nimic: îşi primea porţia de treabă-n fiecare dimineaţă şi muncea la bumbac, dârz şi neostenit, ca şi cum ar fi muncit la al lui, ca şi cum pentru el ar fi scos rod. Ba mai mult: lucra mai aprig pentru recolta asta, din care n-avea să tragă niciun gologan profit, decât lucrau – după experienţa directorului – oamenii de teapa lui pentru ei înşişi: Şi cum ai să ieşi?

Mink i-a spus. În trei ani de zile asta ajunsese la el ceva automat; n-avea decât să deschidă gura, că ieşea ca răsuflarea:

— Făcând ce-mi zic ei să fac. Nu-ntorc vorba şi nu mă bat. Şi nu-ncerc să evadez. Mai ales asta: nu-ncerc să evadez.

— Aşa că după şapteşpe sau douăj'doi de ani ai să pleci acasă, zise directorul. Că trei s-au şi făcut, de când eşti aici.

— S-au făcut? N-am ţinut socoteala. Nu, zise el. N-am să mă duc de-a dreptul acasă. Am mai întâi ceva de făcut.

— Ce? zise directorul.

— O chestie de-a mea. După aia, mă duc acasă. Scrie-i aşa. *Da, dom 'le,* îşi *spuse el. Ai zice c-a trebuit să fac tot drumu' pân'la Parchman numai ca de-aici s-o pornesc înapoi acasă să-l omor pe Flem.*

Trei

V.K. RATLIFF

Ce n-a putut probabil să-i intre-n cap lui Montgomery Ward, nici la-nceput, nici în următoarele două-trei zile, era de ce-a vrut Flem neapărat ca el să fie trimis în mod special la Parchman. De ce să nu fi fost bun şi alt loc, la fel de sigur şi de izolat, de pildă Atlanta sau Leavenworth, sau poate chiar Alcatraz, tocmai la două mii de mile, în California, unde judecătorul Long l-ar fi trimis cu primul tren, încă de pe când el se mai uita la prima poză obscenă; asta voia să ştie: de ce anume nu-i convenea lui Flem niciun alt loc şi ţinea ca el, Montgomery Ward, să fie trimis numai şi numai la Parchman, în Missippi.[1]

Pentru că nici chiar în agitaţia primului moment Montgomery Ward nu se-ndoise o clipă măcar de cele ce i se-ntâmplau în realitate. De cum au intrat pe uşă avocatul şi cu Hub, el şi-a dat seama că-n fine s-a-ntâmplat ceva, ceva la care s-aşteptase chiar din momentu', când va fi fost ăla, când Flem descoperise, sau bănuise, că, orice-o fi fost aia ce se-ntâmpla acolo pe străduţă, era ceva din care se putea scoate-un ban. Ce-l lăsa puţin perplex era de ce complica şi-ncurca Flem atâta lucrurile, numai ca să-i sufle-afacerea asta cu poze de femei goale. Era ca anecdota cu tipu' din pom care, când îl vede pe unu' de jos ţintind cu puşca la el, îl întreabă cum îl cheamă şi, când ăl' de jos îi spune, face: „Ei drăcie, dumneata eşti ăla? Ce-ai nevoie-atunci să mai pierzi timp şi să strici cartuşu' pe mine? Dă-te de-o parte, să cobor!"

Ce să mai vorbim de nesocotinţă! Că Flem Snopes îi sufla afacerea, era all right. Se-aşteptase la asta: se-aşteptase ca mai curând sau mai târziu să-i vină şi lui rândul, având pe

1 Forma Missippi reproduce pronunţia regională şi populară a cuvîntului Mississippi.

chestia asta exact acelaşi risc ca oricare altul din Yoknapatawpha care-avea o afacere suficient de rentabilă ca Flem să considere că i-ar conveni. Dar, ca să-i pui să confişte pozele alea tocmai pe procuror şi pe şerif, singurii doi oameni din câţi puteai găsi în toată Yoknapatawpha, despre care nici chiar Grover Winbush n-ar fi fost atât de naiv să-şi închipuie-n vis măcar c-or să le lase vreodată să le scape din mână – procurorul Stevens, cel care se consacrase atât de mult reformelor civice şi progresului moral al poporului, încât, din cel mai pur sentiment al datoriei, îi silea pe băieţii de doisprezece ani s-alerge-n concursuri de cinci mile, când ei tot ce-şi doreau era să-i lase-n pace să stea acasă şi să dea foc grajdului; şi Hub Hampton, carnivorul ăla cu mutră de diacon baptist care, când te prindea o dată-n colţii lui, nu-i mai scăpai şi care n-avea plăcere mai mare şi mai pură decât să ţină socoteala oamenilor despre care ştia personal c-or să nimerească direct în iad.

La urma urmei, de ce trebuia neapărat ca Montgomery Ward să fie băgat la-nchisoare, când tot ce voia unchi-su sau văr'su era să-i sufle afacerea, decât doar poate ca să lipsească-o săptămână sau poate o lună, sau două, să dea lumii timp să uite de pozele alea de femei goale sau, în orice caz, să uite că cineva pe care-l chema Snopes avea vreo legătură cu ele. Pentru că Flem era acum bancher şi s-ocupa nu numai cu cămătăria, s-ocupa şi cu respectabilitatea.

Nu, ceea ce în fond ar fi trebuit să-l lase pe Montgomery Ward perplex, pe el îl încânta şi-l minuna: cum de reuşise el s-o lungească atât. N-ar fi fost nevoie nici de lege şi nici de Flem Snopes ca să-i închidă atelierul, să-i tragă obloanele (sau mai curând să i le ridice) şi să lichideze pentru totdeauna industria asta de fotografii obscene din Jefferson, Missippi. O şi făcuse foarte bine Grover Winbush, când îl prinsese cineva ieşind atunci la două noaptea din fundătură, cine dracu' o fi fost. Nu: Grover Winbush nenorocise, distrusese afacerea încă din clipa-n care descoperise că-ntr-o fundătură din Jefferson există o uşă laterală şi că-n dosul ei e ceva ce s-ar putea numi un bordel, dar fără dame. Ba nu:

afacerea asta fusese pierdută pentru Jefferson din clipa-n care Grover Winbush fusese numit poliţist de noapte, pentru că Grover avea exact atâta minte câtă să-i ajungă unui poliţist de noapte, cu condiţia ca oraşul să nu fie mai mare ca Jeffersonul şi nici lumea să nu se culce niciodată mai târziu ca-n Jefferson, Missippi, pentru că asta era unica slujbă dintre toate slujbele trudnice plătite de pe lumea asta – să stea toată noaptea rezemat de-un stâlp de felinar şi să privească la piaţa pustie – pe care-ai fi zis că-i şi el în stare s-o facă oricâtă vreme, cu condiţia ca ăl' care i-a dat-o sau i-a obţinut-o să rămână tot atâta vreme la putere şi cu condiţia ca el, Grover, să nu pice cumva peste ceva cu care să-şi poată face rău lui sau slujbei, sau vreunui trecător nevinovat, sau poate chiar la toţi trei deodată; aşa că natural c-avea să fie prins de cineva, de oricine, a doua sau a treia oară când avea să caute să se strecoare din fundătură.

Ceea ce, în fond, nu era decât un simplu risc profesional inevitabil când învârteai o afacere ca asta în acelaşi oraş în care Grover Winbush era poliţist de noapte, şi Montgomery Ward ştia asta tot atât de bine ca oricine altul care-l cunoştea pe Grover. Şi, cum afacerea de mai bine de un an de zile mergea fără nici o-ncurcătură, Montgomery Ward şi-a-nchipuit că cine-o fi fost ăl' de-l prinsese pe Grover intrând sau ieşind din fundătură pe furiş după miezul nopţii, o dată pe lună de nouă sau zece luni încoace, fusese poate vreun cunoscut de afaceri, pe care Grover şi-l făcuse prinzându-l jucând pe bani la vreo razie sau cu vreo juma' de whiskey de contrabandă în buzunarul de la spate. Sau cine ştie? Poate că însuşi Flem în persoană închisese fiecăruia gura la timp, protejându-şi nu atât propriile interese viitoare şi investiţii pe care le-avea-n gând, pentru că, la vremea aia, poate că încă nu descoperise c-avea de gând să pună mâna pe atelié (aşa-i zicea Montgomery Ward, pe franţuzeşte, şi pe vitrină pusese să-i scrie: Atelier Monty), ci doar ca să protejeze şi să apere însăşi rentabilitatea şi profiturile rezonabile, şi asta nu chiar din lealitate familială faţă de un alt Snopes, ci pur şi simplu din principiu, cu toate c-ajunsese bancher şi natural

că trebuia, într-o anumită măsură cel puţin, să stabilească un compromis între profit şi onorabilitate, pentru că orice rentabilitate este în fond de interes general, cu condiţia să nu fie prinsă, şi chiar şi onorabilitatea poate merge mână-n mână cu interesul general, cu condiţia ca interesul general să aibă destul bun-simţ ca să lucreze pe-ntuneric şi să nu facă prea mult zgomot.

Şi când procurorul şi cu şeriful au intrat la el atunci dimineaţa, să-l aresteze, Montgomery Ward a crezut, normal, că-n fine destinul lui apuca pe drumul firesc şi singurul lucru care-l nedumerea era felul absolut nesocotit, ca să nu-i zicem nesăbuit, în care Flem Snopes spera să tragă foloase de pe urma destinului. Vreau să zic: amestecându-i pe procurorul Stevens şi pe şeriful Hampton, dându-le posibilitatea s-adulmece, s-apuce să vadă cu coada ochiului măcar pozele alea de femei goale. Pentru că, aşa cum evoluase afacerea, puteai spune că-ntr-un fel Montgomery Ward lucra-n schimbul de noapte şi niciodată nu era văzut în piaţă înainte de ora prânzului. Aşa că, pân' să-i spună procurorul şi Hub, el n-avusese încă timp să afle despre ăi doi tipi, care spărseseră dulapul cu droguri al lui moş Willy Christian noaptea trecută, şi că nimeni dintre ăi care-i zăriseră pe hoţi prin vitrină nu putuseră da de urma lui Grover Winbush ca să-i spună, şi, când, în cele din urmă, Grover ieşi furişându-se din fundătura lui Montgomery Ward, chiar şi hoţii, nu numai ăi care-i văzuseră, se duseseră-acasă.

N-am de gând să susţin că pe Montgomery Ward l-a surprins faptul că procurorul şi cu Hub erau cei dintâi. Era firesc să fi fost ei, când, în fine, afacerea atelierului izbucnise, indiferent de motivul izbucnirii. S-ar fi aşteptat să-i vadă primii, chiar dacă-n Yoknapatawpha nici nu s-ar fi pomenit vreodată de numele lui Flem Snopes – ipocritul ăsta de procuror viclean, cu mutră de zevzec învăţat pe la Harvard şi prin Europa, şi care n-ar fi avut nevoie nici măcar de scuza că asta-i slujba lui pentru care-i plătit ca să-şi vâre nasu' peste tot unde nu-i fierbea oala şi unde n-avea ce

pierde; şi borţosul ăla bătrân de Hampton, pe care-l puteai chema să caşte gura la orice, chiar şi la o crimă, dacă-ţi aduceai aminte că-i şerif şi-i spuneai despre ce-i vorba şi unde. Nu. Ce-l uluia pe Montgomery Ward era ce paştele mă-sii de aberaţie-l trăsnise pe Flem Snopes ca să fie el în stare să creadă că se putea folosi de procurorul Stevens şi de Hub Hampton, ca să pună mâna pe pozele alea şi să-şi mai închipuie-n vis măcar c-o să le mai scoată vreodată din mâna lor.

Aşa c-ai fi putut zice că, pentru o clipă, credinţa, încrederea lui în Flem Snopes şovăise, se cam clătinase. A fost un moment oribil, în care crezuse că Flem Snopes a putut fi victima unei pure coincidenţe manevrate de Grover Winbush, ca un simplu muritor de rând. Dar numai un moment. Dacă afurisitul ăla de copil, care-i văzuse pe hoţi la dulapul de droguri al lui moş Willy, trebuise să-şi aleagă, ca să se ducă la cinematograf, la a doua reprezentaţie, din toată săptămâna, exact aceeaşi seară pe care şi-o alesese şi Grover Winbush ca să se mai strecoare-o dată-n odaia din dos a lui Montgomery Ward, din fundătură, şi dacă şi Flem Snopes putea fi victima aceluiaşi ghinion şi-al aceleiaşi coincidenţe scandaloase ca şi oricare altul, atunci puteam foarte bine să ne facem valizele şi să ne cărăm.

Aşa că, şi după ce procurorul şi cu Hub i-au povestit despre ăi doi hoţi de la moş Willy din prăvălie şi despre băiatul căruia tat-su ar fi trebuit să-i dea pantalonii jos că nu fusese-acasă-n pat cu două ceasuri mai devreme, Montgomery Ward tot n-a avut o clipă măcar de-ndoială că era vorba de-o lovitură montată de Flem de la un cap la altul – de Flem în persoană cu nasul lui de copoi care simte gologanu’ cum simte popa păcatu’ şi puiu’ fript, descoperind imediat că trebuia să fie de câştigat din gros cu ce se-ntâmpla noaptea-n dosu’ uşii ăleia din fundătură, în orice caz destul ca să-i facă pe oamenii din trei reşedinţe de comitat să intre şi să iasă pe furiş de-acolo din fundătură noaptea pe la două şi pe la trei.

Aşa c-acuma, tot ce mai avea Flem nevoie era să afle exact

ce anume se petrecea acolo-n fundătură, care să fie-atât de misterios şi-atât de bănos; şi şi-a plasat probabil spionii lui – nu c-ar fi nevoie, ca să-l prindă pe Grover Winbush, de spioni calificaţi cu respectul meseriei şi cu mândrie profesională, pentru că orice copil, dacă-l cinsteai c-un cornet de îngheţată, ar fi putut s-o facă – să pândească de după colţ pe cine vine şi pe cine pleacă; mai curând sau mai târziu, şi probabil mai mult curând decât târziu, avea să se ivească vreunul care să fie la cheremul lui Flem. Foarte probabil că mai mult curând decât târziu; chiar aşa, împrăştiată peste patru comitate, cum era afacerea asta, nu puteau fi mulţi din ăi de teapa din care-şi trăgea Montgomery Ward clientela, care să nu fi-ncercat să-şi pună iscălitura pe-o bucată de hârtie de-a lui Flem cu patruzeci sau cincizeci la sută pentr-un împrumut de trei sau patru dolari, aşa ca Flem să nu-i poată spune:

— Ştii, pe chestia fleacului ăluia de chitanţă-a dumitale, aş fi vrut să-mpiedic banca să te urmărească, da' eu nu-s decât vicepreşedinte, şi cu Manfred de Spain nu-i nimic de făcut.

Sau poate chiar Flem să-l fi prins pe Grover, să-l fi prins pur şi simplu asupra faptului, atunci a doua sau a treia oară, număr care pentru Grover însemna maximul absolut al posibilităţilor lui de a se furişa din fundătură fără să-l prindă cineva, asta, de fapt, cu mult înainte ca ăi doi tipi să fi spart prăvălia lui moş Willy Christian şi să-l fi dat de gol, şterpelind medicamentele din dulăpior în văzul a jumate din Jefferson, care era ştiut că la ora aia se-ntorcea acasă de la reprezentaţia de seară de la cinematograf, şi când l-au căutat pe Grover peste tot ca să-i spună, n-au putut da de el. Cum-necum, Flem a dat peste unu' pe care să-l poată stoarce destul, ca să scoată de la el exact ce-i trebuia: ce marfă vinde Montgomery Ward după uşa aia. Aşa c-acuma tot ce-avea Flem de făcut era să între şi el în combinaţie, să-l scoată p-orm-afară pe Montgomery Ward sau să-i tragă preşu' de sub picioare, cum făcuse ca să-i pice-n palmă tot ce exista-n Jefferson, din care se putea scoate-un ban, de când ne suflase şi nouă, mie şi lui Grover Winbush, birtu',

care credeam că-i al nostru, pe vremea când nici eu n-aveam mai multă minte decât să-mi închipui că-i puteam ţine piept lui Flem.

Numai că, ajuns bancher, vicepreşedinte, ca să nu mai pomenim că-n fiecare duminică dimineaţa era totdeauna al treilea la biserica baptistă – primul fiind negrul care-aprindea focu-n sobă şi-al doilea pastorul în persoană – şi tot restul carierei lui la Jefferson era condamnat la respectabilitate, ca unu-n haine de sărbătoare, care-ncearcă s-alerge pe-un câmp de scaieţi şi de clocotici, bineînţeles c-acuma Flem nu numai că nu putea s-apară-n chestia asta, nu putea nici măcar s-o lase să aibă cât de cât vreo legătură cu numele de Snopes. Aşa că-n ce privea Jeffersonul se terminase cu Atelierul Monty, avea să fie-nchis, curăţat, şters din registrul comerţului pentru vecii vecilor şi-afacerea mutată-n altă fundătură, undeva unde nu răzbise nici zvon măcar despre ea pân-atunci, şi sub o direcţie care, dac-ar fi posibil, să nu ştie nici să silabisească măcar cuvântul Snopes. Sau mai bine, dacă Flem avea un pic de judecată, s-o mute cu totul în alt oraş, undeva în fostul district al lui Montgomery Ward, unde Grover Winbush să n-aibă cum da de ea, cel puţin până-n vara viitoare, când o să-şi ia ăle două săptămâni de concediu.

Aşa că, deocamdată, tot ce-avea Montgomery Ward de făcut, de fapt, tot ce putea face era s-aştepte pân' ce-o socoti Flem că-i momentu' potrivit să-l dea afară din atelié sau să i-l sufle, în fine, cum o hotărî el că-i vine mai la-ndemână. E destul de probabil ca Montgomery Ward să fi avut un moment-două de amărăciune la gândul că afacerea lui nu era una s-o poţi lichida la repezeală, cum s-ar zice ca la foc, să n-aibă Flem cum prinde de veste. Dar fondul lui de comerţ era o cantitate atât de nebuloasă, că n-avusese niciodată niciun fel de existenţă concretă, decât doar în clipa-n care clientul plătea şi-o consuma pe loc, şi singurul lucru pe care l-ar fi putut vinde era investiţia capitală, şi-aşa ceva nu numai c-ar fi fost contrar tuturor legilor economice, dar l-ar fi lăsat şi fără fondul lui nebulos de comerţ, aşa că n-ar mai fi

avut ce vinde-n timpu' care i-ar mai fi rămas pân' să-l dea Flem afară, care putea să-nsemne câteva săptămâni sau poate chiar câteva luni. Aşa că tot ce-i mai rămânea de făcut era s-aplice orice metode şi mijloace de accelerare şi de sporire a deverului care-i puteau da prin cap până la prima mişcare a lui Flem, încercând, natural, să prevadă la ce metodă va recurge-n cele din urmă Flem – fie că găsise, Flem, ceva, vreun fel de manetă, de pârghie, ceva în trecutul lui, (al lui Montgomery Ward), cu care să-l manevreze, fie poate la gestul grosolan şi banal, de a-i oferi pur şi simplu bani.

Aşa că s-aşteptase la Flem. Da' la Hub şi la procuroru' Stevens nu s-aşteptase deloc. Aşa că-n ce-ai putea numi o strălfulgerare, două, când Hub şi procuroru' năvăliseră la el atunci dimineaţa, Montgomery Ward şi-a făcut socoteala c-o fi şi asta o chestie cu onorabilitatea aia nouă-n care se băgase Flem; o onorabilitate atât de gingaşă şi-atât de mofturoasă, că nimic nu-i mai convenea şi c-acuma lucrurile trebuiau s-arate ca şi cum Legea-n persoană se deplasase să facă curăţenie, să mături din Jefferson şi atelié, şi tot, aşa că Flem se servise de procuroru' Stevens şi de Hub Hampton doar ca să scoată cu ei castanele din foc. Fireşte, o clipă de s-ar mai fi gândit şi-ar fi dat seama imediat că odată ce-un tip care şi-a consacrat viaţa reformelor civice şi progresului moral al tineretului, cum era procuroru' Stevens, şi-un împieliţat de carnivor de diacon baptist, ca Hub Hampton, ar fi pus mâna pe fotografiile alea de femei goale, nu i-ar mai fi rămas lui Flem ca să-şi mute atelieru-n altă parte decât intenţia. Dar, cu ochii ăia mici, duri, spălăciţi fixându-l de peste burtoiul lui Hub Hampton, era greu să aibă timp de-orice fel de meditaţie şi gândire, de-o fi fost omu' gânditor din fire sau nu. De fapt, dacă-i vorba, Montgomery Ward era-n momentul ăla atât de departe de reflectat şi de gândit sub orice formă, că n-ar fi deloc de mirare ca-n acelaşi moment de strălfulgerare, el să fi lăsat să cadă, pe văr-su Flem, oribila bănuială că se lăsase tras pe sfoară de procuroru' Stevens şi de Hub Hampton; că Flem, tot ce-avusese de gând

era să-l scoată pe el, pe Montgomery Ward, să-l lase pe dinafară, dar era destul de naiv dacă-şi închipuia c-o să mai poată smulge din mâinile lui Hub Hampton pozele alea de femei goale, după ce Hub apuca o dată să le vadă, şi că-n realitate p-ăl de scosese cu mâna lui castanele din foc îl chema Flem Snopes.

Cu toate că, şi în situaţia asta desperată, Montgomery Ward avea totuşi prea mult bun-simţ şi judecată, ca să nu mai vorbim de mândrie familială şi de lealitate, ca să poată crede că zece mii de procurori Stevens şi de Hubi Hamptoni, ce să mai zicem de numai câte unul din fiecare, ar putea să-l tragă pe sfoară pe Flem Snopes. De fapt, în loc de bănuiala aia ordinară, ar fi mai curând de crezut că Flem Snopes a avut şi el ghinion, întocmai ca orice altă făptură omenească – nu ghinionul de-a se fi-nşelat asupra personajului Grover Winbush şi a-şi fi închipuit că Grover ar putea să între şi să iasă pe furiş din fundătura aia, de două-trei ori pe săptămână, şapte-opt luni în şir, fără ca să-l prindă, o dată măcar, oricine-ar fi vrut din Yoknapatawpha, ci ghinionul de-a nu fi fost în stare să prevadă că ăi doi hoţi o să-şi aleagă să intre să fure la moş Willy Christian la drugstore, tocmai în noaptea-n care puştiul ăla de Rouncewell avea să se lase s-alunece pe burlan, ca să se ducă la cinematograf, la reprezentaţia a doua.

Aşa c-acuma tot ce-avea Montgomery Ward de făcut era să stea-n celula-nchisorii-n care-l băgase Hub şi s-aştepte, cu ceea ce s-ar putea numi degajare şi interes profesional, să vadă cum o să scoată Flem pozele alea de la Hub. O să dureze, natural; cu toată veneraţia lui pentru Flem Snopes şi cu tot orgoliul familial, îşi dădea seama că, nici chiar pentru Flem, chestia asta nu era chiar simplă, ca şi cum şi-ar fi ales o pălărie sau o umbrelă. Aşa că, dacă trecu şi restul zilei şi nu se-ntâmplă nimic nou, era exact ce s-aşteptase. Ce-i drept, cam cochetase cu gândul că Flem, luat şi el prin surprindere, ar fi putut să vină la el, la Montgomery Ward, să mai culeagă cine ştie ce fărâme izolate de informaţii utile, fără să ştie că n-avea ce. Dar când Flem nici nu apăru, nici

nu trimise vorbă, s-ar putea zice că admiraţia şi veneraţia lui pentru Flem crescură şi mai mult, pentru că asta era o dovadă concretă că Flem n-avea nevoie nici măcar de bruma aia de informaţii câtă ar fi putut Montgomery Ward să i-o dea şi nici, ca să zicem aşa, de încurajarea sau de sprijinul lui moral.

Şi toată noaptea, până-n zori, în ceea ce s-ar putea numi intimitatea fraternă a ploşniţelor comitatului Yoknapatawpha, a stat şi a făcut fel de fel de presupuneri, şi dimineaţa la fel. Aşa că vă puteţi închipui mirarea şi interesul – nu nelinişte încă, nici uluire: doar interes şi curiozitate – când nu-ştiu-care cunoscut grijuliu (e vorba de Euphus Tubbs, temnicerul; era şi el parte interesată, ce să mai vorbim că toată viaţa lui din mirare-n mirare-o dusese) apăru după-masa şi-i povesti cum Hub Hampton se dusese din nou dimineaţa la atelier să vadă dacă nu cumva le scăpase, şi lui, şi procurorului Stevens, vreo probă şi că descoperise-n sticlele de revelator cinci galoane de whiskey de contrabandă pe raftul pe care Montgomery Ward ştia foarte bine că nu ţinea niciodată decât revelator.

— Acuma mergi la Parchman, nu mai mergi la Atlanta, zisese Euphus. N-ai să mai fii aşa de departe. Unde mai pui că rămâi în Missippi, aşa că dacă-ţi umflă-un temnicer banii tăi de întreţinere, măcar să fie unu' de-ai noştri, nu cum fac afurisiţii ăştia de judecători, că trimit băieţi de la noi, din Missippi, tocmai la mama dracului, la nişte oameni de care n-ai auzit de când eşti, ca să-ţi umfle ăia banii.

Nici îngrijorare, nici uimire: simplă curiozitate şi mirare, dar mai ales curiozitate. Pentru că Montgomery Ward ştia foarte bine că ieri-dimineaţă, când ieşise din atelier cu Hub şi cu procurorul, în sticlele alea nu era şi nu fusese niciodată nimic decât revelator şi-şi dădea seama că şi Hub Hampton şi procurorul Stevens ştiau amândoi foarte bine că asta fusese-n ele, şi nu altceva, şi mai ştia că, pentru-un tip care ţine-o afacere cu fotografii de femei goale-n Jefferson, Missippi, să-şi complice existenţa vânzând whiskey cu paharu-n local însemna să-şi caute beleaua cu lumânarea, ca

şi-un proprietar de ruletă sau de mese de joc de cărţi, căruia i-ar fi dat prin cap să-şi facă o presă de tipărit bani falşi în aceeaşi pivniţă.

Pentru că n-avusese nicio clipă de-ndoială că Flem pusese alcoolul şi-încă-n aşa fel ca Hub Hampton să dea peste el vrând-nevrând; şi de data asta admiraţia şi veneraţia atinseră culmea culmilor, pentru că el îşi dădea seama că Flem, ajuns bancher şi trebuind să fie tot atât de gingaş pe chestie de onorabilitate ca o fată mare care se pomeneşte deodată singură-ntr-un congres de voiajori comerciali, nu numai că nu-şi putea permite să aibă de-a face cu contrabandişti locali de alcool, şi că fusese astfel obligat să se ducă personal până la Moşia Franţuzului, sau poate chiar să ia drumu' până-n Sectoru' Nouă la Nub Gowrie, ca să facă rost de el, trebuind chiar pe deasupra să mai şi plătească douăşcinci sau treij'de dolari bani gheaţă din buzunar. Şi desigur, fără să vrea, o frântură de secundă se poate să i se fi ivit gândul că-n fond ăşti douăşcinci sau treij'de dolari dezvăluiau că-n ultimă analiza Flem nu era nici el imun la chemarea puternică şi elementară a rudeniei de sânge. Dar asta n-a fost decât o frântură de secundă, dac-a fost măcar şi-atât, deoarece, chiar dacă Flem ar putea fi şi el la un moment dat victima slăbiciunii şi-a rătăcirii, tot n-ar da nicicând douăj' de dolari pe-un Snopes.

Nu, ăi douăşcinci sau treij'de dolari nu-nsemnau decât c-afacerea avea să fie ceva mai grea decât ş-aşteptase sau calculase Flem. Dar faptul că n-a ezitat nici douăşpatru de ore ca să plătească 'nsemna că-n orice caz Flem n-a avut niciun moment de-ndoială în ce priveşte rezultatul. Aşa că, fireşte, nici Montgomery Ward n-avea nici el, nemaiavând nevoie nici să-şi închipuie măcar, să prevadă, ci doar s-aştepte, pentru că, la ora aia, jumate din Jefferson asta făcea, presupunea şi-şi închipuia în locul lui, şi cealaltă jumate aştepta, ca să nu zicem că sta cu ochii pe el. Pân' a doua zi, când îl văzurăm pe Flem traversând piaţa şi apucând spre închisoare şi intrând, şi după juma' de oră ieşind. Şi-n ziua următoare Montgomery Ward ieşi şi el cu

cauţiunea depusă de Flem. Şi-n ziua de după asta sosi în oraş Clarence Snopes – azi senatorul Clarence Egglestone Snopes din adunarea legislativă a statului, care pe vremuri fusese poliţistul Snopes din sat, de la Moşia Franţuzului, până ce făcuse greşeala să-l bată-n numele legii cu patul pistolului pe unu' destul de ranchiunos şi de răzbunător ca să protesteze c-a fost bătut cu patul pistolului, numai pentru că ăl care bătea era mai voinic decât ăl bătut şi purta şi-o insignă. Aşa că moş Willy Varner a trebuit să facă totuşi ceva cu Clarence şi-atunci a pus mâna pe Flem şi-amândoi au pus mâna la bancă pe Manfred de Spain, şi toţi trei la un loc au pus mâna pe destui alţii, ca să-l scoată pe Clarence ales în adunarea legislativă din Jackson, unde n-ar fi ştiut să facă absolut nimic, dacă n-ar fi fost unu-n care aveau moş Billy şi Manfred de Spain încredere şi care-i spunea unde să-şi pună iscălitura şi când să ridice mâna.

Numai că, precum zicea şi procurorul Stevens, pare-se că el îşi descoperise adevărata vocaţie încă dinainte: se mutase în fine într-o bună zi de la Moşia Franţuzului la oraş şi descoperise că ţara se-ntinde chiar şi dincolo de Jefferson, departe-n spre nord-vest şi-ajungea chiar până pe străzile Mulberry şi Gayoso şi Pontotoc din Memphis în Tennessee, şi când, trei zile mai târziu, se-ntorsese-acasă, părul măciucă şi, ochii holbaţi păreau să zică: „Ei drăcia-dracului, ei drăcia dracului, de ce nu mi-aţi spus despre chestia asta mai devreme? De când or fi mergând lucrurile-aşa?" Dar recupera repede timpul pierdut. S-ar putea chiar zice de fapt că-l recâştigase, pentru c-acuma ori de câte ori se ducea de la Moşia Franţuzului la Jackson, sau se-ntorcea şi trecea prin Jefferson, trecea şi prin Memphis, aşa c-ajunsese ceea ce procurorul Stevens numea nunţiul apostolic venerian al străzii Gayoso, pe lângă toate mahalalele din nordul Mississippiului.

Aşa că-n a patra zi de dimineaţă când Montgomery Ward şi cu Clarence luară trenul Număru' Şase, care merge spre nord, ştiam toţi că Clarence va trece prin Memphis în drum spre Jackson, sau spre Moşia Franţuzului. Dar, în legătură

cu Montgomery Ward, tot ce gândeam noi era ce dracu-o fi avut el acolo-n atelieru' ăla-al lui, că nici Hub nu fusese-n stare să descopere, şi care să facă pentru Flem Snopes ăi două mii de dolari cauţiune depuşi ca să-l expedieze-n Mexic sau undeva, cine ştie unde, unde-o să nimerească Montgomery Ward? Aşa că pentru noi nu era numai mirare plină de curiozitate: curiozitate da, desigur, dar şi uimire şi chiar şi-un pic de cugetare, penibilă şi rapidă două zile mai târziu, când Clarence şi cu Montgomery Ward au coborât amândoi din Număru' Cinci, care merge spre sud, şi Clarence i l-a trimes pe Montgomery Ward lui Flem, şi a plecat mai departe la Jackson sau la Moşia Franţuzului, sau unde-o fi avut de mers, ca să aibă de unde se-ntoarce la Memphis, pe strada Gayoso, şi Flem l-a trimis pe Montgomery Ward la Euphus Tubbs ca să-l bage-n celula lui la-nchisoare, cauţiunea de două mii de dolari daţi de Flem fiind revocată sau poate retrasă pe timp nedeterminat, aşa cum îţi pui pălăria neagră de sărbătoare-n cui pân' la nunta sau la înmormântarea viitoare, când s-ar putea să-ţi trebuiască.

Care – vreau să zic Euphus – pare-se că la rândul său l-a predat pe Montgomery Ward mai departe neveste-sii, madam Tubbs. Am auzit cum că ea i-ar fi atârnat şi un stor vechi la fereastra celulei, să nu-l trezească soarele dimineaţa chiar aşa de devreme. Şi acum, de câte ori procurorul Stevens sau Hub Hampton sau în fine oricare din oamenii ăştia ai legii aveau ceva de vorbit cu Montgomery Ward, unde-l găseau mai repede era la madam Tubbs în bucătărie încins c-un şorţ de-al ei curăţind mazăre sau ştiuleţi de porumb pentru copt, şi noi – mă rog, eu, dac-aşa vreţi – mă făceam că trec ca din întâmplare pe aleea din faţa-nchisorii, şi Montgomery Ward acolo era, în grădină, şi el, şi madam Tubbs, Montgomery Ward prăşind straturile de legume: nu că făcea mare lucru, da' oricum tot mai dădea cu sapa când îi arăta madam Tubbs unde.

— Poate c-o fi-ncercând să mai afle câte ceva despre pozele alea, făcu Homer Bookwright.

— Cum? sării eu. Madam Tubbs?

— Fireşte că vrea şi ea să ştie, zise Homer. Nu-i şi ea om? Ce-i dacă-i femeie?

Şi după trei săptămâni Montgomery Ward a apărut în faţa judelui Long, în sala tribunalului, şi judele Long i-a dat doi ani la penitenciarul de stat din Parchman pentru deţinerea unui recipient de revelator conţinând un galon de whiskey de contrabandă, corpul delict prezentat în instanţă.

Vasăzică, se-nşelase toată lumea. Flem Snopes nu dăduse două mii de dolari ca să cureţe Statele Unite ale Americii de Montgomery Ward şi nu cheltuise douăşcinci sau treij'de dolari pe nişte poşircă de whiskey de contrabandă, ca să ferească Atlanta, în Georgia, de-unu' cu numele de familie Snopes. El, ce făcuse, era să cheltuiască douăşcinci sau treizeci de dolari ca să-l trimită pe Montgomery Ward la Parchman, când guvernul l-ar fi trimis în Georgia gratis. Ceea ce nu era numai surprinzător, era chiar foarte-foarte curios şi pe deasupra şi foarte-foarte interesant. Aşa c-a doua zi de dimineaţă se-ntâmpla să fiu pe peronul gării când trebuia să sosească Număru' Unşpe care merge spre sud şi bineînţeles că era şi Montgomery Ward cu Hunter Killegrew, ajutorul de şerif, şi i-am zis lui Hunter:

— Pleci la drum lung; n-ai cumva nevoie să te duci la toaletă? Am eu grijă de Montgomery Ward în locul dumitale. Şi-afară de-asta, unu' care n-a fugit acu trei săptămâni, cu-o cauţiune de două mii de dolari, probabil că n-o să-ncerce nici acuma, când n-are decât nişte cătuşe.

Aşa că Hunter mi-a întins mie una din cătuşe şi s-a dat ceva mai încolo, şi i-am zis lui Montgomery Ward:

— Vasăzică-n loc de-Atlanta te duci la Parchman. E mult mai bine. Nu numai că n-ai să lipseşti pe-un furnizor de-al nostru, de-aici, din Missippi, de câştigul lui firesc şi legal de pe urma unui deţinut de-al nostru, de-aici, din Missippi, pe mâncarea scoasă de-aici, de la noi, din Missippi, dar nici n-ai să fii singur, c-ai să mai ai cu tine-un văr sau un unchi de-aici, de la noi, din Missippi, să-ţi treci timpul cu el, când n-ai să fii la câmp, la muncă, sau în altă parte. Cum îi zice? Mink

Snopes, unchi-tu sau văr-tu, ăla care-a avut acu câtăva vreme încurcătura aia pen’ că l-a împuşcat pe Jack Houston şi-a tot aşteptat să se-ntoarcă Flem din Texas, la timp, să-l scape, numai că Flem avea altă treabă, aşa că Mink a acţionat cam pripit. Ce ţi-e, văr sau unchi?

— Ce? făcu Montgomery Ward.

— Ce ţi-e?

— Ce mi-e, ce?

— Ţi-e unchi sau ţi-e văr?

— Ce? făcu Montgomery Ward.

Patru

MONTGOMERY WARD SNOPES

— Vasăzică, te-a prostit, puiu' ăla de curvă, i-am zis. Credeai c-o să-l spânzure, da' a scăpat cu-nchisoare pe viaţă.

N-a răspuns. Şedea pe scaunul de bucătărie – singur şi-l adusese, din bucătăria lui Tubbs. Eu n-aveam în celulă decât patul – adică eu şi ploşniţele. Şedea cu umbra gratiilor zăbrelindu-i cămaşa aia a lui albă şi blestemata aia de cravată de zece cenţi, cu nodul gata făcut; ziceau că-i tot aia pe care-o purta de şaişpe ani, de când venise de la Moşia Franţuzului. Ba nu. Ziceau că nu-i tot aia pe care-o luase din raft de la Varner din prăvălie şi şi-o pusese-n ziua-n care plecase de la ferma luată-n dijmă şi intrase vânzător la Varner, şi se-nsurase cu curva lui de fată, şi-o purtase şi-n Texas când aşteptau să se nască copilul din flori, şi-o purtase şi după ce s-a-ntors; asta era pe când purta o şapcă gri de stofă, bună pentru-un băiat de paisprezece ani. Şi de pălăria neagră, că-i zisese unu' c-aşa poartă bancherii, şi că şapca gri n-a aruncat-o, a vândut-o unui băieţaş de negru pe zece cenţi, adică băiatu' i-a muncit pe banii ăştia, şi prima oară şi-a pus pălăria acum trei ani şi se zice că de-atunci n-a mai scos-o niciodată, nici chiar în casă, afară doar în biserică, şi tot ca nouă-arată. Nu, arată parcă n-ar fi fost a nimănui, nici măcar pătată de sudoare, chiar după ce-o purtase zi şi noapte, trei ani de zile, cu timpu-n care se culca cu nevastă-sa cu tot, fără nicio supărare pentru ea, pen' c-aşa cum se culca ea cu bărbaţii-i de prinsă şi cu de-ăi care nici măcar mănuşile nu-şi scot, darămite pălăriile şi ghetele, şi paltoanele.

Şi mesteca. Ziceau că la-nceput, când a venit la Moşia Franţuzului, vânzător la Varner, mesteca tutun. Pe-urmă-a descoperit chestia cu banii. Ei, desigur, auzise de bani şi-nainte şi chiar şi văzuse câţiva, când şi când. Dar acuma

descoperise pentru prima oară că poţi s-aduni zi de zi mai mult decât ai putea mânca zi de zi, chiar dac-ai mânca de două ori atâta friptură de porc la grătar şi de două ori atâta sos alb. Şi nu numai asta, dar că banul era ceva solid, mai tare ca osu' şi mai greu ca piatra, şi că, dacă puteai pune mâna pe ceva bani, nu era putere pe lume să te poată face să dai drumu' la mai mult decât erai dator, aşa că *descoperi* că nu-şi mai putea permite să mestece tutun de zece centi pe săptămână pentru că-ntre timp descoperise că de cinci centi chewing gum ţinea cinci săptămâni, adică-n fiecare duminică un baton. Apoi s-a mutat la Jefferson şi-aici într-adevăr c-a văzut ce-i aia bani, vreau să zic c-a văzut bani cu duiumul, deodată, şi pe-urmă-a descoperit că singura limită la cantitatea de bani pe care să poţi pune mâna ca să-i ţii să nu-ţi mai scape era exact banii pe care puteai pune mâna, cu condiţia să ai un loc bun, în siguranţă, unde să-i laşi din mână ca să ţi-o poţi umple din nou. Şi-atunci a fost când a descoperit el că nu-şi poate permite să mestece nici măcar de-un cent pe săptămână. Când n-avea nimic îşi putea permite să mestece tutun; când avea doar puţin şi-a putut permite chewing gum; când a descoperit că s-ar putea-mbogăţi dacă nu moare-nainte, nu şi-a mai putut permite să mestece nimic, ci doar sta acolo pe scaunul de bucătărie cu umbra gratiilor celulei zăbrelindu-l mestecând în gol fără să se uite nici la mine, nici la nimic.

— Pe viaţă, am zis. Asta, după cum calculează ei, înseamnă douăj' de ani, afară doar dacă nu se-ntâmplă-ntre timp ceva. De când e-acolo? Din nouăs'te opt, nu? De când stătea toată ziua poate tot aici, în celula asta, spânzurat de gratii, cu ochii pe stradă să te vadă-ntorcându-te din Texas să-l scapi, pen' că erai singurul Snopes, aşa-şi închipuia el, care-avea destui bani şi destulă trecere ca să-l ajute, strigând la oricine trecea să trimeată vorbă la Varner la prăvălie să vii să-l scapi, şi pe-urmă acolo-n sala tribunalului în picioare-n ultima zi, mai dându-ţi o ultimă şansă, şi tot n-ai venit. Nouăs'te opt, până-n nouăs'te douăştrei, din douăj ' de ani nu mai e mult şi iese. Ei drăcia dracului, nu mai ai

decât cinci ani de trăit, nu-i aşa? *All right.* Ce vrei să fac? Mi-a spus.

— *All right*, am zis. Şi ce-mi dai? Mi-a spus şi asta. Am stat un timp rezemat de perete, râzându-i în nas. Pe-urmă i-am spus cât cer. Nici nu s-a clintit. Numai ce s-a oprit din mestecat atât cât să zică:

— Zece mii de dolari.

— Vasăzică-i mult, am făcut. Pentru tine, tot cât face viaţa ta-i cam cins'te de dolari, şi-ăia mai mult marfă-n rate. Sta acolo-n umbra aia de gratii mestecând cu gura goală uitându-se la mine, în orice caz *spre* mine. Chiar dacă iese bine, maximum ce poţi face e să-i dubleze pedeapsa, să mai ia douăj' de ani. Asta-nseamnă că-n nouăs'te patruştrei o să trebuie s-o iei de la-nceput cu gânditu' că mai ai numai cinci ani de trăit. Lasă-te de-adulmecat chilipiruri! Cumpără de-a-ntâia, că ai de unde. Scoate zece miare şi pune să-l omoare. Din câte-am auzit eu, pentru zece miare dă năvală tot Chicagoul. Sau dă-i dracului de zece mii de dolari şi dă-l dracului şi de Chicago; cu-o singură mie poţi să stai liniştit aici, în Mississippi, şi să ai zece oameni de-ai tăi acolo, la Parchman, să tragă la sorţi care să-l împuşte pe la spate.

De data asta nici măcar nu s-a oprit din mestecat.

— Mă rog, mă rog, am făcut eu. Vasăzică, e câte ceva pe care nici chiar un Snopes nu face. Nu, nu-i aşa. Pare-se că lui moş Mink nu i-a fost greu deloc să s-aranjeze cu Jack Houston atunci cu puşca-n mâna, când i-a venit la-ndemână. Poate că ce vreau eu să spun e că la fiecare din Snopeşi găseşti câte-o figură pe care nu ţi-ar face-o – cu condiţia să poţi s-o descoperi care-i aia până n-apucă el să te cureţe şi să te dea de râpă. Să-i zicem cinci atunci. N-am să mă tocmesc. Ce dracu', doar suntem neamuri, veri sau ce suntem?

De data asta s-a oprit din mestecat atât cât să poată zice:

— Cinci mii de dolari.

— O.K., ştiu că n-ai cinci miare-n buzunar bani gheaţă, am zis. Nici n-am nevoie. Zicea procuroru' ăla că e timp doi ani să-i strângi, s-amanetezi sau să vinzi, sau să furi ce-i fi având

de-amanetat sau de vândut, sau de furat.

Asta i-a intrat în cap – sau cel puţin mie atunci aşa mi s-a părut. Sunt şi eu destul de greu de cap câteodată, de fapt cam des în vremea din urmă. Pentru c-a zis el ceva:

— N-ai să ai nevoie să stai doi ani. Pot să te scot.

— Când? Am zis. După ce-o să-ţi fac treaba? După ce-o să-l nenorocesc pe restul vieţii, cu încă douăj' de de ani? Nu. Vezi de altu'! Pentru că n-am chef să ies. N-am chef nici de ăle cinci miare; te-am dus. Uite cum o să facem. Mă duc acolo şi-l aranjez, îl fac să ia tot cât s-o putea, cât o permite starea de lucruri de-acolo, dinăuntru. Numai că eu n-am să ies atunci. O să-mi împlinesc mai întâi ăi doi ani ai mei; să-ţi dau un pic de răgaz, să ai timp să rumegi situaţia. P-ormă am să ies şi-am să mă-ntorc acasă. Ştii formula: să-ncep o viaţă nouă, să las să se potolească, să s-aştearnă uitarea peste trecutul deocheat. Fireşte că slujbă n-am să-mi iau şi nici în vreo afacere n-am să intru, pentru că, la urma urmei, îl am pe văru' bun al tatei, care zi de zi se face tot mai mare şi mai tare, şi la bancă, şi la biserică, şi ca onorabilitate, şi-n ochii lumii, şi ce dracu', sângele apă nu se face, chiar dacă omu' a stat la Parchman pentru contrabandă de alcool, ca să nu mai tot pomenim la fiecare pas că-şi are şi el mândria lui, şi că s-ar putea să nu vrea să primească de pomană, nici chiar de la văr-su bancheru', ruda lui de sânge, şi s-ar putea hotărî să-şi deschidă iar negustoria lui aia veche, cam deocheată ea, ce-i drept, da' a dracului de bănoasă. Pentru că marfă de-aia găsesc berechet şi amatori la fel, numai gura să deschid şi să le spun unde-i, şi poate că, de data asta, n-o să se mai nimerească recipiente de revelator pline cu whiskey lasăte-n voia-ntâmplării. Şi chiar dacă; ei şi? Mai fac doi ani şi iar mă-ntorc, şi iar o iau de la-nceput, mai întorc o foaie…

A dus mâna la buzunarul de la piept şi n-a spus „Mda" cu tonul lui obişnuit, pentru că nu-l ştia, nu-l învăţase încă, da', dacă l-ar fi ştiut, aşa ar fi spus. Aşa c-a zis:

— Mda, aşa gândeam şi eu. Şi a scos un plic. Bineînţeles, l-am recunoscut imediat. Era de-al meu, cu *Atelier Monty,*

Jefferson, Miss., sus în stânga-n colţ, cu mărci poştale şi cu ştampilă, clară de parcă-ar fi fost gravată, şi-adresat lui G.C. Winbush, Loco, aşa că ştiam şi ce era-năuntru încă-nainte de-a fi scos-o: fotografia pe care Winbush insistase s-o cumpere pe cinci dolari pentru colecţia lui personală, cum s-ar zice, şi pe care nu vrusesem să i-o dau, pentru că, orice-ai fi făcut cu el, orice combinaţie, era riscant. Da', la urma urmei, ce dracu', doar era Legea-n persoană sau, în fine, ce-i ţinea locu' la noi în fundătură, pe la două-trei noaptea. Şi, da, desigur, trecuse pe la poştă, cu toate că ştiam că n-o pusesem niciodată la cutie şi mai departe de blestemata aia de maşină de francat din oficiul poştal din Jefferson nu trecuse. Şi după beleaua-n care intrase Winbush că fusese la mine-n odaia din dos în loc, cum zicea el, să se fi dus să-i împrăştie creierii-n drum hoţii de la moş Will Christian, mâncătoru' ăla de morfină, n-aveai nevoie de niciun Simon Legree ca să descoperi c-avea fotografia şi pe urmă să i-o sufli, şi n-aveai nevoie de nimic după aia ca să-l faci să jure, drept sau strâmb, tot ce vrei pe chestia asta. Pentru c-avea nevastă şi nu trebuia să faci decât atât: să-l laşi pe Winbush să creadă că ai de gând să i-o arăţi ei, că era felul de nevastă de nicio putere din lume nu i-ar fi scos din cap că fata din fotografie – întâmplarea făcuse să fie singură-n asta, şi să nu facă nimic, doar că era goală cum o făcuse mă-sa – nu numai că era amanta lui, da' că el probabil că de-abia-n ultimul moment reuşise să sară de lângă ea fără pantalonii pe el. Şi nici Sherlok Holmes nu era nevoie să fii ca să-ţi dai seama ce-ar fi făcut putoarea aia de fălcos bătrân şi ipocrit de la tribunalul federal când ar fi dat cu ochii de plicul ştampilat. Aşa c-am zis:

— Văd că atuurile-s la tine. Nu merg, zic pas, n-am încotro. Vasăzică, mă duc acolo, îl aranjez şi mă scoţi. P-ormă?

— Un bilet de tren până unde vrei şi-o sută de dolari.

— Zi-i cinci, fac eu. Pe-urmă: *All right.* Să nu mă tocmesc. Zi-i două jumate. Şi nici el nu s-a tocmit.

— O sută de dolari, a zis.

— Da’ vezi că oalele sparte eu le plătesc, am zis. O să am de stat cel puţin un an de zile-nchis în cine ştie ce nenorocită de fermă de bumbac… Nu s-a tocmit, ce-i drept.

— M-am gândit şi la asta, a zis. E totul aranjat. Mâine-ai să ieşi pe cauţiune. Vine Clarence să te ia, că trece prin oraş în drum spre Memphis. Ai să ai două zile. Să fiu al dracului, se gândise chiar şi la asta. Clarence o să aibă banii. O să aibă de ajuns.

Dacă tot ce numea el „de ajuns’ era totuna cu ce numeam eu de ajuns. Aşa că, nu-i mai râdea nimeni nimănui în nas acum. Doar stam şi mă uitam în jos la el cum şedea pe scaunul de bucătărie, mestecând, fără să se uite la ceva şi fără să mestece ceva, omul ăsta, despre care toţi de-l ştiau ziceau că nu pusese-n viaţa lui strop de băutură-n gură şi care-acuma nu ezitase să dea pe whiskey treizeci sau patruj’ de dolari, ca să mă bage pe mine la Parchman, să-l pot da de râpă pe Mink, şi evident că era gata să cheltuiască înc-o sută (sau mult mai probabil încă două, dac-avea de gând să-l plătească şi pe Clarence) ca să mă-mbuneze, să stau la Parchman atât cât trebuia ca să-l pot nenoroci pe Mink, să nu iasă-n cinci ani de zile, şi deodată mi-am dat seama ce fusese, ce mă tot tracasase pe chestia lui, de când mă făcusem destul de mare ca să-mi dau seama de lucrurile de felul ăsta şi poate să trag chiar şi-o concluzie.

— Vasăzică, eşti fată mare, i-am zis. Nu te-ai culcat cu o femeie de când eşti, nu-i aşa? Ba ai şi aşteptat ca să te-nsori, să dai peste una nu numai gata-nsărcinată, da’ care nici să-i bagi mâna pe sub fustă să nu te lase. Şi vrei să trăieşti, nu? Da’, pentru Dumnezeu, de ce? Tot nimic nu zicea: doar ce şedea şi mesteca-n gol. De ce-i mai fi cheltuind bani şi pe Clarence? Chiar dacă merge la case de negri, unde nu-i mai mult de-un dolar, Clarence ca-nsoţitor tot o să te coste. Dă-mi mie toţi banii şi lasă-mă să mă duc singur. Dar când mi-au ieşit vorbele din gură, le şi ştiam răspunsul. Nu putea risca nici măcar o milă să mă lase să ies din Jefferson fără om lângă mine, s-aibă grijă să mă-ntorc, chiar cu plicul ştampilat la el în buzunar. Avea el experienţă, da’ nu putea să rişte să

vadă dac-are dreptate. Nu-ndrăznea. Nu-ndrăznea să descopere că tot ce-ţi trebuie ca să manevrezi nouă oameni din zece e să ai încredere-n ei.

Tubbs ştia de cauţiune, aşa că era gata să-mi dea drumu' chiar atunci seara, ca să bage-n buzunar banii pe cina mea, sperând ca-n învălmăşală n-o să se bage de seamă, da' i-am zis:

— Foarte mulţumesc. I-am zis: Nu face pe grozavu' cu mine. Am fost în armata americană (sau cât p-aci, mă rog) ; dacă-ţi închipui c-azilu' ăsta de noapte-i împuţit trebuia să fi văzut pe-unde dormeam atunci, şi Tubbs încremenise-n uşa celulei deschise cu şiragul de chei într-o mâna şi cu cealaltă scărpinându-se-n cap. Da' ce poţi să faci pentru mine e să dai o fugă să-mi aduci ceva mai ca lumea de mâncare; o să-ţi plătească Mr Snopes; neamurile mele bogate m-au iertat. Şi dacă tot cobori, adu-mi şi ziaru' din Memphis. Şi-a pornit, da' de data asta a trebuit să strig după el: Întoarce-te şi-ncuie uşa! N-am poftă să-mi intre-aici tot Jeffersonu'. Ajunge-un pui de curvă într-un coteţ ca ăsta.

Aşa c-a doua zi dimineaţă a apărut şi Clarence, şi Flem i-a dat banii, şi seara eram la Memphis, la Teaberiy. Adică tu. Că Clarence ştia de-un lupanar infect, unde era de-al casei, client vechi, stătea cu ziua, c-un dolar pe zi chiar şi când nu era pe banii lui. Pe banii lui Flem, şi oricare altu' pe care-l chema Snopes, s-ar fi culcat şi pe pământu' gol, numai să-i stoarcă lui Flem de două ori mai mult decât ar fi costat oriunde.

— Ei şi ce? făcu Clarence. Rostit, cum s-ar zice, cu emfază. Ştia el foarte bine despre ce-i vorba sau, oricum, aşa credea. Totu-i fusese scris şi prescris. Da' un lucru-avea bun Clarence: nu te lăsa baltă. Nu era-n stare; oricine-l cunoştea ştia că trebuie să fie-o putoare, pen' că mi-era frate vitreg.

Anul trecut, Virgil (exact, Snopes. Aţi ghicit: băiatu' ăl mai mic a' lu' unchiu Wesley – animatorul de muzică corală, pe care l-au prins atunci după slujba de duminică cu-o fată de paişpe ani, într-o magazie de bumbac goală, şi l-au uns cu smoală pe pielea goală, şi l-au tăvălit prin pene, şi l-au gonit

până-n Texas sau în fine undeva-n afară de Yoknapatawpha; talentul lui Virgil era moştenit) şi cu Fonzo Winbush, care cred că-i nepot lui Winbush al meu apăruseră la Memphis ca să între la o şcoală de bărbieri. Cineva – trebuie să fi fost Mrs Winbush; nu era o Snopes – le-a spus, desigur, să aibă grijă să nu-nchirieze odaie decât dacă proprietăreasa-i femeie-n toată firea şi creştină cu frica lu' Dumnezeu, şi, mai presus de toate, maternă.

Aşa că probabil că ei se tot învârteau în cercuri concentrice în cartierul din jurul gării, cu valizele încă la ei, când au trecut pe lângă Reba Revers, la vremea când ea ieşea, în fiecare după-amiază, în faţa casei, să-şi plimbe afurisiţii ăia doi de căţei albi scârboşi şi murdari, şi pe care-i botezase Miss Reba şi Mister Binford, după Lucius Binford, care fusese fantele ei, codoşul, până ce-au îmbătrânit amândoi şi s-au domolit, s-au aşezat, şi toţi vecinii – poliţistul şi băiatul cu laptele care-aducea şi gazetele, şi oamenii cu furgoneta spălătoriei – îi ziceau patronul până-n ziua când în cele din urmă a murit.

Arăta femeie matură, desigur, matură-n de toate, ca să nu mai vorbim de capoatele subţirele pe care le purta pe-atunci după-amiezile, şi probabil c-avea şi-un aer destul de creştinesc, chiar dacă n-o fi fost bisericoasă cine ştie ce, şi asta pentru oricine se nimerea destul de aproape ca s-audă ce le spunea căţeilor ălora, când dăduse pe gât ceva gin în plus; şi presupun că oricine-atârnă o sută de kilograme-ntr-un capot subţirel prins în ace de siguranţă are-un aer matern, chiar dacă-n clipa aia dă afară un beţivan, mai ales pentru doi băieţi de optsrezece ani din Jefferson, Mississippi.

Poate c-o fi fost şi maternă, şi că Virgil şi Fonzo în inocenţa lor pură de puşti vedeau ceea ce nouă, simpli clienţi vechi şi prieteni, ne scăpa. Sau poate că ei treceau impermeabilizaţi de inocenţa aia pură, juvenilă, de ţărani din Yoknapatawpha, pe-acolo pe unde chiar şi-un înger şi-ar fi lăsat întâi portofelul afară în păstrare. Oricum, au întrebat dacă nu cumva are o cameră goală şi ea le-a închiriat una; probabil că îşi şi despachetaseră valizele lor de carton presat

până să-şi dea ea seama că ei habar n-aveau că nimeriseră la un bordel.

Cum-necum, asta era, ea avea chiria de plătit şi şperţul poliţiştilor, şi contul la omul cu berea, şi rufele de la spălătorie, şi servitoarei, lui Minnie trebuia să-i dea şi ei ceva duminică seara, ca să nu mai vorbim de diamantele alea mari, galbene, care trebuiau şi ele frecate să lucească, să nu semene prea mult a cioburi de sticlă de bere spartă; şi nevinovaţii ăia puri din Yoknapalawpha, picaţi chiar în mijlocul fetelor, care toată vremea tot într-o fugă o ţineau, între baie şi odaie, în cămăşuţe de noapte sau neglijeuri sau poate nici măcar atât, şi clienţii plecând şi venind, şi Minnie alergând în sus pe scări cu teancuri de prosoape şi cu carafe de gin, şi femeile ţipând şi bătându-se, şi păruindu-se pentru amanţii lor de inimă, sau pentru clienţi, sau pentru bani, şi Reba-n persoană-n mijlocul holului înjurându-l pe câte unu' beat turtă pe când încercau să-l dea afară pân' să n-apuce să vină poliţia, da-n mai puţin de-o săptămână făcuse de domnea-n casă o linişte şi-o cuminţenie ca de pensionat de domnişoare până-i trimitea pe Virgil şi pe Fonzo sus la ei în odaie să se culce şi, spera ea, să şi adoarmă.

Fireşte că nu putea să dureze. Mai întâi de toate era şcoala aia de bărbieri, unde trebuiau s-asculte bărbierii trăncănind toată ziua, când te saturi de ei ascultându-i numai jumatea aia de oră cât trebuie să stai să te tundă. Se te-ntorci p-ormă acolo şi să dai de-o scânteiere de picior sau de cămăşuţă, sau chiar de-un fund întreg de femeie gol-goluţ dispărând p-o uşă nu era ceva să nu-ţi dea cu timpul idei, chiar dacă Virgil şi Fonzo tot mai credeau că erau, toate, nepoate sau pupile de-ale Rebei, sau, în fine, ceva, venite, cine ştie, şi ele la oraş, ca să meargă la vreun echivalent feminin de şcoală de bărbieri. Ca să nu mai pomenim de instinctul elementar pe care Virgil şi Fonzo (nu mai ştiu, v-am spus că ăsta era nepotul lui Grover Winbush?) îl moşteniseră direct de la sursă.

N-a durat mai mult de-a două lună. Şi cum la Memphis cartierul cu felinare roşii nu-i deloc mare, a fost numai

chestie de timp ca să se-ntâlnească cu Clarence, să se-ntâmple toţi în acelaşi moment în acelaşi loc, mai ales că Virgil şi cu Fonzo, obligaţi încă să-şi consacre cea mai mare parte din timp cu-nvăţatu', şi nu cu câştigatu', trebuiau să umble după chilipiruri. Şi-n chestia asta, Virgil şi-a dovedit din capul locului un talent într-adevăr excepţional – era-n stare să mulţumească două fete una după alta până ce strigau: „Ajunge, e destul pe doi dolari", şi-n entuziasmul lui juvenil şi-n naivitatea lui nu numai c-o făcea de plăcere, da' mai şi plătea, pân' ce-a dat Clarence peste el şi i-a arătat cum să scoată bani.

El – Clarence – umbla din tripou în tripou şi prin holurile hotelurilor proaste pe care le frecventa, până ce dădea peste-un fraier care nu voia să creadă fanfaronadele lui pe chestia – cum să-i zic – pe chestia isprăvilor protejatului său şi-atunci Clarence îi propunea să parieze. De obicei, la-nceput victima-i dădea un avantaj la puncte. Bineînţeles că se-ntâmpla câteodată ca Virgil să nu poată şi-atunci…

— Şi-atunci plătea jumate din pariu…

— Ce? sărise Clarence. Să-l penalizez pe băiat, când el face tot ce poate? Şi-afară de asta, se-ntâmplă rar, nici măcar o dată din zece, şi cu timpu' o să se şi amelioreze… Are-un viitor pramatia asta… numai curve de doi dolari să fie destule.

În orice caz, deseară asta urma să facem.

— Foarte mulţumesc, am zis. N-ai decât; eu am de făcut o vizită-ntr-o familie şi p-ormă viu acasă să mă culc. Dă-mi douăşcinci – nu, dă-mi treij' de dolari din banii ăia.

— Flem mi-a dat o sută.

— Mi-ajung treizeci, am zis.

— Du-te dracului, făcu el. Ia jumate. N-am poftă să te-ntorci la Jefferson şi să-i îndrugi lui Flem cine ştie ce minciuni pe spinarea mea. Uite-i!

Am luat banii.

— Ne-ntâlnim mâine la gară la ora trenului.

— Ce? făcu el.

— Mâine mă-ntorc acasă. Tu n-ai nevoie, dacă nu vrei.

— I-am promis lui Flem că mă ţin de tine şi că te-aduc îndărăt.

— Ce-i nevoie? Am zis. Nu ţi-ai luat ăi cinj' de dolari partea ta?

— Asta-i, vezi? făcu el. Îl bag în mă-sa p-ăla care nu se ţine de vorbă după ce-a luat banii p-o treabă.

De obicei, miercuri seara e-aproape-ntotdeauna linişte, afară doar dacă nu se nimereşte să fie vreun congres în oraş, poate şi pentru că veneau şi-atâtea femei (veneau şi clienţi, desigur) de prin orăşelele din Tennessee şi Arkansas, şi Mississippi, şi familii de baptişti şi de metodişti, că instaurau prin taverne şi cârciumi, şi chiar şi-n bordeie ceva analog… cum să zic, ceva ca un ritm de seară de rugăciune-n comun de miercuri. Mi-a deschis Minnie când am sunat. Era cu pălăria pe cap. Vreau să zic c-arăta ca un fotbalist cu casca pusă.

— 'Năseara, Minnie, zic. Ieşi în oraş?

— Nu dom'le, a zis. Aţi fost plecat? Nu v-am văzut de mult.

— Nu, am avut treabă, i-am răspuns. La fel m-a-ntrebat şi Reba. Era linişte: în sufragerie, numai Reba cu o fată nouă şi cu un client beau bere; Reba, cu toate diamantele alea galbene, mari, ale ei, dar în capot în loc de rochie de seară, cum ar fi purtat, dac-ar fi fost sâmbătă. Capot nou, dar tot cu ace de siguranţă prins. I-am răspuns şi ei acelaşi lucru: Nu, am avut treabă.

— Aş vrea să pot spune-acelaşi lucru, făcu ea. Aici parcă-i şcoală de catehism. Îţi prezint pe căpitanu' Strutterbuck, zise ea. Era înalt, destul de gras, cu o mutră de hamal, adică-ncerca să-şi ia aere de cuţitar, da' nu era sigur de el, nu-şi dădea seama cum o să reacţionezi, şi-avea nişte ochi duri spălăciţi şi-o privire destul de tăioasă, numai că nu putea niciodată să se uite cu-amândoi deodată-n acelaşi loc. Să fi avut vreo cinzeci de ani.

— Căpitanu' Strutterbuck a fost în amândouă războaiele, făcu Reba. Şi-n ăla cu spaniolii, acu vr'o douăşcinci de ani, şi-n ăs' din urmă. Tocmai îmi povestea de ăsta. Să-ţi prezint pe Thelma. E la noi de săptămâna trecută.

— Îmi pare bine, făcu Strutterbuck. Ai fost şi dumneata pe front?

— Mai mult sau mai puţin.

— În ce unitate? făcu el.

— Escadrila Lafayette.

— Espadrilă? Cum espadrilă? Aa, escadrilă. La Fayette. În aviaţie, vasăzică. Eu, de aviaţie, habar n-am. În Cuba, în nouăşopt, am fost la cavalerie, şi-n nouăs'te şaişpe am lucrat pe frontieră, fără grad, la drept vorbind nu eram chiar în armată: de fapt, un fel de misiune specială din partea lui Pershing, pentru că ştiam bine locurile. Aşa c-atunci când au hotărât să-l trimeată-n Franţa să-l facă şef acolo, mi-a zis că, dac-oi trece şi eu dincolo cumva, să-l caut, să-ncerce să-mi facă vreun rost. Şi-atunci când am auzit că Rick – Eddie Rickenbacker, asul, făcu el către Reba şi fata a' nouă, şoferul generalului – când am auzit că Rick a plecat, c-a intrat în aviaţie, mi-am zis că mi-a venit şi mie vremea şi-am trecut dincolo, da-şi luase alt şofer, un sergent, un nea Cutare, nu mai ştiu cum îl chema. Aşa că m-am pomenit fără niciun rost p-acolo, da' tot am apucat să văd câte ceva, de pe scaunu' din spate cum s-ar zice, Argonne, Şaumont, creasta de la Vimy, Şato-Tiory; cu siguranţă c-ai văzut şi dumneata iaduri d-astea. Unde-ai avut cantonamentul?

— La Y.M.C.A., am zis.

— Cum? făcu el. Începu să se ridice, încet. Era înalt, destul de gras, probabil că nu era prima oară că nu putea să se uite cu-amândoi ochii-n acelaşi loc deodată. Probabil că pe asta se şi baza. Da-ntre timp se ridicase şi Reba.

— Te duci cu Thelma sus sau nu? Dacă n-ai de gând, şi de-obicei nu prea ai, spune-i.

— Nu ştiu dacă-am să mă duc sau nu, zise el. Deocamdată mă gândesc că…

— Aici oamenii nu vin să se gândească. Vin pentru altă treabă şi p-ormă pleacă. Ai de gând să faci ceva sau n-ai?

— O.K., O.K., zise. Hai să mergem, făcu el către Thelma. Poate ne mai vedem, zise către mine.

— Poate; după alt război, am zis. A ieşit cu Thelma. Îl laşi

să se ducă sus fără să dea banii? Am zis.

— Capătă pensie pentru războiu' cu spaniolii, a zis Reba. I-a sosit azi. Am văzut eu. M-am uitat cum iscăleşte numele, pe dos, ca să pot s-o-ncasez eu.

— Cât?

— Pe faţa-ailaltă nu m-am uitat. Am vrut doar să văd bine că iscăleşte cu numele lui acolo unde trebuie semnat. Era un mandat poştal de la guvernul Statelor Unite. Cu guvernul Statelor Unite nu te joci.

— Un mandat poştal poa' să fie şi de-un cent, dacă plăteşti taxa, am zis. Ea se uită la mine. Şi-a scris numele pe o bucată de hârtie-albastră şi-a băgat-o-n buzunar. Desigur că şi tocu l-a-mprumutat de la dumneata. Aşa-i?

— *All right*, *all rights* zise ea. Ce vrei să fac acuma, să mă duc să m-aplec peste capu' patului şi să-i zic: Ascultă şefule, ia stai un moment…? Intră Minnie cu o sticlă cu bere. Era pentru mine.

— N-am comandat-o, am zis. Poate c-ar fi trebuit să-ţi spun din capu' locului că astă-seară n-am venit să cheltuiesc.

— Nu-i nimic, fac eu cinste. De ce-ai venit atunci, doar aşa, să stârneşti pe-unu' la bătaie?

— 'N orice caz nu p-ăsta. Ăsta şi numele şi l-a luat dintr-o carte. Nu mai ştiu din ce carte, da' tot era mai bună decât aia din care-a scos povestea cu războiu'.

— *All right, all right.* De ce dracu' te-ai apucat să-i spui unde stai? Şi la urma urmei, dacă mă gândesc bine, de ce stai acolo?

— De ce stau, unde?

— La Y.M.C.A.. Am câţiva mucoşi care vin p-aici câteodată şi care-ar trebui să fie de la Y.M.C.A., chiar dacă nu-s. Da' nu l-am auzit pe nici unu' să-şi fi făcut fală din asta pân-acuma.

— Eu stau la Teaberry. La Y.M.C.A. am stat în timpu' războiului.

— La Y.M.C.A.? În timpu' războiului? Ce, şi de mine vrei să-ţi baţi joc acuma? Ăia nu luptă!

— Ştiu. Tocmai d-aia. Să ştii că nu mint, la ei am fost. Poţi să-l întrebi şi pe Gavin Stevens, un avocat de la noi din

Jefferson, c-o să-ţi spună. Când o veni p-aici, întreabă-l.

Minnie apăru în uşă cu-o tavă cu două pahare de gin. N-a zis nimic: sta-n uşă aşa ca s-o vadă Reba. Tot cu pălăria pe cap era.

— *All right,* făcu Reba. Dar atât. Altceva nimic. Nici berea aia n-a plătit-o încă. Ei, Miss Thelma de-abia-i venită-n Memphis, vreau să se simtă bine la noi. Minnie dispăru. Vasăzică, astă-seară n-ai de gând să laşi ceva gologani p-aici.

— Am venit să te rog un lucru, am zis.

Dar ea nici nu m-asculta măcar.

— Mult n-ai cheltuit niciodată. Ce-i drept, la bere şi la băuturi nu te zgârceai. Da' chef, aşa, n-ai făcut, niciodată. Nu cu fete de-ale mele'-n orice caz. Se uita la mine. Şi nici cu mine. Am trecut de vârstă. Ne-am putea înţelege. Se uita la mine. Am auzit de-afacerea aia măruntă a dumitale, acolo la ţară. Unora, multora, de-aici din branşă, nu le prea place. Îşi închipuie că li te-amesteci în afaceri într-un fel im… im… Cum se zice? Avocaţii şi doctorii te tot pisează cu vorba asta.

— Imoral, i-am zis. Înseamnă regim uscat.

— Regim uscat? făcu ea.

— Întocmai. S-ar putea zice că ce fac eu e-o sucursală a afacerii voastre, o sucursală uscată, stearpă, impermeabilă, un avanpost în pustiu.

— Da, desigur, înţeleg ce vrei să spui. Aşa-i. Asta le şi ziceam: numai uitatu' la poze-i în regulă-acolo la ţară, unde n-ai altceva la-ndemână să te descarci, da' mai curând sau mai târziu tot o să se-ncingă omu' destul, ca să-l facă s-alerge la izvorul cel mai aproape dup-o găleaʼ de apă să se răcorească şi poate că izvoru' ăla cel mai aproape *eu* să fiu. Se uita la mine. Vinde tot şi vino-ncoace.

— Îmi propui o afacere? făcui.

— *All right.* Vino-ncoa la noi şi fii patron. Berea şi băuturile le-avem în casă şi-altceva mare lucru n-are ce să-ţi trebuie-n afară de ţigări şi de haine, şi de ceva gologani de zornăit în buzunar, şi asta pot să-mi permit şi aici n-o să am nevoie să fiu tot timpu' cu ochii pe dumneata, ştii, cu fetele, că nici cu domnu' Binford nu eram, că şi-n el aveam

încredere, to’deauna… Se uita la mine. Era în ochii ei ceva sau poate nu în ochi, altundeva, ceva ce nu mai văzusem niciodată pân’ atunci sau nu m-aşteptasem să văd, dacă-i vorba: Am nevo… Un bărbat poa’ să facă lucruri… pe care-o femeie nu poate. Ştii: să lichidezi cu peştii fetelor, să dai afară beţivanii din local, să verifici notele de plată ale pezevenghilor ălora de comisionari, de la care luăm bere şi whiskey, că-ţi urcă preţu’ de la o zi la alta şi dacă nu eşti ca uliu’ cu ochii pe ei zi şi noapte, te fură la numărătoare de te sting. Şedea şi se uita la mine şi-n mâna grasă c-un diamant cât o piatră de prund ţinea un pahar de bere: N-am… Eu nu… nu mai am nevoie de făcut dragoste; mi-a trecut vremea, de mult, de mult, de mult. Sunt… uite, ’s trei ani de când s-a prăpădit şi nici acuma nu-mi vine să cred. Merita altceva: faţa aia buhăită şi sulemenită, şi corpul, istovite amândouă de muncă brută, amară, de curvă, care din asta trăieşte, ca un boxer profesionist bătrân sau un jucător de fotbal, sau mai bine poate ca un cal bătrân, de nu mai arăta nici a om, nici a femeie cu tot rujul ieftin pe care-l dădea cu nemiluita şi cu toate diamantele alea mari care arătau aproape veritabile, cu toate că, după culoare, nu-ţi prea venea să crezi, şi ochii ăia, în care licărea ceva sau licărea ceva de dincolo de ei, ceva ce n-ar fi trebuit să vezi în ei, ceva, cum zice-o vorbă, ce nici unui câine nu i-ai dori. Minnie trecu prin dreptul uşii întorcându-se-n hol. Tava era goală acum: Paisprezece ani de zile am trăit ca doi hulubei. Se uita la mine. Da, nici măcar unui câine: Ca doi hulubei, gemu ea şi ridică paharul de bere, apoi îl trânti cu putere de masă strigând: Minnie! Minnie se-ntoarse-n uşă. Adu gin! zise Reba.

— Don’şoară Reba, vă rog, iar vreţi să-ncepeţi ca data trecută? făcu Minnie. Nu v-aduceţi aminte, ultima oară când v-aţi întristat pentru domnu’ Binford, c-a venit poliţia şi n-a mai plecat pân’ la patru dimineaţa? Beţi-vă berea şi lăsaţi-l încolo de gin!

— Da, bine, făcu Reba. Şi chiar sorbi o-nghiţitură de bere. Apoi puse paharul jos: Ziceai că vrei să mă rogi ceva. De

bani nu poa’ să fie vorba – nu că n-ai avea atâta tupeu: vreau să zic c-ai destulă judecată. Aşa c-ar putea să fie ceva interesant…

— Închipuieşte-ţi că tocmai de bani e vorba, zic eu. Am scos ăi cinzeci de dolari şi am luat o hârtie de zece şi-am împins-o-n faţa ei: Eu plec pe vro doi ani de zile. Âştia-s ca să-ţi aduci aminte de mine. Nu-i atinse. Nici măcar nu se uită la ei; se uita Minnie în schimb. Ea la mine se uita. Poate că şi Minnie să poa’ să fie de-ajutor, zic. Vreau să dau ăşti patruj’de dolari ălui mai nenorocit nemernic care există. Care-i ăl mai nenorocit nemernic de pe lume-n momentu’ de faţă de care ştiţi voi două, dumneata şi Minnie?

Se uitau amândouă la mine, Minnie pe sub pălărie.

— Ce vrei să spui cu asta, nenorocit? făcu Reba.

— Adică-a intrat în bucluc sau în puşcărie, sau în ceva şi n-a fost el de vină.

— Bărbatu’ lu’ Minnie-i un nemernic clasa-ntâi şi-i şi-n puşcărie, zise Reba. Da’ n-aş crede că-i un nenorocit. Tu ce zici, Minnie?

— Nu-i, coniţă, făcu Minnie.

— Da’ măcar acuma nu mai are cum s-aibă de-a face cu femei, o buca’ de vreme, făcu Reba către Minnie. Asta ar trebui să te consoleze puţin.

— Nu-l ştiţi pe Luduş, zise Minnie. Aş vrea să văd şi eu care-i locu’ ăla, cu lanţuri sau făr-de, unde Luduş să nu dea peste-o smintită de femeie să se-ncreadă-n vorbele lui.

— Ce-a făcut? Zic.

— Astă-iarnă s-a lăsat de slujbă şi s-a pripăşit p-aici; mânca jos în bucătărie, de la mine, şi-i fura lu’ Minnie banii din buzunar noaptea când dormea pin’ ce-odată l-a prins de-adevă- rat cum dădea banii alteia şi, când a-ncercat să-i zică să isprăvească cu d-astea, i-a smuls fieru’ de călcat din mână şi era cât p-aci să-i facă zob urechea cu el. D-asta trebuie ea să poarte pălărie, chiar şi-n casă. Aşa c-aş zice că, dacă e cineva care să merite banii, atunci e Minnie…

De sus de pe scară începu să ţipe-o femeie. Minnie şi cu Reba dădură fuga. Mi-am adunat banii şi m-am dus şi eu.

Femeia care ţipa şi-njura era fata aia nouă, Thelma, în picioare-n capu’ scării într-un kimono străveziu, sau ce mai rămăsese din el. Căpitanul Strutterbuck era la jumătatea scării, coborând, cu pălăria pe cap, cu-o mână ţinându-şi haina şi cu cealaltă-ncercând să se-ncheie la pantaloni. Minnie era jos lângă scară. Nu striga mai tare decât Thelma, nici măcar n-o făcea să tacă: doar că Minnie avea volum şi poate c-avea şi experienţă.

— Sigur, ăsta niciodată n-a avut parale. Niciodată n-a avut mai mult de doi dolari grămadă, de când îl ştiu că vine p-aici. De ce i-aţi dat drumu-n odaie fără banii jos, nu pricep. Pariez că nici pantalonii nu şi i-a scos măcar. C-un bărbat care nu-şi scoate pantalonii să nu te duci niciodată, pen’ că, orice i-ar trăncăni gura, el tot pe chiul e pus.

— *All righty* făcu Reba către Minnie. Ajunge. Minnie se dădu deoparte; chiar şi Thelma tăcu; mă zărise pe mine sau ceva, că-şi trase kimonoul la piept. Strutterbuck coborî treptele tot moşmondind cu mâna la prohabu’ pantalonilor; poate că-n momentul ăla, cel din urmă lucru pe care şi-l dorea era să vadă-n acelaşi timp acelaşi lucru cu-amândoi ochii. Nu ştiu; dac-ar fi după cum spunea Minnie, n-ar fi avut de ce să-i fie mai frică lui decât acrobatului care merge pe sârmă. Îngrijorat, da, fireşte, şi atent, al dracului de-atent, da’ ca să-i fie chiar frică, nu, şi mai puţin de-orice n-avea de ce să fie surprins. Ajunse jos. Asta nu-nsemna că scăpase. Pân’ la uşa din faţă mai avea vreo opt-zece paşi.

Da’ Reba era o-adevărată doamnă. Întinse mâna şi-o ţinu întinsă, pân’ ce isprăvi el de moşmondit la prohab şi scoase mandatul împăturit din care dracu’ buzunar va fi fost şi i-l întinse. O-adevărată doamnă. N-a ridicat un moment mâna la el. O dată măcar nu l-a-njurat. Doar ce s-a dus la uşa din faţă şi a pus mâna pe clanţă, şi-a-ntors-o, şi-a zis:

— Încheie-te! Nu există bărbat să iasă noaptea la unşpe din casa mea ne-ncheiat la pantaloni. Închise uşa după el şi-o încuie. Apoi despături mandatul poştal. Minnie avusese dreptate. Era de doi dolari, expediat de la Lonoke, Arkansas. La Numele Expeditorului scria Q’Milla Strutterbuck: Cine

zici că e, soră-sa sau fiică-sa? făcu Reba.

Minnie se uită şi ea.

— I nevastă-sa, zise ea. Soră-sa sau mă-sa, sau bunică-sa i-ar fi trimis cinci. Amanta i-ar fi trimis cinzeci – dac-avea şi dacă-i ardea de trimis. Fiică-sa i-ar fi trimis cinj'de cenţi. Numai o nevastă-i în stare să trimeată doi dolari, altcineva nimeni.

A mai adus încă două sticle de bere şi le-a pus pe masa din sufragerie.

— *All right*, zise Reba. Voiai să mă rogi ceva. Ce să mă rogi?

Am scos din nou banii şi i-am împins p-ăi zece până-n faţa ei, restul de patruzeci ţinându-i încă-n faţa mea.

— Ăştia-s pentru dumneata şi pentru Minnie să v-aduceţi aminte de mine până mă-ntorc, peste doi ani. P-ăilalţi să-i trimiţi lu' unchiu-meu la penitenciar la Parchman în Mississippi.

— Peste doi ani te-ntorci?

— Da, zic. Puteţi să m-aşteptaţi. Peste doi ani. Omu' pentru care mă duc să lucrez zice că mă scoate-ntr-un an, da' nu-l cred.

— *All right.* Şi cu ăi patruzeci ce fac?

— Îi trimiţi lu' unchi-meu Mink Snopes la Parchman.

— De ce-a intrat?

— A omorât pe unu' Jack Houston, p-ân 1908.

— Houston ăla merita să-l omori?

— Nu ştiu. Da' din câte-am auzit, singur şi-a făcut-o.

— Nenorocitu'! Şi unchiu' dumitale, pe cât e băgat?

— Pe viaţă.

— *All right.* Şi când iese?

— P' în 1948, dac-o trăi şi nu i s-o-ntâmpla cine ştie ce.

— *All right.* Şi cum să fac? I-am spus, şi adresă, şi tot.

— Poţi să pui: De la un alt deţinut.

— Asta nu, zise ea. N-am fost în puşcărie. Nici n-am de gând.

— Atunci: De la un prieten.

— *All right*, zise. Luă banii şi-i păturі frumos. Nenorocitu',

făcu ea.

— De care vorbeşti acuma?

— De-amândoi, zise ea. De noi toţi. De fiecare din noi. Nişte nenorociţi.

Nu m-aşteptam să-l văd pe Clarence decât a doua zi de dimineaţă. Dar m-aştepta el, c-un pumn de bani mototoliţi împrăştiaţi pe bufet ca la barbut, şi el, dezbrăcat pân' la brâu, sta şi se uita la ei căscând şi scărpinându-se-n părul de pe piept. De data asta ei – Clarence adică – dăduseră peste-un jucător, nu glumă, tip de speluncă, care, după ce Virgil aranjase, ca de obicei, cu succes două fete, una după alta, paria că n-o să poată şi p-a treia la rând, şi de data asta a pus o sumă mare, şi Clarence a ţinut, cu ăilalţi cinzeci ai lu' Flem, pen' că de data asta chiar că era un risc; povestea chiar cum îi dăduse lui Virgil şi-o şansă să renunţe, să nu ţină:

— Suntem în avantaj, ştii; ai arătat ce poţi. Şi ce crezi, puştiul nici n-a clipit măcar: Hai, trimite-o-ncoa, a zis. Şi mă mustră şi-acuma conştiinţa, făcu el căscând. Erau banii lu' Flem. Conştiinţa-mi zice să nu-i suflu-o vorbă de toată chestia asta: banii s-au dus cam aşa cum a crezut şi el. Da' dă-o-ncolo de treabă, omu' nu trebuie să fie porc.

Aşa că ne-am întors acasă.

— De ce vrei să te duci la-nchisoare? Mai ai timp trei săptămâni, zicea Flem.

— Să zicem că de-antrenament, făcui. Să-i zicem un galop de-ncercare cu conştiinţa mea. Aşa c-acuma aveam un rând de gratii între mine şi lume. Pe-o buca' de vreme eram în siguranţă, la adăpost de lumea Snopeşilor liberi, în care Flem îşi punea nevasta la bătaie pe-o prezidenţie de bancă şi Clarence încasa diurna de senator, făcând naveta-ntre Jackson şi strada Gayoso punându-l pe Virgil să-şi dea pantalonii jos de câte ori se găsea vreun tip din Arkansas care să nu creadă ce vedea cu ochii, şi Byron în Mexic sau unde-o fi fost, cu ce i-o mai fi rămas din banii băncii şi-ai lui taică-meu, şi-ai lui Clarence, I.O., şi unchiu Wesley şi-ai lui dirijând cu-o mână coru' şi cu-ailaltă umblând pe sub fusta

vreunei fetiţe de unşpe ani; nu-l pun la socoteală pe Wallstreet şi pe Admiral Dewey, şi pe tatăl lor Eck, pen' că ăştia nu-s de-ai noştri: ăştia ne fac neamu' de râs.

Ca să nu mai pomenesc de nea Mink-ucigaşu' după vreo şase-şapte săptămâni (a trebuit s-aştept puţin, înţelegeţi, să nu-l iau prea repede, să-l sperii).

— Flem? A zis el. N-aş fi crezut că Flem vrea să ies. Credeam că *ei* e ăla care vrea să stau aici cât mai mult.

— S-o fi schimbat omu' zic. Stătea acolo-n salopeta tărcată, clipind puţin – un nenorocit de avorton istovit şi sfrijit, nici măcar cât un băiat de paişpe ani. Că te şi minunai cum dracu-ncăpuse-ntr-atâta omuleţ pirpiriu şi slăbănog atâta ură dementă, ce să mai zic cum de fusese-n stare să ţină şi să ochească cu-o puşcă de zece ca aia, s-omoare pe cineva.

— Îi foarte mulţumesc, zise. Numai că, dacă-mi dă mâine drumu', se prea poa' să nu mă fi schimbat. E-o buca' de vreme de când îs aici. Mare lucru n-am făcut, tot timpu' ăsta, decât numai să muncesc şi să mă gândesc. Mă-ntreb dacă-şi dă seama ce riscă. Omu' trebuie să spună adevăru-n faţă, vezi dumneata.

— Îşi dă seama, zic. Nu s-aşteaptă să te fi schimbat aici pen' că ştie c-aici nu se poate. S-aşteaptă să te schimbi când ieşi. Pen' că ştie că-ndată ce te-o adia aeru' curat şi te-o bate iar soarele, n-o să ai încotro, o să fii alt om fără să vrei.

— Da' dacă nu… N-a mai adăugat: „Mă schimb la timp", pentru că s-a oprit singur.

— Îşi ia riscu' ăsta, zic. Trebuie. Adică n-are-ncotro. N-ar fi putut să-i împiedice să te trimeată-aici. Dar ştie că dumneata crezi că n-a-ncercat. Trebuie să te-ajute să ieşi de-aici nu numai ca să-ţi dovedească că nu el te-a băgat, da' ca să ştie, să fie el liniştit că nici dumneata n-o să mai trebuie să crezi şi să-ţi aduci aminte de-aşa ceva. Înţelegi?

Stătea nemişcat, doar clipind puţin, cu mâinile atârnând goale păstrând şi-acuma-n palme săpată urma coarnelor de plug şi chiar şi gâtul întins puţin, ca şi cum ar mai fi avut încă petrecute pe după el hăţurile.

— Nu mai am decât cinci ani, şi ies singur. Şi-atunci n-o să mai aibă nimeni niciun drept să s-aştepte la ceva de la mine. N-am să-i datorez nimănui nimic, pe niciun ajutor.

— Asta aşa-i, zic. Încă cinci ani bătuţi pe muchie. Ca şi nimic pentru unu' care-a făcut deja cinşpe c-un om cu puşca păzindu-l cum pune bumbacu' care nu-i al lui şi dacă are-n ziua aia poftă de pus bumbac, şi dacă nu, şi-un altu' cu puşca stându-i în ceafă cât îşi înghite-mbucătura şi dac-o-nghite, şi dacă nu, şi dac-are poftă de mâncat şi dacă nu, şi-un altu' cu puşca încuindu-l peste noapte ca să poa' să doarmă dacă-are chef sau să nu doarmă dacă n-are. Numai cinci ani încă şi p-ormă ieşi, în aer curat, un' te bate soarele fără nimeni după tine să ţi-l întunece cu umbra puştii. Pen' c-ai să fii liber.

— Liber, zise el, nu tare: uite-aşa: Liber. Asta a fost tot. Nu mai greu decât se vede. Fireşte, gardianul tras pe sfoară m-a-njurat; dar m-aşteptam: eram o ţară liberă; fiecare condamnat are dreptu' să-ncerce să fugă tot aşa cum fiecare gardian şi fiecare custode are dreptu' să tragă pe la spate dacă nu se-opreşte la prima somaţie. Da' nicio scârbă de ciripitor n-are dreptu' să-l toarne gardienilor dinainte.

Trebuia să am grijă tot eu şi de asta. Figura pe nota de plată: achitarea poliţei pe dreptu' de-a respira-ntr-o lume cu Snopeşi. Voiam să-ntorc capu' sau măcar să-nchid ochii. Da' acuma, tot ce-mi rămăsese asta era: să refuz să închid ochii, adică mai nimic: ăl din urmă nenorocit de gologan păduchios şi fără valoare – amărâta de stârpitură arătând ca o fetiţă jucându-se de-a mămica în rochie de stambă şi cu bonetă de soare crezând că era ideea lui Flem (fusese greu; în capul lui tot mai stăruia credinţa că unui bărbat trebuie să i se dea şansa să-şi încerce soarta, chiar dacă-nsemna pierzanie, decent şi demn, adică-n pantaloni; am avut de furcă până să-l pot convinge că un jupon şi-o bonetă femeiască de soare era tot ce putuse Flem să facă rost). Să meargă; insistasem: să n-alerge, să meargă; abandonat şi solitar, şi şubred, şi straniu în incinta pustie a penitenciarului, ca o jucărie de hârtie, purtată de vânt tocmai între valţurile unui laminor; mai mergea chiar şi după ce trecuse de punctul pe unde nu

mai exista întoarcere şi-şi dădea seama; mai mergea încă şi după ce-şi dăduse seama că fusese vândut şi c-ar fi trebuit să-şi dea seama din capul locului c-o să fie vândut, şi nu-nvinuia pe nimeni că-l vânduse sau că trebuise să-l vândă, pentru că nu iscălise – nu ştia să citească, dar ştia să iscălească – poliţa aia care-ţi dădea dreptu' să respiri un pic, pen' că şi pe el tot Snopes îl chema.

Aşa c-alerga încă-nainte de-a fi nevoie. A alergat drept în braţele lor, încă-nainte de a-i fi văzut şi eu, înainte de-a fi ieşit ei din ascunzătoare. Eram mândru, nu numai că mă-nrudeam cu el, ci mândru că eram şi eu unu' din ăia despre care Reba zicea că-s nişte nenorocite de putori. Pentru c-a fost nevoie de cinci de-ai lor să dea-n el, să-l snopească cu patul puştilor, să-i dea-n cap şi-n cele din urmă să trebuiască să tragă şi cu vâna de bou ca să-l răzbească, să-l doboare.

Directorul a trimis după mine.

— Să taci din gură, mi-a zis. Aş prefera să nu fi ştiut nici măcar atât cât bănuiesc. De fapt, dac-ar fi după mine, v-aş închide pe-amândoi în aceeaşi celulă şi v-aş lăsa acolo, pe dumneata de preferinţă cu cătuşe la mâini. Dar am şi eu responsabilităţile mele, aşa c-am să te trimit pe vreo săptămână la izolare, pentru propria dumitale protecţie. Dar nu de el te apăr.

— Nu face pe grozavu' şi nu-ţi fie frică, i-am zis. La urma urmei, şi dumneata ai trebuit să semnezi.

— Cum? Ce-ai zis?

— Am zis că nu-i nevoie să-ţi faci griji pe chestia asta. N-are nimic contra mea. Dacă nu mă crezi, trimite să-l cheme.

Aşa că l-au adus. Rănile şi vânătăile făcute cu patul puştilor şi cu lama cătărilor începuseră să se vindece. Vâna de bou, fireşte, nu lăsase urme.

— Noroc, zise el. Către mine: Socot c-ai să-l vezi pe Flem înaintea mea, acuma.

— Da, zic.

— Să-i spui că nu trebuia să-mi fi dat rochia aia. Da' n-are-a face. Dac-aş fi scăpat poate că-mi schimbam gându'. Da' acuma socot că n-o să mai mi-l schimb. Socot c-am s-aştept.

Vasăzică, Flem ar fi făcut mai bine să mă fi ascultat în chestia cu-ăle zece bătrâne. Ar mai fi timp şi-acuma. Aş putea să-i scriu cam aşa: *Nu-i mare lucru să faci rost de zece miare. E de ajuns s-o treci pe nevastă-ta lu' Manfred de Spain. Nu: n-ar merge să-ncerci să-i dai lu' Manfred de Spain pe Eula Vamer, e ca şi cum ai vrea să-i vinzi un cal ăluia care-l hrăneşte şi-l călăreşte de zece-doişpe ani de zile. Da' e fata aia, Linda. N-are decât unşpe-doişpe ani, da'pune-i nişte ochelari negri şi-o pereche de tocuri înalte, şi-aruncă-i-o repede-n braţe, şi poate că Manfred de Spain nici măcar nu bagă de seamă.*

Numai că n-aveam să-i scriu. Da' nu asta mă-ntrista. Mă-ntrista că-mi dădeam seama că n-aveam să-i scriu, că-mi dădeam seama că lăsasem toată afacerea asta baltă – vreau să zic comisionul meu la ăle zece bătrâne pe combinaţia cu sindicatul din Chicago în numele lui. Nu-mi mai aduc bine aminte când a fost, probabil că eram încă destul de tânăr. Mi-am dat atunci seama că mă trăgeam din ce s-ar putea numi o familie, un trib, o rasă, o specie de absolute putori nenorocite. Şi-aşa că mi-am zis: *O.K., O.K., dac-aşa stau lucrurile, le-arătăm noi lor! Ălui mai bun avocat i se zice avocatu' avocaţilor şi-alui mai bun actor, actoru' actorilor, şi-ălui mai bun atlet, atletu' atleţilor.* All right, *asta o să facem şi noi: fiecare Snopes o să-şi pună-n gând ca ideal personal şi particular să facă lumea-ntreagă să vadă-n el putoarea putorilor.*

Da' n-am reuşit. Niciodată n-o să reuşim. Tot ce puteam reuşi era s-ajungem o simplă putoare de Snopes. Fiecare dintre noi şi noi toţi la un loc – Flem şi moş Ab, de care nici măcar nu ştiu exact ce fel de neam e cu mine, şi unchiu' Wes, şi taică-meu, şi-al lui Clarence, I.O., şi p-ormă-n şir: Clarence şi cu mine prin ceva căreia i s-ar putea zice bigamie simultană, şi Virgil, şi Vardaman, şi Bilbo, şi Byron, şi Mink. De Eck şi de Wallstreet, şi de Admiral Dewey nici nu pomenesc măcar, pentru că ei nu-s de-ai noştri. Dinto'deauna-am fost convins că mama lu' Eck a lucrat vreo noapte-n afară de program cândva, cu vreo nouă luni înainte

de naşterea lui. Aşa că singura şi veritabila putoare din neamul nostru n-a fost curvă deloc, a fost o sfântă şi-o martiră, şi unica putoare tehniceşte perfectă şi pură, şi originară, şi imaculată, şi indiscutabilă, produsă vreodată de noi, nici măcar nu era un Snopes.

Cinci

După ce ieşise nepotul, directorul zise:

— Şezi. Se aşează. Ai ajuns la gazetă, zise directorul. Ziarul, îndoit, era pe birou în faţa lui:

UN PUŞCĂRIAŞ ÎNCEARCĂ SĂ EVADEZE
DEGHIZAT ÎN FEMEIE

Parchman, Miss., 8 septembrie 1923. – M.C. „Mink” Snopes, executând o sentinţă de închisoare pe viaţă pentru omor săvârşit în comitatul Yoknapatawpha…

— Ce-nseamnă iniţiala C la numele dumitale? zise directorul. Glasul era aproape blând. Noi credeam că numele dumitale-i Mink Snopes. Aşa ne-ai spus, nu?

— Aşa şi e, zise. Mink Snopes.

— Atunci ce-nseamnă C? Aici în ziar văd că-ţi zice M.C. Snopes.

— Eh, făcu el. Nimic. Am zis doar aşa, M.C. Snopes, cum zici căile ferate I.C. În loc de Illinois Central. A fost atunci când au venit băieţii ăia de la ziare la spital. Mă tot întrebau; cum mă cheamă şi-am zis că Mink Snopes şi ei au zis că ce-i aia Mink, Mink nu-i nume, e poreclă. Să le zic cum mă cheamă de-adevărat. Şi-atunci am zis că M.C. Snopes.

— Aha, făcu directorul. Vasăzică, nu te cheamă decât Mink.

— Egzact. Mink Snopes.

— Mama cum îţi zicea?

— Nu ştiu. A murit. De când mă ştiu aşa m-a chemat, Mink. Se ridică în picioare. Mai bine să mă duc. Pesemne ca m-aşteaptă.

— Stai puţin, zise directorul. Nu ţi-ai dat seama că n-o să-ţi meargă? Că n-ai să poţi s-o ştergi?

— Mi-au zis. M-au avertizat. Stătea în picioare nemişcat,

relaxat, mărunt şi firav, cu capul puţin plecat, pe gânduri, calm, aproape schiţând un zâmbet: Nu trebuia să mă prostească-n halu' ăsta, s-ajung să fiu prins cu fustă şi cu boneta aia de femeie, zise el. Eu n-aş fi fost în stare să-i fac lui una ca asta.

— Cui? zise directorul. Nu ăstuia… nepotului… sau ce-ţie?

— Montgomery Ward? E nepotu' lu' unchi-meu. Nu. Nu lui. Aşteptă o clipă. Apoi făcu din nou: Păi, eu zic că-i mai bine…

— Peste cinci ani ai fi ieşit, zise directorul… Ştii c-acuma ar putea să-ţi mai dea încă douăzeci?

— Mi s-a spus şi asta.

— *All right.* Poţi să pleci.

De data asta el a fost cel care, nehotărât, s-a oprit.

— Mi se pare că tot n-aţi aflat încă cine mi-a trimes ăi patruj' de dolari.

— Cum vrei să aflu? zise directorul. Ţi-am spus şi-atunci. Tot ce scria era: „De la un prieten". Din Memphis.

— Flem a fost.

— Cine? făcu directorul. Vărul despre care spuneai că n-a vrut să te-ajute după ce l-ai omorât pe omul ăla? Care ziceai c-ar fi putut să te scape, dar n-a vrut? De ce să-ţi fi trimis acum patruzeci de dolari, după cincisprezece ani?

— Flem a fost. El are de unde. Şi-afară de asta, noi n-am avut niciodată discuţii pe chestie de bani. Pe vremea aia, el încerca să pună gheara pe Will Varner şi poate că şi-a făcut socoteala că nu-i convine să rişte s-aibă de-a face c-un omor, chiar dacă ăl lovit era rudă de sânge cu el. Numai c-ar fi fost mai bine dacă nu mă punea să mă-mbrac în fusta aia şi cu bonetă. N-ar fi trebuit să-mi facă una ca asta.

Acuma erau la culesul bumbacului; toate comitatele din Mississippi în care se cultiva bumbac îşi antrenau şi-şi pregăteau campionii cei mai iuţi să concureze cu cei mai buni din Arkansas şi din Missouri pentru desemnarea culegătorului campion de pe toată valea Mississippiului. Dar el nu. De la ei n-o să fie niciodată niciun campion de niciun fel, pentru că la ei nu erau decât rataţi: rataţii crimei şi-ai

hoţiei, şi-ai minciunii. Îşi aducea aminte cum la-nceput îşi blestemase ghinionul că se lăsase prins, da' acuma avea experienţă: ştia că nu există ghinion sau baftă: campion sau te naşti, sau nu te naşti, şi dacă s-ar fi născut el campion, Houston nu numai că n-ar fi putut, da' nici n-ar fi cutezat măcar să-şi bată joc de el pe chestia cu vaca şi să-l aducă-n aşa hal, încât să trebuiască să-l omoare; ştia că sunt oameni care s-au născut să fie totdeauna nişte rataţi şi să fie prinşi, că sunt oameni care s-au născut să fie minţiţi şi să creadă minciunile, şi că el era unu' din ăştia.

Recolta fusese frumoasă, una din cele mai bogate din câte-şi aducea aminte, de parcă merseseră toate cum nu se poate mai bine: vremea: şi vânt, şi soare, şi ploaie s-o facă să-ncolţească, arşiţă lungă şi aprigă vara să crească şi să se coacă. De parcă încă de-atunci din primăvară pământul, el de la sine, zisese: *All right, hai, de data asta să nu ne mai vrăjmășim, să lucrăm mână-n mână* – pământul, ţarina, despre care orice fermier şi orice dijmaş ştia că-i este inamic jurat, duşman de moarte – pământul tare şi implacabil care-i mâncase tinereţea şi-i tocise uneltele, şi pân' la urmă-i istovise chiar' trupul. Şi nu numai trupul lui, da' şi pe-acela catifelat şi plin de taine pe care-l mângâiase prima dată cu stupefacţie şi pietate, şi-o incredibilă emoţie în noaptea nunţii sale, istovit acum şi el şi-ajuns o piele-atât de aspră că, jumătate din timp (şi lui i se pare că totuşi cea mai mare parte din timp) era, fizic, prea epuizat ca să-şi mai dea seama că-i trup de femeie şi nu numai trupurile lor, ci şi-ale copiilor lor, ale celor două fete pe care le vedea crescând şi-n stare-acum să vadă ce-avea să s-aleagă din frageda lor inocenţă de spiriduşi: mai era o minune atunci că omul se uita la peticul acela vrăjmaş şi neînduplecat de ţărână, de care era legat şi-ncătuşat pentru restul zilelor sale şi-i spunea: *Ai pus mâna pe mine, ai să mă macini pân' n-o mai râmânea nimic, pentru că eşti mai tare decât mine, pentru că eu nu-s decât carne şi os. Nu te pot lăsa, când n-am altceva din ce trăi, şi ştii asta foarte bine. Eu şi ea, care-a fost pasiunea şi emoţia tinereţii mele pân' ce mi-ai mâncat tu*

tinereţea şi eu mi-am uitat pasiunea, tot aici vom fi şi la anu' cu copiii pasiunii noastre, să-i macini şi pe ei, să ne-apropii şi mai mult de mormânt, şi ştii asta foarte bine; şi vom fi şi-n anul cel'lalt, şi-n răscel'lalt, şi ştii şi asta foarte bine. Şi nu numai eu, toţi de felul meu, arendaşi şi dijmaşi care şi-au jertfit tinereţea şi speranţele pe câte treizeci sau patruzeci, sau cincizeci de pogoane de ţarină pe care nimeni nu vrea să le lucreze decât numai unu' de-alde mine, pentru că asta-avem, altceva n-avem. Da' putem să-ţi dăm foc, să te pârjolim. La fiecare sfârşit de februarie sau început de martie îţi dăm foc şi cât vezi cu ochii-i numai scrum şi negreală, şi la asta, fir-ai tu al dracului, n-ai ce-i face. Poţi tu să ne istoveşti trupurile, să ne-ntuneci visurile, să ne strici stomacurile cu-atâta slănină şi mălai, şi melasă că altceva nu ne dă mâna să mâncăm, da-n fiecare primăvară noi putem să-ţi dăm foc, şi şi-asta o ştii tu foarte bine.

Acuma altfel stăteau lucrurile. Pământul nu era al lui; adică nu era nici partea de recoltă care i-ar fi rămas după ce-ar fi dat arenda sau dijma. Acuma, tot ce scotea sau ce nu scotea – c-o fi fost belşug sau c-o fi fost prăpăd, potop sau secetă, bumbacu' la zece centi livra sau la un dolar balotu' – pentru viaţa pe care-o ducea tot aia era. Pentru c-acuma (anii trecuseră, trecuse şi ăl în care s-ar fi eliberat de nu s-ar fi lăsat târât de nepotu-său în nebunia aia de care oricine-ar fi putut să-şi dea seama – chiar şi zevzecu' ăla de-avocat tinerel pe care-l făcuseră să-l ia atunci la proces când el, Mink, s-ar fi putut apăra singur mult mai bine, şi care n-avusese pic de judecată-n cap, da' măcar atâta lucru ştiuse şi-i şi explicase chiar, ba-i spusese şi ce s-ar putea-ntâmpla p'ormă – nu numai că n-o să-i meargă, da' că nici nu fusese pusă la cale ca să-i meargă, toate astea trecuseră-acum) descoperise dintr-odată ceva. Oamenii de teapa lui n-au stăpânit niciodată pământul pe care credeau că-l arendaseră de la un an nou la ăl'lalt. Pământu-i stăpânea pe ei, şi nu numai de la semănat pân' la secerat, îi stăpânea pe veci; nu proprietarul, nu moşierul îi evacuase-n noiembrie de pe-un petic arendat şi sterp, şi-i aruncase-n drum să-şi caute cu

desperare altul la fel de sterp la două mile de-acolo sau la zece, sau la două comitate, sau la zece pân' să se facă timp de semănat pentru recolta următoare-n martie; pământu', ţăr'na însăşi îi alungase făcându-i să-şi mute din fermă-n fermă sărăcia şi nevoile la care-i osândise soarta lor de robi, aşa cum o familie sau un trib îşi târâie după el vreun nenorocit de văr calic de-a zecea spiţă.

Trecuse şi-asta. Nu mai era al pământului, nici chiar aşa sterp. Era al guvernului, al statului Mississippi. Putea an după an să stârnească praful printre brazdele de bumbac şi, dacă nu răsărea nimic în urma lui, n-avea pentru el nicio importantă. Nu mai avea nevoie-acuma să se ducă-n fiecare sâmbătă dimineaţa la băcănie să se lupte cu proprietarul pentru fiecare dram de carne ieftină şi proastă, şi de mălai, şi de melasă, şi pentr-un degetar de tutun de prizat care erau toată risipa, luată orgia ce-şi puteau îngădui şi el, şi nevastă-sa. Nu mai avea de ce să se certe cu proprietarul pentru fiecare nenorocit de sac de-ngrăşământ după care să culeagă-o amărâtă de recoltă calică şi ea pentru că-ngrăşase pământu-n calicie şi p-ormă să trebuiască să se lupte cu proprietarul pentru că n-avea destul. Tot ce-avea de făcut acum era să mişte; chiar şi omu' cu puşca, paznicu' din spinarea lui, nici nu ştia, nici nu se sinchisea dacă răsărea ceva-n urma lui sau nu; să mişte din loc, atât, de rest nu-i păsa. La-nceput îi era ruşine, ruşine şi groază c-ăilalţi ar putea să descopere ce simţea el; da-ntr-o bună zi şi-a dat seama (n-ar fi putut spune cum) că şi ăilalţi simţeau la fel; că, dacă-i lăsai omului timp îndeajuns, Parchman îi făcea pe toţi la fel; îşi zicea în gând, într-un fel de meditare uluită: *Da' dom 'le, se poate-nvăţa omu' cu orice, chiar cu statu'la Parchman, numai răgaz să-i dai.*

Dar Parchman îi schimba omului numai felu' de-a privi la cele ce vedea după ce-ajungea la Parchman. Nu-i schimba ce-adusese cu el. Doar că-l făcea să-şi aducă-aminte mai uşor pentru că la Parchman te-nvăţau cum s-aştepţi. Îşi aducea aminte de-atunci din ziua când judecătoru-i zisese: „Pe viaţă", şi el tot mai credea c-o să vină Flem să-l scape pân'

ce şi-a dat, în cele din urmă, seama că Flem n-avea, n-avusese niciun moment de gând să vină şi cum fusese cât p-aci să le zică cu glas tare: *Lăsaţi-mă numa'atât cât să dau o fugâ pân la Moşia Franţuzului sau unde-o fi el şi doar zece minute să stau şi p-ormă mă-ntorc singur şi n-aveţi decât să mă şi spânzuraţi dacă asta aveţi de gând.* Sau şi-atunci, câţi ani? Trei sau cinci, sau opt, sau câţi or fi când Flem îl pusese pe nepotu-său ăla – cum dracu-l chema? Montgomery Ward – să-l păcălească, să-l facă să-ncerce să evadeze-n fustă şi-n bonetă de femeie, şi-i dăduseră încă douăzeci, egzact cum spusese dobitocu' ăla de avocat c-o să facă, încă de la-nceputu-nceputului, cum chiar şi când se mai lupta cu ăi cinci temniceri mai zicea încă acelaşi lucru: *Daţi-mi drumu' doar atât cât s-ajung pân la Jefferson şi să stau zece minute, şi p-ormă vin îndărăt singur*, *şi n-aveţi decât să mă şi spânzuraţi.*

Acuma nu se mai gândea la lucruri de-astea, pentru că se-nvăţase s-aştepte. Şi aşteptând, descoperise că şi asculta, auzea; că ascultând, auzind, se ţinea la curent cu ce se-ntâmpla mult mai bine decât dac-ar fi fost chiar în mijlocul Jeffersonului, pentru că-n felul ăsta doar observa şi-nregistra, n-avea nevoie să-şi mai bată capul cu ei. Nevastă-sa se-ntorsese la ai ei, aşa se vorbea, şi murise-acolo, şi fetele plecaseră şi ele, se făcuseră mari acuma; desigur că s-o fi găsind cineva pe la Moşia Franţuzului care să ştie-ncotro plecaseră. Flem ajunsese om bogat, preşedinte de bancă, stătea-ntr-o casă pe care şi-o refăcuse, mare cât gara Union din Memphis; stătea cu fiică-sa, copilul din flori al fetei lui moş Will Varner, care crescuse şi ea acum, plecase şi se măritase, şi se dusese, şi ea, şi bărbat-su, într-un război care fusese prin Spania şi-un obuz sau o bombă explodase şi pe bărbat-su-l omorâse, şi pe ea o lăsase surdă de tot. Se-ntorsese-acasă acuma, văduvă, şedea cu Flem, numai ei doi în toată casa aia mare şi ziceau că şi dacă tuna tot n-auzea nimic, da' că lumea din Jefferson nu se prea uita la ea, pentru că era amestecată într-o chestie cu-o şcoală de duminică pentru negri, şi mai ziceau că-i amestecată şi-n

ceva care se chema comunişti, că bărbat-su *asta* fusese, comunist, şi că de fapt ei în Spania de partea comuniştilor luptaseră.

Flem îmbătrânise. Amândoi îmbătrâniseră. Când o să iasă, în 1948, şi el, şi Flem o să fie amândoi oameni bătrâni. Poate că Flem nici n-o să mai trăiască-n 1948, când o să iasă el, şi poate că nici el n-o să trăiască să poa' să iasă-n 1948, şi-şi aducea aminte c-a fost o vreme când şi asta-l înnebunise: că s-ar putea să moară Flem, de moarte bună, desigur, sau poate că de data asta să se găsească altu', să nu fie ghinionist şi neisprăvit, sortit să dea greş şi să fie prins, şi-şi aducea aminte cum i se părea că una ca asta n-ar putea-o suporta: el care nu ceruse dreptate pentru că dreptatea era numai pentru ăi mari şi tari, pentru campioni, da' măcar o şansă s-aibă şi el, că orice om are dreptu' măcar la o şansă. Trecuse şi asta, o-nghiţise aşteptam', o acoperise; în 1948, şi el, şi Flem o să fie doi oameni bătrâni, şi chiar murmură: „Ce păcat că noi, doi oameni bătrâni, nu putem sta liniştiţi unu' lângă altu', la soare sau la umbră, s-aşteptăm amândoi să vină moartea să ne culeagă şi să nu ne mai gândim la nimic, nici la jigniri, nici la răutăţi, nici la chinuri, nici la răzbunare" – doi bătrâni care să nu fie-n stare nu numai să facă rău cuiva, da' care să nu fie-n stare nici măcar aminte să-şi aducă de răutăţi şi de răzbunare, ca şi cum nişte bani cu care Flem nu mai are ce face şi-n curând n-o să-i mai trebuiască deloc şi-n vecii vecilor ar fi putut fi buni la şters sau la uitat, sau la anulat ăi patruj' de ani de care-acuma el, Mink, nu mai avea *el* nevoie şi-n curând nici n-o să mai aibă cum le simţi lipsa. *Da' cred că nu epoate*, îşi zicea el. *Nu mai putem face nimic, nici eu, nici el. Nu mai putem întoarce-napoi nimic, nici unu' din noi.*

Aşa c-acuma iar ajunsese s-aibă cinci ani de făcut pân' să scape. Da' de data asta-nvăţase bine lecţia pe care-ncercase să i-o vâre-n cap zevzecu' ăla de-avocăţel acu treiişcinci de ani. Erau unsprezece care munceau şi mâncau, şi dormeau laolaltă, o echipă, într-un fel de baracă din reţea de sârmă şi scânduri (era vară); încătuşaţi la acelaşi lanţ, se duceau să

mănânce-n sala de mese, apoi la câmp să muncească şi din nou încătuşaţi înapoi la baracă, să se culce. Aşa c-atunci când s-a pus la cale-o evadare, ăilalţi zece trebuiau să-l ia şi pe el în combinaţie, ca nu cumva să-i dea de gol fără să vrea. Nu voiau să-l ia; doi dintre ei n-au acceptat niciun moment. Pentru că, încă de-atunci, de la-ncer- carea lui avortată de-acu opşpe sau douăj' de ani, îl ştiau toţi ca p-un fel de preot hirotonisit cu de la sine putere care propovăduia dogma antievazionistă.

Aşa c-atunci când, în cele din urmă, i-au spus pentru că n-aveau încotro, că trebuia să ştie ca nu cumva să-i trădeze, fie că intra în combinaţie, fie că nu, din clipa-n care zisese, strigase:

— Nu! Ascultaţi! Staţi puţin! Nu vă daţi seama: dacă unu' măcar încearcă să fugă, ăştia tabără pe noi toţi şi nu mai scapă nimeni niciodată, nici după ăi patruj' de ani! îşi dădu seama că vorbise prea mult. Aşa c-atunci când îşi zise-n gând: *Acuma trebuie să scap din lanţ şi să mă dau deoparte;* nu voia să spună: *Pentru că de m-apucă noaptea singur cu ăştia-n baracă şi fără paznic la-ndemână nu mai apuc eu lumina zilei,* ci doar: *Trebuie s-ajung la timp la director, pân' nu-ncearcă ăştia ceva, poate chiar la noapte, şi ne prăpădim cu toţii.*

Da' şi el trebuia s-aştepte chiar acelaşi întuneric de care-i era frică; să se stingă-ntâi luminile şi toţi să se fi culcat, sau măcar să se fi prefăcut că s-au culcat, ca să poată să-nceapă ucigaşii lui mişcarea, pentru că numai în timpul sau din cauza zarvei stârnite de atacul împotriva lui putea el spera să transmită avertismentul, mesajul şi să fie crezut. Asta-nsemna că luptă perfidie cu perfidie: să stea-ncremenit pe patu' lui pân' ce-or să-ncerce ei să-l amăgească prefăcându-se că sforăie, el însă-ncordat şi nemişcat, ţinându-şi răsuflarea să prindă-ntre sforăieli orice zgomot ar putea vesti cuţitu' de-njunghiat (sau bâta, sau ce-o fi), la timp ca să se rostogolească, să se zvârle din pat să se vâre dedesubt, când oamenii – nu putea spune câţi, pentru că sforăiala prefăcută se-ntărise dacă puteai spune – s-ar năpusti pe

golul în care cu-o fărâmă de secundă-nainte zăcuse el.

— Pă el! şuieră, gâfâi unu'. La cine-i cuţitu? Şi altu':

— Cuţitu-i la mine. Da' el unde dracu-i? Pentru că el – Mink – nu se oprise; înc-o răsuceală smucită şi ieşise-n patru labe de sub pat printre picioarele-nvălmăşite, târându-se şi strecurându-se s-ajungă cât putea mai departe de pat. În toată odaia era acum un fel de zarvă în sotto-voce:

— Ne trebuie o lumină, mormăi un glas. Măcar o secundă de lumină.

Deodată se simţi liber, nimeni lângă el; se putu ridica-n picioare. Ţipă, strigă: nu vorbe, ţipăt: un urlet omenesc din toate puterile; imediat glasul şopti, gâfâind:

— Uite-l. Pune mâna pe el. Dar el sărise, un adevărat carambol din trup în trup pe nevăzute, răcnind, urlând fără-ntrerupere chiar după ce-şi dăduse seama că vede, că văzduhul de dincolo de peretele de pânză de cort era plin de proiectoare şi de urletul sirenei, el însă-nconjurat, prins, asediat de mutrele furibunde, care părea că săgetează ca peştii, când îi tăia lumina la-nălţimea umerilor, pe deasupra pereţilor de scânduri, prin reţeaua de sârmă; zări chiar şi cuţitul scânteind o dată deasupra lui şi plonjă, se zvârli-ntre picioarele tălăzuite-n vălmăşeală încercând să se vâre din nou sub un pat, sub orice pat, sub orice-ar fi fost care să pună ceva între el şi cuţit. Dar era prea târziu. Îl puteau vedea şi ei acum. Dispăru printre picioarele tuturor. Dar era prea târziu şi pentru ei: lumina orbitoare-a proiectoarelor scotocind peste tot, chiar şi urletul sirenei părând să se concentreze pe boxa şubredă şi străvezie plină de oameni înjurând. Apoi ajunseră şi paznicii, pocnindu-i în cap cu revolverele şi cu paturile puştilor, târându-i afară unul câte unul până ce rămase numai el, zăcând, descoperit, iarăşi ciomăgit şi-nsângerat, dar de data asta conştient încă. Reuşise chiar un ultim salt, o smucire-n lături şi-o răsucire scurtă şi cuţitul care-ar fi trebuit să-l ţintuiască vibra încă-n podea lângă, beregata lui.

— Era cât p-aci, făcu el către paznic. Da' după cum s-arată, cred că i-am dat gata.

Nu chiar cine ştie ce. Era din nou în infirmerie şi n-a aflat decât dup-aceea că doi dintre ei – Stillwell, un cartofor care tăiase beregata unei prostituate la Vicksburg (ăl cu cuţitul), şi-un altul, tocmai ăi de se-mpotriviseră la primirea lui în combinaţie şi susţinuseră-n schimb să-l omoare imediat – încercaseră totuşi, dar numai Stillwell evadase, ăluilalt îi zburase creierii un gardian cu puşca.

Era din nou în biroul directorului. De data asta bandajat foarte puţin şi puncte de sutură chiar deloc; n-avuseseră timp şi nici arme altele decât pumnii şi picioarele, afară de cuţitul lui Stillwell.

— Stillwell a fost cu cuţitu', nu-i aşa? zise directorul.

N-ar fi putut spune de ce n-a recunoscut.

— N-am văzut la cine era, a răspuns. Prea a mers totu' repede.

— Cam aşa pare să creadă şi Stillwell, zise directorul. Luă de pe birou un plic deschis şi o foaie de hârtie ordinară ieftină liniată, împăturită o dată sau de două ori. Asta a sosit azi-dimineaţă. Dar stai: nu ştii să citeşti de mână, nu?

— Nu, zise el. Directorul desfăcu foaia.

— A fost expediată ieri din Texarkana. Zice: „O să trebuiască să dea socoteală de ce s-a-ntâmplat cu Jake Barron (ăsta era celălalt puşcăriaş pe care-l omorâse paznicul) aşa că păziţi-l bine. Păziţi-l bine-n orice caz, că mai sunt de-ai noştri-năuntru". Directorul împături scrisoarea şi-o puse la loc în plic şi puse plicu-n sertar şi-ncuie sertarul: Vasăzică, aşa stau lucrurile. Nu pot să te las să umbli cum îţi place p-aici, că oricare din ei te poate-agăţa. Nu mai ai decât cinci ani; chiar dacă nu i-ai putut împiedica pe toţi, probabil că-n baza unei recomandaţii din partea mea, guvernatorul ţi-ar da drumul chiar mâine. Dar nu pot face asta, pentru că te omoară Stillwell.

— Dacă dom' şef Jabbo (ăsta era gardianul care trăsese) îl împuşca şi pe Stillwell puteam să plec mâine-acasă? zise el. Nu puteţi s-aflaţi după scrisoare unde-i şi să-l trimiteţi pe dom' şef Jabbo acolo, unde-o fi?

— Vrei să-l omoare pe Stillwell tot ăla care l-a-mpiedicat

pe Stillwell să te-omoare pe dumneata acum două zile?

— Atunci trimiteţi pe-altu'. Zic că nu-i drept ca el să fie liber când eu trebuie să mai stau cinci ani. Apoi zise: Mă rog, e-n regulă. Poate că la urma-urmii avem acuma şi noi un campion aici.

— Un campion? făcu directorul. Ce s-avem aici? Dar n-a mai răspuns. Şi-acuma, pentru prima oară începu să ţină socoteala zilelor şi lunilor. Niciodată nu mai făcuse asta până-acum, nici cu ăi dintâi douăj' de ani pe care i-i dăduseră atunci la-nceput la Jefferson şi nici cu ăilalţi douăj' de ani pe care i i-au dat în plus după ce se lăsase convins de Montgomery Ward să se-mbrace-n fusta aia de ţaţă şi cu boneta pe cap. Pentru că nimeni altul nu era de vină decât el; când se gândea la Flem şi la chestia asta, avea parc-un fel de admiraţie-nciudată, aproape-o mândrie, că erau de-acelaşi sânge; îşi zicea-n gând, zicea chiar cu glas tare şi chiar fără invidie: „Flem Snopes ăsta. Nu-l taie nimeni. Nu există om, nici în Missippi, nici în Statele Unite, şi nici în toată America la un loc, care să-l taie pe Flem Snopes".

Da' acuma era altă chestie. El încercase să evadeze şi nu reuşise, şi acceptase pedeapsa de încă douăj' de ani fără să protesteze. Cinsprezece dintre ei îi petrecuse nu numai fără să mai încerce să evadeze, dar riscându-şi viaţa ca să-mpiedice pe alţi zece care-şi puseseră-n gând: drept răsplată ar fi fost eliberat de-a doua zi, numai că un paznic cu experienţă şi cu-o puşcă-n mână a lăsat să scape pe-unu' din ăi zece. Aşa că ăştia cinci ani din urmă nu mai erau deloc ai lui. El s-a-chitase de ăi patruzeci ai lui pe bună-credinţă, nu era vina lui dacă-n realitate ei n-au ajuns cu socotitu' decât la treiişcinci; şi ăştia cinci din urmă îi fuseseră impuşi dintr-o eroare absolut gratuită, brutală şi chiar grosolană.

De Crăciunul ăsta (pentru prima dată), pedeapsa lui începu să-i fie jalonată. O felicitare cu marca din Mexic, adresată lui prin intermediul directorului care i-o citi; ştiau amândoi de la cine-i: „Încă patru ani. Nu-i atât de mult cât îţi închipui". La 14 februarie, de Sfântu' Valentin, alta, fabricaţie proprie: hârtie groasă liniată, urâtă, pe care era

desenată, pare-se c-un creion de dulgher sau de tăietor de pădure, o inimă făcută cam stângaci şi-un revolver care trăgea-n ea.

— Vezi? zise directorul. Chiar dacă s-ar împlini ăi cinci ani…

— Nu-s cinci, zise. Sunt patru ani şi şase luni, şi nouăj'pe zile. Adică nici atunci n-o să-mi daţi drumu'?

— Ca să te-omoare-nainte de-a ajunge acasă?

— Trimiteţi să-l prindă.

— Să trimit, da' unde? făcu directorul. Să zicem c-ai fugi dumneata şi că n-ai vrea să te mai întorci, şi că ştii că eu vreau să te prind. Unde-ar trebui să trimit să te prindă?

— Da, zise el. Vasăzică, chiar că nu-i nimic de făcut.

— Da, zise directorul. Dă-i răgaz. Cu siguranţă c-o să mai facă vreo boacănă şi-o să dea pe-undeva poliţia peste el.

— Răgaz, făcu el. Să zicem că n-are omu' timp de dat răgaz.

— Măcar ai patru ani şi şase luni, şi nouăsprezece zile, până să trebuiască să-ncepi să-ţi faci griji.

— Da, făcu el. Şi tot atâta timp pentru el să facă vreo boacănă.

Şi iar Crăciunul, şi altă carte poştală cu marcă mexicană: „Încă trei ani. Nu-i chiar atât de mult cât crezi". Stătea acolo nemişcat, mărunt şi firav, şi rezistent, cu salopeta vărgată, cu capul puţin plecat, calm.

— Tot Mexic, după cum văd, zise. Poate că-l ucide Alde Sus p-acolo.

— Cum? făcu directorul. Ce-ai zis?

Nu răspunse. Stătea locului, calm, gânditor, senin Apoi zise:

— Înainte de necazu' ăla pe care l-am avut cu vaca, cu Jack Houston, când eram încă băiat, mergeam la biserică-n fiecare duminică şi miercuri seara la rugăciune, cu cucoana care m-a crescut până ce…

— Cine erau? zise directorul. Ziceai că mama dumitale-a murit.

— El era o putoare. Da' ea nu era rudă deloc. Nu era decât

nevastă-sa… în fiecare duminică, până ce…

— Îl chema Snopes? zise directorul.

— Era taică-meu – pân’ ce m-am făcut destul de mare să m-ardic contra lu’ Dumnezeu, cum faci când crezi c-ai ajuns destul de mare şi că nu mai ai nevoie de nimeni şi de nimic, şi când mi-aţi zis că, dacă i-am oprit pe nouă din ăi zece să n-o şteargă, tot nu mi se scad ăi cinci ani, mi-am zis că nu vreţi să-mi daţi drumu’ deloc şi m-am întors.

— Te-ai întors, ce? făcu directorul. De unde te-ai întors?

— De la Dumnezeu.

— Vrei să zici că ai fost în sânul bisericii până atunci, noaptea aia de-acu doi ani? Nu-i adevărat. Nu ţi-a călcat picioru-n capelă de când ai intrat aici, din 1908. Ceea ce era adevărat. Cu toate că actualul director, ca şi predecesorul său, nu era deloc surprins de faptul ăsta. Ei s-aşteptaseră mai curând să-l vadă gravitând în jurul vreuneia din sectele alea mici şi agresive, şi intransigente, şi nonconformiste anti-tot şi anti-toate care mişunau probabil prin toate penitenciarele din Sud – mici grupuri şi grupuleţe furibunde (ăsta de-aici îşi zicea Acţionarii lui Jehova) păstoriţi de câte-un şef, care singur se unsese şi care-ajunseseră-n puşcărie dup-un tipic ciudat şi stereotip: condamnaţi pentru crime specifice clasei burgheze, respectabile, avându-şi mobilul în conflicte de familie sau sexuale; bigamie, delapidarea fondurilor sectei pentru o femeie: a lui sau a altuia, şi numai într-un singur caz, desperat, pentru o prostituată.

— N-am nevoie de nicio biserică, zise el. E pe-ncredere.

— Pe-ncredere? făcu directorul.

— Da, zise el, aproape enervat. Lu’ Dumnezeu n-ai nevoie să-I scrii scrisori. El te ştie de mult ce zace-n tine, făr’s-a-puce s-o mai citească. Pen’ că cu timpu-i vine omului mintea la cap şi-afară. Da’ aici ’năuntru-i vine mai repede. Şi dac-o Judecată-de-sus destul de tare ca să poa’ să te-ajute vrea să te-ajute şi tu tot ce trebuie să faci e să te-ntorci şi să primeşti, trebuie să fii prost să n-o faci.

— Vasăzică, să-l aranjeze Ăl de Sus pe Stillwell, de dragul dumitale?

— De ce nu? Ce poa' să aibă El contra mea?

— Să nu ucizi.

— De ce nu i-a spus El asta lu' Houston? Nu m-apucam eu să fac tot drumu' pân' la Jefferson şi să dorm p-o bancă-n gară să cumpăr cartuşele alea dacă nu mă silea Houston.

— Al dracului să fiu dacă mai pricep ceva, zise directorul. Peste trei ani de zile ieşi de-aici în orice caz, da' dac-ar fi după mine, uite-acuma ai ieşi, astăzi, pân' să n-apuce să-ţi dea cine ştie ce dracu' p'ân cap să-ncepi să te uiţi chiorâş la mine. N-am chef nici măcar prin gând să-mi treacă cât oi mai avea de trăit că e cineva care-şi face pe seama mea gânduri cum îţi faci dumneata pe-a ălor care ţi-au stat în cale. Gata! Du-te la muncă!

Aşa c-atunci în octombrie, când nu era nici Sfântu' Valentin, nici vremea felicitărilor de Crăciun şi directorul a trimis după el, nici măcar nu s-a mirat. Directorul a stat şi s-a uitat la el cam cât o jumate de minut cu ceva-n privire care nu era chiar stupefacţie, dar aproape un fel de respect, apoi zise:

— Al dracului să fiu dacă înţeleg. De data asta era o telegramă. E de la şeful poliţiei din San Diego, California. Era în cartierul mexican o biserică. Nu se mai slujea în ea. Se făcuse una nouă sau în fine ceva. În orice caz sfinţită nu mai era, şi ce se petrecea-năuntru-acolo nici poliţia n-a descurcat încă. Săptămâna trecută s-a năruit. De ce, nu se ştie; destul ca s-a năruit aşa-deodată. Şi-au găsit acolo dedesubt un om – adică ce-a mai rămas din el. Uite ce zice telegrama: „Identificare conf. amprente digitale F.B.I. rezultă omul dv. matricol 08213 Shuford Stillwell. Directorul împături telegrama şi o puse la loc în plic şi plicul în sertar înapoi: Ia spune-mi povestea aia cu biserica la care ziceai că te duceai înainte de-a te fi făcut Houston să-l omori.

N-a răspuns deloc. Doar ce-a tras adânc aer în piept şi-apoi l-a şuierat afară.

— Acuma pot să plec, zise. Acuma-s liber.

— Nu chiar acum în minutu' ăsta. O să mai treacă o lună-două. Trebuie făcută o petiţie şi trimisă guvernatorului. El o

să-mi ceară un referat, o propunere. După aia o să-ţi semneze graţierea.

— Petiţie? făcu el.

— Ai intrat aici în baza legii, zise directorul. Tot în baza legii trebuie să ieşi.

— O petiţie, făcu el.

— Pe care familia dumitale trebuie să pună-un avocat s-o redacteze şi să ceară guvernatorului să te graţieze. Soţia dumitale – ai dreptate – a murit. Atunci una din fete.

— Cu siguranţă că s-or fi măritat pân-acum, amândouă.

— *All right,* făcu directorul. Apoi zise: Ei drăcie, măi omule, eşti ca şi ieşit. Văru' dumitale sau ce-ai zis că-ţi e, ăla de la Jackson care-i acuma-n senat – Egglestone Snopes, ăla de-a căzut acu' doi ani la alegerile pentru Congres.

Nu făcu nicio mişcare; capul i se plecă puţin; zise:

— După cum s-arată, cred c-am să rămân aici. Pentru că, cum putea el spune unui străin: *Clarence, nepotul bun al fratelui meu mai mare, face politică şi-atârnă de voturi. Când o să ies d-aici, n-o să am niciun drept de vot. Cu ce să pot plăti iscălitura lui Clarence Snopes pe hârtia mea? Aşa.* Că nu rămânea decât băiatu' lu' Eck Wallstreet, care pân' acuma nu făcuse niciodată decât cum îl tăiase capu'.

— Cred c-am să stau aici la dumneavoastră şi-ăilalţi trei ani, zise el.

— Scrie-i şerifului dumitale. Îţi fac eu scrisoarea.

— Hub Hampton, care m-a băgat aici, a murit.

— Trebuie să fie-un şerif acolo, nu? Ce-i cu dumneata? Ăi patruj'de ani pe care i-ai stat aici te-au speriat atât de rău de aer curat şi de soare?

— Treiişopt la vara viitoare.

— *Allright*. Treiişopt. Câţi ani ai?

— M-am născut în obzeştrei.

— Vasăzică, eşti aici de la douăşcinci de ani.

— Nu ştiu. N-am socotit niciodată.

— *All right,* zise directorul. Pleacă-acum. Când te-i hotărî, îi scriu şerifului.

— Socot c-am să rămân, zise el. Dar se-nşela. Cinci luni

mai târziu petiţia era pe biroul directorului.

— Cine-i Linda Snopes-Kohl? zise directorul.

Rămase o bună bucată de vreme nemişcat.

— Tat-su-i un bancher bogat din Jefferson. Ta'-su mare şi cu-al meu au făcut copiii cam deodată.

— Ea a semnat petiţia familiei dumitale către guvernator ca să-ţi dea drumu'.

— Adic-a trimis şerifu' s-o cheme şi-a pus-o să iscălească?

— Nu, că n-avea cum. Nu ştii că nu m-ai lăsat să-i scriu şerifului?

— Da, zise el. Privi la hârtia pe care nu ştia s-o citească. Cum privea el, o vedea cu capu-n jos. Arătaţi-mi unde-au iscălit ăia ca să nu ies.

— Ce? făcu directorul.

— Aia care vor ca să nu ies.

— O, vrei să spui familia lui Houston. Nu. Ălelalte semnături sunt a procurorului regional care te-a trimis aici, a şerifului Hub Hampton junior şi a lui V.K. Ratliff. Ăsta-i neam cu Houston?

— Nu, zise el. Trase din nou adânc aer în piept. Vasăzică-s liber.

— Ba mai mult încă, zise directorul. Nu numai că ai noroc, ai de două ori noroc. Dar lăsă chestiunea pe-a doua zi dimineaţă după ce-i dădură o pereche de ghete, o cămaşă, o salopetă, o flanelă şi o pălărie toate nou-nouţe, şi-o hârtie de zece dolari plus ăi trei dolari şi optzeci şi cinci de centi care-i mai rămăseseră încă din ăi patruzeci de dolari trimişi de Flem acum optsprezece ani, şi directorul îi zise: E-aici un ajutor de şerif din Greenville venit c-un deţinut. Pleacă la noapte. Dă-i un dolar şi te lasă la pod la Arkansas, dacă-ntr-acolo ţi-e drumul.

— Foarte mulţumesc, zise el. Mă duc întâi la Memphis. Am acolo puţină treabă.

Probabil c-o să trebuiască să dea toţi ăi treişpe dolari şi obzeşcinci de centi ca să-şi poată cumpăra un pistol la Memphis, chiar şi la o prăvălie care vinde amaneturi. Îşi făcuse socoteala s-ajungă pân' la Memphis cu vreun tren de

marfă pe sub vagoane sau pe tampoane, cum mai făcuse o dată sau de două ori pe când era tânăr, băieţandru. Da' cum ieşi pe poartă, îşi dădu seama că-i e frică. Prea fusese multă vreme-nchis, uitase cum e; muşchii-şi pierduseră din supleţe, din reflexe, nu mai avea cutezanţa aia simplă nesocotită care-ţi trebuie când e vorba de un risc fizic. Apoi se gândi să pândească-o ocazie şi să-ncerce să se caţere-ntr-un vagon gol, şi constată că nici asta nu-ndrăznea, că în cei treiişopt de ani uitase pesemne convenţiile tacite ale francmasoneriei infracţiunilor mărunte pe care nu ştii că le-ai făcut decât când e prea târziu.

Aşa că sta la marginea şoselei pavate, care, acum treiişopt de ani, când pusese ultima oară piciorul pe ea, nici măcar prundiş n-avea împrăştiat deasupra, era un simplu drum de pământ plin de urme de copite de catâri şi de şine de roţi, şi-acuma şi la vedere, şi la pipăit era netedă şi tare ca o duşumea, când aveai timp să te uiţi la ea sau s-o pipăi de frica maşinilor şi a camioanelor care treceau în goană. În zilele de demult, orice căruţă-ar fi trecut, ar fi oprit, numai semn cu mâna să-i fi făcut. Dar astea nu erau căruţe, aşa că nici care-ar putea fi regulamentele lor noi nu ştia. De fapt, de-ar fi ştiut, ce altceva ar putea face, ar fi făcut-o de mult, în loc să stea acolo firav şi neajutorat, şi nu mult mai mare decât un copil, în salopeta şi flanela nouă, pe care se mai vedeau cutele de pe urma statului în raft şi cu ghete noi şi pălărie, până ce un camion încetini văzându-l şi opri, şi şoferul zise:

— Încotro, taică?

— La Memphis.

— Merg la Clarksdale. De-acolo poţi s-agăţi p-un altu'. Mai uşor ca de-aici, în orice caz.

Era toamnă, s-apropia octombrie şi el descoperi că mai era ceva uitat în ăi treiişopt de ani de puşcărie: anotimpurile.

Veneau ele şi se duceau şi la-nchisoare, da', treiişopt de ani de zile, singurul lui drept la anotimpuri a fost ăl' de-a suferi de pe urma lor; de arşiţa şi de soarele verii, şi dac-

avea chef de lucru-n dogoarea zilei, şi dacă nu, şi de ploaie, şi de noroiul rece ca gheaţa al iernii, şi dac-avea chef să stea-n noroi, şi dacă nu. Da' acum erau iar ale lui: înc-o săptămână şi venea octombrie, şi n-avea mare lucru ce să vadă în ţinutul ăsta neted şi-ntins pe deltă, care nu-i plăcuse de prima dată când dăduse cu ochii de el, pe fereastra trenului, acu' treiişopt de ani, numai tulpini uscate de bumbac şi ace de chiparos. Da' acasă-ntre dealuri, tot câmpu-o să fie numai aur şi purpură, cu nuci şi eucalipţi, şi stejari, şi arţari, şi-ogoarele de mult îmbujorate de salvie şi pătate de-oţetari roşii; uitase de toate astea, în treiişopt de ani de zile.

Când deodată, undeva în adâncul memoriei, un copac, un singur copac. Maică-sa murise; nu-şi aducea aminte de ea, nici câţi ani avea când tat-su se-nsurase din nou. Aşa că femeia nici neam măcar nu era cu el şi-avea grijă să-l facă să nu uite asta niciodată: că-l creştea nu c-ar fi ţinut cumva la el, sau c-ar fi avut vreo obligaţie, şi nu pentru că era mic şi slab, şi neajutorat, o biată făptură omenească; îl creştea pentru că era o creştină adevărată. Da' nu era numai atât. Şi-a dat el seama imediat – o sfrijită de femeie şleampătă, pe care şi-o amintea-ntotdeauna fie c-un ochi învineţit, fie cu vreo zdreanţă murdară unde-i sângera încă rana de pe urma loviturii lu' barbat-su. Pentru că totdeauna s-a putut bizui pe ea, nu să facă ceva pentru el, pentru că n-apuca niciodată să facă, da' pe statornicia ei, pentru că totdeauna era acolo la-ndemână şi totdeauna-l făcea să simtă că-i cu gându' la el, acoperindu-l c-un fel de scut, chiar dacă-n realitate nu-l apăra şi nu-l ferea de nimic, ci, dimpotrivă, parcă-ndemna la mai multă durere şi tristeţe. Dar era acolo lângă el, plânsă, chinuită, statornică.

Sta încă-n pat, târziu dimineaţa; ar fi trebuit de ceasuri întregi să se fi jertfit în truda nesfârşită care-i umplea zilele. Nu era niciodată bolnavă, aşa că bărbat-su trebuie c-o bătuse de data asta mai rău decât ştia el c-o bate, şi zăcea-n pat vorbind despre mâncare – slănină, făină necernută, melasă, din câte ştia el numai asta mânca lumea, afară doar

dacă putea prinde sau vâna ceva; se vedea bine că bărbat-su o izbise-n burtă pe-undeva. „Nu mai pot, mi s-a acrit de mâncarea asta, scân- cea ea. Simt nevoie de altceva. Poate de-o veveriţă.“ Şi-acuma-şi dădea el seama. Ăsta era copacul. A trebuit să ia puşca pe furiş: l-ar fi omorât tat-su-n bătaie dacă-l prindea – să târască după el puşcoiu’ ăla greoi, mai lung decât el, până-n pădure, pân’ la copacu’ ăla, la nuc, să stea la pândă sub el, ghemuit, aşteptând în splendoarea moleşitoare a după-amiezii de-octombrie, pân’ ce se ivi vietatea. Şi-l apucase-un tremur (n-avea decât un singur cartuş), şi-şi aducea aminte şi de asta: efortul teribil de-a ridica puşca grea şi-a o ţine-n sus cât timp trebuia, sprijinit de trunchi, gâfâind: „Doamne-ajută-mă, Doamne-ajută-mă”, şi şocul reculului, şi mirosul de pulbere neagră pân’ ce putu să lase puşca jos şi s-alerge să ridice trupşoru’ îmblănit şi cald încă, cu mâinile tremurându-i, cutremurându-se că de-abia putea să-l ţină. Tremurau şi mâinile ei când mângâie vietatea moartă… „O curăţăm şi-o gătim chiar acum, zise ea. O mâncăm amândoi, chiar acum.” Nucul, natural, dispăruse de ani de zile, tăiat, făcut bucăţi, lemne de foc sau spiţe de roţi, sau stâlpi; poate că locu’ pe care fusese era acum arătură – sau poate c-aşa credeau ăi de-l tăiaseră şi-l distruseseră. Dar el, el ştia bine că nu-i aşa: nedoborât acum şi-n veci nedoborât o să fie, inviolabil şi imun în aurul şi-n splendoarea de octombrie. *Păi da, desigur,* îşi zise el, *omu' vrea să se-ntoarcă nu într-un loc, de loc n-are nevoie, poate nici să nu mai egziste. Omu', la ce vrea să se-ntoarcă-i la ce-şi aduce aminte.*

Deodată-şi lungi gâtul pe fereastră-afară.

— Aici parcă-ar fi… şi se opri. Da’ acuma era liber; n-avea decât să ştie lumea-ntreagă unde-a stat el treiişopt de ani de zile… la Parchman, zise.

— Îhî, făcu şoferul. E-o tabără de P.R.

— E-o ce?

— Prizonieri de război.

— De război?

— Tăicuţule, pă ce lume-ai fost în ăşti cinci ani din urmă?

zise şoferul. Ori ai dormit?

— Am fost departe, zise el. Eu ştiu de-un război cu spaniolii, pe când eram copil, şi-a mai fost unu' după aia, cu nemţii. Acuma cu cine s-au bătut?

— Cu toţi. Şoferul înjura. Cu nemţii, cu japonejii, s-au bătut şi cu Congresu'. P-ormă s-au oprit. Dacă ne-ar fi lăsat să-i batem şi pe ruşi, poate c-ar fi fost în regulă. Da' i-au bătut pe nemţi şi pe japoneji, şi p-orm-au hotărât p-ăilalţi să-i facă praf pe toţi cu bani.

Îşi zise-n gând: *Bani.* Şi tare:

— Dac-ai avea douăşcinci de dolari şi-ai mai găsi treiişopt, câţi ai avea?

— Ce? Treiişopt de dolari? Nici măcar să-i ridic de jos nu m-aş opri. Ce dracu' de-ntrebare-i asta? Vrei să zici că ai şaiştrei de dolari şi n-ai ce face cu ei?

Şaiiştrei, îşi zise-n gând. *Vasăzică, atâţia ani am.* Gândea calm: *Nu dreptate; dreptate n-am cerut niciodată; da'măcar un pic de cinste, atâta tot.* Atâta tot; nu să ai ceva de partea ta: doar să n-ai nimic împotriva ta. Asta-i tot ce dorea şi fără vorbă c-acuma aşa era.

LINDA

Șase

V.K. RATLIFF

— Nici măcar la gară s-o primeşti nu te duci? zise Chick. Avocatul nici nu-şi ridică ochii, nimic, şezând la birou cu privirile (cu nasu-n orice caz) în hârtiile din faţa lui, ca şi cum n-ar mai fi fost altcineva-n odaie. Nu-i vorba doar de-o nou-venită, zise Chick, e vorba de-o femeie rănită-n război, de-un veteran. Da, poate nu nou-venită. Poate că n-am ales bine cuvântul. De fapt, poate că din capul locului cuvântul „nou” nu-i bine ales. Ea nu-i o nou-venită-n Jefferson pentru că aici s-a născut şi-aici a crescut. Şi chiar dac-ar fi fost odată nou-venită-n Jefferson sau nou-venită oriunde, asta ar fi fost doar o singură dată pentru că, indiferent cât de nou-venit ai putea fi undeva o dată, multă vreme n-ai putea fi, când eşti unu’ care-ai plecat în Spania c-un poet din Greenwich Village să lupţi contra lui Hitler. Adică-n orice caz nu, după ce poetul ăla din Greenwich Village vă face să v-arunce pe-amândoi în aer un obuz. Vreau să zic, cu condiţia să fie vorba de-o fată. Atunci să zicem aşa: nu numai o fată-n toată firea, care-a fost odată-o nou-venită şi care se-ntoarce la Jefferson, da’ prima fată, în toată firea sau nu, nou-venită sau nu, care i-a fost dat Jeffersonului să i se-ntoarcă acasă rănită din război.

Bărbaţi da, fireşte că da. Da’ asta-i prima fată, prima femeie-soldat pe care-am avut-o de când suntem, ce să mai vorbim că şi rănită de inamic. Desigur, fără să socotim şi violurile, pentru bunul motiv că nu de violuri e vorba acum. Unchiu-său tot nu se mişcase încă. Credeam c-ai s-aduni tot

oraşul la gară s-o primească. Din pură curiozitate şi simpatie, dacă nu din compătimire: o fată care s-a apucat să se ducă tocmai în Spania la război, şi cu ce s-a ales a fost că şi-a pierdut bărbatul şi că un obuz i-a spart amândouă timpanele. Cu asta s-a ales, doamna Cole, zise el.

Avocatul nici măcar acum nu-şi înălţă capul.

— Kohl, zise.

— Aşa am zis şi eu, făcu Chick. Doamna Cole.

De data asta avocatul silabisi:

— K-o-h-l, făcu el. Dar chiar înainte de a-l silabisi, în gura lui sunase altfel decât în a lui Chick: Sculptor a fost, nu poet. Nu l-a omorât un obuz. Un aeroplan.

— Eh, păi da, nici nu-i de mirare, dac-a fost sculptor, zise Chick. Normal ca un sculptor să n-aibă jocul de picioare al unui poet, ca să se poată feri de gloanţele de mitralieră. Sculptorul trebuie să stea prea mult locului. Şi-afară de asta, poate că n-o fi fost sâmbătă şi-atunci nici nu stătea cu pălăria pe cap.

— Era într-un aeroplan, zise avocatul. A fost doborât. A căzut şi a ars.

— Cum? făcu Chick. Un sculptor din Greenwich Village, pre nume K-o-h-l s-a urcat realmente-ntr-un avion din care putea fi doborât de inamic? Privea la unchiu-său oarecum de sus, îi vedea creştetul capului. Nu Cole, adăugă: K-o-h-l. Mă-ntreb de ce nu şi l-o fi schimbat. De obicei şi-l schimbă, nu?

Atunci avocatul îşi strânse fără grabă hârtiile şi le aşeză pe birou, şi-mpinse scaunul pivotant îndărăt, şi se rezemă de spetează, şi-şi împreună mâinile la ceafă. Părul începuse să-i încărunţească încă de când se-ntorsese din război, din Franţa, în 1919. Acuma era alb de tot, şi-aşa cum şedea relaxat şi comod în scaun cu coama colilie şi cu cheiţa de aur primită la Harvard prinsă de lanţul ceasului, şi cu una din pipele lui de cocean de păpuşoi vârâtă cu gura-n jos în buzunarul cămăşii, ca un creion sau ca o scobitoare, se uită la Chick aproape o jumătate de minut.

— Nu la Harvard ai putut învăţa aşa ceva, zise el. Credeam că, întors în Mississippi după doi ani de

Cambridge, să ţi se fi şters complet din minte.

— *All right*, făcu Chick. Îmi pare rău. Dar avocatul şedea comod în scaun privindu-l. Dă-o-n colo, făcu Chick. Ţi-am spus că-mi pare rău.

— Numai că încă nu-ţi pare rău, zise avocatul. Ţi-e doar ruşine.

— Şi nu-i acelaşi lucru?

— Nu, zise avocatul. Când nu ţi-e decât ruşine de ceva, nu deteşti acel ceva. Deteşti faptul c-ai fost prins.

— Mă rog, m-ai prins, zise Chick. Mi-e ruşine. Ce mai vrei? Numai că avocatul nici nu mai avu nevoie să răspundă. Poate că încă n-am încotro, chiar şi după doi ani de Harvard, zise Chick. Poate că prea am trăit mult între ceea ce noi, ăştia din Mississippi, numim albi, până să mă fi dus acolo. Nu se poate să-ţi fie ruşine de mine, pentru ceva ce n-am putut învăţa la timp, nu?

— Nu mi-e deloc ruşine de tine, zise avocatul.

— *All right.* Atunci îţi pare rău.

— Nici rău nu-mi pare, zise avocatul.

— Atunci despre ce dracu' vorbim? zise Chick.

Aşa că un străin care n-ar fi stat de zece-doisprezece ani încoace-n Jefferson sau în ţinutul Yoknapatawpha ar fi putut crede că partea interesată era Chick. Nu numai destul de interesată ca să fie gelos pe unchiu-său, dar destul de interesată ca să fie gelos chiar când subiectul, mărul discordiei, nu numai că nu se-ntorsese încă-acasă, dar, de zece ani nici nu l văzuse măcar. Ceea ce ar fi însemnat să fie gelos pe-o fată pe care nu numai că n-o văzuse de zece ani de zile, da', când o văzuse atunci, ultima dată, el n-avea decât doişpe-treişpe ani şi ea, nouăşpe, femeie-n toată firea– insurmontabila bariera a diferenţei de vârstă, care tot barieră-ar rămâne, chiar dac-ai adăuga fiecăruia câte trei-patru ani, cu condiţia, desigur, ca fata să fie aceea cu numărul mai mare de ani. De fapt, ai zice că un băiat de numai doişpe sau treişpe ani n-ar putea fi gelos încă, nu gelozie de bărbat; n-ar avea încă suficient combustibil s-alimenteze focul unei gelozii şi să-l ţină multă vreme arzând

(chiar deloc poate) pentr-o fată de nouăşpe ani sau, dacă-i vorba aşa, de-orice vârstă între opt şi optzeci, da atunci cât de tânăr trebuie să fii ca să poţi cuteza să rişti să n-ai combustibil în stare să ia foc şi să ardă? Cât trebuie să fii de tânăr, ca, măcar înc-un răstimp, să fii la adăpost de-a te pomeni cu inima sugrumată, cum zice poetul, de-o şuviţă de păr de-al lui Lilith, la fel ca orice alt bărbat? Sau cât de bătrân, dacă-i vorba p-aşa? Şi-afară de asta, când vine-acuma-napoi, cu toate că ea o să fie cu-aceeaşi şase-şapte ani mai mare, de data asta va fi cu şase-şapte ani mai mare decât douăjdoi sau douăştrei, în loc de cu şase-şapte ani mai mare decât doişpe-treişpe, şi asta numai barieră nu mai e. De data asta el n-o să mai fie victima imberbă, asistând inocent cum e prins în laţ, pentru că, de data asta, o să fie şi el în vâltoare, luptând pentru dreptul şi favoarea de-a fi prins în laţ; luptând nu numai pentru dreptul şi favoarea de-a fi sugrumat şi el, ci de-a fi sugrumat primul.

Ceea ce era exact ce lăsa impresia că-ncearcă: îl împungea şi-l stârnea pe unchiu-su, cătând în jur să-i pice-n mână vr’un băţ sau baston, sau cloţ de cărămidă parc-ar fi fost şi-acum de doişpe-treişpe ani sau chiar mai mic, agăţându-se de pildă de chestia că bărbatul Lindei fusese ovrei, deoarece, chiar la numai doişpe ani, dac-ar fi judecat un pic, şi-ar fi dat seama că un argument ca ăsta nu era mai tare decât un fir de pai în faţa unui adversar sau a unui rival ca acesta de-acum.

Poate că asta – faptul că-i dădea lui unchi-su peste nas cum că avocatul – fusese instrumentul principal şi singurul în a o împinge pe Linda să plece acolo, la New York, unde nu mai erau oameni de-acasă să aibă grijă de ea, şi desigur că din cauza asta s-a apucat ea să se mărite c-un ovrei – l-a trădat pe Chick. Pentru că, deocamdată, el nici n-o revăzuse măcar; n-avea cum să-şi dea seama de tot restul poveştii. Vreau să zic că, şi la numai doişpe ani, el avusese toată gelozia de care-avea să aibă nevoie la douăjdoi sau şi la

obzeşdoi. Trebuia s-o revadă activmente[1] ca să constate c-avea exact tot atâta drept ca şi orice alt bărbat ca să moară sugrumat de fata asta nou-venită-n oraş, şi că nu există bărbat cu păr pe cap, care să i se pună-n cale şi să-l scape. Când se gândea acuma la ea, trebuia să-şi aducă-aminte de ce văzuse băiatul de doişpe-treişpe ani: nu o fată, ci o femeie-n toată firea, cam de-aceeaşi statură şi cu-aceeaşi siluetă ca şi mama lui, făcând parte din şi evoluând în aceeaşi rasă umană străină, din care făcea parte tot restul lumii, cu excepţia băieţilor de doişpe ani. Şi, dacă n-ar fi fost unchi-su, care ajunsese să se uite tot timpul la ea, şi-ai putea zice că-l luase pe Chick de ceafă, ca pe-un căţel, ca să-i atragă atenţia asupra ei, mâncându-i jumate din timpul lui liber, trimiţându-l să-i ducă şi să-i aducă bileţele prin care avocatul şi ea începuseră să-şi fixeze întâlniri după şcoală, la cofetărie, la îngheţată, n-ar fi fost nici pe departe atât de interesantă.

Aşa c-acuma, când îşi aducea aminte de ea, vedea tot ce văzuse la doişpe-treişpe ani: *Ei drăcie,* ‘*da-i aproape tot aşa de mare ca mămica.* Va trebui să se uite la ea activmente cu alţi ochi ca să vadă ce-ar vedea unu’ de douăjdoi sau douăştrei de ani: *Ei drăcie, să zicem chiar c-ar fi c-un an, doi mai mare ca mine, da*’ *la urma urmei tot eu-s bărbatu’ din noi doi.* Aşa că şi dumneata, şi străinul acela veţi fi gândit că trebuia poate să fie-un băiat de doişpe-treişpe ani sau că numai un băiat de doişpe-treişpe ani e-n stare de-o gelozie pură şi imaculată, de ceva care s-ar putea numi o gelozie virginală, gelozie pe-un bărbat de treizeci pentr-o fată de nouăşpe – sau de-orice vârstă-ntre opt şi obzeci dacă-i vorba d-asta, întocmai cum trebuie să fii băiat de doişpe-treişpe ani ca să simţi cu-adevărat tortura şi pasiunea, şi speranţa, şi desperarea dragostei; dumneata şi străinul acela veţi fi gândit amândoi că absolut până-n acel ultim moment când

1 În textul original, în loc de *actually* (e de fapt, în realitate, *realmente.)*> V.K. Ratliff spune *actively* - folosind astfel un cuvînt numai al lui, o invenţie lexicală proprie, ce funcţionează bine în jocul de cuvinte implicit, dar pune probleme de traducere.

Chick singur se trădase şi de pomană, şi ridicase chestia despre bărbatul Lindei, că fusese nu numai poet da' că mai fusese şi ovrei ca să lovească-n unchi-său cu ea. Dar pe urmă chiar şi-un străin ar fi-nţeles că Chick nu dădea deloc în Linda: dădea în unchi-su, că nu era gelos pe unchi-su din cauza Lindei Snopes: era gelos pe Linda Snopes din cauza lui unchiu-su. Şi atunci chiar şi străinul acela ar fi fost obligat să-i zică-n gând lui Chick: *Poate că nu m-ai fi putut convinge să fiu de partea ta la-nceput, da' acuma fără vorbă că-s de-acord.*

Asta măcar dacă străinul aceia ar fi stat puţin de vorbă cu mine. Pentru că-mi aduceam bine aminte, observasem activmente, atunci, de mult, când începuse-avocatul să s-amestece-n viitorul fetei, vorba ăluia. Vreau să zic: nu vremea când avocatul credea că viitorul ei s-amesteca cu-al lui, nici când el a crezut pentru prima dată c-a observat-o realmente. Pentru c-atunci avea şi ea vreo doişpe-treişpe ani, aşa că avocatu-o cunoscuse-n orice caz toată viaţa ei, pentru că ea n-avea decât un an sau doi, sau cât o fi avut, când ai ei au început s-o plimbe pe stradă, într-un cărucior de copil sau în braţe, la o vreme, adică, la care bagi de seamă pentru prima dată că-ncepe să semene nu numai a făptură omenească, da' că-ncepe să semene şi cu o anume familie sau cu oameni pe care-i cunoşti. Şi-ntr-un orăşel ca Jeffersonul, unde nu numai că fiecare, cunoaşte pe fiecare, da' unde fiecare trebuie să-şi vadă pe fiecare cel puţin o dată-n douăşpatru de ore, şi de vrea, şi de nu vrea, dacă scădem timpu' cât a fost în război, probabil că avocatu-a trebuit s-o vadă cel puţin o dată pe săptămână. Ca să nu mai pomenesc că trebuia să ştie încă-nainte de-a o recunoaşte ca să-şi aduc-aminte că-i fata Eulei Varner şi toţi din Jefferson şi din toată Yoknapatawpha care-o văzuseră vreodată-ntâi pe Eula Varner nu se puteau împiedica de-a se uita c-un fel de stupefacţie la copilul Eulei Varner ca la un fel de monstru în miniatură, pentru că oricine, orice bărbat în orice caz, care-o privise măcar o singură dată pe Eula n-avea-ncotro, trebuia să creadă c-atâta feminitate într-un simplu trup de

dimensiuni normale n-ar fi fost cu putinţă să fie fecundată de ceva atât de firav, de pirpiriu, cum arăta, prin comparaţie, un bărbat singur; c-ar fi fost nevoie de esenţa concentrată a unei generaţii întregi de bărbaţi tineri casă-nsămânţeze, cum ar zice poetul, acele splendide – nu: ar zice magnifice – coapse.

Şi nu vorbesc de vremea când avocatul şi-a ieşit cu bună ştiinţă dintr-ale lui şi şi-a consacrat câţiva ani din viaţă viitorului Lindei, sau, cel puţin, credea c-aşa face. Ce vreau eu să spun e c-atunci când Eula Varner şi-a aruncat prima din privirile alea-ale ei pe avocat – sau l-a lăsat pe el s-o vadă pentru prima oară, luaţi-o cum vreţi – a integrat tot restul vieţii lui în cea a primului ei copil pe care s-a întâmplat să-l aibă, cu condiţia, desigur, să fie-o fată. Ca şi-atunci când întâlneşti, în fine, femeia care-ar fi trebuit să fie-a ta pe viaţă, da-i prea târziu. Femeia care-ar fi trebuit s-aibă acuma şaisprezece ani poate, şi tu nu mai mult de nouăsprezece, (cum de altfel chiar se-ntâmplase activmente să fie cazul cu el când a văzut-o pentru prima dată pe Eula; ea era aceea care ieşea din obiectiv pentru că, din capul locului, avea c-un an mai mult decât el), şi te uiţi la ea, atunci, acea primă dată, şi-n clipa următoare-i zici: „Eşti frumoasă. Te iubesc. Fii a mea pentru totdeauna”, şi ea zice: „Da, desigur” – parcă n-ar zice decât: „Desigur că-s frumoasă. Desigur că mă iubeşti. Desigur că pentru totdeauna”. Numai că-i prea târziu. Ea-i deja măritată cu altul. Dar nu era prea târziu. Prea târziu nu-i şi n-o să fie niciodată, cu condiţia ca, orice vârstă-ai avea, să fii tot băiatul de nouăsprezece ani, care-i spusese fetei de şaisprezece-ntr-acea clipă unică din toate clipele din lume, şi despre care-ai putea spune că-i a ta. Deoarece, cum ar putea fi vreodată prea târziu pentru băiatul ăla de nouăsprezece ani şi cum ar putea fi ea violată vreodată, fata aia de şaisprezece, căreia trebuia el să-i spună, indiferent de numărul bărbaţilor pe care i-ar avea ea între timp, dacă ea-i aceea care ţi-a răspuns ţie, activ şi imediat: „Desigur”? Şi chiar când ea-şi plimba-n pântece dovada activă a violului, sau chiar şi-n plină lumină, la

vedere, în braţe, sau agăţată de fustă, jertfindu-se cu pruncul deodată şi regăsindu-şi astfel virginitatea, n-ar însemna niciun fel de scamatorie pentru băiatul ăla de nouăsprezece ani, pentru că nu-i decât firesc ca fata de şaisprezece să nu fi putut fi fecundată de nimeni altul decât de el, puţin îmi pasă mie cine-ar veni să se fălească, aşadar, c-ar fi el instrumentul real.

Numai că avocatul nu pricepea toate astea. Mai ales pentru că era prea ocupat. Vreau să zic în ziua-n care Eula a trecut pentru prima dată prin piaţa din Jefferson, unde-avea s-o vadă nu numai avocatul, ci tot Jeffersonul. Era pe vremea când Flem îl jecmănise-n fine şi pe moş Billy Varner, şi toată Moşia Franţuzului, aşa că trebuia să se mute undeva, şi-atunci Jeffersonul era un loc la fel de bun ca oricare altul pentru că, vorba ăluia, orice spiţă, mai curând sau mai târziu, tot la obadă duce. Or, de fapt, poate că, pentru moment, Jeffersonul era inevitabil, pentru că Flem mă curăţase de jumatea mea de restaurant, pe care-l aveam în tovărăşie cu Grover Winbush, şi, cum nu exista niciun fel de mijloc ca să-l trimită şi repede, şi lesne pe Grover la Moşia Franţuzului, Flem era obligat să facă o escală la Jefferson, măcar pân' să-l poată da afară pe Grover din jumatea lui.

În orice caz, a văzut-o-n fine şi avocatul. Şi iată-l intrând nu numai cu mâinile goale, intrând ca şi-n pielea goală în această luptă-n care nu-şi putea permite altceva decât să piardă, avocatul – un burlac crescut la oraş, care-o să aibă nevoie de-o licenţă de la Harvard şi de-un doctorat în filozofie de la Heidelberg ca să-l întărească puţin şi să-l facă să fie-n stare să ţină piept oamenilor simpli şi normali din Yoknapatawpha, care nu voiau niciodată nimic decât doar să calce câteva legi exasperante, de care se-mpiedicau întruna, şi să ciupească şi ceva parale din punga statului; şi Eula Varner, care n-avusese niciodată nevoie să-nveţe nicăieri nimic pentru că, de fapt, ce-i dăduse Dumnezeu: să se ridice-n picioare şi să respire, şi să facă din când în când câţiva paşi, însemna şi-aşa destulă bătaie de cap şi primejdie pentru orice bărbat din raza ei vizuală. Pentru avocat, să

câştige lupta asta ar fi fost ca la păianjenii ăia, la care luna de miere se sfârşeşte când ea termină de mestecat ultimul lui picioruş. Ceea ce foarte probabil că ştia şi avocatul, care-avea nouăşpe ani şi şi-un an la Harvard. Cu toate că, şi fără Harvard, un băiat de nouăşpe ani ar trebui, din instinct măcar, să ştie atâta lucru despre femei, cum ştie-un copil sau un animal, că focu-i fierbinte, fără s-aibă nevoie să-şi vâre şi mâna-n el, sau laba. Chiar când un băiat de nouăşpe ani spune: „Eşti frumoasă şi te iubesc”, ar trebui să ştie ce-i aia care-i răspunde: „Desigur” – o fată de şaişpe sau o tigroaică?

Cum-necum, asta era, avocatul s-aruncase cu capu-nainte-ntr-o luptă, din care nu numai că tot ce putea aştepta şi spera, dar şi tot ce-şi putea dori era să piardă, pentru că, pierzând, nu-şi lăsa decât, ici şi colo, câte-o bucăţică de piele. Repezindu-se fără să aibă-n mână nimic cu ce lupta, afară doar de aptitudinea de-a rămâne toată viaţa ca un băiat de nouăsprezece ani, repezindu-se să se măsoare cu junele McCarron, care-l încornorase nu numai dinainte de a fi apucat măcar s-o vadă pe Eula, dar avea să-l mai încornoreze şi de-aci-nainte, sub un nume sau altul, sub o formă sau alta, chiar şi după ce el va fi renunţat. Pentru că s-ar putea ca Flem să nu fi avut niciodată un motiv s-aleagă Jeffersonul şi să se stabilească aici; poate că, pentru el, o spiţă era perfect egală cu alta, pentru că el, tot ce voia era obada. Sau poate că doar nu ştia că are vreun motiv pentru Jefferson. Sau poate că bărbaţii-nsuraţi nici n-au nevoie de motive, dat fiind că au neveste. Sau poate că femeile n-au nevoie de motive, pentru simplul motiv că-n viaţa lor ele n-au auzit de motive şi nici nu le-ar recunoaşte, chiar dac-ar fi puse faţă-n faţă, pentru că ele nu funcţionează pe bază de motive, ele funcţionează pe bază de necesităţi, aşa că-n orice caz, tot n-ar putea să le fie nimeni de folos, şi-n al doilea rând, nimeni, afară doar de-un nebun, n-ar încerca să le fie de folos, şi ăla pentru că nu se pricepe; nu femeile, bărbaţii-s ăia care iau ignoranţa-n serios şi intră-n panică pe câte-o chestie, pentru simplul motiv că nu ştiu despre ce-i vorba.

Aşa că nu Grover Winbush, şi ceea ce-aţi putea numi momeala ăleilalte jumătăţi din birtul meu şi-al lui, a adus-o pe madam Flem Snopes la Jefferson, ca să poată să traverseze piaţa-n ce după-masă o fi fost, în care-a trebuit s-o vadă avocatul. Nici chiar Eula însăşi. A fost băiatul ăla, McCarron. Şi-n parte-am văzut cu ochii mei, şi restul l-am auzit. Pen' că-n primăvara aia, lumea, pân' la cinci mile-n jur de prăvălia Iu' Varner, de asta vorbea. Ţinta, punctul de miră unic şi necontestat s-ar putea zice, care-a polarizat tot ţinutu' din juru' Moşiei Franţuzului de cândva prin martie şi pân' la deznodământ, la *meleul* final care-a fost imediat dincolo de podul de peste gârlă, din dosul casei lui Varner, într-o noapte atunci în iulie, când băiatul ăla, McCarron, a apărut la Moşia Franţuzului aşa-deodată, făr' să strige: „Păzea![w] ca lupu-n stână printre Bookwright-ii şi Binford-ii, şi Quick-ii, şi Tull-ii, care, de mai bine de-un an de zile-şi legau cabrioletele şi catârii de călărie la gardu' lu' Will Varner. Ca un cerb sălbatic din pădure-a trecut, dintr-o săritură, gardu-n grădina de zarzavat, călcând în picioare bieţii morcovi şi bostani, şi pătlăgele vinete îmblânzite şi inofensive, care, până-n clipa aia, credeau, sau cel puţin sperau, că feciorelnica citadelă a Eulei era cea ameninţată şi primejduită, pân' s-apuce măcar să pălească de groază, necum să-şi pună capetele la adăpost. Probabil – de fapt ei se cam făliseră prin sat – că-şi ziceau că-s nişte ne-nfricaţi, pân' ce-a venit ziua aia c-a picat ca din cer, într-adevăr ca un cerb sălbatic din pădure, parc-ar fi simţit-o pe Eula de la distanţă de kilometri, de zile chiar, prin aerul tare, care nu-nşală şi venise-ntins acolo unde ea sta şi aştepta, nu pe el anume aşteptându-l, da'-n orice caz un cerb sălbatic şi puternic care să fie destul de sălbatic şi de puternic ca s-o merite şi să se poată măsura cu ea.

Da, dom'le, cum zice poetu', cerbu' ăl mare: cerbu' ăl mare, direct din creieru' munţilor, cu coada sculată şi cu ochii scăpărând. Pentru că erau şi Bookwright-ii, şi Quick-ii, şi Tull-ii cerbi destul de frumoşi, da' frumoşi pentru locurile astea-ale noastre de pe la Moşia Franţuzului, pentr-un

domeniu de vânătoare-ai putea zice, şi cu condiţia ca hotaru' să-i fie-nsemnat cu stâlpi şi cu tăbliţe, şi să nu-l calce străini d-ăştia ne-nfricaţi, hoinari, nechemaţi. De fapt, erau destul de buni la tras câte una cu picioru' şi la şmechereli, şi nu ştiau de lovituri interzise, da' nici nu se supărau după aia, toate se petreceau prieteneşte şi camaradereşte, nu numai între ei: erau la fel de amicali şi de săritori şi la dat, şi la-ncasat, la nevoie aliindu-se şi dându-i vreunuia o lecţie, vreunui străin de pe la patru sau cinci, sau şase mile de-acolo, care-ar fi trebuit să stea acasă şi n-ar fi avut ce să caute pe la ei şi de care nici nevoie n-aveau, nici plăcere nu le făcea, da' care se-ntâmplase s-o fi văzut pe Eula undeva vr'odată sau numai să fi auzit de ea, de la unu' de se-ntâmplase s-o vadă trecând pe la zece-cinşpe paşi. Aşa c-a trebuit să vină să-şi lege şi el în grămadă cabrioleta, sau catârul, de gardul de şipci al lui Varner, într-o duminică pe seară, şi p-ormă, când bietul om se-ntorcea nevinovat pe lângă desişul de eucalipţi şi chiparoşi, pe-unde drumul trece podul peste gârlă, cu capul încă plin de fata lu' Vamer, banda constituită ieşea ca unul din desişul de unde stătuse la pândă şi-l dădeau jos, şi-l udau cu apă de gârlă, şi-l urcau la loc în cabrioletă sau pe catâr, şi-nfăşurau hăţurile pe coada biciului sau de ciocul şeii, şi-i dădeau drumu-nspre unde-o fi fost la el acasă şi de unde, dac-ar fi avut un dram de minte, n-ar fi plecat din capul locului sau, în orice caz, nu încoace.

Da' ăsta de-acuma, ăsta nou' era altă dihanie. Pentru că ei – cu voluntarii ocazionali cu tot – erau cerbi după şablonul general, sau poate chiar universal, de la Moşia Franţuzului, pe când McCarron nu era după şablonul nimănui. Nu răbda frâul nu pentru că-i era frică de zăbală, ci pur şi simplu pentru că deocamdată-i plăcea fără. Aşa că nu numai că nu era unu-ntre ei care să-i ţină piept singur, da' toţi grămadă şi constituiţi în bandă, ei care nu şovăiau niciodată să s ascundă-n desiş şi s-atace-apoi pe vreun intrus care venise s-adulmece pe la gardul lui Varner, n-au avut niciodată curajul să se dea la el, decât când era de mult prea târziu. Ocazii,

oh, da, desigur c-au avut! Ocazii au avut berechet. De fapt, el le-a dat atâtea ocazii, că pe la sfârşitul lui mai nici nu mai treceau pe drum prin sat după ce se-ntuneca, nici chiar pe-aproape de casele lor, decât dacă erau cel puţin trei la un loc. Pentru că ăsta era alt fel de cerb, venea de-a dreptu' din creieru' munţilor, fără să zică măcar: „Păzea", şi proceda la ceea ce avocatu-ar fi numit uzurparea-n folos propriu a ceea ce constituise punctul de miră ginecologic al unui întreg district din Mississippi de Nord, de vreun an sau doi încoace. Nu răpind-o pe Eula: nu apărând călare pe cal, smulgând-o de jos şi urcând-o în şa, şi dispărând în galop, ci pur şi simplu venind el şi deposedându-i pe ei; nici măcar izgonindu-i, ci chiar păstrându-i la-ndemână, ca pe-un cor ai fi zis, sau poate cape nişte condimente, cum ţii la-ndemână cinci-şase solniţe în timp ce-ţi mănânci un harbuz, până ce-a fost prea târziu, până ce probabil că şi ei, şi tot satu' ştiau că Eula rămăsese grea cu Linda.

Numai că eu nu cred că lucrurile s-au petrecut chiar aşa. Nu cred, dac-ar fi după mine, c-aşa să fi fost. Mi-ar fi plăcut să se fi-ntâmplat totul dintr-odată. Nu, nici aşa nu-i bine. Cred că tot ce-aş fi vrut eu să fie e ca ăi cinci armăsari localnici şi fricoşi să fi provocat ei activmente exact lucru' pe care-n desperarea lor şi-au luat în cele din urmă inima-n dinţi şi-au încercat să-l împiedice. Erau toţi acolo, în echilibru, cum s-ar zice, pe muchia încă intactă a citadelei ăleia virginale, toţi şapte: Eula şi McCarron, şi ăi cinci: Bookwright şi Tull, şi Turpin, şi Binford, şi Quick. Pen' că tot ce Tull-ii şi Quick-ii-ar numi catastrofa, nu se-ntâmplase încă. Adică nu catastrofă-n ce priveşte castitatea Eulei, nici onoarea călcată-n picioare a casei lui moş Billy Varner, ci-n ce privea ăi doi ani investiţi în cabriolete şi catâri legaţi la gardul lui Varner, când toate astea, plus ăi cinci care-i legaseră-acolo şi-i ţineau legaţi până după miezul nopţii, ar fi trebuit toţi să fi fost acasă, să se fi odihnit puţin înainte de-a porni-n zori la câmp la arat, în loc de-a fi siliţi să trăiască-ntr-o conspiraţie veşnic schimbătoare-n care intrau oricare patru din ei cinci care se-ntâmplau să creadă c-al cincilea

era-n cap în cursa asta de obstacole, ca să nu mai pomenim de nevoia pe care-o simţeau toţi cinci de-a fi gata oricând, la moment, şi-n orice moment poate, să sară pe vreun intrus vagabondând, care-ar fi apărut pe negândite, şi el cu capul plin de idei de gard de şipci.

Aşa că prefer să cred că încă nu se-ntâmplase. Nu ştiu ce-aşteptau, Eula şi McCarron. Vreau să zic, nu ştiu ce-aştepta McCarron. Eula n-aştepta niciodată nimic. Foarte probabil că ea n-a ştiut niciodată ce-nseamnă cuvântul ăsta, cum nu ştie pământul, ţăr'na, solul, sau ce-o fi aia care face sămânţa, să-ncolţească-atunci când trebuie, ce-nseamnă aşteptatu', şi nici n-are nevoie să ştie. Pen' că, dacă vrei să ştii ce-nseamnă s-aştepţi, trebuie să fii destul de speriat sau de slab, sau de-ndoit de tine, ca să simţi ce-i aia nerăbdare sau grabă, şi Eula n-avea niciodată nevoie de-aşa ceva, cum n-avea nici pământu'. Ea, tot ce-avea nevoie era să existe, ca pământu ogoarelor, până venea vremea potrivită, veneau vântul, soarele şi ploaia; pân' ce unicul cerb făr' de pereche venind de-a dreptu' din codru' des sau din creierii munţilor, sau din 'naltu' cerului, să sară gardul inofensiv al grădinii răzbind în cele din urmă şi rămânând înfipt acolo, printre berbeci, cu capul sus, mândru. Aşa că McCarron a fost ăl de-a amânat atât ceea ce s-ar putea numi inevitabilul. Poate că tocmai d-asta: că trebuise să stea o vreme ca măgaru-ntre oi. Poate că tocmai d-asta: poate că s-amuzase teribil la-nceput, jucându-se cu berbecii de Bookwright şi de Quick, torturându-i poate numai ca să vadă cât îs în stare să-ndure pân' să uite că-s berbeci, sau să-şi aduc-aminte-n cele din urmă că-s berbeci, da' că-s măcar cinci, şi-n fine-au riscat şi l-au atacat într-adevăr, ca şi cum n-ar fi fost nici el decât tot unul din întâmplătoarele incidente locale naturale, pe care Eula-i obişnuise de mult să le rezolve.

Aşa că poate că vă puteţi închipui ce-aşteptau ei. Erau oameni bisericoşi. Vreau să zic că se duceau la biserică o mulţime de duminici şi se duceau şi miercurile seara la rugăciune, dacă nu se ivea ceva mai de soi. Pentru că biserica era un loc la fel de bun ca şi oricare altul ca să-

nchei o săptămână şi să-ncepi alta, mai ales că duminica dimineaţa n-aveai unde merge-n altă parte, afară doar de vreun joc de noroc pe bani, devale dincolo de izvor, cât timp ăi de la biserică-şi vedeau de cântatu' şi de rugatu', şi de-ascultatu' lor şi, cine ştie, aproape-n fiecare miercuri seara puteai pune mâna pe câte-o fetişcană care se lăsa convinsă să vină-n tufiş şi, pân' să prindă de veste taică-său sau maică-sa c-o ştersese, era-napoi. Sau poate că nici nevoie n-au avut să fi auzit vreodată ceva, pen' că foarte probabil că nu Samson şi Dalila au fost ăi dintâi să fi inventat eufemismu' căruia i se zice tăiatu' părului. Aşa că toată ideea asta ar putea fi ceea ce s-ar numi un fel de ultim şi desperat expedient instinctiv şi ereditar, la-ademâna oricărui tânăr (sau şi bătrân), care-a dat peste neplăceri de vreun fel oarecare cu iubita lui. Aşa că măcar vă daţi seama ce-aşteptau. Normal, c-ar fi preferat să fi putut păstra bastionul ăsta al fecioriei fetei lui Varner, atâta timp cât să fi apucat unu' din ei, ajutat de noroc sau de şmecherii, să scape de-ăilalţi patru măcar pân' să-l poată lua cu asalt. Da' acuma, c-apăruse clopotaru' ăsta nechemat şi năruise totul la pământ, cel puţin puteau să se folosească de violu' şi raptu' făptuit nu ca să se răzbune numai, da' ca să-l şi izgonească pentru totdeauna de prin partea locului.

Bineînţeles, nu ascunzându-se cu laşitate ca să-i sară-n spate-ntr-un moment în care-ar fi fost obosit, istovit de plăcere şi de triumf – nu erau chiar în halu' ăsta. Da' dacă nu-i puteau împiedica victoria, măcar să-l prindă-ntr-un moment când nu era atent, când mintea-i plutea încă-ntr-o tandră tulburare şi se-mpărţea între ce-ai putea numi beţia trecutului recent, care-nsemna noaptea de ieri, şi aspiraţiile către viitorul imediat, care-avea să fie peste câteva minute, îndată ce cabrioleta o s-ajungă-ntr-un locşor unde s-aibă de ce lega calul. Exact ce-au făcut şi ei – o ambuscadă. De bună seamă, n-aveau dreptate: nu se-ntâmplase încă nimic. Vreau să zic că prefer să cred că citadela era încă virgină-n momentul ăla. Nu: altfel: nu vreau nimic decât simplul adevăr dramatic, şi-anume că totu' s-a-n-tâmplat chiar atunci

noaptea, chiar acolo, pe negândite; că şi tânărul ăla, McCarron, care-n comparaţie cu ceilalţi cinci era un cerb sălbatic înconjurat de-o bandă de cinci ţapi – că, singur, nici el n-ar fi fost de-ajuns, şi c-ar fi fost nevoie de toţi şase ca să dea gata citadela, ce să mai vorbim de-nsămânţat nişte coapse ca alea c-un copil: noaptea aia de iulie şi cabrioleta coborând colina, până ce s-auzeau copitele calului ieşind de pe podul de peste gârlă, şi ăi cinci, toţi, luându-şi în fine inima-n dinţi pentru-această ultimă şi desperată lovitură de gambit, grămădindu-se-n desişu' de unde şi pân-atunci organizaseră ambuscade şi-i aranjaseră atât de simplu şi de uşor p-ăilalţi berbeci ce-ncălcaseră hotarul, că nici mâinile de praf n-avuseseră nevoie să-şi scuture după aia.

De bună seamă că nu şi-au adus spectatori cu ei, niciun fel de spectatori şi, după primul minut sau dup-al doilea, sau al treilea, nu mai rămăseseră nici măcar martori, de niciun fel, pentru că unu' zăcea lungit în şanţ, dat gata. Aşa că presupunerea mea face exact cât face şi-a voastră, poate chiar mai mult, pentru că eu sunt parte interesată având, cum zice amicu', o teoremă de demonstrat. De fapt, poa' să nu fi avut nevoie nici de trei minute ca unu' dintre ei să sară s-apuce calu' de dârlogi şi-ăilalţi patru să se repeadă să-l dea jos pe McCarron din cabrioletă, cu condiţia, desigur, ca el să mai fi fost în cabrioletă-n momentu' ăla, şi nu croindu-şi drum prin tufişurile din susu' gârlei, după ce făcuse prompt alegerea-ntre discreţie şi eroism, fără să se sinchisească nici de doi bani că-l vedea cineva, cum se mai întâmplase cel puţin cu unu' dintre invadatorii ăştia, care fusese-al dracului de iute de picior.

Ceea ce, după spusele ălora care s-au dus a doua zi să vadă urmele de călcături, n-a fost cazul cu McCarron, chiar dacă nu pentru consideraţiunile expuse mai sus. Şi nici n-au putut explica, urmele alea, ce căuta acolo spiţa de roată de căruţă, nici braţul rupt al lui McCarron: numai că McCarron stătuse-n drum cu-o spiţă de roată-n mâna sănătoasă şi Eula-n picioare-n cabrioletă, ţinând biciul de-a-ndaratelea cu amândouă mâinile şi croind cu el, parc-ar fi fost sapă sau

topor, izbind cu mânerul plin de plumb, în ce căpăţână-i venea-n cale.

Nu mai mult de trei minute. De mai mult nici n-ar fi avut nevoie. N-ar fi avut la ce: totul a fost foarte simplu şi foarte firesc – o-ntâmplare firească pur şi simplu, atât de simplă şi-atât de firească şi de nepătimaşă ca un val sau ca o răpăială de ploaie care vine şi curăţă dintr-odată – tropăieli şi gâfâieli, şi-njuraturi berechet, şi nu mare lucru de văzut decât o-ncleştare de umbre-nvălmăşite-n juru' calului (Nici nu s a clintit. Da-şi petrecuse-o bună parte din viaţă vara-n mijlocu' curţii la gateru' lu' moş Will şi tot în mijlocu' curţii stătuse tot timpu'-atunci când moş Will l-a dat afară din casă pe Ab Snopes, pen' că nu plătise chiria de doi ani de zile, lucru' cel mai grozav pomenit la Moşia Franţuzului, afară de-un ciclon; ziceau oamenii că moş Will putea să-l mâne drept la gară şi să coboare din cabrioletă şi să-l lase, nici măcar să-l lege când trecea trenu', şi-abia în vara viitoare aveau să-l lege, tot la poarta fâneţei ăleia-n care băgaseră caii sălbatici, aduşi de Flem Snopes din Texas şi care-au rupt-o cu balamale cu tot când au fugit şi s-au împrăştiat prin toate părţile) şi-al cabrioletei şi lucitu' spiţei de roată din lemn de nuc, printre loviturile-nfundate, altoite de coada de bici plumbuită, în scăfârliile ălora de la Moşia Franţuzului.

Şi p-ormă doar cabrioleta goală şi calu' stând în drum, ca un copac sau ca o stâncă, sau ca o şură, sau ce-o fi fost aia, peste care trecuse valu' sau uraganu', de măturase-n vârteju lui firesc şi nepătimaş, şi se dusese lăsând o unică dovadă – Theron Quick; pen' că şi dup-o săptămână şi încă i se mai vedea pe ţeastă-n ceafă urma cozii ăleia de bici plumbuit-al cabrioletei, şi nu era prima oară că zicându-i-se pe nume, Quick, care trebuia să-nsemne „cel iute", s-arăta să fie, cum s-ar zice, doar o aluzie ironică – zăcând în buruieni la marginea drumului. Şi cred c-atunci s-a-ntâmplat. Nici măcar nu insist, nu discut. Refuz pur şi simplu să admit că s-ar fi putut întâmpla într-alt fel decât într-ăsta, pentru că nu există gradaţii admisibile între ce trebuie să fie adevărat şi ce poate.

Aşa că nici măcar nu s-a oprit. Vreau să zic mişcarea, acţiunea. A fost o unică şi continuă vâjâială firească, din clipa-n care ăi cinci au năvălit din tufiş şi-au apucat calu' de dârlogi, şi p-ormă-njuratu' şi tropăitu', şi gâfâitu', şi-n fine goana prin tufişuri şi zgomotu' ultimilor paşi fugind, stingându-se, pentru că probabil c-ăilalţi patru-au crezut că Theron e mort; apoi doar linişte şi pace, şi drumu-n întuneric, şi calul stând liniştit la cabrioletă-n mijlocu' drumului, şi Theron Quick zăcând leşinat în buruieni. Şi-atunci a fost când cred eu că s-a-ntâmplat: nu numai că n-a fost nicio întrerupere, nici măcar o pauză n-a fost: nu numai că bastionul fecioriei a capitulat şi-a fost invadat, da şi coapsele alea *atunci* au fost însămânţate, copilu', fata aia, Linda *atunci* a prins viaţă, chiar acolo-n drum, Eula ajutându-l probabil să-şi proptească mâna ruptă, şi calu' printre stele deasupra lor, ca un trofeu de-alea de vânătoare-mpăiat, înfipt în pereţi în salon sau în bibliotecă, sau (mi se pare c-aşa i se zice-acuma) în fumoar. De fapt, poate c-aşa a şi fost.

Aşa că pân' să zică peşte, Will Varner se pomenise cu-o fată şi-nsărcinată, şi nemăritată. Adică se pomenise tot satu', pen'că şi pe vremea aia, când ziceai Moşia Franţuzului, îi zâmbeai în gând lu' moş Billy Varner şi invers. Pen' că, dacă era Eula Varner un fenomen natural ca un ciclon sau o maree, moş Billy era şi el unu' la fel, chiar dacă n-avea încă peste patruj'de ani p-atunci: el care jupuise cămătărind şi luase ipoteci cu sechestru, şi strânsese teancuri poliţele pe marfă dată pe datorie, şi-şi evacuase dijmaşii, c-ajunsese satu' c-aşa mergea cum îl mâna Will Varner, aşa se dăduse pe brazdă, şi oamenii fără vorbă că mai bine făceau că se lăsau mânaţi, afară doar de n-ar fi vrut să trebuiască să plece să s-aşeze pe-un pământ pustiu, la douăjdouă de mile la sud-est de Jefferson.

Tânăru' McCarron era, de bună seamă, omu' să repare onoarea familiei Varner acolo, pe loc. După prima emoţie, toată lumea credea chiar c-aşa avea de gând să facă. Era copil unic al unei văduve cu stare de-undeva, de prin

Tennessee, pân' ce se-ntâmplase să nimerească nu-ştiu-unde-o fi fost de-i aranjase soarta lui să dea cu ochii de Eula Varner, cum aveau s-o păţească c-un an mai târziu avocatu' Stevens şi Manfred de Spain. Şi, fiind copil unic la mamă văduvă şi-nstărită, şi crescut la pension elegant pentru tineri de familie, te-ai fi putut aştepta, desigur, s-o şteargă fără măcar să stea să-i lege braţu' rupt, necum s-aştepte să-ntindă Will Varner mâna după puşcă.

Numai c-aţi greşi. Pentru că, din mijlocu' unei catastrofe-a naturii, nu numai că n-o ştergi – da' te-ai putea pomeni zvârlit de ea prin forţă centrifugă sau, dac-ai avea un dram de minte, ai încerca s-o eviţi. Da' nu-ţi schimbi gându' şi planurile-n mijlocu' ei. Sau poate că-n cazu' ăsta al lui, să fi şi vrut să rămână-n mijlocu' ăsteia anume, pân' să-i rupă şi mâinile, şi picioarele de-i mai rămăseseră, treabă la care-un număr de Quick-i şi de Tull-i, şi de Boockwright-i ar fi fost bucuroşi să-l ajute. Ca să nu mai vorbim că statul lui, chiar timpul ăla puţin cât l-a stat, la şcoala aia selectă, i-a vârât şi lui sub piele, chiar şi-aşa prin simplu contact, câte ceva din înaltele principii academice de onoare şi cavalerism. În orice caz, nu el a fost ăl' care-a lăsat baltă onoarea pătată-acum de muşte a familiei Varner. Eula-n persoană a fost aia care-a făcut-o. Aşa c-acuma, tot ce puteţi face e să staţi şi să-ncercaţi să vă imaginaţi. Cine ştie, poate că, la urma urmei, tot McCarron să fi fost de vină. Foarte posibil ca forţa aia centrifugă, care-ntâi nu l-a atins decât puţin, să fi-nceput p-ormă să-l cam turtească. Fenomenul ăsta pur natural, Eula, poate că nu s-aştepta să dea peste-un alt fenomen chiar tot atât de natural, da' cel puţin s-aştepta, sau măcar spera la ceva oricum destul de rezistent ca să riposteze fără să-şi rupă o mână sau un picior de la prima lovitură. Pen' c-a doua oară-ar fi putut să fie capu', şi asta-ar fi-nsemnat c-odată cu el şi viaţa, şi-atunci toată forţa şi clocotul, şi ne-nfricarea, şi cutezanţa făr-de margini de-a da şi-a lua, şi-a suporta urmările pe care le implică faptul de-a fi un fenomen natural feminin în momentul lui de minunăţie, s-ar fi irosit în zadar, aruncate-n vânt. Pen' că nu de dragoste vorbesc.

Fenomenele naturale n-au idee de ce-i aia dragoste, cum n-au idee nici de ce-i aia nelinişte şi nici de-ndoiala şi de neputinţa de care trebuie să fii capabil ca să-ţi poţi da seama ce-nseamnă aia aşteptare. Când ea şi-a zis, şi probabil că şi-a zis: *De* s-o *mai întâmpla vreodată-o chestie ca asta de la podu' de peste gârlă, îl curăţă de tot*, nu la soarta lu' McCarron se gândea ea.

Oricum, a doua zi de dimineaţă el nu mai era în sat. Presupun că Eula fusese a' care pusese-n lăcaş ce mai rămăsese din biciu' cabrioletei şi mânase cabrioleta-napoi până sus în deal. În orice caz, l-au trezit pe Will, şi Will, în cămaşă de noapte, (nici vorbă de puşcă: o să fie cândva, peste vreo douăşopt de zile, câteva-n plus sau în minus, nu mai ştiu, pân' să descopere el c-avea nevoie de puşcă; acuma n-avea decât instrumentele lui de veterinar), i-a legat braţu' să ţină măcar pân' s-ajungă-acasă sau undeva unde să vadă de el cineva mai de soi decât un doctor de vaci şi de catâri. Da' el s-a-ntors la Jefferson, o dată-n orice caz s-a-ntors, peste vreo lună, cam pe vremea când Eula probabil că descoperise că, dacă nu s-apucă ea să-şi schimbe repede condiţia, se schimbă condiţia singură. El chiar i-a dat poştaşului ceva bani să-i ducă un bilet scris special şi confidenţial pentru Eula. Da' n-a ieşit nici din asta nimic, aşa că-n cele din urmă-a plecat. Şi da, desigur, la vreo saiişcinci sau şaptej' de zile după noaptea aia de pomină, când cu scoaterea din luptă de-la podu' de peste gârlă – şi dacă v-aţi fi aşteptat să răzbată, din casa Varnerilor sau de p-aproape, vreun tărăboi oarecare v-aţi fi-nşelat şi pe chestia asta: doar că s-a anunţat la repezeală căsătoria, şi-asta atât de târziu, c-aproape să-i ia căsătoria-naintea anunţatului – Herman Bookwright şi cu Theron Quick au şters-o şi ei peste noapte pe nepusă masă din sat, cu toate că sunt convins că ei nu numai că se lăudau, da' şi doreau să fi fost socotiţi ei vinovaţii, şi Eula şi cu Flem s-au căsătorit; şi, după înc-o săptămână, cât i-a trebuit lu' Will să-l tragă pe sfoară pe Flem – cel puţin aşa credea el – şi să-l facă să se socotească achitat de zestrea Eulei cu conacu' părăsit al bătrânului

Franţuz, Eula şi cu Flem au plecat în Texas, adică destul de departe pentru ca, atunci când s-or întoarce, puiu' ăla nou de Snopes să aibă măcar un aer cât de cât legitim sau poate că, tot ce vreau eu să spun, e după canoane. Fără să mai punem la socoteală că Texasul fiind locu' unde era de presupus că el, plodu', petrecuse cea mai mare parte din viaţa sa prenatală, nimeni n-avea să aibă de ce să se mire că-i dăduseră dinţii la trei luni. Şi dacă, peste vreun an, când s-au întors la Moşia Franţuzului, s-ar fi găsit vro gură-rea să-şi vâre nasu' şi să se mire cum de izbutise fetiţa s-ajungă-atât de voinicuţă-n numa-n alea trei luni câte fuseseră cu totu', n-avea decât să-şi aduc-aminte că şi alea trei luni tot în Texas le petrecuseră.

Se făcuseră exact paisprezece luni de când tânăru' nostru McCarron începuse să umble pe sub fustă atunci, la prima întâlnire. Da' asta n-avea să ţină mult. Nu la un fenomen al naturii ca Eula. Ea pur şi simplu exista, respira, şedea cu copilaşu-n balansoar pe galeria din faţă a Varnerilor, în timp ce Flem cumpăra cu bani buni şaij'de dolari de-argint şi-i îngropa-n grădina de trandafiri de pe locu' conacului vechi, egzact acolo unde eu şi cu Henry Armstid, şi cu Odum Bookwright trebuia, fără să vrem, să dăm peste ei. Şi tot aşa, pur şi simplu existând şi respirând, şi şezând cu copilaşu-n căruţă-n ziua-n care s-au mutat la Jefferson ca să poată Flem să s-ocupe-activ de datu'-afară a' lu' Grover Winbush din ailaltă jumate de birt care fusese al meu şi-al lui Grover. Şi tot aşa, doar exista şi respira, da' acuma nu mai şedea pen' că probabil că şi-o maree până să nu se sinchisească dacă e pe calea cea bună şi-n-cotro trebuie s-apuce, şi ea, şi cu Flem, şi cu copilu şedeau acuma-ntr-un cort în dosu' birtului între două plimbări prin piaţă, pân' ce-n fine, Manfred de Spain, McCarron-ul care nici n-a tresărit, nici n-a dat înapoi când s-au ciocnit, când a ridicat privirea şi-a văzut-o. El care n-avusese niciunul din avantajele de-a fi copil unic de mamă văduvă şi bogată, trăind prin hotelurile Floridei şi frecventând trecător şcoli selecte prin Est, ci trebuise-n schimb să se mulţumească să fie fiu de fost ofiţer de

cavalerie confederat şi să-şi ia singur galoane la West Point în ceea ce tat-su ar fi numit armata yankee şi să se ducă-n Cuba ca locotenent şi să se-ntoarcă cu obrazu' ciopârţit pân' la bărbie de-o cicatrice de care oamenii – ăia de voiau să-l bată-n alegerile pentru primărie – lansau zvonu' că nu fusese deloc făcută de-o baionetă spaniolă, ci de-un sergent din Missouri, cu-o secure, la joc de cărţi pe bani: lucru care, de-o fi fost adevărat sau nu, nu l-a-mpiedicat cine ştie ce nici să s-aleagă primar la Jefferson, nici s-ajungă preşedinte la banca lui Sartoris, colonelu', când s-a ivit ocazia, ca să nu mai pomenim de ce s-a-ntâmplat între el şi Eula Varner Snopes când s-a ivit şi-aici ocazia.

De-avocat nici nu mai pomenesc. Nu ghinionu' l-a adus în drumu' ei, pen' că mareele nu ştiu nici ce-i aia ghinion, nici noroc. L-a adus soarta. A fost strivit din pură coincidenţă cum ar păţi o furnică de s-ar întâmpla pe-un drum pe care-un elefant ar socoti că-i vine mai bine sau mai la-ndemână să treacă. Nu c-ar fi fost născut prea devreme sau prea târziu, sau unde nu-i era locu'. S-a născut egzact la timp, numai că-nvelişu' n-a fost ăl' de-i trebuia. Soarta şi blestemu' lui să nu fie născut şi el într-unu' din învelişurile alea speciale de McCarron în loc de-unu' d-astea fragile, ai putea zice dintr-un văl virginal, ţesut din nestăvilite şi irealizabile năzuinţe, aşa cum îi hărăzise Ăl de Sus.

Vasăzică, asta era; se repezise cu capu-nainte-ntr-o bătălie din care tot ce putea spera mai bun era s-o piardă repede, pen' că orice aparenţă sau iluzie, cât de mică, de izbândă l-ar fi distrus ca o lovitură de trăsnet, şi-n timpu' ăsta Flem Snopes păştea calm pe păşunile astea noi ale Jeffersonului, locuind mai departe şi el, şi nevastă-sa, şi fetiţa în cortu' din dosu' birtului, Flem prăjind personal cârnaţii acum după ce Grover Winbush descoperise-ntr-o bună zi pe neaşteptate că jumatea lui de birt nu mai era a lui; p-ormă Rouncewell-ii, care credeau că tot ce madam Rouncewell numea Hotel Comercial când tot restu' lumii din Yoknapatawpha-i zicea pensiunea Rouncewell, descoperiră şi ei că făceau greşeală şi c-acolo stătea acum Flem Snopes cu toţi ai lui, că stătea

de vreo lună de zile, cât îi trebuise să-i dea pe Rouncewell-i afară, şi-n cortu' din dosu' birtului importase-acum, de la Moşia Franţuzului, alţi Snopeşi, care prăjeau cârnaţii, pen' că Flem personal era administrator, acuma, la uzina electrică; Manfred de Spain nu numai c-o văzuse pe Eula, da' o văzuse când era primar.

Şi-avocatu-i tot dădea-nainte, chiar şi când trebuia cel puţin o dată pe zi să-şi vadă rivalu' de moarte victorios şi cuceritor intrând şi ieşind din biroul primăriei, sau trecând încoace şi-ncolo, prin piaţă, cu EMF-ul lui roşu, de două locuri şi plin de-alămuri lucitoare cum nu se mai pomenise-n tot Missippi de nord, necum în Yoknapatawpha; până când cu chestia aia din aleea din dosu' clubului de dans la balu' de Crăciun când a-ncercat să se bată cu Manfred cu pumnii goi de l-a ridicat bărbatu' soră-sii din rigolă şi l-a ţinut cât să aibă timp Manfred să se care şi p-ormă l-a dus acasă-n baie să se spele şi i-a spus: „Ce dracu ţi-a venit? Nu ştii că nu eşti în stare să te baţi?" Şi-avocatu', plecat peste chiuvetă şi-ncercând să-şi oprească sângele din nas cu şerveţele de hârtie zicând: „Fireşte că ştiu. Da' ai putea să-mi dai o idee, un mijloc mai bun de-nvăţat?[w]

Şi tot aşa mai departe, pân' la lovitura aia desperată, atunci de mult, cu-afacerea cu-alama de la uzina electrică. Vreau să zic grămada aia de piese de-alamă uzate, robinete şi supape, şi bucăţi de ţeavă, şi cuzineţi, şi de-alde astea, care s-adunaseră-n uzină pân' ce-au dispărut odată toate, în al doilea an de domnie-a' lu' Flem ca administrator, cu toate că n-a existat nicio dovadă certă-mpotriva nimănui, nici chiar după ce-au dispărut şi supapele de siguranţă de-alamă de la amândouă cazanele şi s-a descoperit că-n locu' lor fuseseră-nşurubate nişte buloane de oţel; pân' la urmă revizorii contabili de la primărie au trebuit să se ducă la administrator şi să-l prevină, cu toate menajamentele, că alama dispăruse, şi Flem s-a oprit din mestecat cât să-ntrebe: „Cât face?" şi-a plătit, şi p-ormă, anul viitor, au verificat registrele din nou şi-au văzut că anu' trecut calculaseră greşit, şi iar s-au dus la el şi i-au dat să-nţeleagă

că data trecută făcuseră o greşeală, şi Flem iar s-a oprit atât cât să-ntrebe: „Cât face?” şi iar a plătit.

Reluând (vorbesc de avocat) lucrurile astea de mult trecute, după ce Flem nu numai că demisionase şi nu mai era de mult administrator, da’ chiar cumpărase două supape de siguranţă noi, din buzunaru’ lui, ca dar cetăţenesc făcut comunei; scoţând toate astea din nou la suprafaţă, sprijinit pe dovezi, a deschis acţiune ca să-l scoată pe Manfred din locu’ de primar, da’ judele Dukinfield s-a recuzat şi l-a numit pe judele Stevens, tatăl avocatului, să statueze el asupra cazului. Numai că noi n-am mai aflat nimic ce s-a-ntâmplat pentru că judele Stevens a evacuat sala şi a judecat, cum zic ei, pe cale de referé, numai avocatu’ şi Manfred, şi el, judele. Şi asta a fost tot; n-a ţinut mult deloc; Manfred a ieşit aproape imediat şi s-a dus înapoi la biroul lui de primar, şi zice povestea, legenda, cronica, sau cum vreţi să-i spuneţi, că avocatu’ stătea acolo-n faţa lu’ tat-su, cu capu’ puţin plecat, şi zicea: „Acuma ce să fac, tată? Ce pot să fac?”

Da’ era destul de bine dispus a doua zi de dimineaţă, când l-am condus la gară, că-şi luase o licenţă la Harvard şi făcuse şi Facultatea de Drept la Universitate la Oxford, şi-acuma pleca-ntr-un oraş din Germania tot ca să-nveţe. Da, dom’le, vioi şi bine dispus cât pofteşti.

— Iată-te, a zis. Uite, am ceva cu dumneata înainte de plecare: îţi trec făclia-n mâna dumitale personal. De-acu o să trebuiască să aperi singur reduta. O să trebuiască să duci singur sarcina-n spinare.

— Ce redută? Fac eu. Ce sarcină?

— Jeffersonul, a zis. Snopeşii. Crezi c-ai să le poţi ţine piept singur doi ani de zile? Aşa gândea el atunci: că-i trecuse; că-n fine scăpase pentru to’deauna de vraja Elenei, aşa c-acuma, tot ce trebuia să-l mai preocupe era ce-ar mai putea unelti-n lipsa lui Menelausii-Snopeşi în Yoknapatawpha-Argos. Ceea ce nu era rău deloc; asta o să-l liniştească puţin. O să aibă timp berechet, după ce s-o-ntoarce, să descopere că, până-n ziua de azi, nu s-a aflat om să-şi fi pierdut Elena, pen’ că tot restu’ vieţii, nu numai al ei,

da’ şi-al lui, ea n-o să-l lase să-i scape. Probabil, pentru că nu vrea.

Numai că n-a fost pe doi ani. A fost p-aproape cinci. Asta se petrecea pe la-nceputu’ primăverii lui 1914 şi-n vară-a venit războiu’, şi poate că el asta căuta – un război. Nu că spera, necum că s-aştepta să vină un război numai aşa, că i-ar fi convenit lui, pen’ că şi el, ca şi mulţi de la noi din ţară, nu credea c-avea sa vină un război. Da’ căuta ceva, indiferent ce, şi fără discuţie că un război i-ar fi venit la fel de bine ca şi orice altceva pentru că, indiferent ce i-ar fi putut spune raţiunea, acuma că-ntre ei şi Eula Snopes era un ocean întreg de apă, probabil că până şi instinctu’ îi spunea că doi ani de zile nici pe departe n-ar fi fost de-ajuns, nici pentru el şi nici pentru Elena, ca să se poată-ncrede cât de cât în risipitu’ vrăjii. Aşadar, chiar dacă el n-ar fi putut ghici c-o să vie-un război să-l scape, undeva în fundu’ gândurilor lui tot mai credea că providenţa o să scoată să-i ofere ceva pen’ că, vorba lui, Dumnezeu oricum e om de-onoare, n-o să-l ardă pe-acelaşi individ de două ori, cu-aceeaşi şmecherie, şi, mai ales, în acelaşi ambalaj original.

Aşa că şi-a avut războiu’ pe care l-a vrut. Numai c-o să vă-ntrebaţi – eu cel puţin m-am întrebat – de ce n-a intrat de partea nemţilor. Nu pen’ că era-n Germania şi că-i avea pe nemţi acolo la-ndemână-n juru’ lui, da’ pen’ că-mi spusese şi-altădată că, deşi ce-i mânase pe oameni peste ocean, până-n depărtările astea, să vină să-ntemeieze America, era cultura engleză, acuma-n momentu’ de faţă cultura germană era a’ care-avea legăturile cele mai strânse cu ramificaţiile moderne virile ale spiţei nordice a bătrânei rase ariene. Pen’ că, zicea el, legătura asta-i mistică, nu-i ce vezi, e ce-auzi, şi-arianu’ din ziua de azi, cel puţin în America, n-a avut niciodată niciun pic de-ncredere-n ce vede, da’ dimpotrivă crede to’deauna tot ce-aude şi nu poate dovedi; şi mai zicea că, după revoluţiile din 1848, cultura germană modernă nu numai că nu s-a ocupat, da’ ai putea spune c-a arătat chiar şi puţin dispreţ pentru tot ce se petrece-n exterioru’ omului, ce-i ajunge pe calea ochiului sau a pipăitului, ca de pildă

sculptura şi pictura, şi legile sociale care-i vin în ajutor; s-a ocupat doar cu cele ce-i ajung pe calea urechilor, ca muzica şi filozofia, şi tulburarea din mintea lui, haosul lăuntric. Ăsta era, zicea el, motivu' pentru care germana-i o limbă atât de urâtă, nu muzicală ca italiana şi spaniola, şi n-are nici, cum spunea el, precizia ambigenă a limbii franceze, ci e iritantă şi urâtă, ca să nu mai spun că-i şi plină de scuipat (cum zicea poetu': bărbaţilor le vorbeşti italieneşte, femeilor franţuzeşte şi nemţeşte le vorbeşti cailor), n-are nimic care să intervină, să-ţi distragă spiritu' de la ce-aud nervii şi glandele: ideile mistice, muzica încântătoare – zicea avocatu': muzica cea mai bună, de la inevitabilitatea matematică a lui Mozart, prin pasiunea dumnezeiască a lui Beethoven şi Bach, pân' la vacarmu' lui Wagner, tărăboi de lupanar combinat cu carnaval – care merg drept la inima arianului nordic modern şi viril, fără să-l silească să-şi pună mintea la contribuţie.

Numai că n-a intrat în armata germană. Nu ştiu ce minciuni le-o fi-ndrugat nemţilor să poa' să iasă din Germania şi să se ducă la duşmanii cu care luptau, nici ce minciuni o fi scornit pentru englezi şi francezi, ca să le explice cum se face că un student care vine de la o universitate germană nu prezintă niciun risc dacă se-nvârteşte prin locuri pe-unde-ar putea afla ce surprize li se pregătesc. Da' a făcut-o. Şi nu în armata engleză a intrat. A intrat în a' franceză: a oamenilor care, dacă te luai după el, toată vremea nu făceau decât să vorbească cucoanelor de amănunte echivoce. Şi nu mi-am dat seama de ce nici chiar patru ani mai târziu, când, în fine, l-am întrebat:

— După toate câte-ai spus despre-nrudirea cu cultura germană şi când aveai armata germană chiar acolo-n mijlocu' dumitale sau, în orice caz, erai dumneata în mijlocu' ei, şi tot te-ai simţit obligat să-i minţi sau să-i şmechereşti, ca să poţi să intri-n a' franceză. Pen' că tot ce mi-a răspuns a fost:

— Greşisem. Şi nu trecuse-un an de la asta când i-am zis. Chiar şi cu toată muzica aia superbă şi-ncântătoare, şi cu toate ideile alea mistice superbe, şi el n-a zis decât:

— Încântătoare-i şi-acuma şi superbă-i şi-acuma. Cuvântu' *mistic*, în el e greşeala. Şi muzica, şi ideile vin din obscuritate, din întuneric. Nu din umbră: din beznă, din tenebre. Omul are nevoie de lumină. Trebuie să trăiască cu strălucirea permanentă, deplină, violentă a luminii, în care umbra este delimitată, clară, unică şi personală: umbra unică a propriei rectitudini sau josnicii. Toate relele omeneşti trebuie să-i vină din obscuritate, din întuneric, unde nu-i nimic care să-l urmărească fără-ncetare cu forma propriei diformităţi.

De fapt, de-abia după alţi doi sau trei ani s-a-ntors acasă; s-a stabilit, şi Eula tot fără să aibă nimic alt' de făcut decât doar să respire, dispusese în ce-l privea pe el de tot restul vieţii lui atât cât o să-i fie necesară, integrând-o-n viitoru' fetiţei ăleia de unşpe-doişpe ani, şi eu i-am zis:

— Elena mergea în lumină. Şi el mi-a zis:

— Elena era însăşi lumina. De asta o mai putem vedea şi-acuma, neschimbată, nici măcar mai estompată, de la cinci mii de ani distanţă. Şi eu i-am zis:

— Şi cu-ălelalte de care vorbeai, ce-i cu ele? Ce-i cu toate Semiramidele şi Judithele, şi Lilithele, şi Franciscele, şi Isoldele? Şi el:

— Sunt cu totul altceva. Nu-s ca Elena. N-au strălucirea ei, n-au luminozitatea, n-au persistenţa ei. Asta din cauza că toate celelalte vorbeau. Ele se estompează pe zi ce trece în obscuritatea propriei oralităţi, înlăuntrul căreia s-au desfăşurat pasiunile şi tragediile lor. Elena-i altceva. Ştii dumneata că nu există un singur cuvânt rămas de la ea, în niciun moment din viaţa ei, în afară de-acel probabil „Da" pe care trebuie să i-l fi spus, atunci, lui Paris?

Vasăzică, aşa stăteau lucrurile. Fata aia de treişpe şi de paişpe, şi de cinşpe ani, care nu-ncerca să nu facă nimic, da-ncerca să scape de-a trebuit să meargă la şcoală ducându-se la timp şi ştiind lecţia ca să poată trece clasa, care probabil că nu s-ar fi uitat la el nici măcar atât cât să ţină minte că l-a văzut, descoperise deodată că pentru nu'ş-ce motiv omul ăsta-ncerca să cuprindă-n viaţa lui ceva din viaţa ei, sau să

facă viaţa ei să cuprind-o bună parte din viaţa lui de toate zilele, luaţi-o cum vreţi. Şi-avocatu' burlac, de două ori mai în vârstă decât ea, cunoscut mai mult sau mai puţin de toată lumea pentru că era şi procuror regional, ca să nu mai vorbim că-ntr-un orăşel ca Jefferson, de câte ori te duceai la bărbier să te tunzi, pân' la ora mesei te ştiau toţi cei cu drept de vot din ţinut. Aşa că tot ce găsiseră ei mai bun de făcut era să stea o dată sau de două ori pe săptămână, după-masă, când ieşea de la şcoală, câte-un sfert de ceas, în fereastră la *drugstore*, la moş Willy Christian şi ea, la mescioară-n faţa lui mânca o îngheţată sau o banană cu frişcă, în timp ce lui i se topea gheaţa-n paharu' cu Coca-Cola neatins. Nu chiar cel mai bun, da' singuru' lucru pe care-l puteau face, şi nu doar de dragu' ei, al reputaţiei ei, da' şi de-al voturilor, pen' că, de-acuma-n doi ani, s-ar putea ca unii să fie de părere că a cumpăra îngheţată fetiţelor de paişpe ani nu-i un titlu tocmai potrivit pentru postu' de procuror regional.

O-ntâlnea cam de două ori pe săptămână, aşa ca dintr-o-ntâmplare absolut neprevăzută, care arăta egzact atât de neprevăzută cât vă-nchipuiţi şi dumneavoastră: avocatu' pândind pe fereastră, de la el, de sus, din birou, de peste drum, până-ncepeau s-apară ieşind elevii din clasele mai mici, ăi de la *kindergarten* şi din clasa-ntâi, şi p-ormă, tot atât de-ntâmplător şi de neprevăzut se nimerea să fie-n colţ şi să-i taie drumu exact în momentu-n care treceau ăi din a şaptea sau a opta, sau a noua şi s-o ia deoparte şi la-nceput, o dată sau de două ori, ea a tresărit, a arătat puţin surprinsă; nu tulburată: doar puţin surprinsă, întrebându-se, poate, la-nceput, puţin, ce-o fi vrând. Da' nu multă vreme; a trecut şi-asta, şi, destul de curând, avocatu' se-ntâmpla să şi bea un deget sau două de Coca-Cola, dac-apuca să nu se-ncălzească prea tare. Până ce într-o zi i-am spus:

— Te invidiez, şi el s-a uitat la mine, şi i-am zis: Pentru norocu' dumitale, şi el face:

— Norocu' meu care? Şi eu zic:

— Dumneata, douăşpa' de ore pe zi eşti absolut cufundat

în treburi. Majoritatea oamenilor nu-s. Aproape nimeni nu-i. Da' dumneata eşti. Faci singuru' lucru de pe lume pe care trebuie să-l faci, da-i şi singuru' lucru de pe lume pe care ţii cel mai mult să-l faci. Şi, ca şi cum n-ar fi fost şi-aşa de-ajuns, sunt în afacerea asta tot atâtea sau poate mai multe complicaţii tehnice interesante decât dacă le-ai fi inventat dumneata pe ele, în loc să te fi inventat ele pe dumneata. De dragu' reputaţiei ei, dumneata trebuie să faci totu' la lumina zilei, în ochii aceluiaşi public, care-ar compromite-o definitiv dac-ar găsi şi-ndată ce-ar găsi vreodată vreo ocazie, da' care probabil că nici n-ar fi bănuit că ştiţi unu' cum îi zice ăluilalt dac-aţi fi ţinut-o secret. Nu se cheamă asta să te afli-n treabă?

Pen' c-acuma vraja se rupsese, înţelegeţi, scăpase-n fine, se liberase de serafimu' prăvălit în infern. Eula însăşi îi dăduse-un balsam, o alifie de leac pentru degetu-ăl mare şi-amar despre care zic poeţii c-orice bărbat o dată-n viaţă tot trebuie să muşte: fata asta de treişpe şi p-ormă de paişpe, şi p-ormă de cinşpe ani, şezând cu el la o masă în *drugstore* la Christian, poate de două ori pe săptămnă-n intervalele dintre alea două-trei săptămâni pe an, în care madam Flem Snopes şi cu fiică-sa plecau întâmplător undeva-n vilegiatură, egzact în acelaşi timp în care-ntâmplător Manfred de Spain era şi el plecat într-a lui – nu Primaru' de Spain, ci Bancheru' de Spain acuma, pen' că colonelu' Sartoris abandonase prezidenţia băncii pe care-o-ntemeiase el şi cu tatăl lui De Spain, şi cu Will Varner într-o dimineaţă, când intrase nepot-su cu automobilu-n şanţ, venind la oraş, şi-acuma Manfred de Spain era preşedintele băncii lăsând birou' de primar şi luându-l p-ăl de preşedinte chiar în momentu-n care, mai mult sau mai puţin întâmplător, Flem Snopos înceta de-a mai fi fostul administrator la uzina electrică şi-ncepea să fie vicepreşedintele băncii, schimbând în acelaşi timp şăpcuţa de stofă cu care venise la Jefferson (doar schimbând-o, nu abandonând-o, pen' că legenda zice c-a vândut-o unui băiat de negru, cu zece cenţi. N-ar fi fost o afacere proastă, pen' că cine ştie dacă nu cumva ceva din perspicacitatea lui

financiară nu transpirase-n ea.) cu o pălărie de pâslă cum purtau plantatorii, potrivită cu noua sa situaţie şi ocupaţie.

Oh, da, desigur, vraja se rupsese, avocatu’ scăpase, se-ntâmpla acum să şadă chiar şi singur în fereastră la Christian şi gheaţa să i se topească-n paharu’ de Coca-Cola până să se-ntoarcă ele, poate ca să fie gata antrenat când or trece ăle două coincidenţe simultane şi-o să se deschidă iar şcoala, un alt an, proaspăt, de câte două după-mese pe săptămână – cu condiţia, fireşte, ca fetişcana de şaişpe şi de şapteşpe ani să nu dea între timp peste-un Hoake McCarron sau un Manfred de Spain pentru uzu’ propriu şi-atunci avocatu’ să poată zice ca ăla din carte: *Ce vezi dumneata nu-s lacrimi. Ţi se pare dumitale că sunt, da’ nu-s.*

Şaişpe ani, şapteşpe, mergând pe opşpe-acuma, şi-avocatu' tot îi mai împrumuta cărţi şi-o-ndopa de două ori pe săptămână cu îngheţată de fructe şi banane cu frişcă, aşa că-n orice caz Jeffersonul îşi închipuia că ştie după ce umblă avocatu’, fie că el recunoştea sau nu. Şi Eula bineînţeles că ştia, de cinci-şase ani de zile ştia foarte bine ce urmărea. Cum se-ntâmplă când e vorba de-un câine, poate că nu chiar un câine cine-ştie-ce, da-n orice caz un câine zdravăn şi sănătos, cum s-ar zice-un câine adevărat, care arată să fie fără stăpân şi s-ar părea că manifestă un fel de preferinţă pentru tovărăşia dumitale, şi dumneata nici după cinci-şase ani de zile nu eşti cu totul convins că n-ai să dai niciodată peste-un alt câine şi chiar în ăi cinci-şase ani care-au trecut şi chiar şi după alţi cinci-şase ani care-or să treacă n-ai avut şi n-o să ai personal nevoie de câinele ăsta-anume şi totuşi n-are niciun rost să-l goneşti şi să te lipseşti de foloasele şi de calităţile lui, de ce-are bun în el, chiar dacă n-ar fi decât fidelitatea şi devotamentu’, sau să laşi să pună altu’ mâna pe el. Sau să zicem că ai o fată, şi fata creşte; cu cât trec anii şi se face mai mare, cu-atât o să ai mai multă bătaie de cap de pe urma ei, o să-ţi ia din timp şi-o să te-ncurce-n treburi: şi-n cazu’ ăsta, nu numai că s-ar putea ca fidelitatea şi devotamentu’ să se-ntâmple să-ţi vină bine şi de folos, da’ chiar şi câinele-ar putea să-ţi fie, pen’ că şi el e-n stare de

fidelitate şi devotament, chiar şi multă vreme după ce-a pierdut orice speranţă să mai capete vr'un os.

Asta-i ce-şi închipuia lumea la Jefferson. Da' nu eu. Cine ştie, cu toate că se descotorosise de Hoake McCarron chiar după ce-şi dăduse seama că-i însărcinată, poate că sunt totuşi momente când chiar şi femei care-s adevărate fenomene-ale naturii sunt în primul rând femei, fie că vor sau nu. Aşa că eu cred că femeile nu-s mult mai altfel decât bărbaţii: că, dacă unui bărbat nici nu-i vine greu, nici nu-l sperie să se recunoască drept tatăl primului copil al femeii pe care-a iubit-o şi pe care-a pierdut-o, şi nici pân-acum nu şi-o poate şterge din minte, indiferent de câţi alţi bărbaţi au ajutat-o să-l facă, n-o să-i vină greu nici femeii ăleia să pună copiii făcuţi cu-o duzină de bărbaţi în spinarea aceluiaşi tată care-a pierdut-o şi care nu i-a pretins niciodată nimic decât să-i accepte devotamentu'.

Şi cum tot femeie era şi ea, probabil că Linda, când a ajuns la treişpe sau paişpe ani, sau poate chiar îndată ce i-a trecut acea primă tresărire, care probabil c-a fost pe la a doua sau a treia îngheţată, o fi socotit de la sine-nţeles că-şi dă şi ea seama încotro ţinteşte el. Şi-ar fi greşit. Nu era omu'. S-o formeze şi p-ormă să se-nsoare cu ea, nu era avocatu' om de-aşa ceva. Pentru-aşa ceva, nu de ea ar fi avut el nevoie – vreau să zic că pentru viaţa simplă şi firească, şi normală, de necontenite conflicte conjugale şi sexuale, dusă până la divorţ, ar fi fost bună orice femelă culeasă din grămada ălora care ieşeau de la şcoală sau se rezemau de barul lui Christian. Numai că n-ar fi fost la valoarea efortului lui. El trebuia să fie singurul şi unicul specimen de gen masculin din tot mediul ei ambiant posibil, care nu numai să-şi dea seama că ea avea încă un suflet apt de-a mai fi salvat de la ceea ce el numea Snopesism: o forţă şi-o putere-atât de-ndărătnică şi de-afurisită, încât să fie-n stare să se pună-n joc ca s-o smulgă din credinţa ei de doişpe-treişpe ani c-ar fi rudă de sânge, când ea în realitate nu era rudă deloc, şi asta n-o putea face nimeni altu' din câţi ştiuţi şi cunoscuţi decât numai el – bula subţire de sticlă suflată, undeva-nlăuntru' ei,

ca o minge de-alea, colorată şi lucioasă-n echilibru pe-un nas de focă, fragilă şi totuşi imună, mereu la aceeaşi fragilă distanţă de două degete deasupra gunoaielor şi murdăriei Snopeşilor, cât nu se-mpiedica foca sau n-aluneca, sau nu era neatentă.

Aşa că tot ce-ncerca el să facă era s-o scoată din Jefferson sau, şi mai bine, şi mai sigur, s-o scoată de tot din Missippi, începând cu cele nouă luni ale anului şcolar pân' o să dea cineva peste ea, s-o ia de nevastă şi să plece de-a binelea – un optimist pur şi simplu, şi imaculat cum nu s-a mai pomenit pe lume, pentru că nu era om să nu ştie că motivu' pentru care Flem Snopes era vicepreşedinte la banca lui De Spain era exact motivu' pentru care fusese administrator la uzina electrică: în primul caz, oamenii care voiau să-i zâmbească Eulei Varner trebuiau să fie în stare măcar să rostească numele lui Flem Snopes şi-n al doilea, De Spain trebuia să se plimbe cu el, cu Flem Snopes, ca să cunoască zestrea electorală a lu' Will Varner să se poată el alege preşedinte. Şi singuru' motiv pentru care Will Varner nu s-a folosit niciodată de posibilităţile de a-i plăti lu' Flem pe chestia cu Conacu' Franţuzului, pe care Will îl crezuse că nu face doi bani până nu mi l-a vândut Flem mie şi lu' Odum Bookwright, şi lu' Henry Armstid, pe juma' din birtu' meu şi-a' lu' Grover Winbush, şi pe banii gheaţă a' lu' Odum Bookwright şi pe ipoteca de douăs'te de dolari pe pământu' lu' Henry Armstid minus ăi cinci sau şase dolari, sau câţi vor fi fost pe care nevasta lu' Henry-ncercase să-i ferească de el şi-i îngropase lângă magazie, era chiar motivu' pentru care Eula nu-l lăsa pe Flem pentru ca să se mărite cu De Spain: că, rămânând măritată cu Flem, păstra pentru fată un cămin şi-un nume, pe care altminteri le-ar fi pierdut. Aşa că, dacă fata ar fi apucat să se mărite sau, în orice caz, să se stabilească definitiv în altă parte decât la Jefferson, n-ar mai fi avut nevoie nici de numele lu' Flem şi nici de casa lui, aşa că Flem n-ar mai fi avut priză asupra ei, a Eulei, şi el însuşi ar fi rămas pe dinafară, şi asta Flem o ştia foane bine.

Numai avocatu' n-o ştia. El până-n ultimu' moment a

crezut că Flem o să-l lase s-o scoată pe Linda din Jefferson, s-o lase să plece undeva, unde primul tânăr necunoscut ivit în cale să se poată-nsura cu ea, şi-atunci Eula să-l lase şi să se termine cu el. El – adică avocatu' – îi dăduse cărţi să citească încă de când avea paişpe ani şi, chipurile, făcea cu ea un fel de examen cât i se topea gheaţa-n Coca-Cola. Da' ajunsese să meargă pe şapteşpe, la primăvară avea să iasă absolventă şi el începuse să-i comande prospecte de la şcoli ultraselecte de pe lângă Harvard.

Şi-acuma vine partea pe care n-o ştie nimeni decât avocatu', care natural că n-a spus niciodată nimănui nimic. Aşa că trebuie, cum ar zice el, să faceţi supoziţii plecând de la fapte concrete: nu numai cărţile pentru formarea spiritului şi prospectele de şcoli grămădite-n teancuri prăfuite la el în birou, ci şi şedinţele de îngheţată sunt acum de domeniul trecutului. Pen' c-acuma ea se ducea şi se-ntorcea de la şcoală pe străzi lăturalnice. Până când, în cele din urmă, poate că-ntr-o săptămână, şi-a dat şi avocatu' seama că fata-l evită. Şi şcoala se termina în mai puţin de două luni, nu era timp de pierdut. Aşa că-n dimineaţa aia avocatu' s-a dus personal să discute cu mama ei şi nici asta n-a spus-o niciodată nimănui, aşa c-acuma trebuie să presupunem ceva mai mult decât ne-ajută dovezile. Pen' că şi eu tot p'ân locuri ca Moşia Franţuzului am copilărit şi cu-acelaşi decor şi-acelaşi mediu din care s-a ridicat Flem Snopes, trăgându-se singur de urechi în sus, neajutat de nimeni, dacă nu-l puneţi la socoteală pe Hoake McCarron. Aşa că tot ce-aveam de făcut era să-mi închipui că mă cheamă Flem Snopes şi că unica priză pe care-o aveam pe banii lu' Will Varner o aveam prin fiică-sa şi, dacă pierdeam şi bruma de priză pe care-o aveam, pe nepoată-sa, fiică-sa-mi scăpa de tot din mână. Da' uite c-apăruse-un blestemat de-ncurcă lume, un outsider cu-o serie-ntreagă de planuri gata făcute ca s-o mute pe nepoata asta undeva de unde, dacă ea ar fi avut un dram de minte măcar, n-o mai vedeam niciodată. Şi, cum fata mă răbdase, uite se făceau opşpe ani, normal, numai de dragu' nepoatei, răspunsu' era simplu: tot

ce trebuia să fac era să mă duc la ea şi să-i zic: „Dacă-i dai voie fetei să plece la şcoală, dau în stambă toată daravera cu De Spain şi n-o să mai aibă casă nici de un' să plece, necum un' să se-ntoarcă de Crăciun şi-n vacanţă".

Şi, cum, în primii ei opşpe ani, Eula a respirat şi ea-n acelaşi decor şi-n acelaşi mediu de la Moşia Franţuzului, poate că tot ce am de făcut e să-mi închipui că mă cheamă Eula Varner şi-atunci am să pot să-mi dau seama ce i-a răspuns ea avocatului: „Nu. Să plece la şcoală nu se poate, da' poţi să te-nsori cu ea. Asta o să rezolve totul". Pricepeţi? Pen' c-o fidelitate şi-un devotament de felu' ăsta, care te ţine-atâta vreme fidel şi devotat fără măcar să te mai aştepţi la vr'un os, nu numai că era prea de preţ ca să-l laşi să-ţi scape, merită chiar să fie răsplătit. Pen' că poate că sentimentu' total de satisfacţie şi de plenitudine de-a fi Elena era mai mare decât puteau împlini o mie de Paris-i şi de McCarron-i, şi de De Spain-i. Vreau să zic nu doar o inepuizabilă capacitate de pasiune, ci de putere: puterea nu numai de-a atrage şi de-a fermeca, şi de-a consuma, ci puterea şi capacitatea de-a dărui şi de-a răsplăti; puterea de-a atrage la tine nu mai mult decât poţi cuprinde, pentru că vorbele „nu pot cuprinde" şi „Elena" nici măcar nu sunt din aceeaşi limbă, ci de-a atrage la tine atât de mult, mai mult decât ar fi posibil să poţi avea nevoie, încât să-ţi poţi chiar permite să dai încolo ce-ţi prisoseşte, să fii risipitor – numai că eşti Elena şi nu poţi da nimic încolo din ce-a fost vreodată al tău: tot ce poţi face e să-mparţi şi să răsplăteşti fidelitatea şi poate chiar pentr-o clipă să-l domoleşti şi să-i alini durerea. Şi să fii şi crudă, prodigă şi-n cruzime, pentru că eşti Elena şi-ţi poţi permite; trebuie să fii Elena ca să fii atât de crudă şi-atât de darnică-n cruzime, şi să rămâi totuşi nevătămată şi imună, zicându-i probabil pe numele mic şi asta tot pentru prima oară: „Ia-o de nevastă, Gavin".

Şi s-a văzut pe faţa lui nu doar o tresărire şi-un pic de mirare, cum văzuse el atunci pe-a Lindei, ci teroare, spaimă, nu c-o să trebuiască-atât de repede să spună „Nu" şi nici măcar că-i ceruse una ca asta, pentru că el credea că făcuse

el sujestia asta şi-o şi rezolvase pentru to'deauna cu multă-multă vreme-nainte. Ci pentru că tocmai ea venise să-i facă o asemenea su-jestie, ca şi cum de-atunci de când nu mai era-n stare să mai aibă nicio speranţă, de-atunci din momentu-n care-nţelesese că şi Manfred de Spain dăduse cu ochii de ea, de-atunci descoperise cum se poate trăi fără să fii în război cu speranţa, pen' că el era unicul om pe lume care să ştie că n-avusese niciodată niciun fel de speranţă. Da' acuma, când ea-i spunea drept în faţă şi cu glas tare, era ca şi cum ar fi spus în gura mare că el n-ar fi trebuit să fi avut niciodată vreo speranţă, chiar dacă Manfred de Spain n-ar fi dat niciodată cu ochii de ea. Şi, dac-ar fi putut măcar să fi spus „Nu"-ul ăsta destul de repede, atunci poate c-ar părea că activmente ea n-a zis ce zisese, şi el n-ar fi încă pierdut.

Cel puţin nu era nimeni pe-acolo, niciun outsider s-audă, aşa că poate că pân' să vină ianuarie el o să fie-n stare să creadă că toate astea nici măcar n-au fost rostite; ca un miracol; ce nu crezi, nu vezi. Minune, curată minune-n orice caz, cât de puţin îi trebuie omului ca să poată răbda, să poată trece peste aproape-orice. Şi chiar aşa s-a şi-ntâmplat – o minune-adică – în ianuarie: Linda absolvise-n primăvară şcoala secundară şi-n toamna următoare intrase la un pensionat de domnişoare, de unde se-ntorcea acasă-n fiecare seară, şi tot acasă stătea şi sâmbetele după-masă şi duminicile toată ziua, aşa că Flem putea să n-o scape din mână. P-ormă, imediat după Crăciun, s-a aflat cum că ea s-ar retrage de la pensionat şi c-o să se ducă la Oxford să între la universitate. Da, dom'le, la cincizeci de mile de Flem, şi ziua, şi noaptea drept în mijlocu' unui viespar de vreo cinci sau şase sute de burlaci sub douăşcinci de ani, şi-oricare din ei s-ar fi putut însura cu ea, numai să fi avut doi dolari în buzunar, pentru taxă. Curată minune, în special după ce m-am întâlnit într-o zi cu Eula pe stradă şi i-am zis:

— Cum ai făcut de-ai reuşit? Şi ea face:

— Reuşit, ce? Şi eu zic:

— Să-l convingi pe Flem s-o lase să se ducă la universitate, şi ea face:

— N-am reuşit nimic. A fost ideea lui. El i-a dat voie, fără nici măcar să mă-ntrebe pe mine. Nici nu ştiam c-are de gând s-o lase. Numai c-ar fi fost de-ajuns cât stătusem la Moşia Franţuzului, făr' să fi fost nevoie şi de ăi şaişpe sau şap'şpe ani în ambianţa de la Jefferson ca să văd ce putea să vadă până ş-un orb: că Flem Snopes nu făcea negoţ de minuni: că el prefera bani gheaţă sau măcar o buca' de hârtie iscălită cu degetu' p-un X. Aşa c-atunci când totu-a fost gata şi terminat, Eula moartă şi De Spain plecat şi el din Jefferson pentru to'deauna şi Flem acuma preşedinte la bancă şi chiar locuind în casa strămoşească-a lu' De Spain renovată şi Linda plecată cu newyorkezu' ei de bărbat să lupte-n Spania şi când în fine avocatu' mi-a spus puţinu' pe care activmente-l ştia, am avut proba că tot ce presupusesem eu, aia fusese. Pen' că fireşte, toţi copiii Elenei trebuiau să moştenească puţină generozitate, chiar dacă nu puteau moşteni mai mult de-a milioana parte din cât dăruise mama lor, ca s-aibă din ce fi generoşi. Şi să nu mai pomenim de băiatu' ăla, de McCarron, care dacă n a fost făcut să reziste la mai mult decât la chestia aia de la podu' de peste gârlă, a fost măcar destul de brav sau destul de nesăbuit ca să-ncerce. Aşa că probabil că Flem ştia dinainte că n-o să trebuiască să se târguiască cu ea, să dea ceva în schimb. Tot ce trebuia era doar să facă tot ce probabil c-a şi făcut: s-o prindă după ce ea renunţase şi se resemnase-n alea trei luni la gându' că renunţase şi p-ormă să-i zică: „Hai să ne-mpăcăm. Renunţă la şcolile alea din Est şi-atunci poate c-ai putea să te duci la universitate la Oxford". Pricepeţi? Oferindu-i ceva care-n toţi ăi paişpe sau cinşpe ani de când îşi putea ea aduce aminte că-l ştia, nici nu visase măcar vreodată c-o s-o facă.

Şi pe urmă ziua aia din aprilie; ea era la universitate acolo, la Oxford, se dusese-ndată după Anu' Nou. Eu tocmai plecam la Rockyford, să-i livrez lu' madam Ledbetter maşina de cusut nouă, când m-a oprit Flem în piaţă şi mi-a oferit juma' de dolar să-l duc un minut pân' la Varner la prăvălie. Era destul de important, dacă-mi dădea mie o juma' de dolar

când poştaşu' l-ar fi dus gratis; destul de secret să nu rişte un vehicul de piaţă: poştaşu' l-ar fi dus şi-adus gratis, da' ar fi durat toată ziua şi, dac-ar fi luat un automobil l-ar fi lăsat la Varner în poartă-n mai puţin de-un ceas.

Destul de secret şi destul de important ca să-l facă pe Will Varner să dea năvală-n casa fie-sii şi-a lu' gineri-su, la Jefferson, a doua zi pân' să nu răsară soarele şi cu destul tărăboi ca să-i trezească pe toţi vecinii pân' ce l-a potolit cineva (Eula, fireşte). Aşa că trebuie să facem iar supoziţii pornind ca şi-altădată de la câteva fapte: de la conacu' ăla vechi al Franţuzului, pe care Will îl făcuse donaţie lu' Flem, crezând că n-are nicio valoare, pân' ce mi l-a vândut Flem mie şi lu' Odum Bookwright şi lu' Henry Armstid (scăzând, desigur, ăi şaij'de dolari de-argint veritabil, pe care Flem a trebuit să-i investească-n fosta grădină de trandafiri cu lopata şi-unde noi – sau oricare-alţi Ratliff şi Bookwright, şi Armstid întâmplaţi la-ndemână p-acolo – să dăm peste ei). Şi de la scaunu' ăla de preşedinte de bancă, pe care noi acuma ne dădeam seama că Flem pusese ochii încă de pe când îl luase Manfred de Spain de la colonelu' Sartoris. Şi de la fata aia care-apucase să moştenească generozitate de la maică-sa şi se pomenise pe negândite că-i mai pică-o porţie, pe care nu numai că nici prin cap nu-i trecuse s-o aştepte, da' probabil că nici măcar nu-şi dăduse vreodată seama cât de mult urma să-aibă nevoie de ea până-n ziua când a căpătat-o pe nimic.

Ce-a dus Flem atunci în ziua aia la Moşia Franţuzului a fost un testament. Poate că Linda, după ce-i trecuse-n cele din urmă emoţia când văzuse că-i dă voie să se ducă la şcoală, după ce, de-atâta vreme, renunţase la orice speranţă, chiar dacă nu mergea mai departe de Oxford, poate c-atunci când şi-a aruncat ochii-n jur şi şi-a dat seama de la cine-i vine voia asta, pur şi simplu n-a mai putut suporta să-i fie obligată. Numai că eu nici asta nu cred. Nu era nici măcar picul ăla de mărinimie şi de generozitate, adică tot ce-ar putea moşteni un copil de Elenă, de la ea pentru că până şi-ntr-un copil de Elenă jumate tot e alterat, e zămislit cu ceva

sub valoarea Elenei, pen' că, nu-i aşa, nici chiar Elena nu putea să facă singură copii. Linda simţea nevoia nu numai să dea. Simţea nevoia să fie necesară: nu numai să fie iubită şi dorită: să fie necesară; şi poate c-acuma era prima oară-n viaţa ei c-avea ceva pe care cineva nu numaică-l dorea, da' că-i şi trebuia.

Era un testament; fireşte, Eula i-a spus avocatului. Poate că Flem însuşi să-i fi sugerat Lindei ideea; greu n-ar fi fost. Da' nici asta nu cred. N-a avut nevoie; o cunoştea destul de bine ca să meargă la sigur, tot aşa cum şi ea îl cunoştea destul de bine ca să meargă la sigur. Linda a ajuns ea singură la ideea asta, când şi-a dat seama c-atâta vreme cât el trăia şi respira, şi-l chema Flem Snopes, n-o să-i dea niciodată voie să plece din Jefferson pentru niciun motiv. Şi ea se-ntreba neputincioasă şi desperată: *Dar de ce? De ce*f? pân' ce-n fine a găsit răspunsu' – un răspuns care poate că nu sta cine-ştie-ce în picioare, da' ea n-avea decât şaişpe sau şapteşpe ani atunci, în care şaişpe sau şapteşpe ani descoperise că unicu' lucru care-i era lui drag erau banii. Probabil că ea ştia câte ceva şi despre Manfred de Spain. Jeffersonu' nu-i chiar atât de mare, dacă de fapt există vreun oraş care să fie mare. Ca să nu mai pomenim de alea două sau trei săptămâni de vacanţă vara la mare sau la munte, sau unde-o fi fost când aşa, deodată, cine altu' apărea decât vecinu' nostru din Jefferson, întâmplându-se-aşa nu-ştiu-cum să se fi nimerit să-şi ia şi el concediu de la bancă tocmai în acelaşi timp şi-n acelaşi loc. Şi-atunci, ce altceva putea ea să-şi zică? *Banii lu' bunicu-s ce vrea el, şi unica, şi singura lui şansă să pună mâna pe ei e prin mama şi prin mine, aşa că el îşi închipuie că eu odată plecată de la el, priza lui asupra noastră a amândurora dispare şi mama o să-l lase şi o să se mărite cu Manfred, şi-atunci orice speranţă la banii lu' bunicu-i pierdută pentru to'deauna.*

Da' pe de altă parte omu' ăsta care de şaişpe sau de şapteşpe ani arătase că nu ţinea la nimic decât la bani şi c-ar fi în stare să facă orice i-ai su-jera ca să mai scoat-un dolar, omu' ăsta vine la ea de la sine şi fără niciun fel de presiune

de la nimeni, şi fără să ceară ceva în schimb, şi zice: *Poţi să pleci la şcoală dacă tot mai ţii; numai că, măcar acum la-nceput, rămâi mai aproape de casă, la Oxford;* în realitate spunând: *Am greşit. Nu mai vreau să stau de-a curmezişu-ntn tine şi viaţa ta, cu toate că-s convins că trebuie să renunţ la orice speranţă de-a mai pune mâna pe banii lu ' bunică-tu.*

Aşadar, ce altceva putea ea să facă decât ce făcuse, de fapt răspunzându-i în gând: *Dacă de-abia acuma-ai priceput că banii lu' bunicu ' nu fac cât face viaţa mea, asta ţi-aş fi putut spune din capu'locului; dacă mi-ai fi spus de-acu doi ani că toată chestia nu era făcută decât de frică, te-aş fi liniştit de-atunci...* şi (mi-a spus asta chiar avocatu' nostru) imediat ce s-a-nscris la universitate, s-a dus acolo la un avocat din Oxford şi a redactat un testament, în care orice parte i-ar veni cândva, din averea lu' bunică-su sau a maică-sii, i-o lăsa tatălui ei, Flem Snopes. Fireşte, nu stă-n picioare cine-ştie-ce nici asta, da' ea n-avea decât opşpe ani şi asta era tot ce credea c-avea de dat, că putea fi dorit de cineva sau să-i trebuiască cuiva; şi-afară de asta, cât stătea-n picioare şi cât nu avea să s-arate după ce-o să poată stoarce Flem de la moş Will Varner, când o să i-l arate.

Aşa c-atunci, dimineaţa, la zece şi ceva, am oprit nu la prăvălie, unde-ar fi fost Will la ora aia, am oprit la el acasă, la poarta din faţă, doar atât cât să aibă Flem timp să coboare, să se ducă până-n casă şi să se-ntâlnească (cred că cu madam Varner), şi doar cât să se fi răsucit pe călcâie şi-a şi ieşit din casă, şi s-a-ntors, şi s-a urcat în furgonetă, şi, după cât se pare dimineaţa la *breakfast,* care la ei se lua cu toată familia pe la două noaptea, madam Varner şi-a adus aminte sau s-a hotărât, sau în fine, oricum, i-a dat lui Will hârtia pe care gineri-su i o lăsase cu-o zi-nainte s-o vadă. Şi la răsăritu' soarelui Will sculase din somn toată strada Snopeşilor cu răcnetele lui la Flem în casă, pân' ce l-a făcut Eula să tacă. Şi pe la vremea când la noi, la Jefferson, se socoteşte că-i timpu' normal pentru *breakfast,* Manfred de Spain era şi el acolo. Şi-atunci s-a-ncurcat. Flem îl mai trăsese-odată pe sfoară pe Will Varner, când îi luase pe

nimic conacu' vechi şi locu' Franţuzului, p-ormă schimbase politica şi se folosise din nou de el ca să se-aleagă pe sine vicepreşedinte şi pe Manfred de Spain preşedinte la banca lu' Sartoris, colonelu', şi-acuma a treia oară, o trăsese pe sfoară pe nepoată-sa, făcând-o să-i dea un act de renunţare la jumate din averea lui în numerar, de care pân' acum nici chiar Flem nu reuşise să s-atingă. Şi Flem, care nu voia decât să demisioneze Manfred de Spain de la bancă, ca să poa' s-ajungă el preşedinte, ar fi fost foarte bucuros dacă treaba asta s-ar fi făcut pe tăcute şi discret, şi-n tot secretu', în familie cum s-ar zice, Will Varner su-jerându-i simplu şi amical lui Manfred de Spain să demisioneze de la bancă în schimbu' hârtiei semnate de Linda, lucru care-ar fi mers cu oricine şi-o să mai şi meargă cu-oricine, da' nu cu Manfred; probabil că Eula i-ar fi putut manevra pe toţi, pe oricare, numai pe el nu. Cicatricea aia-n obraz o fi fost pen' că-nfipsese-un drapel pe-un vârf de deal în Cuba sau pen' că năvălise cu el peste-un tun sau o redută, sau poate că i-o făcuse toporişca atunci la jocu' de cărţi cum pretindea zvonu' lansat de fostu' primar când cu-alegerile. Da' cel puţin o avea pe faţă, şi nu la spate, aşa că s-ar fi putut, dacă-i dădea unu' cu-o ţeavă de plumb în cap, să-i fure portofelu' cât zăcea lungit pa jos, da' nu exista nici Snopes, nici nimeni să i-l ia doar amenin ţându-l cu ceva care-n ochii ăluia-ar fi trebuit să fie-un pistol. Şi Eula-n mijlocu' lor, ea care probabil c-ar fi putut manevra pe-oricine numai pe Manfred nu, ea care-i închisese gura şi lui Will nu putea să i-o-nchidă lui Manfred. Ea care-şi cheltuise nouăşpe ani din viaţă făr' de-o singură săptămână, doar ca să ţină laolaltă-un cămin în care să crească Linda şi-n care să trăiască-aşa ca să n-aibă niciodată nevoie să zică: *Alţi copii au ce n-am avut eu niciodată;* şi iată că Eula trebuia s-aleagă ea, acolo, atunci, pe loc: *Dac-aş fi o fată de opşpe am, ce-aş prefera: să se trâmbiţeze-n tot oraşu ' că mama s-a sinucis sau să fie condamnată de lumea-ntreagă drept curvă?* Şi pân' a doua zi la prânz tot Jeffersonul ştia cum că-n după-masa din ajun ieşise-n oraş şi se dusese la un salon de înfrumuseţare, ea

care-n viaţa ei nu călcase pragu’ vreunuia pentru că n-avusese niciodată nevoie, şi-şi ondulase păru’ şi-şi dăduse unghiile cu lac, şi se-ntorsese-acasă, şi mâncase după cât se pare sau în orice caz stătuse la masă pentru că de-abia pe la unsprezece a luat pistolu şi i-a scos piedica. Şi a doua zi de dimineaţă avocatu’ şi cu soră-sa s-au dus cu maşina la Oxford şi-au adus-o pe Linda; o nenorocită de pură coincidenţă că toate astea au trebuit să se-ntâmple exact cu-o săptămână-nainte de-a împlini ea nouăşpe ani. Da’ Flem, îndată ce-a avut în mână testamentu’, normal că şi-a-nchipuit că Will Varner o să vrea să-l vadă cât mai repede, fiind parte interesată; da’ Will n-a avut niciodată niciun fel de motiv s-aleagă tocmai ziua aia anume ca să vină-n oraş, la două ceasuri după ce-a dat cu ochii de hârtie. Putea foarte bine să fi aşteptat două săptămâni, sau chiar şi-o lună, şi p-ormă să vină, pen’ că nu-l zorea nimeni; Flem cu siguranţă c-ar fi aşteptat cât i-ar fi convenit.

Şi de rest tot avocatu’ s-a ocupat: a aranjat cu înmormântarea şi a trimis la Moşia Franţuzului după madam Varner şi după bătrânu’ predicator metodist care-o botezase pe Eula, şi-apoi s-a ocupat de mormânt. Pentru că fireşte că nu puteai să-i ceri îndureratului soţ să-şi întrerupă durerea ca să vadă de treburi mărunte. Ce să mai vorbim că dup-un interval cât de cât decent trebuia să fie gata să preia banca, pentru că, de fapt, Manfred de Spain îşi făcuse bagajele şi plecase din Jefferson imediat după-nmormântare. Şi-apoi, dup-un alt interval de cuviinţă, de data asta ceva mai lung pen’ c-o bancă nu-i ca o simplă casă, o bancă lucrează activmente cu bani gheaţă şi-asta n-aşteaptă, a fost gata să se mute şi-n casa lu’ De Spain, pen’ că De Spain lăsase din capu’ locului să se vadă limpede că n-avea de gând să se mai întoarcă vr’odată la Jefferson după, s-ar putea zice, ăl din urmă voiaj la Varneri, şi n-avea niciun rost să laşi o casă sănătoasă şi frumos aşezată să stea goală şi nelocuită. Intra – casa lu’ De Spain – probabil şi ea în schimbul şi tocmeala dintre Flem şi Will Varner, în care mai intrau şi voturile pe pachetu’ de acţiuni ale băncii şi rondoul sau feeria aia

financiară, ca Visul unei Nopţi de Vară, pe care Linda şi cu-avocatu' ăla de la Oxford au compus-o-ntre ei şi sub care Linda-şi aşternuse iscălitura. Fără să mai punem la socoteală că bătrânu' Will l-a numit pe-avocatu' nostru curator pe averea Lindei pen' c-acuma-n fine era la adăpost de Flem până ce-o scorni el ceva în care să creadă chiar şi-avocatu'. Will îl numise pe-avocat pentru motivu' foarte probabil că nu-l putuse ocoli, avocatu' fiind nu numai în miezu' crizei ăşteia financiare şi funerare, ci vârât în toate şi peste tot ca o ploşniţă d-alea de apă, care-alunecă parc-ar patina-n toate părţile, imună şi impermeabilă pe suprafaţa mlaştinilor stătute.

Ce vreau să zic e c-acuma avocatu' s-afla-n treabă cu piatra funerară la care se hotărâse Flem. Pen' că trebuia să fie făcută-n Italia şi asta-nsemna c-o să dureze, aşa c-avea să ceară din partea avocatului toate eforturile posibile pân' să poată Linda să-şi facă bagajele şi să plece şi ea din Jefferson, pen' c-aşa cum şi Flem avea sentimentu', aceeaşi cuviinţă filială pretindea ca Linda s-aştepte cu plecatu' pân' ce piatra funerară a maică-sii va fi aşezată şi terminată. Numai că, atunci când zic piatră funerară vreau să zic monument: avocatu' scormonise nu numai Jeffersonu' şi Moşia Franţuzului, da' aproape toată Yoknapatawpha după fotografii de-ale Eulei şi le lua şi le trimitea-n Italia să poată ăia să sculpteze chipul Eulei în piatră să-l aşeze pe monument. Atunci a fost când înc-o dată-am remarcat cum nimeni nu-i atât de-aventuros cât poate fi un om altminteri timid când descoperă că nivelu' lui moral şi principiile lui îi pretind acuma să facă un lucru pe care, dac-ar fi pentru propria mulţumire şi curiozitate, n-ar fi avut niciodată obrazu' să-l facă, pătrunzând acum în orice casă-n care nu numai că poate-ar fi putut s-o fi cunoscut cineva pe Eula, da' şi dac-aveau măcar un Kodak de buzunar, şi răsfoind prin albume, printre fotografii intime de familie, amabil şi politicos, nimic de zis, da' tipu' de om care se vedea bine că n-ar fi admis cu niciun preţ să-i fi spus: *Nu,* necum: *Vă rog nu umblaţi la ele.*

Putea să se afle-n treabă acuma. Pen' c-acuma era satisfăcut, era fericit, înţelegeţi? Nu mai exista absolut nimic să-l frământe. Cu Eula se isprăvise şi-acuma era pentru vecii vecilor scutit să mai trebuiască vreodată să-şi muşte poetic degetele-alea amare întrebându-se-ntruna cum o să-l cheme pe viitoru' McCarron sau viitoru' De Spain. Şi Linda acuma nu numai că era definitiv la adăpost de Flem, el, avocatu' având chiar toată răspunderea şi controlu' asupra banilor ei de la maică-sa şi de la bunică-su, da' acuma putea să se şi ducă unde-i place – cu condiţia, fireşte, ca el să-i poată pisa şi freca pe ăi' de peste ocean să fie gata cu sculptatu' înainte de-mplinirea veacurilor şi de judecata de apoi, adunând tot ce găsea din fotografiile Eulei şi trimiţându-le-n Italia, şi-apoi aşteptând până ce-i venea un desen sau o fotografie despre cum mergea lucrarea ca să constate că mergea prost, şi-mi trimitea vorbă să fiu la el la birou la ora cutare, la conferinţă, cu cea mai recentă şi mai proaspătă schiţă sau fotografie întinsă pe birou sub lumină specială şi el zicând:

— Vezi, urechea sau linia fălcii, sau gura – uite-aici: înţelegi ce vreau să spun? Şi eu ziceam:

— Mie-mi place. Găsesc c-arată foarte frumos. Şi el:

— Nu. Nu-i bine. Uite-aici. Dă-mi un creion. Da' el avea creionu-n mână, şi de desenat nu ştia să deseneze, aşa că trebuia să şteargă şi iar să-ncerce. Numai că timpu' trecea şi trebuia s-o trimită-napoi; şi Flem şi cu Linda stăteau acuma-n casa lu' De Spain şi Flem îşi cumpărase-un automobil pe care nu ştia să-l conducă, da' oricum avea o fată care ştia, cel puţin din când în când; până ce-n fine trecu chiar şi asta. Era-n octombrie şi avocatu-mi trimisese vorbă că dezvelirea-i după-masă, la cimitir. Da' eu îi şi trimisesem vorbă lu' Chick, pen' că, după cât arăta avocatu' de liniştit şi de satisfăcut pe vremea aia, poate c-avea să fie nevoie de noi amândoi. Aşa c-atunci după-masă Chick a lipsit de la şcoală şi ne-am dus la cimitir toţi trei cu maşina avocatului. Erau acolo şi Linda, şi Flem în maşina lu' Flem cu şoferu' negru care-avea s-o ducă pe ea până la Memphis să ia trenu' de New York, cu valizele gata făcute-n maşină şi Flem rezemat de scaun cu pălăria aia

a lui neagră pe cap care chiar şi după cinci ani de zile tot n-arăta c-ar fi activmente a lui, mestecând, şi Linda lângă el, în costumul de voiaj, închis la culoare, şi cu pălărie pe cap, şi capu' puţin plecat într-o parte, şi mănuşile alea mici albe-ncleştate-n pumni în poală. Şi iată-l: monumentu' alb şi pe faţa lui chipu' care chiar cioplit în piatră moartă rămăsese-acelaşi chip făcând pe orice tânăr, oricât ar fi-mbătrânit el, să nu renunţe niciodată la speranţa, la credinţa c-o s-apuce şi el cândva-nainte de-a muri o zi-n care să fie-n fine demn de-a fi zdrobit şi nimicit, şi poate chiar distrus de el, deasupra inscripţiei alese de Flem personal:

O soţie virtuoasă este o coroană pentru soţul ei.
Copiii cresc şi-o numesc Preafericita.

Până când, în cele din urmă, Flem se plecă pe fereastră-afară şi scuipă, şi se rezemă la loc în maşină, şi-i zise:

— *All right.* Acuma poţi să-i dai drumu'.

Da dom'le, era liber acuma, avocatu'. Nu mai avea nimic să-l frământe: el şi cu Chick, şi cu mine ne-am întors cu maşina la birou şi el vorbea despre jocul de rugby, cum ar putea fi modernizat să ţină pasu' cu vremea şi cu progresu dându-i-se fiecăruia o minge să poată juca toată lumea sau, şi mai bine, păstrându-se o singură minge, da'-n schimb să se desfiinţeze limitele terenului aşa că un băiat deştept, de exemplu, să poa' s-ascundă mingea sub poala cămăşii şi s-o şteargă printre tufişuri, şi să ocolească oraşu', şi să se-ntoarcă prin străduţa din dos, şi să bage-un gol încă-nainte de-a fi prins cineva de veste că plecase; şi tot aşa pân' am ajuns la birou şi s-a aşezat la locu' lui, şi a luat una din lulelele lui de cocean de păpuşoi, şi trei chibrite-a aprins până să i-o ia Chick din mână; şi i-a umplut-o din borcanu' cu tutun şi i-a întins-o, şi avocatu' a zis:

— Foarte mulţumesc. Şi-a lăsat-o să cadă în coşu' de hârtii, şi şi-a împreunat mâinile pe birou vorbind întruna, şi-atunci i-am zis lu' Chick:

— Ai grijă de el. N-o să-ntârzii mult, şi m-am dus după colţ pe străduţă; timp n-aveam cine ştie ce, aşa că sticluţa de

jumate era destul de proastă, da’ măcar avea-n ea ceva care pentru moment, oricum, o să aibă gust de-alcool. Şi-am luat zaharniţa şi-un pahar, şi-o linguriţă din dulap, şi i-am făcut un grog, şi i l-am pus pe birou, şi el face:

— Foarte mulţumesc, fără măcar să s-atingă de el, doar şezând cu mâinile-mpreunate-n faţa lui clipind repede, mereu, parc-ar fi avut nisip în ochi, zicând: Noi toţi, oamenii civilizaţi, socotim că civilizaţia noastră începe de la descoperirea principiului distilării. Şi chiar dacă restul lumii sau cel puţin o parte din Statele Unite ne consideră pe noi, cei din Mississippi, pe treapta cea mai de jos a culturii, care-i omu’ care să nege că, chiar dacă lucrurile stau atât de rău cât cred eu c-or sta, să nege, zic, că năzuim şi noi, toţi, către stele? De ce-a făcut-o, V.K? Astea – toate – astea-n care ea trăia şi umbla, şi respira – astea-i erau doar împrumutate; nu erau ale ei, să le distrugă, să le zvârle. Prea erau ale multora. Erau ale noastre ale tuturor. De ce, V.K? De ce?

— Poate că-i era lehamite, am zis, şi el:

— Lehamite. Da, lehamite. Şi-atunci a fost când a-nceput să plângă: Iubea, era-n stare să iubească, să dea şi să primească. Numai că, de două ori a-ncercat şi de două ori a eşuat, nu numai în a găsi pe cineva destul de tare ca s-o merite, da’ măcar destul de brav ca să accepte. Da, făcu el şezând ţeapăn, doar lacrimile curgându-i pe faţă, liniştit acum, şi nimic, nicăieri pe lume, ceva să-l mai chinuie, să-l mai doară. Fireşte că-i era lehamite.

Șapte

V.K. RATLIFF

Aşa că era liber. Nu numai că se debarasase de sirenă, se debarasase şi de paznicu' pe care i-l lăsase ea moştenire. Pen' că i-am zis:

— Grinnich Village? Şi el face:

— Da. O localitate micuţă, fără hotare concrete, situată, în ce-o priveşte pe Linda, în New York City şi unde tinerii de toate vârstele până la nouăj' de ani se duc în căutarea viselor. Numai că eu i-am zis:

— Doar că ea n-avea de ce să plece din Missippi şi să s-apuce să caute localitatea aia. Şi p-ormă i-am zis ceea ce trebuie să-i fi spus, ce trebuie să-i fi spus şi Eula: De ce nu te-ai însurat cu ea?

— Pentru că n-avea decât nouăsprezece ani, a zis el.

— Şi dumneata ai treiişcinci, atâta tot, nu? Am zis eu. Când jurnalele-s pline de fetiţe cu păpuşa-n mână care se mărită cu oameni de şaizeci şi de şaptej' de ani, cu condiţia, desigur, ca să aibă ceva parale.

— Vreau să zic că i-a mai rămas prea mult timp în care să poată da peste-o chestie-n care să aibă nevoie de mine. Câte jurnale-s pline de oameni care se căsătoresc pentru că-ntr-o zi unul dintre ei s-ar putea s-aibă nevoie de cel'lalt?

— Oh, am zis. Vasăzică, acuma, tot ce-ţi rămâne de făcut e să stai pe-aproape, să poţi auzi când sună telefonu' interurban sau să te găsească băiatu' cu telegramele. Pen' că, bineînţeles, sper că nu te-aştepţi să vină ea până-n Missippi. Sau poată că da?

— Fireşte că nu. La ce-ar veni?

— Slavă Domnului, am zis. N-a răspuns. Pen' că, cine ştie, am zis, poate c-o fi şi dat peste el, peste visu' ăla, în aste… câte sunt… două zile, nu?… trei? Poate că el era acolo, gata aşteptând, când a ajuns ea. Tot ce se poate, una ca asta, la Grinnich Village. Nu?

Şi-atunci făcu şi el:

— Da, slavă Domnului. Vasăzică, era liber. Şi de fapt, când aveai puţin răgaz să-ţi arunci ochii-n jur, nu avea niciodată nimic de făcut, decât doar să se-odihnească-n linişte şi pace, şi mulţumire. Pentru că nu numai el, tot Jeffersonu' scăpase de Snopeşi; pentru prima dată după, uite, douăj' de ani aproape, şi Jeffersonu', şi toată Yoknapatawpha erau, s-ar putea zice, într-un fel de marasm snopesian. Pen' că-n fine chiar şi Flem părea să fie satisfăcut: că-n fine şedea şi el pe-acelaşi scaun, la Banca Comercianţilor şi Fermierilor, pe care şezuseră preşedinţii încă de la-nceput, de când primul, colonelu' Sartoris, o deschisese, acum vreo douăj' de ani, şi locuia activmente-n chiar casa-n care se născuse-al doilea dintre ei, aşa că şi el, acuma, tot ce mai avea de făcut după ce-şi încuia seara banii şi se ducea acasă era să trăiască-ntr-o linişte şi pace, şi mulţumire solitară, scăpat nu numai de fata care-l ţinuse-ntruna şi ne-ntrerupt ani de zile pe jăratic păzind-o de frică să nu-i fugă la un moment dat, s-o şteargă undeva unde să nu poată pune mâna pe ea şi să se mărite cu primu' mascul ieşit în cale, aşa ca el să-şi piardă partea ei din banii lu' Will Varner, da' scăpase şi de nevastă, care, dac-ar fi fost prinsă cumva cândva cu Manfred de Spain şi-ar fi aflat şi lumea, l-ar fi costat şi restu' banilor lui Varner, şi voturile la bancă pe pachetu' lui de-acţiuni.

De fapt, pentru moment, Flem era singuru' Snopes veritabil care mai rămăsese activmente-n Jefferson. Bătrânu' Ab, de-acolo de unde se dusese prin 1910 cu crescătoria lui de cai, nu venea niciodată mai aproape de movila aia, la vreo două mile, de unde de-abia vedeai castelu' de apă. Şi-acu patru ani Flem îl exoflisise pe I.O., îl expediase înapoi la Moşia Franţuzului, şi-ncă pentru to'deauna. Şi-naintea ăstuia-l eliminase pe Montgomery Ward, îl băgase-n penitenciaru' de la Parchman, unde era şi Mink (de altminteri, Mink, în orice caz, nu locuise niciodată-n Jefferson, afară de-alea câteva luni de zile, la-nchisoare, aşteptând să i se pronunţe sentinţa pe viaţă). Şi luna trecută pe ăi patru, jumate Snopeşi, jumate indieni, pe care Byron,

funcţionar la banca lu’ Sartoris, care demisionase, servindu-se de expedientu’ simplu şi practic, de-a şterpeli toţi banii pe care putuse pune mâna şi ştergând-o peste cel mai apropiat punct de frontieră, îi trimisese pachet din Mexico pân’ ce s-a putut apropia careva de-ajuns de ei să le lipească recipisa de retur-plătit pân’ să n-apuce ăl’ dintre ei care-avea cuţitu’ să-l poată scoate. Cât despre băieţii lu’ Eck, Wallstreet Panic şi Admiral Dewey, ăştia din capu’ locului nu fuseseră Snopeşi, pen’ că, după câte se putea vedea, tot ce voia Wallstreet Panic să facă era să ţină o băcănie angro după o metodă scandalos de ne-snopesiană: să-i vândă oricui exact ce voia ăla să cumpere, pe exact cât credea ăla că face marfa.

Sau aproape satisfăcut, să zicem. Vorbesc de Flem şi de casa lui nouă. Era o casă ca toate casele: cu etaj, cu o verandă, unde şezuse maioru’ de Spain, tatăl lu’ Manfred, când nu era la pescuit sau la vânătoare, sau să-şi vadă de procese, şi tocmai ce-i trebuise ăluia de-al doilea preşedinte al Băncii Comercianţilor şi Fermierilor, mai ales că-n ea se născuse. Da’ ăsta de-acuma era altfel de preşedinte. Drumu’ lui la scaunu’ ăsta şi la casa asta fusese mai lung decât al ălorlalţi doi. Probabil că el îşi dădea seama că prea de departe trebuise să pornească până s-ajungă unde-ajunsese şi că tare-i fusese greu s-o facă-n timpu-n care-o făcuse. Pen’ că colonelu’ Sartoris se născuse-n avere şi-n respectabilitate şi Manfred de Spain se născuse măcar în respectabilitate, chiar dacă de-atunci făcuse-o grămadă de parale. Da’ el, Flem Snopes, a trebuit să şi le câştige pe-amândouă, s-apuce şi să smulgă, şi să sfâşie cu dinţii şi cu ghearele, din stâncă seacă şi dură, şi rezistentă – ai putea zice, şi nu cu mâinile goale, ci cu-o singură mână goală, pen’ că cu-ailaltă mână goală trebuia să se apere-n timpu-n care apuca şi smulgea, şi sfâşia cu prima. Aşa că o casă-n care oamenii ai cărora erau banii-l vedeau pe Manfred de Spain intrând în fiecare seară după ce-ncuia banii şi se ducea acasă nu era destul de bună pentru Flem Snopes. Casa-n care aveau să-l vadă pe el intrând în fiecare seară pân’ se făcea timpu’, a doua zi dimineaţă, să descuie banii trebuia să fie simbolu’ material

al tuturor generaţiilor de respectabilitate şi de aristocraţie, care nu numai c-ar fi fost prea mândre ca să se preteze la malversaţiuni cu banii altora, da' nici n-ar fi avut vreodată nevoie s-o facă.

Aşa că apăruse înc-un Snopes la Jefferson. Nu transferat de la Moşia Franţuzului: doar importat temporar. Era Wat Snopes, dulgheru', pe numele lui întreg Watkins Products Snopes, aşa cum era pictat pe amândouă laturile şi pe spatele camionetei cu produse farmaceutice a doctorului Meek; era vădit că de-undeva apărea, când şi când, câte-un Snopes care să ştie să citească litere de tipar, fie că ştia să citească litere de mână sau nu. Aşa că-n următoarele nouă luni sau zece oricine care-avea ocazia, sau şi-o căuta, putea să treacă pe stradă şi să se uite la Wat şi la echipa lui de rubedenii de sânge şi prin alianţă, dărâmând galeria din faţă a maiorului de Spain şi dând la rindea spatele casei, şi construind, şi montând coloanele alea care-ajungeau de la pământ până sus la acoperişu' etajului şi care, desigur, chiar după ce s-o termina cu vopsitu', tot n-o să fie-aşa de mari ca alea de la Mount Vernon, da' vezi că şi Mount Vernon era la o mie de mile distanţă, aşa că nu exista nicio şansă ca invidioşii şi veninoşii să le poată pune-alături să le compare.

Aşa c-atunci când încuia banca şi venea seara acasă putea intra şi-nchide uşa la o casă de care stăpânii banilor pe care el îi păzea şi-i mânuia puteau, unii, să fie puţin geloşi, da' toţi, chiar şi ăi geloşi, erau mândri şi erau de-acord, şi se culcau, şi dormeau netulburaţi cu banii lor atât de imaculaţi şi-atât de ireproşabili, şi-atât de imuni. Era, vorba ăluia, complet de tot, c-un bucătar negru şi-un argat în curte care ştia să conducă şi automobilu' din când în când pen' c-acuma nu mai avea o fiică unică să-l plimbe ea poate o dată pe lună să nu se epuizeze bateria, cum îi zisese omu' ăla, dacă nu voia să trebuiască să cumpere una nouă.

Da' numai casa se schimbase şi se metamorfozase, şi se făcuse simbol: el nu. Casa-n care dispărea-n fiecare zi pe la patru p.m. pân' a doua zi pe la opt a.m., o fi fost ea un simbol aristocratic ancestral solid, de Alexander Hamilton şi de

Aaron Burr, şi de Aston, şi de Morgan, şi de Harriman, şi de Hill, şi de-oricare alţi apărători ai aurului şi-ai drepturilor câştigate cu trudă şi iniţiativă, da' omu' pe care stăpânii banilor ăstora daţi în pază-l vedeau intrând şi ieşind din ea era tot ăla cu care se deprinseseră de douăj' de ani de zile: aceeaşi cravată cu nodu' gata-făcut, cu care coborâse din căruţa cu catâri, cu care venise de la Moşia Franţuzului, şi doar pălăria cea nouă, alta, şi chiar şi şapca veche, de postav, care poate c-ar mai fi fost destul de bună încă pentru vânzătoru' lu' Varner, da' nu şi când era vorba s-o vezi intrând şi ieşind dintr-o bancă din Jefferson, pe capu' unui vicepreşedinte – nici măcar şapca nu fusese zvârlită sau măcar dată de pomană; fusese vândută, chiar dacă numai pe zece cenţi, pen' că zece cenţi sunt bani şi ei la o bancă, aşa că toţi stăpânii banilor la care el ajunsese vicepăzitor puteau să se uite-acum la pălărie şi să constate că, indiferent cât de puţin ar fi plătit ei pe-una la fel, a lui îl costase totuşi cu zece cenţi mai puţin. Nu că s-ar fi revoltat la gându' să-l schimbe pe Flem Snopes: era la el un calcul deliberat, pen' că omu-n care ai încredere nu-i nevoie să fie unu' care n-a făcut niciodată-n viaţa lui un lucru nedemn de-ncredere: e ăla pe care l-ai văzut din experienţă că ştie când rentează să fii nedemn de-ncredere şi când nu.

Şi asta era casa, aşa cum arăta ea pe dinafară doar, până-n clipa-n care intra el şi-nchidea uşa din faţă-n urma lui pân' a doua zi la opt dimineaţa. Şi nu invitase niciodată pe nimeni înăuntru şi pân' acuma nimeni nu fusese încă-n stare să inventeze ceva ca să intre, aşa că singurii oameni care-o văzuseră pe dinăuntru erau bucătaru' şi argatu', aşa c-argatu-a fost ăla care mi-a povestit: că toate odăile alea mari îs mobilate-aşa cum le-a lăsat De Spain plus toate ornamentele alea de interior pe care expertu' de la Memphis o sfătuise pe Eula că trebuia să le aibă, dacă bărbat-su era vicepreşedinte de bancă; că Flem niciodată nici măcar nu intra în ele, decât în sufragerie ca să mănânce şi-n odaia din fund, unde, dacă nu se culca şi dormea, şedea-ntr-un scaun pivotant, la fel cu ăl' de la bancă, cu picioarele proptite de

latura căminului: nu citea, nu făcea nimic: doar şedea cu pălăria pe cap, mestecând dumicatu' ăla de aer gol, pe care-l mesteca de când se lăsase de mestecat tutun atunci când se mutase la Jefferson şi-auzise de *chewing gum,* şi p-ormă se lăsase şi de gumă, când auzise că lumea socotea că un vicepreşedinte de bancă-i destul de bogat ca să n-aibă nevoie să mestece nimic. Şi cum Wat Snopes găsise-ntr-o revistă o poză-n care se arăta cum să protejezi toate căminele-n stil colonial cu coloane şi cu cornişe, şi la-nceput Flem stătea cu picioarele proptite pe vopseaua albă, zgâriind-o zi de zi câte puţin cu cuiele din tocuri. Pân-ntr-o zi, când casa era terminată cam de vreun an. Wat Snopes fusese şi el la cină, şi după plecarea lui, argatu' mi-a spus cum că se dusese-n odaie şi ce-a văzut: nu era sfidare, nu o simplă evocare a lumii din care venea, ci mai curând, vorba ăluia, o reafirmare a propriului eu şi poate şi-un avertisment către sine însuşi: un pervaz mic de lemn, nici vopsit măcar, bătut în cuie pe marginea căminului în stil Mount Vernon sculptat de mână şi pictat de mână, exact la înălţimea la care trebuia pentru ca să-şi poată propti Flem picioarele-n el.

Şi fusese-o vreme când primul preşedinte al băncii, colonelu' Sartoris, venea cele patru mile dintre simbolu' lui ancestral şi bancă într-o cabrioletă cu doi cai mânaţi de-un vizitiu negru, într-un halat de doc şi c-un joben vechi de-al colonelului; şi-a fost altă vreme, în care preşedintele al doilea venea şi pleca c-un automobil de curse EMF, de culoarea pompierilor, pân' ce şi-a cumpărat un Packard negru şi-un negru la el, care să-l conducă, da' ăsta cu haină albă şi şapcă de şofer. Preşedintele ăl nou, al treilea, avea şi el un automobil negru, chiar dacă nu era un Packard, şi avea şi-un negru să-l conducă, chiar dacă fără haină albă şi şapcă de şofer, şi chiar dacă preşedintele nu se ducea şi se-ntorcea de la bancă pe sus sau nu încă. Ăi doi preşedinţi precedenţi, către seară după ce-nchideau banca şi duminicile porneau prin ţinut în cabrioleta aia cu perechea de cai frumoşi sau în Packardu' negru să vadă de fermele de bumbac ipotecate la ei, da' preşedintele ăl nou nici asta nu-ncepuse încă s-o facă.

Şi nu pentru că nu-i venea încă să creadă că reprezenta activmente ipotecile. Nu se-ndoise nicio clipă. Nu-l speria să creadă-aşa ceva şi nici moale sau şovăielnic nu era pe chestia asta. Era din cauza că încă observa, învăţa. Nu era din cauza că-nvăţase două lecţii în timp ce credea că nu-nvaţă decât una, şi-anume c-o să aibă nevoie de consideraţie, pen' c-a doua lecţie o adusese cu el de la Moşia Franţuzului. Era umilinţa, singuru' fel de umilinţă care-i bun la ceva: umilinţa de a-ţi da seama că există o grămadă de lucruri pe care nu le ştii încă, da' dacă ai destulă răbdare să fii umil şi atent atâta timp cât trebuie, şi mai ales să fii cu ochii şi la drumu' pe care l-ai străbătut, ai să-nveţi. Aşa c-acuma serile şi duminicile rămânea-n casa-n care nu era nimeni invitat să-l vadă şezând în scaunul pivotant din unica odaie pe care-o folosea, cu pălăria pe cap, mestecând în gol, fără-ncetare, şi cu picioarele proptite pe bucata aia de pervaz suplimentar, ca un paradox, de lemn nevopsit, bătut în cuie pe bordura sculptată şi pictată a căminului, ca unul din acele dictoane pe care le-atârni pe pereţii unde lucrezi sau cugeţi: *Omule, nu uita că eşti muritor* sau *Trăieşte cu zâmbetul pe buze* sau *Munca e brăţară de aur* sau *Dumnezeu este iubirea* să-ţi amintească nu numai ţie, da' şi străinilor care le văd că din auzite măcar, da' tot ştii c-ar fi posibil să fi fost nevoie de ceva mai mult decât numai de tine singur ca s-ajungi unde-ai ajuns.

Da' astea toate, pervazu' şi toate cele, aveau să vină mai târziu. Pentru moment, avocatu' era liber. Şi dup-aceea– nu la trei zile după ce-a ajuns Linda la New York, da' nici la trei sute – devenise, vorba ăluia, liber de-a binelea. Era rezemat de ghişeu, la poştă, în hol, cu scrisoarea gata deschisă-n mână când am intrat; şi nu el era de vină dacă-n momentu' ăla holu' era gol.

— Îi zice Barton Kohl, face el.

— În regulă. Da' cui îi zice-aşa?

— Visului.

— Cole, fac eu.

— Nu, zice el. Dumneata îl pronunţi Cole. Se scrie K-o-h-l.

— Oh, fac eu. Kohl. După ureche, nu-mi sună prea american.

— Vladimir Kirilici îţi sună mai american?

Da' holu' era gol. Cum am spus, nu din vina lui.

— Să fie-a dracului de treabă, fac eu. De-o sută cinzeci de ani în cap de când blestematu' vostru de Congres yankeu ne-a exilat în munţii din Virginia, în fiecare generaţie, un Ratliff a trebuit să-şi piard-o juma' de viaţă-ncercând să facă să se uite numele lui mic pân' să n-apuce cineva să-l spună tare şi să-l audă lumea. Eula ţi-a spus.

— *All right*, face el. Am să te-ajut să-ţi îngropi ruşinea familiei. Da, face el. E ovrei. E sculptor, probabil că unu' grozav de bun.

— Pen' că-i ovrei?

— Probabil. Da' nu numai de-asta. Din cauza ei.

— L-a făcut Linda sculptor bun indiferent ce-ar fi fost înainte numai pen' că s-a măritat cu el?

— Nu. Trebuia să fi fost cel mai bun, orice ar fi fost, ca să-l aleagă ea.

— Vasăzică, s-a măritat, zic.

— Da' de unde! Face el. Nu. L-a cunoscut. Atâta tot.

— Vasăzică, încă nu eşti… Era să zic *în siguranţă*, da' m-am oprit la timp. Vreau să zic, nu s-a hotărât încă.

— Eu ce dracu' tot vorbesc? Nu-ţi aduci aminte ce ziceam astă-toamnă? C-o să iubească-o singură dată şi pentru to'deauna.

— Decât că ziceai că-i „condamnată să iubească".

— *All right.*

— Condamnată la fidelitate şi la suferinţă, ai zis. Să iubească o dată şi repede, şi să-l piardă, repede, şi tot restu' vieţii să-i rămână credincioasă şi să-l plângă. Da' cel puţin pân-acuma încă nu l-a pierdut. De fapt, nici măcar nu l-a luat încă. Aşa-i, nu?

— Am zis *all right.* N-am zis?

Asta a fost cam prin primele şase luni. După vreun an, pervazu' ăla mic de lemn pentru picioare era la locu' lui pe bordura căminului stil Mount Vernon, pictat de mână –

scândurica aia negeluită parc-ar fi fost scoasă dintr-un morman de deşeuri, bătută-n cuie de-un dulgher de la ţară pe ce s-ar putea numi Matterhornul virgin al respectabilităţii, care să permită unui alpinist să se cramponeze gâfâind, să răsufle-o clipă pentru-acea ultimă avântare pe viaţă şi pe moarte spre-a degrada-n cele din urmă culmea, apogeul, cununa, cu iniţialele sale triumfătoare. Da' nu era căzu' cu el: aici din nou era vorba de umilinţa aia a lui: nu în public, unde-ar fi fost o insultă pentru fiecare şi pentru toţi ăi' care purtau veneraţie ascensiunilor alpine ale Băncii Comercianţilor şi Fermierilor, ci în particular, ca-ntr-o capelă secretă sau într-un altar: nu să te-agăţi de el gâfâind, desperat şi ne'nfricat, ci să-ţi propteşti picioarele, când vrei să stai comod să te-odihneşti.

De data asta treceam pe lângă scara biroului, când avocatu' apăru pe după colţ ca de-obicei în goană, cu-o mulţime de hârtii juridice de-ale lui ieşindu-i pe jumătate din buzunarele hainei, da' şi cu câteva încă-n mână tot ca de-obicei. Ce vreau să zic e c-avea două feluri de mers: fie aproape că stătea locului mai mult sau mai puţin liniştit, fie alerga de parcă-i ardea ceva pe la coada surtucului.

— Dă fuga-acasă şi ia-ţi valiza, zice. Plecăm deseară la Memphis să luăm trenu' de New York.

Aşa c-am urcat scara, şi-ndată ce-am ajuns şi-a schimbat mersu', ca de-obicei. Şi-a aruncat hârtiile pe birou şi a luat o pipă de cocean de păpuşoi de pe tavă, şi s-a aşezat pe scaun, şi numai când a-nceput să se scotocească prin buzunare, după chibrituri sau tutun, sau ce-o fi fost a descoperit şi-ălelalte hârtii şi le-a aruncat pe birou, şi s-a lăsat pe spate-n scaun de parc-ar fi avut timp cât lumea şi nu s-ar mai fi putut petrece nimic de-acu-ntr-o sută de ani.

— La târnositu' noii locuinţe, făcu el.

— Vrei să zici recepţie, nu? Nu se zice-aşa la ce vine după ce preotu' şi-a luat ăi doi dolari?

N-a răspuns nimic, doar şedea şi-şi vedea de-aprinsu' lulelei, ca un giuvaergiu care-ar topi de pildă exact o picătură de platină-ntr-un ceasornic, să zicem.

— Vas’ zică, nu se căsătoresc. Fac un fel de alianţă. Am mai auzit eu de-aşa ceva: de-aia se zice visuri de probă de la Grinnich Village: poţi să te trezeşti fără să trebuiască să sari din pat şi s-alergi ca nebunu’ la primu’ avocat din cale.

Nu se mişcase. Doar se zburlise, da’ atât de prompt, de repede, că n-a avut timp să-şi schimbe poziţia. Şedea acolo zburlit ca un arici, fără să se mişte, normal: doar spunând rece şi calm, pentru că şi-un arici chiar, odată ce s-a aranjat şi şi-a scos toţi ţepii-afară, îşi poate permite şi el să aibă o voce rece şi calmă, şi stăpânită:

— *All right.* Am să le lipesc eticheta „căsătoriţi” atunci. Protestezi? Conteşti? Ai cumva ceva mai bun de propus?

— Pentru că nu mai au destul timp, a zis el.

— Nu mai au destul? Nu mai au deloc. Tinerilor de azi nu le-a mai rămas, pentru că numai imbecilii sub douăşcinci de ani pot să mai creadă, necum să mai spere c-a mai rămas… pentru oricare dintre noi, pentru oricine-i în viaţă…

— Nu-i nevoie de cine ştie cât timp ca să spună amândoi un „Da” în faţa preotului şi să-i daţi p-ormă cât socotiţi voi trei că face.

— De-abia ţi-am spus că nu mai e timp nici măcar de atât, când n-ai mai mult de douăşcinci-treizeci de ani…

— Vasăzică, asta-i vârsta lui, fac eu. Adineauri te opriseşi la douăşcinci.

Acuma nu s-a mai oprit la nimic.

— De-abia un deceniu dac-a trecut de când taţii şi unchii, şi fraţii lor l-au terminat pe cel care trebuia să scape pentru to’deauna de paraziţi fenomenul guvernării – de proprietarii ereditari şi de concesionarii generali ai problemei umane, care doar ce-au terminat de omorât opt milioane de făpturi omeneşti şi de devastat, pe tot mijlocul Europei apusene, o fâşie lată de patruzeci de mile. Şi, cu toate astea, la nici măcar doisprezece ani de-atunci, aceiaşi vechi gheşeftari cinici, fără să-şi dea osteneala să-şi schimbe măcar numele sau mutra, atribuindu-şi doar o serie de noi titluri scoase din doctrinele desuete ale lexiconului democratic şi din mitologie, s-au coalizat din mers spre a distruge unica şi

ultima speranţă deznădăjduită… *Acuma iar o să-nceapă cu ăia care i-au zdrobit inima lu‘ Wilson şi-au ucis Liga Naţiunilor,* mi-am zis eu, da’ de data asta ăl care nu s-a întrerupt din mers el a fost: Aşa-i ăl din Italia, aşa-i şi-ăl’lalt, din Germania, teribil de periculos, pentru că Mussolini n-are decât italieni cu care să lucreze în timp ce ăstălalt are nemţi. Şi-ăl din Spania, care n-are nevoie decât să mai fie lăsat puţin în pace de noi ăştia toţi, care mai credeam că, dacă ţinem ochii-nchişi înc-o buca’ de vreme, o să dispară. Ca să nu mai pomenesc de…

— De ăl din Rusia, fac eu.

— …de ăi de la noi de-acasă: organizaţii cu nume frumoase, toate-adunate-n numele Domnului contra impurilor în morală şi-n politică, şi-a ălora care n-au culoarea pielii şi originea etnică, şi religia care trebuie: Ku-Klux-Klan şi Cămăşile Argintii, ca să nu-i mai pun la socoteală şi pe diverşii campioni locali, cum e Long în Louisiana sau Bilbo al nostru din Mississippi, ce să mai vorbim de Clarence Egglestone Snope, senatorul, chiar aici la noi în Yoknapatawpha…

— Ce să mai vorbim de ăl din Rusia, fac eu.

— Ce?

— Vasăzică, asta-i, zic. Nu-i numai sculptor. E şi comunist.

— Ce? făcu avocatu’.

— Barton Kohl. Motivu’ pentru care nu se căsătoresc întâi e că Barton Kohl e comunist. Nu poa’ să creadă-n biserici şi-n căsătorie. Nu-l lasă.

— El a fost pentru căsătorie, a zis avocatu’. Linda-i cea care n-a vrut. Acuma eu eram ăla care făcea „Ce?” şi el ăla care şedea aprig şi intuşabil ca un arici.

— Nu crezi?

— Ba da, cred, am zis.

— De ce să vrea să se căsătorească? Ce putea ea să fi văzut în cea-n care privise nouăşpe ani de zile care s-o-ndemne să se mărite?

— *All right,* zic. *All right.* Numai că nu cred. O cred p-a dintâi, p-aia cu timpu’, că nu le-a mai rămas destul. C-atunci

când eşti destul de tânăr, poţi să crezi. C-atunci când eşti destul de tânăr, da’ şi destul de brav poţi să urăşti intoleranţa şi să crezi în speranţă, şi dacă-într-adevăr eşti destul de brav, să treci şi la fapte. Se mai uita încă la mine. Aş fi vrut să fi fost şi eu aşa, am zis.

— Nu ca să te-nsori cu cineva anume, să te-nsori cu oricine, doar aşa, ca să fii-nsurat. Să nu fie adulter. Chiar dumneata.

— Nu, nu asta. Aş fi vrut să fi fost unu’ dintre ei, oricare. Să cred în intoleranţă şi-n speranţă, şi să trec la fapte. Cu orice preţ. Chiar de-ar trebui să fiu din nou, ca ea, sub douăşcinci de ani, ca s-o pot face. Chiar sculptor de treij’ de ani la Grinnich Village, cum este el.

— Vasăzică, refuzi să crezi că tot ce vrea ea e să se cocolească, să se strângă-n braţe amândoi şi să fie, ce numeşte ea, fericită.

— Ba da, zic. Şi eu vreau. Aşa că de data asta nu m-am dus cu el, nici chiar după ce-a zis:

— Fleacuri. Hai, vino! Pe-urmă trecem pe la Saratoga, să vedem şanţul sau colina, sau ce-o fi fost, unde primul vostru strămoş imigrant, Vladimir Kirilici Ratliff, a pus piciorul pe pământul dumitale natal.

— Nu era niciun Ratliff pe vremea aia, am zis. Nu ştiu ce nume de familie-o fi purtat. Probabil că Nelly Ratliff nu ştia nici măcar să-l silabisească, necum să-l şi pronunţe. De fapt, poate că nici el nu ştia. Şi-afară de asta, nici măcar nu era Ratliff atunci. Era Rateliffe. Nu, am zis, dumneata singur ai să fii de-ajuns. O să-ţi iasă mai ieftin coroborarea decât dac-ar trebui să mai plăteşti nu numai înc-un bilet circular, da’ şi trei mese pe zi.

— Coroborare, cu ce?

— În acest moment grav al vieţii ei, când se hotărăşte să s-asocieze oficial sau cel puţin formal, sau să se-nhăiteze c-un amic, cum zice poetu’, de sex opus, motivu’ voiajului, nu-i aşa, e ca să-i spui, în fine, şi ei, şi lui cine-i ea sau cel puţin cine nu-i. Şi p-orm-am zis: Fireşte. Ştie. Şi el face:

— Ce-i ea de vină? Cum ar fi putut să trăiască nouăşpe ani

în aceeaşi casă cu Flem şi tot să mai creadă c-ar fi posibil să-i fie el tată, chiar dac-ar fi avut dovadă incontestabilă?

— Şi dumneata nu i-ai spus niciodată, fac eu. Şi p-orm-am zis: Ba mai rău. Dacă i s-ar întâmpla s-o tulbure chestia asta şi să stea s-o rumege puţin, şi-ar veni la dumneata şi ţi-ar zice poate: „Spune-mi adevăru'. Nu-i tatăl meu". Ea poa' să se bizuie to'deauna pe dumneata c-ai să-i zici: „Te-nşeli. Este". Asta-i bizuiala şi nevoia de care vorbeai? Acuma nu se mai uita la mine. Ce te-ai face dac-o-ntoarce pe dos şi-ţi zice „Cine-i tatăl meu?" Nu, nu se uita la mine.

— Ai dreptate. Nu poa' să te-ntrebe una ca asta. Socot că-l cunoaşte şi ea destul de bine pe Gavin Stevens, în orice caz atât cât să ştie că sunt unele minciuni cărora nici chiar el n-ar vrea să trebuiască să le facă faţă. Nu se uita la mine deloc: Aşa că bizuiala aia, şi ea tot pe-un bilet circular stă, am zis eu.

După zece zile era-napoi. Şi mă gândeam cum ar fi dacă sculptoru' ăla ar putea s-o ia aşa, prin surprindere, poate pe jumate-adormită, s-o amăgească, s-o ia din pat şi s-o ducă drept la altar, sau măcar la un judecător de pace, pân' să n-apuce ea să-şi dea seama unde e, şi-atunci poate că el – avocatu' – ar fi liber. Pe-urmă mi-am dat seama că nu era nici măcar un gând amăgitor, un vis cu ochii deschişi, pen' că-n toată ideea asta nu era nimic care să se poată numi gând. Pen' că-ndată ce m-am descotorosit de păienjenişu' ăsta de iluzii am constatat c-ar fi trebuit de ani de zile să înţeleg că Eula-şi dăduse seama din clipa-n care-a dat cu ochii de el: că-n viaţa lui n-o să mai fie vreodată liber pen' că-n viaţa lui n-o să mai vrea să fie vreodată liber pen' că asta era viaţa lui şi, dac-ar pierde-o cândva, n-o să-i mai rămâie nimic. Vreau să zic dreptu' şi privilegiu', şi prileju' de a-şi dedica, pentru vecie, capacitatea lui de a-şi asuma răspunderea pentru ceva fără sfârşit faţă de apetitu' lui, şi care n-o să-l ameninţe niciodată cu-o recompensă, nici măcar c-un os de ros. Şi mi-am adus aminte ce mi-a răspuns atunci de mult despre ea, cum că era condamnată la fidelitate şi la monogamie – să iubească-o singură dată şi să-l

piardă, şi-apoi să-l plângă, şi cum eu am zis că recunosc, c-aşa-i, că să fii fiica Elenei din Troia era într-un fel parc-ai fi fost ex-papa de la Roma sau ex-împăratu' Japoniei: n-aveai cine ştie ce viitor. Şi-mi dădeam seama acuma că el aproape c-avea dreptate, doar că nu pusese cuvântu' „condamnată" chiar unde trebuia: că nu ea era cea condamnată, ea probabil c-o să se descurce; condamnat era cel care primea fidelitatea ei şi monogamia, şi dragostea, şi cel care-şi asuma răspunderea şi care nu voia nici os de ros, necum că-l aştepta, ăsta era condamnatu'; şi cum între ăştia doi norocoşi poate că era ăl căruia-i cădea acoperişu-n cap, în timp ce se urca în pat sau se dădea jos.

Aşa că, dacă i-aş fi spus toate astea, natural că s-ar fi făcut loc, şi-ncă cum, aşa că normal că bunul meu simţ mi-a zis să-mi văd de treabă. Aşa că-n bună parte evitându-l, da' mai ales luptând ca un demon, ca Iacob cu îngeru' lui, pân' la urmă-am reuşit activmente să rezist ispitei de a-i spune – poate ispita cea mai mare ce-i poate ieşi omului în cale, adică de-a renunţa cu bună ştiinţă la ocazia de-a spune după aia: „Ţi-am zis eu". Şi-aşa trecea timpu'. Pervazu' ăla mic, suplimentar, la cămin, pentru proptit picioarele, pe care nu-l văzuse încă nimeni decât argatu' negru, era montat acum – ajunsese legendă la Jefferson după ce-argatu-mi povestise mie şi-amândoi, şi el (probabil), şi eu, am mai spus-o câte-unui prieten intim: devenise parte integrantă din legenda Snopesilor, un alt monument Snopes, din seria care-ncepuse cu rezervoru' ăla de apă, despre care n-am aflat nici până astăzi încă dac-au găsit acolo toată alama aia lipsă de pe vremea când la uzina electrică domnea Flem Snopes, şi pe care-o aruncaseră-năuntru ăi doi fochişti negri de frică.

Apoi veni şi 1936 şi timp rămânea din ce în ce mai puţin: Mussolini în Italia şi Hitler în Germania, şi, fireşte, cum zicea avocatu', şi-ăla din Spania; avocatu' mi-a zis:

— Fă-ţi valiza! Luăm avionu' de la Memphis mâine-dimineaţă. Nu, nu, zice, n-are ce să-ţi fie frică de molipsire prin contact de data asta. Se căsătoresc. Pleacă-n Spania să se-nroleze-n armata republicană şi probabil că el atâta a

bătut-o la cap şi-a cicălit-o, că pân' la urmă ea probabil c-a zis: „Of, Doamne, fie cum vrei tu".

— Vasăzică, la urma urmei, el nu-i un artist liberal şi emancipat, şi cu idei avansate, zic. Nu-i decât un om ca toţi oamenii, care crede că, dac-o fată merită să te culci cu ea, merită s-aibă şi-un acoperiş deasupra capului şi ceva de mâncare. Şi-un ban de buzunar pe restu' vieţii.

— *All right*, face el. *All right.*

— Numai că o să mergem cu trenu', zic eu. Nu că mi-ar fi frică să merg cu-aeroplanu': da' când trecem prin Virginia să pot să văd şi eu ce-a mai rămas din locu' pe-unde şi-a făcut drum în Statele Unite primu' imigrant Vladimir Kirilici. Aşa că eram gata în colţ cu valiza-n mână când a apărut şi-a oprit, şi-a deschis uşa, şi s-a uitat la mine, şi p-urmă, cum se zice-n cinematografie, a luat un prim-plan şi-a zis:

— Ei, drăcia dracului!

— E-a mea, zic. Am cumpărat-o.

— Dumneata, face el, dumneata cu cravată. Dumneata, care nici măcar n-ai purtat vreuna-n viaţa dumitale, necum să fi cumpărat.

— Ai zis că-i cununie.

— Scoate-o, zice el.

— Nu, zic.

— Nu merg cu dumneata aşa. Nu vreau să fiu văzut cu dumneata aşa.

— Nu, n-o scot, zic. Poate că nu-i numai cununia. Mă duc să dau pentru prima oară cu ochii de toţi V.K. Ratliff-ii începuturilor. Poate că lor vreau să le semăn. Sau măcar să nu-i fac de râs. Aşa c-am luat atunci seara trenu' de la Memphis şi-a doua zi eram în Virginia – Bristol, p-ormă Roanoke şi Lynchburg, şi-am apucat-o spre nord-est de-a lungu' munţilor albaştri şi undeva-naintea noastră, nu ştiam bine unde, cel dintâi Vladimir din neamul Kirilici îşi găsise-n cele din urmă un locşor unde să poa' să s-oprească acela căruia nu-i mai ştim numele de familie, sau poate că nici n-avea pân' ce nu l-a găsit Nelly Ratliff care-atunci se scria Rateliffe, cum nu ştim nici ce căuta-ntr-unu' din regimentele

alea de mercenari nemţi din armata generalului Burgoyne, care-a mâncat bătaie la Saratoga, da' Congresu' n-a vrut să admită condiţiile capitulării şi i-a surghiunit pe toţi, cu catrafuse cu tot pe şase ani în Virginia, să se zbată cum or şti, fără mâncare şi fără bani, şi unii, cum era şi Vladimir Kirilici ăsta, şi fără să ştie măcar limba. Da' nu i-a trebuit niciuna din astea trei ca să fugă şi să nimerească nu numai exact în satu' cel mai potrivit, da' şi exact în şura cea mai potrivită-n care Nelly Ratliff, care căuta cuibarele de ouă sau aşa ceva, a dat peste el. Şi nici nevoie să ştie limba n-a avut ca să mănânce mâncarea pe care i-o aducea; şi poate că niciodată habar n-avusese de lucratu' pământului până-n ziua-n care ea, în fine, l-a scos la lumină să-l vadă ai ei: şi nici măcar de limbă-n care să ştie să vorbească n-avusese vreodată nevoie ca să urmeze ce-a urmat când cineva – maică-sa sau taică-su, sau fraţii, sau cine-or fi fost, poate doar un vecin – a băgat de seamă ce burtă făcuse; aşa că s-au căsătorit şi V.K. a căpătat activmente-un nume real şi legal, numele de Rateliffe, şi ăl de după el s-a dus în Tennessee şi ăl de după el s-a mutat în Missippi, numai că-n timpu' ăsta a ajuns să se scrie Ratliff şi primul băiat e to'deauna botezat Vladimir Kirilici şi-şi pierde-acuma juma' din viaţă încercând să nu-l afle lumea.

A doua zi de dimineaţă eram la New York. Devreme; nici măcar şapte. Prea devreme.

— Probabil că nici n-au isprăvit cu breakfastu', zic.

— Pe dracu' breakfast, zice avocatu'. Nici măcar nu s-au dus încă să se culce. Aici e New York, nu-i Yoknapatawpha.

Aşa că ne-am dus la hotel, unde avocatu' oprise dinainte-o odaie. Numai că nu era o odaie, erau trei: un salon şi două dormitoare.

— Putem mânca aici sus, zice el.

— Breakfastu'? Zic eu.

— Ni-l trimit aici sus.

— Aici e New York, zic. *Breakfast* în dormitor sau în bucătărie, sau în dos pe verandă pot să mănânc şi-acasă-n Yoknapatawpha. Aşa că ne-am dus jos în restaurantu'

hotelului. P-ormă-am zis: Când iau ăştia breakfastu'? Când se-ntunecă? Sau când li se năzare să se scoale?

— Lasă asta, zice. Avem de făcut întâi un drum. Nu, zice iar avem două drumuri de făcut. Se uita iarăşi la ea, cu toate că trebuie să recunosc că nu mai deschisese vorba de-atunci de când mi-a zis prima oară, la Jefferson, când m-am urcat în maşină. Şi-mi aduc aminte cum îmi povestise-odată despre clima de la New York, că poate că nu-i nicăieri pe lume-o climă ca asta, parc-ar fi făcută anume pentru New York. În căzu' ăsta, chiar c-aveam o probă: o zi de-alea senine de-nceput de toamnă când ceru' pare-o ceaţă albăstruie odihnindu-se pe pământ, clădirile-nalte străpungându-l şi retezându-se, şi muchiile ascuţite estompându-se, ca şi cum lumina soarelui n-ar străluci pe el, ar fredona cum susură firele de telegraf. Şi-atunci am văzut-o: o prăvălie cu o vitrină, o vitrină-ntreagă şi-n ea o singură cravată.

— Stai puţin, zic.

— Nu, zice. Mergea, câtă vreme nu te vedeau decât conductorii de tren, da' nu poţi să te-arăţi aşa în faţa unui pastor.

— Nu, zic, stai puţin. Pentru c-auzisem eu de prăvălii d-astea de pe străduţe laterale. Dacă le trebuie-o vitrină-ntreagă ca să pună-n ea o singură cravată cu siguranţă c-or să vrea pe ea trei sau patru dolari.

— N-avem încotro acuma, face. Aici e New York. Hai!

Şi-năuntru tot nimic decât câteva scaune aurite şi două cucoane în rochii negre, şi un bărbat îmbrăcat ca un senator, sau cel puţin ca un pastor, şi care ştia cum îl cheamă pe-avocat pe numele lui adevărat. Pe-urmă, un birou cu o masă şi cu un vas cu flori, şi-o cucoană scurtă şi-ndesată, şi negricioasă, îmbrăcată-ntr-o rochie care n-ar fi venit bine pe nimeni, cu păru-ncărunţit pieptănat cu cărare şi cu cei mai frumoşi ochi negri pe care mi-a fost dat să-i văd vreodată, cu toate că erau puţin bulbucaţi, şi care l-a sărutat pe avocat, şi pe-urmă el i-a zis:

— Myra Allanovna, dă-mi voie să-ţi prezint pe Vladimir Kirilici. Şi ea s-a uitat la mine şi-a zis ceva; da, ştiu, era pe

ruseşte, şi-avocatu’, care zice:

— Uită-te la cravata lui. Măcar o dată, dacă poţi suporta. şi eu zic:

— Ei lasă, că n-o fi chiar aşa. Desigur c-aş fi preferat să fi fost cu galben şi cu roşu, în loc de roz şi verde. Da’ oricum… Şi ea zice:

— Vă place galben şi roşu?

— Da, doamnă, zic. P-ormă zic: De fapt… Şi pân’ s-apuc să mă opresc ea zice:

— Da, spuneţi vă rog. Şi eu zic:

— Nu, nimic. Mă gândeam aşa că, dacă ţi-ai putea imagina o cravată şi p-ormă s-o iei şi să ţi-o pui la gât, mi-aş imagina una făcută din roşu cu un buchet sau poate cu-o singură floarea-soarelui în mijloc. Şi ea zice:

— Floarea-soarelui? Şi-avocatu’ face:

— Heliantă. P-ormă zice: Nu, am greşit. Turnesol. Sonnenblume. Şi ea zice:

— Staţi puţin. Şi-a şi ieşit, şi-atunci mi-am zis şi eu: *Stai puţin.*

— Nici chiar la cinci dolari cravata nu-şi acoperă ei scaunele astea aurite.

— Acuma-i prea târziu, face avocaţu’. Scoate-ţi-o. Decât c-atunci când s-a-ntors nu numai că n-avea nicio floarea-soarelui, da’ nici măcar roşie nu era. Era ca prăfuită. Nu, greşesc, între timp mă uitasem la ea mai bine. Arăta ca un obraz de piersică şi-ţi dădeai seama că-ntr-o clipă, dacă te puteai abţine să nu clipeşti, o să-nceapă să se facă piersică de-adevărat. Numai că nu s-a făcut. E şi-acuma tot aşa, prăfuită cu aur ca o spinare de fată bronzată la soare.

— Da, face avocatu’, trimite-l undeva să-şi ia o cămaşă albă. Nici cămaşă albă n-a purtat vreodată pân-acuma.

— Niciodată, nu? Face ea. Totdeauna numai albastră, nu? Şi totdeauna acelaşi albastru? Albastrul ochilor dumneavoastră?

— Exact, zic.

— Dar cum faceţi? zice ea. Le decoloraţi? Numai prin spălat?

— Exact, zic. Le spăl.

— Vreţi să spuneţi că le spălaţi dumneavoastră personal?

— Le şi coase personal, zice avocatu'.

— Exact, zic. Eu vând maşini de cusut. Primu' lucru pe care trebuie să-l ştiu e să umblu cu ele.

— Natural, zice ea. Pentru moment, luaţi-o pe asta. Mâine, pe cealaltă, roşie cu o Sonnenblume. Şi iată-ne din nou în stradă. Tot încercam să-i zic: *Stai puţin*.

— Acuma o să trebuiască să cumpăr două, zic. Încerc să fiu serios. Vreau să zic: te rog să mă crezi c-acuma-s tot atât de serios ca oricine din câţi cunoşti. Spune-mi exact cât crezi că costă cravata aia din vitrină?

Şi-avocatu', fără măcar să se oprească din mers, vorbind peste umăr în mijlocu' lumii care te-mpingea în toate părţile:

— Nu ştiu. Cravatele ei se urcă până la o sută cincizeci. Să zicem că vreo şapteşcinci de dolari… Era exact parcă m-ar fi pocnit unu' cu putere, cu tăişu' palmei, în ceafă, şi când mi-am revenit eram rezemat de zid mai departe de forfota mulţimii, zgâlţâit de-un tremurat, şi avocatu' mai mult sau mai puţin mă sprijinea.

— Ţi-e mai bine? Face el.

— Nu, nu mi-e. Şapteşcinci de dolari pe-o cravată? Nu pot! Nu vreau!

— Ai patruj' de ani, zice el. Ai fi trebuit să-ţi cumperi cravate, cel puţin câte una pe an, de când te-ai amorezat pentru prima oară. Când a fost? La unşpe ani? La doişpe? La treişpe? Sau la opt ori nouă când ai început să mergi la şcoală – cu condiţia ca să fi avut profesoară, desigur. Da' hai să zicem la douăzeci. Asta-nseamnă douăzeci a un dolar cravata pe an. Face douăj' de dolari. Cum nu eşti însurat şi nici n-ai să fii vreodată, şi nici neamuri prea apropiate, ca să-ţi scoată sufletu' cu-grijitu' şi să te istovească-n speranţa c-o să le rămână ceva de pe urma dumitale, poţi să mai trăieşti foarte bine încă patruşcinci. Asta face şaiişcinci de dolari. Adică o să ai o cravată Allanovna pe zece dolari. Nimeni altu' pe lume n-a luat o cravată Allanovna pe zece dolari.

— N-am nevoie! Zic. N-am nevoie!

— *Allright.* Ţi-o fac cadou.

— Nu. Nu pot să primesc, zic.

— *All right.* Vrei să te duci la ea şi să-i spui că nu mai iei cravata?

— Da’ nu-nţelegi că nu pot să fac una ca asta?

— *All right*, zice. Hai, c-am şi întârziat puţin. Aşa c-atunci când am ajuns la hotel ne-am dus de-a dreptu’ la bar.

— Aproape că-ncepe, zic. Nu vrei să-mi spui de cine-i vorba?

— Nu, face el… Aici e New York. Vreau să m-amuz şi eu niţel, să-mi fac gusturile.

Şi peste-o clipă, când mi-am dat seama că avocatu’ nu-l văzuse-n viaţa lui, am înţeles c-ar fi trebuit să-mi închipui de ce insistase el atâta ca să vin şi eu. Numai că de-abia după asta mi-am adus aminte cum, în căzu’ ăsta, avocatu’ n-ar fi avut nevoie de niciun fel de ajutor, pen’ că neapărat trebuie să ai un fel de afinitate sau, oricum, de repugnanţă, pentru omu’ care douăşcinci de ani a fost ca şi-o parte, şi-ncă o parte mare din chinu’ tău simplu şi normal, şi firesc de-a trebui să te trezeşti din nou a doua zi, cum de altfel trebuise şi omu’ ăsta. Aşa c-am zis:

— Ei, comedie! Ce faci, Hoake? Pen’ că el era. Puţin încărunţit pe la tâmple, cu-aspect nu doar de om bronzat în aer liber, cu-aspect de om bogat bronzat în aer liber care n-avea niciun fel de nevoie de-un costum de haine de la croitor mare, şi de culoare-nchisă, şi mai puţin încă de doi chelneri care să-i ţopăie-mprejur ca să ţi-o dovedească, şi care se-aşezase-acolo unde-l adusese avocatu’ de cine-ştie-unde dăduse de urma lui, undeva prin vest, tot aşa cum m-adusese-n mod special şi pe mine pentru ziua asta. Nu, nu avocatu’ ne-adusese pe McCarron şi pe mine de la o mie şi de la două mii de mile distanţă, ca să ne-ntâlnim toţi trei într-un bar din New York: fata ne-adusese – fata asta care-n viaţa ei nu-l văzuse pe unu’ (din noi trei şi după câte ştiu eu activmente aş putea spune cu jurământ că nici ălorlalţi doi nu le spusese mare lucru altceva decât bună-ziua – fata asta care nu numai că nu ştia, da’ nici nu se sinchisea că moştenise destinu’

maică-sii de-a prinde patru bărbaţi în pânza asta de păianjen, c-un unic fir de păr care te strangula; ne-adusese pe toţi patru fără să mişte măcar un deget – pe bărbat-su, pe taică-su, pe-omu' care tot mai încerca să-şi dea viaţa pentru maică-sa, dac-ar găsi pe cineva s-aibă ce face cu ea, şi pe-ăla pe care l-aţi putea numi un prieten al familiei gata să fie de-ajutor – să facem pe figuranţii-n reprezentanţia-n care ea va zice: „Da", din noianul de spectacole matrimoniale, produs în serie la primărie, înainte de-a se-mbarca pe-un vapor să plece-n Europa, să facă ce-şi închipuia ea c-are de făcut în război. Aşa că eu am fost ăl' de-a zis:

— Hoake, îţi prezint pe-avocatu' Stevens, şi-acuma erau trei chelneri care s-aflau în treabă să ne-ajute să ne aşezăm (sărea-n ochi cât era de bogat).

— Ce luaţi? zise el către avocat. Ce ia V.K. Ştiu – un Bushmill, făcu el către chelner. Adu sticla. Ai să te simţi ca acasă, îmi zise el. Are exact acelaşi gust ca şi drăcia pe care-o făcea Calvin Bookwright – îţi mai aduci aminte? Acuma se uita şi el la ea. E-o Allanovna, nu? Face el. Te-ai săltat ceva de când ai plecat de la Moşia Franţuzului. Acuma se uita la avocat. Dădu peste cap paharu' dintr-odată şi chelneru' era gata cu sticla să-l umple la loc pân' s-aibă el timp să facă vreun semn. N-avea nicio grijă, zice el. Mi-am dat cuvântu'. Mi-l ţin.

— N-aibi nici dumneata nicio grijă, zic eu. Avocatu' are trecere la Linda. Ea o să-l creadă-ntâi pe el, indiferent de ce-a uitat unu' şi ce-o să-ncerce să-ndruge altu'. Şi-am fi putut mânca şi-acolo, da' avocatu' face:

— Aici e New York. Ca la moş Cal Bookwright în gheţărie, putem mânca când ne-om întoarce-acasă. Aşa că ne-am dus în restaurant. Era şi timpu'. La primărie ne-am dus cu taximetru. În timp ce coboram, a venit un alt taximetru şi-au coborât ei. El nu era voinic, da' arăta, arăta ca un jucător de fotbal. Ba nu: arăta ca un boxer profesionist. N-avea un aer chiar dur şi nici implacabil n-ar fi fost cuvântu' potrivit. Ai fi zis c-ar fi-n stare să te bată sau poate că l-ai bate, da' că probabil că n-ai putea sau c-ar putea să te ucidă, sau l-ai

ucide, cu toate că probabil că n-ai putea. Da' niciodată n-ar sta să se tocmească cu tine, şi-avea nişte ochi spălăciţi, ca ai lu' Hub Hampton, da' nu duri: doar că te priveau simplu, liniştit de-a-ntregu', nu-i scăpa nimic şi parc-ar fi ştiut foarte bine dinainte ce-o să vadă.

Am intrat. Era un hol mare, un coridor, un şir de oameni, doi câte doi, în care-am fi fost ultimii dacă şiru-ar fi avut sfârşit, da' n-avea: to'deauna mai era o pereche după tine; noroc că nu ţinea mult: ajungeai la o uşă pe care sta scris OFIŢERUL STĂRII CIVILE şi intrai. Nici aici nu ţinea mult, taximetrele alea două mai aşteptau încă.

— Vasăzică, ăsta-i Grinnich Village, fac eu. Intrai de-a dreptu' din stradă, în dos c-un peticuţ de pământ cât o poală de cămaşă; i-ai fi zis curticică, da' târgoveţii ăştia-i ziceau grădină: avea şi-un pom chiar, cu vreo trei drăcii pe el, care-n primăvară şi-n vară fuseseră desigur frunze. Da' -năuntru era frumos: plin de lume, normal, cu doi chelneri strecurându-se-ncoace şi-ncolo, cu tăvi cu pahare de şampanie, şi trei-patru invitaţi ajutând şi ei, şi mai erau şi ăi care preluau apartamentu' pe timpu' cât Linda şi cu proaspătu' ei soţ aveau să fie plecaţi în Spania la război – o pereche tânără, cam de-aceeaşi vârstă cu ei. E şi el tot sculptor? l-am întrebat pe-avocat.

— Nu. E ziarist.

— Oh, zic. Atunci probabil că-s căsătoriţi de multă vreme.

Era frumos la ei: O odaie cu-o mulţime de ferestre şi lumină din belşug. Plină cu lucruri, da' aveau aeru' că-s folosite – un perete-ntreg plin cu cărţi şi un pian, şi mi-am închipuit că trebuie să fie tablouri, pentru că erau agăţate pe pereţi, şi-alte lucruri mi-am închipuit că erau sculpturi, da' restu' nu ştiam ce sunt, erau făcute din bucăţi de lemn sau de fier, sau din fâşii de tinichea şi sârmă. Numai că asta era, nu puteam să-ntreb din cauza atâtor poeţi şi pictori, şi sculptori, şi muzicieni, pentru că trebuia totuşi să facă pe gazda până ce – el şi cu Linda, şi cu-avocatu', şi cu mine – ne-om putea strecura să ne ducem jos, unde era vaporu'; fără-ndoială c-o grămadă de oameni îşi vedeau visu' cu ochii

la Grinnich Village, da’ fără-ndoială că o nuntă era un eveniment chiar şi-acolo. Şi unu’ dintre ei nu era nici poet, nici pictor, nici sculptor, nici muzician, şi nici măcar un gazetar obişnuit; cu siguranţă că lucra-n galanterie şi-şi avusese-n-seara aia sâmbăta lui liberă. Pen’ că de-abia intrase-n odaie, că nu numai că se uita la cravată, da’ o şi pipăia-ntre două degete.

— Allanovna, face el.

— Exact, zic.

— Oklahoma? Petrol?

— Mă rog?

— Aha, Texas. Comerţ de vite. În Texas îţi alegi din ce să faci milioane: sau din petrol, sau din vite: este?

— Nu, dom’le, zic. Missippi. Vând maşini de cusut.

Aşa c-a mai trecut puţin timp pân’ să poată Kohl să vină-n cele din urmă să-mi umple din nou paharu’.

— Din câte-nţeleg, ai copilărit cu mama Lindei, zice.

— Exact. Dumneata ai făcut astea?

— Astea, care?

— De-aici din odaie.

— Oh, face el. Vrei să mai vezi şi altele? De ce?

— Nu ştiu încă, zic. Are vreo importanţă? Aşa că ne-am făcut loc cu coatele prin înghesuială – începuse să trebuiască să-ţi faci loc cu coatele – şi-am trecut prin hol, şi-am urcat câteva trepte. Şi aici era mai frumos ca peste tot: un pod, cu-o parte-ntreagă din acoperiş numai ferestre, o odaie nu în care să locuieşti, da-n care să vii să fii singur şi să lucrezi. Şi el sta puţin în urma mea şi-ntr-o parte, şi-mi lăsa şi timp, şi loc să privesc. Până ce, dup-un timp, zice:

— Scandalizat? Înnebunit? Şi, dup-un timp, zic:

— Trebuie neapărat să fiu scandalizat sau înnebunit de ceva, numai pentru că n-am mai văzut pân-acuma?

— La vârsta dumitale, da, zice. Numai copiii pot rezista surprizelor de dragu’ surprizei. Oamenii mari nu suportă surprize decât dacă li se făgăduieşte dinainte c-or să vrea s-o cumpere.

— Poate că eu n-am avut încă timp destul, zic.

— Priveşte cât pofteşti. Aşa că se rezemă de perete cu braţele încrucişate ca un jucător de fotbal şi zgomotu' petrecerii la care se presupunea că el e încă gazdă se ridica pe scară până la noi, în timp ce eu îmi luam tot răgazu' să privesc: unele, pricepeam ce sunt, altele, aproape că le pricepeam, şi poate că, dac-aş mai fi avut timp, le-aş fi şi priceput, şi altele-mi dădeam seama că n-o să le-nţeleg niciodată de-a binelea, până când m-am luminat deodată că nici asta n-are nicio importanţă, nu numai pentru el, da' nici pentru mine. Pen' că oricine poa' să vadă şi s-audă, şi să miroasă, şi să pipăie, şi să guste ce s-aşteaptă s-audă şi să vadă, şi să miroasă, şi să pipăie, şi să guste, şi nici n-o să bage de seamă mare lucru dacă eşti acolo, nici n-o să-i pese dacă nu eşti. Aşa că, cine ştie, dacă poţi să vezi şi să simţi, şi să miroşi, şi s-auzi, şi să guşti ce-n viaţa ta nu te-ai aşteptat şi nici măcar nu ţi-ai putut închipui pân' atunci, poate că de-aia te-a ales Ăl de Sus să fii cel care trăieşte cu-adevărat.

Aşa c-acuma venise şi momentu-ntâlnirii. Vreau să zic întâlnirea pe care-o aranjase avocatu' cu Hoake, cu Hoake care zicea:

— Păi ce pot eu să-i spun ei… bărbatului ei… prietenilor? Şi avocatu':

— De ce să trebuiască să-i spui cuiva ceva? Am avut eu grijă de asta. Îndată după ce-or ciocni toţi în sănătatea ei, ia-o de braţ şi ştergeţi-o. Numai să nu uiţi să fiţi la unşpe jumate la vapor. Decât că Hoake, când erau amândoi în uşă gata să plece, Hoake în costumu' lui de la croitor mare şi de culoare-nchisă, şi cu pălăria melon în mână, şi Linda, într-un fel de rochie de seară sub mantou, tot mai încerca. Şi nu că semănau, pentru că nu semănau. Ea, pentru o femeie era înaltă, destul de înaltă ca să n-aibă cine ştie ce siluetă (vreau să zic genul ca să fluiere oamenii a admiraţie-n urma ei) şi el nu era deloc înalt pentr-un bărbat şi de fapt puţin cam îndesat. Da' ochii erau exact aceiaşi. În orice caz, eu aveam impresia că oricine s-ar fi uitat la ei, fără să vrea şi tot şi-ar fi dat seama că-s rude. Aşa că el tot mai încerca:

— Un vechi prieten al familiei mamei ei. Bunicul ei şi cu

tatăl meu pare să fi fost rude-ndepărtate… Şi-avocatu' retezându-i-o:

— *All right, all right,* las-o baltă! Nu uita să fiţi la timp.

Şi Hoake:

— Da-da. O să luăm masa la Twenty-One şi de-acolo ne ducem la Stork Club, dac-o fi nevoie să ne telefonezi. Şi-au plecat şi ceilalţi au plecat şi ei, afară de trei bărbaţi care-am aflat că erau tot ziarişti, corespondenţi străini; şi Kohl i-a ajutat nevestei noului locatar să gătească nişte spaghete şi-am mâncat, şi-am mai băut puţin vin, de data asta roşu, şi vorbeau despre război, despre Spania şi Etiopia, cum că asta era numai începutu': c-aveau să se stingă luminile-n Europa toată şi că-n curând poate că şi la noi în ţară; până ce s-a făcut timpu' să mergem la vapor. Şi-acolo-n cabină am mai băut nişte şampanie, da' avocatu' de-abia destupase prima sticlă, când au apărut şi Linda cu Hoake.

— V-aţi şi întors? făcu avocatu'. Credeam c-o să mai staţi, cel puţin înc-un ceas.

— Ea… noi am decis să nu mai trecem pe la club, zise Hoake. În schimb, am luat o trăsură şi ne-am plimbat prin parc. Şi-acuma… făcu el. Nici nu-şi lăsase pălăria din mână.

— Rămâi să mai iei un pahar de şampanie, zise-avocatu', şi Kohl a spus şi el ceva. Da' Linda-i şi întinsese mâna.

— *Good bye,* domnule McCarron! Îţi mulţumesc pentru seara asta şi pentru c-ai venit la căsătoria mea.

— Nu vrei să-mi zici Hoake acuma? făcu el.

— *Good bye,* Hoake! zise ea.

— Aşteaptă-ne-n taximetru, atunci, zise avocatul. Venim într-o clipă.

— Nu, zise Hoake. Iau alt taximetru şi-l las pe ăsta pentru voi. Şi a plecat. Ea a-nchis uşa după el şi s-a apropiat de avocat scoţând ceva din buzunar.

— Uite, zise ea. Era o brichetă de aur. Ştiu că n-ai s-o-ntrebuinţezi niciodată, pentru că zici că simţi gustu' lichidului când îţi aprinzi pipa.

— Nu, face avocatu'. Ce-am zis eu e că pot să-l miros.

— *All right,* zice ea. Ia-o-n orice caz. Aşa că avocatu' a

luat-o. Are iniţialele dumitale gravate pe ea, vezi?

— GLS, face avocatu'. Astea nu-s iniţialele mele. Eu n-am decât două: GS.

— Ştiu. Dar gravorul mi-a zis că o monogramă trebuie să aibă trei litere, aşa că ţi-am împrumutat una de-a mea. Apoi a rămas în faţa lui, înaltă aproape cât el, privindu-l. Ăsta era tatăl meu, zice ea.

— Nu, face avocatu'.

— Ba da.

— N-ai să pretinzi acuma că el ţi-a zis una ca asta.

— Ştii foarte bine că nu. L-ai pus să jure.

— Nu.

— Atunci jură dumneata.

— *All right,* face avocatu'. Jur.

— Mi-eşti drag, zice ea. Ştii de ce?

— Spune-mi.

— Pentru că, de câte ori îmi spui o minciună, sunt sigură c-ai s-o ţii aşa pân' la sfârşit.

A urmat al doilea pelerinaj sentimental. Nu, mai întâi a fost altceva. A doua zi după-masă.

— Să mergem acuma să luăm cravata, a zis avocatu'.

— Nu, fac eu.

— Vrei să zici că te duci singur?

— Exact, zic eu. Aşa că eram singur, în acelaşi birou mic, şi ea în aceeaşi rochie care n-ar fi venit bine nimănui, cu ochii la guleru' meu gol încă-nainte de-a fi apucat eu să pun pe masă cravata şi-o sută cincizeci de dolari, alături de-aia nouă, pe care nici n-o atinsesem, că mi-era frică. Era roşie, numai puţintel mai deschisă decât o frunză de eucalipt toamna, şi nu cu o singură floarea-soarelui, nici măcar c-un buchet: cu o mulţime de floarea-soarelui mici, galbene, fiecare-ntr-un fel de romb ca o faţetă de briliant şi-n fiecare floare un punct mic albastru, aproape-exact albastru' pe care-l iau cămăşile mele dup-un timp. N-am îndrăznit s-o ating.

— Îmi pare rău, zic. Da' vedeţi şi dumneavoastră că pur şi simplu nu pot. Eu vând maşini de cusut în Missippi. Nu-mi

pot permite să se afle-acolo c-am cumpărat cravate cu şapteşcinci de dolari bucata. Da' tot aşa cum eu vând maşini de cusut în Missippi, dumneavoastră vindeţi cravate la New York şi nu vă puteţi permite să vină nişte smintiţi să vă poarte şi să vă comande cravatele, şi să nu le plătească. Aşa că, poftim, zic. Şi vă rog să fiţi atât de bună şi să mă scuzaţi…

Da' ea nici măcar nu s-a uitat la bani.

— De ce ţi-a zis Vladimir Kirilici? Face ea. I-am spus:

— Numai c-acuma trăim în Missippi şi trebuie să las toate astea să se uite, zic. Aşa că vă rog înc-o dată să mă scu…

— Ia-le de pe birou, zice ea. Cravatele astea ţi le-am dăruit. N-ai nimic de plătit pentru ele.

— Nu-nţelegeţi că nici eu nu pot să le primesc? Fac eu. Tot aşa cum n-aş putea permite cuiva să-mi comande-o maşină de cusut şi p-ormă să vină să-mi spună că s-a răzgândit, după ce eu i-o livrasem.

— Aşa că dumneata nu poţi accepta cravatele şi eu nu pot accepta banii. Buun. O să facem aşa… Avea pe birou o drăcie care semăna a borcan de cremă şi când l-a deschis era o brichetă. O să-i ardem, jumătate pentru dumneata, jumătate pentru mine… Şi-am sărit:

— Staţi puţin! Staţi puţin! Şi s-a oprit. Nu, fac eu, nu! Să nu ardeţi banii! Şi ea face:

— De ce nu? Şi ne uitam unu' la altu', ea cu bricheta-ntr-o mână şi fiecare cu-o mână pe bani.

— Pentru că-s bani, zic. Cineva, undeva, cândva a suferit… a-ndurat… vreau să zic că banii reprezintă prea multă durere şi suferinţă undeva, pentru cineva, mai mult decât fac banii-n sine, adică… nu asta-i ce vreau să spun… Şi ea face:

— Înţeleg perfect ce vrei să spui. Numai neîndemânaticii şi-analfabeţii, şi fricoşii, şi oamenii fără trecut distrug banii. Aşa c-ai să-i păstrezi. Ai să-i duci înapoi acolo – cum ziceai?

— Missippi, zic.

— Missippi. Şi trebuie să fie-acolo cineva care, nu să aibă nevoie – cine se mai preocupă azi de ceva atât de meschin ca

nevoia? Cineva care-şi doreşte ceva ce costă o sută cinzeci de dolari – o pălărie, un tablou, o carte, cercei, dar ceva absolut deloc, deloc de mâncare – ceva ce crede el – sau ea – că n-o să poată niciodată să aibă, ceva la care-a renunţat de mult, nu la vis, la speranţă. De data asta, mă-nţelegi ce vreau să spun?

— Înţeleg perfect ce vreţi să spuneţi pentru c-aţi spus-o, zic.

— Atunci sărută-mă, zice ea. Şi-n seara aia eu şi cu avocatu' am plecat la Saratoga.

— I-ai spus lui Hoake să nu-ncerce cumva să-i dea bani sau a avut el singur atâta minte? Zic eu.

— Da, face avocatu'.

— Da, ce?

— Poate c-amândouă. Şi după-masă ne-am dus să vedem caii şi-a doua zi dimineaţă ne-am dus la Remis Heights şi la Freeman's Farm. Numai că, bineînţeles, nu era niciun monument, pentru niciun mercenar hessan, care poate că nici măcar nemţeşte nu ştia, necum englezeasca americanilor şi normal că nu era acolo nici colină, nici şanţ, nici copac retezat, nici stâncă să-ţi strige-n gura mare: „Aici, pe locu' ăsta, primu' dumitale strămoş V.K. a renegat Europa pentru to'deauna şi-a intrat în Statele Unite". Şi peste două zile eram înapoi acasă, străbătând în două zile o distanţă pentru care primilor V.K. le-au trebuit patru generaţii, şi-acuma priveam cum se stingeau luminile-n Spania şi-n Etiopia, şi-ntunericu' se strecura-nspre răsărit prin toată Europa şi prin Asia, până ce umbra avea să se-ntindă şi peste insulele din Pacific şi s-ajungă chiar până-n America. Da' pân' la asta mai era o bucată de vreme, atunci când avocatu' mi-a zis:

— Vino sus la birou, şi p-ormă mi-a zis: Barton Kohl a murit. Aeroplanul – era un avion civil de transport, vechi, înarmat cu mitraliere de infanterie 1918, din care echipaju' de amatori arunca cu mâna bombe făcute-n casă, prin deschideri amenajate de ei cu mâna; cu asta combăteau ei Luftwaffe-a lu' Hitler – a fost doborât în flăcări, aşa că ea

probabil că nici n-ar fi putut să-l identifice dac-ar fi putut s-ajungă pân’ la locul prăbuşirii. Nu spune ce-are de gând acuma.

— O să se-ntoarc-aici, acasă.

— Aici? face el. Aici? P-ormă face: De ce dracu’ să nu se-ntoarcă? Doar e-acasă.

— Exact, zic. E condamnată.

— Ce? Ce-ai zis?

— Nimic. Am zis c-aşa cred şi eu.

Opt

CHARLES MALLISON

Linda Kohl (adică Snopes, cum ar spune Thackeray. Dar şi Kohl, pentru că el murise) nu era primul erou rănit în război, care să nimerească-n cele din urmă-napoi la Jefferson. Era numai prima pentru care unchiul meu îşi dădea osteneala să se ducă s-o aştepte la gară. Vreau să spun, nu la gara feroviară; în 1937 se-mplinea anul sau aproape, de când nu mai trecuse prin Jefferson vreun tren din care să fi coborât vreun călător cu bilet plătit. Şi nici la autogară, pentru că nici măcar nu-i vorba de Jefferson. Ne-am dus s-o primim la aeroport la Memphis, unchiul meu descoperind pare-se-n ultimul moment, atunci, dimineaţa, că nu era în stare să facă singur cu maşina lui un voiaj de optzeci de mile dus şi optzeci întors.

Nu era nici măcar prima femeie erou. Prin 1919 fusese la noi o infirmieră, o veritabilă femeie-locotenent – desigur, nu localnică, nu din Jefferson, poate doar puţin rudă cu vreo familie din Jefferson (sau poate doar având vreun interes pentru cineva dintr-o familie), care făcuse parte din personalul unui spital de zonă interioară în Franţa şi – zicea ea – fusese realmente două zile la un post de evacuare de răniţi, undeva, din colo de Montdidier, de unde se-auzeau şi tunurile.

De fapt, prin 1919 chiar şi jeffersonienii de cinci ani, câţi aveam eu atunci, erau puţin cam blazaţi pe chestia eroilor din război, nu numai a celor scăpaţi făr' de-o zgârietură, dar chiar şi a celor răniţi care coborau din tren la gara de triaj de la Memphis sau New Orleans. Nu c-aş vrea să spun că şi cei care n-aveau măcar o zgârietură îşi ziceau eroi sau măcar gândiseră c-ar fi, sau că măcar gândiseră, cât de cât, ceva pe chestia asta, până ce-ajunseseră-acasă şi se pomeniseră cu epitetul ăsta trâmbiţându-li-se din toate

părţile, încât unii dintre ei, câţiva dintre ei, începuseră să creadă că poate chiar sunt. Vreau să zic, trimbiţându-li-se de către cei care organizaseră şi coordonaseră trâmbiţatul – cei care nu fuseseră-n război, aşa că erau gata şi la-ndemână la faţa locului ca să organizeze parade mari în porturile de debarcare şi parade mai mici prin capitalele districtuale, cu berbeci la frigare şi bere, ei, care-n ăsta nu fuseseră, şi nici în cel viitor n-aveau de gând să se ducă, şi nici în cel de după cel viitor, câtă vreme tot ce-aveau de făcut era să cumpere obligaţii scutite de impozit şi să organizeze parade întru trâmbiţarea eroilor, aşa ca viitoarea recoltă de masculi de opt şi nouă, şi zece ani să poată vedea epoleţi divizionari şi insigne de rănit şi de ani de campanie, şi barete de decoraţii.

Până ce, nu ştiu cum, dar unii dintre ei începură să creadă că, dac-atâtea glasuri trâmbiţau, pesemne c-aveau dreptate şi că erau eroi. Pentru că, după cum spunea unchiu' Gavin, care-n felul lui fusese şi el soldat (în Serviciul American de Campanie pe lângă armata franceză, în '16 şi '17, până ce-am intrat şi noi în război, şi dup-aceea tot în Franţa, la Y.M.C.A., ca secretar sau cum i-o fi zis), nu le mai rămăsese nimic altceva: bărbaţi tineri sau chiar băieţi, cei mai mulţi cu idei foarte vagi şi complet eronate despre ce-nsemna Europa şi unde era, şi cu niciun fel de idei despre ce-nsemna armata, ce să mai vorbim despre ce-nsemna războiul, traşi la sorţi din grămadă peste noapte şi-nregimentaţi într-un corp expediţionar ca să-ncerce să scape cu viaţă (dac-or putea) înainte de-a-mplini douăzeci şi cinci de ani, din ceea ce ei nici măcar nu-şi dădeau seama-n momentul acela că era cea mai deosebită încercare din viaţa lor. Pentru ca apoi să se vadă, vrând-nevrând, vărsaţi peste noapte înapoi, în ceea ce ei crezuseră c-o să fie lumea lor, lumea cu care fuseseră obişnuiţi şi pe care li se spusese s-o apere cu preţul vieţii, cu riscul de-a fi mutilaţi şi omorâţi, numai ca s-o poată regăsi intactă când s-or întoarce, ca să constate-apoi că n-o mai găseau deloc. Aşa că fanfarele şi paradele cu berbeci la frigare şi tot restul trâmbiţatului în cinstea eroilor nu numai că-ncepuse să se potolească încă-nainte de-a fi-nceput ei să

se deprindă cu ele, da-ncepuseră să se stingă încă-nainte ca ultimii întârziaţi să fi apucat s-ajungă acasă: începuse de pe-acum să fi se spună la o friptură sleită şi-o bere trezită, în timp ce ultimele note ale alămurilor impaciente se stingeau: „*All right*, băieţi; mâncaţi-vă friptura şi salata de cartofi şi beţi-vă berea, şi nu ne mai staţi în drum, c-am intrat până peste cap în lumea asta nouă, a cărei unică şi principală treabă e pacea asta, care nu numai că-i productivă, da-i de-o rentabilitate nebună”.

Aşa că, după cum spunea Gavin, ei *trebuiau* să creadă că-s eroi, cu toate că nu-şi puteau aminti cum anume şi-n ce loc, şi prin ce anume gest ajunseseră, pătrunseseră pentru o clipă, o secundă-n situaţia asta de eroi. Pentru că altceva nu le mai rămăsese: de-abia dacă-şi trăiseră o treime din viaţă şi trebuiau să constate că, de fapt, cea mai mare încercare din viaţa lor trecuse, şi să descopere acuma că lumea pentru care-nduraseră atâta şi riscaseră-atâta ajunsese de nerecunoscut, fusese schimbată-n lipsa lor de cei care stătuseră frumuşel acasă, la adăpost, încât pentru ei nu mai rămăsese loc. Aşa că *trebuiau* să creadă că, dacă nu tot, măcar o părticică, oricât de mică, din ce li se spusese, fusese-adevărat. Acesta era (după Gavin) de ce-ul atâtor cluburi şi legiuni de veterani: unicul sanctuar în care, măcar o dată pe săptămână, îşi puteau găsi refugiu între alţi trădaţi şi deposedaţi, reafirmându-şi unul altuia că, dintre toate câte li se spuseseră, măcar această ultimă şi infinitezimală fărâmă fusese-adevărată.

De fapt, (la Jefferson în orice caz), chiar cei care se-ntorseseră fără o mână sau făr-un picior se-ntorseseră exact aşa cum plecaseră: doar că subliniaţi, cu cursive. De pildă, Tug Nightingale. Tatăl lui era cizmar, avea o chiţimie de atelier în piaţă, după colţ – un om mărunţel, sfrijit, care n-ar fi cântărit cinzeci de kile nici cu toate calapoadele şi sculele-n poală, şi cu-o mustaţă fioroasă, care-i acoperea şi aproape toată bărbia, şi nişte ochi aprigi neînfricaţi şi ne-nduplecaţi – baptist îndărătnic, care n-avea nevoie să mai creadă, ştia: că pământu-i întins ca o farfurie şi că Lee trădase la

Appomattox când se predase. Era văduv. Tug era singurul copil care-i mai rămăsese. Aproape c-ajunsese-n clasa a patra când directorul personal i-a spus domnului Nightingale c-ar fi mai bine pentru băiat să se lase de şcoală. Ceea ce Tug a şi făcut, şi acuma-şi putea petrece tot timpul dând târcoale câmpului de licitaţie din spatele grajdului de trăsuri de piaţă al lui Dilazuck unde-şi făcea de altminteri şi-nainte veacul si-unde-acuma îşi găsise şi de lucru: dăduse-ntâi peste Lonzo Hait, geambaşul nostru local, negustorul de cai şi catâri, şi mai apoi peste Pat Samper în persoană, care-n cercurile de geambaşi nu numai din Yoknapatawpha sau din Mississippi de nord, ci din aproape toată Alabama şi Tennessee, şi Arkansas era faţă de Lonzo Hait ce-i Fritz Kreisler faţă de scripcarul de la serbarea câmpenească, şi-a simţit de la prima vedere c-are de-a face c-un geniu. Pentru că Tug n-avea niciun pic de afinitate, de niciun fel, cu catârii: era însă un *homme fatal* pentru ei, orice catâr, cal sau iapă, indiferent, erau precum ceara în mâna lui, putea face orice din ei, numai să-i vândă sau să-i cumpere cu ceva câştig, nu. Şi ăsta-i motivul pentru care nu s-a ridicat niciodată mai sus de grăjdar sau argat, aşa că-n cele din urmă a trebuit să se facă zugrav ca să-şi câştige-o pâine: nu zugrav de mâna-ntâi, dar cel puţin ştia s-amestece vopseaua şi s-o-ntindă pe zid sau pe gard, după ce-i arătase cineva până unde.

Asta era situaţia lui până prin 1916, când avea vreo treizeci de ani, poate chiar mai mult, şi când începu să se întâmple ceva cu el. Sau poate că se şi întâmplase şi că noi – Jeffersonul – de-abia atunci băgasem de seamă. Pân-acuma fusese ceea ce s-ar putea numi un zugrav de case tipic de oraş de provincie: burlac, locuind cu tatăl său într-o căsuţă la marginea oraşului, făcând baie o dată pe săptămână sâmbătă seara la bărbier, şi după asta, îmbătându-se puţin – nu cine ştie ce: numai la doi-trei ani o dată se trezea duminică dimineaţa la-nchisoare şi-i dădeau drumul pe cauţiune personală; asta nu pentru că se-mbătase prea tare, ci pentru că se bătuse, cu toate că bătaia o stârnise whiskeyul, starea aceea lăuntrică pe care ţi-o dă când

inevitabilul colţos (niciodată acelaşi: nu era nevoie) punea la-ndoială justeţea ideii lui fixe moştenite de la taică-su că generalul Lee fusese-un laş şi-un trădător, şi că pământul era întins ca farfuria, cu marginile ca streşinile acoperişurilor pe care le vopsea el – apoi se-apuca de jucat zaruri în şanţul cel mare din dosul cimitirului şi până duminică după-masă se trezea de-a binelea să se-ntoarcă luni dimineaţa la vopselile lui; şi poate că de vreo patru ori pe an se ducea la Memphis la bordel.

Şi pe-atunci a fost când s-a-ntâmplat. Tot aşa sâmbătă seara făcea baie la bărbier şi bea puţintel, cu toate că, după câte se ştia la Jefferson, nu destul ca să mai fie nevoie să sară la bătaie pentru generalul Lee şi Ptolemeu, şi Isaac Newton, aşa că nu numai închisoarea, dar nici poliţistul de noapte tracasat, care pe la două-nspre dimineaţă bătea-n uşa zăvorâtă a frizeriei sau a sălii comune zicând: „Măi băieţi, ce-ar fi să mai lăsaţi gălăgia şi să vă duceţi acasă?” nu mai aveau de-a face cu el. Şi nici jocul cu zaruri din şanţul din dosul cimitirului: acuma duminică dimineaţa îl vedeai plimbându-se cu sfrijitul lui de tată-n miniatură, cu mustaţa fioroasă, îndreptându-se spre strada dosnică unde era bisericuţa îndărătnicilor, şi-n după-masa aceleiaşi zile şezând pe veranda minusculă a căsuţei lor ca de păpuşi, cufundat (el care primele trei clase le trecuse târâş-grăpiş şi-a patra n-o trecuse deloc) în citirea ziarelor şi a revistelor, din care aflam tot ce ştiam despre războiul din Europa.

Se schimbase. Nici chiar noi (Jeffersonul. Eu n-aveam decât trei ani atunci.) nu ne dădusem seama cât de mult până-n aprilie următor în 1917, după *Lusitania* şi declaraţia preşedintelui, când căpitanul (deocamdată domnul, până ce l-au ales căpitan) McLendon a organizat compania Jefferson, cunoscută sub numele de Puşcaşii Sartoris, în cinstea primului colonel Sartoris (fără niciun Sartoris în companie, pentru că Bayard şi fratele lui geamăn, John, erau în Anglia să facă instrucţie în Royal Flying Corps), şi mai târziu am aflat restul: cum Tug Nightingale, trecut de treizeci de ani acum aşa că, şi dac-ar fi venit recrutarea obligatorie,

probabil că tot ar fi scăpat, a fost unul dintre cei dintâi să se-nroleze, şi am descoperit – au descoperit – dilema lui: îi era frică să nu afle tat-su c-avea de gând să intre-n armata yankeilor, pentru că, dac-ar fi aflat, l-ar fi dezmoştenit şi l-ar fi dat afară din casă. Aşa că n-a fost numai căpitanul McLendon care să zică: „Ce? Ce-ai spus?" Şi după aia şi McLendon şi încă cineva – cel care mai târziu a fost ales aghiotantul companiei – s-au dus cu Tug la el acasă şi viitorul aghiotant povestea:

— Parcă ne-ar fi închis într-o cabină în care era un ferăstrău circular, care sărise de pe axă în plină viteză, sau parc-ar fi fost un pachet de cartuşe de dinamită cu fitilul aprins, ţopăind pe duşumea, ca un şarpe, de care nu numai că nu te poţi apropia să-l striveşti cu călcâiul, dar nici nu vrei; tot ce vrei e să scapi de-acolo, şi Mack care zicea: „Stai puţin, dom'le Nightingale, nu-i vorba aici de nicio armată yankee, e vorba de armata Statelor Unite; a ţării dumitale", şi-afurisitul ăla de smintit care tremura şi clocotea de parcă-i ardea şi mustaţa, răcnind: „Împuşcaţi-i, mama lor de pui de curve! Împuşcaţi-i! Împuşcaţi-i!" şi pe urmă încercând chiar Tug: „Tată, tată, căpitanul McLendon şi cu Crack au intrat şi ei, amândoi", şi bătrânul Nightingale răcnind: „Atunci împuşcă-i şi pe ei. Împuşcă toate putorile astea de maţe-pestriţe[tt], şi pe urmă Tug care mai încerca o dată: „Tată, tată, dacă nu mă-nrolez acuma, când vine recrutarea obligatorie tot mă ia[u], şi maniacul ăla care răcnea întruna: „Vă-mpuşc pe toţi! Vă-mpuşc pe toţi! Feciori de curvă![w] Da, dom'le. Probabil că, dacă Tug s-ar fi-nrolat în armata germană sau poate chiar franceză sau engleză, i-ar fi dat binecuvântarea. Dar nu în cea cu care l-a trădat generalul Lee atunci, în ziua aia din 1865. Aşa că l-a dat afară pe Tug. Am ieşit toţi trei din casă cât de repede am putut, dar nici n-ajunseserăm încă pe trotuar, că el şi intrase-n odaia lui Tug. N-a stat nici măcar să deschidă uşa: a spart şi geamul, şi tăblia, şi tot, şi-a-nceput s-arunce-n curte lucrurile lui Tug.

Aşa că Tug îşi trecuse Rubiconul şi-ar fi trebuit să fie liniştit acum. Vreau să zic că McLendon l-a luat la el. Erau –

McLendon-ii – o familie cu mulţi fraţi şi-aveau o casă mare, cu o mamă imensă, cântărind pe-aproape de-o sută de kilograme şi-i plăcea să gătească, dar să şi mănânce, aşa că unu-n plus nu mai conta; poate că nici nu băgase de seamă că mai era şi Tug. Aşa c-ar fi trebuit să fie liniştit acum, când compania aştepta ordinul de plecare. Dar nu-i dădeau pace ceilalţi; prea era nemaipomenită metoda lui de a se înrola sub drapel, ca să nu mai vorbim de latura melodramatică; totdeauna se găsea câte unul care să zică:

— Tug, e chiar adevărat că generalul Lee n-avea nevoie să se predea atunci când s-a predat? Şi Tug care răspundea:

— Aşa zice tata. El a fost acolo şi-a văzut, chiar dacă n-avea decât şaptesprezece ani, şi celălalt care zicea:

— Aşa c-a trebuit să te ridici contra lui, contra propriului tată ca să poţi să te-nrolezi la puşcaşi? Şi Tug, care acuma şedea foarte calm, îşi strângea între genunchi mâinile, ce n-o să fie niciodată-n stare să vopsească altceva decât pereţii cei mai ordinari şi gardurile cele mai simple, dar cu catârul cel mai îndărătnic şi cel mai nărăvaş ar fi făcut lucruri pe care puţini alţii ar fi-ndrăznit, pentru că acuma ştia ce-avea să vină. Şi celălalt – ceilalţi toţi adică, din jur – pândindu-l pe Tug cu-o juma' de ochi, pentru că restul de trei jumătăţi îl prindeau pe căpitanul McLendon în cealaltă parte a camerei; de fapt, ei aşteptau de obicei până ce ieşea căpitanul, până pleca de-a binelea.

— Exact, zicea Tug. Şi-atunci celălalt:

— Ce nevoie-aveai, Tug? Eşti trecut de treizeci de ani, de recrutare n-avea ce să-ţi pese şi taică-tu e om bătrân, singur, cu nimeni s-aibă grijă de el.

— Nu-i putem lăsa pe nemţi să se poarte cu lumea aşa cum se poartă. Trebuie să fie cineva să le dea un picior…

— Vasăzică, a trebuit să te ridici contra lui taică-tu ca să intri-n armată şi să le dai nemţilor un picior. Şi-acuma o să trebuiască să te ridici iar contra lui, ca să mergi în jurul pământului, s-ajungi în cealaltă parte a lumii, ca s-ajungi la ei.

— Plec în Franţa, zicea Tug.

— Asta ziceam şi eu: ocoleşti juma’ de pământ. Pe unde-ai s-o iei, pe la răsărit sau pe la apus? Poţi s-o iei şi pe-o parte şi pe-ailaltă, că tot acolo ajungi. Sau mai bine: pun şi prinsoare. Ia-o spre răsărit, mergi spre răsărit până dai de război, fă-le nemţilor ce-ai de gând să le faci şi pe urmă mergi tot aşa mai departe şi uite, mă prind pe-o sută de dolari la unu’ c-atunci când ai să dai din nou de Jefferson, ai să te uiţi la el exact cu faţa la cutia de scrisori de la Miss Joanna Burden din poartă, la o milă distanţă spre apus de tribunal. Dar în timpul ăsta căpitanul McLendon se-ntorsese; probabil că se dusese cineva să-l cheme. O fi adevărat c-a fost un comandant de companie atât de prost, încât au trebuit să-l scoată cu mult înainte de-a fi apucat să vadă frontul, şi câţiva ani mai târziu avea să conducă, aici la Jefferson, ceva de care-mi părea mai bine să nu-mi aduc aminte pe-ntuneric, seara, când voiam s-adorm. Dar cel puţin a ţinut compania-n mână (şi asta nu graţie galoanelor de pe umăr, că, dacă nu le-ar fi avut decât pe ele, un singur om nu i-ar mai fi rămas măcar după prima sâmbătă seara, ci prin simplă omenie instinctivă, din care chiar şi el pare-se c-avea ceva, şi-a avut chiar şi-n mijlocul afacerii ăleia în care-a fost amestecat mai târziu) până ce a venit s-o preia un alt căpitan, mai bun. Lucra în afaceri de bumbac, era achizitor pentru una din firmele exportatoare din Memphis, şi cea mai mare parte din comisioane o pierdea jucând la cursul bumbacului pe piaţă, dar n-a arătat niciodată a fermier până nu şi-a pus uniforma.

— Ce dracu’ faceţi aici? zise el. Ce dracu’ vă-nchipuiţi voi că-i Tug? O nenorocită de furnică să umble-mprejuru’ unei nenorocite de portocale sau aşa ceva? Nu umblă-mprejur pe nimic, umblă drept înainte şi-o să treacă peste-ocean în Franţa să lupte pentru ţara lui, şi, când n-o să mai aibă nevoie de el în Franţa, o să vină-napoi peste-acelaşi ocean, înapoi aici la Jefferson, tot pe-acolo pe unde-a plecat, ca noi toţi, şi-o să ne pară-al ciracului de bine să ne-ntoarcem. Aşa că să nu mai prind pe careva cu (căcaturi: pe onoarea mea, aşa a zis) d-astea.

Dacă Tug avea să mai aibă nevoie sau nu de căpitanul McLendon nu ştiu, fapt e că n-a mai avut multă vreme parte de el. În aceeaşi săptămână compania a fost adunată şi trimisă în Texas la instrucţie; după care, Tug fiind calificat la vopsitul oricăror suprafeţe plane cu condiţia ca să fie destul de simple şi cu margini concrete, nu cu delimitări abstracte, şi cum avea şi darul acela de-a şti cum să umble cu caii şi cu catârii, şi pe care expertul Pat Stamper îl recunoscuse dintr-o ochire ca făcând parte din acea inexplicabilă calitate ce se numeşte geniu, normal că armata l-a făcut bucătar şi l-a expediat chiar în aceeaşi zi, aşa că nu numai c-a fost primul soldat din Yoknapatawpha (băieţii Sartoris nu contau pentru că, oficial, ei erau în armata britanică) care să treacă oceanul, dar a fost şi printre ultimele trupe americane care să se-ntoarcă-n ţară, ceea ce s-a-ntâmplat târziu în 1919, pentru că, normal, acelaşi militar care l-a decretat bucătar nu mai ştia unde-l trimisese (nu-l pierduse; propria experienţă între ’942 şi ’945 m-a convins că militarii nu pierd niciodată nimic: doar îngroapă).

Aşa c-acuma era din nou înapoi acasă, trăind singur (bătrânul Mr Nightingale murise-n aceeaşi vară din 1917, murise, zicea unchiu’ Gavin, din pură intransigenţă, ridicându-se intratabil şi dispreţuitor împotriva tăvălugului istoriei şi-al ştiinţei, atunci, în ziua aia din aprilie 1865, şi neclintit rămânând de-atunci totdeauna), din nou vopsitor de magazii şi garduri, din nou baia lui de sâmbătă seara, la bărbier, şi din nou băutul şi jucatul la noroc după mijloacele lui, numai c-acuma-i vedeai pe faţă, cum zicea V.K. Ratliff, aerul unuia care toată viaţa lui fusese-nvăţat şi crezuse că a patra dimensiune-i invizibilă, şi el, deodată, o văzuse. Şi nici pe căpitanul McLendon nu-l mai avea acuma. Adică McLendon se-ntorsese şi el, dar nu mai erau în raporturi de comandant şi subaltern. Sau poate că nici chiar omenia naturală a căpitanului McLendon (din care el trebuie că primise o porţie frumuşică, pentru că pare-se că nu-i mai rămăsese nimic căpitanului pentru el, când a fost cu următoarea lui criză de omenie, după cea în care-l ferise pe

Tug de realităţile dure ale cosmologiei) nu i-ar mai fi fost de-ajuns acum.

Asta s-a-ntâmplat tot la bărbier (nu, n-am fost de faţă; încă nu eram destul de mare ca să am voie să intru la bărbier sâmbătă seara la zece, chiar dac-aş fi putut s-o şterg de lângă mama; ştiu din auzite de la Ratliff, care i-a povestit lui unchiu' Gavin care mi-a povestit mie). De data asta, comperul era Skeets McGowan, care servea la tejghea, la moş Willy Christian, la *drugstore* – un tânăr spilcuit şi fanfaron care mirosea mai mult a apă de colonie decât a apă curată, cu o teribilă trecere la fetişcanele de paişpe-cinşpe ani, grămădite la tejgheaua lui moş Willy şi care, ne-am dat seama mai târziu, era binişor mai în vârstă decât credeam noi toţi, şi, cum zicea Ratliff, ăsta nici peste zece ani n-o să ştie cât îşi închipuia el – Skeets – că uitase de-acum zece ani; tocmai se bărbierise şi se parfumase, şi Tug îşi terminase baia şi şedea destul de liniştit, în timp ce prima duşcă sau a doua începeau să-şi facă efectul.

— Vasăzică, atunci când ai plecat din Texas ai pornit spre nord, a zis Skeets.

— Exact, a zis Tug.

— Hai, a zis Skeets. Povesteşte-ne cum a fost. Ai plecat din Texas şi-ai mers drept spre nord, spre New York. Pe urmă te-ai urcat pe vapor şi vaporu' a ţinut-o tot aşa, drept spre nord.

— Exact.

— Da' dacă te-au păcălit? Da' dacă după ce-au pornit au întors vaporu' spre est sau spre vest, sau poate chiar spre sud?

— Dă-o dracului, a zis Tug. Ce-ţi închipui, că nu ştiu unde-i nordu? Poţi să mă scoli din somn în mijlocu' nopţii, şi-ţi arăt cu degetu' unde-i nordu', fără măcar s-aprind lumina.

— Pe cât pariezi? Pe cinci dolari? Pe zece?

— Pariez zece dolari la unu', numai că, dac-ai fi avut vreodată un dolar, l-ai fi dat pe *shampoon* şi pe cămăşi de mătase.

— *All right, all right*, a zis Skeets. Vasăzică, vaporu' a

mers drept spre nord, spre Franţa. Şi ai stat în Franţa doi ani de zile şi p-ormă te-ai urcat pe alt vapor şi-ai pornit tot drept spre nord. Pe urmă, te-ai dat jos de pe vapor şi te-ai urcat în tren şi trenu'…

— Tacă-ţi fleanca, a zis Tug.

— …a mers şi el drept spre nord. Şi când te-ai dat jos din tren erai înapoi la Jefferson.

— Tacă-ţi fleanca, dobitocule!

— Păi, tu nu vezi ce-nseanmă asta? Din două una: ori s-a mutat Jeffersonu' din loc… Acuma Tug era-n picioare, cu toate că Skeets părea să nu-şi dea seama:… ceea ce toată lumea care-a rămas aici şi n-a fost la război îţi poate spune că nu-i aşa. Ori tu ai plecat din Jefferson drept spre nord trecând prin Texas şi te-ai întors la Jefferson mergând tot drept spre nord, fără să mai treci prin Texas… Au trebuit să sară toţi frizerii şi clienţii, şi chibiţii, şi pân' la urmă şi poliţistul de noapte-n persoană ca să-l imobilizeze pe Tug. Cu toate că-n momentul acela Skeets era în ambulanţă, în drum spre spital.

Şi mai era Bayard Sartoris. S-a-ntors în primăvara lui '919 şi şi-a cumpărat cel mai rapid automobil pe care l-a găsit, şi spinteca ţinutu-n lung şi-n lat, sau drumul dus şi-ntors, la Memphis, până ce (aşa credeam noi toţi), mătuşă-sa, Mrs Du Pre, şi-a aruncat ochii prin Jefferson şi a ales-o pe Narcissa Benbow, şi pe urmă, între două drumuri, a pus mâna pe Bayard şi l-a ţinut locului atât cât a fost nevoie ca să-i cunune, sperând să salveze-n felul ăsta gâtul lui Bayard pentru c-acuma el era ultimul mohican Sartoris (John reuşise-n fine să fie doborât în iulie 1918), dar pare-se că n-a mers. Vreau să zic că imediat ce-a lăsat-o grea pe Narcissa, lucru ce trebuie să se fi-ntâmplat destul de repede, a luat-o de la-nceput cu maşina, numai că de data asta s-a urcat pe baricadă colonelul Sartoris în persoană, el, care nu putea să sufere maşinile, a renunţat la trăsură şi la cai ca să-l ducă Bayard de-acasă la bancă şi-napoi cu maşina, pentru ca măcar în timpul şi pe distanţa asta să nu meargă prea repede. Chestia e că Sartoris, colonelul, suferea de inimă,

aşa c-atunci când a venit accidentul, el a fost ăla care-a murit şi Bayard a ieşit de sub maşină teafăr şi a dispărut, a lăsat şi nevastă-nsărcinată şi tot, până-n primăvara următoare când tot mai încerca să-şi uite plictiseala căutând să vadă cum putea face-un obiect să se deplaseze mai repede decât răstimpu-n care să-i inventeze-o destinaţie; de data asta, un aeroplan, un tip nou, experimental, la aerodromul de încercări de la Dayton: numai că ăsta i-a tras chiulul: şi-a semănat în vânt toate patru aripile.

Aşa-i: plictiseala, zicea unchiu' Gavin – războiul ăsta era singura situaţie în lumea civilizată care oferea câmp de manifestare ticăloşiei înnăscute zăcând în om, şi nu numai c-o tolerează şi-o acceptă, o şi răsplăteşte, şi Bayard se plictisea: n-o să le-o ierte niciodată nemţilor nu c-au început războiul, n-o să le-o ierte că l-au oprit, că l-au isprăvit. Dar mama zicea că nu-i aşa. Zicea că lui Bayard îi era frică şi ruşine: nu-i era ruşine pentru că-i era frică, dar se-ngrozise când descoperise că era în stare să-i fie ruşine, că era vulnerabil la ruşine. Zicea că Sartorişii nu erau la fel cu ceilalţi oameni. Că totuşi cei mai mulţi oameni, că aproape toţi oamenii se iubeau în primul rând pe ei, numai că-şi dădeau seama de asta-n ascuns sau poate chiar c-o admiteau în ascuns; aşa că n-aveau de ce să le fie ruşine – sau dacă le era ruşine n-aveau de ce să le fie teamă că le era ruşine. Dar că Sartorişii nici măcar nu-şi dădeau seama că se iubeau în primul rând pe ei; cu excepţia lui Bayard. Ceea ce era-n regulă, şi nu i-a fost ruşine de asta până ce n-a ajuns cu fratele lui geamăn în Anglia şi-au început antrenamentul de zbor fără paraşută, în aeroplane făcute cu clei şi cu sârmă de balot, sau poate că nici măcar după ce-au ajuns pe front, unde chiar şi pentru cei care supravieţuiseră pân-acolo, sorţii erau aproape egali cu zero faţă de piloţii de recunoaştere care supravieţuiau până la trei săptămâni de serviciu activ. Când Bayard şi-a dat deodată seama că era unicul în escadrilă şi, după câte ştia, unicul în tot R.F.C. sau poate că-n toate forţele aeriene militare din lume: nu era deloc o făptură individuală unică, erau doi de-alde el, pentru

că fratele lui geamăn avea exact aceleaşi riscuri şi-aceleaşi şanse. Aşa că, în realitate, el singur din toată lumea zburătoare în războiul ăsta avea o dublă asigurare împotriva riscului (natural, şi invers, pentru că fratele lui geamăn se putea prevala de-aceeaşi asigurare, în sens opus) – şi-n secunda următoare descoperea, cu un fel de groază, că-i era ruşine de ideea, de faptul că-şi dăduse seama, că fusese-n stare să-i treacă prin cap un asemenea gând.

Asta zicea mama că era frământarea lui – motivul, pare-se, pentru care se-ntorsese la Jefferson cu singurul scop de-a încerca în felul ăsta mohorât şi searbăd de a descoperi în câte feluri putea să-ncerce să-şi rupă gâtul, astfel încât să-nspăimânte sau să tulbure, sau măcar să-i indispună pe cât mai mulţi: această aptitudine ne-sartoricească pentru ruşine, cu care nu putea nici să trăiască şi nici să moară; nu putea să trăiască tolerând-o şi nici nu putea s-o repudieze prin propriul gest. De-aci riscatul, mersul la noroc, fatalismul. Evident c-aceeaşi idee – dubla asigurare împotriva doborâtului, constituită de faptul de-a fi gemeni– trebuia să-i fi venit în acelaşi moment şi celuilalt geamăn, că erau gemeni. Dar probabil că pe John asta nu-l preocupase, cum nu-l preocupase nimic din ce făcuse el în războiul ăsta (unchiu' Gavin zicea – şi peste vreo cinci ani de zile aveam să am ocazia să-mi dau seama pe pielea mea – că n-a fost om să se fi dus vreodată la război, chiar şi cu Y.M.C.A., şi să nu se-ntoarcă cu ceva ce-ar fi preferat să nu fi făcut sau, în orice caz, să vrea să nu-şi mai aducă aminte) pe colonelul Sartoris, bătrânul acela original care le fusese străbunic; numai că, din tot neamul lor, numai el, Bayard, era cel atât de slab, atât de ne-Sartoris.

Aşa c-acuma (dacă avusese dreptate mama) el ducea o povară dublă. Una, chinul că-şi dădea seama la cât de josnică profunzime a imaginaţiei şi a speranţei egoiste coborâse, şi nu era atât în stare să-i fie ruşine, cât îi era sortit să-i fie; cealaltă, faptul că dacă această dublă asigurare îngemănată ar funcţiona în favoarea lui şi John ar fi primul care să cadă, el – Bayard – oricât i-ar supravieţui,

tot va trebui într-o zi să dea ochii cu fratele lui geamăn acolo-n omniştiinţa nemuririi reciproce, purtând pata murdară indelebilă a slăbiciunii sale, imposibil de ascuns, acuma. Pata murdară fiind nu ideea, pentru că aceeaşi idee trebuia să-i fi venit şi fratelui său geamăn în aceeaşi clipă-n care-i venise şi lui, cu toate că ei erau acuma la escadrile diferite, ci faptul că, din ei doi, lui John nu i-ar fi fost ruşine de ea. Ideea fiind pur şi simplu asta: John, pân' s-apuce să fie doborât, reuşise să doboare el trei teutoni (probabil că era ţintaş mai bun decât Bayard sau poate că şeful de escadrilă îl simpatiza şi-i indica obiectivele) şi Bayard înscrisese şi el destule noimi şi şaisprezecimi după metoda britanică de calculat punctele (afară doar când apărea, incredibil aproape, câte unul care să spună: „Ah, nu! Nu mie! M-apucase-o afurisită de frică, de-am uitat şi să mai apăs pe trăgaci!") ca să mai adauge unul sau două, şi poate şi ceva pe deasupra; dar acuma, că John se prăpădise şi nu mai avea nevoie de-ale lui, ce-ar fi, zic numai aşa, o presupunere, ce-ar fi dacă s-ar învârti într-un fel, ar şperţui, ar falsifica, ar măslui tabelele şi pe cine-o fi ăla care le ţine, ca să treacă toate rahaturile Sartoris pe-un singur nume, aşa c-acel unu' dintre ei să se poată-ntoarce-acasă as – idee în sine deloc josnică, pentru că nu numai că-i dăduse şi lui John prin cap, dar, dac-ar fi trăit John şi-ar fi murit Bayard, ar fi făcut el ce-ar fi făcut şi-ar fi realizat-o; devenise josnică numai după ce el, Bayard, o-njosise şi-o murdărise fiindu-i ruşine de ea. Şi nu putea să se descotorosească de ea prin propria voinţă, pentru c-atunci când fatalmente va da, într-o bună zi, peste spiritul lui John, John o să aibă un aer amuzat şi dispreţuitor; pe când, dac-ar încerca să scape de ea, punându-şi singur ţeava pistolului în gură, spiritul acela n-ar mai fi amuzat şi dispreţuitor, ar fi pentru totdeauna neîmpăcat şi ireconciliabil.

Dar Linda Snopes – pardon: Snopes-Kohl – era primul nostru erou-femeie. Aşa că v-aţi fi zis că tot oraşul o să-i iasă-nainte, sau, cel puţin, o să fie reprezentat prin delegaţi: din partea asociaţiilor cetăţeneşti şi a congregaţiilor religioase,

ca să nu mai vorbim de Legiunea Americană şi de Veteranii Războaielor din Străinătate, cum s-ar fi-ntâmplat dacă, în loc de-a fi fost doborâtă de suflul unui obuz de-al lui Franco sau o mină, sau, în fine, ce-a fost ce-a explodat în, sau lângă, ambulanţa pe care-o conducea şi-o lăsase surdă-tun, ar fi fost aleasă Miss America. Aşa că mi-am zis: „Ce nevoie-avea să se-ntoarcă? N-are pe nimeni aici de care să se lipească. Ce să caute ea în Asociaţia de Binefacere a Doamnelor, să vândă la tombolă dulceaţă făcută-n casă şi abajururi? Dacă măcar ar şti să facă dulceaţă, pentru că, evident, gătitul ar fi fost cel din urmă lucru pe care un sculptor l-ar fi cerut iubitei lui. El, care altceva nu făcea decât să se ducă de la o întrunire comunistă la alta, până să-nceapă cineva un război fascist ca să aibă unde lupta. Ce să mai pomenim de toate chestiile ne-cuşer pe care trebuise să le-nveţe la Jefferson, Mississippi. Mai ales dacă-nvăţase să gătească la birtul Lingura Soioasă, pe care taică-su i-l suflase lui Ratliff, atunci când venise la-nceput, la oraş”. Dar mă-nşelam. Nu era municipală: era particulară: doar trei persoane, care numai din întâmplare erau din Jefferson, pentru că tot ce le-aducea era trecutul mamei ei: unchiu-meu, tatăl ei şi Ratliff. Pe urmă am văzut că n-aveau să fie decât două. Ratliff nici în maşină n-a vrut să se urce măcar.

— Hai, a zis unchiu’ Gavin. Vino cu noi.

— Aştept aici, a zis Ratliff. Am să fac pe comitetul de recepţie. Rămâne pentru data viitoare, adăugă el către mine.

— Ce? făcu unchiu’ Gavin.

— Nimic. O glumă pe care mi-a povestit-o Chick şi-i aduceam aminte.

Pe urmă-am văzut că n-aveau să fie nici măcar doi din trecutul maică-sii. Nici nu treceam măcar pe la bancă, necum să ne fi oprit. Am zis:

— De ce dracu’ să-şi piardă Mr Snopes cel puţin şase ceasuri de cămătărie-n lege ca să facă tot drumul pân’ la Memphis, să-şi primească fata, după ce-a cheltuit atâtea parale ca s-o facă să plece din Jefferson – nu numai masacrând casa lui De Spain, dar şi toată marmura aia

italienească, importată, pe mormântul maică-sii ca să-i ofere ceva să aibă pentru ce pleca sau, mă rog, pentru ce să nu se-ntoarcă, dacă preferaţi?

Am zis:

— Aşa că-i vina mea că nu m-am născut destul de devreme ca să apăr fie Das Democracy în războiul tău, fie Das Kapital într-al ei. Vreau să zic cu asta că timp mai am destul. Sau poate că tot ce vrei tu să zici e că Hitler şi cu Mussolini, şi cu Franco, operând toţi trei la un loc, nu pot crea unui membru autentic şi incontestabil, şi cu cotizaţia plătită, al Corpului de Instrucţie pentru Ofiţeri de Rezervă al Universităţii Harvard, neplăceri militare cine ştie ce grave. Pentru că probabil că nici Porcellian n-am să fiu; nici Roosevelt n-a fost.

Am zis:

— De-asta. De-asta ai insistat azi-dimineaţă să vin şi eu: cu toate c-acuma ea nu mai are timpane şi n-o să te mai poat-auzi spunând: „Nu” sau: „Te rog nu”, sau: „Pentru numele lui Dumnezeu, nu”, şi cel puţin n-o să se poată mărita cu tine până s-ajungem la Jefferson, dacă sunt şi eu acolo-n maşină, cu voi. Dar rămâne restul după-amiezii, când puteţi să mă expediaţi, ca să nu mai vorbim de cele opt ore de noapte, când mamei îi convine să creadă că sunt sus şi dorm. Fără să mai punem la socoteală că luna viitoare trebuie să mă-ntorc la Cambridge – afară doar dacă crezi că… – ce-i, virginitate sau doar celibatul tău? – merită chiar şi-un asemenea sacrificiu. Şi-atunci, de ce nu, pentru c-a fost ideea ta să mă trimeată tocmai la Cambridge în Massachussetts, pentru ceea ce numim noi, în derâdere, învăţătură. Fapt fiind, cum zice mama, că ea te-a iubit de când s-a născut, numai că era prea mică să-şi dea seama şi tu prea gentleman să-i spui. Şi mama ştie realmente totdeauna mai bine decât toţi.

Între timp ajunseserăm la aeroport: vreau să zic la Memphis. Unchiu’ Gavin a zis:

— Parchează maşina şi hai să bem o cafea. Mai avem probabil de-aşteptat cel puţin o juma’ de oră. Am băut

cafeaua la restaurant. Mă-ntreb de ce nu i-o fi zicând şi-aici Barul Celest. Poate că Memphis e încă-n altă categorie. Ratliff zicea că, mai curând sau mai târziu, ea tot trebuie să se mărite cu cineva, şi, cu fiecare zi ce trece, se făcea cu-atât mai curând.

Nu, n-a zis aşa: a zis că el – unchiu' Gavin – n-o să poată să scape pe vecie, că s-apropie ziua când o să se găsească o femeie care să constate că-i destul de matur şi că-n fine, destul de demn de-ncredere pentru o chestie permanentă în locul mărunţişurilor de ocazie de pe-o zi pe alta şi, cu cât s-o-ntâmpla treaba asta mai repede, cu-atât mai bine, pentru că numai atunci o să fie-n siguranţă. Am zis:

— Cum adică-n siguranţă? Mie mi se pare că-i e foarte bine aşa cum e; n-am văzut de când sunt pe cineva mai teafăr şi mai nevătămat.

— Nu-i vorba de el, zice Ratliff. E vorba de noi, de Yoknapatawpha; c-o să fim poate mai în siguranţă cu el atunci, pentru că n-o să mai aibă timp să se-amestece atâta-n treburile altora.

În care caz, a ne pune pe noi în siguranţă n-o să fie treabă tocmai uşoară. Pentru că el – Gavin – avea în firea lui un defect care-l salva întotdeauna, indiferent care era riscul pentru noi, ceilalţi. Vreau să zic, faptul că oamenii îmbătrânesc, în special fetele tinere de cinsprezece-şaisprezece ani, care par c-au crescut dintr-odată, în şase luni sau într-un an cât cresc alţii-n zece. Vreau să zic că el totdeauna alegea copii de gen feminin sau poate doar că era el vulnerabil numai la copiii de gen feminin şi că ei erau cei care-l alegeau, cum vreţi s-o luaţi. Că adică alesul sau căzutul victimă se petrecea la o vârstă la care jurământul de fidelitate eternă înceta de a mai exista aproape odată cu suflul rostirii. Mă gândesc la Melisandra Backus acuma, natural, care-a fost înainte de epoca încă şi-a Lindei Snopes. Vreau să zic că Melisandra avea doisprezece şi treisprezece, şi paisprezece ani cu câţiva ani încă înainte de-a fi lăsat locul liber ca Linda să-l ocupe la rândul ei, şi Gavin îi alegea şi-i comanda cărţile de poezii pe care Melisandra să le citească

sau în orice caz îi dirija şi-i controla lecturile, ceea ce poate că era o manieră de test, cu încercări şi erori, de a-şi da seama cum să amelioreze spiritul şi caracterul Lindei când îi va veni rândul sau, în orice caz, să le modifice.

Cu toate că, destul de repede, Melisandra comise iremediabila eroare de-a se face cu un an mai mare şi-n felul ăsta de a abandona lumea celestă şi efemeră a lui Spenser şi şi-a tinereţii lui Milion pentru cea a oamenilor, în care chiar şi-o fată de felul celor pe care le alegea el, sau îl alegeau ele pe el, când un bărbat îi vorbea despre fidelitate şi despre dragoste, era în stare să-i zică: sau să facă, sau să tacă, adică sau o cere-n căsătorie, sau să-şi ţină gura. În orice caz, de data aceea scăpase. Cu toate că eu nu fusesem de faţă atunci, să-mi pot aduce aminte cum s-au succedat lucrurile: dacă întâi a plecat Gavin la Harvard, sau dac-a fost între Harvard şi Heidelberg, sau dacă nu cumva s-a măritat ea întâi. În orice caz, când s-a întors din războiul lui, ea era măritată. Cu un grangur din lumea interlopă din New Orleans, pe care-l chema Harriss cu doi s. Şi cum dracu' sau unde dracu' a putut să dea peste el – ea, o fată timidă, orfană de mamă, copil unic, locuind pe ceea ce era atunci una din cele mai mari dintre plantaţiile noastre de bumbac, la patru-cinci kilometri de oraş, dar care de ani de zile mergea progresiv la ruină, cu tatăl ei rămas văduv, care-şi pierdea tot timpul pe galeria din faţă vara şi-n bibliotecă iarna cu o sticlă de whiskey şi-un volum din Horaţiu. Ea (Melisandra) care, după câte ştiam noi, nu plecase-n viaţa ei de-acasă decât ca să se ducă-n fiecare zi cu landoul vechi şi-un vizitiu negru, întâi la şcoala primară şi pe urmă la liceu, şi pe urmă la pensionul de domnişoare. Şi c-un bărbat, despre care tot ce ştiam era ce spusese el: că-l chema Harriss cu doi de s, ceea ce poate că era adevărat, şi că era importator la New Orleans. Lucru care ştiam că era, pentru că (asta se-ntâmpla la-nceputul lui 1919, când unchiu' Gavin nu se-ntorsese încă) chiar şi Jeffersonul îşi dădea seama când vedea omul într-un Cadillac blindat, care-avea nevoie de doi şoferi, amândoi cu haine cu pieptul dublu şi puţin

umflate la subsuoara stângă.

Ca să nu mai vorbim de parale. Mr Backus cam pe vremea aia a murit şi fireşte c-au fost unii să susţină că de inimă rea că unicul lui copil se măritase c-un rege-al gangsterilor. Cu toate că, pare-se, el aşteptase destul ca să se convingă că ginere-su era realmente un rege sau că-n orice caz imperiul lui era un imperiu prosper şi solvabil, pentru că banii cam începuseră să s-arate încă-nainte de-a muri el – acoperişul reparat şi galeriile consolidate, chiar dacă, evident, Mr Backus se cam codea deocamdată să se vopsească toată casa, şi pe alee s-a aşternut pietriş, aşa c-atunci când a venit să-şi petreacă primul Crăciun acasă, ea şi guvernanta, şi prinţul moştenitor au putut să se plimbe-n toate părţile prin oraş şi-napoi cu automobilul, în loc de landoul vechi tras de-o pereche de cai de plug. Apoi Mr Backus a murit şi au vopsit şi casa, şi acareturile. Şi-acum Harriss cu doi s a-nceput s-apară prin Jefferson, făcându-şi cu timpul chiar şi prieteni, deşi cei mai mulţi din Yoknapatawpha nu se vânduseră încă, erau încă neutri, ducându-se pân-acolo cu Fordurile lor cu mustăţi sau pe cai sau pe catâri, să se-oprească de-a lungul drumului şi să se uite cum, dintr-o simplă plantaţie obişnuită de bumbac, din Mississippi de nord, cu conturi numai debitoare, se transformase într-o crescătorie de cai, ca-n Virginia sau ca-n Long Island, cu kilometri-ntregi de gard de scânduri vopsit cu alb, când noi, ceilalţi, nu-ncăpeam în piele de mândrie cu ce numeam noi sârmă ghimpată, întinsă pe stâlpi din puieţi, şi grajduri albe cu lumină electrică şi cu încălzire centrală, şi cu apă curentă şi majordom, şi lachei la cai, când cei mai mulţi dintre noi, ceilalţi, tot cu lampă cu gaz ne luminam, şi nevestele noastre cărau lemne de foc de la parcela de pădure cea mai apropiată, şi apă de la izvor sau de la puţ.

Pe-urmă au fost doi copii, moştenitorul şi-o prinţesă, şi Harriss a murit, cu ăi doi s ai lui, la bărbier pe scaun, la New Orleans, de boala lui profesională, calibru treizeciopt. După care caii şi valeţii au fost vânduţi şi casa, închisă, şi n-a rămas decât un îngrijitor, lipsită acum de Mrs Harriss cu doi

s ai ei, şi cei doi copii, şi cinci servitoare, şi curieri şi doici, şi secretare, şi-acuma mama şi celelalte fete care fuseseră colege cu ea la pension primeau scrisori şi cărţi poştale din oraşe europene la modă, în care spunea cum la-nceput clima şi pe urmă şi clima, şi şcolile erau mai potrivite acolo pentru copii şi (numai mamei, natural) că spera că Gavin e bine şi poate chiar că s-a-nsurat.

— Aşa că măcar dinspre partea asta e-n siguranţă, i-am spus lui Ratliff, care a zis:

— În siguranţă?

— De ce dracu' să nu fie? Acuma ea nu numai că-i prea mare pentru-o poveste cu zâne, da' are şi doi copii, şi are şi atâtea parale: ce dracu' nevoie să mai aibă ea să se mărite cu cineva? Şi-n orice caz, nu cu Gavin; el nu vrea bani; tot ce vrea el e să s-amestece unde nu-i fierbe oala şi să-ncurce. De ce dracu' să nu fie-n siguranţă?

— Just, făcu Ratliff. După cum s-arată, aproape c-ar trebui şi fie, nu-i aşa? Cel puţin până data viitoare. O glumă. Dar destul de bună ca s-o repete acum două ceasuri, când a refuzat să vină cu noi. Şi Gavin, care şedea şi bea dintr-o ceaşcă ceva, căreia cel care ţinea restaurantul aeroportului îi zicea cafea, cu un aer suficient şi arogant, şi nepătruns, şi imun, ca un păduche pe un cur de regină. Pentru că poate c-avea şi Linda Kohl (iertare: Snopes-Kohl) parale berechet, nu numai ce trebuie să-i fi lăsat maică-sa, dar şi ce reuşea unchiu Gavin, în calitate de tutore, să stoarcă de la bătrânul Varner. De la tat-su nu trebuia să stoarcă, pentru că bătrânul Snopes era bucuros să achite câte ceva, dacă nu de alta, măcar ca sa poată suporta privirile a ceea ce Gavin şi Ratliff numeau cinstea lui ireproşabilă şi imaculată. Dar ea n-avea doi copii, aşa că tot pe ce ne puteam bizui, în ce ne puteam încrede noi, Ratliff şi cu mine, de data asta era acea stare ancestrală primară de simplă evanescenţă, de facultate de a uita, era faptul că-ntotdeauna venea un moment în care ele deveneau c-un moment mai mari, că trebuia, pentru ca el să le remarce, să fie vii, şi ca să fie vii trebuiau să fie-n mişcare, şi unicul moment de mişcare care-i reţinea lui

atenţia, privirea, era acela în care ele intrau în pubertate cu o-nvolburare de fustă sau o unduire, o linie de gambă când trece pe-o uşă, luată de obiectiv cu încetinitorul, un truc – dar totuşi mişcare, totuşi o clipă irevocabilă.

Şi asta era realmente ceea ce-l salva de fiecare dată: momentul trebuia să fie mişcare. Ele nu se puteau opri în uşă, şi-odată uşa trecută nu se opreau nici atunci; uneori, nici măcar s-o închidă după ele nu stăteau, înainte de-a porni spre următoarea şi de-a trece, de-a intra şi pe ea, adică pe-a matrimoniului – de la maturizare la maternitate, într-o singură lecţie s-ar putea zice, şi încă uşoară. Ceea ce era-n regulă. La uşa următoare n-aveau să dea peste unchiu' Gavin. El mai era cu ochii la prima încă. Şi cum viaţa nu-i chiar atât mişcare, cât repetare stereotipă de mişcare, n-avea mult de aşteptat la acea primă uşă ca s-apară o altă-nvolburare, o altă gambă adolescentă, crudă încă, şi să dispară. Aşa c-ar fi trebuit să mă fi gândit să-i spun lui Ratliff că, în timpul cât eram la Memphis, ajutându-i lui Gavin să-şi ia rămas-bun de la asta, el să-şi fi aruncat ochii prin piaţă, să vadă care-o să fie următoarea, pentru că Linda probabil c-o-nlocuise pe Melisandra Backus încă înainte ca Melisandra să fi băgat de seamă că fusese deposedată. Dar în clipa următoare mi-am dat seama că nu era necesar: evident că unchiu' Gavin făcuse alegerea, şi asta era explicaţia că stătea aici atât de placid şi de stăpân pe sine, bând cafea şi aşteptând să fie anunţat avionul.

Şi-n cele din urmă chiar a fost. Am ieşit să ne ducem la pista de aterizare. Eu m-am oprit la grilaj.

— V-aştept aici, am zis. O să vreţi şi voi un pic de intimitate, cât o să se mai poată, chiar dacă-n anonimat, nu în solitudine. Ţi-ai pregătit o tăbliţă sau poate că şi-a prevăzut ea una, gata montată pe manşetă, sau legată de picior poate, cum îşi ţin aviatorii hărţile? Dar el nu se oprise. Apoi avionul, unul din DC3-urile astea noi, se apropie rulând şi se opri, şi imediat apăru şi ea. De la distanţa asta nu-i puteam vedea culoarea ochilor, dar nici nu era vorba de ei, *urechile* i le spărsese bomba sau obuzul, sau mina, sau ce-o

fi fost – aceeaşi fată înaltă, prea înaltă ca să se cheme că-i bine făcută, dar e ceva, nu ştiu: femei ca asta, şi când le dezbraci, sunt o minune, chiar la douăzeci şi nouă de ani, câţi avea ea acuma. Pe urmă i-am putut vedea ochii, un albastru atât de profund, că la început am crezut că-s negri. Şi eu, unul, nu mi-am putut niciodată da seama cum şi de unde i-a luat, şi nici părul negru, pentru că bătrânul Snopes avea ochi de culoarea apei de baltă stătute şi părul n-avea nicio culoare de niciun fel, şi maică-sa avusese ochi albaştri şi ea, dar părul blond – de aia, când încercam să mi-o reamintesc, totdeauna parcă atunci era smulsă dintr-un bordel, dintr-o Valhalla scandinavă şi poliţiştii de-abia apucaseră s-arunce o rochie pe ea şi s-o zvârle-n dubă. Straşnici ochi şi-ai ei, şi probabil că, dac-ai fi fost cel căruia-i fusese-n cele din urmă dat s-o dezbrace, ai fi zis că-s superbi. Şi-avea un carneţel şi-un creion în mână când l-a sărutat pe Gavin. Da, aşa am zis, l-a sărutat. Cu toate că, evident, el o să aibă nevoie de ceva timp ca să-nveţe săse folosească sau să se bizuie pe carnet, pentru că i-a zis, cum ar fi vorbit cu oricine: „Uite-l pe Chick[tt], şi ea şi-a adus aminte de mine; era înaltă cât Gavin, şi să fiu al dracului dacă nu era aproape cât mine, şi-şi rodea şi ea unghiile cu dinţii, dar poate că asta-i venise după bombă, sau după moartea lui bărbat-su. Şi când dădea mâna cu tine vedeai că-ntr-adevâr condusese o ambulanţă, şi cu siguranţă că schimbase şi cauciucurile la ea, şi vorbea nu tare, dar cu o voce aspră, dogită, cum se-nvaţă surzii să vorbească, şi m-a-ntrebat chiar de mama şi tata, ca şi cum realmente o interesa, ca orice cucoană din Jefferson care-n viaţa ei nu visase să plece la război şi să dea bomba peste ea. Cu toate c-acuma unchiu’ Gavin nu mai uita sau în orice caz învăţase repede să ia carnetul şi creionul, şi să mâzgălească ceva pe el, despre bagaje probabil, pentru că ea a zis: „Oh, da”, ca şi cum ar fi auzit, şi a scos recipisele din poşetă.

În timp ce descurcau bagajele, am tras maşina. Vasăzică, ea trăise cu tipul ăla ani de zile şi de-abia pe urmă s-a măritat cu el, dar când te uitai la ea n-arăta. Şi se dusese-n

Spania, la război, şi-o lovise o bombă pe front, şi nici asta n-arăta.

— De ce n-o laşi pe ea să conducă? Poate c-atunci n-o să mai fie-aşa nervoasă că nu poate vorbi cu tine, am zis.

— Atunci poate c-ar fi mai bine să conduci tu, a zis el. Ceea ce am şi făcut, şi am dus eroul acasă, ei doi în spate. Se poate să fi zis careva: „De ce nu stăm toţi trei în faţă? E loc destul”. Cu toate că eu nu-mi aduc aminte să fi auzit. Sau poate că nici n-a zis nimeni nimic. În orice caz, pân’ la urmă s-au aşezat amândoi în spate. Aşa că nici de asta nu-mi aduc aminte; doar că unchiu’ Gavin mi-a zis:

— Poţi să te linişteşti. Eşti în siguranţă. O ţin de mână.

Şi chiar se ţineau, ea cu mâna lui într-amândouă ale ei la ea în poală, şi cam la fiecare kilometru zicea, cu vocea ei de raţă: „Gavin” şi dup-un alt kilometru iar: „Gavin”. Şi evident că nici ea n-avea carnetul şi creionul de prea multă vreme, ca să se fi putut deprinde cu ele, sau poate c-atunci când îţi pierzi auzul şi intri-n tăcerea adevărată uiţi că nu totul se petrece în intimitatea şi solitudinea ei. Sau poate c-atunci când el îi lua creionul din mână ca să-i răspundă pe carnet, ea n-avea răbdare s-aştepte să ia creionu-napoi, aşa e ar fi trebuit să aibă amândoi câte un bloc: „Ba da. Simt undeva în cap sau în cerul gurii. E-un sunet oribil, nu-i aşa?” Evident că Gavin învăţase, pentru că tot glasul de raţă zicea: „Ba da, este. Simt, mă-nţelegi?” Şi iarăşi glasul de raţă: „Dar cum? Chiar dacă-ncerc să exersez, de unde să ştiu când e bine?” Şi-mi ziceam: dac-ai să-ncepi să-ţi rupi din timpul tău de jurist şi de procuror regional ca s-o ajuţi pe iubita ta surdă să-şi regăsească pierduta dulceaţă virginală a glasului, să vedem cum ai s-o scoţi la capăt. Dar ce noroc pentr-un soţ: să-şi înveţe nevasta surdă-tun că tot ce are de făcut, ca să capete-un timbru agreabil, e să nu deschidă gura. Sau poate că unchiu’ Gavin începuse pur şi simplu să-i scrie ceva din Jonson (sau din Donne, sau din Herrick, sau poate doar din Suckling – fiecare separat şi toţi laolaltă adnotaţi pentru-acea unică ureche – acuma pentru ochi – de bătrânul Stevens): *Nu abandona cu vorbe goale buzele astea ca*

cireaşa, /Ci dă-le să soarbă tandrul tău Da. Sau poate că tot ce scria el era ceva mult mai simplu: *Taci din gură până ajungem acasă. Nu-i locul să-ţi refaci glasul. Şi-apoi, copilul ăsta pleacă luna viitoare la Cambridge şi-o s-avem destul timp, destulă intimitate.*

Şi-aşa, duceam eroul acasă. Se vedea Jeffersonul acum, orologiul de la tribunal, ce să mai vorbim de rezervorul de apă al tatălui ei, şi-acuma glasul de raţă pomenea de Ratliff.

— Lui Bart îi era drag. Zicea că nu şi-ar fi închipuit c-o să-i placă vreodată cineva din Mississippi, dar că greşise. Ce i-a scris Gavin pe carnet de data asta era evident pentru că glasul zise: Nu, nici chiar dumneata. M-a pus să-i promit – vreau să zic care din noi va rămâne, să-i dea lui Ratliff ceva din lucrările lui. Ţi-aduci aminte de băieţelul de italian care n-ai ştiut ce e, dumneata care mai văzuseşi sculptură şi înainte, pe când Ratliff, care nu văzuse nici băieţaş de italian măcar, nici nimic, afară de monumentul Confederaţilor din faţa tribunalului, a ştiut din primul moment, şi-a ştiut chiar şi ce făcea? Şi tare-aş fi vrut să pun şi eu mâna pe carnet atât cât să scriu: *Ce făcea băieţaşul de italian?* Numai c-ajunsese acasă acuma, eroul, şi Gavin zise:

— Opreşte-ntâi la bancă. Trebuie să-l prevenim; simpla cuviinţă porunceşte-aşa. De n-a fost cumva prevenit de alţii şi să fi plecat pentr-un timp din oraş, să-şi pregătească sufletul pentru clipa căreia trebuie să-i facă faţă. Presupunând, fireşte, că până şi el şi-a dat în cele din urmă seama că nu poate s-o excludă pur şi simplu din viaţa lui, ca pe-o ipotecă sau ca pe-o poliţă.

— Şi să dăm loc la o scenă de recepţie aici în public, în mijlocul străzii, fără să poată să s-aranjeze şi să se fardeze puţin? Am zis eu.

— Linişteşte-te, a zis el din nou. Când ai să fii ceva mai mare, ai să-ţi dai seama că oamenii sunt mult mai amabili şi mai atenţi, şi mai buni decât vrei tu să crezi în momentul de faţă.

Am oprit la bancă. Dac-aş fi fost în locul ei, nici n-aş mai fi apucat creionul şi, cu glas de raţă sau ne-raţă, aş fi zis: „Ce

dracu' faci? Du-mă acasă". Dar ea n-a zis. Şedea ţinându-i mâna-ntr-ale ei, nu chiar în poală-acum, ci lipite de burtă, uitându-se-n jur prin piaţă şi zicând:

— Gavin. Gavin. Pe urmă: Uite-l pe moş Willy, se-ntoarce de la masă. Numai că nu era bătrânul Christian; murise de mult. Dar nici nu mai avea vreo importanţă dacă scria cineva asta pe carnet sau nu. Şi Gavin avusese dreptate. Nimeni nu s-a oprit. M-am uitat la doi care-o recunoscuseră. Adică nu, altceva recunoscuseră: maşina lui Gavin Stevens, trasă la trotuar în faţa băncii, la unu' douăjdouă după-amiază, cu mine la volan şi cu Gavin şi-o femeie-n spate. Care-auziseră toţi de Linda Kohl, vreau să zic Snopes-Kohl, în orice caz, că era femeie şi că era din Jefferson, şi că se dusese undeva într-un război, destul ca să-i spargă timpanele. Pentru c-avea dreptate, Gavin: oamenii sunt buni şi amabili, şi atenţi. Asta nu pentru că nu te-aşteptai să fie, ci pentru c-aveai prejudecata că nu-s, aşa că te surprindea, te deruta. Nici măcar nu s-au oprit. Doar unul dintre ei i-a zis lui Gavin: „Ce mai iaci?" şi a trecut mai departe.

Am coborât şi am intrat la bancă. Pentru că eu, eu ce-aş face dac-aş avea o fată, unicul meu copil, şi bunică-su cu-o mulţime de parale, şi eu cu destule ca să-mi pot permite s-o ţin undeva la şcoală? Numai că n-am făcut-o, şi nimeni n-a ştiut de ce n-am făcut-o până-ntr-o zi când, aşa, deodată, am lăsat-o să se ducă, dar numai la universitate, adică la cincizeci de mile de-aici; şi n-a ştiut nimeni nici asta de ce: numai că eu aveam de gând să devin preşedintele băncii şi preşedintele ei de acuma era omul despre care toată lumea credea că trăieşte cu nevastă-mea încă de când venisem la oraş. Adică nimeni n-a ştiut de ce decât, după trei luni de zile, când nevastă-mea s-a dus la salonul de înfrumuseţare pentru prima oară-n viaţa ei şi-n seara aia şi-a tras un glonţ în tâmplă aşa ca să nu-şi deranjeze permanentul, şi când, în fine, lucrurile s-au mai potolit, desigur, curvarul de preşedinte al băncii fugise din oraş şi-acuma nu numai că eu eram preşedintele băncii lui, dar şi locuiam în casa lui, şi-aţi fi gândit că nu mai aveam nevoie de nicio fiică, şi că putea să

se ducă dracului unde-i plăcea, numai la Jefferson, Mississippi, să nu-i mai calce vreodată piciorul. Dar nu voiam s-o las să facă treaba asta până nu ne-am fi dus amândoi cu maşina să ne uităm la monumentui de pe mormântul maică-sii, s-o văd neputincioasă-n faţa chipului ei sculptat în piatră şi-a inscripţiei pline de sarcasm:

O soţie virtuoasă este o coroană pentru soţul ei.

Copiii cresc şi-o numesc Preafericita.

Şi pe-urmă-am zis:

— *All right.* Acuma poţi să pleci. Şi-am ieşit, şi m-am întors la maşină.

— Mr Snopes nu vine astăzi după-masă la birou, am zis. S-a dus acasă s-o aştepte pe fiică-sa. Aşa că ne-am dus acolo, la monstruozitatea aia în stil colonial, al doilea gest de sarcasm. Avea acum trei monumente în Jefferson: castelul de apă, piatra funerară şi casa cu coloane. Şi cine ştie la care dintre ferestre pândea ascunzându-se sau se ascundea pândind- cum preferaţi. Poate c-ar trebui să intru şi eu, am zis.

— Poate c-ar trebui s-avem fiecare un carnet şi-un creion, a zis unchiu' Gavin. Atunci ar auzi toată lumea. Eram aşteptaţi. Aproape imediat a apărut la uşa din faţă argatul negru, care făcea şi pe şoferul. Am scos bagajul pe trotuar, în timp ce ei încremeniseră locului, ea înaltă cât el şi strângându-l pe Gavin în braţe, şi el strângând-o la fel pe ea, sărutându-se acolo-n stradă-n miezul zilei, şi glasul de raţă făcând: „Gavin, Gavin", nu ca şi cum nu i-ar fi venit să creadă că-n fine era el, cât ca şi cum încă nu s-ar fi deprins cu noul timbru, pe care era convinsă că-l avea acum glasul ei. Pe urmă ea i-a dat drumul şi el a zis: „Hai să mergem", şi ne-am urcat în maşină, şi asta a fost tot. Eroul ajunsese acasă. Am cotit fără să-ntorc capul. Mi-ar fi plăcut să pot spune dac-ar fi fost adevărat: argatul se grăbea încă pe alee cu bagajele şi ea mai stătea încă acolo uitându-se după noi, puţin cam prea înaltă după gustul meu, claustrată, neatinsă în tăcere, invulnerabilă, senină.

Asta era: tăcere. De n-ar exista zgomot. De s-ar petrece totul în tăcere, niciunul din relele inventate de om n-ar putea să-i facă realmente rău: explozii, trădări, glasul omenesc.

Asta era: surzenia. Pe Ratliff şi pe mine ne depăşea. Celelalte fete, celelalte dăţi, învolburaseră-o fustă, legănaseră, ondulaseră-o gambă-n pubertate; dincolo de asta, imediat, era cealaltă uşă, şi imediat după ea altarul şi-o frânghie lungă cu scutece la uscat: împlinirea, finalul. Dar ea fusese mai tare. N-a continuat mişcarea pe uşă, a imobilizat-o-n tăcere, o lovitură de trăsnet, şi-a rămas *ea* cea imobilă şi uşa, şi zidurile s-au deschis şi-au zburat prin faţa ei, ea, nu copilul unei clipe, ci imaculata mireasă a tăcerii, inviolabilă în virginitatea ei, fixată, salvată pentru totdeauna de schimbări şi alterări. În cele din urmă, am pus mâna pe Ratliff; trei zile-ntregi mi-au trebuit.

— Bărbatul ei îţi trimite un cadou, i-am zis. E sculptura aia care-ţi plăcea: băieţelul ăla de italian, care nu ştiu ce făcea, şi Gavin, care nu numai că văzuse şi pân-atunci băieţi de italieni, da' poate că văzuse şi-unul făcând ce făcea şi ăsta, n-a ştiut la-nceput care-i fundul şi care-i capul. Dar n-are-a face. Dumneata n-ai o femeie de nevastă şi nici copii fete nevinovate. Aşa că poate c-o să poţi s-o ţii chiar în casă. Ea o să-l ia de bărbat, am zis.

— De ce nu? A zis el. Cred că poate suporta. Şi-afară de asta, dacă-l ia una de bărbat, poate că noi, cei care rămânem, să fim în siguranţă.

— Ceilalţi care rămân, vrei să zici?

— Vreau să zic exact ce-am zis, a răspuns el. Vreau să zic, noi toţi, cei care rămânem.

Nouă

CHARLES MALLISON

Gavin avusese dreptate. Asta se-ntâmplase către sfârşitul lui august. Trei săptămâni mai târziu, eu eram din nou înapoi la Cambridge, sperând, vreau să zic încercând sau poate că tot ce vreau să zic e că făceam parte din clasa care trebuia, sau, în orice caz, ar fi trebuit să-şi ia absolvirea în iunie viitor. Dar fusesem trei săptămâni la Jefferson, destul timp pentru ca, dac-ar fi ţinut, să se fi putut face strigările: lucru absolut inutil, de altfel, pentru o văduvă, care nu numai că era văduvă, dar mai era şi erou rănit în război. Aşa că m-am gândit c-aşteaptă poate până ce-or să scape de mine. Ştiţi: vechea melodramă a trupelor ambulante, dar de data asta inversat sexul: copilul înnebunit agăţându-se de pulpana ginerelui în perspectivă şi strigând: „Tată, tată, tată (în cazul ăsta: „Unchiule, unchiule, unchiule"), te rog să nu ne-nsurăm cu Mrs Smith”.

Pe urmă m-am gândit (era ultima joie din noiembrie, sărbătoarea noastră naţională[1]; nu mai era mult şi-aveam să mă duc acasă de Crăciun): *Normal că n-o să-i dea nici unuia dintre ei prin cap să-mi comunice tocmai aici în Massachussets.*

Aşa că mă gândeam chiar să scriu ca să-ntreb, nu pe mama, normal, şi desigur nici pe unchiu’ Gavin, pentru că, dacă s-ar fi întâmplat, ar fi fost prea ocupat ca să-mi poată răspunde, şi dacă nu, tot ar fi avut de lucru până peste cap, încercând să scape cu viaţă, dacă el era cel ce mai spunea încă „Nu” sau încercând s-o înveţe pe ea să vorbească, măcar atât cât să poată spune „Te rog” dacă el era cel care spunea „Da”. Ci lui Ratliff, care-ar fi fost un martor interesat, chiar dacă nu puteai numi curiozitate amestecul lui în treburile altora, pe care-l exercita de altfel într-un mod

1 Ziua Recunoştinţei (Thanksgiving Day)

cu totul inocent – poate chiar să-i telegrafiez: *Se culcă acuma împreună în mod oficial sau nu? Vreau să zic este pe faţă sau mai e încă secret, presupunând că dumneata presupui la fel, cum ne-nvaţă pe noi aici la Harvard să presupunem că, dacă apuci să dezbraci una din femeile astea înalte făcute mai mult pe verticală, constaţi că nu-s deloc pe verticală*.

Pe urmă a venit Crăciunul şi mi-am zis: *Poate c-am fost nedrept cu ei. Poate că au aşteptat tot timpul ăsta ca să nu-mi întrerupă studiile chemându-mă urgent şi-au aşteptat perioada de pace şi-ntre oameni bună-nvoire, când să fiu în măsură să le ofer un inel sau un buchet, sau ceva, în fine.* Dar pe ea nici n-am văzut-o măcar. Unchiu' Gavin şi cu mine am petrecut aproape o zi întreagă împreună. Eu mă duceam la Sartoris, la prepeliţe, cu Benbow (n-avea decât şaisprezece ani, dar era socotit unul dintre cei mai buni vânători de păsări din ţinut, primul după Luther Biglin, unu' jumate fermier, jumate dresor de câini, şi jumate vânzător de vânat, care trăgea cu stânga! nu era mult mai mare decât Benbow, de fapt era cam de vârsta mea, şi care stătea pe-aproape de Old Wyottsport pe malul râului) şi unchiu' Gavin s-a invitat singur. El – Gavin – nu era cine ştie ce vânător, nici chiar când se-ntâmpla să tacă din gură, dar din când în când venea cu mine. Şi toată ziua nimic; pân' la urmă a trebuit să-ncep eu:

— Cum merge cu lecţiile de dicţiune?

— Cu Mrs Kohl? Destul de bine. De altfel, tu cum ai urechea nedeprinsă, poţi fi cel mai bun arbitru. Şi eu am zis:

— Când? Şi el:

— Oricând ai să fii destul de-aproape ca să poţi s-auzi. Şi iarăşi, în ziua de Crăciun tot eu am început. De obicei, Ratliff lua masa de Crăciun cu noi, invitat de unchiu' Gavin, cu toate că şi mama ţinea la el foarte mult, poate pentru că era soră geamănă cu unchiu' Gavin, dar poate că şi făr' de asta. Sau câteodată mânca unchiu' Gavin la Ratliff, şi-atunci mă lua şi pe mine, pentru că Ratliff era dat dracului de bun bucătar; stătea singur în cea mai curată căsuţă din lume, îşi

făcea singur toată gospodăria, şi chiar şi cămăşile lui albastre tot singur şi le făcea. Şi de data asta tot eu am început.

— Ce-ar fi s-o invităm pe Mrs Kohl la masă? I-am zis mamei. Şi unchiu' Gavin a sărit:

— Ei Doamne, ai făcut tot drumul de la Cambridge pân-aici ca să-ţi petreci Crăciunul cu ochii la putoarea aia bătrână de… Şi s-a oprit la timp zicând: Scuză-mă, Maggie. Şi mama a zis:

— Sigur că-n prima zi de Crăciun, ea trebuie să ia masa cu tatăl ei. A doua zi eu am plecat. Spoade – tat-su fusese la Harvard cu unchiu' Gavin, prin 1909 – mă invitase la Charleston să văd de-adevărat ce-i aia un bal de Sfânta Cecilia, patroana muzicanţilor. Pentru că aşa era, de Crăciun noi de obicei ne împrăştiam; a doua zi tata se ducea totdeauna pentru o săptămână la Miami, să vadă cai, şi mama se ducea şi ea, nu c-o interesau cursele de cai, din contră: din convingerea că prezenţa ei sau în orice caz vecinătatea, sau, în fine, proximitatea îl va reţine pe el de la a cumpăra unul.

Pe urmă a venit 1938 şi m-am întors la Cambridge. Pe urmă a venit septembrie 1938 şi eram tot la Cambridge sau în orice caz din nou acolo, de data asta la Facultatea de Drept. Münchenul fusese analizat sau sărbătorit, sau binecuvântat, care cum îi venise, şi unchiu' Gavin zicea:

— Nu mai e mult. Dar la fel spusese şi-n primăvară. Aşa c-am zis:

— Atunci ce rost are să mai pierd doi-trei ani să mă fac avocat, dacă ai dreptate când zici că n-o să mai aibă cine să facă procese şi c-atunci eu n-o să am nici pe cine apăra, nici pentru cine să fiu parte civilă? Şi el a zis:

— Pentru că, după ce-o trece şi ăsta, tot ce-o să-i mai rămână omenirii şi justiţiei o să fie legea. Şi eu am zis:

— Şi-acuma nu-i tot aşa?

— Astea-s timpuri bune, timpuri senine de prosperitate; ce-ţi mai trebuie justiţie când îţi merge bine? Azi legea-i ultima instanţă la care recurgi ca să bagi mâna-n buzunarul

care pân-acuma ţi-a rezistat sau te-a lezat.

Asta a fost primăvara trecută, în iunie, când el şi cu mama (pe tata îl pierduseră la Saratoga, cu toate că el promisese să fie la Cambridge la timp pentru depunerea jurământului) veniseră să asiste la examenul meu de licenţă. Şi i-am zis:

— Ce s-aude? Ce-i cu nunta? Şi el a zis:

— În orice caz pentru mine nimic. Şi eu am zis:

— Cum merge cu lecţiile de dicţiune? Haide, i-am zis, m-am făcut şi eu băiat mare acuma, sunt şi eu licenţiat în litere de la Harvard, chiar dacă n-am să fiu şi de la Heidelberg. Spune-mi! Asta-i tot ce faceţi voi doi când sunteţi singurei? Exerciţii de dicţiune? Şi el zice:

— Tu taci din gură şi lasă-mă pe mine să vorbesc! Ai să pleci în Europa, în vara asta. E-un cadou pe care ţi-l fac eu.

Am luat bilete, ţi-am făcut cerere de paşaport; tot ce mai ai de făcut e să te duci la un fotograf oficial să te tragi în poză.

— Da’ de ce-n Europa? Şi de ce acuma? Şi-afară de asta: da’ dacă nu vreau să mă duc? Şi el zice:

— Pentru că la anu’ poate să n-o mai găseşti. Aşa că trebuie să te duci acuma. Du-te şi vezi-o; poate că tot acolo o să trebuiască să şi mori.

— Atunci de ce să n-aştept pân-atunci?

— Pentru c-atunci ai să te duci ca soldat. Vara asta mai poţi fi încă musafir. Eram trei; cu ceva alergătură şi trăgând nişte sfori, am reuşit; am apucat chiar toţi acelaşi vapor. Şi-n vara aia noi – adică eu, ceilalţi doi constatând în ultimul moment că nu-s în stare să se mai dezlipească de Paris – am văzut câte ceva din Europa, pe bicicletă. Vreau să zic, partea încă disponibilă: acel presupus coridor al ei, în care s-ar putea să-i îndeplinesc profeţia unchiului Gavin: Anglia, Franţa, Italia – Europa despre care unchiu’ Gavin zicea că n-o să mai existe pentru că aceia care vor supravieţui, după ce se vor descotorosi de Hitler şi de Mussolini, şi de Franco, vor fi prea istoviţi, iar cei care vor supravieţui ăstora n-o să se mai sinchisească-n orice caz.

Aşa c-am încercat s-o văd, s-o-nţeleg, Europa asta, pentru

că şi la douăzeci şi patru de ani pare-se că eu credeam în ce spunea el, cum crezusem la paisprezece şi (presupun: de amintit nu pot să-mi amintesc) la patru. De fapt, Europa de care-şi aducea el aminte sau credea că-şi aduce aminte dispăruse. Ce vedeam eu era un fel de isterie calmă, stăpânită, o vacanţă-n frenezie, în care toată lumea, localnic şi venetic, făcea pe turistul. Erau prea mulţi soldaţi. Vreau să zic: prea multă lume îmbrăcată ca atare şi pentru moment comportându-se ca atare, armată, ca şi cum, pentru simple consideraţiuni de poliţie sau de utilitate temporară, trebuiau să se deghizeze şi să lungească Linia Maginot (păreau că zic – francezii-n orice caz: „Fiţi oameni de treabă, nu vă mai bateţi joc de noi. Că noi tot nu credem”.) şi asta exact în mijlocul luptelor pentru săptămâna de treizeci şi nouă de ore; con’clavurile parlamentare gălăgioase pentru a se stabili pe care trotuare din Picadilly sau de pe Champs Elysées o să le stea mai bine sacilor de nisip, parc-ar fi fost vorba pe care perete dintr-o odaie s-aşeze un tablou; figura superbă, strălucitoare, a lui Gamelin, ştergându-şi încă mustăţile de supă şi zicând: „Fiţi liniştiţi. Sunt şi eu aici…” ca şi cum toată Europa (oh, da, şi noi, şi noi – era plin de-americani pe-acolo) ar fi zis: „Dacă Răul nu e numai *de rigueur,* dar mai e şi victorios, hai şi noi cu Răul ca să-l facem Bine”.

Pe urmă m-am întors şi eu la Paris, pentru ultimele două săptămâni, să văd dacă Parisul lui Hemingway şi Parisul lui Scott Fitzgerald (nu erau aceleaşi Parisuri; doar că ei locuiseră-n aceeaşi odaie) dispăruse complet sau nu chiar; apoi din nou la Cambridge, cu-o singură zi întârziere; şi toate astea sau nimic din toate astea n-are nicio legătură cu nimic, numai ca să-mi explic mie de ce a trebuit să treacă aproape un an şi jumătate până s-o văd din nou. Şi pe urmă a venit Münchenul: moment de tăcere şi de respect, şi pe urmă iar ne-am văzut de treburile noastre: şi a sosit scrisoarea de la unchiu’ Gavin în care zicea: „Nu mai e mult”. Numai că pentru mine era probabil prea târziu. Când a trebuit să plec – nu, nu asta vreau să zic: când a venit

vremea să plec şi eu – am vrut să mă fac pilot de vânătoare. Dar aveam douăzeci şi patru de ani, peste şase ani urma să am treizeci şi poate că şi-acuma era prea târziu; Bayard şi cu John Sartoris aveau douăzeci în nouăsuteşaişpe când au plecat în Anglia, şi unchiu' Gavin mi-a povestit despre un copil din R.F.C. (azi îi zice R.A.F.) care-ajunsese căpitan, cu o listă de succese aşa de mare, că guvernul britanic l-a trimis acasă şi l-a oprit definitiv de la zbor, ca să poată măcar să fie de faţă la majorat. Aşa că probabil c-o s-ajung navigator sau mecanic, sau pilot pe un bombardier, sau poate că la treizeci de ani nici n-o să ma mai lase să zbor.

Dar despre căsătorie încă nimic. Poate că din cauza glasului. Spionii mei – mi-ajungea unul, desigur: mama – îmi raportau că lecţiile particulare continuă, aşa că probabil c-avea încă sentimentul, ea, că „Da"-ul ei nu-i încă destul de suav ca să fie legal. Asupra cărui lucru – legalitatea – ea fireşte că va insista, pentru că o-ncercase coabitarea, prima dată, *au naturel* ai putea zice, şi i-a explodat în nas. Nu, nu-i bine. Coabitarea nu i-a explodat în nas decât numai după ce devenise legală, numai după ce unul din ei, care-o fi fost, a zis în cele din urmă: „Dă-o dracului, scoate o autorizaţie şi ad-un popă, dar te rog, pentru numele cui vrei, isprăveşte-odată!" Aşa c-acuma trebuie să-i fie frică de popă sau de judecător de pace ca de dracu', sau de călău, pentru că a se înfăţişa înaintea unuia dintre ei în compania cuiva de sex opus ar echivala cu a cere un mandat de execuţie. Ceea ce cu siguranţă că ea nu-i dorea unchiului Gavin pentru că nu numai că „Da"-ul ei va fi destul de tandru ca s-o fi făcut să ia tot drumu-napoi pân' la Jefferson ca să-l rostească, dar el nici n-o să-i lase destule parale ca să merite să rămâi văduva lui în cazu-n care „Da"-ul n-ar fi chiar atât de tandru.

Nu, nici aşa nu-i bine. Dacă ea a putut să trăiască cinci ani de zile c-un bărbat până s-accepte el să se-nsoare cu ea, vreau să zic cu un sculptor cu idei atât de avansate şi de liberale, încât nici chiar unchiu' Gavin să nu poată să-nţeleagă ce sculpta, ce făcea, el trebuie să fi fost destul de avansat şi-n liberalism. Şi dacă a trebuit să lase o situaţie

atât de sigură şi de agreabilă ca aceea de a fi sculptor la Greenvich Village şi a trăi cu o fată care-şi putea permite şi voia să plătească ea chiria şi mâncarea, fie că se-nsura cu ea, fie că nu – dac-a trebuit să lase toate astea şi să se ducă să lupte-n Spania alături de cei despre care oricine i-ar fi putut spune c-o să piardă partida, trebuie că era avansat până dincolo de liberalism. Şi dacă ea-l iubea destul ca s-aştepte cinci ani până să-i zică el: *All right,* dă-o dracului de treabă şi cheamă-l pe popă" şi pe-urmă să plece-n Spania ca să sară-n aer şi ea cu el numai şi numai ca să fie-alături, trebuie că era şi ea la fel cu el pentru că s-ar părea că-n materie de comunism nu poţi să fii moderat: sau eşti categoric pentru, sau eşti categoric contra. (L-am întrebat; vorbesc de unchiu' Gavin, natural.

— S-admitem că e, face el.

— *All right,* zic eu.

— Şi dacă e, ce-i? Ce te priveşte? face el.

— *All right, all right,* zic eu.

— Ce dracu' ai tu cu chestia asta ca să te-amesteci? face el.

— *All right, all right, all right,* am zis eu. Şi numai faptul c-a sărit în aer cu el odată n-a vindecat-o. Aşa că n-o s-avem niciun fel de clopot care să bată la nuntă; data trecută nu fusese decât o deviaţie datorită tinereţii; n-o să se mai repete; ea n-a fost decât o clipă un duşman al poporului şi repede-a plătit-o.

Aşa că n-o să fie nici popă. O să pună-n aplicare democraţia populară, în care toată lumea-i egală, indiferent cum arăţi după ce-ţi scoate el rochia, chiar şi-aici în Jefferson. Aşa că tot ce mai rămânea să-ţi imaginezi era cum, Doamne, iartă-mă! o să se descurce ei într-un oraş care nu era nici mai mare, nici mai egalitar decât Jeffersonul. Adică nu ei: el, Gavin vreau să zic, c-a lui o să fie şi frământarea, şi căutarea, şi poate şi nevoia. Nu a ei. Ea era liberă, dispensată de orice mondenitate; cine ştie, cine-i castrat de sunet, circumcis de auz, poate-i şi de nevoie. Căci a ei era tăcerea: trăsnetul ăla de-o clipă care-a fixat-o pe vecie

imaculată-n solitudine, în taină; restul lumii n-avea decât să bâjbâie cu vârful piciorului în toate direcţiile sonore încercând să-şi afle-un punct de sprijin pe marginea prăpastiei ca-ntr-unul din filmele vechi ale lui Chaplin.

Căile şi mijloacele tot el va trebui să le găsească; tot aportul ei nu va fi decât aptitudinea la achiesare şi ceea ce ai putea numi antecedente familiale. Cu deosebirea că ea nu era maică-sa, ca să nu mai vorbim că Gavin nu era Manfred de Spain. Vreau să zic – n-aveam decât treisprezece ani atunci, în noaptea când s-a sinucis Mrs Snopes, aşa că nici acuma nu-mi dau bine seama cât am văzut şi-mi aduc aminte, şi cât mi-a băgat în cap unchiu' Gavin, fapt fiind, aşa cum se exprima Ratliff, că îmi petrecusem primii unsprezece sau doisprezece ani din viaţa mea în sânul unchiului Gavin, gândind ce gândea el şi văzând ce vedea el, şi asta nu pentru c-aşa mă-nvăţa el, ci pentru că mă lăsa, îmi permitea. Vreau să zic că Linda şi unchiu' Gavin n-aveau avantajul acela natural şi incomparabil, pe care-l avuseseră maică-sa şi Manfred de Spain, constând din aureola, din nimbul, din graţia divină, alegeţi ce cuvânt vreţi, în care Mrs Snopes nu că exista, trăia, respira, ci le crea în jurul ei prin simplul fapt că exista, că trăia, că respira. Nu ştiu ce cuvânt s-aleg: o aureolă, nu de licenţă, de impuritate, pentru că (asta poate că-i tot de la Ratliff; nu-mi aduc aminte-acuma) măruntele, meschinele consideraţii morale asupra continenţei şi purităţii nu mai au niciun fel de conexiune cu o femeie ca Mrs Snopes – sau mai curând o femeie ca ea nu mai are niciun fel de preocupare pentru aşa ceva, nici măcar atenţie nu le acordă –, aşa cum nici convenţiile asupra forţelor pe care le utilizezi şi când le utilizezi, şi cum, şi unde n-au de-a face cu războaiele sau cu cicloanele. Vreau să zic c-atunci când o comunitate ╠escoperă, deodată, că este unica deţinătoare a Venerei pentr-un timp oarecare, cât ar fi ea Venera, nu poate, nu trebuie să fie o soţie virtuoasă sau măcar o amantă fidelă, fie că-n fond e sau nu, fie că realmente vrea să fie sau nu. Aşa ceva nu numai c-ar fi intolerabil, ar fi efectiv o degradare criminală; iar pentru

comunitatea onorată-n felul ăsta, numai a trece cu vederea, necum a încuraja castitatea, abstinenţa, ar constitui un veritabil afront la adresa donatorilor şi ai merita divina lor răzbunare. Ca şi cum tot ce are miraculos şi neasemuit anotimpul – vânt, soare, ploaie, dogoare şi ger – s-ar fi-nmănuncheat într-o unică şi miraculoasă clipită deasupra întregului nostru ţinut, şi noi *atunci* ne-am fi găsit să ne-arogăm dreptul meschin de-a culege şi-a alege, şi-a selecţiona, în loc ca fiecare bărbat şi femeie, şi copil în stare să se ţină pe picioare să iasă la câmp şi să-nsămânţeze cât poate, pân' la ultima boabă de sămânţă pe care-o mai poate-nghiţi pământul. Aşa că noi – vreau să zic şi bărbaţii, şi femeile – nici măcar n-am fi cerut să scăpăm de chinul şi de răzmeriţa pe care le-ar provoca ea respirând şi existând printre noi, şi de gelozia de care ne dădeam seama că n-am fi fost demni, decât dacă s-ar fi găsit printre noi măcar unul care să-i facă faţă, să-i ţină piept, la luptă dreaptă, şi să devină astfel campionul şi mândria noastră, cum ar fi când am avea noi – ţinutul – cel mai iute cal din ţară. Am fi fost toţi de partea ei şi-a lui De Spain; le-am fi aranjat chiar şi întâlnirile amoroase şi le-am fi ocrotit; ar fi duşmănit-o numai popii, că le-ar fi fost frică de ea, pentru că dumnezeul pe care-l reprezintă ea fără măcar să vrea, acela care face ca bărbaţii să gâfâie cu limba scoasă după ea, şi chiar şi femeile să fie mândre că-n fine una din sexul lor era ambasadorul lui pe pământ, e mai tare decât firavul şi desperatul galilean, care era tot ce-aveau ei să-i opună.

Pentru că, aptitudinea asta, Linda n-o avea, nefiind transmisibilă. Aşa că tot ce le mai rămânea, ei şi lui Gavin, era abstinenţa. Ca să spunem verde: morala. Pentru că unde s-ar fi putut ei duce. Nu la ea acasă, pentru că, dintre ea şi tat-su, surd era ăl' care nu trebuia. Şi nu la el; casa-n care locuia el nu era a lui, era a mamei, şi unul dintre primele principii pe care mi le-a băgat în cap (fireşte, când a venit vremea) a fost că un gentleman nu-şi aduce iubita în casa: în ordinea asta: nevesti-sii, maică-sii, soră-sii, amantei sale. Şi nu puteau să facă voiajuri coincidente spre locuri accesibile,

precum Memphis sau New Orleans, sau poate chiar St. Louis şi Chicago, cum făcuseră (presupuneam noi) maică-sa şi Manfred de Spain, pentru că însăşi morala poliţistă, ca să nu mai vorbim de lumea semi-interlopă, la care ar fi fost obligaţi să recurgă, s-ar fi revoltat la ideea de a seduce şi smulge o femeie surdă-tun din securitatea şi seninătatea căminului ei provincial pentru asemenea scopuri. Aşa că nu mai rămânea decât automobilul lui, ascuns cu frenetică desperare dup-un tufiş – Gavin Stevens, în vârstă de cincizeci de ani, licenţiat în litere de la Harvard, doctor în filozofie de la Heidelberg, licenţiat în drept de la Mississippi, veteran al Corpului Expediţionar American şi al Y.M.C.A., 1915-1918 în Franţa, procuror regional; şi Linda Kohl, în vârstă de treizeci de ani, văduvă, rănită în campanie în rândurile forţelor comuniste din Spania, pipăindu-se şi gâfâind într-un automobil în staţionare, parc-ar fi avut şaptesprezece ani.

În special când poliţia ar fi constatat (vreau să zic, fireşte, dacă s-ar fi dus cineva să le spună) că ea era comunistă. Sau şi Jeffersonul, dacă-i vorba de asta. Erau la noi doi finlandezi, care-n 1917 abia reuşiseră să scape din Rusia şi-n 1919 din Europa, şi care pe la-nceputul anilor ’20 apăruseră-n Jefferson; nu ştia nimeni cum şi ce fel – unul era cizmar şi preluase dugheana lui Mr Nightingale, cel'lalt, tinichigiu – care nici nu erau comunişti şi nici nu susţineau c-ar fi, şi mai vorbeau încă foarte prost englezeşte, pe vremea când N.R.A.-ul domnului Roosevelt şi sindicatele făcuseră din „comunist” un cuvânt de ruşine care se referea mai mult la C.I.O. a lui John L. Lewis. De fapt, nu era şi nici nu simţeau nevoia să susţină c-ar fi sau chiar să fie. Ei pur şi simplu considerau ca un lucru de la sine înţeles că-n Jefferson exista un proletariat, tot atât de caracteristic şi de vizibil, şi de uşor de recunoscut ca vremea de-afară, şi că-ndată ce-o să-nveţe englezeşte o să dea de el şi, fiind cu toţii grămadă proletari, o să fie cu toţii grămadă şi comunişti, pentru că nu numai că ăsta era dreptul şi datoria lor, dar altfel nici nu se putea. Asta se-ntâmpla acum cinsprezece ani, deşi cel mare, cizmarul, mai greoi la-nvăţat englezeşte, era încă perplex,

uluit, închipuindu-şi că obstacolul era bariera pusă de limbă, şi nu condiţia: proletariatul din Jefferson, care refuza nu numai să accepte că-i proletariat, dar se socotea mulţumit să fie burghezie, fiind în schimb convins că şi asta nu era decât o stare interimară, de provizorat, o etapă în drumul spre posesiunea băncii domnului Snopes sau a seriei de magazine de băcănie de angro a lui Wallstreet Snopes, şi (cine ştie?) în drumul spre rezidenţa guvernatorului de la Jackson, sau chiar Casa Albă de la Washington.

Cel mic, tinichigiul, era mai ager. Poate pentru că, spre deosebire de meseria sedentară şi mai contemplativă a cizmarului, circula mai mult. În orice caz, el de la o vreme îşi dăduse seama că oricare-ar fi fost proletariatu-n care-ar fi vrut să intre, trebuia mai întâi să şi-l fabrice. Aşa că s-a pus pe treabă. Singurul mijloc era să recruteze, să convertească la comunism, şi unicul material disponibil erau negrii. Pentru că printre noi, masculii albi din Jefferson, toţi, de la cei care sâmbătă stăteau la marginea trotuarului şi vindeau alune şi floricele, şi de la băcanii cu dughene prin străduţe şi fundături, până la proprietarii de lanţuri de magazine universale şi de reprezentanţe de automobile şi de produse petrolifere, era un concert unanim, nu mai puţin puternic şi chiar mai zgomotos la bază, împotriva tuturor celor cărora acum li se zicea comunişti – Harry Hopkins, Hugh Johnson şi oricine avea vreo legătură cu N.R.A., cu Eugene Debs, cu I.W.W., cu C.I.O. – împotriva fiecăruia şi-a tuturor care păreau că pun la-ndoială dreptul nostru de jeffersonieni autohtoni de-a cumpăra sau cultiva, sau căuta, sau găsi orice cât mai ieftin, prin linguşeală sau şmecherie, sau ameninţare, sau forţă şi pe urmă de-a vinde cât de scump îţi permitea nevoia sau ignoranţa, sau timiditatea cumpărătorului. Şi asta-i ce-avea Linda, tot ce-avea ea în deşertul nostru capitalist, atât de străin ei şi-atât de îndepărtat de căminul ei politic, dacă-ntr-adevăr ea era comunistă şi dacă-ntr-adevăr comunismul era nu doar o ideologie politică, ci o religie, pe care, ca să rămâi în viaţă trebuie s-o practici – doi imigranţi de la Cercul Polar: unul

literalmente lipsit de grai omenesc, un troglodit, celălalt o viespe mică şi afurisită, şi neînduplecată din cauza căruia amândoi erau la drept vorbind scoşi dintre hotarele Jeffersonului, nu pentru c-ar fi fost comunişti recunoscuţi (nimeni nu s-ar fi sinchisit cât de comunist era ăl' mic, atâta vreme cât nu s-amesteca în chestia haremurilor locale de salarii, cum ar fi putut foarte bine să fie şi republicani, câtă vreme nu s-amestecau în treburile democrate ale alegerilor comunale şi regionale, sau şi catolici, câtă vreme nu postau pichete-n faţa bisericilor sau nu împiedicau şedinţele de rugăciune în comun), ci pentru că erau pro-negri: îi frecventau, fraternizau politiceşte cu negrii. Nu-i frecventau socialmente: n-am fi suportat nici chiar asta din partea lor, şi ăl' mic ştia în orice caz destulă englezească jeffersoniană ca să-şi dea seama. Dar orice frecventare, de orice natură, întrecea măsura; poliţia locală se şi uita chiorâş la ei, cu toate că noi, în fond, nu credeam că un străin ar putea realmente să pună la cale ceva rău cu loialii noştri oameni de culoare.

Aşa că, vedeţi dumneavoastră, tot ce le rămânea acuma – lui Gavin şi Lindei – era căsătoria. Pe urmă a venit Crăciunul lui 1938, ultimul pân' a nu începe stingerea luminilor, şi în vacanţă am venit acasă, şi într-o seară, ea a fost la noi la masă. Nu la masa de Crăciun. Cu asta nu ştiu ce s-a-ntâmplat: dacă mama şi cu Gavin nu şi-au zis că ar fi mai delicat s-o invite şi s-o lase pe ea să refuze, sau să n-o invite deloc. Nu, greşesc. Pun capul că mama i-a invitat pe-amândoi – *şi* pe ea, *şi* pe bătrânul Snopes. Pentru că femeile astea sunt uluitoare. Ele evoluează senine, cu un calm perfect, într-o chestiune în care de ani de zile bărbaţii îşi sparg regulat capetele; după care constaţi că problema nu numai că nu era importantă: pur şi simplu nu exista deloc. I-a invitat pe-amândoi, exact ca şi cum ar fi făcut treaba asta ori de câte ori îi dădea prin minte, sau cel puţin o dată pe lună în ultima sută de ani, de câte ori socotea că le face o mică plăcere invitându-i la masă, sau de câte ori socotea că-şi face ei o plăcere având-u-i la masă, fie că lor le făcea

plăcere sau nu; şi Linda a refuzat pentru amândoi exact în acelaşi fel.

Aşa că vă puteţi imagina cina de Crăciun în casa aceea, pe care nimeni dintre cunoscuţi n-o ştia cum arată pe dinăuntru, în afară de mama (oh, da, desigur, ea trebuie c-o văzuse, acuma că Linda se-ntorsese) şi de unchiu' Gavin: sufrageria – masa, scaunele, bufetul, scrinul, candelabrele şi tot – arătând exact cum arătase-n magazin la decoratorul de interioare de la Memphis când el – Snopes – se dusese să dea în schimbul ei mobila rămasă de la mama maiorului de Spain; el şezând la un capăt al mesei şi Linda la celălalt, şi argatul în haină albă servindu-i – bătrânul ăla de porc de câine cu sânge de peşte şi cu un vocabular de două cuvinte din care unul era „Nu" şi ăl'lalt „Sechestru", şi mireasa tăcerii, mai imaculată-n castitatea ei decât însăşi nevasta Cezarului, pentru că şi ea era invulnerabilă, în siguranţă pe vecie, în această castitate etern pură, şi care n-ar fi putut să-l audă, chiar dacă el ar fi avut ceva de spus, cum n-ar fi auzit-o nici el pe ea, pentru că n-ar fi putut să descifreze limbajul în care vorbea ea. Şezând amândoi acolo, faţă-n faţă, de-a lungul întreg ritualului ăstuia atroce, impus în această anume zi dintre toate zilele anului; şi nimeni care să ştie de ce o făceau, de ce o îndurau, de ce îndura, de ce suferea ea asta, ce ritual slujea sau ce constrângere ispăşea – sau, cine ştie? Prevestirea cărei nenorociri îşi propunea ea să i-o ţină lui vie-n faţă. Poate că de asta. Vreau să zic, poate că de asta se-ntorsese la Jefferson. În orice caz, nu ca să se mărite cu Gavin Stevens. Sau, cel puţin, nu încă.

Aşa c-a fost o cină absolut obişnuită, cu toate că mama trebuie să fi spus (şi, neapărat, să fi şi crezut) că era în cinstea mea, pentru că eram iar acasă. Şi nu ziceam eu că femeile sunt extraordinare? Ea – Linda: un cadou de la Ghici Cine? – avea un carneţel cu foiţe subţiri, de fildeş, cu colţurile aurite, mari doar cât să-ncapă trei vorbe pe una, prinse cu inele mici, de aur, pe care să se-ntoarcă foile, şi cu un creionaş de aur asortat, ca să poţi scrie, şi pe urmă să ştergi cu batista, sau cu un şerveţel, sau, mai expeditiv şi

mai bărbăteşte, c-un pic de scuipat pe degetul mare, şi pe urmă să-l foloseşti iar (desigur, s-ar putea să i-l fi dat în schimbul brichetei cu iniţialele GLS gravate pe ea, când el n-avea iniţială L la mijloc pentru că, de fapt, n-avea nicio iniţială la mijloc, pe care i-o dăduse acum cinci ani, şi pe care n-o folosise niciodată, pentru că era imposibil să-i scoată cineva din cap că simţea în luleaua lui de cocean de păpuşoi mirosul de benzină). Şi, cu toate că şi mama folosea carneţelul, ca şi noi ceilalţi, ea făcea asta absolut din întâmplare, ca orice alt gest cu mâna, în timp ce vorbea. Pentru că nici nu se uita la mână atunci când vorbea, se uita la ea, la Linda, aşa că n-ar fi putut descifra semnele pe care le făcea, chiar în ipoteza c-ar fi făcut semne, ci pur şi amplu vorbea cu Linda cum vorbea cu noi ceilalţi. Şi, al dracului să fiu, dacă Linda nu părea c-o-nţelege; flecăreau şi gângureau fără-ncetare, amândouă, ca femeile, aşa că se prea poate că nicio femeie n-ascultă vreodată ce spune cealaltă, pentru că n-are de ce, ele comunicându-şi ce era de comunicat încă înainte de-a fi început să vorbească.

Pentru că, pe-atunci, Linda vorbea. Oh, da, lecţiile de dicţiune ale lui Gavin îi făcuseră bine, trebuie să-i fi făcut, pentru că prea fuseseră multe, sau, în orice caz, destule, presupunând c-a consacrat ceva din timpul cât erau împreună, încercând să-i îndulcească vocea. Dar tot voce de raţă-avea: seacă, fără viaţă, moartă. Asta-i: moartă. Fără pasiune, fără căldură; şi, ce era mai rău, fără speranţă. Ce vreau să spun: în pat, împreună, în întuneric, şi când ai mai multă dragoste şi pasiune, şi extaz, decât încape-n tine, trebuie s-o-mpărtăşeşti, s-o murmuri, şi ca s-o murmuri, s-o şopteşti, să n-ai decât măcăind ăsta sec şi fără viaţă. De data asta (au mai fost şi alte mese în vara care a urmat, dar asta era prima la care-am participat şi eu) a-nceput să vorbească despre Spania. Nu despre război. Vreau să zic: războiul pierdut. Era ciudat. Îl pomenea când şi când, nu cu aerul că nu s-ar fi întâmplat niciodată, dar parcă nu ai lor ar fi mâncat bătaie. Unii dintre ei, ca de pildă Kohl, fuseseră ucişi şi altora, o mulţime, le zburaseră maţele sau timpanele, ca

ei, sau mâinile, sau picioarele, iar câţi mai rămăseseră se risipiseră (şi-acuşi o să-nceapă să fie proscrişi şi cercetaţi de F.B.I., ca să nu mai vorbesc de „amatorii”, care-o să-i urmărească şi să-i hărţuiască, dar încă n-ajunseserăm aici), dar nu înfrânţi încă şi nu pierduseră absolut nimic. Ea vorbea despre oamenii cu care fusese, oameni de felul lui Kohl. Ne povestea despre Hemingway şi despre Malraux, şi despre un rus, un poet care trebuia s-ajungă mai mare decât Puşkin, numai că fusese omorât; şi mama, mâzgălind pe carneţel, dar fără să dea mai multă atenţie la ce credea ea că scrie decât Linda, zicând:

— Oh, Linda, nu! – ştiţi: ce tragic e să fii ucis aşa, tânăr, cu opera neterminată. Şi Gavin care-i lua mamei carneţelul din mână, dar începând şi el să vorbească:

— Fleacuri. Nu există una ca asta: Milton mut şi obscur. Dac-ar fi murit la doi ani, s-ar fi găsit cineva să-i scrie până azi opera-n locul lui.

Numai eu nu-mi băteam capul cu carneţelul; mă-ndoiesc că l-aş fi putut scoate din mâna lor.

— Şi l-ar fi chemat Bacon sau Marlowe, am zis.

— Sau cine ştie, un nume sintetic, solid de profesionist. Shakespeare, de pildă, făcu unchiu’ Gavin.

Dar Linda nici nu-şi aruncase ochii pe carneţel măcar. Vă spun, ea şi cu mama n-aveau nevoie de el.

— De ce? zise ea. Ce vers sau paragraf, sau măcar pagină poţi scrie să egaleze cu a-ţi da viaţa ca să spui *Nu* unora ca Hitler şi ca Mussolini? Şi Gavin, fără să mai umble nici el după carneţel acum:

— Are dreptate. Are perfectă dreptate şi să mulţumim Domnului că are. Nimic nu se pierde, niciodată. Nimic. Nimic. Afară de Linda, fireşte, Gavin povestea despre Kohl, că era un om mare, nu o matahală, dar viril, vioi; un om căruia-i plăcea ceea ce-nţelegeau grecii vechi prin râs, un om care-ar fi putut, ar fi avut cu ce umple viaţa, şi emotivă, şi fizică, a oricărei femei. Şi Linda avea acuma exact treizeci de ani şi, da-da, ochii-i avea frumoşi, şi nu numai ochii; poate că pentru Kohl n-a prezentat niciodată importanţă ce era sub

fustă, şi nici pentru oricine altul, care va avea norocul să-i devină succesor, inclusiv unchiu' Gavin. Aşa c-abia acuma-nţelegeam eu ce-aveam înaintea ochilor: nici mama n-avea nevoie, şi nici Linda, să se uite la ceea ce mama-şi închipuia că scrie pe-afurisitele alea de foiţe de fildeş, pentru că era evident c-a doua zi, după ce Linda se-ntorsese-acasă, mama se pusese pe treabă cu-acelaşi zel implacabil şi fără ocoluri, ca mamele vânătoare de gineri de pe vremea veche victoriană, când începea sezonul la Bath sau la Tunbridge, ca-n Fielding sau Dickens, sau Smoilet. Pe urmă-am mai descoperit ceva. Mi-am adus aminte că, nu mai demult decât acum un an, eram amândoi singuri în birou şi Ratliff mi-a zis:

— Ascultă-ncoa', de ce vrei să-ţi pierzi frumuseţe de vreme cu gelozia pe unchiu' dumitale? Mai curând sau mai târziu, tot o să trebuiască să-l ia cineva de bărbat. O să vină o zi când o să fii mai matur decât el şi-atunci o să ai prea multe de-ale dumitale ca să-ţi mai poţi pierde vremea văzând şi de el. Aşa că, la urma-urmei, poa' să fie şi Linda.

— Înţelegeţi ce vreau să spun? Că era transmisibil, vădit lucru. Adică, ce-o fi fost ce-avusese maică-sa. Gavin o văzuse odată când era de treisprezece ani, şi uite ce-a păţit. Pe urmă, a văzut-o Barton Kohl când era de nouăsprezece, şi uite unde-a ajuns. Şi-acuma o văzusem şi eu, de două ori, vreau să zic după ce mă făcusem destul de mare ca să-mi dau seama ce am înaintea ochilor: o dată pe aeroportul de la Memphis, vara trecută, şi o dată aici, astă-seară, la cină, şi-acuma-mi dădeam seama că eu o să trebuiască să fiu cel care să-l ia pe unchiu' Gavin şi să-l ducă-n bibliotecă sau în fumoar, sau în fine unde te duci pentru asemenea întrevederi şi să-i spun:

— Ascultă, tinere! Ştiu cât de ruşinoase sunt intenţiile dumitale. Ce vreau eu să mai ştiu e cât sunt de serioase. Sau dacă nu pe el, măcar pe altul. Pentru că n-avea să fie el. Ratliff mi-a povestit că Gavin îi spusese că ea era sortită să iubească o singură dată-n viaţă şi să-l piardă, şi pe urmă să-l plângă. Ceea ce ar fi putut însemna că de-aia se-ntorsese la Jefferson: dacă tot ce-ţi mai rămâne e să plângi, n-are

importanţă unde. Aşa că era pierdută; îl pierduse chiar şi peacel unul care-i mai rămăsese şi care s-ar fi-nsurat cu ea, dacă nu pentru alt motiv, măcar pentru că el, mai mult decât oricine altul, când era ea copil, se-ocupase să facă din ea ceea ce-ajunsese astăzi. Dar n-avea să fie el; el trebuia să-şi apere prognoza, să facă să i se-adeverească vorbele, indiferent cine se chinuia şi suferea.

Da, era pierdută. Conducea maşina aia neagră de bancher-diacon baptist de provincie, chiar de când sentorsese-acasă: la-nceput crezuse poate c-o s-o conducă singură, dar bătrânul Snopes s-a opus, din cauza surzeniei. Aşa că-n fiecare după-amiază, ea-l aştepta-n maşină, când senchidea banca, şi plecau amândoi prin împrejurimi şi el putea s-asculte dacă s-auzeau claxoane apropiindu-se. Care mici deplasări prin împrejurimi făceau parte din rolul lui, pentru ei ţinutul era moşia lui, baronia lui – pogoanele, fermele, recoltele – şi chiar dacă pe unele n-avea încă ipotecă şi altele poate că erau încă în curs de sechestrare, le măsura şi le calcula din ochi pe cele care deocamdată-i scăpaseră.

Adică, afară de-o după-masă pe săptămână, de obicei miercurea. Bătrânul Snopes nici nu fuma, nici nu bea, nici măcar tutun nu mai mesteca; ce tot mestecau fălcile lui fără-ncetare era, vorba lui Ratliff, acelaşi dumicat mititel de aer de la Moşia Franţuzului, pe care-l adusese-n gură când se mutase la Jefferson, acum treizeci de ani. Da, era pierdută: pentru că nu la unchiu' Gavin s-a dus: la Ratliff s-a dus atunci, după-amiază, şi i-a spus:

— Nu ştiu cum să dau de ăl' de vinde-acum whiskey. Nu, chiar atât de pierdută nu era, doar că lipsise prea multă vreme, explicându-i lui Ratliff de ce nu se dusese la unchiu Gavin: procuror regional; m-am gândit că… şi Ratliff bătându-o pe spate chiar acolo-n stradă, zicând aşa ca s-audă toată lumea, că ea tot n-auzea:

— Ai lipsit prea mult de-aici. Hai! Să mergem să-l luăm.

Aşa că s-au dus toţi trei, în maşina lui Gavin, la aşa-zisa tabără de pescuit a lui Jakeleg Wattman la Wyott's Crossing

pentru ca data viitoare să ştie, ea singură, cum şi ce fel. Adică să se ducă cu maşina până la prăvălioara de scânduri nevopsite a lui Jakeleg (Jakeleg o ţinea nevopsită ca să n-o zgârie de câte ori vreun şerif reales de-o nouă administraţie pusă pe reforme-l avertiza c-o să se facă iar o descindere şi trebuia să scoată cuiele, şi să demonteze piesele alambicului, şi să le care mai adânc în pădure, la o milă de-acolo, până se potolea vâltoarea reformistă şi putea să-şi aducă lucrurile-napoi, fără supărare, la şosea pavată şi la automobile) şi să coboare din maşină, şi să intre înăuntru, unde rafturile de scândură nevopsite erau pline de undiţe şi plumbi, şi aţă de pescuit, şi tutun, şi baterii de buzunar, şi cafea, şi conserve de fasole, şi cartuşe de vânătoare, şi-un şir întreg de brevete de vânzare de băuturi spirtoase, eliberate de Departamentul Contribuţiunilor Interne al Statelor Unite, era bătut în perete, şi Jakeleg, în cizme moi de cauciuc, care-i veneau până la şold, şi pe care le purta şi iarna, şi vara c-un pistol încărcat într-una din ele, sta după o tejghea baricadată cu reţea de sârmă ca pentru coteţe de găini şi-i ziceai: „Ce mai faci, Jake? Ce ne dai astăzi?” Şi el îţi zicea: „Tot marfa aia”, pentru că lui puţin îi păsa dacă ţie-ţi plăcea sau nu, marfa, şi-acelaşi preţ, pentru că nu dădea doi bani dacă ţie-ţi convenea sau nu. Şi-ndată ce ziceai cât, negrul (în cizmele moi, de cauciuc, pe care Jakeleg le purtase anul trecut) se strecura dedesubt sau afară, sau în orice caz dispărea, şi-apărea cu sticlele, şi rămânea cu ele-n mână, până-i dădeai lui Jakeleg banii şi-ţi luai restul (dacă era rest de luat), şi Jakeleg deschidea atunci o uşiţă în reţeaua de sârmă, şi-mpingea sticlele prin ea şi tu te-ntorceai cu ele la maşină şi gata, asta era tot; a luat-o (unchiu’ Gavin) pe Linda pân-acolo, şi-a intrat cu ea, şi foarte probabil c-a zis:

— Ce mai faci, Jake? Îţi prezint pe doamna Kohl. N-aude, da’ de gustat gustă şi de-nghiţit înghite. Şi poate că Linda a zis:

— Ce are? Şi probabil că unchiu’ Gavin i-a scris pe carneţel: *Aici nu se-ntreabă Iei ce-ţi dă Dă-i opt dolari sau dă-i şaisprezece dacă vrei.* Aşa că data următoare poate că s-

a dus singură. Sau poate că unchiu' Gavin s-a dus la bancă şi-a intrat în odăiţa din fund, şi i-a zis:

— Ascultă, porc de câine bătrân şi nesimţit, ai de gând să stai aici de pomană şi s-o laşi pe fiica dumitale, care n-o s-audă nici trâmbiţa judecăţii de apoi, să meargă singură, până la taverna aia de contrabandist a lui Jakeleg Wattman, ca să-şi cumpere whiskey? Sau poate c-a fost o simplă coincidenţă: o miercuri după-amiază şi el – Mr Snopes – n-are cum să-i spună:

— Ascultă, opreşte-te, unde dracu' mergi? Nu-i ăsta, drumu'! Pentru că ea n-aude şi, de fapt, nici nu ştiu cum vorbea el cu ea, pentru că nu-mi pot închipui mâna lui scriind altceva decât adunări de procente sau un termen, o scadenţă, poate c-aveau o hartă a drumurilor din ţinut, pe care să-i poată-arăta şi pân-acuma se descurcaseră. Aşa c-acuma el n-avea o singură dilemă, avea trei: nu numai că maşina preşedintelui băncii, ştiută şi răs-ştiută, mergând la o tavernă de contrabandist, dar şi cu el înăuntru; apoi dilema de-a permite ca orice ipotecat în perspectivă, din toată Yoknapatawpha, s-audă că el şedea acolo-n maşină şi-şi lăsase unicul copil, unica fată, să intre-ntr-o tavernă faimoasă, de pe malul gârlei, ca să cumpere whiskey, sau că intra şi el în persoană, şi, cu mâna lui de diacon baptist, să plătească şaisprezece dolari din banii care erau sângele vieţii lui.

Era pierdută. Gavin mi-a spus că, de mai bine de un an de zile, ăi doi comunişti finlandezi începuseră să vină noaptea pe la ea, (la invitaţia ei, desigur) şi vă puteţi imagina una ca asta. La ea în salon. Unchiu' Gavin zicea că îşi aranjase o cameră pentru ea, sus, dar vizita trebuie că o primea în salon, pe-acelaşi hol în care dădea, oblic, şi odaia unde se presupunea că bătrânul Snopes îşi petrecea toată viaţa care n-avea loc la bancă. Salonul de capitalist şi ei trei, doi muncitori finlandezi imigranţi, şi fata bancherului; unul care nu ştia să vorbească englezeşte, şi-un altul care n-auzea în nicio limbă, încercând să se-nţeleagă printr-un al treilea, care încă nu-nvăţase să silabisească, vorbindu-şi de

speranţele lor, de viaţa ce va să vie, de visuri, de emanciparea omului din tragedia lui, de eliberarea lui – de data asta pentru totdeauna – de suferinţe şi de foame, şi de nedreptate, de starea omului de azi. În timp ce două uşi mai încolo, în odaia unde doar că nu mânca şi nu ţinea banii lichizi ai băncii, cu picioarele proptite pe scândurica nevopsită bătută-n cuie pe marginea căminului în stil Adam şi mestecând neîncetat ceea ce Ratliff numea micul său dumicat de aer de la Moşia Franţuzului – capitalistul în persoană, stăpânul salonului şi al casei, şi al însuşi mediului ambiant în care visau, el, care-şi începuse viaţa ca nihilist, şi-apoi se muiase şi-ajunsese simplu anarhist, şi-acuma nu că era conservator, era un tory, un reacţionar: un stâlp, neclintit ca stânca, al lucrurilor aşa cum sunt.

Era pierdută. Nu mult după asta ea începu ceea ce la Jefferson se chema cârdăşia cu negrii. Se ducea, evident nechemată şi fără s-anunţe, prin clasele primare şi secundare, ea, care nici tunetul nu-l putea auzi, gândiţi-vă, aşa că tot ce putea face era să privească – feţele, expresiile, gesturile, şi-ale copiilor, şi-ale profesorilor, încremeniţi, poate puţin alarmaţi, în orice caz uluiţi şi de teamă circumspecţi la apariţia neprevăzută a acestei inexplicabile femei albe, care-i vorbea acuma profesorului cu vocea ei de raţă şi pe urmă-i întindea o foaie şi-un creion ca profesorul să-i răspundă. Şi imediat, probabil cât i-a trebuit mesagerului s-ajungă în grabă pân’ la el, apărea şi directorul – om de cultură universitară, zicea unchiu’ Gavin, inteligent şi capabil de abnegaţie – şi atunci ea cu directorul şi cu decana profesoarelor nimereau în biroul directorului, unde probabil că nu chiar atât ea, femeia albă, încerca să explice, cât ei, cei doi negri, care ghiciseră şi poate că şi înţeleseseră, chiar dacă nu erau de acord cu ea. Pentru că ei, negrii, dacă nu-i vorba de mizerie şi de ignoranţă, şi de frică – joc de noroc, băutură-, ci de omenie, sunt oameni blânzi şi afectuoşi, mai blânzi şi mai afectuoşi decât sunt albii, pentru c-aşa trebuie să fie, ceva mai înţelepţi în relaţiile cu albii decât albii în relaţiile cu ei, pentru c-au avut

de supravieţuit ca minoritate. Ca şi cum ea ar fi ştiut dinainte că ignoranţa şi prejudecata cu care-avea de luptat – ignoranţă şi prejudecată care vor riposta, îi vor spulbera visul şi, dacă s-ar îndărătnici cumva şi-ar persevera, o s-o distrugă – nu vor fi la rasa neagră, pe care ea îşi propunea s-o ridice, ci la cea albă, pe care-o reprezenta.

Aşa că-n cele din urmă, ce era de aşteptat s-a-ntâmplat cum prevăzuse de altfel toată lumea, cu excepţia ei pare-se, poate din cauza surzeniei, a izolării, a solitudinii de-a trăi înconjurată, nu de sunete, ci doar de gesturi. Sau poate că prevăzuse şi ea, dar cum trecuse printr-un război, puţin îi păsa. În orice caz, ea a dat înainte, impetuos, cu ideea ei, ca un taur cu fruntea plecată. Ideea care consta în a institui un fel de competiţie săptămânală, un test, şi câştigătorii, care vor fi socotiţi premiaţii pe săptămâna aceea, elevii cei mai buni, să petreacă săptămâna următoare la un fel de cursuri speciale pe care-avea de gând să le înfiinţeze, cu profesori albi, detalii care vor fi stabilite mai târziu, dar pentru moment, provizoriu, vor avea loc în camera ei din casa tatălui ei, nişte prelegeri cu caracter general, la care premiaţii unei săptămâni vor ceda locul celor ai săptămânii următoare; asta îmbrăţişând toate clasele, de la *kindergarten* până la cursul superior, teoria ei fiind că, dacă la optsprezece ani eşti destul de mare ca să mai poţi învăţa, destul de mare ca să mai poţi învăţa eşti şi la opt, când e şi mai uşor să-nveţi ceva nou. Pentru că ea n-auzea, înţelegeţi, nu numai cuvintele, n-auzea nici tonul, mai ridicat sau mai scăzut, alarmat sau speriat, sau terorizat cu care un glas de negru trebuia să spună: *Mulţumesc.* Aşa că-n cele din urmă a venit chiar directorul la unchiu’ Gavin la birou – omul acela inteligent şi capabil de abnegaţie cu figura lui calmă şi tragică.

— Vă aşteptam, zise unchiu’ Gavin. Ştiu ce vreţi să-mi spuneţi.

— Vă mulţumesc, zise directorul. Înseamnă că vă daţi seama şi dumneavoastră că n-o să iasă nimic. Căci nici dumneavoastră nu sunteţi încă gata pentru-aşa ceva şi nici

noi.

— Nu mulţi din rasa dumneavoastră vor fi de acord cu cele ce spuneţi, zise unchiu' Gavin.

— Niciunul n-o să fie, zise directorul. Întocmai cum n-ar fost niciunul de acord când a spus-o Mr Washington.

— Mr Washington?

— Booker T. Washington, zise directorul. Şi Mr Carver.

— Oh, făcu unchiu' Gavin. Da?

— Că-ntâi trebuie să-i facem pe albi să aibă nevoie de noi. Pe vremuri, ai dumneavoastră aveau nevoie de noi în economie; dacă nu în cultură, în agricultură ca să scoatem bumbac şi tutun, şi indigo. Dar asta era o falsă nevoie, avea răul în ea însăşi, era o racilă. Aşa că nu putea să dureze. Trebuia să dispară. Aşa c-acuma nu mai aveţi nevoie de noi. Acuma nu e loc pentru noi în cultura dumneavoastră, dar nu mai e nici în economia dumneavoastră. Cumpărăm cu toţii aceleaşi automobile-n rate, ca să consumăm în ele aceeaşi benzină, şi-aceleaşi aparate de radio, ca s-ascultăm aceeaşi muzică, şi-aceleaşi răcitoare, ca să ţinem în ele aceeaşi bere, dar asta-i tot. Aşa că noi trebuie să ne facem un locşor al nostru în cultura dumneavoastră, dar şi-n economia dumneavoastră. Nu să ne faceţi dumneavoastră un loc ca să vă-mpiedicaţi de noi. Ca aici în sud, sau să căpătaţi voturile noastre şi ca să vă sporiţi beneficiile politice, ca în nord, ci NOI să ne facem un locşor al nostru, silindu-vă s-aveţi nevoie de noi, să nu puteţi fără noi, ca nimeni altul decât noi să nu poată umple acest locşor în economia şi-n cultura dumneavoastră, pe care nu-l putem umple decât noi, aşa c-acest locşor să trebuiască să fie al nostru. Şi dumneavoastră nu doar să ne ziceţi: „Vă rog", să *trebuiască* să ne ziceţi: „Vă rog", *să vreţi* să ne ziceţi: „Vă rog". O să-i spuneţi lucrul ăsta? O să-i spuneţi că-i mulţumim şi c-o să-i fim recunoscători? Dar să ne lase-n pace. Acordaţi-ne prietenia dumneavoastră întotdeauna, şi ajutorul când va fi nevoie. Dar protecţia, păstraţi-o până vă vom cere-o.

— Asta nu-i protecţie, ştiţi foarte bine, zise unchiu' Gavin.

— Da, zise directorul. Ştiu şi asta. Şi-mi pare rău. Mi-e

ruşine că eu… Apoi zise: Spuneţi-i numai atât: că-i mulţumim şi că-i păstrăm recunoştinţă, dar să ne lase-n pace.

— Cum poţi spune-aşa ceva cuiva care riscă-atât de mult numai de dragul dreptăţii şi ca să facă să dispară ignoranţa?

— Ştiu, zise directorul. E greu. Înc-o bucată de vreme, poate că n-o să ne putem descurca fără ajutorul dumneavoastră, de vreme ce vi-l cer… Vă salut, domnule, zise el şi plecă. Aşa că şi unchiu' Gavin, cum să fi putut să-i spună? Sau şi altcineva, oricine, fie el alb sau negru. Pentru că nu că nu putea s-audă: nu voia s-asculte, nici măcar acel „Nu" unanim din chiar şcoala de negri – această masivă nu rezistenţă, ci imobilitate, ca la un animal instinctul de a sta absolut nemişcat, fără măcar să răsufle, fără măcar să gândească. Sau poate că a auzit, pentru că a făcut stânga-mprejur din mers, fără să se-oprească măcar: de la şcoală de-a dreptul la direcţia învăţământului: dacă nu putea desfiinţa ignoranţa în etape, prin cazuri individuale, va încerca s-o facă cu toptanul punând la şcolile de negri profesori albi bine instruiţi, fără să ceară ajutorul nimănui, nici măcar al lui Gavin, urmărindu-i şi-n-colţindu-i pe cei de la direcţia învăţământului, tot consiliul lor de revizori regionali, făcându-i să bată-n retragere, să intre-n vizuina lor sacrosanctă, să se evaporeze pur şi simplu, ea înarmată-acum nu cu-o tăbliţă de fildeş şi c-un creionaş de aur, ci c-un teanc enorm de coale ministeriale galbene şi cu creioane pentru toată lumea. Evident, ei au făcut de la-nceput eroarea de-a o lăsa să intre. Pe urmă, Gavin zicea că lucrurile s-au desfăşurat cam aşa:

Preşedintele, scriind: *Să presupunem deocamdată, de dragul discuţiei, înţelegeţi, că punem profesori albi la şcoala de negri, ce se va întâmpla cu profesorii negri, sau aveţi dumneavoastră de gând să le acordaţi o pensie*.

Vocea de raţă:

— Nu chiar. I-aş trimite în nord să fie acceptaţi la şcoli de albi unde să primească aceeaşi instrucţie ca şi profesorii albi.

Creionul: *Să presupunem mai departe tot de dragul*

discuţiei că-i scoatem pe profesorii negri de unde o să găsiţi profesori albi care să completeze locurile vacante lăsate de cei negri din Mississippi şi câtă vreme credeţi că li se va permite să ocupe aceste posturi de negri.

Vocea de raţă:

— Îi voi găsi dacă-i veţi apăra.

Creionul: *Să-i apărăm de cine doamnă Kohl?* Numai că ea n-a mai avut nevoie să răspundă la întrebarea asta. Pentru că-ncepuse: cuvintele „Vândută negrilor" mâzgălite cu cretă cu litere mari pe trotuar în faţa casei a doua zi dimineaţă, ca tată-său să calce apăsat pe ele, cu pălăria lui neagră, de bancher, şi cu cravata lui minusculă, gata-făcută, mestecând necontenit dumicatul lui de aer de la Moşia Franţuzului. De sigur c-a văzut. Gavin zicea că era imposibil să nu vadă cineva şi că până la prânz o bună parte din restul Jeffersonului făcuse ce făcuse ca să treacă, aşa, ca din întâmplare, pe-acolo, să vadă. Dar ce altceva putea să facă – un bancher, BANCHERUL? Să scuipe-n batistă şi să se lase-n genunchi şi să şteargă? Şi ceva mai târziu a ieşit şi Linda, din nou în drum spre tribunal, să scoată sufletul şi celorlalte autorităţi locale, ascunse îndărătul uşilor zăvorâte. Şi poate, chiar foarte probabil, să nu fi văzut. În orice caz, n-a fost niciunul dintre ei, nici bucătăreasa, nici argatul. O vecină, o femeie a fost, care-a venit cu o mătură şi a şters-o, să nu se mai înţeleagă, a năclăit-o, în duşmănie, furioasă, nu ca să apere visurile imposibile ale Lindei, şi nici măcar dintr-o instinctivă complicitate de la femeie la femeie, ci pentru că locuia pe-aceeaşi stradă. Ar fi putut fi cuvinte de-acelea scurte, tăioase, ordinare, de sex sau excremente, cum se-ntâmplă câteodată pe trotuarele de prin partea locului, şi-ar fi trebuit să treacă şi peste ele, pentru că a se opri ar fi însemnat să admită în public că o doamnă ştia ce însemnau. Dar nu suporta să s-apuce cineva să scrie „Vândută negrilor" şi nici „Nevândută negrilor", vădind, cu o cretă sarcastică, frica asta străveche, latentă, atavică, etnică, pe trotuarul străzii pe care stătea ea (cu bărbatul ei, natural) şi-şi avea proprietatea.

Până când, în cele din urmă, preşedintele consiliului de revizori a traversat piaţa până la bancă şi a intrat în odaia din dos, în care bătrânul Snopes şedea, între două sechestre, cu picioarele proptite de marginea căminului şi tare-aş fi vrut s-aud: un intrus care-apare şi-ţi toarnă cam astea: „Pentru numele lui Dumnezeu, nu-ţi poţi ţine fata acasă sau măcar să n-o laşi să intre-n tribunal?” Asta din desperare, pentru că, de fapt, ce-ar fi putut el s-aştepte să se schimbe la ea, acuma când avea treizeci de ani şi nu depindea de nimeni, văduvă şi şi veterană de război, care realmente – Ratliff ar fi zis *activmente* – suportase focul de artilerie? Pentru că, de potolit, nu s-a potolit: consiliul de revizori ajunsese-acuma că nu mai îndrăznea să deschidă uşa cât erau în şedinţă, nici măcar la prânz să se ducă acasă la masă; mâncau sandvişuri de la cafeneaua Dixie, vârâte pe fereastra din dos. Până când poate că v-a trecut deodată prin minte: nu cumva fata e docilă şi înţelegătoare, şi l-ar fi ascultat, dar el, bătrânul Snopes, el e cel care nu-ndrăzneşte să-i ceară, necum să-i poruncească să-nceteze. Nu ştiaţi de ce, de bună seamă. Tot ce puteaţi face era să presupuneţi câte poliţe sau acte de gaj, purtând semnătura lui, ar reprezenta ea în trecutul acela, care-i adusese-n fine odăiţa din dos, de la bancă, în care putea să s-aşeze şi să se contemple cum se-mbogăţeşte, împrumutând şi sechestrând pe poliţele altora.

Pentru că, foarte curând, i-a fost dat să aibă parte de ceva mai mult decât de o simplă şi anonimă *Vândută negrilor* peste care practic să trebuiască să treacă ori de câte ori ieşea pe uşa din faţă. Într-o noapte (asta s-a-ntâmplat pe când eu eram în Europa), o cruce grosolană îmbibată-n benzină a luat foc deodată pe peluza din faţa casei cu coloane şi-au venit poliţiştii şi-au stins-o, scandalizaţi, clocotind de furie, desigur, dar neputincioşi; ei – poliţiştii – care-ar fi fost neputincioşi şi dacă n-ar fi fost poliţişti, înţelegeţi: măcar să fi locuit singură, sau să fi fost doar fată de doctor sau de avocat, sau chiar de preot, c-atunci aşa li s-ar fi cuvenit, şi ei, şi bătrânului. Dar deh, trebuia să fie nu

numai fată de bancher, trebuia să fie fata BANCHERULUI, aşa că-n realitate, pe ce-aruncase crucea lumină era faptul că în organizaţia care-o pusese-acolo erau numai idioţi şi nătângi: dacă unica apărare şi protecţie a purităţii sale era încredinţată unor mâini care nu făceau – sau, şi mai rău, nu erau în stare să facă – o deosebire în chestia curţii din faţă a unui bancher, atunci rasa albă o feştelise urât de tot.

Pe urmă, luna următoare a fost Münchenul. Pe urmă pactul lui Hitler cu Stalin, şi-acuma când ieşea el dimineaţa, din casă, cu pălăria lui neagră, de bancher, şi cu cravata minusculă, luată gata-făcută, şi cu dumicatul lui Ratliff de aer de la Moşia Franţuzului, pe ce călca nu mai era ceva anonim şi vag, erau trei cuvinte acoperind trotuarul din faţa casei în diferite aranjamente şi combinaţii:

KOHL
COMUNISTA
JIDANCA

JIDANCA
KOHL
COMUNISTA

COMUNISTA
JIDANCA
KOHL

şi el, bancherul, conservatorul, reacţionarul care făcuse mai mult decât oricare altul în Jefferson şi şi-n toată Yoknapatawpha ca să-ntoarcă vremile-napoi măcar până-n 1900, obligat să calce peste ele ca şi cum n-ar exista, sau ar fi într-o altă limbă şi-ntr-o altă epocă, ce nu i s-ar putea pretinde lui să le înţeleagă, şi tot Jeffersonul cu ochii pe el, măcar prin mandatari, să vadă dacă pân’ la urmă n-o să-şi piardă la un moment dat cumpătul. Pentru că altceva ce putea să facă?! C-acuma vă dădeaţi seama că ghiciserăţi bine şi că realitatea era că nu-ndrăznea, cu şirul lui de

succese şi de victorii lăsate-n urmă-n care se numărau şi doi morţi: nu numai sinucigaşa care-o lăsase pe ea orfană de mamă, dar dacă el ar fi fost alt om decât cel a cărui nevastă să trebuiască-n cele din urmai să se-mpuşte, ar fi putut creşte-un alt gen de fată, al cărei Barton Kohl n-ar fi fost un sculptor ovrei, cu războiul ăla din Spania trecut în horoscop. Şi chiar în clipa imediat următoare aţi fi gândit exact contrariul: că acele cuvinte de pe trotuar peste care trebuia să treacă de câte ori pleca de-acasă nu-nsemnau pentru el niciun fel de semn rău sau ameninţare de ruină sau dezastru cum n-ar fi fost un dezastru iremediabil un împrumut căruia nu-i scrutase bine perspectivele, atâta vreme cât banul rămânea la putere. Ultimul lucru din lume pe care-l gândea el era: *Asta-i crucea pe care trebuie s-o port; am s-o port* pentru că-n realitate el gândea: *Tot ce am de făcut acuma e să las impresia că asta-i o cruce pe care-o port şi nu o concesie pe care-o fac.*

Pe urmă Polonia. I-am zis:

— Acuma mă duc şi eu. Şi Gavin mi-a zis:

— Eşti prea mare. Nu mai poţi fi primit la şcoala de pilotaj, deocamdată. Şi eu am zis:

— Deocamdată? Şi el mi-a zis:

— Mai fă un an de drept. Nu ştii ce-o să se-ntâmple pân-atunci, da-n orice caz n-o să fie ce crezi tu acuma.

Aşa că m-am dus înapoi la Cambridge şi el mi-a scris că F.B.I.-ul făcea cercetări în legătură cu ea, şi-mi scria: *Mi-e frică. Nu pentru ea. Nu de ce vor descoperi, pentru că le-ar spune ea însăşi totul dacă lor le-ar trece prin cap cât de simplu ar fisă se ducă s-o întrebe.* Şi mi-a povestit şi restul: că-n cele din urmă ea a renunţat să mai bată la uşile zăvorâte, îndărătul cărora consiliul de revizori şi direcţia învăţământului se ghemuiseră ţinându-şi răsuflarea, şi-acuma se mulţumea s-adune o clasă de copii mici, în fiecare duminică, la una din bisericile negrilor, unde le citea cu măcăitul ei lipsit de modulaţie, nu chiar drept-credincioase parabole biblice, dar legende din Mesopotamia şi basme cu zâne din ţările nordice, pe care religia creştină şi le însuşise

şi le introdusese în riturile ei sezoniere, ferită acuma, pentru că nici chiar preoţii albi nu mai aveau ce obiecta în faţa acestui paradox. Aşa c-acuma nu mai avea de călcat pe trotuar peste *Comunista Kohl Jidanca* şi nici peste *Vândută negrilor* (ai fi zis că de ruşine) ca să poată s-ajungă să fie văzută prin piaţă, mireasă a chietudinii şi-a tăcerii, păşind invulnerabilă în izolarea neauzului, intangibilă, mergând şi-acum cum mersese când avea paisprezece şi cincisprezece şi şaisprezece ani: exact ca o căţeluşă de vânătoare gata să dea peste un cârd de păsări.

Aşa că, de Crăciun, când am venit acasă, i-am spus lui Gavin:

— Zi-i să rupă blestematul ăla de carnet de partid, dacă-l are. Du-te! Spune-i! Să lase oamenii-n pace. N-are ce le-ajuta. Nici nu merită. Nu vor nici ajutor, nici sfaturi şi nici să muncească nu vor. Prăjituri vor şi senzaţii, şi pe deasupra şi gratis, toate. Nişte-mpuţiţi. Cum dracu-a putut ea să stea un an de zile-ntr-un război care nu numai că i-a omorât bărbătu şi spart timpanu' din cap, dar cum de nu şi-a dat seama că chiar şi cu preţu' ăsta partida pentru care lupta era pierdută. Oh da, desigur, ştiu, ştiu, mi-aţi spus, şi tu, şi Ratliff, de-atâtea ori; Ratliff, cel puţin, nu o dată mi-a spus: de-o sută de ori: „Omu-n fond nu-i rău, da' n-are minte". Şi-atunci cu-atât mai mult nu mai rămâne nicio speranţă, nicio justificare pentru chinul şi strădania şi zbuciumul altuia. Şi-aici m-am oprit, pentru că-şi pusese palma pe capul meu. Trebuia să se-ntindă ca s-o facă, acuma, dar a făcut-o exact ca atunci când eram numai pe jumătate atât de înalt şi-aveam numai o treime din anii de-acum, cu blândeţe, tandru, c-un pic de mângâiere, vorbind liniştit şi blând:

— De ce nu-i spui tu? zise el. Pentru că-i un om bun şi-i şi-nţelept, afară de cazurile când o ia razna, când se sminteşte pentr-un moment, deraiază-n aşa hal, că până şi eu îmi pot da seama că deraiază, şi-atunci îi dă drumu' ca nebunu', fără să se mai abată, din clipa aia, o iotă de la logică şi de la raţiune, până ce ne bagă pe toţi într-o-ncurcătură şi-o aiureală, şi-o bătaie de cap, că până şi eu aş fi avut destulă

minte ca să le evit. Da-i om de treabă. Poate că uneori am greşit că l-am crezut şi l-am urmat, dar niciodată n-am greşit că l-am iubit.

— Îmi pare rău… am zis.

— N-ai de ce, zise el. Numai să-ţi aduci aminte. Nu-ţi pierde timpul regretând erorile comise. Mulţumeşte-te să nu le uiţi.

Aşa că nu m-am lăsat până n-am dat iar de Ratliff. Adică nu: am profitat de ocazie. Era tradiţionala cină de Crăciun, pe care-n fiecare an Ratliff o prepara singur la el acasă şi ne invita, pe unchiu' Gavin şi pe mine, să mâncăm cu el. Dar, de data asta, Gavin era obligat să se ducă la Jackson pentru o chestiune a regiunii, cu canalizarea, aşa că m-am dus singur, în bucătărioara imaculată a lui Ratliff, c-un grog rece-n faţă, făcut dintr-un whiskey de porumb, de la moş Calvin Bookwright, pe care părea că şi-l procură fără dificultăţi, cu toate c-acuma, că moş Cal îmbătrânise, când se ducea cineva la el după whiskey, putea să-i dea sau să-i vândă, sau să-l pofteasc-afară, nu ştiai niciodată la ce să te-aştepţi; sorbind câte puţin din grogul rece, cum numai Ratliff ştia să-l facă – întâi topea zahărul în puţină apă, apoi începea să toarne whiskey în vreme ce mai învârtea încetişor linguriţa, apoi apă de ploaie din cisternă, ca să umple paharul – şi-n timpul ăsta Ratliff, cu un şorţ alb imaculat, peste una din cămăşile alea curate, albastre, decolorate, fără cravată, pe care şi le făcea singur, gătea mâncarea, era dat dracului ce se pricepea la gătit, nu numai pentru că-i plăcea să mănânce, da' pentru că-i plăcea să şi gătească, s-o potrivească din condimente pân' la perfecţiunea absolută. Pe urmă şi-a scos şorţul şi-am mâncat la masa din bucătărie, cu o sticlă de Bordeaux, pe care-o aduceam totdeauna unchiu' Gavin şi cu mine. Apoi, cu cafeaua şi cu carafa de whiskey ne-am dus (ca totdeauna) în odăiţa imaculată, căreia el îi zicea salonul lui, cu orga de salon impecabil cernită într-un colţ şi cu scaunele cernite, şi cu căminul care era acoperit cu hârtie încreţită, dar iarna avea un radiator cu gaze, care imita un buştean, c-acuma dăduse progresul peste noi, ne copleşise, şi-n mijlocul

odăii masa cernită, şi pe ea, pe un suport sub un clopot de sticlă, se odihnea cravata Allanovna – pe-un fond de-un roşu generos, nu chiar stacojiu, nici chiar rubiniu, cu o mulţime de floarea-soarelui mărunţele fiecare c-un punct minuscul albastru în mijloc, un albastru aproape la fel de decolorat ca şi cămăşile lui, pe care-o adusese de la New York, acum trei sau patru ani, atunci când s-au dus, el şi cu Gavin, ca să asiste la căsătoria Lindei şi la plecarea în Spania, şi mai bine mi-aş fi tăiat limba decât să-i fi spus că-l costase, pe cine-o fi plătit-o (presupun că Gavin), vreo şapteşcinci de dolari; până-n ziua-n care nu ştiu cum am făcut c-am spus din greşeală ceva în legătură cu asta şi Ratliff a zis:

— Ştiu cât costă. Eu am plătit-o. O sută cincizeci de dolari.

— Cât? Am zis. O sută cincizeci?

— Au fost două, a zis el.

— N-am văzut niciodată decât una, am zis.

— Nici nu cred c-ai s-o mai vezi. Cu cealaltă-i o chestie personală… Şi lângă ea sculptura, legatul lui Barton Kohl, şi, dacă Gavin mai căuta încă să afle care-i capul şi care-i coada, eu renunţasem de mult, pentru că nici măcar nu ştiam ce era, necum ce făcea.

— Tot ce mai lipseşte aici e bricheta pe care i-a dat-o ea lui, am zis. Camera Linda Snopes.

— Nu, făcu el. Camera Eula Varner. Ar trebui să am mai multe-aici, da' poate că-i de-ajuns şi-atât. Măcar e ceva. Când o colectivitate are norocul de-a fi colectivitatea pe care-o alege, la o mie de ani o dată, o Eula Varner ca să respire-n sânul ei, cel mai mic lucru pe care-l putem face e ca cineva să ridice ceva, un… monument nu-i chiar cuvântul pe care l-aş vrea.

— Un altar, am zis.

— Exact. Un altar, care să indice şi să amintească, pentru ca oamenii care n-au avut norocul sau care-au fost condamnaţi că fie prea tineri… Se opri. Rămase locului nemişcat. Ai fi zis c-avea un aer puţin bizar sau poate gânditor, dar visător, nu. I-am zis:

— Te-nşeli. N-au de gând.

— Ce? făcu el. Ce-ai spus?
— Că n-o să se mărite cu Gavin.
— Aşa-i, zise el. O să fie şi mai rău.
Acuma eu eram ăla:
— Ce? Ce-ai zis? Dar el îşi revenise, era calm, senin, impenetrabil.
— Da' socot c-avocatu' o s-o poată suporta şi p-asta.

Zece

GAVIN STEVENS

I-aş fi putut sugera, i-aş fi putut spune s-o facă, şi-ar fi făcut-o – să-şi rupă carnetul de partid imediat, repede, pe loc, cu pasiune, exultând. Semăna cu maică-sa, într-o privinţă cel puţin: avea nevoie, era sortită să aibă nevoie de-a găsi pe cineva destul de apt, destul de rezistent (în cazul ei, cazul de faţă, nu destul de tare: fusese Kohl destul de tare; întâmplarea făcuse să fie şi el doar din carne şi oase, aşa că destul de durabil n-a fost) ca să primească ce-avea ea de dat; şi-n acelaşi timp sortită să eşueze în cazul ăsta, cazul ei, nu pentru că Barton nu-i împlinise nădejdile, ci pentru că şi-n horoscopul lui era o condamnare. Aşa că, dacă partidul comunist, care se dovedise invulnerabil la gloanţe şi deci nemuritor, îl înlocuise, nu ca s-o văduvească din nou, natural că ea şi-ar fi rupt bucăţele carnetul de partid, cu pasiune, cu bucurie, exultând. Pentru că, ce sacrificiu mai desăvârşit poate cere cuiva dragostea, decât umilinţa, abnegaţia, mai ales cu preţul pe care neştiutoarea lume materialistă, în ignoranţa ei crasă şi nesimţitoare, ar eticheta-o drept laşitate şi ruşine? Totdeauna am avut ca o bănuială că-n realitate, martirului creştin de pe vremuri îi plăcea bourul sau leul, poate că-l şi iubea.

Dar i-am sugerat altceva. Ajunsesem în 1940. Niebelungul dement nimicise Polonia şi se-ntorsese iar spre occidentul în care Parisul, eterna şi superba curtezană a lumii civilizate, îi fusese vândut ca o simplă curvă ordinară, şi numai fermitatea engleză l-a făcut să se-ndrepte din nou spre răsărit.

A-nceput la mine-n birou. Era un omuleţ liniştit, curăţel, aproape insipid, de-o vârstă nedefinită, între douăzeci şi cinci şi cincizeci de ani, cum arată toţi ăştia, care mi-a prezentat, scurt, insigna de agent federal (îl chema Gihon) şi s-a aşezat pe scaunul oferit şi-a zis: „Mulţumesc”, şi a

deschis vorba calm şi impersonal, cum fac ei, ca şi cum ţi-ar transmite un mesaj nu cine-ştie-ce important. Oh da, desigur, fără-ndoială că eram ultimul, absolut ultimul de pe listă, pentru că desigur că se informase despre mine, mă verificase temeinic fără să prind eu de veste, cum probabil că zile-ntregi, sau poate chiar luni, cercetase şi elucidase, şi trecuse prin ciur şi prin dârmon tot ce era de aflat despre ea.

— Ştim că tot ce a făcut, ce a încercat să facă, a fost în văzul lumii, aşa ca oricine să aibă posibilitatea s-audă, să ştie…

— Cred că puteţi fi foarte liniştit pe chestia asta, am zis eu.

— Da, zise el… absolut în văzul lumii. Lucruri perfect inofensive. Cu cele mai bune intenţii, numai că nu chiar atât de… realiste. De fapt, nimic din ce nu ar trebui să facă o doamnă, decât că puţin cam…

— Sucite, am sugerat eu.

— Mulţumesc. Dar aşa-i. Şi pot să vă spun în mod confidenţial că este posesoarea unui carnet de membru al partidului comunist. Fireşte, dumneavoastră nu ştiaţi.

Acuma i-am zis eu:

— Mulţumesc.

— Şi-odată comunistă… e ca zicătoarea veche (natural, fără nicio aluzie, sunt convins că mă-nţelegeţi). Cin’ şi-a dat o dată poalele peste cap… Ceea ce fiecare, dac-a stat puţin să reflecteze, îşi dă seama că-i fals. Dar asta este. Acuma nu-i epocă de calm şi de reflectat, să poţi să pretinzi sau să te-aştepţi, necum să speri, nici de la guvern şi nici de la lume, ţinând seama de ce ne-aşteaptă, probabil mult mai curând decât ne dăm seama…

— Da, am zis. Ce doriţi să fac? Ce presupuneţi că pot să fac?

— Ea… după câte înţeleg, după câte mi s-a spus, sunteţi cel mai vechi, cel mai apropiat prieten al ei…

— Nicio aluzie, desigur, am zis. Dar el n-a zis, la rândul lui, „Mulţumesc”. N-a zis nimic, absolut nimic. Şedea acolo,

observându-mă prin ochelari, cenuşiu, insipid ca un cameleon, înspăimântător ca urma de pas de pe plaja lui Robinson, prea insipid, prea inodor şi incolor, cu glasul ăla firav, pentru mantia teribilă pe care-o reprezenta.

— Vasăzică, tot ce doriţi este să fac uz de influenţa mea…

— …ca cetăţean şi patriot destul de inteligent ca să-şi dea seama că vom fi şi noi implicaţi în acest război peste cinci ani – pun cinci ani ca o limită maximă, pentru că nemţilor nu le-au trebuit nici trei ca să-nnebunească de-a binelea şi să ne desfidă să intrăm şi noi – împotriva cui, poate că n-o să ştim decât când va fi prea târziu…

— … ca s-o conving să-şi depună-n mod discret cartea de membru-n mâinile dumneavoastră şi să jure orice jurământ sunteţi autorizat să-i primiţi, am zis. Dar n-aţi spus chiar dumneavoastră adineauri că cine-a fost odată curvă (fără nicio aluzie) curvă moare?

— De perfect acord cu dumneavoastră, zise el, în cazul ăsta, nu în cel cu aluzia.

— Atunci ce doriţi de la mine… de la ea?

Scoase un carneţel şi-l deschise; erau însemnate zilele săptămânii şi chiar şi orele:

— Ea şi cu soţul ei au fost în Spania, în rândurile armatei legaliste comuniste, şase luni şi douăzeci şi nouă de zile, până când el a căzut în luptă, ea a rămas în serviciu ca infirmieră de ambulanţă şi, după ce a fost rănită, până ce legaliştii au evacuat-o peste frontieră în Franţa…

— Lucru-nregistrat chiar şi-aici în Jefferson.

— Da, zise el. Înainte a locuit şapte ani în New York City în concubinaj…

— …ceea ce-i condamnabil nu numai aici în Jefferson, Mississippi, ci chiar şi în Washington. Dar el nici măcar nu se-ntrerupsese.

— …cu un bine-cunoscut membru înregistrat al partidului comunist şi în strânse legături cu alţi membri ai partidului comunist, care poate că nu-s încă înregistraţi la dumneavoastră, la Jefferson.

— Da, am zis. Şi-atunci?

Îşi închise carneţelul şi-l puse la loc în buzunarul interior al hainei, uitându-se din nou la mine, foarte rece, foarte impersonal, ca şi cum între noi ar fi fost o lentilă de microscop.

— Aşa că ea a cunoscut oameni nu numai în Spania, ci şi în Statele Unite, oameni care până-n momentul de faţă nu se află în fişele noastre – membri ai partidului comunist şi agenţi, oameni importanţi, care nu sunt atât de notorii ca sculptorii ovrei sau profesorii de la Columbia, sau alţi asemenea amatori inteligenţi… Pentru că de-abia acuma, în fine, înţelesesem.

— Pricep, am zis. Oferiţi un târg. Să vă dea nume şi s-o lăsaţi în pace. Biroul dumneavoastră o va transforma din duşman în turnător. Aveţi vreun mandat oarecare?

— Nu, zise el. M-am sculat în picioare.

— Atunci, buna ziua, domnule. Dar el nu se mişcă încă.

— Nu vreţi să-i propuneţi?

— Nici gând, am zis.

— Ţara-i ameninţată, poate chiar în primejdie.

— Nu din partea ei, am zis. Atunci se ridică şi el şi îşi luă pălăria de pe birou.

— Sper că n-o să regretaţi asta, Mr Stevens.

— Bună ziua, domnule.

Adică i-am scris-o. Pentru că se făcuseră trei ani şi ea încercase, realmente încercase să citească pe buze. Dar nu ştiu. Poate că a trăi în afara sunetului omenesc e ca şi cum ai trăi în afara timpului omenesc, şi ea n-avea timp de-nvăţat, n-avea timp să-şi bată capul cu-nvăţatul. Dar iarăşi, nu ştiu. Poate că n-a avut nevoie nici măcar de trei ani de libertate, de imunitate la vorbire, ca să afle că toată dilema condiţiei umane rezidă poate în neîncetata pălăvrăgeală cu care s-a-nconjurat omul, în care s-a-nchis, s-a izolat împotriva penalizărilor pentru propria stupiditate, care altminteri – penalizările, notările cu cerneală roşie – poate că i-ar fi dat posibilitatea ca pân-acuma să-şi fi creat o condiţie acceptabilă, practică, eficace. Aşa că i-am scris:

Du-te-n altă parte. Nu mai sta aici.

— Vrei să zici să mă mut? făcu ea. Să-mi caut o locuinţă a mea? Un apartament, o casă?

Vreau să zic să pleci din Jefferson, i-am scris. *Pleacă de-a binelea şi pentru totdeauna. Dă-mi blestematul ăla de carnet de partid fugi din Jefferson.*

— Mi-ai mai spus asta şi altădată.

— Nu, nu ţi-am spus, i-am zis. Iar vorbeam, scriind, concepând paragraful în întregul lui: *N-a fost niciodată vorba între noi nici de carnet, nici de partidul comunist. Chiar acum trei ani, când ai încercat prima oară să-mi spui că-l ai şi să mi-l arăţi, nu te-am lăsat, te-am oprit, am refuzat să te-ascult: nu-ţi aduci aminte?* Dar ea vorbea mai departe:

— Vreau să zic atunci, de mult, când aveam cinsprezece ani sau şaisprezece şi ziceai că trebuie să plec din Jefferson.

Aşa că nu i-am mai scris paragraful; i-am scris: *Dar atunci nu puteai. Acuma poţi. Dă-mi carnetul & pleacă.* Ea rămase nemişcată un moment, un răstimp. Nici măcar nu-ncercam, în împrejurări importante şi crize de felul ăsta, să folosim tabletele de fildeş. Erau ca o bijuterie, o bagatelă, o podoabă feminină; realmente fără nicio utilitate aproape: foiţe subţiri de fildeş în ramă subţire de aur prinse cu ineluşe tot de aur, fiecare foiţă mare cam cât o carte de joc, aşa că-ntr-adevăr nu-ncăpeau mai mult de trei cuvinte deodată, o anagramă, un acrostih la nivel pueril – un rebus sau poate o istorioară cu urmare ciupită dintr-un abecedar, în schimb, eram sus la ea în odaia pe care şi-o aranjase, în picioare lângă policioara căminului, pe care şi-o făcuse exact la înălţimea şi cu lăţimea necesare ca să încapă un bloc de hârtie de scris, când aveam de discutat ceva în care nu mergeau greşeli sau nu merita să nu fii clar, chestii de bani de pildă, aşa că ea-mi putea citi cuvintele pe măsură ce-mi ieşeau din mână, ca vorbitul, aproape ca auzitul.

— Să mă duc, unde? zise ea. Unde-aş putea să mă duc?

Oriunde: New York, înapoi în Europa, desigur, dar la New York trebuie să mai fie lume pe care-o cunoşteaţi tu Barton$_y$ *prieteni de vârsta voastră.* Se uită la mine. Aşa cu pupilele mărite ochii ei păreau aproape negri; şi orbi.

— Mi-e frică.

Am vorbit; putea citi cuvinte izolate dacă vorbeam rar:

— Ţie? Frică? Ea:

— Da. Nu-mi place să fiu neajutorată. Nu vreau să fiu neajutorată. Nu vreau să depind de nimeni.

Gândeam febril, ca atunci când trebuie să relansezi sau să tragi carte, sau să pui jos, când fiecare fracţiune de secundă înseamnă-un punct pierdut din cartea ta. În timp ce ea mă urmărea, am scris foarte apăsat: *Dar eu la ce-s bun?* şi mi-am tras mâna-napoi ca ea să poată citi. Atunci, cum spune Chick, cu măcăitul ei de raţă, sec, fără viaţă, zise:

— Gavin. N-am făcut nicio mişcare. Ea zise din nou: Gavin. N-am făcut nicio mişcare. Ea zise: *All right.* Am minţit. Nu-i chestia de depins. N-am să depind. Pur şi simplu trebuie să fiu acolo unde eşti tu. Nici măcar n-a adăugat *Pentru că acuma eşti tot ce mi-a rămas.* Rămăsese-n picioare nemişcată, ochii noştri cam la aceeaşi înălţime, privirea ei părând să iasă, să străbată ceva: un abis, tenebre; nu zdrobită, nu întrebătoare, nici măcar cu speranţă; încă o clipă şi-aveam să ştiu; repetând cu glasul ei de raţă: Gavin.

Repede, în izbucniri, cocoloaşe, cioturi sau cum vreţi să le ziceţi, de câte trei-patru cuvinte, am scris aşa ca să poată citi pe măsură ce se iveau: *E-n regulă. N-ai de ce te teme. Refuz să mă-nsor cu Tine. 20 ani prea mare Diferenţă ca să fie Bine şi-afară de-asta Nici nu Vreau.*

— Gavin, zise ea.

Iar am scris, rupând foaia galbenă din bloc şi aruncând-o alături pe policioară: *Nu vreau*

— Te iubesc, zise ea. Chiar când trebuie să spun o minciună, spun una gata inventată de tine pentru mine.

Am scris: *Nu-i minciună nimeni n-a Pomenit de Barton KohL*

— Ba da, zise ea.

Am scris: *Nu.*

— Poţi să mă… dacă vrei, zise ea. Aşa-i. A folosit explicit cuvântul, rostindu-l dur, brutal, gutural, cu glasul ei ca un măcăit de raţă. Asta a fost dificultatea noastră de când ne-

am apucat de lecţiile de dicţiune: tonul, să-şi moaie glasul pe care nu şi-l putea auzi.

— Este exact pe dos, îmi explica ea. Când spui că şoptesc, am impresia că-mi tună-n cap. Dar când vorbesc ca acuma nici nu simt. Atunci, parc-ar fi fost un ţipăt. Cum a fost şi-acuma, când ea probabil că crezuse că-şi coborâse vocea, şi eu stăteam parc-aş fi aşteptat să se potolească, să se stingă reverberarea tunetului.

— Ai roşit, zise ea.

Am scris: *cuvântul ăla.*

— Care cuvânt?

Pe care l-ai pronunţat.

— Spune-mi altu-n locul lui. Scrie-l, să-l văd şi să-l ţin minte.

Am scris: *Altu' nu-i ăsta-i corect numai că eu sunt de modă veche şi încă mă mai şochează puţin. Ba nu ce mă şochează e când îl foloseşte o femeie & că nu-i şocată până nu vede că eu sunt* pe urmă am scris: *Ba nu nici aşa nu-i bine ce e şocant e că toată această pasiune şi emoţie şi magie e rezumată & expediată cu-acest unic sunet scurt şi dezagreabil.*

— *All right,* zise ea. Atunci fără cuvânt.

Am scris: *Vrei să zici că tu vrei.*

— Fireşte că poţi, zise ea. Oricând. Ştii foarte bine.

Am scris: *Nu asta te-am întrebat.* Ea citi. Nu se mişcă. Am scris: *Uită-te la mine!* Ceea ce şi făcu, privindu-mă ca din afară sau pe deasupra a ce-o fi fost şi de care-aveam să-mi dau seama-n clipa următoare.

— Da, zise ea.

Am scris: *Nu ţi-am spus eu chiar adineauri că n-are de ce să-ţi fie teamă?* şi de data asta a trebuit să mişc puţin blocul ca să-i atrag atenţia, până ce ea zise, fără să-şi ridice privirea:

— Şi nici să plec nu trebuie?

I-am scris: *Nu* de data asta sub ochii ei şi mi-am dat seama din ce sau peste ce privea ea: incomensurabila pierdere, inconsolabila durere, fidelitatea şi constanţa, şi glasul ca un

măcăit sec zicând: „Gavin. Gavin. Gavin”, în timp ce eu scriam:

Pentru că noi suntem unicii 2 oameni de pe lumea asta care se pot iubi fără să… restul pierzându-se-ntr-o linie violentă pentru că ea mă prinsese-n braţe, se-ncleştase de mine cu putere, glasul sec, dogit, spunând:

— Gavin. Gavin. Te iubesc. Te iubesc, aşa că a trebuit să mă zbat să mă eliberez ca s-apuc blocul şi să scriu:

Dă-mi carnetul!

Privi mirată foaia de hârtie, cu mâinile încremenite în gestul de a da drumul umerilor mei.

— Carnetul? făcu ea. Apoi zise: L-am pierdut.

Atunci mi-am dat seama: o scăpărare, un fulger. Am scris: *tatăl tău* în timp ce cu glas tare ziceam:

— Ah, ticălosul, ticălosul, spunându-mi în gând: *Stai puţin. Stai puţin! N-avea-ncotro. Pune-te-n situaţia lui. Ce altceva putea face, ce altă armă avea ca să-şi apere însăşi existenţa lui înainte de a i-o distruge ea – poziţia lui pentru care sacrificase totul – nevastă cămin prieteni linişte – ca să capete unica recompensă de care ştia singura pe care-o pricepea pentru că însăşi lumea aşa cum o-nţelegea el îl asigurase că asta-i ce-şi dorea el, că-i singurul lucru care merită să-l ai.* Fireşte: unica lui armă posibilă: pune mâna pe carnet, ameninţă cu predarea lui la F.B.I. Şi-o opreşte de a-l distruge. Cu toate astea îmi ziceam întruna: *Nu fi prost. O să-l folosească pentru ca s-o distrugă. Probabil chiar el a fost cel care-a mâzgălit Jidanca Comunista Kohl pe propriul trotuar, la miezul nopţii, ca să-şi constituie o rezervă de simpatie-n Jefferson, pentru ziua-n care va fi constrâns să-şi interneze propria fiică-n balamuc.* Am scris:

Ţi s-a scotocit prin odaie dulap sertare.

— Cineva, da, zise ea. Anul trecut. Am crezut… Am scris:

A fost tatăl tău.

— Crezi? Da, exact cu tonul ăsta. Am scris:

Nu-ţi dai seama c-a fost el?

— Are vreo importanţă? O să-mi trimită altul, presupun. Dar nici asta n-are importanţă. Eu nu m-am schimbat. Şi nu

de-o bucată de carton tipărit am nevoie ca s-o dovedesc.

De data asta am scris încet şi atent: *Nu-i nevoie să pleci n-am să-ţi mai cer dar când am să-ţi mai cer din nou să pleci să ai încredere în mine & să pleci imediat voi pregăti tot m să m-asculţi.*

— Da, a zis ea.

Am scris: *Jură!*

— Da, a zis ea. Atunci ai să te poţi însura. De scris n-aş mai fi putut scrie-n orice caz; îmi apucase amândouă mâinile şi mi le ţinea într-ale ei strânse la piept. Trebuie. Vreau eu. Nu trebuie să nu ştii ce-i asta. Nimeni niciodată nu trebuie să nu ştie ce-i asta, măcar o dată. Nimeni. Nimeni. Se uita la mine. Cuvântul ăla care nu-ţi place. Mama ţi l-a spus o dată, nu-i aşa. Nu era întrebare. Aţi făcut-o?

Mi-am liberat mâinile şi am scris: *Ştii foarte bine că nu.*

— De ce nu?

Am scris: *Pentru că ei îi era milă de mine şi când faci ceva pentru cineva numai din milă înseamnă că tot ce faci nu are prea mare importanţă pentru tine.*

— Mie nu mi-e milă de tine. Ştii foarte bine. Nu-ţi dai seama că pentru mine ar fi important?

Am scris: *Atunci poate pentru că nu eram demn de ea & ne dădeam seama dar m-am gândit că dacă n-o făceam poate că ea o să creadă c-aş fi putut fi…* şi am smuls fila, şi am mototolit-o, i-am băgat-o-n buzunar, şi am scris: *Acuma trebuie să plec.*

— Nu pleca, zise ea. Pe urmă zise: Ba da. Du-te. Vezi, acuma mi-e bine. Nici măcar nu mai mi-e frică.

Am scris: *De ce să-ţi fi fost frică?* Şi pe aceeaşi filă: *Unde mi-e pălăria?* şi s-a dus şi mi-a adus-o, în timp ce eu am adunat restul de foi scrise şi le-am băgat în buzunar şi când mă îndreptam spre uşă glasul ei măcăit zise:

— Gavin. Şi m-am întors. Cum ziceam? Unicii doi oameni de pe lume care se iubesc şi n-au nevoie să…? Te iubesc, Gavin, cu vocea, cu tonul care pentru ea era şoaptă, era murmur poate dar pentru cineva destul de nenorocit ca să mai aibă încă urechi era pătrunzător, strident ca un claxon

de automobil de pe vremuri.

Şi-am ieşit în graba mare din casă, din casa aceea cu coloane, din palatul lui, ca să mă duc, tot în graba mare, la bancă, direct în fund, în odăiţa aia mică, să dau peste el, să-l îmbrâncesc, să-l fac să sară-n sus, să-şi ia picioarele de pe cămin şi să-i zic cu mâna gata-ntinsă: „Am venit după cartea aia de membru, te rog”. Numai că asta ar fi însemnat să renunţ prosteşte la o ocazie, să-i fac realmente un cadou; de ce să-l las să-şi aleagă el momentul capitulării, să depună F.B.I.-ului o mărturie de care să profite? De ce să nu lovesc eu întâi, cum face F.B.I.-ul, să nu-l las, vorba lui Ratliff, s-apuce să se-ntoarcă şi să muşte: omul acela moale, cenuşiu, insipid, vârându-i sub nas insigna zicând: „Ştim din sursă sigură, domnule Snopes, că deţineţi un carnet de membru al partidului comunist. Aţi fi dispus să ne daţi o declaraţie?”

Dar nu ştiam de unde să-l iau pe Gihon acuma şi, fiindu-i inamic declarat, nu m-ar fi crezut. Aşa că F.B.I.-ul, în măsura-n care-l reprezenta el, rămânea pe dinafară; va trebui să mă adresez de-a dreptul vastei Atotputernicii care se numea guvern; turnătoria propriu-zisă trebuia să fie impecabilă, să lase impresia că-şi are originea-n milieu şi să-i folosească riguros jargonul. O carte poştală, bineînţeles, o carte poştală de-un cent. La început, m-am gândit să mă adresez preşedintelui Statelor Unite, dar, cu nebunia de scrisori de felul ăsta, pe care probabil că le primea Mr Roosevelt, a mea s-ar fi înecat, ar fi fost luată de potop. Aşa că nu-mi rămâneau decât militarii. Dar, cu toate că-n armată nu se pierde nici cea mai mică bucăţită de hârtie, dacă stă ceva scris pe ea şi-i iscălit (altceva da, orice, poate fi părăsit sau aruncat, sau distrus, dar o bucată de hârtie scrisă şi iscălită, niciodată, chiar dac-ar trebui plătiţi şi echipaţi o mie de oameni, care să nu facă altceva decât s-o păzească); o să iasă ea odată şi-odată la iveală, chiar dac-ar fi să treacă şi-o sută de ani, numai c-atunci ar fi puţin cam târziu. La care m-am pomenit întrebându-mă: Dar ce cusur are prima idee, cu F.B.I.-ul? Şi unicul răspuns a fost: Niciunul. Aşa c-acuma parcă şi vedeam cartea poştală gata scrisă. Într-un jargon

stâlcit, se ştia că sunt doi Hooveri: unul curăţitor de covoare şi ăl'lalt fost preşedinte, şi ăsta era şeful F.B.I.-ului şi se zicea că-l cheamă Hoover. Aşa că parcă şi vedeam:

Herbert Hoover
Departamentul F.B.I.

şi-atunci m-am oprit, pentru că nu la Washington: jargonul ăsta special nu era numai de om bine informat, era şi logic, aşa că m-am gândit întâi la Parchman, în Mississippi, la Penitenciarul de Stat, decât că furierul de-acolo era poate unul de-ăia pe viaţă, cuminţit, aşa că ce-nsemna pentru el un interval de socotit doar în zile, mai ales o corespondenţă, aşa că tot s-ar fi pierdut. Pe urmă-am găsit răspunsul: Jackson, capitala. O să fie admirabil: nu chiar un oraş mare, aşa că agenţii de-acolo o să fie destul de plictisiţi stând degeaba ca să sară pe ocazie; şi-afară de asta, nici nu era departe. Cam aşa ar fi să fie:

Herbert Hoover
F.B & I. Deprt.
Jackson, Mississippi

Dacă vă înfăţişaţi cu mandat de perchiziţe
la Jefferson, Mississippi, la banca şi
locuinţa lui Flem Snopes veţi găsi carte de
membru de partid comonist.
Un Cetăţean Patriot

La care veţi obiecta că „Mandat de perchiziţe” este puţin în afara jargonului semnatarului şi că ortografia „comonist” merge puţin cam departe. Şi la care eu vă ripostez că semnatarul ştie perfect de bine despre ce vorbeşte; că „mandat de perchiziţe” şi „comonist" sunt cele două cuvinte asupra cărora n-o să fac niciodată niciun fel de eroare, indiferent cum le-ar ortografia: primul fiind o constantă iminenţă în existenţa lui cotidiană (şi el e convins că şi-n a

dumneavoastră), iar celălalt, sau sinonimul lui, „deţinut", fiindu-i un permanent asociat. Dac-aş îndrăzni. Înţelegeţi? Chiar dac-aş pătrunde prin efracţie, la el în casă sau în tezaurul băncii, şi-aş găsi carnetul, şi aş şterge numele ei, şi l-aş substitui pe-al lui ca să aibă ei ce sfredeli cu privirea, ea în persoană-ar fi prima să sară-n sus, să nege, să conteste, să-şi atribuie, să ia totul asupra ei; probabil că s-ar fi dus ea însăşi la Gihon sau la oricare altul de-alde el peste care-ar fi dat, încă înainte de asta, şi şi-ar fi mărturisit convingerile dacă i-ar fi trecut prin cap că i-ar putea interesa. După care, din clipa aceea şi până-n ziua-n care şi-această puternică alianţă a demenţilor cosmici îşi va fi epuizat în cele din urmă forţele şi s-ar fi cufundat în pace şi uitare, ea va fi hărţuită şi tracasată, şi spionată zi şi noapte, şi trează şi-n somn, şi la masă. Aşa că-n cele din urmă a trebuit să mă repliez, nu pe poziţia ei inocentă că n-ar fi ceva serios, că sincer n-ar avea nicio importanţă, ci pe convingerea mea, mai câinoasă sau – şi/sau – legală că era unica lui armă de apărare şi că n-o s-o folosească decât încolţit de frică.

Sau poate de speranţă. În orice caz aşa stăteau lucrurile până-n clipa-n care bătălia aeriană de deasupra Marii Britanii a salvat-o; altminteri, tot ce-ar mai fi rămas de făcut ar fi fost pur şi simplu să te duci la el şi să-i spui: „Vreau carnetul ăla de membru", ceea ce echivala cu a te apropia de un necunoscut şi a-i spune: „Dumneata mi-ai furat portofelul". Aşa c-a salvat-o bătălia Marii Britanii. Şi pe el, pentr-o bucată de vreme. Adică zvonurile, poveştile care-ajungeau acum până aici la noi despre o mână de copii care luptau. Pentru că-n restul primăverii ăleia din 1940 şi-n vară, şi-n toamnă ea devenise din ce în ce mai agitată. Oh, desigur, mai făcea lecţiile la şcoala duminicală de negri, continua, cum spunea târgul, „cârdăşia" cu negri, dar acum se trecea cu vederea poate şi în virtutea intimităţii care se crease sau poate şi pentru că nimeni nu descoperise încă vreun mijloc oarecare s-o-mpiedice.

Asta până-n iunie, când s-a-ntors Chick de la Cambridge. Pentru ca, deodată, să constat – să descopăr – două lucruri:

că incontestabil acum Chick era reprezentantul familiei noastre pe lângă tipul ei social şi că ea ştia nume de piloţi din R. A.F. Şi de avioane pe care zburau mai multe chiar decât el: Malan şi Aitken, şi Finucane, şi Spitfire, şi Beaufighter, şi Hurricane, şi Buerling, şi Deere şi-i ştia şi pe străini: americanii care n-avuseseră răbdare s-aştepte şi polonezii, şi francezii, care n-acceptaseră înfrângerea: Daymond şi Wzlewski şi Clostermarm; până-n septembrie, când am căzut de acord: Chick a acceptat să mai facă un an la drept şi noi am acceptat să-l facă aici la Oxford, la Universitate, în loc de Cambridge. Şi poate că motivul era ăsta: după plecarea lui, ea n-o să mai aibă pe nimeni cu care să discute nume de aviatori. Aşa că n-ar fi trebuit să fiu surprins când a venit la birou. Şi nici n-a-nceput să spună că trebuie să fac şi eu ceva, să dau o mână de-ajutor, că nu fac nimic, că nu se poate să stau aşa de pomană; a zis:

— Plec. Am găsit de lucru la o fabrică în California, unde se fac avioane pentru Europa, şi eu repede să scriu, să mâzgălesc: *Aşteaptă puţin.*

— *E-n regulă*, a zis. E-aranjat totul. Le-am scris că n-aud, dar că-s familiarizată cu motoare şi mecanisme de camion, şi că tot ce-au ei nevoie pot să-nvăţ. Şi mi-au spus să vin acolo şi s-aduc ceva hârtii. Înţelegi: scrisori de-alea-n care spui că mă cunoşti destul de bine ca să-i poţi asigura pe chestii de moralitate şi că nu mă-mbăt cine ştie ce, şi că pân-acuma nu m-a prins nimeni cu mâna-n sac. Asta o să ai de făcut, pentru că poţi s-o semnezi chiar ca preşedinte al Oficiului de recrutare din Yoknapatawpha, Mississippi, şi eu tot scriind: Aşteaptă puţin, adică nu, nu mai scriam pentru că de-abia scrisesem: îi apucasem cu o mână mâna ei şi cu cealaltă-i întindeam blocul până ce-a citit şi s-a oprit, sau s-a oprit atât cât să citească sau în fine n-a mai vorbit aşa c-am putut scrie:

La fabrica asta la toate fabricile-i un individ cu puteri nelimitate căruia-i zice Siguranţa & pentru care slujba de-acolo-i unicul lucru de pe pământ care-l scuteşte de-a fi trimis... şi-am smuls foaia scriind mai departe, mâna ei,

braţul ei pe umărul meu, aşa că-i puteam simţi respiraţia lângă obraz şi mireasma părului:*…pe front ceea ce fireşte că el va-ncerca să-mpiedice chiar cu preţul vieţii descoperind la intervale nu prea mari dovezi de activitate subversivă care mai curând sau mai târziu te vor ajunge & pe tine ţi-aduci* şi-am smuls şi fila asta fără să mă opresc *aminte de Biloxi Springs de pe coasta Golfului, Mexic ai fost acolo.*

— Da. Cu mama şi… şi credeam c-o să se oprească acuma, dar nici nu s-a-ntrerupt măcar… cu Manfred. Mi-aduc aminte.

Am scris: *Pascagoula şantier naval face vapoare care transportă aeroplane tunuri tancuri dacă te primesc în California te primesc şi-aici aşa c-ai să te duci aici.*

— Da, zise. Apoi zise: Rusia. Trase adânc aer în piept. Dar o să fie şi-aici Siguranţa.

Am scris: *Da da-i aproape pot să vin repede & chiar dacă-i amestecata Siguranţa probabil să-ţi poţi găsi altceva.*

— Da, zise ea respirând calm şi rar pe umărul meu. Aproape. Aş putea veni acasă-n weekend.

Am scris: *S-ar putea să trebuiască să lucrezi în weekend au nevoie de vapoare.*

— Atunci poţi să vii tu acolo. Oficiul de recrutare-i închis în weekend, nu?

Am scris: O *să vedem.*

— Să fim împreună din când în când De aia-mi era frică de California, că-i prea departe. Dar Pascagoula-i aproape. Cel puţin din când în când.

Am scris: *Fireşte.*

— *All right*, zise ea. Am să mă duc, desigur.

Ceea ce şi făcu, imediat după Anul Nou 1941. Cunoşteam acolo un avocat, aşa că a găsit un mic apartament cu intrare separată, într-o locuinţă particulară. Ea credea pare-se că odată scăpată din Jefferson şi la cel puţin douăsprezece ore de interdicţia lui Snopes sau a mea, sau a amândurora nimeni n-o să poată s-o-mpiedice-n intenţia ei de a-şi cumpăra o maşinuţă şi a o conduce singură, până când a trebuit s-o ameninţ că-ndată ce-oi afla de una ca asta, eu

personal am s-o denunţ poliţiei din Pascagoula că e surdă. Aşa că a acceptat să renunţe şi avocatul, prietenul meu, a vorbit la o asociaţie de automobilişti, şi a fost angajată imediat controlor la sculărie, dar ea aproape numaidecât a scris c-aproape i-a convins s-o primească nituitoare, unde surzenia ei avea să fie un real avantaj, în orice caz acuma putea să poarte din nou salopetă, s-arate din nou mititică în lumea asta masculină sau mai curând asexuată, căutând să facă faţă monstruoasei mecanici ucigaşe, care era acum războiul şi poate că-şi găsise-acuma iarăşi pacea, liniştea, dacă-i posibil ca cineva să aibă pace, linişte, în orice caz, la început au fost scrisorile în care spunea: *Când ai să vii o să,* şi pe urmă: *Dacă ai să vii nu uita,* şi pe urmă, după câteva săptămâni, o simplă carte poştală în care zicea: *Mi-e dor de tine* şi altceva nimic – indigenţă asta aproape nearticulată a cărţilor poştale ilustrate care spun: *Aş vrea să fii cu mine* sau *Asta-i camera noastră* pe care le trimit agramaţii, până ce a sosit ultima, din nou o scrisoare de data asta. Vreau să zic: în plic. *E-n regulă. Am înţeles. Ştiu cât de ocupat trebuie să fii cu Oficiul de recrutare. Vino când poţi pentru că vreau să te rog ceva.* La care i-am răspuns imediat, pe loc (era gata s-adaug pentru că nu ştiam ce să cred. Dar ştiam perfect de bine ce să cred.) *Să mă rogi sau să-mi spui?* Aşa că ştiam dinainte care-o să-i fie răspunsul: *Da. Să te rog.*

Aşa că (era din nou vară) i-am telegrafiat data şi ea mi-a răspuns: *Rezervat cameră aştept gară cu ce tren cu drag* şi i-am răspuns (eu care-i refuzasem să aibă şi ea una a ei) că: *Sosesc maşină te iau şantier marţi la ieşire cu drag* şi m-am dus. A ieşit cu schimbul ei, în salopetă, întinzându-mi blocul şi creionul încă-nainte de-a mă săruta, lipindu-se de mine strâns, zicând:

— Spune-mi, spune-mi tot, până ce m-am putut elibera ca să scriu, redus din nou la izbucniri de câte trei sau patru cuvinte, crâmpeie de fraze pe care trebuia să le şterg:

Spune-mi tu întâi despre ce-i vorba.

— Hai să mergem la plajă. Şi eu:

Nu vrei să mergi întâi acasă să te schimbi?

— Nu. Să mergem la plajă. Şi ne-am dus. Am parcat maşina şi aveam impresia c-apucasem să scriu: *Acuma spune-mi*, dar ea sărise, era jos, m-aştepta, să-mi ia blocul şi creionul şi să le-nfunde-n buzunar şi mi-a apucat braţul drept cu amândouă mâinile şi mergeam aşa, ea încleştată cu amândouă mâinile de braţul meu, împiedicându-ne şi-mpleticindu-ne la fiecare câţiva paşi, soarele tocmai coborând şi umbra noastră, una singură, lungindu-se pe broderia de spumă a mării în faţa noastră, eu gândind: *Nu, nu, nu se poate să fie asta,* când ea zise:

— Stai puţin, şi-mi dădu drumul scotocind în celălalt buzunar, în care nu era blocul. Am adus ceva pentru tine. Aproape că uitasem. Era o scoică; călcasem probabil pe-un milion de scoici de când coborâsem din maşină cu două sute de metri mai încolo şi mă gândeam întruna: *Nu se poate să fie asta. Nu se poate.* Am găsit-o-n prima zi. Mi-era frică să n-o pierd până vii, da' n-am pierdut-o. Îţi place?

— E-o minune.

— Ce-ai zis? Şi era gata cu blocu-ntins şi cu creionul.

E grozavă acuma Spune-mi!

— Da, zise ea. Se-agăţă, se-ncleştă de braţul meu, strâns cu putere, cu amândouă mâinile din nou, din nou mergând, eu gândind: *De ce nu, de ce n-ar fi, de ce să nu existe undeva în lume măcar înc-un singur Barton Kohl sau cel puţin un surogat acceptabil, în orice caz, ceva care să meargă, cât de mai bun decât tristeţea,* când ea zise:

— Uite. Şi se opri ne-am întors ca să fim cu faţa la clipa de nemişcare care precede cufundarea finală a soarelui, palmierii şi pinii înalţi şi golaşi încremeniţi de explozia pălind acum, pân' a nu apuca adierea nopţii să-i legene, să-i biciuiască. Şi s-a isprăvit. Se lăsase amurgul. Ea zise: Gata. E bine-acum. E bine c-am fost aici. Că l-am salvat. L-am folosit. Vreau să zic: pământul, c-a făcut tot drumul ăsta de la-nceputul lumii, şi soarele, c-a venit de-atât de departe de la-nceputul vremii, numai pentru ziua şi minutul, şi secunda asta dintre toate zilele şi minutele, şi secundele, şi nimeni care să se fi folosit de ele, nici măcar doi oameni care-n cele

din urmă să fie-mpreună după atâtea şi-atâtea greutăţi şi aşteptare, şi-acuma-s în fine-mpreună şi-s desperaţi de-atât de nesfârşită aşteptare şi-aleargă de-a lungul plajei, către locul nu-ndepărtat acuma unde-fine, în fine vor fi-mpreună şi singuri, şi nimeni pe lume să ştie sau să-i pese, sau să se-amestece de parcă nici lumea n-ar exista, numai noi, aşa c-acuma lumea asta care nici n-a fost încă inventată, ar putea să-nceapă.

Şi-n capul meu: *Poate că de asta-s şi fidelitatea şi suferinţa, ca să trebuiască să treci prin ele, măcar o dată-n viaţă, indiferent cine-i cel care se chinuie. C-ai auzit de dragoste şi de moarte, şi de durere, şi de fidelitate, şi de suferinţă, şi-ai văzut şi dragoste, şi moarte şi poate c-ai văzut şi dragoste, şi moarte, şi durere, dar nu toate cinci – sau patru pentru că fidelitatea şi suferinţa despre care vorbesc eu sunt inextricabile; sunt una* – astea toate-n timp ce ea zicea:

— Nu mă gândeam la… şi s-a oprit ea singură încă-nainte de-a fi apucat eu să ridic mâna şi să-i acopăr gura – dac-aş fi ridicat-o şi i-aş fi acoperit-o – zicând: Nu te teme. N-am uitat; n-am să mai spun cuvântul ăla niciodată. Cu ochii la mine: Aşa că poate c-acuma ştii ce-am de gând să-ţi cer.

— Da, am zis; asta putea să citească pe buze. Şi am scris: *căsătorie.*

— De unde ştii?

Ce importanţa are, am scris, *sunt fericit.*

— Mi-eşti drag, a zis. Hai să mergem la masă. Pe urmă ne ducem acasă şi-ţi povestesc.

Am scris: *Nu întâi acasă. Să te schimbi.*

— Nu, a zis. N-am nevoie să mă schimb pentru unde mergem.

Nu s-a schimbat. În clientela feminină care mânca acolo ar fi putut purta orice, de la cornet acustic la frunză de viţă, şi chiar şi-atunci probabil că tot cornetul acustic ar fi fost cel care s-atragă atenţia. Era o cârciumă. Sâmbătă noaptea (sau poate că-n orice noapte în vremuri de-astea de *boom* în construcţii navale) trebuie că-i un veritabil balamuc,

tavernă-n toată regula, bombă, cum spun ei; cu radio pus la maximum, pentru mine era de pe-acuma. Dar asta-i, că eu nu eram surd. Mâncarea în schimb – calcanul şi creveţii – excelentă şi chelneriţa ne-a pus pe masă pahare şi gheaţă pentru sticla pe care-o adusesem; în tot vacarmul ăsta vocea ei se remarca mai puţin. Pentru că parcă dinadins îi dăduse drumul şi pentru lucruri în care eu aş fi avut nevoie doar de-un „Da" sau „Nu", flecărind fără sfârşit, despre şantier, despre munca ei, despre oamenii de-acolo, parc-ar fi fost o fetiţă de şcoală venită-n vacanţă pentru prima oară, şi mânca prea repede, nu mesteca destul, până ce-am terminat şi ea a zis:

— Acuma putem pleca.

Nu-mi spusese încă unde-aveam să stau şi nici unde stătea ea nu ştiam. Aşa că-n maşină am aprins lumina la tablou şi am scris: *încotro*?

— Pe-aici, a zis. Am mers înapoi spre centrul oraşului până a zis:

— La dreapta, şi am cotit la dreapta şi imediat a zis: Aici, aşa c-am oprit la rigolă ca să iau blocul:

La ce număr?

— La hotel, a zis. Uite-acolo. Am scris:

Avem de vorbit. N-ai acolo unde stai un salonaş liniştit să nu ne deranjeze nimeni.

— Astă-seară o să stăm amândoi aici. E-aranjat tot. Odăile noastre-s una lângă alta, nu ne desparte decât un perete şi amândouă paturile-s puse la acelaşi perete, aşa că, după ce vorbim şi ne culcăm, pot oricând în timpul nopţii să-ţi bat în perete şi tu poţi să m-auzi şi, dacă ţin mâna lipită de perete, pot să-ţi simt răspunsul – ştiu, n-am să bat tare ca să deranjez pe cineva, n-o să m-audă nimeni afară de tine.

Hotelul avea terenul lui de parcare. Mi-am luat valiza şi-am intrat. Proprietarul o cunoştea, poate că toată lumea din oraş o cunoştea sau ştia de-o femeie tânără şi surdă care lucra la şantier. Oricum, nu ne-a oprit nimeni, el i-a spus pe nume şi ea m-a prezentat, şi el mi-a dat cele două chei şi ne-am dus până la uşa ei, tot fără să ne oprească nimeni, şi am

descuiat-o, valiza ei era înăuntru şi erau şi flori într-o vază şi ea a zis:

— Acuma pot să fac o baie. Pe urmă îţi bat în perete, şi eu am zis:

— Da, pentru că asta putea citi pe buze şi m-am dus la mine-n odaie; da, de ce trebuie să existe fidelitate şi suferinţă? Numai pentru că le-am imaginat? Dacă omenirii i s-ar împlini visurile, ce visuri ar mai fi alea? Dar ea mi-a bătut imediat în perete şi-am ieşit, o uşă, cinci paşi şi-altă uşă şi-am închis-o după mine. Era în pat, rezemată-n amândouă pernele, într-un halat sau capot larg, cu părul (evident, pe când conducea ambulanţa şi-l tunsese scurt, dar acuma era din nou destul de lung ca să-l poată lega cu o panglică albastră ca ochii ei) pieptănat şi strâns pentru noapte, cu blocul şi creionul în mână şi mâna în poală şi cu cealaltă mână bătea patul lângă ea să m-aşez acolo.

— De altminteri nici n-o să ai nevoie de el, zise ea ridicând puţin blocul şi lăsându-l să cadă la loc, pentru că tot ce-o să ai de zis o să fie „Da” şi asta aud. Şi-apoi, ştii dinainte despre ce-i vorba, o să-ţi vină uşor. Şi poate, dacă-ţi spun că-ţi cer s-o faci de dragul meu o să-ţi fie mai uşor. Aşa că-ţi spun: te rog s-o faci de dragul meu. Am luat blocul:

Fireşte c-am să fac ce anume...

— Îţi aduci aminte acolo jos, pe plajă, când soarele-a apus în fine şi nu mai rămăsese nimic decât amurgul şi pinii, şi nisipul, şi oceanul, şi tu şi cu mine, şi eu ziceam că n-ar trebui ca aşa ceva să se piardă-n zadar după-atâta aşteptare şi-atâta drum străbătut, că din toată lumea asta trebuie să fie doi oameni desperaţi şi chinuiţi fiecare de dorul celuilalt ca să merite să nu se mai irosească-n zadar, şi deodată aleargă, gonesc înspre locul care-n sfârşit nu mai e departe, e-acolo-aproape, şi nici desperare nu mai e, nici chin, nici... şi brusc, în timp ce mă uitam la ea, sub povara privirii s-ar putea spune, îi dădură lacrimile; curgeau şiroaie pe faţă, cu toate că n-o văzusem niciodată plângând pân’ atunci şi probabil că nici ea însăşi nu-şi dădea seama că plânge. Am scris:

Încetează.

Să-ncetez ce? Şi eu:

Să plângi.

Nu, nu plâng. Şi eu:

Uită-te-n oglindă!

Era pe masă obişnuita oglindă de mână şi cutia cu şerveţele, echipamentul standard, dar am scos batista mea şi i-am întins-o. Şi-a pus însă palmele pe obraji şi şi-a şters lacrimile cum faci când transpiri, scuturându-şi mâinile şi lacrimile la sfârşitul gestului, cum faci cu transpiraţia.

— Nu-ţi fie teamă. N-am să spun cuvântul ăla. Pentru că nici nu-i vorba de asta. Lucrul ăsta nu-i important, cum nu-i important să respiri câtă vreme nu te gândeşti la asta, ci doar îl faci când trebuie să-l faci. Important e numai când devine o problemă, o dificultate, o soluţie, cum şi respiratu-i important numai când e vorba să ştii dacă mai poţi sau nu să mai respiri o dată. Important e restul, mărunţişurile, perna asta care-i mai păstrează urma capului, cravata asta care-i mai păstrează urma gâtului de pe care-a scos-o aseară şi care mai atârnă la capul patului, chiar şi ghetele goale pe duşumea, cea dreaptă si-acum încă întoarsă puţin în afară, ca şi cum picioarele i-ar mai fi încă-n ele şi-ar mai umbla încă aşa cum umbla el călcând c-un picior puţin mai sus decât cu celălalt, cum ziceau negrii de pe vremuri că fac oamenii mândri… Şi eu:

Încetează, încetează te rog. Iar plângi.

— Nu simt. Nu simt nimic pe faţă de-atunci din ziua aia, nici cald, nici rece, nici ploaie, nici apă, nici vânt, nici nimic. De data asta luă batista şi se sluji de ea, dar când i-am întins oglinda şi am început chiar să scriu: *unde ţi-e pudra* nici n-a atins-o măcar (oglinda).

— Am să fiu atentă de-acum înainte.

— Vreau să ai şi tu partea ta din toate astea. Te iubesc. Dacă n-ai fi fost tu, probabil că n-aş fi rezistat. Dar acuma mi-e bine. Şi vreau să ştii şi tu ce-i asta. Vreau s-o faci de dragul meu. Şi eu:

Dar ce să fac De dragul tău încă nu mi-ai spus.

— Să te-nsori, zise ea. Credeam că ştii. Nu mi-ai spus tu că ştii despre ce-i vorba?

Şi eu:

Eu să mă-nsor Vrei să zici eu.

— Dar cine credeai? Credeai că eu…? Gavin.

— Nu, am zis.

— Ţi-am citit pe buze. Ai zis „Nu”. Minţi. Ai crezut că-i vorba de mine.

— Nu.

— Ţi-aduci aminte atunci când ţi-am zis că tu, oricând crezi că trebuie să minţi de dragul meu, şi că pot totdeauna să mă bizui că n-ai să dai înapoi, oricât te-ar contrazice faptele?

— Da, am zis.

— Atunci ne-am înţeles, zise ea. Nu. E vorba de tine. Asta te rog să faci de dragul meu. Să te-nsori. Vreau să ai şi tu parte de asta. Pentru c-atunci o să fie-n regulă. O să putem fi oricând alături, indiferent cât de departe s-ar întâmpla sau ar trebui să fim unul de altul. Cum ai spus tu? Unicii doi oameni dintre toţi oamenii de pe pământul ăsta care se pot iubi nu numai fără să trebuiască să… da’ nici măcar să trebuiască să spună cuvântul ăsta pe care nu-ţi place să-l auzi. Îmi promiţi?

— Da, am zis.

— Ştiu că n-ai să poţi mâine să ieşi în prag şi să dai de ea. Poate să dureze un an sau doi. Dar tot ce ai de făcut e să-ncetezi de-a te opune ideii de-nsurătoare. Odată ce-ai făcut asta, e-n regulă pentru că restul vine de la sine. Ai s-o faci?

— Îţi jur, am zis.

— Ai spus „Jur”, nu-i aşa?

— Da.

— Atunci sărută-mă! Şi am sărutat-o, cu braţele ei, puternice, strângându-mă pe după gât; o clipă, şi-atât. Şi mâine-dimineaţă, devreme, întoarce-te-acasă. Şi eu:

Voiam să stau. Toată ziua.

— Nu. Mâine. Devreme. Am să lipesc palma de perete şi când ai să fii în pat bate-n perete, şi dac-am să mă trezesc

peste noapte pot să bat şi eu, şi dacă eşti treaz sau n-ai plecat încă, poţi să-mi răspunzi şi, dacă n-am să-ţi simt bătaia, poţi să-mi scrii mâine din Jefferson sau poimâine. Pentru c-acuma mi-e bine. Noapte bună, Gavin.

— Noapte bună, Linda.

— Ţi-am citit şi-asta pe buze. Te iubesc.

— Te iubesc, am zis.

— Ţi-am citit şi-asta, da-n orice caz, scrie-mi, s-o am – cum se zice? – să-mi scalde ochii-n bucurie mâine-dimineaţă.

— Da, am zis, întinzând mâna să iau blocul.

Unsprezece

CHARLES MALLISON

De data asta eram în uniformă. Aşa c-acuma tot ce mai am de făcut e să decid, să descopăr, de care „data asta” e vorba, sau când a fost. N-a fost când am văzut-o din nou pe Linda, pentru că ea mai era încă la Pascagoula, la şantierul care-acum făcea vapoare pentru Rusia. Şi n-a fost când am venit din nou la Jefferson pentru că eram în trecere pe-acasă în drum spre hainele cazone. Aşa că s-ar putea să fi fost când am umblat iarăşi după Ratliff. Cu toate că tot ce vreau eu să spun e că prima dată când l-am văzut din nou pe Gavin a fost după însurătoare, când era soţ.

Pentru că eram în 1942 şi Gavin era-nsurat acuma cu Melisandra Harriss (Backus adică, dac-ar fi după Thackeray); urciorul ăsta mersese la apă o dată mai mult decât trebuia, vorba lui Ratliff, fireşte, cu condiţia s-o fi spus. Şi-a venit dimineaţa aia de duminică cu Pearl Harbour şi i-am telegrafiat lui Gavin, cu întoarcerea curierului s-ar putea zice, de la Oxford: *De data asta am plecat.* I-am telegrafiat lui Gavin pentru c-altminteri ar fi trebuit să vorbesc cu mama la telefon şi ca să vorbesc cu mama interurban mă costa o mulţime de parale pe când aşa, telegrafiindu-i cu patruşdoi de cenţi lui Gavin, telefonul mamei avea să fie pe nota de plată a tatei, la Jefferson.

Aşa c-am ajuns acasă la timp ca să fiu efectiv prezent la prima şi nevinovata prăbuşire a ceea ce evident că el presupusese că era bastionul lui inexpugnabil: la timp să-l „asist”, să-i fiu cavaler de onoare la catastrofă. Uite cum s-a-ntâmplat. Nu putusem să urmez cursul programului oficial de antrenament de zbor de la Universitate, dar mi-au spus că oricine are studii superioare şi un număr oarecare de ore de zbor, în special solo, are cele mai bune şanse să fie primit de-a dreptul la o şcoală militară de pilotaj şi înrolat. Era la

noi un aviator profesionist care făcea pulverizări de recolte cu baza pe acelaşi teren şi care m-a luat ca elev, pe un avion mai mare chiar, un model (pretindea el) militar, realmente de antrenament de bază, mai mare decât pârâitoarele alea de cincizeci CP pe care le foloseau la cursurile oficiale.

Aşa c-atunci când i-am telegrafiat lui Gavin aveam înregistrate vreo cincisprezece ore de zbor, dintre care trei solo, şi când a sunat mama eram împachetat cu maşina, gata să plec la Jefferson. Aşa c-am fost acolo să-i văd şi-nceputul, fie că Gavin voia să recunoască sau nu că erau publicaţii de căsătorie. Vorbesc despre crescătoria de cai de la Long Island unde Miss Melisandra Harriss-Backus obişnuia să-şi aducă din când în când cei doi copii (crescuseră mari acum; Gavin nu lua nişte copilaşi vitregi, ci nişte buni de-nsurat) acasă, din Europa, până ce nemţii nu-ncepuseră s-arunce-n aer chiar şi vapoare americane în nasul coastelor Irlandei. Aşa că a trebuit să fie America de Sud şi de data asta ea aducea şi-un ofiţer de cavalerie argentinian specialist în obstacole, despre care unul din cei doi copii Harriss, băiatul dement (nu vreau să spun că amândoi copiii mătuşii Melisandra erau dementi, ci că unul din ei era băiat) credea că vrea să se-nsoare cu banii pe care maică-sa era încă tutore, în loc s-o ia pe fată, care n-avea decât o rentă anuală ca şi el. Aşa că el (dementul, firește) îşi pusese-n cap să-l omoare pe specialistul argentinian în obstacole cu armăsarul sălbatic al lui Rafe McCallum pe care el (dementul) îl cumpărase sau îl şmecherise, sau în orice caz îl introdusese-n grajdul în care nenorocitul de argentinian ar fi intrat pe-ntuneric şi-ar fi deschis uşa cui credea el (argentinianul neştiutor) c-o să fie un cal nu numai blând, dar şi orb aproape. Numai că Gavin a citit în foi de ceai, a recurs la darul său divinator sau la vergeaua fermecată, nu ştiu ce-a făcut, dar l-a găsit pe Rafe la timp ca s-ajungă el primul la uşa grajdului.

Aşa că argentinianul a fost salvat şi-n noaptea aia dementul a trebuit s-aleagă între centrul de recrutare de la Memphis al armatei şi unchiu' Gavin, şi a ales armata, aşa c-

a scăpat, şi-n după-amiaza aia, argentinianul şi cu sora dementului s-au căsătorit şi-au plecat din Jefferson, aşa c-au scăpat ei. Dar unchiu' Gavin a rămas şi a doua zi a trebuit să plec la cursurile de fotogrametrie şi la antrenamentul la sol, aşa că, data următoare când am venit acasă, Gavin nu era numai soţ, era şi tatăl unui fiu vitreg care-ar fi putut fi cel mai curăţel ucigaş virtual pe care ţi-l puteai visa, dacă nu s-ar fi produs lovitura, îngerinţa perfidă, pe care niciun câine n-ar merita-o, a unuia care-şi vâra nasul unde nu-i fierbe oala, şi-al unei fiice vitrege, măritate c-un ginere argentinian, alergător la obstacole. (Epocă la care şi eu eram însurat cu o aparatură de ochire automată de pe un bombardier – nu ieşise pilot din mine, dar cel puţin o să merg pe front – atribuit de-un guvern care n-avea încredere s-o lase-n seama mea şi punea spioni să mă observe ce fac cu ea, şi care înainte de a mi-o încredinţa mă-nvăţase să n-am încredere-n spionii lui, nici în nimeni în privinţa asta, şi care era pusă într-o cutie neagră mare, încuiată, legată de mine c-un lanţ chiar şi-n timpul somnului – condiţie permanent inconfortabilă, bineînţeles, care în special crea o nepotolită suspiciune reciprocă şi, neîncredere reciprocă, şi, cu timpul, ură reciprocă, pe care până la urmă te deprindeai s-o suporţi, fapt care e probabil cel mai bun antrenament pentru o legătură matrimonială reuşită.)

Aşa că data următoare când am văzut Jeffersonul eram în uniformă şi am stat destul ca să pot face o vizită seniorului şi doamnei sale la noile lor grajduri ancestrale cu garduri văruite şi cu lumină electrică, şi să le zic: „Să v-ajute Dumnezeu, copiii mei!" şi pe urmă să fug să dau de Ratliff.

— Acuma n-o să se mai poată însura cu ea, că are deja o nevastă.

Şi niciodată nu te-ai fi gândit să zici *lucid* în legătură cu Ratliff. În orice caz, nu înainte, nu până-n momentul de faţă.

— Aşa-i, a zis. N-o să-l ia de bărbat. O să fie mai rău.

FLEM

Doisprezece

Când furgoneta care-l aducea de la Clarksdale se opri într-un oraş, Lake Cormorant, trebui să coboare şi să pornească mai departe pe jos. Nu s-arăta încă deloc să fie pe-aproape, Memphis. Îşi dădea seama acuma că i se întâmplase cel mai mare şi, într-un fel, cel mai înspăimântător lucru din câte păţise el în cei treizeci şi opt de ani: uitase ce-i aia distanţă. Uitase cât putea fi de departe un loc de altul. Şi-acuma trebuia să mai şi mănânce, pe deasupra. Pentru că tot ce-avea era hârtia de zece dolari pe care i-o dăduseră odată cu salopeta nouă şi cu pălăria, şi cu bocancii la poartă la Parchman, plus trei dolari şi optzeci şi cinci de cenţi care-i mai rămăseseră din cei patruzeci de dolari pe care văru-său Flem – Flem trebuie să fi fost; după ce-şi dăduse seama-n cele din urmă că Flem n-avea de gând să vină sau măcar să trimită pe cineva de la Moşia Franţuzului să-l ajute şi isprăvise cu strigatul de la fereastra închisorii la oricine trecea pe-acolo să trimită vorbă lui Flem, nimeni altul decât Flem sau poate judecătorul nu ştia şi nici nu se sinchisea ce s-alesese de el şi unde era – i-i trimisese acum optsprezece ani, imediat înainte de-al fi trimis Flem pe Montgomery Ward să-l prostească şi să-l facă să-ncerce să fugă îmbrăcat în femeie şi cu boneta în cap şi fireşte că l-au prins şi i-au mai dat încă douăzeci de ani.

Era o prăvălioară îngrijită şi-ndesată cu marfă, tapisată cu afişe, în dosul unei pompe de benzină lângă şosea; o vechitură de maşină plină de praf şi de noroi era parcată alături şi înăuntru nu era decât proprietarul şi un negru tânăr într-o uniformă militară ponosită. Ceru o bucată de pâine şi deodatâ-şi aduse aminte de sardele, de gustul lor,

după-aproape patruzeci de ani; o dată putea şi el să-şi permită să dea o piesă de zece cenţi, când spre spaima lui – şi un moment nici nu-i veni să creadă în ce-i auzeau urechile – află că avea să-l coste douăzeci şi şase de cenţi – cutiuţa aia mică, turtită, de tinichea, tare la pipăit, pe care-o găsea peste tot cu cinci cenţi, de când se ştia, înainte de Parchman – şi în timpul cât sta incredul şi uluit proprietarul îi pusese dinainte o altă cutiuţă zicându-i:

— Asta-i unsprezece.

— Asta ce-i?

— Carne conservată, zise proprietarul.

— Ce-i aia carne conservată?

— Nu mai întreba atâta! Ia-o şi-o mănâncă! Ce-altceva vrei să cumperi cu unsprezece cenţi?

Apoi văzu lipită de peretele opus o stivă înaltă până la brâu de lăzi cu sticle de suc şi-n gura, şi-n gâtlejul lui se-ntâmplă ceva îngrozitor – o ţâşnitură, un izvor de lichid subţire ca un fir de foc sau ca un miliard de furnici care-l înţepau până jos în stomac; cu un fel de groază incredulă îşi auzi, chiar în timpu-n care-şi zicea: *Nu! Nu! O să mă coste şi-asta cel puţin un sfert de dolar*, glasul rostind:

— Aş zice să-mi dai una d-alea.

— O ladă-ntreagă? făcu proprietarul.

— Nu se poate să cumpăr numai o sticlă? zise el socotind repede, gândind: *Pe puţin douăzeci de sticle.* Cu asta mi se' duc toţi ăi zece dolari. Poate c-aşa am să scap. Nici după ce proprietarul îi puse dinainte pe tejghea sticla destupată rece şi aburită n-avu timp să-şi spună: *Am s-o apuc şi-am s-o duc la gură fară să mai întreb cât costă pentru că altfel n-am să mai fiu în stare să m-ating de ea* că mâna lui o şi apucase, o apleca înfundându-i gâtul în gură, prima înghiţitură rece, arzând ca focul, prea repede dată pe gât ca să-i mai simtă gustul, până ce reuşi să frângă, să frâneze pofta, pasiunea, încât putu să simtă gustul şi să afirme că nu-l uitase-n toţi ăi treizeci şi opt de ani; uitase numai ce bine-i să goleşti sticla în înghiţituri regulate, stăpânite, şi numai după-aceea s-o iei de la gură, şi-şi auzi îngrozit vocea spunând: „Mai dă-mi

una”, chiar în timp ce-şi zicea: *Opreşte-te! Opreşte-te!* apoi, perfect calm, perfect’ stăpânit aşteptă ca proprietarul să destupe a doua sticlă aburită, şi o luă şi pe asta, şi închise ochii încetişor şi o bău liniştit până la fund, şi desfăcu pe pipăite una din hârtiile din buzunarul în care ţinea pe cele trei de un dolar (cea de zece dolari era împăturită cu grijă în hârtie de jurnal şi prinsă cu un ac de siguranţă în buzunarul de pe pieptul salopetei) şi o puse pe tejghea, fără să se uite nici la ei, nici la nimic, aşteptând ca proprietarul să-i mai ceară una sau poate chiar două; până ce proprietarul puse şaizeci şi opt de cenţi mărunţiş pe tejghea şi luă hârtia.

Pentru că ambele sticle goale erau încă acolo, pe tejghea, în văzul tuturor şi el gândi repede: *Dac-aş putea să iau restu’ şi s-o şterg afară pân’ să nu bage de seamă* – dacă nu o imposibilitate, în orice caz un risc pe care nu-ndrăznea să şi-l ia, n-avea timp să rişte: să joace la noroc: poate doi dolari pe-un strigăt, o săritură peste tejghea să-i bareze uşa pân’ să vină-un alt şerif să-l umfle. Zise, fără s-atingă mărunţişul:

— N-ai oprit gazoasele.

— Cum? făcu proprietarul. Răspândi mărunţişul pe tejghea. Carnea conservată unsprezece, pâinea… Se opri şi strânse brusc gologanii grămadă. De unde ziceai că vii?

— N-am zis nimic, făcu Mink. Mai din colo de pe drum.

— Lipseşti de multă vreme, nu-i aşa?

— Asta cam aşa-i.

— Mulţumesc, zise proprietarul. Da, desigur, am uitat a pun ăle două Coca-Cola. Blestematele astea de sindicate, c-au urcat atâta preţurile la Coca-Cola şi la toate, de nu te mai poţi apropia. Ai băut două, nu-i aşa? Şi-i luă din rest o jumate de dolar împingând spre el ce rămăsese. Nu ştiu ce-o să ne facem dacă nu se găseşte cineva să-i oprească. Am impresia c-o să trebuiască să ne descotorosim de blestemaţii ăştia de democraţi, dacă nu vrem s-ajungem la azil. Încotro ziceai că mergi? La Memphis?

— N-am zis nimic… începu el. Dar celălalt iar vorbea sau nici nu se oprise măcar, adresându-se negrului acuma, întinzându-i o sticlă de gazoasă pe care i-o destupase:

— Cu asta fac eu cinste. Urcă-n maşină şi du-l pân' la răscruce: acolo are-o şansă-n plus să prindă pe cineva să-l ia, poate vreunul de pe şoseaua ailaltă.

— N-aveam încă de gând să plec, făcu negrul.

— Ba da, ba da, aveai, zise proprietarul. Pentru-o juma de milă? Ai timp berechet. Să nu te văd p-aici până nu l-ai dus. *All right,* făcu el către Mink. Cu siguranţă c-ai să prinzi o maşină, acolo.

Aşa că iar mergea cu maşina, în hodoroaga murdară de noroi; doar o clipă negrul îşi furişă pieziş privirea spre el şi-atât.

— De unde mai din colo de pe drum ziceai că vii? făcu negrul. Nu răspunse. De la Parchman, nu? apoi opri maşina. Aici e răscrucea, zise negrul. Poate prinzi pe cineva să te ia.

Coborî.

— Foarte mulţumesc, zise Mink.

— I-ai plătit lui, n-avea grijă, zise negrul. Aşa c-acuma trebuia s-o pornească iar pe jos. Dar important era că ieşise din prăvălie; în alta nu trebuia să mai între. Dacă sticlele-ar fi un dolar bucata, ar fi existat o limită precisă, dincolo de care ispita, sau cel puţin lipsa lui de voinţă nu i-ar mai fi putut face niciun rău. Dar numai c-un sfert de dolar bucata, pân' s-ajungă la Memphis şi să se simtă cu pistolul în mână, nu vedea un punct de oprire previzibil la care să-şi afle liniştea înainte de sfârşitul celor doisprezece dolari; îşi spusese încă-nainte de-a fi ieşit din prăvălie: *Fii bărbat, fii bărbat. Trebuie să fii bărbat*, *ai prea mult de făcut*, *prea mult de riscat*, şi umblând din nou tot mai năduşea niţel, nu chiar că gâfâia, mai mult sufla greu, adânc, ca unul care nimerise prosteşte pe negândite-ntr-o cavernă-n braţele Semiramidei sau Mesalinei şi scăpase, şi nu-i venea să creadă, speriat încă de propria cutezanţă şi uluit că mai era încă în viaţă.

Şi-acuma descoperea altceva. Cea mai mare parte din ăi douăzeci şi ceva de ani dinainte de-a intra la Parchman şi cei treizeci şi opt de-atunci umblase numai pe ţărnă moale. Acuma umbla pe beton; nu numai că-l supărau picioarele, da-l dureau şi oasele, şi muşchii, din călcâi şi până-n creştet;

dădu însă îndată peste o băltoacă stătută, printre buruieni puturoase, fără pic de umbră, la capătul unui canal, şi-şi scoase bocancii noi şi scorţoşi, pe care i-i dăduseră odată cu salopeta nouă şi stătu cu picioarele-n apă mâncând conserva de carne şi pâinea, şi gândind: *Trebuie să mă stăpânesc. Poate că n-ar trebui să intru acolo unde se vinde ceva* gândind, de fapt nu cu desperare: dar tot neîmblânzit şi-acuma: *Probabil c-o să mă coste toţi ăi zece dolari*, *poate chiar şi mai mult. Înseamnă că-mi rămân trei dolari şi obzeşcinci de cenţi şi din ei am şi cheltuit obzejdoi de cenţi* şi se opri, şi scoase pumnul de mărunţiş din buzunar şi-i întinse cu grijă pe pământ lângă el; avusese trei hârtii de un dolar şi optzeci şi cinci de cenţi, şi numără încet optzeci şi cinci de cenţi, o jumate de dolar, un sfert, două de zece şi le puse deoparte. Îi dăduse omului de la prăvălie una din hârtiile de un dolar şi omu-i dăduse-napoi restul; pâine unşpe cenţi, carnea conservată unşpe cenţi, face douăjdoi de cenţi, pe urmă omu-şi luase jumătatea de dolar pentru gazoase, făcea şaptejdoi de cenţi şi-nsemna că trebuia să-i fi rămas douăşopt de cenţi; numără din nou cât îi rămăsese, încet, ban cu ban, apoi numără din nou banii puşi deoparte, să nu fi greşit. Şi tot nu erau decât optşpe cenţi în loc de douăşopt. O piesă de zece dispăruse pe-undeva. Şi carnea conservată era exact unşpe cenţi, îşi aducea aminte, pen' că fusese un fel de discuţie pe chestia asta. Aşa c-a fost pâinea, trebuia să fi fost pâinea. *S-a urcat cu încă zece cenţi exact cât am stat eu acolo,* gândi el. *Şi dacă pâinea se poate scumpi cu zece cenţi chiar sub ochii mei, poate că n-am să pot să-mi cumpăr pistolu' nici cu toţi ăi treişpe dolari. Aşa că trebuie să mă opresc pe-undeva şi să-mi găsesc de lucru.*

Traficul pe şosea era intens, dar acuma se mergea repede, automobilele mari, ca scoase din cutie, şi camioanele cât un vagon de cale ferată; nu mai vedeai furgonetele prăfuite care să se fi oferit să-l ia, erau vehicule de-ale ălor bogaţi şi zoriţi acuma, care nici măcar n-ar fi văzut un om în salopetă mergând de unul singur. Sau, probabil, şi mai rău: probabil că s-ar fi eschivat, să nu se compromită, cei de-o mărime şi

de-o viteză, şi de-o lăcuire lucioasă şi colorată, îndepărtând pe-oricare s-ar fi oprit să-l ia pentru că nici la Memphis n-aveau poftă să se-mpiedice de el. Da' nu mai avea nicio importanţă acuma. Memphisul, acuma, nu mai putea să-l vadă. Şi nici măcar să spună când o să-l vadă nu putea, gândind: *Vasăzică, poa' să am nevoie de încă zece dolari ca să pot măcar s-ajung acolo unde să pot cumpăra unu'.* Da-n orice caz trebuia s-ajungă la Memphis înainte ca faptul ăsta să devină o problemă, un obstacol; cum-necum, când va ajunge la Memphis, cei treisprezece dolari şi trei cenţi pe care-i mai avea trebuiau să fie neatinşi, indiferent cât ar trebui să mai adauge la ei ca s-ajungă pân' acolo. Aşa că-ntr-un fel oarecare o să trebuiască să-şi mai facă rost de ceva parale, el, care se ştia că nu se putea-ncrede-n el, dacă era vorba să intre-n vreo prăvălie de la marginea drumului în care se vindea suc. *Aşa c-o să trebuiască să m-opresc undeva ca să cer de lucru eu care-n viaţa mea n-am cerut cuiva de lucru aşa că poate nici nu ştiu cum se face,* îşi zise el. *Şi asta o să-nsemne o zi în plus sau poate chiar mai mult de-o zi,* gândind calm, fără desperare. *Sunt prea bătrân pentru-aşa ceva. Un om de şaizeştrei de ani ar trebui să n-aibă de ce să se ocupe de-aşa ceva*, zicându-şi, nu cu desperare, dar tot neîmblânzit. *Da pentru unu' care-a aşteptat treişopt de ani o zi în plus sau două, sau chiar trei nu-i o nenorocire.*

Femeia era voinică, dar nu grasă, nici bătrână, cu un aer cam aprig, într-o rochie otova şi nu cine-ştie-ce curată, într-o curte neîngrijită, smulgând nişte tije uscate de clematite de pe un parmalâc de lângă căsuţă.

— Eşti slujitorul Domnului? făcu ea.

— Mă rog?

— Arăţi a preot.

— Nu, zise el. Am fost plecat.

— Ce ştii să faci?

— Ştiu, cucoană. Ştiu să curăţ curtea.

— Altceva ce ştii?

— Am fost plugar. Gândesc că ştiu să fac aproape de toate.

— Şi eu gândesc că-ntâi de toate trebuie să mănânci ceva, făcu ea. *All right.* Suntem toţi făpturile lui Dumnezeu. Termină de smuls uscăturile astea. Pe-urmă ai să găseşti o greblă lângă uşa bucătăriei. Şi bagă de seamă. Sunt cu ochii pe dumneata.

Poate că şi era, de după perdele. N-ar fi putut spune. Nici nu încercase. Cu toate că, vădit lucru, trebuie să fi fost, pentru că stătea gata pe galeria mititică atunci când el aruncă ultima furcă de uscături pe grămadă şi-i spuse unde era roaba, şi-i dădu trei beţe de chibrit de bucătărie şi stătu, şi se uită la el cum căra gunoiul pe maidanul de-alături şi-i dădu foc.

— Du roaba şi grebla la loc de unde le-ai luat şi vino-n bucătărie, zise ea. Aşa şi făcu – o maşină de gătit, o chiuvetă, un răcitor, o masă cu un scaun alături şi pe masă un castron cu nişte legume cam nefierte şi cu câteva bucăţi livide de carne de porc şi două felii de pâine de fabrică, şi o farfurie, şi-un pahar cu apă; stătu un timp nemişcat, cu braţele atârnându-i, privind.

— Eşti prea mândru ca să mănânci? zise ea.

— Nu-i vorba de asta, zise el. Nu mi-e foame. Aveam nevoie de parale ca să pot merge mai departe. Trebuie s-ajung la Memphis şi de-acolo să mă-ntorc în Missippi.

— Mănânci mâncarea asta sau n-o mănânci?

— Da, cucoană, făcu el. Foarte mulţumesc, şi se aşeză, ea cu ochii pe el un moment, apoi deschise răcitorul şi scoase o cutie de conserve începută şi o puse pe masă în faţa lui. Era compot, o jumătate de piersică.

— Uite, zise ea.

— Da, cucoană, făcu el. Foarte mulţumesc. Poate că mai era cu ochii pe el încă. Mâncă ce putu (era prea rece) şi se duse cu farfuria şi cuţitul, şi furculiţa la chiuvetă să le spele, când ea apăru deodată.

— Las’ că le spăl eu, zise ea. Dumneata du-te-nainte pe drumul ăsta, patru mile. Ai s-ajungi la o cutie de scrisori pe care stă scris Fratele Goodyhay. Ştii carte, nu?

— Mă descurc eu.

— Spune-i că te-a trimis Beth Holcomb.

A găsit-o. Trebuia s-o găsească. Îşi zisese: *Trebuie s-o găsesc,* gândindu-se, cine ştie, poate c-o să fie-n stare să citească numele de pe cutia de scrisori doar pentru că trebuia să-l citească, pentru că trebuia să pătrundă hieroglifele indescifrabile; zicându-şi, cum sta şi privea la cutia de metal, cu cuvintele *Fra J.C. Goodyhay* nu scrise: pictate, nu la-ntâmplare, nici neglijent: nervos, c-un fel de nerăbdare furioasă, zicându-şi, înainte sau în orice caz pe măsură ce-şi dădea seama, că era cineva pe-aproape care-l striga: *Poate c-am ştiut dinto'deauna să citesc şi nu mi-am dat seama pân' ce n-a trebuit.* În orice caz auzea glasul şi, îndreptându-şi privirea spre curtea într-un hal fără hal de neângrijită, dădu peste-o altă căsuţă de scânduri şi-o verandă mititică, de pe care un om făcea semn cu mâna şi striga la el: „Aici, aici. Vino-ncoa'…" un om mărunţel, între treizeci şi cinci şi patruzeci de ani, cu mişcări iuţi, cu ochi sfredelitori şi cu buza de sus proeminentă, ca la avocaţi sau la oratori, şi cu bărbia pronunţată a puritanilor din caricaturile de pe vremuri, care-i zise:

— Ei drăcie, ce, eşti predicator?

— Nu, zise el. Am fost plecat. Acuma vreau să mă duc…

— *All right, all right,* făcu cel'lalt. Ia-o pe colo că vin şi eu, şi intră repede în casă.

El, Mink, o luă pe după casă şi intră în curtea din dos care era, dacă s-ar fi putut, într-un hal şi mai cumplit decât cea din faţă, pentru că-n curtea din dos mai era o casă, nu atât dărâmată, cât năruită – un morman de grinzi şi de căpriori, şi de tocuri de uşi şi de ferestre, şi chiar şi bucăţi întregi de pereţi despărţitori, printre care se-nvârtea, sau mai curând stătea degeaba, un om cam de vârsta lui, a lui Mink, cu toate că purta o tunică de-un model care nu fusese copiat de la englezi decât după Pearl Harbour, şi la epoleţi avea insigna unei divizii care nici ea nu existase înainte, şi care, la apariţia lui Mink, începu să dea repede cu o toporişcă pe care-o ţinea în mână, într-o grindă de lângă el; tocmai la timp, pentru că uşa se deschise trântită de perete şi omul

din faţă apăru cu un joagăr; Mink zări acum o capră de tăiat lemne şi-o grămadă de stâlpi.

— *All right, all rught,* făcu omul din faţă, întinzându-i lui Mink joagărul. Să pui d-o parte pe-ale bune. Nu sparge lemnu' ca să scoţi cuiele, scoate-le cu cleştele. Taie toate rupturile în bucăţi de-aceeaşi lungime. Şef e moşu. Eu mă'c în casă, şi se duse-napoi în casă; chiar şi uşile pe care de-abia le-atingea se trânteau cu violenţă-n urma lui, ca şi cum trecerea lui producea un curent de sucţiune.

— Va' zică-au pus mâna şi pe tine, neiculiţă, făcu omu' cu tunica (ăsta era moşu').

Mink nu răspunse la-ntrebare. Zise:

— Ăsta-i popa?

— Ăsta-i Goodyhay, zise cel'lalt. Nu l-am auzit slujind, da', chiar dacă n-ar deschide gura, şi tot s-ar pricepe mai bine la predică decât la gătit. Da' asta-i, vezi, că trebuie ş-unu care să gătească, cât o fi el de prost. Ăstuia cică i-ar fi fugit nevasta c-un prăpădit de reformat, un grataragiu ambulant, pân' a nu se-ntoarce din război, din Pacific. Toate făceau la fel pe vremea aia şi, după câte bag de seamă, nici acuma nu-i altfel, chiar şi fără război s-aibă pe ce da vina. Da' să fie-al dracului, că eu to'deauna-am zis pagubă-n ciuperci, lac să fie că broaşte-s destule. Va' zică-au pus mâna şi pe tine, hai?

De data asta răspunse:

— Trebuie s-ajung la Memphis, şi p-ormă-napoi în Missippi. Şi-s şi-aşa întârziat. Trebuie să plec la noapte. Cât plătesc ăştia aici?

— Aşa crezi tu, zise cel'lalt. Aşa am crezut şi eu acu' trei zile; umflu' dolaru' sau cam aşa ceva şi mă car. Da' vezi 'mneata c-acuma munceşti la ridicat o biserică, voinicelu taichii! Aşa că mai bine să tragem nădejde că s-o fi pricepând ticălosu' ăsta la ţinut predică, pen' că noi, bănişorii noştri nu ni-i vedem până nu i-o strânge el cu taleru' duminică.

— Duminică?

— Egzact. Azi e joi. Fă socoteală.

— Duminică, făcu Mink. Asta-i în trei zile.

— Egzact făcu cel'lalt. Duminica-i to'deauna la trei zile după joi, p-aici, pân' partea locului. Cică-i o lege de-a lor.

— Şi cât luăm, duminică?

— Păi, să zic aşa, cam un dolar bani gheaţă; acu' lucrezi pentru Ăl de Sus, nu pentru aur, neiculiţă. Da-n orice caz, ai casă şi masă…

— Nu pot munci atâta vreme numai p-un dolar, zise el. N-am timp.

— Poa' să fie şi mai mult de-un dolar. După câte se vorbeşte p-aici, pare s-aibă ceva pus deoparte. 'N orice caz, se pricepe să scoată. Cic-ar fi fost sergent în infanteria marină, p-unu' din vasele alea de debarcare-n Pacific, acolo, şi-ntr-o zi un japonez, un bombardier în picaj, pica drept spre ei, şi toţi s au repezit să sară-n apă pân' să nu cadă bomba, afară de-un puşti, un puişoru-mamii, care s-a speriat sau s-a-ncurcat în ceva şi n-a apucat să sară, şi popa (numai că n-ajunsese încă popă, popă s-a făcut peste câteva minute) s-a urcat înapoi să-ncerce să-l descurce, şi-n momentu' ăla tot vasul ăla a sărit în aer, şi popa şi cu puiu-mamii s-au pomenit drept la fund cu ea cu tot, da' popa nu s-a lăsat şi l-a descurcat, şi l-a scos iar deasupra. Cel puţin asta-i versiunea oficială, când i s-a dat decoraţia, pen' că dacă te iei după popă sau după oile lui… Pă cât s-aude, şi-ăilalţi, cei mai mulţi sunt foşti militari sau nevestele, sau tipesele lor pe care le-au lăsat borţoase fără cununie, tinere cele mai multe, afară de câteva care-s bătrâne şi care-ai zice c-au fost luate şi ele de curent ca uşile când se trântesc; poate că-s mamele şi taţii soldaţilor care s-au curăţat, sau sunt d-alea ca sora Holcomb, care-a pus mâna pe tine acolo-n drum devale şi care pesemne că-n viaţa ei nu s-a dezgheţat destul ca să-i toarne-un copil careva, da' şi să-l fi ferit Dumnezeu pe bărbat-su dacă-i făcea, că p-asta n-a tras-o curentu', asta a făcut ea singură semn s-oprească autobuzul pen' că credea că-i drumu' gratis… Se opri. Apoi zise: Ba nu, ştiu eu bine de ce vine: vine s-asculte la ce zice ăsta când zice că predică. Unde-am rămas? Ah, da, la barjaua de debarcare. Dacă te iei după spusele popii, el era gata mort şi isprăvit, şi-n fine

scăpat de război pe fundu' Pacificului când deodată a venit Iisus Hristos în persoană-n picioare lângă el şi-a zis: „În front fuga-marş!" şi-a intrat în front şi Hristos a zis: „Dreeepţi! Stângaa-mpre'!" şi l-a trimis în post fix aici lângă Memphis, Tennessee. Zace-n el ceva, are destul din ce-o fi trebuind ca să poa' să recruteze destui boboci în tabăra asta de credinţă nouă, ca să fie nevoie de-o biserică să-i încapă. Şi-al dracului să fiu de n-o pune mâna şi p-un dulgher, să i-o bată-n cuie, s-o dea gata. Ce-a zis când a dat cu ochii de tine?

— Ce? făcu Mink.

— Când te-a văzut, la-nceput, ce-a zis?

— A zis: „Ei drăcie, ce, eşti predicator?"

— Pricepi ce vreau să spun? A hipnotizat destulă lume care cutreieră-acuma ţara dup-o casă părăsită, de care nu vede nimeni, şi s-o dea jos, şi s-o care-ncoace, s-o desfacă-n bucăţi, cum facem noi acuma. Da' n-are meşter dulgher să i-o bată-n cuie, să-i facă din ea biserică. Pen' că meşterii dulgheri sunt în sindicat şi lucrează cu ziua pe bani gheaţă pe când ăsta-i cu misiune direct de la Iisus Hristos, Care n-are interes de gologani, cel puţin din punct de vedere de dat altora. Aşa că el şi cu avanposturile lui, postate-n gropi individuale în susu' şi-n josu' drumului ca sora Holcomb, care-a pus gheara pe tine, prind oamenii şi-i dau pân' sită să umfle unu'.

— Îi dau prin sită?

— Îi cern. Ca pe făină. Mână oamenii-ncoace-n curtea asta din dos pân-o pica unu' care să ştie cum se bate-n cuie-o biserică, dacă ai destule scânduri şi blăni, şi cercevele desfăcute şi stivuite. Şi zic că mai bine ne-am pune pe treabă. Nu că l-am prins pândind de după oblon pân-acuma, da' probabil că un fost sergent din marină, chiar dacă s-a transformat în popă, nu-i om să-ţi baţi joc de el prea tare.

— Zici că nu pot să plec?

— Poţi. Fără vorbă că poţi. Liber eşti s-o iei încotro vezi cu ochii. Da' bani n-ai să pupi pân' duminică, după ce io aduna el cu taleru'. Da' pune la socoteală că ai şi unde dormi la

noapte, şi-ţi mai dă ce zice el că-i de mâncare, dacă nu eşti mofturos.

De fapt, casa asta n-avea nici storuri, nici perdele de niciun fel, ca să aibă de după ce te spiona. Într-adevăr, când s-a uitat prima dată de-a binelea la ea, tot locul avea un aer de provizorat dezordonat şi ţipător, aidoma cu harababura amorfă de pereţi şi de ferestre, şi de uşi, printre care lucrau şi el, şi omu' cel'lalt: doar că erau prinse-n cuie şi că se ţineau pe picioare; din când în când, pe măsură ce stiva de scânduri recuperate şi grămada de lemne de foc, în care joagărul lui transforma cele care nu mai erau bune de altceva se-nălţau, Mink îl auzea pe predicator agitându-se-n interiorul încă nedărâmat şi-şi zicea: *Dacă s-a dus înăuntru să-şi compună predica, după gălăgie s-ar părea că să-ţi faci o predică-ţi cere tot atâta muncă şi iuţeală ca şi-nhămatu' unui catâr.* Se apropiase soarele de asfinţit; îşi zicea: O *să trebuiască să-mi dea măcar o juma' de dolar. Trebuie să-mi dea. Trebuie să plec mai departe. Nu pot s-aştept pân' duminică,* când uşa din dos se deschise trântindu-se şi predicatorul îi chemă:

— *All right.* Cina-i gata. Haideţi.

Intră în urma moşului. Despre spălat n-a pomenit nimeni nimic.

— Îmi făcusem socoteala… începu el.

— Dar era prea târziu. Tot o bucătărie era şi asta, nu atât spartană, cât nenorocită, semănând c-un fel de teren comunal de camping, la o margine de parc, având ceea ce numea el acum înc-o maşină de gătit „atomatică" pentru că el nu văzuse încă-n viaţa lui una electrică sau cu gaze până nu intrase la Mrs Holcomb, şi Goodyhay sta în faţa ei în imobilitatea lui agresivă, învăluit într-un sfârâit aprig de prăjeală; Mink zise iar:

— Îmi făcusem socoteala… când Goodyhay se-ntoarse de la maşină cu trei străchioare cu-o bucată de ceva ars în fiecare, arătând, pe suprafeţele smălţuite, tot atât de stranii şi de solitare, şi de necomestibile ca o balegă de vacă. Eu am apucat de-am mâncat, zise Mink. Îmi făcusem socoteala să

plec mai departe.

— Ce? făcu Goodyhay.

— Că şi de-ajung la Memphis, de-abia dacă-s la-nceputu' drumului, zise el. Trebuie să plec mai departe-n seara asta.

— Înseamnă că vrei banii acuma, zise Goodyhay aşezând străchioarele pe masa pe care se mai afla o sticlă cât toate zilele cu sos de roşii ardeiat şi-o farfurie cu felii de pâine tăiate la maşină, şi un castronaş cu zahăr şi o cutie de lapte condensat cu găuri în capac. Stai jos, făcu Goodyhay întorcându-se la maşina de gătit de unde-ajungea pân' la Mink un miros de cafea răsfiartă, clocotind şi ea cu-aceeaşi violentă nerăbdare ca şi cârnaţii fripţi şi grămezile de lemne din curte, şi scrisul de pe cutia de scrisori, până ce Goodyhay se-ntoarse din nou cu trei ceşti de cafea şi zise iar: Stai jos. Moşu se aşezase. Ţi-am zis să stai jos, făcu Goodyhay. Banii ţi-i capeţi după cheta de duminică.

— Nu pot s-aştept pân-atunci.

— *All right,* zise Goodyhay turnându-şi sos de roşii peste mâncare. Întâi mănâncă-ţi cina. Ţi-ai plătit-o. Se aşează; ceilalţi doi începuseră. De fapt, Goodyhay terminase, ridicându-se cu-aceeaşi mişcare cu care pusese furculiţa jos mestecând încă, şi se duse şi trase spre el o uşă gata deschisă (în dosul căreia atârna ceea ce Mink nu recunoscu a fi o cască camuflată, cum purtau trupele din infanteria marină pe plajele şi-n junglele din Pacific, pentru că la ce se opriseră ochii lui era patul de pistol automat care se vedea atârnând de centura de iută-mpletită de sub cască) şi scoase din răcitorul de după ea o cutie tot de compot de piersici şi o aduse la masă, şi o deschise, şi-mpărţi jumătăţile de piersică şi siropul cu imparţialitate riguroasă în cele trei străchioare unsuroase, şi mâncară şi compotul, Goodyhay fiind primul care să termine; i-acuma, pentru prima dată de când îl ştia, Mink îl văzu stând absolut nemişcat, ai fi zis că dormind, până ce terminară şi ei. Atunci zise:

— Să strângem pornind primul spre chiuvetă cu farfuria şi tacâmurile, şi ceaşca, şi spălându-le sub robinet, şi uitându-se la ceilalţi doi făcând la fel, şi ştergându-le şi punându-le-n

raft, cum făcuse şi el. Apoi, către Mink: *All right.* Ce faci, rămâi sau pleci?

— Trebuie să rămân. Trebuie să-mi capăt banii.

— *All right*, făcu Goodyhay. În genunchi, îngenunchind el primul, ceilalţi după el, pe duşumeaua bucătăriei în strălucirea dură, tulbure, a unicului bec slab, spânzurând fără abajur din tavan, Goodyhay în genunchi, dar altceva nimic, capul sus, privirea rece, clocotitoare, de sihastru din pustiu, ochii nici măcar închişi, zicând: Mântuie, Iisuse Hristoase, pe nişte nenorociţi de ticăloşi, şi se ridică şi zise: *All right.* Stingeţi lumina. Camionu' va fi aici la şapte.

Odaia era în realitate un şopron, ceva mai mult decât o cameră de vechituri. Avea o fereastră mică, o uşă care dădea în casă, un singur bec spânzurând de-un fir, o saltea subţirică pe podea şi-o foaie de cort pentru-nvelit, dar nu perne, nici cearşaf, nici altceva nimic, Goodyhay ţinându-le uşa deschisă ca să intre şi închizând-o după ei. Erau singuri.

— Dă-i drumu', făcu moşu. 'Ncearcă.

— Să-ncerc ce? zise Mink.

— Uşa. E-ncuiată. Oh, poţi să pleci când vrei; fereastra nu-i încuiată. Da' uşa dă-n casă, şi omu' n-are poftă ca vreunu' din noi ăştia, dulgheri bănuiţi, să-i prăpădim şandramaua în chip de rămas-bun dacă ne-o veni să ne luăm valea. Lucrezi pentru Domnu', frăţioare, el e patronu', da cu serviciu-administrativ tot un sergent de marină-i. Căscă. Da' măcar o să-ţi ai sâmbătă ăi doi dolari-trei, dacă ţi-o socoti-o zi şi p-a de azi. Ce să mai vorbim c-ai s-auzi şi predica. Care poa' să facă chiar şi trei dolari. Pricepi dumneata: una din ediţiile alea speciale, tiraj limitat, pe care-ţi ia zece preţuri pen' că n-au tras decât două-trei exemplare. Îi făcu cu ochiul lui Mink. Pen' că de ce? Că n-o să mai ţină mult. Îi făcu cu ochiu' lui Mink: Pen' că n-o să-l lase.

— N-o să-mi dea nici măcar ăi doi dolari? făcu Mink.

— Ba da, zise celălalt. Vorbesc de ăilalţi, pe care nu i-a convertit încă; ăia n-au de gând să mai rabde chestii d-astea. Oamenii-au avut de-ndurat patru-cinci ani blestematu' ăla de război şi-acuma vor să nu-şi mai aduc-aminte de el. C-au

avut de trecut, în ăşti patru-cinci ani, pân' atâtea necazuri şi cheltuieli ca să-l isprăvească, şi tocma' când se gândeau să se liniştească, să se-ntoarcă la ce-a fost, să fie-al dracului, te pomeneşti cu-o bandă de pomanagii cu pensii de la guvern, nişte putori de cazoni rămaşi pe dinafară, care se poartă ca şi cum tot ce-a făcut să fie război nu numai c-a fost, da' că mai ţine încă, şi-o să mai ţină cu ţinutu' ăsta pân' s-o ivi careva să zică: „Stai!" O bandă de nătărăi care cu siguranţă c-aproape nici unu' nu plăteşte impozit şi cu siguranţă c-ar fi votat cu Norman Thomas şi-nainte de Roosevelt, ce să mai vorbim de-nainte de Truman, şi-ncearcă să-L învie pe Hristos acu- ma-n mijlocu' lu' 1946. Aşa că, poate că face trei dolari ca să-l asculţi în aer liber. Pen' că data viitoare poa' să trebuie să-l asculţi de după gratii. Căscă din nou, să-şi rupă fălcile, începând să-şi dezbrace tunica. Păi, o carte să ne cocoloşim frumos în pat şi să citim tot n-avem, şi dac-am vrea. Aşa că ce ne rămâne e să ne culcăm.

Ceea ce şi făcură. Lumina se stinsese şi el sta întins pe spate, cu mâinile pe piept, respirând liniştit îşi zicea: *Cu siguranţă c-o să-mi dea trei dolari. Cu siguranţă* c-o *să-mi socotească şi ziua de azi,* gândind: *Şi cu duminică o să-nsemne trei zile pierdute pentru că şi dacă ajung la Memphis duminică după ce face plata prăvăliile unde pot să cumpăr unu o să fie-nchise până luni dimineaţă,* zicându-şi: *Da' cred c-acuma* pot *să mai aştept trei zile,* şi-apoi cam în silă: *probabil, pen' c'alminteri tot nu văd cum să fac şi* adormi aproape imediat, liniştit, şi dormi bine pentru că era ziuă când a deschis ochii stând liniştit o bucată de vreme până şi-a dat seama că-i singur. I s-a părut după aia c-a mai stat liniştit, calm, jucându-se alene între degete cu acul de siguranţă pe care-l găsise deschis pe piept, poate-aproape-un minut până să-şi dea seama ce păţise; apoi tresări, sări-n sus, fără să mai aibă nevoie să vadă fereastra deschisă şi oblonul bâlângănindu-se, şi-acuma mâna lui căuta frenetică, la buzunarul de la pieptul salopetei, hârtia de jurnal în care fusese prinsă cu acul bancnota de zece dolari, şi-ncercând să-njure nu scotea decât văicăreli gemute, bătând cu pumnii-

n uşa-ncuiată, până se deschise smucită şi Goodyhay se opri în prag ochind dintr-o privire fereastra vraişte.

— Vasăzică, te-a jefuit, ticălosu', zise Goodyhay.

— Zece dolari. Trebuie să fug să-l prind. Dă-mi drumu'!

— Nu te pripi, zise Goodyhay barându-i încă uşa. N-ai cum să-l mai prinzi acuma.

— Trebuie. Am nevoie de-ăi zece dolari.

— Vrei să zici că-ţi trebuie zece dolari ca să te poţi duce-acasă?

— Da' zise el din nou blestemând. Nu pot să m-apuc de nimic făr' de ei. Dă-mi drumu'.

— De când n-ai mai fost pe-acasă?

— De treiişop' de ani. Pe unde crezi c-a apucat-o?

— Nu te pripi, zise Goodyhay, tot fără să se clintească din loc. *All right,* mai zise el. Am să-ţi fac eu rost de banii ăştia duminică. Ştii să găteşti?

— Ştiu să prăjesc ouă şi carne, zise Mink.

— *All right.* Dumneata ai să găteşti şi eu am să-ncarc camionul. Hai!

— Goodyhay îi arătă cum s-aprindă focul la maşina de gătit şi plecă: el umplu ibricul de cafea de-aseară după tradiţia de-acasă, până ce drojdia-şi pierdea şi ultima urmă de gust şi de culoare, tăie costiţa de porc felii şi le dădu prin făină şi le puse-n tigaie tot după tradiţia de-acasă, scoase ouă pentru omletă oprindu-se-o clipă cu mâna pe clanţă privind meditând la pistolul masiv din tocul agăţat sub cască zicându-şi calm: *De laş avea p-ăsta pe două zile n-aş mai avea nevoie d-ăi zece dolari* gândind *am fost jefuit în lege pe bună-credinţă*; *astă ar fi destul ca să-mi dea şi mie dreptu' să fur la rându' meu. Ce să mai zic că, pe mine, lipsa ăstor zece dolari mă strânge de gât de zece ori, de-o sută de ori, de-o mie de ori mai rău decât p-oricare alt nenorocit de pe lumea asta,* zicându-şi, acuma-ntr-adevăr calmat, liniştit: *Nu. N-am furat în viaţa mea. N-am ajuns niciodată până aici. Şi nici n-o s-ajung vreodată.*

Când ieşi în uşă să-i cheme, Goodyhay şi cu înc-un om încărcaseră-un camion cu panouri întregi şi cu scânduri

pentru pereţi; se urcă pe-ncărcătură şi înc-o dată era pe şoseaua care duce la Memphis; îşi zise: *Poate c-acuma o să treacă chiar prin Memphis şi dac-aş fi avut ăi zece dolari,* dar pe urmă nu se mai gândi la nimic, doar se lăsă dus, deplasat, până ce camionul apucă pe-un drum lateral; şi-acuma treceau sau poate intrau, sau se şi aflau pe-un domeniu mare, o plantaţie – câmpii întinse de bumbac alb aşteptându-şi culegătorii; cotiră imediat pe-un drum de fermă, peste câmp, şi ajunseră la o gârlă mlăştinoasă, cu malurile numai sălcii, şi-acolo dădură peste alt camion şi peste alte stive de panouri demontate, şi-un grup de trei-patru oameni care, foarte curios, toţi aveau un aer cam ca al lui Goodyhay şi-al şoferului de pe camionul lui – al lor, adică; el, Mink, n-ar fi putut spune nici cum, nici ce fel, nici măcar aşa ca o părere: doar ce-a remarcat, fără să dea atenţie, înc-o tunică militară, şi-a mai remarcat, tot fără să dea cine ştie ce atenţie, un dreptunghi de frânghie întinsă-ntre ţăruşi bătuţi în pământ la dimensiunile a ce-o fi fost aia ce voiau ei să ridice, unde îşi descărcară camionul şi Goodyhay zise:

— *All right.* Dumneata şi cu Albert, duceţi-vă-napoi şi mai aduceţi o-ncărcătură.

Aşa că de data asta a călătorit în cabină, până-napoi la parohie sau ce-o fi fost, unde el şi cu Albert au umplut camionul şi s-au întors la gârla mocirloasă, crezând că-n timpul ăsta, cu-atâţia oameni lucrând – dacă vreunu' măcar dintre ceilalţi patru ar fi lucrat pe jumate-aşa de repede ca Goodyhay – or fi şi ridicat un perete pân-acuma. Da' când colo, celălalt camion şi Goodyhay, şi dreptunghiul de frânghie, şi ţăruşii dispăruseră, şi nu mai erau decât trei oameni şezând liniştiţi lângă o stivă de cherestea.

— Ei, ce-i? făcu Albert.

— Păi ce să fie, făcu unul dintre ceilalţi. S-a răzgândit.

— Cine? sări Mink. Ce s-a răzgândit? Trebuie să-i dau drumu'. Şi-aşa-s întârziat.

— Ăla a' cui e locu', făcu Albert. Care ne dăduse voie să ridicăm aici capela. S-o fi răzgândit cineva-n locu' lui. Poate că banca la care-i ipotecat sau poate că Legiunea.

— Ce Legiune?

— Legiunea Americană. Care-s pe fir şi-acuma ca-n 1918. N-ai auzit de ei?

— Da' părintele Goodyhay unde-i? zise el. Trebuie să-i dau drumu'.

— *All right*, făcu Albert. Dă-i. Drum bun. Aşa că aşteptă. Trecuse puţin de-amiază pân' să se-ntoarcă celălalt camion, venind în goană, Goodyhay coborând încă-nainte de-a se fi oprit.

— *All right*, făcu el. Încărcaţi. Şi iar erau pe şoseaua care duce la Memphis, mergând repede, să nu-l piardă pe Goodyhay dinaintea lor, gonind la fel cu maşinile-n mijlocul cărora mergeau, şi el zicându-şi *să fi avut măcar ăi zece dolari, chiar dacă nu mergeam nici acum chiar pân' la Memphis.* Nu, n-au mers. Goodyhay a cotit şi ei au gonit după el, mai repede decât ar fi-ndrăznit de nu le-ar fi fost teamă c-altminteri îl pierd; Goodyhay şi maşina din faţă nimerind într-o regiune pustie, delta luxuriantă transformându-se-n coline sterpe erodate de argilă, pustietate cumplită, unde-n cele din urmă Goodyhay se opri – un maidan, un câmp întreg plin de caroserii ruginite de automobil şi mormane de moloz de cărămidă şi beton; ţăruşii, gata, erau bătuţi din nou şi dreptunghiul de frânghie întins între ei, Goodyhay în picioare alături de-al doilea camion, care parc-ar fi fost la remorca primului, arătând cu braţu-ntins, strigând: *All right.* Iată-ne. Gata. Daţi-i drumu'!

Vasăzică, acuma se lucra-n fine de-adevărat, iarăşi. Dar se făcuse târziu; o bună parte din zi se pierduse, şi mâine era sâmbătă, nu mai avea decât o singură zi plină. Şi Goodyhay nu-i dădea deloc prilej să deschidă vorba.

— Nu ţi-am spus odată că duminic-ai să-ţi capeţi ăi zece dolari? Gata. Nici măcar să-i fi zis: Ştii să găteşti cina? Doar ce-a deschis, a smucit uşa răcitorului şi-a zvârlit afară-o hârtie pătată cu sânge-n care era nişte carne tocată, şi-a lăsat-o pe masă-n bucătărie. Şi-acuma-şi aduse-aminte Mink cum pe vremuri, nu mai ştia unde, s-apucase să facă chiftele din bulgur, şi a găsit bulgur şi o tingire potrivită. Şi-n scara

asta Goodyhay n-a mai încuiat uşa; el, Mink, a-ncercat-o ca să vadă şi-a-nchis-o la loc şi s-a-ntins, tot aşa, liniştit, pe spate, cu mâinile pe piept, ca morţii, pân' ce l-a trezit Goodyhay ca să prăjească iar costiţa şi să facă omleta. Camionul sosise şi de data asta erau pe-acolo vreo doisprezece oameni aşa c-acuma o să-nceapă să poată să-şi dea seama cam cum o s-arate capela (c-aşa-i ziceau); până s-a lăsat noaptea. Mink a zis:

— Nu-i frig astă-seară şi-afar' de asta pot să mă culc aici sub cartonu' ăsta asfaltat ca să-ncep mâine din zori pân' ce ăilalţi...

— Duminică nu lucrăm, zice Goodyhay. Vino-ncoa! Vino-ncoa! apoi se făcu şi duminică. Ploua: o burniţă de-aia măruntă şi-ndărătnică de-nceput de toamnă. Un bărbat cu nevastă-sa veniră să-i ia. Nu cu camionul de data asta, c-un automobil adevărat, vechi al dracului şi cam hodorogit. Au apucat-o iar pe-un drum peste câmp, nu chiar printr-un ţinut pustiu acum, doar un ţinut gol, ajungând în cele din urmă la o baracă nevopsită, ca o ladă, pe care cineva, cândva, înainte de-ăi treizeci şi opt de ani de puşcărie, ar fi recunoscut-o, şi-ar fi amintit-o. „E-o şcoală de negri", şi-a zis coborând printre alte cinci-şase maşini şi camionete hodorogite, şi-un grup de oameni aşteptând, unii ceva mai în vârstă, dar în general bărbaţi şi femei cam de vârstă lui Goodyhay sau ceva mai tineri; avu din nou sentimentul unei identităţi, unei similitudini între ei, chiar trecând dincolo de îmbrăcămintea pe care-o purtau – tunici, impermeabile militare verzi, o bonetă de serviciu pe care se mai vedea urma de unde fusese scos galonul ofiţeresc; cineva de lângă el îi zise:

— Hai noroc! Era Albert, şi-acuma Mink o recunoscu şi pe Miss sau Mrs Holcomb căreia-i făcuse curat în curte, pe urmă văzu o negresă voinică – femeie nu tânără, arătând în acelaşi timp şi sfrijită, şi grasă. Se opri, nu chiar stupefiat, mai curând circumspect.

— Primiţi şi negri p-aici? zise.

— Pe asta da, zise Albert. Goodyhay intrase în casă. Ceilalţi se-ndreptau acuma alene spre uşă strângându-se

grămadă, coagulându-se parcă. Fecior-su a păţit-o egzact cum ar fi păţit-o şi-unu' de femeie albă, chiar dacă nu i-au pus numele pe monument pe-aceeaşi faţă cu ăilalţi. Uite-o, o vezi pe femeia aia de colo cu pălăria galbenă? Pălăria era murdară acuma, dar încă ţipătoare puţin. Rochia şi ea fusese-odată albă, ţipătoare puţin şi ea. După faţă să fi fost de vreo douăşcinci de ani şi probabil că fusese-o vreme când îi şi arătase, slabă acuma, nu prea fardată: Da, aia, zise Albert. Mai arată şi-acuma puţin a curvă, da' s-o fi văzut în primăvară, când ieşise din bordelu' ăla de pe strada Catalpa. Bărbat-su comanda un pluton de infanterie când japonejii ne scoteau din Asia, când ne retrăgeam toţi grămadă – australieni şi engleji, şi francejii din Indochina – şi nu-ncercam să ne menţinem pe nicio poziţie, afară doar când se-ntuneca, pe-o linie de gropi individuale, ca să se poată strânge răzleţiţii, şi-a doua zi să pornim din nou, cu-ăi din gropi cu tot, dacă mai rămânea vreunu' pân' la zi. În noaptea aia plutonu lui era-n linia-ntâi, el într-o groapă individuală şi secţia răspândită-n trăgători, când apăru negrul cu muniţia. Era proaspăt venit mă-nţelegi. Vreau să zic negrul. Mai aproape de-atâta nu fusese niciodată, de japoneji.

Ştii cum e: stai chircit în bezna-mpuţită-ntr-o groapă infectă, de te trec toate sudorile, cu urechile ciulite, cu ochii zgâiţi, de crezi c-acuma-or să-ţi sară din cap ca nişte bile şi-n faţa ta peste tot glasuri ţârâind ca greierii-n fân, numai că-ţi dai seama că nu-s greieri pen' că nu trece mult şi-ncep să-ţi ţirâie pe englezeşte: „Amelican, la noapte moli, Amelican, la noapte moli". Şi vasăzică vine negrul cu sacul de grenade şi de-ncărcătoare de Garand-uri şi locotenentu-i zice să intre-n groapă şi-i pune mâna pe trăgaci, şi-i spune să stea acolo cât s-o strecura el înapoi să raporteze la postu' de comandă sau, în fine, ceva.

Ştii cum e. Omu' suportă până la un punct. Nici măcar nu ştie când o să fie punctu' ăla, da vine-aşa deodată un moment când îşi dă seama că ăla-i, că s-a isprăvit: îi e la fel de scârbă şi lui ca şi ţie, da' deh, nu el a vrut-o şi nici n-are ce-i face. Asta-i beleaua: nu-ţi dai seama dinainte, n-ai nimic,

niciun semn care să te prevină, să-ţi zică: „Ţin-te bine!” Mai ales la război. Că-ţi vine să zici că oamenii n-au ce căuta-n război, c-ar trebui ceva mai vânos, dacă vor să tot facă războaie, c-ar trebui să invente ceva mai eficace cu ce să lupte. Cum-necum, a doua zi dimineaţă ne pomenim c-un cap tăiat cu care poate că-mpărţisem az-noapte raţia, că-l aruncă-n mijlocu’ nostru cum ar arunca cineva o minge de baschet. Numai că de data asta-i un cap de negru. La urma-urmei, de ce nu? Un negru de-al nostru, născut şi crescut pe-o plantaţie din Arkansas, şi-a venit un alb, nu că era locotenent, da’ era de-al nostru, vorbea ca-n Arkansas ca noi ăştia, şi i-a zis: „Măi băiete, ia pune tu mâna pe scula asta, puşcă, ce e, şi stai aici până mă-ntorc eu”. Aşa că-ndată ce-am isprăvit de luptat cu japonejii şi eram destul de departe-ndărăt ca să ne putem regrupa şi să ne mai trecem o zi ferindu-ne de bombardiere, locotenentul s-a dat după-o grămadă de nu-ştiu-ce-acolo, pe care le tot căram după noi, s-avem cu ce face focu’ când om avea nevoie, să le facem să ardă… Să ştii că-i tare caraghios în junglă. Asuzi toată vremea, chiar şi noaptea, da’ eşti uscat ca iasca, că apă nu-i, pen’ că indiferent de ce-ţi închipui tu, în junglă nu-i apă, şi când dai de un petic de soare eşti numai băşici până nici n-apuci măcar să te-nchei la cămaşă. C-ajungi să crezi că dac-ai lăsa să-ţi pice gamela sau baioneta, sau dac-ai izbi cu potcoava bocancul de-o rădăcină ţâşnesc scântei de dă foc la toată ţara. Da’ ia-ncearcă să faci un foc. Încearcă! Încearcă să faci să ardă ceva şi-ai să vezi că-i altfel. În orice caz locotenentu’ s-a dus în dosu’ grămezii, să fie-un pic mai singur şi şi-a pus pistolu-n gură. Normal că ea are voie să intre-aici.

Acuma eram înăuntru toţi şi recunoştea şi după treizeci şi opt de ani – adică mirosul de negru, că rămâne-n odaie multă vreme după ce-au plecat toţi – mirosul de sărăcie şi de frică ascunsă, şi de răbdare, şi de suferinţă fără suficientă speranţă care să-l dezorienteze – ei (presupunea că ei o să-şi zică congregaţie) înşirându-se pe băncile fără spetează, femeia cu pălăria galbenă-n banca-ntâi, negresa grăsană pe

cea din urmă, singură. Goodyhay sta cu faţa la ei la capătul încăperii, după o scândură aşezată pe două capre, cu mâinile nu împreunate, doar cu pumnii strânşi rezemaţi de scândură, până ce se liniştiră toţi.

— *All right*, zise Goodyhay. Cine crede că tot ce-are de făcut e să şadă-n cur şi s-aştepte să-i pice mântuirea, ca ploaia sau ceva de felu' ăsta, n-are ce căuta aici. Trebuie să vă ridicaţi în două picioare şi să umblaţi după ea să v-o căutaţi până ce-o să puneţi mâna pe ea, şi p-ormă s-o ţineţi să nu vă scape, chiar dacă-ar fi să vă şi bateţi pentru asta. Şi dacă nu v-o găsiţi, făceţi-v-o singuri, pentru numele lui Dumnezeu! Făceţi-v-o singuri, mântuirea, El o s-o vadă şi-o s-o aprobe şi-atunci o s-aveţi dreptul să v-o păstraţi, s-o ţineţi cu dinţii, să vă bateţi pentru ea de va fi nevoie, dacă vreţi să vă mântuiţi şi voi, că să fie-a dracului de… când o voce, un bărbat, interveni:

— Mai povesteşte-o dată, Joe! Hai! mai povesteşte-o dată!

— Ce? făcu Goodyhay.

— Mai povesteşte-o dată, zise vocea. Hai.

— Am încercat, zise Goodyhay. M-aţi auzit cu toţii. Nu mai pot.

— Ba poţi, ba poţi, zise bărbatul: acuma s-auzeau şi voci de femei:

— Da, Joe. Hai. Mai povesteşte-o dată, şi el, Mink, cu privirea la mâinile nu încleştate, doar strânse pumn sprijinite de scândură, la ochii reci clocotitori, de anahoret – ochii unui sihastru din secolul al cincilea, privind în gol din gura peşterii sale din Mesopotamia – cu trupul încordat într-o imobilitate ca aceea a unui teribil efort de-a rezista unei apăsări.

— *All right*, începu Goodyhay. Zăceam acolo întins. Mă simţeam bine, se dusese dracului tot, aşa că mă simţeam bine. Ştiţi cum e-n apă, când nu mai simţi niciun fel de greutate. Doar ce stai întins, şi cu lumina care-ţi vine de sus ca printr-un stor de-ăla cu zăbrele care se leagănă şi tremură-ncetişor, ca o briză şi de-auzit n-auzi nimic, niciun zgomot. Stăm aşa şi mă uitam la mâinile mele cum pluteau

fără măcar să trebuiască să le ridic, cu umbra storului ăluia zăbrelit legănându-se şi zgâlţâindu-se peste ele, şi picioarele la fel, nicio greutate, nimic, şi nicăieri de mers, nicăieri să trebuiască să pleci în marş, nici măcar să respiri n-aveai nevoie, nici măcar să-ţi fie somn, absolut nimic: doar că te simţeai bine. Când, deodată, mă pomenesc cu El, stătea-n picioare lângă mine, arătând ca orice ofiţeraş atunci ieşit dintr-o groapă individuală, ai fi zis c-arăta ceva mai în vârstă, şi că n-avea chipiu, cască adică: sta acolo-n picioare, lângă mine, cu capul descoperit, fumând, şi cu umbra zăbrelită legănându-se agale-ncoace şi-ncolo pe deasupra lui. Zice:

— Soldat, în front fuga-marş!

— Nu pot, zic. Pen' că ştiam c-atâta vreme cât zăceam liniştit acolo, era-n regulă. Da' că-ndată ce-oi începe să mă gândesc la mişcat din loc sau să-ncerc să mă şi mişc, o să văd că nu pot. Da' la urma urmii, de ce să-ncerc? Mă simţeam bine. De-ncasat o-ncasasem. Mă curăţasem. Eram aranjat. Moaş-sa pe gheaţă. N-au decât să facă ei ce rahat or vrea cu rahatul lor de război.

— Asta-i o dată, zise El. N-ai dreptu' decât la de trei ori. Tu, soldat de elită, să zici: „Nu pot!" La Chateau-Thierry sau la St-Mihiel, compania te-ar fi proclamat soldat de elită. Se mai dau asemenea titluri în unităţi la Guadalcanal?

— Se dau, zic.

— *All right*. Soldat de elită, face El. Drepţi! Aşa că m-am sculat. Pe loc repaus, zice. Vezi? zice.

— Gândeam că n-am să pot, zic. Nu credeam c-am să pot.

— Fireşte, zice El. Ce altceva crezi că vrem noi de la tine? Avem până peste cap oameni care ştiu că pot, da' nu fac, pen' că, dacă ştiu că pot, cred că nu mai e nevoie să şi facă. Ce-avem noi nevoie e de oameni care cred că nu pot şi p-ormă fac. Ăilalţi n-au nevoie de noi, da' nici noi n-avem nevoie de ei. Aş zice chiar mai mult: nici nu-i vrem la noi în unitate. N-o să-i primim. N-avem nevoie să ne-mpiedicăm de ei. Dacă nu-s buni nici de-atâta, nu-s buni de nimic. Este?

— Este, Sir, zic.

— Poţi să zici „Sir” şi sus, dacă ai poftă, face El. E-o ţară de mocrată. Nimeni nu dă doi bani pe nimic. Ei, ţi-e bine acuma?

— Da, Sir, zic.

— ’TenŢIE! Face El. Şi, noroi, ne-noroi, unde i-am trântit o pocnitură de copite! P-ormă face: Stânga-m-pree-JUR! Şi n-a văzut în viaţa Lui un stânga-mprejur ca ăsta. ’Naa-intee-MARŞ! Face El. Şi o şi luasem din loc, când zice: Stai! Şi-am stat. Îl iaşi să zac-acolo? Face El. Şi asta-i, că-l uitasem de tot, zăcând şi el acolo liniştit şi scăpat de toate, cum e mai bine – afurisitu’ de puştan, că dăduse frica-n el ezact când nu trebuia, cum fac ăştia to’deauna, o iau razna şi-ncearcă să s-ascundă, şi de pe urma lor p-ormă toată-ncurcătura; norocu’ nostru că n-avusese-un rahat de-ăla de galon pe umăr că rahat făcea din tot detaşamentu’ şi se isprăvea cu noi.

— Nu pot să-l car şi pe el, zic.

— Asta-i de două ori, zice El. Mai ai o dată. Hai, dă-i drumu’ acuma şi scapi.

— Nu pot să-l car şi pe el, zic.

— Buun, face El. Asta-i de trei ori şi gata, s-a isprăvit. Nu mai ai voie să zici „Nu pot”. Pen’ că eşti un caz special ţi-au dat de trei ori. Da’ se dă azi un ordin general că de-acu-nainte nu mai e voie decât o dată. Ia-l! Aşa că l-am luat. Rupeţi rândurile! zice El. Şi asta-i tot. V-am spus că nu pot să mai povestesc. Eram acolo. Nu pot să mai povestesc. El, Mink, îi observa pe toţi, străin de toţi, neîmpăcat, implacabil: nu dispreţuitor pentru că doar aştepta, nici nerăbdător, pentru ei, dac-ar fi fost la Memphis chiar acuma-n minutul ăsta, la zece sau la unsprezece, sau la cât o fi fost ceasu-n duminica asta dimineaţă, tot ar mai avea aproape douăzeci şi patru de ore de pierdut pin’ să poată face pasul următor. Doar că-i observa: cele două perechi mai bătrâioare, bărbat şi nevastă de bună seamă, fermieri evident, fermieri în dijmă fără-ndoială, veniţi de pe-o plantaţie de bumbac ipotecată şi-ajunsă proprietatea băncii, sau a consorţiului, şi de pe care fiul lor fusese luat acum trei sau patru, sau cinci ani ca să fie

dus să se sacrifice atât de departe de casă, bătrâni şi-nstrăinaţi, prea bătrâni pentru aşa ceva, neconsolaţi de lacrimile serbede, seci, cu aerul mai mult a băşici decât a lacrimi, niciunul dintre albi nu vedea de fapt cum negresa solitară s-a ridicat de pe banca ei din fund şi a coborât pe interval, până unde pălăria galbenă murdară se lăsase pe braţul îndoit ca un copil nefericit într-o desperare de copil, albii de pe bancă făcându-i loc negresei să s-aşeze alături de femeia albă şi tânără, şi s-o cuprindă cu braţul; Goodyhay era tot în picioare cu braţele proptite-n pumni pe scândură, cu ochii reci sfredelitori, nici măcar închişi, vorbind exact cum vorbise-acum trei zile, când îngenuncheaseră-n bucătărie pe duşumea:

— Mântuieşte-ne, Hristoase. Nişte ticăloşi nenorociţi. Apoi Goodyhay îşi îndreptă ochii spre el: Dumneata de colo. Scoală-n picioare. Mink se execută. Ăstă-ncearcă să se-ntoarcă-acasă. N-a lucrat decât o singură zi plină, da' are nevoie de zece dolari ca s-ajungă-acasă. N-a fost, de treizeşopt de ani. Îi mai trebuie nouă dolari. Ce facem?

— Îi dau eu, zise omul cu boneta de ofiţer. Am câştigat treiişpatru la barbut aseară, îi dau zece din ei.

— Am zis nouă, făcu Goodyhay. Un dolar are de luat. Dă-i zece şi-ţi dau eu unu'. Zice că-ntâi trebuie să se ducă la Memphis. Merge cineva la Memphis astă-seară?

— Eu, făcu un altul.

— *All right*, zise Goodyhay. Vrea cineva să cânte?

Şi-aşa a văzut el Memphisul din nou, în cele mai bune condiţii, incomparabile pentru unul care nu-l văzuse de… Putea să facă socoteala. Avea douăj' de ani când se-nsurase. Pân-atunci de trei ori strânsese, îşi rupsese de la gură, din munca lui şi-aşa neplătită, pe-o fermă de dijmaş a unui neam de-al lui, care-l crescuse de orfan, şi se dusese la Memphis la curve. Ultima dată fusese-n anu-nsurătorii. Când s-a dus la Parchman avea douăjşase de ani. Douăj' de dolari din douăjşase de dolari face şase dolari. A stat la Parchman treiişopt de ani. Şase dolari şi cu treiişopt de dolari fac patruşpatru de dolari ca să vezi Memphisul nu numai după

patruşpatru de ani, da' şi-n condiţii incomparabile: noaptea, de-a dreapta şi de a stânga pământu-n beznă alergând şi-n faţă presărat la-ntâmplare cu neon din care nu mai văzuse pân-atunci, şi-n depărtare strălucirea scundă, prodigioasă, a oraşului însuşi, el şezând pe marginea scaunului, cum stau copiii, mic, aproape şi el tot cât un copil, scrutând noaptea din faţa lui şi maşina alergând, amestecându-se-ntr-o unică goană mutuală sclipitoare, tot înainte, către cetatea-ndepărtată ca prinsă-ntr-o accelerare-a gravităţii sau a absorbţiei; deodată din dreapta un tren scapără târând un şirag de ferestre luminate, rapid şi efemer ca un vis; începu să aibă senzaţia unei convergenţe, ca spiţele unei roţi gigantice de întuneric rezemate pe butuc, de-a lungul cărora, dense şi neabătute ca furnicile, goneau automobile, şi ce-i ziceau acum că se chemau autobuze, ca şi cum tot pământul se zorea, s-arunca, era supt, presărat cu lumini de diamant şi de rubin în strălucirea scundă de jos, de pe cer ca de cine ştie ce inimaginabilă bucurie sau plăcere monstruoasă, înspăimântătoare.

Acuma chiar şi drumurile, convergente, erau împodobite cu globuri luminoase cocoţate sus între copaci şi mari cât un curcan fript.

— Să-mi spuneţi când o să fim aproape.

— Aproape de ce? zise cel de la volan.

— Aproape de Memphis.

— Păi suntem în Memphis. E-o milă de când am intrat în oraş. Aşa c-acuma-şi dădea seama că, dac-ar fi mers pe jos, singur, cu nimeni să-i spună sau pe care să-l întrebe, necazurile lui ar fi-nceput de-abia după ce-ar fi intrat în oraş. Pentru că Memphisul de care-şi aducea el aminte de-acu patruşpatru de ani nu mai exista; îşi zise: *Prea mult am lipsit; când cineva are de făcut ceva, aşa cum am eu, şi trebuie* s-o *facă singur, şi n-are cu ce face decât cu ce-am eu, afară de-ale obzeci de mile cât mai am de mers, nu-şi poate-ngădui să lipsească-atât de mult cât am trebuit să lipsesc eu.* Atunci, pe vremuri, ai fi găsit pe cineva cu căruţa care venea de la Moşia Franţuzului şi te lua sau poate-ai fi venit cu alţi

doi-trei, călare pe catâri de plug, pân' la Jefferson c-un sac din foaie de cort, plin cu porumb legat de şaua luată cu-mprumut, lăsând catârii-n curte-n spatele Hotelului Comercial şi plătind negrului un sfert de dolar să le dea de mâncare pân' la-ntoarcere, şi te-ai fi suit la gară-n tren, şi-ai fi schimbat la-ncrucişare c-un alt tren care mergea până-n mijlocu' Memphisului, că gara era pe-atunci aproape-n centrul oraşului.

Da' toate astea se schimbaseră. Îi spuseseră acum patru zile c-aproape toate trenurile nu mai erau, nu mai circulau, chiar dac-ar fi avut destui bani de prisos ca să-i cheltuiască pe tren. I-au spus c-acuma erau autobuze, da-n toate astea patru zile nu văzuse încă nimic să semene-a gară, unde să poată să intre şi să cumpere bilet, şi să se urce. Cât despre marginea oraşului, atunci, acu patruşpatru de ani, putea omu', umblând, s-ajungă-n centru-ntr-un ceas, şi-acum, după spusele celui de la volan, trecuse cu-o milă de hotarul oraşului şi tot nu vedea decât strălucirea de pe cer. Cu toate că era realmente-n Memphis, probabil că pân' la ţinta de care-şi amintea şi pe care-o căuta mai era tot atât cât de la prăvălia lui Varner la Jefferson; de n-ar fi fost maşina care să-l ducă şi omul care ştia cam pe unde-avea nevoie să-l lase, poate e ar fi ajuns să-şi cheltuiască ăi zece dolari numai pe mâncare de-atâta umblat prin oraş, căutând să nimerească-ntr-un loc unde să poată să-şi cumpere-un pistol.

Acuma maşina era înfiptă solid în masa celorlalte vehicule, toate clipind şi sclipind, şi strălucind în culori; de fapt, toată ambianţa-nconjurătoare sclipea şi strălucea-n miliarde de lumini şi de culori, şi răsuna de zgomote: deodată o gheară de lumini clipind, roşie şi verde, şi albă, păţrunse-n noaptea neagră: îşi dădu seama, intui ce era, prea circumspect însă ca să-ntrebe, zicându-şi, şuierându-şi: *Nu uita. Nu uita*. *N-or să-ţi facă niciun rău câtă vreme n-află nimeni că nu ştii.*

Ajunse-acum în ceea ce-şi dădu seama că-i centrul oralului. O clipă i se păru doar o masă sclipitoare şi-ndesată mai înaltă decât stelele. Apoi fu-nghiţit: se apleca din înălţimi copleşindu-l, imensa masă şi greutate-a betonului

apăsându-l parcă, lăsându-l fără suflare, trebuind să gâfâie ca să poată trage aer în piept. Şi-şi dădu seama ce era. Era nesomnul, gândi. E-atâta vreme de când n-a mai dormit într-un oraş, c-aproape-a uitat cum e, şi-acuma n-are pic de timp să-nveţe iarăşi cum; maşina rigidă-n masa rigidă de maşini, târându-se şi-apoi oprindu-se, şi iar târându-se după porunca clipelilor şi schimbarea culorilor, cum era pe vremuri la trenuri, până când în fine ieşi din şir şi putu să oprească.

— Aici e gara de autobuze, zise omul de la volan. Aici voiai s-ajungi, nu?

— Egzact. E-n regulă.

— De-aici pleacă autobuze-n toate părţile. Vrei să intru cu dumneata şi să-l găsim pe-al dumitale?

— Vă foarte mulţumesc. E bine şi-aşa.

— Noroc, atunci, zise omul de la volan.

— Vă foarte mulţumesc, zise el, noroc.

Fără vorbă, era o gară de autobuze, în fine. Numai că, dac-ar fi intrat, poate că una din legile astea noi despre care auzise la Parchman – legi că omu' n-are voie să taie scânduri şi să bată cuie-n ele până nu plăteşte parale la o asociaţie care să-i dea voie, că nici măcar să pună bumbac pe pământul lui nu putea până nu zicea guvernu' că poate – cine ştie, erau în stare să-l silească să se suie-n primul autobuz care pleca, indiferent unde-ar pleca. Aşa că mai rămânea restul nopţii, adică aproape toată noaptea, pentru că nici măcar nu era târziu. Da' n-aveau să fie decât douăsprezece ore şi-n răstimpul ăsta ar putea fi şi el un anonim în plus printre palidele feţe anonime care se-nvălmăşeau miliarde zorind sub strălucirea colorată, pasionate şi vesele, şi nedormite. Atunci se-ntâmplă ceva. Deodată, pe negândite, oraşu-ncepu să se-nvârtească, vârtej vertiginos, infinitezimal şi zăpăcit, apoi, tot atât de brusc, frână, se imobiliză din nou şi el nu numai că-şi dădu imediat seama unde era, dar şi cum să-şi treacă cele douăsprezece ore. N-avea decât de traversat strada, lăsând învălmăşeala să-l cuprindă, să-l înghită, când s-o schimba lumina; odată ajuns dincolo, o să scape şi-o să-şi vadă de drum. Şi uite-l:

Parcul Confederaţilor îi ziceau – spaţiul cu poteci împletindu-se printre brazdele de flori exact cum şi-l amintea, şirul de bănci de-a lungul parapetului de piatră în ambrazura căruia stăteau chircite tunurile de fier de demult din timpul războiului şi dincolo de el senzaţia, mireasma fluviului unde acum patruşpatru sau şi cinci sau şase de ani, după ce şi chel- tuise jumate din bani cu o noapte-nainte la bordel şi-şi păstrase cealaltă jumate pentru noaptea care venea, că p-ormă n-o să mai rămână nimic decât biletu' de-ntors la Jefferson, venea să se uite la vapoare.

Stăteau înşirate la chei, se numeau *Stacker Lee* şi *Ozark Belle* şi *Crescent Queen*, venind de departe, de la Cairo şi de la New Orleans, întâlnindu-se aici şi trecând pe sub privirile lui mai departe, cheiul numai vacarm de camioane trase de cai şi de catâri, şi plin de stevadori cântând, în timp ce baloturile de bumbac şi lăzile cu maşini, şi restul de saci şi de ambalaje alunecau în sus şi-n jos pe pasarele, iar băncile de pe faleză erau şi ele pline, cu altă lume, care privea. Acuma însă băncile erau goale, şi, chiar când ajunsese la parapetul de piatră, printre tunurile de demult, nu mai era nimic din fluviu, decât întinderea vastă pustie, numai întunericul suflând umed şi rece peste fluviul vast şi gol, aşa că trebui să-şi încheie vesta de bumbac peste cămaşa de bumbac; niciun sunet aici, nimic: numai murmurul neîntrerupt, neadormit, al oraşului din spatele lui, nicio mişcare decât târşâitul mărunt al automobilelor peste pod, acolo, departe-n josul apei, zorindu-se către şi în murmurul necontenit de pasiune şi senzaţie, atras în această agitaţie-n care el părea că intrase din greşeală, se rătăcise şi-apoi o părăsise, o trădase pentru că trebuise să lipsească atât de mult. Şi pe deasupra era şi frig, chiar aici la adăpostul unuia din tunurile alea de demult, mirosind şi el a fier vechi şi-mbătrânit, aşa ghemuit cum era în ţesătura de bumbac aspru, prea nouă ca să fi luat forma corpului său şi să-i ţină cald prin contact; n-o să treacă mult şi-o să se facă frig, chiar dac-o să aibă linişte şi pace, să-şi treacă restul ălor douăsprezece ore. Dar îşi aduse-aminte de cealaltă piaţă, de

aceea căreia-i ziceau Piaţa Tribunalului, unde casele înalte l-ar fi pus la adăpost de curentul dinspre fluviu, însă pentru asta trebuia să mai aştepte, să lase timp oamenilor stând poate încă pe bănci, să fi se facă somn şi să se ducă acasă.

Aşa c-atunci când se-ntoarse către strălucire şi murmur, bâzâitul rezonant al betonului, cu toate că încă-n plină vibraţie, avea acuma un caracter de uzură: ca fumul sau ca aburul ridicându-se şi pierind, şi cât mai rămânea plana acum sus, pe lângă streşini şi acoperişuri, şi maşinile care se-ntâmplau să mai treacă acuma, cu toate că încă mai străluceau de culori, păreau că, terorizate de solitudine, fug în solitudine. Era mai cald aici. Şi, după o bucată de vreme, avu dreptate: nu mai era nimeni, numai el; se lungi pe-o bancă potrivită, trăgându-şi genunchii şi ghemuindu-se-n jerseul încheiat, şi-arătând tot atât de mic şi de părăsit ca un copil părăsit, abandonat, când ceva tare-i izbi tălpile, şi timpul, o bucată bună de timp, trecuse, şi noaptea însăşi era acum rece şi pustie. Era un poliţist: îl recunoscu chiar şi după treizeci şi opt de ani de schimbări şi de transformări.

— Dă-l dracului de Mississippi, zicea poliţistul. Eu te-ntreb aici, în oraş, unde stai? Vrei să zici că n-ai unde să dormi? Unde-i gara ştii? Du-te acolo: acolo-ai să găseşti un pat pe cinzeci de cenţi. Hai, pleacă. El nu se mişcă, abandonat, eşuat e-adevărat, dar tot atât de-adevărat că nu-ţi trezea milă mai mult decât ţi-ar fi trezit o scorpie. Ei drăcie, ăi mai fi şi lefter. Uite, na! Era o jumătate de dolar. Acuma pleacă. Şterge-o! Stau aici şi mă uit până dispari.

— Foarte mulţumesc, zise el. Juma’ de dolar. Vasăzică, asta era altă faţă a legilor ălora noi care-auzise el că s-ar fi făcut; îşi aduse-aminte c-auzise şi la Parchman vorbindu-se de asta; îi zicea Asistenţă sau WPA: guvernu’ care, pe de-o parte nu te lasă să creşti bumbac pe pământu’ tău, vine, pe de alta, şi-ţi trânteşte-o schimbare la faţă; îţi dă saltea şi de mâncare, sau bani în mână, numa’ că-ntâi trebuie să juri că n-ai nimic care să fie-al tău, ba trebuie să şi dovedeşti dând pământul şi casa, şi chiar şi căruţa cu cai cu tot nevestei sau copiilor, sau neamurilor, cuiva pe care să te poţi bizui, să ai

încredere-n ei. Şi, cine ştie, chiar dacă s-au scumpit şi pistoalele aşa cum s-au scumpit toate, poate că ăşti' cinzeci de cenţi o să-i ajungă, fără să mai fie nevoie de înc-un poliţist.

Cu toate că găsi şi-un al doilea. La gară. Asta măcar, gara, nu se schimbase: aceeaşi rotondă mare, sunând a gol, prin care trecuse, de la trenul de Jefferson, de trei ori, de câte ori venise la Memphis – acea primă dată neuitată (făcuse socoteala acuma: ultima oară fusese acum patruşpatru de ani şi prima cu trei dolari mai mult, adică acu patruzşapte de ani) cu prăpăditul de ghemotoc de dolari rupţi de la gură, amari, strâns în palmă, şi cu mentorul, călăuza care-i povestise despre casele alea din Memphis, numai aşa, ca să-i povestească, pline cu femei albe, şi-unde putea s-o aibă pe-oricare dac-avea bani: el, ale cărui experienţe de pân-atunci nu fuseseră decât episoade intempestive, consumate-n furie, la fel de violente ca o vomitare, fără altă manevră de apropiere decât smucitul nasturilor înainte de-a se arunca-n buruienele prăfuite din marginea drumului, sau între două brazde de bumbac, unde-o negresă nespălată şi-aproape invizibilă aştepta întinsă pe spate. Dar la Memphis era altfel: el şi călăuza ieşiseră-n stradă şi oraşul tot zăcea întins pe spate să-l cuprindă ca-ntr-o-mbrăţişare, să-l strângă-n braţe, în buzunar arzând ca focul pumnul de dolari strânşi cu chin, rupţi de la gură, din munca-ntre recolte, vagabondând pe la ferăstraie, sau smulse implacabilului pământ, arendat în luni de zile la coarnele plugului, de fiecare dată trebuind să se bată cu taică-su ca să pună mâna pe-un gologan de zece. Era cald şi-aici şi-aproape pustiu, şi de data asta poliţistu-l şi zgâlţâi ca să-l trezească pân' a n-apuca el sa şi dea seama c-adomise. Cu toate că ăsta nu era-n uniformă. Da-i ştia şi p-ăştia.

— Ce tren aştepţi, ţi-am zis, făcu poliţistul.

— N-aştept niciun tren, zise el.

— *All right*, făcu poliţistul. Atunci şterge-o! Du-te acasă! Apoi, exact ca şi celălalt: Nu cumva n-ai un' să dormi? Okay, da' un loc de unde-ai venit ai, şi de-i dormi acolo şi de nu.

Hai, şterge-o! Cară-te! Şi cum el nu se mişca: Şterge-o, ţi-am zis. Ce mai aştepţi?

— Jumatea de dolar.

— Jumatea de ce? făcu poliţistul. Jumatea de… Ei drăcie… aşa că de data asta o luă din loc, se răsuci repede, gata ferindu-se, nu mult mai mare decât un băieţaş, şi de-aceea atât de greu pentru un om de mărimea poliţistului să pună mâna pe el, într-un spaţiu ca ăsta. N-alerga: mergea, destul de repede, ca să n-apuce poliţistul să-l ajungă, dar nici să n-aibă motiv să strige la el, traversă rotonda, ieşi în stradă, fără să se uite-napoi la poliţistul care se opri în uşă, strigându-i: Să nu cumva să te mai prind vreodată pe-aici.

Se orienta din ce în ce mai bine acum. Mai era o gară, mai încolo, în capul unei străzi laterale, da' o să se-ntâmple acelaşi lucru şi-acolo; cu siguranţă că poliţistul de la gară, îmbrăcat ca toată lumea, nu făcea parte din legea de asistenţă pe gratis WPA. Şi afară de-asta, noaptea mergea spre sfârşite acum; simţea. Aşa că începu să se plimbe fără să se depărteze prea mult, pentru c-acuma ştia pe unde-i şi din când în când, pe străzile şi aleile pustii, se oprea şi şedea jos sub vreo poartă sau dup-o grămadă de gunoi sau lăzi şi se trezea înainte de-a-şi fi dat seama c-adormise. Apoi iar începea să umble prin oraşul liniştit şi pustiu – în orice caz în partea asta – incontestabil al lui acum, zicându-şi cu-aceeaşi uimire de altădată, dar nu mai puţin proaspătă şi uimită chiar dac-avea tot atâţia ani câţi şi el: *Omu poate scăpa din orice dacă-i în stare să nu se oprească din mers.*

Şi se făcu ziuă, da' nu ca să trezească oraşul; oraşul nu adormise deloc, nu-şi relua, îşi continua viaţa, revenit la vizibilitate, cu feţele palide şi stinse, şi nedormite zorind pătimaşe şi vesele către plăceri formidabile, inimaginabile. Acuma ştia exact unde se află; pe trotuarul ăsta s-ar fi putut vedea urmele paşilor lui de-acum patruşpatru de ani; pentru prima dată din dimineaţa de când ieşise de pe poarta închisorii acum cinci zile se simţea sigur de el, invulnerabil, imun. *Aş putea cheltui un dolar întreg şi asta tot nu m-ar împiedica* îşi zise el într-o prăvălioară amărâtă, în care câţiva

negri târguiau câte ceva. Stăpân părea să fie tot un negru, sau în orice caz el servea clienţii. Poate c-o fi fost a lui, poate că legile astea noi ziceau că-un negru poate să aibă prăvălie şi-şi aminti de ceva de-acum treiişopt de ani.

— Biscuiţi cu figuri, zise el. Pentru c-acum se simţea sigur de el, imun, invulnerabil. Socot că nu s-or fi scumpit şi ăştia cu zece-cinşpe cenţi, nu? făcu el uitându-se la cutia mică de carton bălţată ca o rulotă de circ şi blazonată cu poze de biscuiţi în formă de animale.

— Zece cenţi, zise negrul.

— Zece cenţi peste cât?

— Zece cenţi, atâta face. Doriţi sau nu?

— Dă-mi două, zise. Şi porni din nou, acuma în plin soare, făcând şi el parte acum din mulţimea zorită, mâncându-şi menajeria vanilată; avea timp berechet acuma pentru că nu numai că era sigur de el, dar ştia exact unde se află; doar să fi întors capul (ceea ce n-a făcut) şi-ar fi văzut casa, faţada (nu ştia şi probabil că, dac-ar fi văzut-o, n-ar fi recunoscut-o, dar fata lui cea mică era ţaţa bordelului) în care intrase cu mentorul lui în noaptea de-acum patruşapte de ani, unde-aşteptau braţe splendide de femei, nu numai ca ale Elenei şi Evei şi ale lui Lilith, nu numai pline de foc ca ale Elenei şi Evei şi ale lui Lilith, dar şi albe ca ale lor, unde, în patul unei prostituate spusese „Nu” nu numai tuturor anilor grei, amarnici, ai vieţii sale grele şi sterpe, ci şi Morţii.

Vitrina nu se schimbase: acelaşi geam nespălat în dosul reţelei de sârmă şi-aceleaşi banjouri obosite şi orologii înzorzonate, şi aceleaşi platouri ori gablonzuri.

— Vreau să cumpăr un pistol, îi zise el unuia din cei doi oameni cu bărbii albastre ca de piraţi din dosul tejghelei.

— Aveţi permis? întrebă omul.

— Permis? făcu el. Vreau să cumpăr un pistol. Mi-au zis c-aici se vând pistoale. Bani am.

— Cine v-a spus c-aici se vând pistoale?

— Poate că nu vrea să cumpere, poate că vrea să-şi scoată unul de la amanet, zise al doilea.

— Oh, făcu primul. Asta-i altceva. Ce fel de pistol vrei să-ţi

scoţi, taică?

— Ce?

— Câţi bani ai? zise primul. Mink desfăcu hârtia de jurnal împăturită şi scoase bancnota de zece dolari şi-o netezi. Asta-i tot ce ai?

— Să văd pistolu', zise el.

— Nu poţi să cumperi un pistol cu zece dolari, moşulică, zise primul. Mai caută prin buzunare.

— Stai puţin, zise al doilea. Poate că vrea să-şi scoată unu' din rezerva mea personală. Se plecă şi căută sub tejghea.

— Asta-i altceva, zise primul. Din rezerva dumitale personală n-are nevoie de permis. Cel de-al doilea se ridică şi puse un obiect pe tejghea. Mink se uită la el în tăcere.

— Parcă-i un broscoi, făcu el. Adevărat: cârn, cu butoiaş scurt, cu ţeava umflată şi ruginită, cu patul strâmbat, semăna cu-o fosilă antediluviană de broască ţestoasă.

— Ce tot vorbeşti dumneata?! făcu primul. Asta-i un veritabil revolver de poliţie, un pa'şunu special, cea mai bună armă de apărare ce se află. Asta cauţi, nu? O armă de apărare. Pen' că, dac-ai de gând altceva, să treci dincolo-n Arkansas şi te-apuci de tâlhărit şi de-mpuşcat oamenii, legii n-o să-i prea fie pe plac. Pentru-aşa ceva te bagă-n puşcărie chiar şi-n Arkansas. Nici măcar devale-n Missippi nu poţi să faci chestii d-astea.

— Ezact, făcu Mink. De-apărare. Puse hârtia de zece dolari pe tejghea şi luă pistolul şi-l deschise, şi ţinu ţeava-n lumină.

— I murdar pe dinăuntru, zise.

— Se vede p'ân el? Se vede. Şi ce crezi? Că-un glonte de pa'şunu nu trece p'ânt-o ţeava p'ân care se vede? Mink lăsa pistolul în jos şi era gata să-l închidă când constată că hârtia de zece dispăruse.

— Stai puţin, zise el.

— Mă rog, mă rog, făcu primul punând banii la loc pe tejghea. Dă-mi pistolul. Nu putem să-l restituim nici măcar p-ăsta cu zece dolari.

— Cât trebuie să vă dau?

— Cât mai ai?

— Mai am numai trei. Da’ trebuie s-ajung acasă la Jefferson.

— Sigur, trebuie s-ajungă-acasă, zise al doilea. Dă-i-l pe unşpe. Doar nu suntem tâlhari.

— Nu-i încărcat, făcu Mink.

— E-o prăvălie aici după colţ pe Strada Mare, unde poţi să cumperi câte cartuşe de pa’şunu vrei cu patru dolari cutia, zise primul.

— N-am patru dolari, zise el. Acuma nu mai am decât doi. Şi trebuie să…

— Ce-i trebuie-o cutie-ntreagă, dacă-i vorba de-apărare? zise al doilea. Uite ce zic eu. Îi dau două cartuşe din rezerva mea pe înc-un dolar.

— Da-mi trebuie măcar unu’ de-ncercat, zise Mink. Afară numai dacă-mi garantaţi…

— Ţi-am cerut noi să ne garantezi că n-ai de gând să te-apuci să tâlhăreşti sau s-omori lumea cu el? zise primul.

— O.K., O.K., lasă-l să-l încerce, zise al doilea. Mai dă-i un cartuş pe… Un sfert poţi să mai dai? Ce zici? Ştii, cartuşe de pa’şunu sunt greu de găsit…

— Nu se poate cu zece cenţi? Trebuie s-ajung şi-acasă.

— O.K., O.K., făcu al doilea. Dă-i pistolu’ şi trei cartuşe pedoişpe dolari şi zece. Trebuie să mai ajungă şi-acasă. Îl bag în mă-sa p-ăla care vrea să jefuiască p-unu’ care-ncearcă s-ajungă-acasă.

Aşa că era-n regulă; ieşi în lumina moleşitoare a soarelui de-nceput de toamnă, în oraşul trepidant şi nedormit. Se simţea bine. Acuma, tot ce-i mai rămăsese de făcut era s-ajungă la Jefferson, şi asta nu-nsemna decât optzeci de mile.

Treisprezece

Când Charles Mallison a ajuns acasă în septembrie 1915, a dat peste-un nou Snopes în Jefferson. Îi doborâseră („Fireşte”, adăuga totdeauna Charles când povestea), cu toate că propriu-zis n-a fost o prăbuşire. Pilot era Plexiglass. Plex. Îl chema Harold Baddrington, dar avea o obsesie în materie de celofan, căruia îi zicea plexiglass, ajunsese fobie sadea; simpla vedere, sau chiar ideea unui pachet de ţigări nou, sau a unei cămăşi, sau a unei batiste, aşa cum trebuie să le cumperi acuma, ambalate într-un impenetrabil cocon invizibil, îl aducea în aceeaşi stare de nebunie virulentă şi-aproape isterică în care Charles îi văzuse adeseori aduşi pe unii civili, în special pe cei din jurul vârstei de cincizeci de ani, când auzeau de nemţi sau de japonezi. El – Plex – avea sistemul lui de-a câştiga războiul cu celofan: în loc de bombe, Cetăţile zburătoare şi Liberatoarele şi Lancaster-urile şi Blenheim-urile britanice, s-arunce pachete de tutun şi de cămăşi, şi rufărie nouă, ambalate şi vulcanizare din fabrică, şi-n timp ce nemţii vor face coadă să-şi aştepte rândul la scula de deschis pachetul, un târnăcop de alpinist, ar putea fi bombardaţi în masă sau chiar capturaţi, fără un singur foc tras, de trupe de paraşutişti.

Nici măcar n-au sărit din avion; Plex a făcut realmente o aterizare magistrală, cu un singur motor. Ghinionul a fost c-a ales o fermă pe care-o alesese şi-o patrulă germană-n dimineaţa aia, ca să se antreneze la un sistem nou, o inovaţie în materie de ocupare a terenului sau, în fine, ceva pentru care tocmai primiseră instrucţiuni, aşa că, doar cât să baţi din palme, şi tot echipajul s-a pomenit în lagărul de prizonieri de la Limburg, care aproape imediat s-a dovedit a fi locul cel mai periculos din câte pomeniseră ei în timpul războiului; era chiar alături de-acel celebru triaj feroviar pe care RAF-ul îl bombarda cu sfinţenie în fiecare miercuri noaptea, de la o înălţime de zece-cincisprezece metri. Şase

zile stăteau şi aşteptau, şi priveau calendarul cum se târâie inexorabil spre miercuri, când cu regularitate de ceasornic, începea vacarmul exploziilor, bubuiturilor surde, motoarele vuind şi văzduhul plin de proiectoare şi de gloanţe de mitralieră, şi de şuierat de schije de antiaeriană, barăci întregi repezindu-se sub paturi sau sub orice altceva care mai punea doi centimetri de grosime pe deasupra, indiferent ce, cu nebunească dorinţă, nevoie, forţă impulsivă, de-a ieşi afară, dând din mâini şi strigând în sus, la infernul de deasupra: „Hei, fraţilor! Pentru Dumnezeu, n-aveţi inimă? Noi suntem! Noi suntem!” Dacă-n loc de război ar fi fost film sau roman, Charles zicea c-ar fi evadat. Dar mai zicea, că nu ştia şi n-a ştiut niciodată de cineva care să fi evadat vreodată dintr-un lagăr nemţesc de prizonieri, veritabil şi autentic. Aşa c-au trebuit s-aştepte să fie eliberaţi pe căi reglementare ca să poată să vină acasă şi să constate că mai apăruse-un Snopes în Jefferson.

Dar măcar ei – Jeffersonul – se ţineau pe poziţie. Pentru că-n aceeaşi vară, 1945, în care Jeffersonul se pricopsea c-un nou Snopes, Ratliff îl suprima pe Clarence. Nu că l-a-mpuşcat sau ceva de felul ăsta: l-a suprimat pe Clarence ca factor a ceea ce şi unchiu’ Gavin al lui Charles numea teama, frica lor permanentă de Snopeşi sau, ai putea zice, fobia lor de Snopeşi. S-a întâmplat în timpul campaniei electorale, încheiate cu alegerile de delegaţi din august; mai era o lună până să se-ntoarcă Charles, şi nici unchi-su Gavin nu era, de fapt, prezent la picnicul la care, de fapt, s-a-ntâmplat, unde Clarence Snopes a fost, de fapt, înfrânt la candidatura pentru Congres care, fiind o alegere pe naţiune, n-avea să aibă loc decât la anul. Asta voia să spună el, Charles, când zicea că Ratliff a făcut-o. Era la birou când unchi-su Gavin l-a căutat, de data asta el pe Ratliff, şi l-a găsit, şi i-a zis:

— *All right.* Ia spune ce s-a-ntâmplat anume atunci, acolo-n ziua aia?

Senatorul Clarence Eggleton Snopes, pronunţat „Cla'-nce” de orice american alb liber din Yoknapatawpha, care are datoria şi dreptul să se ducă la urnă şi să tragă-o cruce cu

plaivazul ori de câte ori îi zice moş Will Varner s-o facă; simplu: senatorul Clarence Snopes, în primii câţiva ani după ce bătrânul Varner îl unsese sau îl avansase – în orice caz, îl transferase – la Camera superioară a corpului legislativ de la Jackson, începuse să pună puţină carne pe el (ca tânăr, fusese-un vlăjgan voinic şi cam necioplit, dar dur şi activ, destul de stângaci de felul lui, până ce viaţa cerebrală sedentară de părinte şi gardian, şi mentor al intereselor parlamentare ale Yaknapatawphei, a-nceput să-i înroşească nasul şi să-i facă pungi sub ochi, şi să-i cam rotunjească burdihanul), când într-o zi fierbinte de iulie prin anii '20 când niciun alt bărbat sub şaizeci de ani din Jefferson şi nici din toată Yoknapalawpha n-ar fi umblat cu veston, Clarence a apărut în piaţă, într-un costum de în alb, cu o cravată neagră Windsor şi, fie imediat înainte sau imediat după, sau poate c-a fost chiar simultan – constatară ei uluiţi – a-nceput să semneze Senator C.E. Snopes, şi unchiul lui Charles, Gavin, a zis:

— De unde l-a scos pe E? Şi Ratliff a zis:

— Poate că l-a luat de pe hainele astea de ginerică, tot jucându-se şi-ntorcându-se de la Memphis, ca să aibă de unde să se ducă şi să se-ntoarcă la Jackson, cu treburi. Pen' că, de ce nu? N-are şi-un senator ales câteva drepturi personale, ca orice alegător?

Ce voia Charles să spună era că Clarence îi cam dezechilibrase pe ei, pe toţi, ca un boxer profesionist care-şi dezechilibrează adversarul, chiar şi fără să-l lovească efectiv. Aşa că emoţia lor n-a fost decât simplă docilitate când au aflat că Cincinatus-ul lor personal şi particular nu mai era doar C., era senatorul Egglestone Snopes; unchi-su Gavin zicea:

— Egglestone? De unde şi până unde Egglestone? Şi Ratliff care făcu:

— De ce nu? Şi până şi unchi-su Gavin făcu:

— Da, la urma urmei, de ce nu? Aşa că propriu-zis n-au băgat de seamă când, într-o bună zi, C-ul a reapărut– senatorul C. Egglestone Snopes de data asta, cu o burtă-n

toată regula şi cu pungi sub ochi, şi cu buza de jos proeminentă de-atâta vorbit, buză de orator. Pentru că Clarence ţinea discursuri, oriunde şi peste tot, la întrunirile ligilor, la cluburile de femei, în orice loc şi cu orice prilej unde găsea un public captiv, pentru că Charles era încă prizonier la nemţi, când unchi-su Gavin şi cu Ratliff şi-au dat seama că Clarence avea de gând să candideze pentru Congresul din Washington şi că bătrânul Will Varner ar putea foarte bine să-l scoată – acelaşi Clarence Snopes care-şi urmase, încet şi sigur, drumul său ascendent, începând prin a fi poliţistul lui moş Varner, plătit din punga lui moş Varner, pe urmă numit poliţist în Sectorul Doi, proprietatea lui moş Varner, şi pe urmă inspectorul sectorului, pe urmă, cu ajutorul capacităţii de şantaj a bătrânului Will, extins prin metodele lui de cămătărie, a fost ales de tot ţinutul şi-a ajuns reprezentantul ţinutului la Jackson: şi-acuma, în 1945, proptit de toţi Varnerii combinagii şi geambaşi de voturi, din toată circumscripţia electorală pentru Congres, voiau să fie expediat în chiar Camera reprezentanţilor de la Washington unde, în ghearele nu ale unui Will Varner vicinal şi regional, ci ale unui Will Varner de amploare realmente naţională sau internaţională, nu va mai exista limită pentru cele ce-ar fi în stare să facă, de nu se va găsi cineva să intervină. Asta, până-n ziua de iulie, la picnicul anual de la moara lui Varner, unde, prin obicei şi tradiţie, veneau să deschidă balul nu numai candidaţii locali pentru posturi la ţinut şi în Mississippi, ci chiar şi cei pentru posturi federale, precum Clarence, chiar dacă alegerea n-avea să aibă loc decât la anul. La care Clarence nu numai că n-a apărut la tribuna vorbitorilor să-şi anunţe candidatura, dar a dispărut de pe terenul chermesei încă înainte de-a fi-nceput să se servească masa. Şi a doua zi a circulat prin tot ţinutul zvonul că Clarence s-a hotărât nu numai să nu mai candideze la Congres, dar că se va retrage cu totul din viaţa politică la expirarea actualului mandat de senator al statului Mississippi.

Aşa că tot ce dorea realmente să ştie unchiul Gavin al lui

Charles era nu atât ce păţise Clarence, cât ce păţise Will Vaner. Pentru că orice-l scotea pe Clarence din cursa pentru Congres trebuia să izbească nu în Clarence, ci în moş Will; de fapt, nici nu era nevoie să lovească-n Clarence. Că-n realitate nimeni nu-l lua-n seamă pe Clarence, întocmai cum nimeni nu ia-n seamă un baton de dinamită până ce nu vine cineva să dea foc fitilului; altminteri, era un fel de rumeguş sau de hârtie unsuroasă, care nici măcar nu arde ca lumea dac-o pui pe foc. Era lipsit de principii, fireşte, şi lipsit de morală, dar de n-ar fi fost o mână sau o inteligenţă să-l călăuzească şi să-l împingă, şi să-l absolve, Clarence ar fi fost victima primului venit, pentru că el tot ce-avea era instinctul lui orb pentru sadism şi înşelătorie, şi n-ar fi putut fi personal, realmente periculos decât pentru cineva asupra căruia ar fi avut o ascendenţă morală sau intelectuală, aşa că, din toată populaţia de pe lumea asta, n-ar fi putut fi nimeni decât un alt Snopes, şi din toată populaţia de Snopeşi n-ar fi putut fi decât unul singur. Şi ăsta era frate-său mai mic, Doris – un vlăjgan de vreo şaptesprezece ani, care nu numai că semăna cu Clarence la statură şi la faţă, dar avea aceeaşi mentalitate de copil şi aceleaşi principii morale de căpcăun, singura deosebire fiind că Doris nu fusese încă ales în corpul legislativ al statului Mississippi. Mai demult, pe-aproape de 1930, Byron Snopes, care jefuise banca lui Sartoris, colonelul, şi fugise în Texas, trimisese ramburs patru copii jumătate Snopes, jumătate indieni-apaşi, şi Clarence, care-şi petrecea vara acasă, între două sesiuni legislative, i-a adoptat, făcând din ei, în joacă, un fel de sclavi, cu care făcea feste. Numai că, fiind acum senator, Clarence trebuia să fie mai circumspect în materie de demnitate publică, nu de dragul alegătorilor, ci pentru că până şi el trebuia să-şi dea seama că nu putea să se joace cu principiile de *amour propre* ale bătrânului Will Varner. Aşa că el doar inventa jocuri şi-l punea pe frate-său Doris să le execute, până ce ăi patru pui de indian l-au prins într-o zi pe Doris, pe un maidan, şi l-au legat de-un stâlp în pădure, şi focul ardea, când cineva l-a auzit urlând şi-a ajuns la timp ca

să-l scape.

Dar, pe vremea aia, Clarence s-apropia de treizeci de ani şi era senator în Mississippi; cariera lui începuse cu mult înainte, pe la vreo optsprezece-nouăsprezece ani, acolo, la prăvălia lui Varner, când devenise şeful (era înalt, puternic şi Ratliff zicea că-i plăcea sincer să se bată, cu condiţia ca egalitatea forţelor s-atârne categoric în favoarea lui) unei bande de veri şi de lingăi, care făceau bătăi şi se-mbătau, şi jucau la noroc, şi-i atacau pe negri, şi terorizau femeile şi fetele de la Moşia Franţuzului şi din împrejurimi, până ce (zicea Ratliff) bătrânul Varner s-a enervat şi exasperat destul ca să-l adune de pe drumuri ordonând judecătorului de pace de-acolo să-l numească pe Clarence poliţist. *Atunci* a fost, *şi-acolo,* când toată viaţa, existenţa, soarta lui Clarence pare că şi-a luat zborul ca o rachetă la simpla atingere cu focul.

Cu toate că n-a mers chiar atât de repede, cariera lui, nu la-nceput în orice caz. Sau poate că n-a fost chiar cariera lui, cât developarea, revelarea. La-nceput, parcă doar se uita în jur, orientându-se, încercând să-şi dea seama unde se află; şi numai după aceea privea cu un fel de incredulitate uluită, la perspectiva ce se deschidea înaintea lui. Doar amuzat întâi, pân' să-nceapă exultarea la perspectivele nelimitate, despre care nimeni nu-i spusese nimic. Pentru că la început s-a purtat chiar cumsecade. La-nceput, fiecare credea că, fiind odios atât cât fusese când n-avea pe ce se bizui decât pe banda lui de derbedei, acuma va fi cu-atât mai odios cu cât avea în spate maiestatea inatacabilă a legii organizate. Dar i-a păcălit. Pentru că a devenit campionul şi apărătorul bunelor moravuri cetăţeneşti şi al păcii pe căile publice de la Moşia Franţuzului. Normal, primii negri care s-au izbit de noua lui calitate oficială au avut de suferit. Dar acuma, chiar şi maltratarea negrilor căpătase un caracter impersonal. Anterior acestei metamorfozări, el şi cu banda lui îi băteau pe negri din principiu. Nu-i băteau pe negri luaţi ca persoane în sine, nici, zicea unchiul Gavin al lui Charles, din antagonism împotriva lor, ca reprezentanţi ai unei rase care nu era a lor şi care-arăta altfel, şi deci inamică *per se,* ci (şi

unchi-su Gavin zicea că Clarence şi banda lui nu ştiau lucrul ăsta, pentru că nu-ndrăzneau să-şi dea seama că-i aşa) pentru că le era frică de-acea rasă care nu era a lor. Le era frică nu pentru că era neagră, ci pentru că ei – albii – îi învăţaseră pe negri cum să pericliteze economia lor albă, risipitoare de substanţă, atunci când albul îl silise pe negru să se deprindă să facă mai mult cu mai puţin şi mai prost, dacă voia – el, negrul – să supravieţuiască în economia albilor – mai puţine şi mai proaste unelte cu care să facă agricultură şi meserii, mai puţin lux cu care să se mulţumească, mai puţină risipă cu care să-şi ţină zilele. Dar acuma se isprăvise cu asta. Acuma, când Clarence lovea un negru cu bastonul de cauciuc pe care-l purta, sau patul pistolului, cu care-acum era înarmat oficial, o făcea cu un fel de detaşare, ca şi cum n-ar fi fost vorba nici de pielea neagră a omului, nici măcar de carnea lui de om, ci pur şi simplu de condiţia din acel moment, vulnerabilă din punct de vedere legal, a acelui om, ca teren de încercare, sau ca placă de armonie, pe care să şi încerce încă o dată, poate chiar să se reasigure de la o zi la alta, să vadă exact cât de departe merge, efectiv, puterea lui oficială şi imunitatea lui legală, şi, realmente, cât mai rămăsese din puterea lui fizică de altădată, chiar după inevitabila scurgere a timpului.

Pentru că nu erau totdeauna negrii. De fapt, una dintre primele victime ale noii situaţii a lui Clarence a fost locotenentul lui, comandantul secund din vechea lor bandă: de data asta Clarence a fost, dacă se putea, chiar şi mai feroce, pentru că omul încercase să se prevaleze de vechea lor prietenie din trecut. Era ca şi cum Clarence ar fi îmbrăcat acum cu un fel de incoruptibilitate şi integritate, peste vechiul său instinct natural şi normal, şi peste aptitudinea lui pentru violenţă şi tortură fizică: trebuise să le împrumute – incoruptibilitatea şi integritatea – cu un preţ atât de mare, încât se simţea obligat să le apere cu viaţa. Oricum, se schimbase. Şi unchiul Gavin al lui Charles zicea că, întrucât, înainte de înălţarea sa la favoruri, toată lumea credea că Clarence nu-i în stare să se schimbe, acuma

aceeaşi lume credea neapărat că schimbarea era pe vecie, pe câte zile-o mai avea. Mai credeau una ca asta chiar şi după ce-au descoperit – nu era zvon; Clarence însuşi pălăvrăgise, se lăudase nepăsător cu asta – că făcea parte din Ku Klux Klan când acesta apăruse prin partea locului (n-a mers niciodată prea departe şi n-a durat mult; se credea că n-ar fi durat deloc, dacă n-ar fi fost Clarence), acceptat pentru că aveau nevoie de el sau îl puteau folosi, sau, cum zicea unchiul Gavin al lui Charles, pentru că, probabil, nu exista mijloc pe lumea asta cu care să-l fi putut ţine la uşă, pentru că era tot atât de mult pasiunea lui, cât şi el era a lor. Asta fusese înainte de-a ajunge poliţist la Moşia Franţuzului; virginala lui ecloziune din viaţa particulară, ai putea zice, acolada iniţială de recunoaştere publică, relativ inofensivă încă, pentru că până şi Ku Klux Klan-ul avea atâta minte cât să nu meargă prea departe cu încrederea în Clarence; el a rămas doar un simplu membru obedient în plus, un executant - ceea ce, peste câţiva ani, lumea avea să numească un pistolar, un mercenar – până când veni şi ziua-n care enervarea şi exasperarea lui moş Will Varner l-au ridicat la rangul de poliţist, după care, cam la vreun an, se vorbea c-acuma avea grad de ofiţer în Klavernul lor sau cum i-or fi zis ei; şi după alţi doi ani ajunsese Dragonul sau Vulturul local: el, care, fiind desemnat de către bătrânul Varner custode al liniştii publice, îşi arogase acum şi titlul de arbitru al moralei.

Probabil c-atunci a fost când a întrezărit, în fine, amploarea şi splendoarea destinului său ascendent; cu uimire, incredul la expansiunea vădit nelimitată şi, cine ştie, poate chiar şi cu umilinţă că el fusese cel ales, cel socotit demn – acest domeniu nelimitat pentru aptitudinile şi talentele sale: nu doar să bată, să ciocănească-n oameni până la insensibilizare şi supunere, ci să-i folosească: nu doar ca să le sporească numărul inepuizabil ca muniţiile, sau să-i consume ca pe porci sau pe oi, ci să-i fie de folos să-i întrebuinţeze ca pe boi şi pe catâri, c-un ochi în permanenţă la brazda de mâine sau de anul viitor; utilizându-le nu doar

competenţa lor de-a face-un X oricând şi oriunde le-ar porunci Will Varner, ci şi facultăţile lor de mânie şi cupiditate, şi spaimă, ca şi cum Clarence ar fi făcut politică de-o viaţă-ntreagă şi n-ar fi fost numai de câţiva ani poliţist rural. Şi, cum zicea şi unchiul lui Charles, făcând toate astea din pur instinct infailibil, fără dascăl, fără exemple. Pentru că asta se-ntâmpla încă-nainte ca Huey Long să se fi ridicat destul de sus, ca să-i arate chiar şi lui Mississippi-Bilbo al lor, ce poate face realmente un om cu ceva parale şi curaj, şi lipsit de inhibiţii.

Aşa c-atunci când Clarence şi-a anunţat candidatura la un loc în organul legislativ al statului Mississippi, ei – ţinutul – şi-au dat seama că n-aveau nevoie de altă platformă decât de numele lui moş Billy Varner. De fapt, erau convinşi din capul locului că nici măcar nu era ideea lui, candidatura, că era a lui moş Billy şi că enervarea lui moş Billy ajunsese pur şi simplu la un punct la care Clarence trebuia să dispară cu desăvârşire din ochii lumii. Dar se-nşelau. Clarence avea platformă. Era momentul în care câţiva dintre ei, puţini, ca unchiul lui Charles, de pildă, şi Ratliff, şi-alţi câţiva dintre cei tineri ca Charles (el n-avea atunci decât opt ani sau zece), care-i ascultau (sau în orice caz trebuiau să-i asculte, ca Charles), descoperiseră c-ar fi mai bine să se teamă de el, să tremure şi să se ferească. Platforma era a lui, proprie. O platformă pe care numai temeritatea lui putea risca să se urce, pentru că apărea acolo în poziţie de apostat faţă de propria clientelă electorală; marja decisivă îngustă a majorităţii sale nu numai că-şi avea izvorul dincolo de hotarele autocraţiei lui Will Varner, venea de la oameni care-n orice alte condiţii ar fi votat, înainte de toate, pentru aproape oricare alt membru al rasei umane: se pronunţase public împotriva Ku Klux Klan-ului. Fusese Vulturul, Dragonul local sau ce titlu va fi avut, până-n ziua-n care şi-a anunţat candidatura – sau, cel puţin, aşa credea ţinutul. Dar acuma îi devenise duşmanul de moarte, străbătând ţara (lăsa impresia) împins numai întâmplător de dorinţa de-a câştiga un scaun, o demnitate, în realitate, el consacrându-se

distrugerii unui balaur, şi câştiga cursa cu o marjă slăbuţă, provenind în majoritate chiar din Jefferson – învăţători, tineri liber-profesionişti, femei – naivi cultivaţi şi liberali, care credeau că decenţa şi dreptatea, şi libertatea individuală vor învinge, pentru că ei erau decenţi şi corecţi, oameni care, până-n ziua-n care Clarence le-a oferit-o, n-avuseseră nicio coeziune politică, nici măcar nu-şi dăduseră totdeauna osteneala să voteze, şi-n cele din urmă tocmai obiectul fricii şi urii lor părea să le fi oferit un campion. Aşa că s-a dus la Jackson, nu ca un candidat victorios într-un post politic, ci ca un paladin devotat unei cauze, intrând (zicea unchiul lui Charles) pe culoarele Camerei încununate cu o aureolă, făcută jumătate din puritatea Cavalerului fără Pată, nici Prihană, şi jumătate din consternarea celor de teapa lui, cărora le-ntorsese spatele şi-i repudiase. Pentru că indiscutabil că distrusese Ku Klux Klan-ul în Yoknapatawpha; cum se şi exprimase unul din veteranii Klanului: „Să fie-a dracului de treabă, dacă nu-i putem bate pe-o mână de-nvăţători şi de ziarişti, şi de diriginţi de şcoli duminicale, cum Doamne, iartă-mă! să mai sperăm să batem o rasă-ntreagă de negri şi de catolici, şi de jidani?”

Vasăzică, intrase, Clarence. S-ajunsese, cum ar fi zis generaţia lui Charles. Acum era asigurat pe doi ani de zile, când avea să fie o nouă alegere; putea liniştit să se uite-n jur, şi vadă-ncotro s-o apuce, ca alpinistul pe-o creastă. Aşa zicea unchiul lui Charles: alpinist. Numai că alpinistul se caţără nu neapărat ca s-ajungă la culme. El ar încerca să se caţăre, chiar dac-ar fi convins că n-o s-ajungă niciodată-n vârf. El urcă doar pentru plăcerea de-a avea linişte şi solitudine, şi satisfacţia permanentă de-a şti că-ntre el şi pietre stau numai vigoarea lui solitară şi voinţa, şi curajul, în timp ce Clarence nici nu-şi dădea măcar seama că era vorba de-un munte, pentru că n-avea de pe ce să cadă, doar să-l fi aruncat cineva jos; şi oricine se simţea destul de tare, sau destul de iute, ca să-l dea jos pe Clarence de-undeva, n-avea decât să-ncerce – era bine venit.

Aşa că la-nceput mulţi gândeau c-acuma Clarence sta

liniştit şi observa, şi asculta, să-nveţe regulile-n meseria asta nouă. Ei nu ştiau că tot ce-nvăţa el era cum să recunoască ocaziile când s-or ivi; că tot asta mai făcea chiar şi după ce-ncepuse-n cele din urmă să vorbească, să se adreseze Camerei, el, acelaşi Cavaler fără Pată, nici Prihană, care-n ochii inocenţilor plini de iluzii, cu-a căror marjă plăpândă de voturi s-alesese, nimicise bigotismul şi intoleranţa-n toată Yoknapatawpha, şi-au gândit aşa încă multă vreme după ce rostul ţinutului îşi dăduse seama că, de fapt, Clarence continua să predice aceeaşi ură contra negrilor şi-a catolicilor, şi-a jidanilor, adică tocmai dogma organizaţiei a cărei distrugere îl adusese unde era; când apărură Cămăşile Argintii, Clarence fu printre cei dintâi din Mississippi să li s-alăture, alăturându-li-se, zicea unchi-su, nu pentru principiile pe care le promovau Cămăşile Argintii, ci probabil numai pentru că ajunsese la convingerea că vor dăinui mai mult decât Klanul autonom şi rural pe care-l distrusese. Pentru că, între timp, orientarea lui devenise evidentă: se alătura la tot, la orice, la orice organizaţie alcătuită din făpturi omeneşti, pe care să le poată constrânge sau domina, sau sili prin sentimente religioase sau patriotice, sau prin simplă cupiditate, sau sete de avantaje politice; se născuse-n sânul bisericii baptiste de la Moşia Franţuzului; era acum afiliat la cea din Jackson, unde (fusese reales de două ori de-atunci) preda lecţii la o şcoală duminicală; în aceeaşi vară s-a aflat în ţinut c-avea de gând să demisioneze din scaunul lui din organul legislativ şi să intre o bucată de vreme-n armată sau în marină, ca să fie eligibil în Legiunea Americană.

Acuma Clarence era intrat. S-ajunsese – Charles era gata să zică „divizase ţara”, numai că „divizat” implica un oarecare echilibru, sau cel puţin o suspensie, chiar dacă braţul mai uşor al pârghiei rămânea irevocabil în aer. Dar, când era vorba de Clarence şi de Yoknapatawpha, capătul mai uşor al pârghiei nu era deloc în suspensie, era mai curând într-un fel de exil aerian, emiţând doar nişte clamări mute în vid; Clarence înghiţise ţinutu-ntreg cum înghit balenele sau bufniţele, şi dădea afară pe culmea aeriană şi

inofensivă rămăşiţele de oase şi de păr de care n-avea nevoie – o mână de condamnaţi visători culţi şi liberali, şi guleraţi, şi prost-plătiţi care-l aleseseră-n senatul statului Mississippi pentru c-au crezut că nimicise Ku Klux Klan-ul, plus mănunchiul şi mai mic de alţi visători, ca unchiul Gavin al lui Charles şi Ratliff, care de data asta votaseră cu Clarence ca fiind cel mai mic dintre două rele pentru că se ridicase-mpotriva Klanului, şi-n felul ăsta ei erau mai rău condamnaţi, pentru că-nvăţătorii şi profesorii de muzică, şi alţi nevinovaţi guleraţi, care-nvăţau pe dinafară discursurile preşedintelui Roosevelt, puteau să creadă, de fiecare dată, din nou, că onoarea, şi justiţia, şi decenţa vor învinge, numai pentru că ei erau onorabili şi drepţi, şi decenţi, pe câtă vreme unchi-su şi cu Ratliff n-au crezut niciodată-aşa ceva şi nici n-o să creadă vreodată.

Clarence nu i-a distrus. Nu erau destui. De fapt, erau atât de puţini, încât putea continua să le trimită, an de an, de Crăciun, felicitări pe cărţi poştale ilustrate, produse-n serie, pe care, cică, le primea mereu de la aceeaşi firmă ce se bucura de sprijinul lui în obţinerea contractului anual pentru furnizarea plăcilor cu numerele de circulaţie ale automobilelor. Cât priveşte restul votanţilor din ţinut, ei nu făceau decât s-aştepte să le indice Clarence unde să-şi pună X-ul lor, să-l aleagă unde voia să fie ales, până-n postul suprem, în care ei, ţinutul (inclusiv o bună bucată de vreme ramura de visători a unchiului lui Charles) credeau că vrea s-ajungă: guvernator al statului Mississippi. Acum, Huey Long acoperea orizontul ambiţiilor oricărui politician din Mississippi; nu fi se părea decât firesc, celor din ţinut, ca pretendentul lor să şi-l ia de model; chiar şi când Clarence şi-a însuşit lozinca lui Long Stoarce-bani-din-bogătani, de parcă el, Clarence, ar fi inventat-o, chiar şi Gavin, unchiul lui Charles, şi Ratliff mai credeau că aspiraţiile lui Clarence nu trec de rezidenţa guvernatorului. Pentru că, deşi-n anii aceia -1930-35 – Mississippi n-avea bogătani propriu-zişi să-i fi stors – n-avea industrie, n-avea petrol, n-avea gaze aproape deloc –, ideea de-a lua de la oricine avea şi care n-avea mai

mult drept ca tine să aibă, nefiind nici mai deştept, nici mai muncitor, ci doar mai norocos, mergea drept la inima şi la competenţa electorală a dijmaşilor şi-a fermierilor nu numai din Yoknapatawpha, ci şi din tot restul Mississippi-ului; Clarence s-ar fi putut alege guvernator în Mississippi pe simpla platformă a storsului bogătanilor din Louisiana sau din Arkansas, sau, dacă-i vorba, şi din Maine sau din Oregon.

Aşa că şocul lor (al celulei ăleia mici şi amărâte de purişti nealteraţi: unchi-su şi Ratliff) la zvonul că Clarence reflectase un moment să preia Legiunea Americană în Mississippi n-a fost nimic pe lângă cel de trei ani mai târziu, când au aflat (Charles nu era de faţă: plecase din Yoknapatawpha să-nceapă să se antreneze pentru cele zece luni pe care-avea să le petreacă într-un lagăr de prizonieri de război din Germania) că, de fapt, cea mai puternică facţiune politică din Mississippi, facţiunea care avea certitudinea că-şi alege omul ei în postul de guvernator, îi propusese lui Clarence să candideze pentru locul de viceguvernator şi că Clarence refuzase. N-a spus de ce, dar nici n-avea nevoie pentru c-acuma tot ţinutul – nu numai unchiul lui Charles şi mica lui celulă, ci toată lumea – îşi dădea seama care era, care fusese din capul locului, ţinta, ambiţia lui Clarence – Washington, Congresul. Ceea ce era oroare numai pentru cei din catacombe, din dosul cuştilor cu fiare; pentru ceilalţi toţi era triumf şi exaltare: ei, care se-agăţaseră de pulpana lui Clarenee în cursa către troaca (relativ modestă) porcilor din liga C, de la Jackson, şi care-acuma vedeau deschizându-li-se liberă calea către cea imensă, nelimitată de la Washington.

Şi nu numai şoc şi oroare, ci şi spaimă, panică pe deasupra, în faţa omului care se slujise de Ku Klux Klan cât a avut nevoie şi, când n-a mai avut, s-a folosit de naivitatea lor ca să-l distrugă, care se slujea de biserica baptistă câtă vreme credea c-o să-i fie de folos; care se folosise de W.P.A. şi de N.R.A., şi de A.A.A., şi de C.C.C., şi de toate organismele create cu visul, sau speranţa, ca poporul să nu sufere, sau, dacă trebuia, cel puţin să sufere toţi la fel, în

timpuri de criză şi de panica; el fiind fie pentru, fie contra lor, după cum adia vântul politic, întrucât pe-aproape de 1940 se-ntoarse împotriva partidului care le moşise, făcând să răsune în sălile unde, cel puţin din când în când, vibrase ecoul unor voci de bărbaţi de stat şi de oameni de omenie, propriul glas plin de intoleranţă rasială şi religioasă, şi economică (pe vremuri, una din cele mai puternice trambuline ale crezului său politic fusese stoarcerea bogătanilor; acuma cea mai zgomotoasă era ameninţarea sindicatelor muncitoreşti), şi-ntre el şi Congres, niciun alt obstacol decât mâna de naivi, încă în stare să mai creadă că răul poate fi distrus tocmai pentru că-i rău, şi de care Clarence se temea atât de puţin, încât continua să le trimită de Crăciun felicitări de proastă calitate.

— Şi-ăştia n-o să fie destui, zise unchiul lui Charles, cum n-au fost niciodată destui în ţara asta, chiar dac-ar putea să se-nmulţească de zece mii de ori. Pentru că mereu i-ar păcăli.

— Poate, zise Ratliff. (Ăsta era unchi-su Gavin, care-i povestea lui Charles ce se-ntâmplase-n lipsa lui, până să se-ntoarcă acasă-n septembrie, când se isprăviseră toate şi Clarence, cum-necum, fusese curăţat, obligat să se retragă din cursă la chermesa anuală din iulie a lui moş Will Varner; convorbirea asta a lui unchi-su cu Ratliff fusese-n aprilie.) Ce-ţi trebuie-acuma e să-ţi vină băieţii-acasă măcar o zi sau două, ’nainte de şapteşpe august. E-o ruşine că oamenii care-au pornit războiu’ ăsta şi i-au încorporat, şi i-au dus de-aici pe toţi votanţii tineri n-au avut un pic de judecată şi să fi aşteptat întâi să nu-l lase pe Clarence Snopes să intre-n Congres, nu-i aşa?

— *Ce-ţi* trebuie? zise unchiul lui Charles. Ce vrei să zici cu *ce-ţi* ăsta?

— Păi parcă dumneata erai ăla care-ai spus că, pe chestia lui Clarence, bătrâni ca dumneata şi ca mine nu mai pot face altceva nimic decât să stea cu braţele-ncrucişate şi să se văicărească.

— Şi nici nu putem mai mult, zise unchi-su. Oh, desigur,

sunt destui de-alde noi. De vârsta şi din generaţia dumitale şi-a mea, care-au făcut treabă bună şi-au adus lucrurile unde sunt. Dar acuma-i prea târziu pentru noi. Acuma nu mai putem; poate că ne e şi frică să mai scoatem nasu-afară. Sau, dacă nu ne e frică, măcar ruşine. Nu, nu frică: suntem prea bătrâni. Hai să zicem obosiţi, prea obosiţi ca să ne mai fie frică c-o să pierdem. Nu-i destul numai să urăşti răul. Dumneata – cineva, în fine – trebuie să facă ceva. Da' asta-i, c-acuma o să trebuiască să fie altul şi, chiar dacă isprăvim cu japonejii-nainte de-nceputu' lui august, tot n-or să fie destui de-alde „alţii" p-aci. Pentru că noi, tot nimic n-o să putem face.

— Poate, zise Ratliff. Şi unchi-su avea dreptate. Da'-n fond poate c-avea dreptate şi Ratliff. Unul dintre primii din district care să-şi anunţe candidatura contra lui Clarence era unul de-„ăilalţi", de-ai lui unchi-su – de la capătul opus al districtului, nu mai vârstnic decât Charles: numai că – vorba lui Charles – mai brav. Şi-a anunţat candidatura pentru Congres înaintea lui Clarence. Alegerile n-aveau să fie decât la anul, în 1946, aşa că timp era destul. Da, dar Clarence totdeauna făcea aşa: aştepta pe celălalt sau ceilalţi candidaţi să se-nscrie şi să-şi ia angajamente, sau, în orice caz, s-arate care le va fi platforma. Şi cei din Yoknapatawpha învăţaseră de la Clarence de ce: că, dacă aştepta să fie ultimul, nu mai avea nevoie să-şi inventeze o platformă, pentru că între timp i-o furnizase adversarul lui principal, adică acela care era mai periculos. Cum se-ntâmplă şi-acum. Clarence se folosea de ea, se slujea de vitejia ăluia ca să-l înfrângă cu ea.

Îl chema Devries: Yoknapatawpha n-auzise de el până-n 1941. Dar de-atunci încoace, da. În 1940 fusese primul în clasa lui de la Universitate, a Corpului Pregătitor de Ofiţeri de Rezervă, obţinuse grad de ofiţer activ în armata de uscat şi anul nou 1942 l-a prins peste ocean; în 1943, când a fost trimis înapoi în Statele Unite ca să creeze atmosferă pentru împrumuturile de război, era maior cu destule barete (asta Charles o povestea) ca să-şi facă din ele o cravată-plastron şi pe care şi le câştigase comandând în lupte unităţi de

infanterie negre, fiind afectat la unităţi de negri de nu-ştiu-care grangur galonat de stat-major, mare teoretician specialist în probleme de personal, fără-ndoială pornind de la premisa că, fiind sudist, indiscutabil că-i va „înţelege” pe negri; şi (presupunea Charles) tot atât de indiscutabil i-a comandat bine pentru acelaşi motiv: că, fiind sudist, ştia foarte bine că niciun alb nu-i înţelegea pe negri şi nici n-o să-i înţeleagă vreodată, câtă vreme albul o să-l silească pe negru să fie-ntâi negru şi de-abia după aia om, pentru că asta, impenetrabilul zid despărţitor, era unica apărare şi pavăză pentru supravieţuire a negrului. Poate că n-o fi fost în stare să vândă obligaţii. Foarte probabil, în orice caz, că nici multă osteneală nu şi-a dat. Pentru că povestea spune că nici n-apucaseră ai lui să afle că se-ntorsese, că el şi pornise-napoi pe front, şi de data asta, când s-a-ntors, în 1944, era colonel plin cu-aproape toate decoraţiile posibile şi c-un picior de lemn; şi când era în drum spre Washington să-şi primească şi ultima decoraţie, cea mai mare posibilă, s-a aflat cum fusese povestea şi cu-al doilea tur pe front, cum, gata să fie expediat spre ţară, generalul i-a prins în piept penultima decoraţie. Dar el a băgat-o-n lada de campanie şi şi-a pus din nou uniforma, şi s-a ţinut de capul ălora, până l-au lăsat a treia oară să se ducă pe front, şi, într-o noapte, a trecut ajutorului lui comanda regimentului, şi, cu un sergent negru şi un agent de legătură, s-au târât până la ce mai rămăsese dintr-un batalion prins într-un foc de baraj şi i-a trimis îndărăt cu agentul de legătură drept călăuză, şi el şi cu sergentul au rezistat singuri la atac, numai ei, până i-au ştiut pe ceilalţi în siguranţă, pe urmă el, Devries, l-a luat pe sergent în spinare pân-a-ncasat şi el una, şi de data asta o namilă de negru din Arkansas, un uriaş, muncitor la bumbac, s-a strecurat până la ei şi i-a apucat pe-amândoi şi i-a dus. Şi când el, Devries, s-a trezit de sub anestezie cu piciorul care-i mai rămăsese, s-a ţinut de capul oamenilor pân-au trimis de l-au adus pe muncitorul de la bumbac şi el, Devries, a pus-o pe infirmieră să-i caute-n lada de campanie, să scoată decoraţia şi i-a zis ăluia de la bumbac: „Ia ridică-mă-n sus,

mă nătărăule!” şi i-a prins decoraţia-n piept.

Ăsta era adversarul lui Clarence Snopes. Vreau să zic: chiar dacă armata n-avea pe nimeni altul despre care experţii să susţină că-i înţelege pe negri, Devries (acuma vorbeşte Charles) putea să-şi fi pledat cauza oricât, tot n-avea cum să se ducă pe front numai c-un singur picior. Aşa că pe cine mai putea el încerca să-i convingă să-l trimită undeva erau civilii, şi pare-se că unicul loc de trimis care i-a putut da prin cap a fost Congresul. Aşa că (asta tot Charles o spune) poate că trebuia unu’ care să n-aibă mai multă minte decât să se ducă de două ori voluntar, în acelaşi război, ca să aibă cutezanţa să dispute drepturile de-atâta vreme câştigate de-un Clarence Snopes. Pentru că şi dacă s-ar fi aranjat lucrurile ceva mai bine, mai practic: fie ca 1944 să se fi-ntâmplat în 1943 sau alegerile să fi fost amânate c-un an, sau să se fi isprăvit cu japonezii-n 1945 şi trimişii la vatră din circumscripţia electorală să se fi-ntors acasă la timp, tot n-ar fi fost destui, şi-n ultima analiză, tot ce-ar fi putut obţine Devries ar fi fost voturile moştenitorilor aceloraşi vânturători necoordonaţi de himere politice, destul de naivi ca să mai creadă că demagogia şi bigotismul, şi intoleranţa nu trebuie şi nu pot, şi nu vor fi suportate pentru că sunt demagogie şi bigotism, şi intoleranţă, de care chiar şi Clarence se slujise acum douăzeci şi ceva de ani, pentru ca mai târziu să le repudieze; unchiul lui Charles îi zise lui Ratliff:

— Se-nşală şi o să se-nşele-ntruna. Ei cred că luptă contra lui Clarence Snopes. Nu. N-au de-a face cu un individ, nici măcar cu o situaţie: ei se dau cu capul de una din fundaţiile de stâncă ale însuşi caracterului nostru naţional. Şi-anume, premisa că poliţia şi slujbele politice nu sunt şi n-au fost niciodată metode şi mijloace prin care să ne putem guverna în pace şi demnitate, şi onoare, şi siguranţă, ci sunt refugiul nostru naţional pentru incapabilii noştri, care-au eşuat în orice alte ocupaţii şi-au găsit aici un mijloc de trai pentru ei şi familiile lor; şi pe care, în consecinţă, noi trebuie să-i hrănim şi să-i îmbrăcăm, şi să-i adăpostim din buzunarele şi cu mijloacele noastre personale. Calea cea mai sigură ca să

fii ales într-o slujbă în America e să fi făcut şapte-opt copii şi pe urmă să-ţi pierzi o mână sau un picior într-un accident de gater: şi astea două – optimismul nesăbuit de-a zămisli şapte-opt copii, fără nimic altceva să le dai de mâncare decât un gater, şi incredibila inepţie de-a vârî o mână sau un picior într-un circular în funcţiune – ar trebui să fie de ajuns pentru a ţi interzice definitiv accesul la încrederea publică sub orice formă. Nu-l poate bate. Va fi ales în Congres pentru simplul motiv că, dacă n-ar fi ales, nu-i mai rămâne nimic de făcut pentru care cineva pe lumea asta să aibă de ce-i da ceva parale, sâmbătă seara; şi moş Will Varner, şi restul clanului de Snopeşi interconectaţi, şi neamurile lor n-au niciun fel de intenţie de a i da lui Clarence casă şi masă cât o mai trăi. Ai să vezi.

Părea c-o să aibă dreptate. Eram în mai, aproape că venise vremea să-nceapă campania electorală. Una frumoasă, după patru ani de zile, acum că se prăbuşiseră şi nemţii. Şi totuşi, Clarence nu-şi pusese încă efectiv candidatura. Toată lumea ştia de ce, fireşte. Ce nu-şi puteau ei încă imagina era cum îşi făcuse Clarence socoteala să exploateze cariera militară a lui Devries pentru platforma lui, a lui Clarence; mai exact, cum avea de gând Clarence să se folosească de gloria militară a lui Devries ca să-l bată cu ea în alegerea pentru Congres. Şi, când planul începu, în cele din urmă, să se desluşească, Yoknapatawpha – sau parte din ea în orice caz – descoperi încă ceva despre acel Clarence, alături de care ei vieţuiseră-n totală inocenţă, douăzeci şi mai bine de ani. Şi-anume, cât de periculos era, în realitate, acest Clarence cu aptitudinea lui de-a unifica josnicia omenească normală – ai fi fost tentat de-altminteri să-i zici şi inofensivă – şi de a o trimite la urne. Pentru că, de data asta el îi constrângea pe cei al căror campion avea s-ajungă să vină ei la el şi, realmente, să-l roage să le fie campion; nu numai să-l roage să le fie reprezentam în parlament, ci ei înşişi să inventeze sau în orice caz să formuleze motivul pentru care aveau nevoie de el.

Unchiul Gavin al lui Charles i-a povestit cum într-o zi, pe

neaşteptate, atunci, în mai, sau pe la începutul lui iunie, toată lumea din ţinut a aflat că Clarence nu numai că n-o să mai candideze pentru Congres, da' c-o să se retragă cu totul din viaţa politică; asta nu în chip de anunţ formal şi public, ci şuşotit din om în om, în toată turma electorală a lui moş Will Varner, care, de douăzeci de ani de zile, îl urma pe Clarence la urnă; zicea unchi-su Gavin: cu duhul blândeţii, chiar c-un pic de tristeţe, c-un fel de uimire duioasă, că nu ţi se părea un lucru limpede ca lumina zilei:

— Ei, sunt om bătrân, zicea Clarence (trecuse de patruzeci de ani). E timpul să mă dau deoparte. Mai ales c-avem un tânăr viteaz ca acest căpitan Devries…

— Colonel Devries, îi ziceau.

— Colonel Devries – care să vă reprezinte, să ducă mai departe opera pe care am încercat s-o realizez pentru prosperitatea oamenilor noştri şi-a ţării…

— Vreţi să spuneţi că-i acordaţi girul? C-o să-l sprijiniţi?

— Neapărat, zicea Clarence. Noi, bătrânii, am făcut cât am putut mai bine pentru voi, dar acum a venit vremea să ne dăm în lături. Ce ne trebuie acuma-n Congres sunt oameni tineri, mai ales de-acei care s-au distins în război. Fireşte, generalul Devries…

— Colonelul Devries, îi ziceau.

— Colonelul Devries… e ceva mai tânăr poate decât mi-ar fi plăcut mie. Dar timpul o să-ndrepte şi asta. Evident, el are unele idei cu care eu n-am să mă-mpac niciodată şi-o mulţime de alţi bătrâni demodaţi, ca mine, din Mississippi şi din Sud, n-o să se-mpace nici ei niciodată. Dar poate că noi suntem toţi prea bătrâni acuma, depăşiţi, şi lucrurile-n care-am crezut şi pentru care-am luptat, şi-am suferit când a fost nevoie nu mai sunt valabile, nu le mai vrea poporul şi poate că ideile lui noi sunt acuma cele potrivite pentru Yoknapatawpha şi pentru Mississippi, şi pentru Sud…

Şi-atunci fireşte că-l întrebau:

— Ce idei noi?

Şi asta era tot. Le zicea: omul ăsta, colonelul Devries (nu se mai încurca deloc acuma când era vorba de grad) care s-a

ataşat atât de mult de negrii pe care i-a comandat în lupte, încât s-a prezentat voluntar de două ori, poate chiar trăgând nişte sfori (pentru că oricine trebuie să admită că-şi făcuse mai mult decât datoria de-a lupta pentru ţară şi democraţie, şi era îndreptăţit – ba mai mult: îşi câştigase dreptul – de-a fi scutit) ca să se-ntoarcă-n linia-ntâi să fie-mpreună cu negrii; el care şi-a riscat viaţa ca să salveze-un negru, ca pe urmă-un alt negru să i-o salveze pe-a lui. Un viteaz (nu i-a recunoscut guvernul şi ţara, şi nu i-a confirmat asta prin decoraţiile pe care i le-a dat, până la cea mai înaltă?) şi-un om de onoare (decoraţia asta-nseamnă şi-onoare: nu-i cuprins cuvântul chiar în numele ei?), pe ce drum ar apuca, ar putea s-apuce, ar cuteza s-apuce odată ce s-ar vedea membru al Congresului, votând legi care să dea jos pentru totdeauna barierele normale şi fireşti (fireşti? Dumnezeu însuşi le-a predestinat şi le-a decretat) dintre omul alb şi omul negru. Şi aşa mai departe. Şi asta era tot; cum zicea unchi-su, Clarence era gata ales, ţara şi districtul nici măcar nu mai aveau nevoie să cheltuiască parale pe buletine de vot şi pe numărat; Medalia aia de Onoare, pe care guvernul i-o acordase lui Devries pentru că-şi riscase viaţa apărând principiile pe care se-ntemeia, şi-n virtutea cărora trăia, acel guvern spulberase pentru totdeauna şansele lui de-a sluji Congresul care-l cinstise.

— Pricepi? I-a zis lui Ratliff unchiul lui Charles. Nu-l poţi bate.

— Vrei să zici că nici chiar dumneata nu vezi ceva de făcut în chestia asta?

— Ba da, a zis unchi-său. Să mergem cu el.

— Să mergem cu el?

— Cea mai eficace dintre toate maximele politice, cea mai veche – o, da, nici vorbă, prima, absolut prima, încă din timpurile-ntunecate-n care doi oameni ai cavernelor s-au aliat contra unui al treilea.

— Să mergem cu unu’ ca ăsta? făcu Ratliff.

— *All right.* Spune-mi dumneata ce să fac şi fac. Merg cu dumneata.

Unchi-su i-a povestit cum Ratliff a rămas o vreme clipind.

— Trebuie să existe şi ceva mai simplu decât asta. E-o problemă pură şi simplă; trebuie să existe la ea un răspuns pur şi simplu. Clarence pur şi simplu vrea să s-aleagă-n Congres, fără să-i pese cum; trebuie să existe pur şi simplu un mijloc ca oamenii care pur şi simplu nu-l vor în Congres să-i zică „Nu”, fără să le pese nici lor cum.

Şi unchi-su i-a zis:

— *All right.* Găseşte-l. Merg cu dumneata. Dar evident că nu era chiar atât de pur şi de simplu nici pentru Ratliff; numai pentru Clarence era. Unchi-su zicea că, după asta, Clarence nici măcar n-a mai avut nevoie de campanie electorală, de propagandă; că tot ce-o să mai trebuiască să facă o să fie să se urce la tribună la chermesa de la moara lui Varner, atât cât să s-asigure că tinerii care-au împlinit douăşunu de ani, după ce Will Varner le spusese ultima oară pe cine să voteze, să fie-n stare să recunoască, aşadar, cuvântul Snopes pe buletinul de vot. De fapt, acuma Devries ar fi putut să renunţe, şi unchi-su spunea că erau unii care socoteau că trebuie. Numai că, cum s-o facă el, cu decoraţia aia – cu cinci sau şase câte-avea pentru curaj şi vitejie, puse-n cufăr sus, în pod, sau unde le-o fi ţinând. Devries a venit şi la Jefferson, în chiar bârlogul lui Clarence, şi şi-a ţinut discursul, parcă n-ar fi fost vorba de nimic. Da’ vezi că asta-i. Nu se-ntorseseră încă destui soldaţi înapoi, care să fi ştiut ce-nseamnă decoraţia aia. Şi chiar dacă alegerea propriu-zisă n-avea să fie decât la anu', nimeni nu putea şti de pe-acuma dac-o să se cureţe şi japonezii anu’ ăsta sau nu. Pentru ăilalţi, pentru părinţii şi verii inapţi şi reformaţi, cărora le trimiseseră de pe front procurile de votare, Devries era un vândut negrilor care, e-adevărat, fusese decorat pentru asta de-un guvern de yankei. De fapt, cum circula acuma legenda, Devries căpătase decoraţia votată de Congres pentru că, din doi băieţi de salvat, un alb şi-un negru, îl alesese pe negru şi-l lăsase pe alb să moară. Dar unchiul lui Charles zicea că asta nu pornise de la Clarence: măcar atâta lucru trebuiau să-i recunoască. Nu că Clarence

ar fi şovăit s-o lanseze: aşa cum stăteau lucrurile, pur şi simplu nu mai avea nevoie să strice muniţie suplimentară, fiind de destulă vreme nu atât politician, cât simplu Snopes, ca să-şi dea seama că numai un nebun ar da doi dolari pe-un vot când îl poate cumpăra cu cinzeci de cenţi.

Era chiar puţin trist: un om înfrânt dinainte de însăşi decoraţia din pricina căreia nu se putea retrage. Era mai mult decât doar trist. Pentru că unchi-su Gavin i-a povestit cum, în scurtă vreme, chiar şi cei care n-avuseseră-n viaţa lor picior de lemn şi, dac-a vrea Dumnezeu, nici n-o să aibă, începeau să-şi dea seama ce trebuie să-nsemne să ai, să trebuiască să trăieşti cu el, ca să nu mai vorbim de sculat şi de umblat. Devries nu şedea-n maşină în piaţă, sau măcar să oprească-n drum, să vină electoratul, voturile, să-i strângă mâna şi s-asculte la ce le spune, metodă electorală folosită de Clarence cu succes din vremi imemorabile. El făcea altfel, umbla plimbându-şi excrescenţa mecanică, lipsită de viaţă, sau proptindu-şi-o-n tribună un ceas, cât vorbea, străduindu-se să justifice solicitarea unor voturi, pe care ştia dinainte că le pierduse, încercând în acelaşi timp să nu lase să i se vadă pe faţă că-l rodea şi că-l durea ciotul. Până-n cele din urmă, cum zice unchiul lui Charles, cei care-aveau totuşi de gând să-l voteze se temeau, le era greu să se uite la el, ca să nu lase nici ei să fi se vadă pe faţă povestea cu mutilarea; până ce-ncepură chiar ei să dorească să se termine-odată cu toată chestia asta, să se consume prăpădul, întrebându-se (zicea unchi-su) cum ar putea ei înşişi să isprăvească-odată şi să-i dea drumul să se ducă-acasă, să-şi arunce piciorul de lemn, să-l facă surcele, să-l distrugă şi să rămână-n plata Domnului un simplu estropiat.

Se apropia şi ziua chermesei anuale electorale a lui moş Billy Varner, la care, prin tradiţie, toţi aspiranţii la slujbe la ţinuit, la stat sau federale îşi anunţau candidatura, aşa că şi Clarence trebuia să-şi anunţe oficial candidatura sa, unchi-su Gavin povestind cum ei se agăţau măcar de firul ăsta de pai: că odată ce Clarence îşi va anunţa candidatura, Devries va avea poate sentimentul c-acuma se poate retrage, fără să-şi

feştelească obrazul.

Numai că n-a avut de ce. Când s-a terminat masa şi vorbitorii s-au adunat pe estradă, Clarence nu era printre ei; curând după aceea s-a răspândit vestea că plecase şi a doua zi dimineaţa tot ţinutul aflase că el nu numai că se retrăsese din cursa pentru un loc în Congres, dar că anunţase că se retrage cu totul din viaţa politică. Şi că de data asta era serios, pentru că nu Clarence, ci bătrânul Will Varner personal a fost cel care-a trimis vorbă peste tot că se terminase cu Clarence. Asta era în iulie 1945; un an mai târziu, când veni, în fine, şi vremea alegerilor pentru Congres, japonezii capitulaseră şi ei, şi Charles cu mai mulţi de-alde el, care ştiau ce-nseamnă decoraţia lui Devries, sentorseseră-acasă în carne şi oase, cu voturile lor. Dar ei n-au făcut decât să-i sporească majoritatea lui Devries. De fapt, el nu mai avea nevoie de decoraţie, pentru că pe Clarence Snopes îl bătuse Ralliff. Apoi a venit septembrie, Charles din nou acasă şi a doua zi unchi-su l-a căutat şi-a dat în piaţă peste Ratliff, şi l-a adus sus în birou, şi-a zis:

— *All right.* Spune-ne-acuma exact ce s-a-ntâmplat atunci, acolo-n ziua aia.

— Unde-atunci, acolo-n care zi?

— Ştii foarte bine ce vreau să spun. La chermesă la moş Billy Varner, când Clarence Snopes şi-a retras candidatura pentru Congres.

— Oh, asta, făcu Ratliff. Păi, ca să zic aşa, a fost mâna lu' Dumnezeu, ajutată-un pic, e drept, de gemeni, ăi doi băieţi ai surorii colonelului Devries.

— Da, zise unchi-su. Şi asta: ce i-a venit lui Devries să-şi pună pe soră-sa cu toată familia să facă-atâta drum, de-acolo din Cumberland pân-aici, doar ca să-l audă că-şi depune-o candidatură, din care toată lumea ştia dinainte c-o să iasă bătut.

— Tocmai asta-i mâna aia a lu' Dumnezeu de care-am pomenit, zise Ratliff. Pen' că de bună seamă c-alminteri, colonelu' Devries n-ar fi avut cum să ştie de crângu' ăla mic, părăsit, de eucalipţi, de lângă moara de pe gârlă-a lu' moş

Billy Varner. Ar fi avut?

— *All right*, *all right*, făcu unchi-su. Crângu’. Gemenii. Lasă astea, spune-ne ce-a fost.

— Gemenii erau gemeni, şi crângu’ era un crâng de câini, zise Ratliff. Şi dumneata şi cu Chick ştiţi desigur ce-i aia gemeni şi era gata să zic că dumneata şi cu Chick ştiţi amândoi ce-i aia un crâng de câini. Da’ dacă stau niţel şi mă gândesc, zic că nu, pentru că nici eu n-auzisem de-un crâng de câini până n-am văzut pâlcu’ ăla de lăstari de eucalipt şi de frasin, şi de nuc, şi de stejar pitic pe malu’ apei, ceva mai sus de iazu’ morii Iu’ Varner, ceva foarte comod pentru clienţi, ca la hotelurile alea de la oraş, care ţin un rezervor de cerneală de stilou deschis pentru toată lumea care are nevoie, imediat acolo, alături de salonul de corespondenţă…

— Ia stai, a zis unchi-su. Crângu’ de câini. Nu zău! Să ştii că eu mai am şi ceva treabă-n dimineaţa asta, chiar dacă dumneata n-ai.

— Păi tocmai asta-ncerc şi eu să-ţi povestesc. Era aşa ca un fel de haltă pentru căţei. Ai fi zis un oficiu poştal pentru câinime. Orice câine din Districtu’ Doi îl foloseşte cel puţin o dată pe zi şi orice câine din circumscripţia electorală pentru Congres, ce să mai vorbim de Yoknapatawpha, cel puţin o dată-n viaţa lui, tot a ridicat picioru-acolo şi şi-a lăsat cartea de vizită. Ştii cum e: vin doi câini în trap săltat şi miros, şi Număru’ Unu zice: „Câine să fiu dacă ăsta nu-i bătrânu’ ăla de Bluetick-coadă-tăiată, de la Wyotts Crossing. Ce-o fi căutând p’ân partea locului? ” „Nu, nu-i zice Număru’ Doi. Ăsta-i corcitura aia a lu’ Res Grier, pe care-a dat-o lu’ Solon Quick p-o juma’ de zi de muncă, atunci, la acoperit biserica; ţi-aduci aminte?” Şi Număru’ Unu face: „Nu, corcitura-i după. Ăsta de-aici e bătrânu’ Bluestick de la Wyotts Crossing. Credeam c-o să-i fie frică să mai dea pe-aici după câte i-a făcut atunci ăla a’ lu’ Littlejohn, Airedale-u’ ăla corcit. Ştii, chestii d-astea.

— *All right*, zise unchi-su. Şi?

— Asta-i tot, zise Ratliff. N-a fost decât chermesa aia, ca să zicem aşa, selectă, a lu’ moş Billy Varner, de scos în lume

debutanţii politici, şi toţi alegătorii şi candidaţii de la patruj' de mile-n jur, care-aveau o camionetă sau se puteau urca gratis într-una, sau aveau măcar o pereche de catâri, dacă nu exista altceva la-ndemână – voturile suverane-n persoană – s-au grămădit ca oile la strungă-n plantaţia prin care senatorul Clarence Egglestone Snopes se putea plimba printre ei, pân' să vină vremea să se urce la tribună şi să le spună pe şleau unde să-şi pună X-ul. Ştii cum e: toate-n bună linişte şi pace, ca de obicei, şi cu respectu' legii, pân' ce-apare anonimu' ăla de clandestin – era cât p-aci să zic ticălos, da' nu pot pen' că evident că trebuie să fi fost colonelu' Devries în persoană c-altcineva n-avea cin' să ştie ai cui erau gemenii, făr' să mai pui la socoteală că făceau treaba asta atât de departe de Cumberland-ul lor, în orice caz, nu şi de gemeni şi de crângu' de câini dintr-o singură-nghiţitură, ai putea zice – pân' ce ăla care-o fi fost, anonimu' clandestin, le-a sujerat gemenilor cam ce s-ar putea-ntâmpla dacă doi tipi cam aşa ca ei i-ar goni pe câini din crâng şi-ar tăia o mână din lăstarii ăia, aşa, sub nivelu' de tir al câinilor, şi-ar face cu ele un fel de plimbare până tocma-n spatele domnului senator C. Egglestone Snopes, acolo unde-aranja el cu voturile, şi-ar pune uşurel crăcile ude, aşa ca să nu-i simtă, lângă cracii pantalonilor. Uşurel de tot, să nu simtă nimeni, pen' că, după câte s-a văzut, nici Clarence, nici nimeni altu' n-a băgat de seamă primii şase-şapte-opt câini, pân' ce poate Clarence să fi simţit că i se udă pantalonii, sau poate chiar aşa, cu o răcoare, şi s-a uitat peste umăr, c-un ochi, ca să vadă cum aşteaptă-n şir soarta lui politică, şi cu ăl'lalt rupând-o la fugă pân' la cel mai apropiat automobil sau camion la care se-nchideau ferestrele, şi cum creştea mereu şirul de clienţi în urma lui, răsfiraţi ca o coadă de zmeu, pân' ce nimeri-ntr-o maşină şi trânti uşa, şi ridică geamul, şi câinii ăia frustraţi făcând cerc după cerc în juru' automobilului, parc-ar fi fost nişte cai de lemn sau nişte bărci în chip de lebădă, învârtindu-se spânzurate ca la pomană la bâlci, numai c-aici câinii mergeau în trei picioare gata-ncărcaţi şi armaţi, şi cu ţinta ochită, ai putea zice. Şi-n

fine cineva a dat de proprietara maşinii şi a luat cheia, şi l-a dus pe Clarence acasă, reuşind pân' la urmă să se distanţeze de ultimul câine cu vreo două mile, oprind, în sfârşit, în curtea ex-senatorului, unde era-n siguranţă, câinii Snopes desigur fiind şi ei plecaţi la chermesă, şi-n timpul ăsta cineva s-a dus în casă şi a adus o pereche de pantaloni uscaţi pentru domnu' ex-senator, să se schimbe-n automobil. Egzact. Ex-senator. Pen' că şi cu pantaloni uscaţi, la chermesă nu s-a mai întors; probabil că şi-a-nchipuit că şi-aşa prea-i mare riscu' şi efortu'. Vreau să zic, efortu' de-a-ncerca să fii cu gându' la renunţat la candidatură şi-n acelaşi timp să trebuiască să pândeşti peste umăr, ca nu cumva vr-un câine să-şi fi amintit de mutra ta chiar dacă pantalonii miroseau a proaspăt, neinteresant.

— Dă-o dracului! Prea-i simplu. Nu cred, zise unchi-su.

— După mine, eu zic că el şi-a făcut socoteala aşa: să stai să le spui oamenilor să voteze pentru tine ţinându-te-ntr-un picior şi cu-ăl'lalt să goneşti câinii de lângă tine înseamnă să ceri puţin cam prea mult chiar şi de la nişte alegători din Missippi, făcu Ratliff.

— Nu te cred, ţi-am mai zis, făcu unchi-su. Aşa ceva nu-i destul ca să-l hotărască să renunţe la candidatură chiar dacă toţi de la chermesă-ar fi ştiut şi-ar fi văzut. Nu mi-ai spus chiar dumneata adineauri că l-au suit într-o maşină şi s-au cărat aproape imediat? apoi unchi-su tăcu. Se uita la Ratliff care clipea liniştit. Unchi-su zise: Sau în orice caz…

— Egzact, făcu Ratliff. Asta a fost înţelegerea.

— Ce înţelegere? făcu unchi-su.

— Pesemne că tot anonimu' ăla ordinar şi ticălos a fost, zise Ratliff. În orice caz, cineva a zis că, dacă senatorul Snopes îşi retrage candidatura de la această-anume alegere pentru Congres, lumea care-a văzut câinii ăia pro-Devries o să uite ce-a văzut, şi ăia care n-au văzut n-o să aibă niciodată nicio nevoie să afle.

— Da' el ar fi trecut şi peste asta, zise unchi-su. Clarence Snopes, oprit sau măcar împiedicat în drumul lui, doar pentru că s-au găsit câţiva câini să ridice piciorul la el. Pe

dracu'! Pân' la urmă făcea ce făcea şi trecea toate fişele de câini turbaţi din Yoknapatawpha drept voturi prin corespondenţă.

— Ah, vorbeşti de Clarence, făcu Ratliff. Credeam că vorbeşti de moş Billy Varner.

— De moş Billy Varner? făcu unchi-su.

— Exact. Pesemne că direct la moş Billy Varner s-a dus canalia aia ordinară. În orice caz, moş Billy personal a trimis chiar atunci, în după-amiaza aia, vorbă că senatorul Clarence Egglestone Snopes şi-a retras candidatura pentru locul din Congres; s-ar părea că moş Billy nu s-a mai ostenit să-i trimeată vorbă şi ex-senatorului. Oh, da, desigur, i-au spus şi lu' moş Billy ce-ai spus dumneata acuma: cum că pân' la urmă asta n-are-a face pentru Clarence, ba chiar cuvintele dumitale le-a folosit despre tactica electorală a câinilor, ba încă ceva mai tare. Da' moş Billy a zis: „Nu, Clarence Snopes n-o să mai candideze la nimic în Districtu' Doi". „Da' el nu candidează numa-n Districtu' Doi, i-au zis ăia. Nu candidează nici măcar numa-n Yoknapatawpha, acuma. Candidează p-o optime-ntreagă din tot statu' Missippi." Şi moş Billy a zis: „Poa' să se ducă dracului şi-o sută de optimi, cu Yoknapatawpha cu tot. N-am poftă ca Districtu' Doi şi Moşia Franţuzului să fie reprezentate nicăieri de nimeni pe care-un nenorocit de puturos de câine care trece p-acolo să-l ia drept par de gard."

Unchi-su se tot uita la Ratliff. De-o bucată de vreme se tot uita.

— Vasăzică, anonimu' ăla de băgăreţ clandestin de care vorbeşti nu numai că-i ştia pe nepoţii gemeni şi crângu' de câini, da-l mai ştia şi pe moş Will Varner.

— Aşa s-arată, făcu Ratliff.

— Vasăzică-a mers, zise unchi-su.

— Aşa s-arată.

Amândoi, şi el, şi unchi-su se uitau acum la Ratliff şezând comod, liniştit, clipind amabil şi impenetrabil, în una din cămăşile alea albastre curate făcute de mâna lui, la care nu purta niciodată cravată, cu toate că Charles ştia c-avea

acasă două, plătite Allanovnei cu şapteşcinci de dolari bucata, când unchi-su şi cu Ratliff fuseseră la New York, acum zece ani, când s-a măritat Linda Snopes, şi pe care Ratliff nu le pusese niciodată.

— O, Cincinatus! făcu unchi-su.

— Ce? zise Ratliff.

— Nimic, zise unchi-su. Mă gândeam cin' să fi fost ăla care le-a spus gemenilor despre crângu' de câini.

— Păi cin' să fi fost?! Colonelul Devries, aşa socot, a zis Ratliff. Soldat din război cu-atâtea decoraţii, după trei ani de experienţă cu nemţi şi italieni, şi japoneji, probabil că pentru el a fost o nimica-toată să-nventeze şi-un pic de strategie politică.

— Ăia aveau doar cultu' morţii, nişte simpli sadici congenitali absolviţi anticipat, zise unchi-su. Ăsta era politician american, născut şi crescut, şi antrenat la nivel de mahala urbană de provincie.

— Poate că nu-s chiar atât de periculoşi, dacă stă omu' cu ochii pe ei şi face uz de ce-are-n cap cât poate mai bine, zise Ratliff. Apoi zise: Ei, şi se ridică, zvelt, uşurel, perfect amabil, absolut impenetrabil, zicându-i de data asta lui Charles: îţi mai aduci aminte de câmpu' ăla mare de orz din cotu' gârlei mai jos de fâneaţa lu' moş Billy, maiorule? Cică toată iarna a fost plin de gâşte sălbatice. De ce n-ai veni când se deschide sezonu' să-mpuşti câteva? Cred că moş Billy o să ne lase.

— Mulţumesc foarte mult, zise Charles.

— Atunci ne-am înţeles, zise Ratliff. La revedere, dom'lor. Şi Ratliff plecă. Acum Charles se uita la unchi-su, şi unchi-su trase spre el o foaie de hârtie şi-ncepu să scrie, nu zorit: extrem de preocupat doar, absorbit.

— Aşa, acuma deschide ghilimelele, zise Charles, „va trebui să fiţi voi, tinerii", încheie citatul. Mi se pare c-aşa ziceai, nu? – atunci în vara lu' '*37* când noi, moraliştii, încercam nici mai mult, nici mai puţin decât să-l trântim pe Roosevelt, ca să-l alegem pe Clarence Snopes?

— La revedere, Charles, zise unchi-su.

— Pentru că, deschide ghilimelele, „n-o să fim noi, zise Charles. Suntem prea bătrâni, prea obosiţi, nu mai suntem în stare să credem că noi…”

— Dă-o dracului! făcu unchi-său. Ţi-am spus la revedere.

— Da, mă rog, zise Charles. Într-o clipă. Pentru că, citează: „Statele Unite, America: cea mai mare ţară din lume, dacă ne putem permite s-o ţinem aşa mai departe”, închide citatul. Numai că, pentru „dacă ne putem permite” citeşte „dacă ne-ajută Dumnezeu”. Pentru că, de data asta, El te-a salvat, desigur, folosindu-se de Ratliff, unealta Sa. Numai că data viitoare Ratliff poate fi cine ştie unde, vânzând cine ştie cui o maşină de cusut sau un aparat de radio. Asta aşa era, Ratliff avea acum şi-o reprezentanţă de radio, cu aparatul în aceeaşi ladă care imita o casă, din spatele furgonetei cu care circula şi făcea demonstraţii; peste doi ani căsuţa în miniatură avea să aibă şi-o antenă TV în miniatură – şi Dumnezeu poate că n-o să fie-n stare să pună mâna pe el la timp. Aşa c-acuma ce trebuie să-nveţi e cum să ai încredere-n Dumnezeu fără să trebuiască să te bazezi pe El. De fapt, noi trebuie s-aranjăm lucrurile-aşa ca să poa’ să aibă El un moment încredere-n noi. Atunci n-o să aibă nevoie să se consume, fiind în acelaşi timp peste tot. Acuma unchi-su îşi ridică ochii la el, şi deodată Charles îşi zise: *Da, desigur, mi-era drag tata, dar tata vorbea el, pe când unchiu Gavin m-asculta ce spuneam eu, indiferent de năzbâtiile pe care le spuneam care-n cele din urmă-mi sunau chiar şi mie-a năzbâtii şi m-asculta pân la sfârşit şi p-ormă zicea Mă rog, nu ştiu dacă ce spui tu stă-n picioare sau nu, da’ştiu un sistem foarte bun să aflăm. Hai să-ncercăm. Nu zicea ÎNCEARCĂ, zicea SĂ-NCERCĂM.*

— Da, zise unchi-su. Chiar asta fac.

Paisprezece

Dar în vremea când Ratliff îl trimitea pe Clarence înapoi, în viaţa particulară, la Moşia Franţuzului, se făceau doi ani de când apăruse-n Jefferson un Snopes nou. Aşa că Jeffersonul rămânea-n aceeaşi situaţie-n ceea ce unchiul lui Charles numea dilema sau problema Snopeşilor.

Era unul nou-nouţ, un burlac, pe nume Orestes şi i se zicea Res. Chiar aşa, Orestes. De-altminteri, nici Gavin, unchiul lui Charles, nu ştia de unde-apăruse. Unchi-su îi spusese că mai de mult, prin 1943, se aflase deodată-n oraş că Flem Snopes devenise proprietar pe ce mai rămăsese din terenul lui Compson. Ceea ce nu-nsemna mare lucru. Se zicea că ei, Compsonii, vânduseră o parte bună încă de prin 1909, pentru terenul municipal de golf, ca să-l poată trimite pe băiatul ăl mare, pe Quentin, la Harvard, unde s-a şi sinucis la sfârşitul anului întâi: şi-acum vreo zece ani băiatul cel mai mic, Benjy, idiotul, şi-a dat foc şi lui, şi casei, şi au ars împreună. După ce Quentin s-a-necat la Harvard şi căsătoria soră-sii, Candice, s-a stricat şi ea a fugit nu se ştie unde, şi fiică-sa, Quentin, al cărei tată nu ştie nimeni cine-a fost, s-a lăsat într-o noapte pe burlan şi-a fugit cu-o paiaţă de la circ, Jason, mijlociul, a scăpat, în fine, şi de Benjy, convingând-o până la urmă pe maică-sa să-l trimită la un ospiciu de nebuni, numai că n-a ţinut, versiunea lui Jason fiind că maică-sa atâta s-a văicărit şi a plâns, c-a renunţat şi l-a adus pe Benjy-napoi şi desigur, n-au trecut nici doi ani şi Benjy nu numai că şi-a dat foc şi a ars, da' a distrus complet şi toată casa.

Aşa că Jason a-ncasat asigurarea şi s-a mai împrumutat cu ceva parale pe terenul acum viran, şi şi-a construit lui şi maică-sii o căsuţă de cărămidă la strada mare, care duce spre piaţă. Dar terenul era bine plasat; oraşu-ncepuse să se-ntindă, îl cuprinsese; de fapt, golful, încă din 1929, se mutase afară din oraş la Country Club, terenul

răscumpărându-l Jason Compson. Ceea ce nu era de mirare. Încă de pe când era-n colegiu, Jason începuse să facă pe vânzătorul în orele libere şi sâmbetele la prăvălia de fierărie a lui moş Ike McCaslin, pe care încă de pe vremea aia o ţinea unu' Earl Triplett adus de moş Ike de nu-ştiu-unde, lumea credea că de la o rezervaţie de cerbi sau de pe la vreo pescărie din deltă, pentru că moş Ike pe-acolo-şi irosea cea mai mare parte din timp. Pentru care motiv, nicio mirare că lumea presupunea acuma că Triplett de multă vreme-l scosese încet-încet din afacere, chiar dacă moş Ike îşi mai pierdea timpul prin prăvălie când nu era la vânătoare sau la pescuit, şi fără-ndoială că Triplett îi mai dădea încă muniţie de vânătoare şi material de pescuit la preţ de cost. Ceea ce lumea socotea că, fără-ndoială, făcuse şi Jason, când Jason l-a trimis pe Triplett înapoi, la rezervaţia lui de cerbi sau la undiţele şi găleţile lui cu peştişori.

Cum-necum, fapt e că Jason Compson ajunsese-acum Compania de Fierărie McCaslin. Aşa că nimeni n-a fost surprins când s-a aflat că Jason a readus în patrimoniul familiei bucata de pământ pe care taică-su o sacrificase ca să-l trimită pe frate-su mai mare la Harvard – şcoală pe care Jason o dispreţuia pentru raţiunea că el socotea orice şcoală peste clasa a zecea un refugiu pentru nerozi şi timizi. Unchiul lui Charles zicea că pe el ce l-a surprins a fost c-atunci când s-a dus la tribunal şi s-a uitat în registru la cadastru a văzut că, deşi Jason plătise pare-se cu bani gheaţă terenul de golf abandonat, nu lichidase ipoteca pe restul proprietăţii, pe care luase bani la banca lui Flem Snopes ca să ridice căsuţa nouă, chiar dacă plătise cu regularitate dobânda de la-nceput şi părând c-avea de gând să continue. Toate astea, până la Pearl Harbour. Aşa c-aproape-ai fi crezut că Jason chiar' c-avea un spion capabil şi devotat în dieta japoneză. Şi-apoi, în primăvara lui 1942, un alt spion, tot atât de capabil şi de fidel şi-n cabinetul Statelor Unite; unchi-su zicea că, dacă stăteai să-l asculţi pe Jason, ai fi crezut că el nu numai că dispunea de informaţii anticipate, certe şi incontestabile, că la Jefferson se va amenaja un

aerodrom de antrenament, dar că deţinea şi promisiunea categorică şi indiscutabilă că acest aerodrom va fi amplasat nu în altă parte decât pe fostul lui teren de golf; unchi-su zicea cum c-atunci, pe vremea aia, nimeni în Jefferson nu ştia, n-avea idee despre ce-i aia un aerodrom şi erau dispuşi să-l creadă pe Jason când zicea că orice maidan care-i bun să baţi mingea pe el e bun şi de-aerodrom.

Sau, în orice caz, cine trebuia l-a crezut. Cine trebuia fiind Flem Snopes, preşedintele băncii, care avea ipoteca pe cealaltă jumătate a terenului lui Jason. Unchi-su Gavin zicea că trebuie să fi fost ca o partidă de pocher în doi, în care amândoi aveau câte un as în mânecă şi stabiliseră de comun acord să scoată din joc ceilalţi doi aşi. Gavin zicea că fireşte nimeni nu ştia ce s-a-ntâmplat în realitate. Tot ce ştiau era ce ştiau despre Jason Compson şi despre Flem Snopes. Gavin zicea că trebuie să fi fost un timp când Flem Snopes, care-şi dădea din capul locului seama că nu se pricepea la aerodromuri cât se pricepea Jason, trebuie să fi trecut printr-un moment groaznic, când a crezut că poate nu se pricepea destul nici în materie de bani. Aşa că Flem nu putea risca să-l lase pe Jason să mai tragă-o carte şi poate să-l relanseze; Flem trebuia să-l forţeze să-şi declare cartea.

Sau (zicea Gavin) aşa credea Jason. Că Jason vântura prin târg povestea aerodromului imaginar ca să-l forţeze pe Mr Snopes să facă prima mişcare. Ceea ce evident, Mr Snopes a şi făcut: a cerut lichidarea creanţei pe care banca o deţinea în baza ipotecii lui Jason. Absolut amical şi liniştit, fireşte, cum de altfel Jason se şi aştepta, invitându-l (pe Jason) în odaia particulară din dos, de la bancă, şi zicându-i:

— Îmi pare cum nu se poate mai rău, Mr Compson. Dar vedeţi cum stau lucrurile. Acum când ţara noastră lupta pentru însăşi viaţa şi existenţa ei, la amândouă capete-ale lumii, e o datorie pentru fiecare şi e şi-un privilegiu de a-şi da modestul obol în această luptă. Consiliul meu de administraţie are sentimentul că resursele băncii trebuiesc investite, până la ultimul ban, în domenii direct legate de efortul de război.

Ceea ce era tocmai ce voia Jason.

— O, da, desigur, Mr Snopes. Oricare cetăţean şi patriot va fi din toată inima de acord cu dumneavoastră. Mai ales când avem un efort de război în care Jeffersonul e direct interesat, aerodromul, care, după câte am înţeles, este practic ca şi contractat, doar titlul de proprietate al terenului urmând să mai fie degrevat de sarcini, arătându-şi pretenţiile pentru fostul teren de golf, preţ din care fireşte urma să fie dedusă valoarea ipotecii. Sau, dacă Mr Snopes şi consiliul său de administraţie prefera, el va formula un preţ global pentru întreaga proprietate Compson, inclusiv ipoteca, şi va lăsa consiliului băncii, sau vreunei asociaţii cetăţeneşti patriotice, reprezentând oraşul, sarcina de a trata cu guvernul chestiunea aerodromului; Jason, rezervându-şi în acest caz numai dreptul de a spera că aerodromul terminat va fi botezat Aerodromul Compson, nu în memoria lui, a lui Jason, ci în speranţa că familia sa îşi va perpetua numele în istoria Jeffersonului, familie-n orice caz de care n-avea nimeni de ce roşi pentru că dăduse din sânul ei un guvernator şi un general de brigadă, fie că faptul ăsta merita să fie eternizat sau nu. Pentru că unchiul lui Charles zicea că-n felul lui, Jason era un tip şiret, în orice caz destul ca să-i fi dat prin cap că un om care cheltuise câţi bani cheltuise Snopes ca să-şi vadă numele săpat în marmură pe mormântul neveste-sii infidele, poate cheltui ceva mai mult să-şi vadă şi un aerodrom botezat după el.

Sau aşa credea Jason. Pentru că-n ianuarie ’43 Jeffersonul află că Mr Snopes – nu banca: Mr Snopes cu titlul personal şi individual – era proprietarul terenului Compson. Şi-acuma unchiu-su Gavin zicea că Jason, în bucuria victoriei, îşi descoperise prea mult jocul. Dar, pe de altă parte, cine-ar putea realmente să-l blameze, că pân’ acuma nimeni în afară de sindicatul italian cu marmura nu reuşise să-i vândă lui Flem ceva atât de inconsistent ca prestigiul. Şi ceea ce-i vânduseră italienii era respectabilitate, care nu-i un lux, e-o necesitate: numind, cum făcea Jason, vechea sa proprietate familială aerodromul Snopes, sau chiar (zicea unchiul lui

Charles) pândindu-l pe Mr Snopes, aţinându-i calea din când în când pe stradă, de era şi lume să-i audă şi-ntrebându-l cum avansează proiectul; asta după ce chiar şi acei care nu ştiau ce-i aia, la urma-urmei, un aerodrom îşi dăduseră seama că n-o să fie niciun aerodrom acolo, pentru că guvernul alesese-n altă parte, teren de prerie mai plat, spre est aproape de Columbus, şi terenuri în deltă perfect plate, la vest, aproape de Greenville, ca singurele acceptabile pentru antrenament de zbor. Şi-atunci Jason începu să-l compătimească pe Mr Snopes, debitând în public lungi tirade despre stupiditatea guvernului, despre Mr Snopes că era de fapt un precursor, mergea înaintea vremii lui şi că-n mod inevitabil în decursul timpului, cum războiul o să se lungească şi noi o să trebuiască să ne strângem şi mai mult cureaua, concepţia Snopes despre aerodromuri în teren ondulat va fi recunoscută ca unica practică şi va deveni celebră-n lumea-ntreagă ca Planul de Aeroporturi Snopes, pentru că, în baza lui, pistele care acuma trebuie să aibă o lungime de o milă vor putea fi reduse la jumătate, pentru că prin simpla nivelare a unei coline cu buldozerele, ambele laturi ale pistei vor putea fi utilizate atât pentru decolare, cât şi pentru aterizare, ca o muscă pe o carte de joc prinsă-ntr-o crăpătură.

Sau, zicea Gavin, poate că Jason fluierase-n întuneric de frică, c-a zis „Nu”, terorizat de grozăvia de care-ncepea să-şi dea seama, mult prea târziu. Pentru că Jason era şiret în felul lui, obligat să facă destul de mult uz de şiretenie ca s-ajungă unde-ajunsese fără niciun fel de ajutor din afară şi fără cine ştie ce fonduri. Şi poate că-ndată ce semnase actul de vânzare şi încă-nainte de-a fi-ncasat cecul, îi trecuse prin minte că Flem Snopes făcuse şi el uz de şiretenie, cu mult înaintea lui, ca s-ajungă acum preşedinte de bancă, şi-ncepuse cu şi mai puţin decât el, Jason, care cel puţin pornise de la o casă şi ceva pământ, pe când Flem pornise numai de la nevastă-sa. Că Jason putea să fi ghicit, prin cine ştie ce dar al previziunii cu care fusese-nzestrat de magistrul lor comun, de Diavol, că Flem Snopes nu voia, şi nici prin

gând nu-i trecea, să aibă-un aerodrom pe proprietatea aia. Că numai Jason Compson era cel care pretindea că produsul ăsta accesoriu al războiului se va perpetua la infinit condamnând şi constrângând proprietăţile să producă şi să-mprăştie aeroplane şi tancuri, şi tunuri, dar că Flem Snopes ştia el ce ştia. Flem Snopes ştia că aeroplanele şi tancurile, şi tunurile se automistuiau în propria anihilare şi perimare, şi desuetudine inerentă, şi că adevăratul produs accesoriu al războiului care se autoperpetua şi autoînmulţea, şi va predomina, şi va continua să se autoînmulţească-n vecii vecilor erau copiii, natalitatea, locul pe care să ridici ziduri ca să-i adăposteşti şi să-i fereşti de vreme rea şi de căldură şi să le grămădeşti bulendrele.

Prea târziu. Pentru c-acuma Snopes era stăpân pe teren şi tot ce mai avea de făcut era să stea cuminte şi s-aştepte ca războiul să se stingă de la sine. Şi dacă America, Jeffersonul o să-l câştige sau o să-l piardă, n-avea nicio importanţă; şi-ntr-un caz, şi-ntr-altul populaţia o să crească şi guvernul sau cineva o să trebuiască să-i adăpostească, şi casele o să trebuiască să stea pe ceva, undeva – un petic de pământ, un sfert de milă pe-o parte şi-un sfert pe cealaltă, afar' de-o mică proprietate-ntr-un colţ, a unui maniac bătrân, unu' Meadowfill, cu care Flem Snopes o să isprăvească-n zece-cinşpe minute când o să vadă c-a venit vremea s-aibă nevoie, şi care încă-nainte de Pearl Harbour începuse să fie atins şi-mpresurat de oraş. Aşa că tot ce-a făcut după asta Jason n-a mai surprins pe nimeni; unchiul lui Charles zicea că singurul lucru surprinzător era de ce-l alesese Jason pe el, pe Gavin Stevens, să-ncerce să-l corupă: fie să descopere un viciu de formă în actul pe care el i-l propusese lui Snopes, fie, dacă el, Stevens, nu reuşea să-l descopere, să-l inventeze. Unchi-su zicea că Jason răspunsese singur:

— Ce dracu', nu se zice că eşti cel mai cult avocat din tot districtu'? Nu numai de la Harvard, da' şi de-acolo din Germania!?

— Vrei să zici că, dacă nu poate Harvardul să-ţi şmecherească pământu-napoi, Heidelbergul ar trebui să

poată? A zis unchi-su. Jason, ieşi afară!

— Mă rog, poţi să-ţi permiţi să faci pe cinstitu' acuma că te-ai însurat cu parale, este?

— Jason, ţi-am spus să ieşi afară.

— O.K., O.K., făcu Jason. Probabil c-am să găsesc pe-undeva şi-un avocat care să n-aibă atâţia bani la Flem la bancă încât să-i fie frică de el.

Numai că Jason n-ar fi trebuit să aibă nevoie de nimeni care să-i spună că Flem Snopes nu era omu' să cumpere de la oricine-ar fi fost c-un act cu viciu de formă sau orice altceva care să-l facă atacabil. Dar Jason continua să-ncerce; unchi-su i-a povestit lui Charles tot: Jason dându-se peste cap şi-ncercând să găsească vreun mijloc, indiferent ce mijloc, ca să răstoarne sau măcar să zdruncine titlul de proprietate al lui Snopes, cu un fel de furie rece, clocotind neobosită, parc-ar fi fost un sectant primitivist constatând că un alt predicator îi călcase pe urme şi-i convertise un client sau un pacient pe care el îl prelucrase vara-ntreagă, sau un mincinos, sau hoţ păcălit sau jefuit de-un alt mincinos sau hoţ. Dar de fiecare dată eşua: titlul lui Snopes pe întreaga fostă proprietate Compson se ţinea bine, aşa că pân' la urmă chiar şi Jason a renunţat; şi-n aceeaşi săptămână, acelaşi Wat Snopes care transformase-acum douăzeci de ani fosta casă a lui De Spain în reşedinţa antebelică a lui Flem Snopes apăru din nou şi transformă remiza de trăsuri a Compsonilor (era separată de corpul principal, aşa că Benjy nu putuse să-i dea foc) într-o locuinţă cu parter şi etaj şi o lună mai târziu noul Snopes al Jeffersonului, Orestes, locuia acolo. Şi nu doar ca simplu agent al lui Flem, ocupant de fapt, ca măsură de prevedere împotriva cine ştie căror maşinaţii pe care Jason le-ar fi putut încă descoperi sau inventa. Pentru că, până-n vară, Res împrejmuise terenul din jur, îl parcelase şi-acuma se-apucase de cumpărat şi de vândut vite şi porci jigăriţi. Şi-afară de asta începusem acelaşi timp un soi de război de guerilă cu bătrânul Meadowfill, a cărui livadă se mărginea cu gardul crescătoriei de porci a lui Res.

Încă dinainte de război, bătrânul Meadowfill îşi avea un

Jefferson reputaţia lui bine stabilită: era-n aşa hal de meschin şi de ordinar, că reuşise să se retragă fără datorii şi să trăiască din economii de pe urma unui gater. A mai ţinut gaterul şi negustoria lui de cherestea încă vreun an şi ceva după ce cumpărase colţişorul ăsta din pământul lui Compson şi clădise căsuţa fără electrică şi fără canalizare, şi pe urmă şi-a vândut gaterul şi s-a retras în casa asta cu roaba de nevastă-sa, încărunţită, şi cu singurul lor copil; unde, fiind clar pentru toată lumea că un om care-apucă să se retragă de la un gater încă-n viaţă şi cu amândouă mâinile şi picioarele e imposibil să mai aibă şi-un dolar pe deasupra să-mprumute sau să-şi cumpere ceva pe el, putu să-şi consacre tot timpul de care dispunea ca să-şi facă şi să-şi păstreze reputaţia de cel mai mare zgârie-brânză din tot Jeffersonul şi probabil că şi din toată Yoknapatawpha.

Charles îşi amintea de fiică-sa – o fată liniştită, modestă, ştearsă, la care nimeni nu se mai uita a doua oară până când deodată-n 1942 absolvi liceul, nu numai în fruntea promoţiei, ci şi cu cele mai mari note obţinute vreodată-n clasa ei, plus o bursă de cinci sute de dolari oferită de preşedintele băncii Jefferson (nu banca lui Snopes: cealaltă) în amintirea unicului său fiu, pilot în aviaţia navală, căzut într-una din primele bătălii din Pacific. A refuzat bursa. S-a dus la Mr Holland şi i-a explicat că luase o slujbă la societatea de telefoane şi că n-o să aibă nevoie de bursă, dar că în schimb ar vrea să ia cu împrumut de la bancă cinci sute de dolari pe baza viitorului ei salariu şi, strânsă cu uşa, a mărturisit în cele din urmă motivul: să instaleze o cameră de baie la ei acasă; că o dată pe săptămână, sâmbătă seara, iarna şi vara, maică-sa încălzea apă la maşina de gătit din bucătărie şi umplea o cadă din tablă galvanizată, pusă pe duşumea, în mijlocul odăii, şi-n aceeaşi apă se spălau toţi trei pe rând: tatăl, apoi copilul şi la urmă mama: şi când a auzit asta, Mr Holland a luat asupra sa totul, a pus de s-a instalat camera de baie cu toată indignarea furibundă a bătrânului (n-avea poftă să i s-amestece nimeni străin şi nechemat în casa lui, da' că, dacă tot trebuia, mai bine să-i fi dat lui banii) şi fetei,

Essie, i-a dat o slujbă pe viaţă la el la bancă.

Văzând acum că unicul copil nu numai că era la adăpost de nevoi, dar contribuia efectiv la bugetul familiei, bătrânul Meadowfill se avântă pe nişte culmi ale ticăloşiei la care nici el nu visase. Pân' acuma, el fusese cel care târguia de-ale băcăniei, ducându-se-n fiecare dimineaţă-n oraş c-un sac de iută gol, colindând dughenile mici şi murdare de pe străzile dosnice, de unde se aprovizionau mai mult negrii, tocmindu-se pe-alimente rămase nevândute, învechite, alterate, pe care chiar şi negrii le-ar fi dat încolo. Restul zilei îl petrecea nu chiar ascunzându-se, dar pândind ambuscat pe-undeva prin curte, să-njure şi să ţipe la câinii vagabonzi care se-ntâmplau să treacă pe proprietatea lui neîmprejmuită, la băieţeii care-n joacă-i furau câte-o amărâtă de poamă din pomii lui neîngrijiţi cărora le zicea livadă. Acuma isprăvi şi cu asta. A aşteptat exact un an, ca şi cum ar fi vrut să fie realmente sigur că Essie era definitiv angajată. Apoi, în dimineaţa de după moartea unei bătrâne doamne paralitice din vecinătate, s-a dus de-a cumpărat de la familie scaunul cu roate-n care ea zăcuse ani de zile, fără s-aştepte măcar să fi pornit înmormântarea de-acasă, şi a-mpins scaunul pe stradă – ultima lui apariţie pe stradă – şi s-a retras în scaun. La-nceput nu de tot. Cu toate că unchiul lui Charles zicea c-acuma târguielile zilnice le făcea Essie, Meadowfill tot mai putea fi văzut prin curte bodogănind şi strigând la băieţei, şi zvârlind cu pietre (avea o grămăjoară la-ndemână ca piramidele de ghiulele la monumentele comemorative de război) după câini vagabonzi. Dar din curte n-a mai ieşit, şi pare-se că realmente se retrăsese-n scaunul lui cu roţi, şezând în el ca-ntr-un balansoar, la o fereastră care dădea spre grădina de zarzavat, pe care-acuma n-o mai lucra deloc, şi spre pomii fructiferi piperniciţi pe care fusese totdeauna prea cărpănos şi prea încăpăţânat ca să-i stropească şi să-i îngrijească măcar atât cât să-i dea o recoltă pe care s-o poată cel puţin mânca dacă nu vinde.

Atunci Flem Snopes i-a creat lui Jason Compson impresia că-şi supraestimase pământul strămoşesc: Res Snopes a

instalat o crescătorie de porci lângă hotarul livezii bătrânului Meadowfill şi a făcut din bătrânul Meadowfill un alt om. Pentru că incursiunile băieţilor dacă-i rupeau vreo crăcuţă când şi când, iar câinii vagabonzi ar fi scormonit prin brazdele de flori dac-ar mai fi avut brazde de flori. Dar un porc care scurmă strică pământul şi poate să-l lase sterp. Aşa c-acuma Meadowfill avea pentru ce să trăiască. A mers chiar până la a-şi părăsi pentru un timp fotoliul lui cu roţi, că l-ar fi stingherit acum, când toată ziua Res şi cu negrul pe care-l angajase ridicau un gard de sârmă de-a lungul hotarului, supraveghind săpatul fiecărei gropi de stâlp şi plantatul, şi bătutul, apucând apoi stâlpul cu amândouă mâinile şi zgâlţâindu-l ca să-l încerce, mai-mai să-l apuce apoplexia, înnebunit aproape de-a binelea, strigând la Snopes şi la ajutorul lui pe când întindeau sârma:

— Întinde mai tare! Întinde mai tare! Ei, drăcia dracului, ce vă-nchipuiţi voi că faceţi aici? Că-ntindeţi un hamac? Până ce Snopes – un tip înalt şi deşirat c-un ochi sarcastic şi cam saşiu – făcea:

— Ei, domnu' Meadowfill, nu vă necăjiţi, vă rog. N-am să las eu o persoană bătrână şi prăpădită ca dumneavoastră, bună de scaun rulant, să se caţere cu braţele sale pe-un gard ca ăsta; am să-i pun nişte scânduri cu balamale, să vă puteţi strecura pe dedesubt când n-o s-aveţi chef să le daţi la o parte, şi Meadowfill care-aproape că rămânea fără glas de furie, zicând:

— Dacă vreodată vr'unu' din porcii ăştia… unu din blestemaţii ăştia de porci… Şi Snopes:

— Atunci tot ce-o s-aveţi de făcut o să fie să-l prindeţi şi să-l închideţi în bucătărie sau în dormitor, sau oriunde vă e la-ndemână şi legea cu vitele de pripas o să m-oblige să vă plătesc pe el un dolar. De fapt, ar putea fi chiar o treabă potrivită şi uşoară pentr-un domn bătrân la pensie-ntr-un scaun rulant… şi-n momentul ăsta Meadowfill ajungea-n aşa hal, că Snopes striga-nspre bucătărie din uşa sau din fereastra căreia observa sau se afla-n treabă cărunta de nevastă-sa: Mai bine-aţi veni să-l luaţi de-aici.

Ceea ce şi făcea – pân’ a doua zi. Da-n cele din urmă gardul fu terminat. Sau, în orice caz, Snopes nu mai dădea pe-acolo să-l poată-njura şi blestema: numai porcii scurmând şi frecându-se de gardul nou, care-i ţinea închişi, deocamdată. Numai deocamdată, numai până când noaptea trecută se făcuse prea întuneric ca să mai poţi vedea-n livadă. Aşa c-acuma avea ceva, avea pentru ce trăi, pentru ce să se scoale de dimineaţă, să se dea-n grabă jos din pat, să fugă la fereastră-ndată ce se mai subţia puţin întunericul, să vadă de nu cumva-l trădase chiar întunericul, pentru că prin el n-ar fi putut să zăreasc-un porc în livadă chiar dac-ar fi stat treaz douăzeci şi patru de ore pe zi pândindu-l; s-aşeza în scaun şi-l mişca de roţi pân’ la fereastră, să-şi privească livada scăpată înc-o noapte neviolată; înc-o noapte cel puţin fusese cruţat. Nu-şi îndura nici măcar timpul pe care trebuia să şi-l piardă la masă mâncând, pentru că asta-nsemna că rămânea livada nepăzită, adică nesupravegheată, voia el să spună. Cum zicea şi unchiul lui Charles, Meadowfill nu-şi bătea deloc capu’ cu ce-ar face-n cazu-n care uitându-se pe fereastră-ar vedea-ntr-adevăr un porc pe terenul lui – canalia asta bătrână care, cum îşi amintea foarte bine Charles, se stricase cu toţi vecinii încă-nainte de-a se fi proclamat invalid şi a se fi condamnat la fotoliu cu roate, aşa că unu’ n-ar fi mişcat un deget să dea porcu’ afară-n locul lui, sau să fi făcut orice altceva pentru el, doar poate să-i fi ascuns cadavrul, dacă şi când prăpădita de nevastă-sa ar fi făcut ceea ce-ar fi trebuit să facă încă de ani de zile: să-l fi gătuit într-o noapte. Meadowfill nu se gândise deloc la ce-avea să facă cu porcul. N-avea nevoie. Era fericit probabil pentru prima oară-n viaţa lui; Gavin, unchiul lui Charles, zicea că eşti fericit când toată viaţa ţi-e plină, şi că o viaţă ţi-e plină când eşti atât de prins trăind clipă de clipă, încât nu-ţi mai rămâne timp să-ţi aduci aminte de ieri sau să-ţi fie teamă de mâine. Ceea ce, desigur, nu poate să ţină, zicea unchiu’. Că Meadowfill, cu timpul, va atinge un punct când, într-o dimineaţă tot nevăzând pe fereastră niciun porc în livadă, o să cadă mort, pur şi simplu, pentru că n-a mai putut răbda o

speranţă veşnic înşelată; şi dacă-ntr-o bună dimineaţă o să se uite şi-o să-l vadă, atunci cu siguranţă c-o să moară pentru că n-o să-i mai rămână altceva de făcut.

L-a salvat bomba atomică. Ce voia să spună Charles cu asta era că-n cele din urmă japonezii capitulaseră şi ei, şi-acuma trupele din toate părţile se puteau întoarce la femeile cu care-ncepuseră să se-nsoare încă-nainte de-a fi apucat să se stingă ecoul primei bombe de la Pearl Harbour, şi se tot însurau de-atunci întruna, cum căpătau două zile permisie, şi venind acuma acasă fie la familii în funcţiune, fie să se-nsoare cu restul femeilor peste care nu dăduseră încă, preţul sângelui era gata-n mâinile guvernului în împrumutul pentru construirea de locuinţe (vorba lui unchi-su Gavin: „Eroul care acum un an se căra cu grenade şi cu-ncărcătoare de puşcă-mitralieră până-n linia-ntâi cară-acuma coşuri cu scutece murdare în casele de raport de pe străzile laterale şi pe fundăturile Ministerului Foştilor Combatanţi”) şi-acuma Jason Compson trecea prin nişte chinuri despre care credea probabil nu numai că nu există făptură omenească să trebuiască să le-ndure, dar nici c-ar putea realmente să le-ndure. Pentru că-n septembrie ’45, când s-a-ntors Charles acasă, vechiul patrimoniu pierdut al lui Jason era gata parcelat într-o multiplicitate de cutii de chibrituri, pentru locuinţe standardizate de foşti combatanţi; în cursul săptămânii, Ratliff trecu pe la birou şi le spuse, lui şi lui unchi-su, numele oficial al lotizării: Cartierul Eula. Nu triumfătorul şi sarcasticul, şi batjocoritorul aerodrom Snopes al lui Jason de pe vremuri: eşecul şi ruina lui Snopes, ci Cartierul Eula, Cuiburile Matrimoniale ale Eulei. Şi Charles nu ştia dacă bătrânul Flem Snopes îl botezase-aşa din capul lui sau nu, însă n-o să uite niciodată mutra pe care-a făcut-o unchi-su când povestea Ratliff. Dar chiar şi fără asta el, Charles, ar fi preferat să creadă că n-a fost chiar Flem, ci constructorul şi (presupunea oraşul) tovarăşul lui, Wat Snopes, care se gândiseră la asta, poate pentru că Charles încă mai voia să creadă că sunt anumite lucruri, cel puţin un anume lucru, pe care nici chiar Flem Snopes nu l-ar face,

dacă nu pentru alta, măcar pentru considerentul real că Flem Snopes nu s-ar fi gândit niciodată să-i dea cartierului un nume, pentru că-n cel privea îi era perfect indiferent dacavea nume sau nu. De Crăciun era tot presărat cu minuscule căsuţe noi primitive, vopsite ţipător, parc-ar fi fost nişte bucăţi de turtă dulce sau de pesmet (şi tot atât de solide) şi fostul soldat sau marinar, sau puşcaş marin lăsat la vatră-n haine rupte, împingând căruciorul cu-o mână şi-n cealaltă ţinându-l pe al doilea (sau al treilea) copil, gata să se mute-n ea încă-nainte ca zugravul să-şi fi lepădat haina de protecţie. Şi până la Anul Nou se hotărâse şi se proiectase o nouă arteră magistrală, care să meargă de-a lungul întregii lotizări a domnului Snopes, inclusiv colţul pe care-l stăpânea bătrânul Meadowfill; drept care se iviră în faţa lui Meadowfill perspective de senzaţional şi de amuzament pe lângă care stricăciunile porcilor ar fi fost la fel de mărunte ca o incursiune de broască sau de pasăre-n zbor. Pentru că acuma una din marile societăţi petrolifere voia să cumpere un colţ acolo unde terenul lui Meadowfill se-ntâlnea cu locul fost Compson (acum Snopes) – adică o fâşie din livada lui Meadowfill şi o altă fâşie, alăturată, din crescătoria de porci a lui Res Snopes – ca să clădească acolo o staţie de benzină.

Pentru că bătrânul Meadowfill n-avea titlu pe treisprezece picioare din fâşia de pământ pe care societatea de petrol voia s-o cumpere. De fapt, cum ştia şi tot oraşul, n-avea titlu pe nicio bucăţică din pământul lui. Pe la-nceputul celei de-a doua administraţii Roosevelt, el fusese, fireşte, printre cei dintâi care să ceară ajutor aflând, spre indignarea şi uluiala lui incredibilă, că un guvern federal chiţibuşar şi birocrat refuza absolut şi categoric să-i permită să fie-n acelaşi timp şi pauper, şi proprietar. Aşa că s-a dus la Gavin, alegându-l pe el dintre toţi ceilalţi avocaţi din Jefferson pentru simplul motiv că el, Meadowfill, ştia că-n cinci minute o să-l enerveze pe Stevens în aşa hal, încât probabil c-o să refuze să primească orice onorariu pentru redactarea actului prin care transmitea toate proprietăţile sale unicei sale fiice în vârstă de nouă ani (asta se întâmpla în 1934). S-a-nşelat

doar în evaluarea duratei în timp, pentru că n-a avut nevoie decât de două minute ca Stevens s-ajungă la punctul de fierbere care să-l împingă până-n pivniţa grefierului de la cadastru, unde-a descoperit că actul prin care tatăl lui Jason Compson vindea lui Meadowfill spunea: „La sud până la drumul zis Drumul la Izvoarele Libertăţii, şi de-aici spre răsărit de-a lungul numitului drum…” Drumul la Izvoarele Libertăţii fiind, pe vremea când şi-a cumpărat Meadowfill colţişorul, un şanţ tăiat de şuvoaie, adânc de vreo trei metri, năpădit de tufişuri şi pe fundul lui cu-o potecă: o condiţie geografică de-o tot atât de incontestabilă pondere cât şi Grand Canyon, pentru că asta era înainte de evul în care buldozerele şi draglinele nu numai că-ţi modifică, da-ţi şi şterg de pe faţa pământului orice relief geografic. Ceea ce-nseamnă că mai rămâneau treisprezece picioare până la hotarul pichetat pe teren după proiect, hotar pe care Mohataha, căpetenia matriarhală a tribului Chickasaw, i-l acordase-n 1821 lui Quentin Compson, şi unchiul lui Charles zicea că primul său impuls fusese pur moral: să-i spună bătrânului Meadowfill că stăpâneşte de fapt cu treisprezece picioare mai mult din suprafaţa globului pământesc decât credea el, cu condiţia să facă ceva pe chestia asta înainte de-a face altul. Dar dacă el, Stevens, îi spunea aşa ceva, însemna că devenea moralmente obligat să-i primească astfel cei zece dolari ai lui Meadowfill pentru cercetarea actului, aşa că se hotărî să lase ca o obligaţie morală s-o anuleze pe cealaltă şi dreptatea să-şi urmeze calea.

Asta era situaţia când pichetarea pentru noua arteră de circulaţie a fost trasată astfel încât să urmeze vechiul hotar Chickasaw, şi Meadowfill descoperi că proprietatea sa sentindea până la şanţ cu treisprezece paşi mai încoace, adică. Să-i zici turbare însemna că foloseşti un termen blând pentru starea lui când societatea de petrol i-a propus să-i cumpere fâşia lui de colţ şi el constată că duşmanul lui de moarte, Snopes, crescătorul de porci, stăpânea cele treisprezece picioare fără un titlu curat, şi fără de care societatea de petrol nu voia să cumpere nici de la el,

Meadowfill. Turba, desigur, pentru că turbarea devenise starea lui normală de vreun an de zile-ncoace. Dar acuma şi triumfa. Ba mai mult: era o justificare, o compensare, o răzbunare. Răzbunare pe Compsoni, care-i emiseseră un act fals, lui care fusese de bună-credinţă când cumpărase. Răzbunare pe comunitate, care ani întregi îl chinuise cu băieţii şi cu câinii ei vagabonzi, ţinând acum în loc o nouă industrie care plătea impozite grase (dac-ar putea, împiedicând chiar construirea şoselei). Răzbunare pe omul care de-un an încoace-i otrăvise somnul şi-i stricase digestia prin ameninţarea permanentă pe care-o constituia crescătoria lui de porci. Pentru că el pur şi simplu refuza să vândă orice petic din proprietatea lui, în orice condiţii, oricui: ceea ce, locul lui fiind în faţa celui al lui Snopes, cu excepţia ălor treisprezece paşi, împiedica societatea de petrol să ajungă la colţul unde-şi propusese să construiască staţia de benzină, tot atât de bine cât o barieră de accize şi, ca urmare, societatea renunţă a mai cumpăra şi terenul lui Snopes.

Fireşte, cum ştia tot oraşul, Snopes (Charles vorbea, bineînţeles, de Res Snopes) luase contact cu Essie Meadwofill, pe-al cărei nume era făcut actul, şi ea-i răspunsese, cum de asemenea tot oraşul ştia: „Trebuie să vorbeşti cu papa”. Pentru că Snopes avea realmente un handicap imposibil: crescătoria lui de porci îi interzisese orice acces direct la bătrânul Meadowfill în persoană, orice fel de contact civilizat, cât ar fi fost el de scurt. De fapt, Snopes avea două handicapuri insurmontabile: al doilea fiind ideea, iluzia, visul că banii l-ar putea determina pe-un om care de-ani de zile devenise atât de obişnuit să n-aibă nici măcar un dolar şi nici să nu-i ducă lipsa, încât noţiunea de o mie de dolari nici măcar nu constituia o ispită. Vasăzică, Snopes nu-şi ghicise omul. Dar nu renunţă la-ncercat. (Exact. Un străin s-ar fi-ntrebat imediat ce făcea-n tot timpul ăsta Flem Snopes, pentru că-n fond pământul al lui era. Numai că toţi cei din oraş nu erau străini.) S-a dus la agentul achizitor al societăţii de petrol şi i-$_a$ zis: „Spune-i că, dacă

semnează, îi dau zece la sută din ce-mi plătiţi mie pe ale treisprezece picioare”. Apoi zise: „*All right.* Atunci cinzeci la sută. Jumate”. Apoi zise: „*All right.* Cât vrea?” Apoi zise – şi după spusele omului de la societatea de petrol, amabil şi afabil, şi prevenitor e prea puţin zis despre glasul cu care vorbea: „*All right.* Un bun cetăţean nu poate fi obstacol în calea progresului, chiar dacă-l costă parale. Spune-i că, dacă semnează, îi dau cele treisprezece picioare”. Pare-se că de data asta Meadowfill nici măcar nu şi-a mai dat osteneala să zică „Nu”, şezând în scaunul lui rulant la fereastră, privind la pământul pe care nu voia să-l vândă şi la pământul alăturat pe care proprietarul nu-l putea vinde din cauza lui. Aşa că-ntr-un fel Snopes se bucura de oarecare simpatie locală când a trecut la mişcarea următoare, pe care-a făcut-o cu puţină vreme înainte de a se fi întâmplat cu Essie Meadowfill un lucru care-a dezvăluit că, lăuntric, ea era orice numai timidă nu; şi cu toate că unul din termenii cei mai potriviţi pentru ea ar fi cuminte, al doilea termen, nu era calmă, ci hotărâtă.

Într-o dimineaţă, când Meadowfill îşi rulă fotoliul de la masă la fereastră şi privi afară, văzu ceea ce s-aşteptase să vadă de peste-un an de zile: un porc în libertate scurmând printre piersicile care nu făceau doi bani, de sub pomii neîngrijiţi, care nu făceau nici ei doi bani; şi, chiar pe când şedea şi urla după Mrs Meadowfill, Snopes în persoană străbătu curtea cu un ştiulete de porumb şi cu o bucată de frânghie, şi prinse piciorul porcului în laţ, şi jumate-l târî, jumate-l mână înapoi prin curte, şi dispăru cu el, bătrânul Meadowfill plecându-se din scaun afară, pe fereastră, răcnind şi înjurându-i pe-amândoi şi după ce dispăruseră.

A doua zi dimineaţă era gata instalat în scaun, la fereastră, când într-adevăr că văzu porcul venind în trap pe potecă şi intrând la el în livadă; era încă aplecat pe fereastra deschisă urlând şi-njurând, când îngălata de nevastă-sa se ivi din casă legându-şi o basma pe cap şi grăbindu-se pe potecă spre uşa din faţă-ncuiată a lui Snopes, până ce răgetele lui Meadowfill, care nu-ncetaseră-o clipă, o-ntoarseră din drum.

În timpul ăsta cei mai mulţi dintre vecini s-adunaseră să privească la ce-avea să urmeze: bătrânul încă mugind şi blestemând din scaunul lui rulant din fereastră, în timp ce nevastă-sa-ncerca singură să-mpingă porcu-afară din curtea ne-mprejmuită, când îşi făcu apariţia chiar Snopes în persoană (de unde toată lumea ştia că stătuse ascuns şi pândind) şi c-un aer nevinovat, uimit, cerându-şi parcă scuze, cu ştiuletele de porumb şi cu frânghia cu laţ, îl prinse şi-l luă de acolo.

Data următoare Meadowfill era cu puşca – o vechitură calibru 22, prăpădită, c-un singur glonţ, vreau să zic c-arăta cumpărată de la vechituri numai pentru c-o vedeai la el în mână, cu toate că nimeni nu ştia să-şi fi lăsat scaunul cu roţi şi fereastra (ca să nu mai vorbim de porc), destulă vreme ca să fi putut umbla să caute băieţaşu', al cui o fi fost, şi să se fi târguit cu el sau să-l fi terorizat ca să i-o smulgă; lumea din oraş pur şi simplu nu-şi putea imaginea c-a fost şi el odată-un băieţaş focos şi mândru că are-o puşcă de douăjdoi c-un singur glonţ şi că toţi anii ăştia o ţinuse amintire-a unor vremi de puritate şi de inocenţă. Dar o avea şi-avea şi cartuşe la ea – nu cu gloanţe, cu alice fine din care folosesc şi naturaliştii: nu-s în stare nicidecum s-omoare porcu', nici măcar să-l rănească cine ştie ce de la distanţa asta. De fapt, unchiul lui Charles zicea că-n realitate Meadowfill nici nu voia să gonească porcul: voia doar să tragă-n el în fiecare zi, aşa cum alţii joacă crochet sau loto.

De la masă se repezea direct la fereastră să se ghemuiască-n locul lui de pândă pe roate până ce-apărea porcul. Apoi (pentru asta trebuia să se ridice de pe scaun) se scula şi ridica încetişor şi fără zgomot cerceveaua şi oblonul (ungea regulat ambele şarniere ca s-alunece uşor şi să nu scârţâie, şi pusese mânere la amândouă, jos, ca să le poată ridica pe-oricare, dintr-o singură mişcare) şi trăgea, porcul tresărind convulsiv, sărind şi-apoi uitând, şi-apucându-se din nou de treaba lui, până la-mpuşcătura următoare, dar în cele din urmă vagi procese cerebrale stabiliră o corelaţie între pişcătură şi pocnitură, şi după împuşcătura următoare se

ducea acasă ca să nu se mai întoarcă decât a doua zi dimineaţa. Până când, într-un târziu, stabili o conexiune şi între piersicile risipite pe jos şi ostilitatea generală, şi timp de o săptămână nu se mai arătă deloc; apoi s-a zămislit prin vecini legenda că Meadowfill încheiase-o convenţie cu băiatu' care-aducea ziarele de Memphis şi de Jackson (el nu cumpăra ziar pentru că niciun fel de ştire care să-l coste un dolar pe lună nu-l interesa) să scotocească prin cutiile de gunoi din vecinătate şi să-mprăştie momeala pe la el prin livadă noaptea.

Acuma lumea din oraş se-ntreba mai mult decât oricând ce anume avea Snopes de gând să facă. Adică era normal ca ei să se fi aşteptat ca Snopes să-şi ţină porcu-acasă, după ce bătrânul Meadowfill trăsese-n el prima oară. Sau chiar să-l vândă, c-asta era ocupaţia, meseria lui Snopes, cu toate că nimeni probabil n-ar fi dat preţul pieţei per kilogram-corp de porc, care-avea-n el paişpe sau cinşpe luni de-alice de plumb număru' zece. Până ce unchiul lui Charles zicea că ei ghiciseră intenţia, speranţa lui Snopes: că-ntr-o bună zi, din eroare sau din greşeală, sau din simplă furie, târât de viciul lui peste opreliştile moralei sau fricii de consecinţe, ca un beţiv sau ca un cartofor, Meadowfill o să pună-un cartuş cu glonţ la care Snopes nu numai că-l va da în judecată că-i omorâse porcul, va invoca şi ordonanţa comunală contra utilizării armelor de foc între hotarele oraşului, ca să-ncerce cu astea două un fel de şantaj contra lui Meadowfill şi să-l facă să-şi poată vinde terenul lui societăţii de petrol. S-a-ntâmplat atunci chestia cu Essie Meadowfill.

Era un caporal din infanteria marină. Lumea din oraş n-a aflat niciodată cum a făcut Essie de l-a cunoscut şi unde. Nu fusese niciodată nicăieri, afară doar de-o zi la Memphis, întâmplător, cum se duce orice om din Mississippi de nord, măcar o dată pe an. Nu lipsise niciodată, nicio zi, de la bancă, afară de concediul de vară, pe care, precum foarte bine ştia toată lumea, îl petrecea îndurându-şi partea ei din povara scaunului rulant. Şi cu toate astea-l cunoscuse, poate printr-o agenţie de corespondenţă pentru suflete solitare. În

orice caz, cu pachetele de târguieli zilnice la ea, aşteptă la autogară sosirea autobuzului de Memphis şi coborî el, el, pe care Jeffersonul nu-l văzuse-n viaţa lui, îi luă sacoşa cu deale băcăniei, pornind pe stradă alături de Essie, care-acuma era-n întârziere c-un ceas (lumea se deprinsese să-ndrepte ceasul după ea). Şi oamenii şi-au dat seama că „ştearsă”, „timidă” era probabil, de ani de zile, un termen greşit în ce-o privea, pentru că, evident, nu o fată meritând asemenea caracterizare ar fi putut să-mbobocească, să se deschidă, să devină atât de sinceră şi de tandră, şi de feminină, într-un timp atât de scurt, cât trecuse de la sosirea autobuzului. Şi „liniştită” avea să se dovedească şi el un termen impropriu; ea urma să aibă nevoie de hotărâre, şi dacă infanteristul de marină ştia, şi dacă nu, când au intrat amândoi în casă şi s-au dus de-a dreptul la scaunul rulant, în gura tunului, cum ai zice, a turbării, în comparaţie cu care înjuratul băieţilor şi-aruncatul cu pietre la câini şi chiar şi trasul cu muniţie veritabilă în porcul lui Snopes semănau mai mult a istericale de rutină, pentrucă de data asta infractorul periclita sistemul de servitudine pe baza căruia trăia Meadowfill, şi i-a zis: „Papa, îţi prezint pe McKinley Smith. Mă mărit cu el”. După care ieşi cu el în stradă cinci minute mai târziu şi-acolo, în văzul cui voia să se uite, îl sărută – poate că nu era pentru prima oară-n viaţa ei că-l săruta, dar probabil că era prima oară-n viaţa ei că săruta pe cineva fără să se preocupe (ba mai mult: fără să-i pese) dacă săvârşea un păcat sau nu. Şi evident că McKinley era şi el un bărbat mai mult sau mai puţin hotărât: fiu de fermier arendaş din Texasul de est, care pesemne că de-abia dacă auzise de Mississippi pân’ a o fi întâlnit pe Essie unde-o fi fost şi cum o fi fost când a-ntâlnit-o; şi care, odată ce şi-a dat seama că din cauza scaunului rulant şi-a mamei cenuşii, Essie n-o să se despartă de familie ca să rămână cu el, orice s-ar întâmpla, ar fi trebuit să renunţe şi să se-ntoarcă-n Texas cu primul autobuz.

Sau poate că hotărârea lor era una şi-aceeaşi, rod al conlucrării, precum părea că şi celelalte toate câte le-aveau erau în comun. Fără vorbă îi lega o soartă şi-un destin, şi de

le-o fi fost norocoasă steaua, şi de nu. Pentru că amândoi acţionau la fel. Deveni din capul locului limpede că el aruncase sorţii: rămânea la Jefferson. Cum de la o vreme-ncoace (era-n ianuarie 1946, Charles venise-acasă, şi ce-a urmat, a văzut cu ochii lui) Statele Unite erau pline de foşti combatanţi, urmând pe la diferite şcoli, fie c-aveau aptitudini, fie că nu, sau că realmente voiau să-nveţe ceva sau nu, lucrul cel mai simplu pe care-ar fi trebuit el să-l facă ar fi fost să intre la şcoala profesională, care tocmai fusese deschisă pe lângă pensionatul din Jefferson, şi-acolo-ar fi putut, pe cheltuiala statului, s-o ţină de mână măcar o dată pe zi, aşteptând ca-n cele din urmă meschinăria să-l ucidă pe bătrânul Meadowfill. Dar infanteristul de marină-al lui Essie excluse ideea unor studii superioare, tot atât de prompt şi de categoric ca şi Essie, şi pentru acelaşi motiv. El spunea aşa: „Am fost soldat doi ani de zile şi-n timpul ăsta, singurul lucru pe care l-am învăţat a fost că singurul loc în care eşti în siguranţă e-o groapă individuală, de preferinţă c-un capac de fier deasupra, pe care să-l tragi după tine. Vreau să-mi am groapa mea individuală. Numai c-acuma nu mai sunt soldat, aşa că pot să-mi aleg ce loc îmi place şi chiar să mi-l aranjez. Am să-mi fac o casă”.

A cumpărat o parcelă mică. În Cartierul Eula, fireşte. Şi, fireşte, c-a ales-o Essie. Nici măcar nu era prea departe de locul unde-şi trăise ea cea mai mare parte din viaţă; de fapt, după ce casa-ncepu să se ridice, Meadowfill (era obligat, dacă nu voia să renunţe la porc şi să se ducă să se-ntindă-n pat) putea să stea chiar acolo, la fereastră, şi să vadă fiecare scândură cum se-nalţă-n fiecare zi: permanent memento şi avertisment: să nu cuteze să facă greşeala de-a muri. Ceea ce măcar era un motiv serios ca să stea în fotoliul rulant la fereastră, pentru că porc nu mai avea. El, porcul, renunţase – sau cel puţin deocamdată. Sau renunţase Snopes – deocamdată. Porcul apăruse-n ultima misiune cam în aceeaşi zi în care Essie îşi adusese infanteristul de marină acasă, la acea primă întrevedere, şi de-atunci nu se mai arătase prin livadă. Snopes îl mai avea încă sau avea destui alţii (îţi

dădeai seama când bătea vântul dintr-acolo), sau – cum asta era meseria lui – putea să-l fi înlocuit oricând ar fi socotit că venise iar vremea. Dar, pentru moment cel puţin, sistase operaţiile, cârpise gardul sau (vecinii aşa credeau) pur şi simplu nu mai lăsa poarta neînchisă în zilele pe care le socotea strategice. Aşa c-acum tot ce-avea bătrânul Meadowfill de privit era casa.

McKinley şi-o construia singur făcând toată munca brută şi luase un dulgher de meserie care să-i însemne unde să taie scândurile, şi bătrânul pândind, clocotind din scaunul rulant de după fereastră, fără să aibă măcar porcul pe care să-şi verse furia. Evident, cum îi era şi obiceiul, Meadowfill trebuie că-şi avea puşca-ncărcată la-ndemână. N-avea niciun fel de mijloc de-a şti că porcul n-o să mai vină iar, şi-n oraş lumea chiar începuse să facă tot felul de presupuneri cam cât o să mai ţină, cât o să mai poată rezista până să tragă cu puşca-n vreunul din ei – în McKinley sau în dulgher. Acuma trebuie să fie dulgherul, dacă Meadowfill nu voia să tragă la lumina lanternei de buzunar, pentru că-ntr-o zi (venise primăvara), McKinley luase şi-un catâr, şi-n oraş s-a aflat că arendase-un petic de pământ, la două mile-afară din oraş, şi că punea bumbac pe el. Acuma casa era aproape gata, doar uşile şi ferestrele mai rămăseseră de montat, şi finisatul, pe care nu le putea face decât dulgherul specialist, aşa că McKinley pleca-n fiecare dimineaţă-n zori cu catârul ca să lipsească pân' la asfinţit. Probabil c-atunci a fost când bătrânul Meadowfill a atins culmea absolută a furiei şi neputinţei: McKinley ar mai fi putut fi hărţuit şi terorizat ca să-şi vândă parcela şi casa, chiar neterminată, poate chiar şi c-un câştig. Dar niciun om în toată firea n-o să cumpere-o recoltă de bumbac care încă nici n-a-ncolţit. Nimic nu mai putea să-l ajute-acum decât moartea – a lui sau a lui McKinley.

Pe urmă s-a-ntors porcul. Pur şi simplu a reapărut; probabil că-ntr-o dimineaţă Meadowfill s-a dus pe roate de la masă la fereastră, aşteptându-se să dea cu ochii de nimic altceva decât de produsul încă-al unei zile de insultă statică

când, porcul iar acolo, scurmând după spiritele piersicilor de anul trecut, ca şi cum o zi n-ar fi lipsit. De fapt, poate că-n momentul ăla, Meadowfill chiar asta voia să creadă: că porcul nu lipsise nici măcar o zi şi că tot ce se-ntâmplase de-atunci încoace şi-l ultragiase nu fusese decât un vis, şi chiar visul ăsta putea fi descântat de-mpuşcătura pe care-o s-o tragă el acum. Şi asta s-a-ntâmplat imediat; evident că ţinuse puşca-ncărcată la-ndemână tot timpul; câţiva dintre vecini ziceau c-auziseră-mpuşcătura juvenilă şi rea când erau încă-n pat.

Până către prânz, zgomotul ei se-ntinsese-n tot oraşul, dar Gavin, unchiul lui Charles, a fost unul dintre cei care i-au simţit şi reculul. Tocmai pleca de la birou ca să se ducă-acasă la masă, când a auzit paşii pe scară. A intrat Res Snopes cu o hârtie de cinci dolari în mână, gata pregătită. A pus-o pe birou şi a zis:

— Bună dimineaţa, dom'le-avocat. N-am să vă ţin mult. Vreau un mic sfat – cam de cinci dolari. Stevens nu s-atinsese încă de bancnotă: doar şi-a dus ochii de la ea la stăpânul ei, care era ştiut că nu dăduse niciodată cinci dolari pe ceva, pe care să nu-l poată vinde măcar cu douşcinci de cenţi câştig: E vorba de porcu' ăla-al meu în care domnu' cel bătrân – Mr Meadowfill – îi place să tragă cu alice de-alea de păsărele.

— Am auzit de el, zise unchi-su. Da', precis, ce vrei pe ăştia cinci dolari? Unchi-su i-a povestit lui Charles: Snopes, în picioare-n faţa biroului, fără mistere: doar politicos şi impenetrabil. Ca să-ţi spun ce ştii şi dumneata? C-odată ce-l dai în judecată pentru că ţi-a rănit porcul, el o să invoce legea care interzice circulaţia liberă a vitelor înlăuntrul oraşului? Ca să-ţi spun ce ştii de-un an de zile, de când a tras prima oară-n el? Sau întăreşti gardul, sau descotoroseşte-te de porc.

— Costă-o mulţime de parale să hrăneşti un porc, zise Snopes. Cât priveşte să mă descotorosesc de el, domnu' acela bătrân a tras atâtea alice-n el, că mă-ndoiesc c-oi mai găsi pe cineva să-l ia.

— Atunci mănâncă-l!

— Un porc întreg, un om singur? Ce să mai zic că uite, se fac aproape doi ani de-alice băgate-n el.

— Atunci dă-l de pomană, zise Stevens şi-ncercă să se oprească, dar era prea târziu.

— Vasăzică, asta-i părerea dumneavoastră de om de legi. Să dau porcu' de pomană. Mulţumesc. Foarte mulţumesc, zise, întorcându-se să iasă.

— Stai, făcu Stevens. Uite, şi-i întinse bancnota.

— Am venit la dumneavoastră să vă daţi părerea de om de legi, zise Snopes. Mi-aţi dat-o: dă porcu' de pomană. Pentru asta vă datorez onorariu. Dacă cinci dolari nu-i destul, spuneţi. Şi a plecat. În capul lui Stevens gândurile se precipitau; nu-şi zicea: *De ce m-a ales tocmai pe mine?* Pentru că asta sărea-n ochi: actul prin care proprietatea în discuţie ajunsese pe numele Essie Meadowfill el îl redactase; apoi, era singura persoană din Jefferson, în afara familiei Meadowfill, cu care bătrânul Meadowfill avusese ceva care să semene a relaţii omeneşti, în aproape douăzeci de ani de zile. Nici măcar: *Ce nevoie-avea Snopes să semnaleze unui străin, om de lege, ne-om de lege, c-avea de gând să dea porcul de pomană?* Şi nici măcar *Dar de ce m-a făcut să fiu eu primul care să pronunţ cuvintele şi astfel tehniceşte să constituie un aviz juridic remunerat? Nu,* ce gândea Stevens era: *Cum are el de gând dând porcul, să-l oblige pe Meadowfill să vândă fâşia aia da pământ?*

Unchi-su Gavin zicea totdeauna că tot ce-l interesa în realitate nu era adevărul, şi nici măcar dreptatea: că tot ce voia era să ştie, să descopere, fie că rezultatul îl privea, fie că nu; şi că-n scopul ăsta, orice mijloc era valabil, cu condiţia ca să nu lase martori ostili, nici dovezi incriminatorii. Charles nu-l credea; unele dintre metodele lui i se păreau nu numai prea brutale, dar mai şi durau prea mult; şi sunt anumite lucruri pe care pur şi simplu nu le faci nici chiar când vrei să afli. Dar unchi-su zicea că Charles se-nşală: curiozitatea-i o stăpână căreia sclavii nu şovăie să-i aducă nicio jertfă.

Buclucul, în cazul ăsta, era că unchi-su nu ştia nici el singur ce caută. Două metode avea – investigaţia şi observaţia – şi trei căi – Snopes, porcul şi Meadowfill – ca să descopere ceva ce-ar putea să nu-şi dea la timp seama ce-i, chiar după ce-ar afla. De investigaţie nu putea face uz, pentru că singurul care-ar şti eventual răspunsul – Snopes – spusese tot ce socotise el că-i bine să se ştie. Şi nu putea face uz de metoda observaţiei cu porcul, pentru că se mişca de colo până colo, ca şi Snopes de altfel. Ceea ce-i lăsa un singur nemişcător: bă- trânul Meadowfill. Aşa c-a doua zi dimineaţa l-a luat pe Charles şi, când s-a luminat de ziuă, erau amândoi la pândă în maşina lui unchi-su parcată-ntr-un loc de unde puteau să vadă casa Meadowfill şi livada, şi poteca ducând la casa lui Snopes şi, constituind celălalt punct al triunghiului, căsuţa nouă pe care McKinley Smith aproape c-o terminase. Au stat aşa două ceasuri. L-au văzut pe McKinley plecând cu catârul la peticul lui cu bumbac. Apoi ieşi şi Snopes din curte şi-o apucă pe potecă spre oraş, spre piaţă. Veni timpul şi ieşi şi Essie să se ducă la slujbă. Apoi rămase numai bătrânul Meadowfill pândind din dosul ferestrei. Numai porcul mai lipsea.

— Dacă asta aşteptăm, zise Charles.

— De-acord, zise unchi-su.

— Vreau să zic s-abatem atenţia ochilor care probabil că ne urmăresc de cel puţin două ceasuri ca să ne vadă plecând.

— Nici eu n-am avut poftă de venit, zise unchi-su. Dar trebuia, sau de nu, trebuie să-i dau înapoi ăi cinci dolari.

Şi a doua zi dimineaţă, acelaşi lucru. Dar acum era prea târziu ca să mai poată renunţa; investiseră amândoi prea mult, fără să mai socotim dolarii lui Snopes: două zile de deşteptat înainte de ivirea zorilor, două ore de şezut în maşina parcată, fără o ceaşcă de cafea măcar, urmărind ceva ce nu erau siguri c-o să-şi dea seama ce-i, când or vedea-o. Era a treia dimineaţă; McKinley cu catârul lui plecaseră conform orarului: atât de regulat şi de normal, încât nici el, nici unchi-su nu şi-au dat măcar seama că nu-l

văzuseră încă pe Snopes, până-n clipa-n care Essie Meadowfill ieşi din casă, pornind spre slujbă. Pentru Charles a fost ca un şoc, cum e când sari în sus, pomenindu-te că te trezeşti fără să fi ştiut că adormiseşi: unchi-su era gata, coborând din maşină, să-nceapă s-alerge, când văzură porcul. Adică porcul era, şi făcea exact ce s-aşteptau să facă: să se ducă-n trapul lui porcin, mărunt şi hotărât, în livada lui Meadowfill. Numai că nu era acolo unde-ar fi trebuit să fie când apăruse prima oară. Se ducea-ncotro s-aşteptau să se ducă, dar nu venea de unde-ar fi trebuit să vină. Venea nu din direcţia casei lui Snopes, ci dintr-a lui McKinley Smith. Unchi-su alerga deja, poate din ceea ce Ratliff numea un simplu instinct sau simţ înnăscut al lui unchi-su de-a fi acolo unde trebuia să se-ntâmple ceva, chiar dacă n-ajungea totdeauna la timp, grăbindu-se – şi Charles, de asemenea, fireşte – să traverseze strada şi curticica, şi să intre-n casă înainte ca bătrânul Meadowfill să poată vedea porcul pe fereastră şi să tragă.

Unchi-su n-a bătut la uşă: au intrat în goană, alegând prin simplu simţ de orientare uşa-ndărătul căreia trebuia să fie bătrânul Meadowfill, ca să facă uz de-acea anume fereastră, şi chiar acolo era, aplecat înainte-n fotoliul rulant la fereastră, cu cerceveaua ridicată, dar cu storul încă lăsat, puşca mică pe jumătate ridicată-n mână, cealaltă mână apucând mânerul storului să-l ridice dintr-o smucitură. Dar el – Meadowfill – şedea încă şi se uita la porc. Lumea din oraş se deprinsese să vadă pe mutra lui meschinărie şi ranchiună, şi furie: era ceva firesc. Dar de data asta nimic pe faţa lui decât exultare plină de răutate. Nici măcar n-a-ntors capul când au intrat Charles şi cu unchi-su: doar ce-a zis:

— Veniţi încoa', aveţi locuri la tribuna de onoare! Acuma-l puteau auzi înjurând: nu înjurături sănătoase, bădărăneşti, cum auzi pe stradă, ci expresii obscene, pe care le murmuri încet, în casă, şi-şi zicea, Charles, de le folosise cumva vreodată, acuma, la părut lui cărunt s-ar fi cuvenit să le fi uitat.

Apoi începu să se ridice de pe scaunul rulant şi-atunci a

văzut-o şi Charles – o bucată de ceva, puţin mai lungă decât o cărămidă, înfăşurată-n nişte sac de iută, legată cu o sfoară de-o crăcană a piersicului celui mai apropiat, cam la vreo zece paşi de casă, ţintită spre fereastră, şi unchi-su zicând:

— Stai! Stai! Nu-l ridica! Şi-ntinzând chiar mâna spre stor, dar prea târziu; bătrânul Meadowfill era-n picioare-acum; rezemase puşca de fereastră, apucă mânerul cu mâinile-amândouă şi smuci storu-n sus. Şi-atunci se-auzi împroşcătura seacă, scurtă, rea, de cartuş douăjdoi, din piersic: unchi-su zicea că se uita la stor ridicându-se şi văzuse cum reţeaua de sârmă se sfârteca şi dispărea la suflul în miniatură; lui Charles se păruse chiar c-aude alicele minuscule şuierând şi izbind în burta şi-n pieptul bătrânului, care mai mult sări decât căzu-ndărăt în scaunul rulant ce-alunecă lăsându-l lat întins pe spate pe duşumea, unde rămase-o clipă, cu-o expresie de teribilă indignare uluită: nu durere, nu angoasă, nu spaimă: doar indignare, sărind în sus şi-ntinzând mâna s-apuce puşca.

— A tras cineva-n mine!

— Bine-nţeles, făcu unchi-su luându-i puşca din mână. Porcu-a tras. Poţi să-i mai spui ceva? Stai acum liniştit să vedem ce-i.

— Pe dracu’ porc, făcu bătrânul Meadowfill. A fost ticălosu-ticăloşilor ăla de McKinley Smith!

Rănit nu era, doar ars, băşicat de puzderie de-alice mărunte, care pătrunseseră nu numai prin pantaloni şi prin cămaşă, dar şi prin izmenele groase de iarnă, până sub piele.

Furibund ca un bărzăun, spumegând, urlând şi-njurând şi mai încercând încă să-i ia puşca din mână lui Gavin (apăruse-n odaie acum şi Mrs Meadowfill, cu basmaua gata-nnodată sub bărbie, de parc-un fel de telepatie desperată şi fatalistă-i comunicase, ca o celulă fotoelectrică de-alea care-ţi deschid uşile, clipa-n care porcu-ncălecase hotarul lor nemprejmuit) pân’ ajunsese în cele din urmă de se istovi şi-ajunse-ntr-o stare care la el se putea numi raţională. Atunci le povesti: cum Snopes îi spusese acum două zile lui Essie că-i dăduse lui McKinley porcul ca dar de inaugurat locuinţa

nouă, sau poate chiar, spera Snopes – dar de nuntă-ntr-una din zile, curând, şi unchiul lui Charles care zicea:

— Stai un moment. Ţi-a zis Essie că Mr Snopes i-a dat porcul lui McKinley sau ţi-a zis că Mr Snopes i-a zis că i l-a dat?

— Cum? sări Meadowfill. Ce? Şi iar începu să-njure.

— Stai liniştit, zise unchiul lui Charles. Un an de zile-ai tras în porcu' ăla fără să-i faci nimic, aşa c-acuma gândesc că poţi să rabzi şi dumneata o-mpuşcătură. Da' trebuie să chemăm un doctor pentru nevasta dumitale.

Unchi-su luase şi puşca: o capcană, făcută de mână, foarte isteaţă: o puşcă ieftină c-un singur foc, tot calibru 22, cu ţeava şi cu patul retezate, fixată de-o scândură, şi toată drăcovenia-nvelită-ntr-o bucată de sac şi legată de crăcana pomului, o bucată de sârmă de bobinaj subţire şi tare, mergând, printr-o serie de piuliţe, până la cerceveaua storului şi cu gura ţevii ţintită spre centrul ferestrei cam la două palme de pervaz.

— Dacă nu s-ar fi ridicat în picioare ca să tragă storul, l-ar fi izbit drept în obraz, zise Charles.

— Şi ce-i cu asta? zise unchi-su. Crezi că ăluia care-a pus-o-aici îi păsa? Sau îl speria şi-l înfuria, şi-l făcea s-alerge la Smith cu puşca asta… – avea glonţ acum, glonţ lung, de armă ghintuită; de data asta Meadowfill avea de gând să tragă adevărat în ce trăgea – şi să-l silească pe Smith să-l omoare-n legitimă apărare sau, dacă-mpuşcătura-l orbea sau îl omora chiar acolo-n scaunul rulant, atunci problema era rezolvată. Tat-su mort, logodnicu-n puşcărie că-l omorâse, şi numai Essie cu care să aibă de-a face.

— Deşteaptă chestie! făcu Charles.

— Mai rău. Urâtă. Nimeni n-ar fi crezut vreodată c-o capcană ca asta ar fi putut fi inventată de-altcineva decât de-un fost combatant din Pacific, oricât ar fi negat el.

— Şi totuşi, deşteaptă. Chiar şi Smith ar fi de-acord.

— Da, zise unchi-su. De asta am vrut să vii şi tu. Ai fost şi tu soldat. S-ar putea să am nevoie de-un interpret ca să mă-nţeleg eu el.

— Eu n-am fost decât maior, zise Charles. N-am avut niciodată trupă de comandat ca să am ceva de spus unui sergent, mai ales unuia din infanteria marină.

— N-a fost decât caporal.

— Da' tot în infanteria marină.

Numai că nu s-au dus întâi la Smith; acuma-n orice caz era la câmp, la bumbac. „Şi, îşi zicea Charles, dacă-i Snopes, n-o să fie nimeni nici la Snopes acasă." Dar era. Le-a deschis chiar Snopes în persoană; purta şorţ şi-n mână ţinea o tigaie; şi-n tigaie un ou prăjit.

— Dom'lor, făcu el. Poftiţi.

— Nu, mulţumesc, zise unchiul lui Charles. N-o să te ţin mult. Cred că-i a dumitale. Era acolo o masă; unchi-su puse pachetu-nvelit în cârpă de sac pe masă, trase de colţul cârpei şi puşca mutilată alunecă pe masă. Şi tot nimic, absolut nimic pe faţa sau în glasul lui Snopes:

— Asta-i ce numiţi dumneavoastră, juriştii, corp delict, nu?

— Întocmai, zise unchiul lui Charles. Toată lumea ştie astăzi ce-s alea amprente digitale, cum ştie şi ce-i o capcană.

— Da, făcu Snopes. Probabil că nu mi-l faceţi cadou.

— Exact, zise unchi-său. Ţi-l vând. Pe-un act de donaţie către Essie Meadowfill, pentru fâşia de pământ pe care vrea să ţi-o cumpere societatea de petrol, plus cele treisprezece picioare pe care Mr Meadowfill credea că le stăpâneşte. Şi-acuma chiar că Snopes nu făcea nicio mişcare, imobil cu oul răcit în tigaie. Aşa stau lucrurile, zise unchi-su. Şi-n cazul ăsta mă duc să văd dacă McKinley Smith vrea să cumpere.

Snopes se uită o clipă la unchiul lui Charles. „Era deştept: trebuie să i se recunoască", îşi zise Charles.

— Gândesc că trebuie, zise el. Probabil c-aşa aş face şi eu.

— Chiar aşa socoteam, zise unchi-su.

— Gândesc că trebuie să-l văd pe văru' Flem, zise Snopes.

— Gândesc că nu-i nevoie, făcu unchi-su. Viu direct de la bancă.

— Gândesc c-aşa aş fi făcut şi eu, zise Snopes. La ce oră sunteţi la birou?

L-ar fi putut găsi pe Smith, el şi cu unchi-su, la el acasă

către asfinţit. Dar nu era nici măcar amiază când Charles şi cu unchi-su stăteau la gardul peticului de pământ şi priveau cum McKinley şi cu catârul lui veneau de-a lungul brazdei de pământ negru, răsturnată şi-ncremenită-n urma cormanei plugului. Apoi se opri şi el, de cealaltă parte a gardului, în faţa lor, în salopetă şi-n bocanci cazoni, gol de la brâu în sus. Unchiul lui Charles îi întinse actul.

— Uite, zise.

Smith îl citi.

— E pentru Essie.

— Atunci însoară-te cu ea, zise unchi-su. O să puteţi vinde parcela şi să vă cumpăraţi o fermă. Nu asta vreţi, amândoi? N-ai o cămaşă sau o flanelă aici la dumneata? Pune-o şi mergi cu mine; catârul o să-l aducă maiorul.

— Nu, zise Smith; vârî, îndesă, împinse actul în buzunar întorcând catârul. Îl aduc eu. Mă duc întâi acasă. N-am de gând să mă-nsor cu nimeni nebărbierit şi fără cravată.

Pe urmă-au trebuit să-l aştepte pe pastorul baptist să se spele pe mâini şi să-şi pună şi cravata; Mrs Meadowfill purta prima pălărie cu care-o văzuse cineva vreodată; arăta parc-ar fi fost şi prima pălărie făcută de cineva pe lumea asta.

— Ce-i cu papa? făcu Essie.

— Oh, făcu unchiul lui Charles. Vorbeşti de scaunul ăla rulant. Acuma-i al meu. Drept onorariu. Am să ţi-l dau dumitale şi lui McKinley ca dar de botez, îndată ce-o s-aveţi dreptul.

Pe urmă, două zile mai târziu, la birou.

— Vezi, zicea unchi-su. Nu-i nicio speranţă. Chiar când reuşeşti să te debarasezi de-un Snopes, e-un altu gata-n spatele tău, până n-apuci nici să te-ntorci.

— Asta aşa-i, zise Ratliff senin. Cum ridici ochii, vezi că nu s-a-ntâmplat nimic decât c-a mai apărut un Snopes.

Cincisprezece

Când a ajuns Charles acasă, Linda Kohl se-ntorsese şi ea. Din războiul ei: şantierul naval Pascagoula, unde până la urmă tot ce-a vrut a făcut, şi-a ajuns nituitoare; nituitoare bună, îi spusese unchi-su Gavin. Cel puţin mâinile, unghiile o dovedeau: nu muşcate, mâncate: tocite de uzură. Şi-avea acuma o foarte frumoasă meşă albă, realmente superbă, impresionantă, de la frunte pin' la ceafă, aproape ca un panaş. Un panaş turtit; de fapt, gândea el, poate că asta şi era: un panaş căzut, turtit deasupra craniului, în loc de-a se-nălţa semeţ, revărsându-se apoi pe spate; era toamna lui 1945 acum şi nobilul cavaler terminase cu turnirurile şi cu balaurii; îi măcelărise războiul pe toţi, îi istovise, îi demodase.

Charles se gândea acuma că de fapt toţi cavalerii rătăcitori americani reformatori liberali n-o să mai aibă ce face, acuma când până şi locşoare, pe vremuri uitate de lume, ca Yoknapatawpha din Mississippi, erau fertilizate până peste cap, nu numai cu preţul sângelui soldaţilor, dar şi cu cei doi sau trei, sau patru dolari pe oră, băgaţi pe gât ălorlalţi foşti nituitori şi zidari, şi mecanici, ca Linda Kohl Snopes, adică Linda Snopes-Kohl, voia să zică, atât de repede, că n-aveau timp să-i cheltuiască. Chiar şi cei doi finlandezi comunişti, chiar şi cel care tot nu era încă-n stare să vorbească englezeşte, se-mbogăţiseră-n timpul războiului şi trebuiseră s-ajungă capitalişti, investind bani în speculaţii la bursă *à la hausse,* pentru simplul motiv că nu-şi achiziţionaseră încă un loc al lor, destule de mare, în care să-ncuie banii când le-ntorceau spatele. Cât despre negri, acuma aveau la Jefferson un liceu mai nou şi mai frumos decât aveau albii. Plus automobile şi aparate de radio, şi răcitoare electrice, pline cu sticle de bere, cumpărate cu bani gheaţă şi plătite cu preţul sângelui, care cel puţin n-avea linie de demarcaţie rasială, în niciuna din barăcile fără

lumină electrică şi fără storuri la ferestre, şi fără canalizare: plus, iarăşi, legile noi, de revoluţie socială, care-aboliseră nu numai foamea şi inegalitatea, şi nedreptatea, ci şi munca, substituindu-i o nouă vocaţie sau profesie, pe care singur ţi-o alegeai şi pentru care nu-ţi trebuia nici o-nvăţătură de niciun fel: simpla producţie de copii. Aşa că Linda nu mai avea peste ce să se plece cu bunăvoinţă-n Jefferson. Dacă stăteai să te gândeşti, nu mai avea nimic, nicăieri, peste care să se plece, pentru că ruşii-i lichidaseră pe nemţi, şi nici chiar ei nu mai aveau nevoie de ea. De fapt, dacă stăteai să te gândeşti, ea nu mai avea absolut nimic ce face-n Jefferson, acuma că unchi-su Gavin se-nsurase – dacă şi-l dorise cumva vreodată pentru ea. Pentru că poate c-avea dreptate Ratliff şi orice-o fi vrut ea vreodată de la el, nu de bărbat l-a vrut. Aşa că, de fapt, aproape că trebuia să te-ntrebi de ce mai stătea-n Jefferson acuma, când toată ziua n-avea nimic de făcut decât s-aştepte, să-şi treacă vremea-ntr-un fel, până să vină noaptea şi somnul în mausoleul ăla-n stil colonial al lui Snopes, cu canalia aia bătrână de Snopes, care-avea nevoie de-o fiică tot atât cât avea nevoie de-o cravată de rezervă şi de înc-o pălărie. Aşa că poate c-aveau toţi dreptate de data asta şi că, la urma urmei, ea n-o să mai rămână multă vreme-n Jefferson.

Dar pentru moment era acolo, zicea unchi-su, cu unghiile nu uzate de-atâta forjat acuma, ci tăiate până-n carne, ca să le cureţe (şi, fie că unchi-su adăugase sau nu: să le feminizeze) din nou, fără vapoare de nituit şi cu panaşul ei alb, realmente impresionant, turtit pe creştet în lupte vitejeşti şi cu toţi balaurii ucişi. Numai că nici chiar munca de fierar nu fusese de-ajuns. Ce voia el să spună e că ea numbătrânise. Nu, nu asta voia el să-nţeleagă zicând că numbătrânise. În ăi trei ani şi ceva, dintre decembrie '41 şi aprilie '45, cu el se-ntâmplase ceva, sau cel puţin spera el că se-ntâmplase, sau, cel puţin, ceea ce i se părea lui chin şi suferinţă corespundea-n măsură suficientă normelor de chin şi de suferinţă ca să-i fi îmbogăţit evoluţia lui spirituală şi morală, fie c-avusese vreun efect asupra speciei umane, fie

că nu, şi, dacă-i purificase sufletul, asta trebuia să se vadă-ntr-un fel şi pe dinafară sau cel puţin aşa spera. Dar ea nu se schimbase deloc, şi mai puţin o schimba meşa albă din părul ei, care parcă era pusă dinadins, cum obişnuiau unele femei. Când el finalmente – *All right,* finalmente. Ei, şi ce-i dacă-n primele trei zile stătuse-aproape tot timpu-acasă, sperând cel puţin să n-aibă aerul că-i cu ochii-n piaţă, să vadă de nu cumva trece sau vine. Sunt oraşe chiar mai mari decât Jeffersonul şi n-au o fată – o femeie – care-n clipa-n care-ai văzut-o, acum opt ani, coborând din aeroplan, te-ai întrebat cum o fi arătând goală, numai că era prea mare pentru tine, că nu era genul tău, afară doar că era tocmai pe dos, că tu erai prea mic pentru ea, că tu nu erai genul ei, ci numai unchi-tu, şi că ţi-ai petrecut parte din cele zece luni în lagărul nazist întrebându-te dacă el i-o fi dat fusta jos, înainte de-a se fi-nsurat cu mătuşa Melisandra, sau poate că şi după, şi dacă nu, de ce, ce se-ntâmplase, ce nu mersese. Pentru că unchi-su n-o să-i spună niciodată dacă da sau nu, dar cine ştie, după trei ani şi ceva, poate c-o să-şi dea seama văzând-o, pentru că s-ar putea ca o femeie să nu fie-n stare realmente s-ascundă aşa ceva altui bărbat, care era… să zicem un fel de *simpatico.* Numai c-atunci când, în cele din urmă, a văzut-o pe stradă-n a treia zi, n-a fost absolut nimic, nu se schimbase deloc, cu excepţia meşei albe, care-n orice caz nu conta – aceeaşi ca şi-n ziua de-acum opt ani, când el şi cu unchi-su s-au dus cu maşina la Memphis, la aeroport, s-o ia, la prima vedere puţin cam prea înaltă pentru gustul lui şi puţin prea slabă, aşa că-n aceeaşi secundă-şi zicea: *În orice caz uite una care-n ce mă priveşte n-are nevoie să se dezbrace,* dar aproape-nainte de-a fi apucat să formuleze-şi zicea: *O.K., puişor, da' cin ţi-o fii băgat în cap c-avea degând?* Şi-avusese dreptate: nu ea pentru el, ci mai curând nu el pentru ea: o să i se mai întâmple lui încă multe-n viaţă (spera), dar să dea jos această anume fustă n-o s-apuce, chiar dac-a dezbrăca femei prea lungi sau prea subţiri după gustul tău îţi rezervă uneori surprize. Da-i bine şi-aşa; evident că sufletul lui, sau ce-o fi fost, se-ameliorase puţin în

cei trei ani şi ceva; în orice caz, acuma-şi dădea seama că, dac-aşa i-ar fi fost lui scris, s-o dea jos p-asta-anume, ce i s-ar fi-ntâmplat ar fi putut avea, ar fi avut probabil multe nume, dar numai surpriză nu.

Nu mai avea de nituit vapoare şi, mai rău, nu mai era nevoie de nituit vapoare. Aşa că nu numai el, Charles, ci tot oraşul, la un moment dat, mai devreme sau mai târziu, avea s-o vadă – sau să fi se povestească de către cei care-o văzuseră – plimbându-se cu paşi mari, cele mai deseori îmbrăcată-n acelaşi kaki de surplus al armatei de uscat, în care probabil că nituise şi vapoarele, pe străzi lăturalnice şi alei, în oraş sau pe şosea, sau pe poteci, sau pe drumuri de câmp, sau pe ogoare, sau prin păduri, până la două şi trei mile de oraş, singură, mergând nu atât repede, cât apăsat, ca şi cum ar fi umblat ca să scape de insomnie sau poate de mahmureală dup-o beţie.

— Poate că asta să şi fie, zise Charles.

Unchi-su îşi ridică iarăşi ochii din dosar, puţin enervat.

— Asta, ce?

— Ziceai că poate-i de insomnie. Poate că-i de beţie.

— Oh, făcu unchi-su. *All right.* Era din nou cu capu'-n concluzii. Charles îl observa.

— De ce nu te plimbi şi tu cu ea?

De data asta, unchi-su nu şi-a mai ridicat capul.

— De ce nu te plimbi tu? Doi foşti combatanţi, aţi putea vorbi despre război.

— Nu m-ar auzi. N-aş avea timp să scriu în carnet mergând, zise Charles.

— Asta vreau să spun şi eu, zise unchi-su. Ştiu din experienţă că ultimul lucru de care-ar avea chef să vorbească doi foşti combatanţi, care n-au împlinit încă cinzeci de ani, e despre război. Nici chiar voi doi n-aţi putea.

— Oh, făcu el. Unchi-su citea concluziile. Poate că ai dreptate, zise el. Unchi-său citea concluziile. Te-ar indispune dac-aş încerca s-o pun jos? Unchi-său nu făcu nicio mişcare. Apoi închise dosarul şi se lăsă-n scaun pe spate.

— Absolut deloc, zise.

— Vasăzică-ţi închipui că nu pot, zise Charles.

— Sunt convins, zise unchi-su. Adăugă repede: Nu-ţi face inimă rea. Nu-i din vina ta. Sau, la urma urmei, fă-ţi! Nu-i din vina nimănui.

— Atunci ştii de ce.

— Ştiu, zise unchi-său.

— Dar n-ai de gând să-mi spui.

— Vreau să-nţelegi tu singur. Probabil că n-ai să mai ai niciodată ocazia. Citeşti şi vezi, şi auzi despre asta, în cărţi şi-n filme, şi-n muzică, şi la Harvard, şi la Heidelberg. Dar ţi-e frică să crezi până-n ziua-n care eşti realmente pus faţă-n faţă, pentru c-ai putea să te-nşeli şi n-ai putea suporta asta şi să fii fericit. Ceea ce nu poţi suporta e îndoiala.

— N-am fost niciodată la Heidelberg, zise Charles. Unde-am fost e la Harvard şi-n lagărul de prizonieri număru' nu-ştiu-cât.

— *All right*, zise unchi-su, să zicem atunci la liceu şi la pensionul din Jefferson.

În orice caz el, Charles, ştia acuma ce-i. Şi-i spuse. Oh, asta-i. Astăzi ştiu şi copiii ce-i. E frigidă.

— E-un termen freudian tot atât de bun ca oricare altul ca să-nsemne castitate sau discreţie, zise unchi-su. Acuma şterge-o! Am de lucru. Maică-ta m-a invitat la masă, aşa că ne vedem la prânz.

Era deci altceva, şi unchi-su n-avea de gând să-i spună. Termenul „discreţie", unchi-su îl folosise tot ca să-nţeleagă ceva ce nu spusese. Dar, pân' la urmă, Charles îşi dădu seama ce era, pentru că-l cunoştea destul de bine pe unchi-su ca să priceapă că discreţie nu se referea la Linda, ci la el. Dacă-n viaţa lui n-ar fi fost şi el, odată, soldat, nici nu s-ar fi ostenit, necum să fi şi aşteptat să-i ceară voie lui unchi-su: probabil că, pân-acuma, de mult ar fi atras-o-ntr-o capcană, undeva într-un locşor izolat şi convenabil din pădure, la una din plimbările ei, în naiva iluzie a celor care n-au fost niciodată-ntr-un război că ea, care trecuse printr-unul, se va fi-ntrebând de zile-ntregi ce dracu' o fi cu Jeffersonul ăsta, de ce-şi pierdea el sau alt mascul prezentabil atâta vreme de

pomană. Pentru c-acuma-şi dădea seama că tot ce-mpingea tineretul cu-atâta ardoare la război era credinţa că războiul nu-i decât o unică şi nesfârşită ocazie, în prealabil autorizată, de prădăciuni şi tâlhării, că tragedia războiului era că nu te-ntorceai cu nimic din el, ci doar lăsai ceva de preţ; că plecai la război cu lucruri cu care, dacă n-ar fi fost războiul, ai fi trăit liniştit o viaţă-ntreagă cu ele-n tine, fără să fii măcar obligat să ştii că-s în tine.

Aşa că n-avea să fie el. Soldat fusese, chiar dacă nu se-ntorsese cu răni ca s-o dovedească. Aşa că, dacă trebuia să facă uz de forţă fizică asupra ei ca să afle ceea ce unchi-su zicea că el nu-şi dă încă seama că există, n-o să-şi dea seama niciodată; n-o să-i rămână decât să facă şi el pe-unu' de-ăia – încă unu' – din oraş care credeau că ea se plimba ca să se trezească dintr-un chef ca să fie gata de-altul, având de gând s-o ducă aşa întruna, după cum arătau unele dovezi sau cel puţin simptome. Care erau: că o dată pe săptămână, miercurea sau joia după-amiază (oamenii-şi puteau potrivi ceasul sau calendarul după asta) ea, la volanul automobilului tatălui ei, aştepta în faţa băncii când se-nchidea şi tatăl ei ieşea, şi se duceau la ceea ce Jakeleg Wattman numea, printr-un eufemism, parcul lui de pescuit de la Wyott's Crossing, şi-şi făcea provizia de whiskey de contrabandă pe săptămână următoare. Nu-n maşina ei: într-a tatălui ei. Ar fi putut să aibă un stol întreg de automobile, cu-atâţia bani câţi avea sub curatelă unchi-su, din ce-i dăduse bunică-su, bătrânul Will Varner, bogătaşul de la Moşia Franţuzului, sau poate bunică-su şi cu taică-su împreună, ca parte sau poate ca rezultat al vâlvei şi-al scandalului ăluia de demult, de-acum douăzeci de ani, când maică-sa se sinucisese şi presupusul ei amant abandonase şi banca, şi casa lui strămoşească în mâinile tatălui ei, ca să nu mai vorbim de sculptorul cu care se măritase, un ovrei din New York şi deci (în convingerea oraşului) bogat. Şi de condus ea conducea – aşa surdă tun cum era, când şi-ar fi putut foarte bine permite să angajeze pe cineva care să stea alături de ea şi să nu facă altceva nimic decât s-asculte. Numai că n-angaja.

Evident, prefera să umble, să-i iasă prin pori insomnia sau beţia, sau ce-o fi fost preţul desperat pe care-l plătea pentru celibatul ei – afară doar, desigur, dacă nu cumva avocatul Gavin Stevens operase cu mai multă abilitate şi diplomaţie în toţi aceşti ultimi opt ani decât crezuse lumea; cu toate c-acuma avea şi el nevastă.

Provizia ei: nu a lui taică-su. Pentru că lumea din oraş, din ţinut, şi-asta ştia: Snopes nu bea niciodată, nu s-atingea de băutură. Dar cu toate astea n-ar fi lăsat-o niciodată pe fiică-sa să facă drumul singură. Unii se mulţumeau cu explicaţia simplă că Wattman, ca fiecare-n ziua de azi, câştiga atâtea parale încât n-avea-ncotro, trebuia să depună ceva undeva, şi Snopes, bancher, îşi făcea socoteala c-ar putea foarte bine să fie la banca lui, aşa că-i făcea lui Jakeleg câte-o vizită, o dată pe săptămână, exact cum ar fi vizitat pe orice alt negustor sau fermier, sau proprietar de maşină de egrenat, dintre clienţii sau deponenţii importanţi ai băncii. Dar erau alţii, printre care şi unchi-su Gavin şi vechiul şi bunul lui amic, acel Cincinatus reprezentant de maşini de cusut, filozof rural şi bucolic ieşit din popor, V.K. Ratliff, care mergeau ceva mai departe: că era o chestie de respectabilitate: că-n după-amiezile alea, Snopes nu era numai un simplu bancher, era un cetăţean fruntaş şi-un părinte; şi, chiar dacă fiică-sa unică şi văduvă s-apropia de patruzeci şi-şi petrecuse cei patru ani de război muncind ca un bărbat într-un şantier naval militar, unde nu ştiu cum se-ntâmpla, dar chiar şi femeilor care nu erau nici măcar văduve li se-ntâmplau lucruri care nu erau nici pentru fete mari, nici pentru fete bătrâne, el tot n-avea de gând s-o lase să facă singură cinsprezece mile până la spelunca unui contrabandist, ca să cumpere o sticlă de whiskey.

Sau o ladă; pentru că, dacă era vorba de dres după chef, îi trebuia sau în orice caz trebuia să aibă la-ndemână, o sticlă-ntreagă-n fiecare zi. Aşa că-n momentul de faţă, chiar şi oraşu-şi dădea seama că nu-i vorba doar de chef, pentru că oamenii care-şi pot permite-un chef în fiecare zi nu simt nevoia să scape de el, să se trezească, chiar dac-ar avea timp

s-o facă.

Ceea ce făcea să nu rămână decât gelozia sau mânia; ce voia ea să-nvingă, mergând patru sau cinci mile-n fiecare zi, sau, în orice caz, să domine, era mânia frustrării care-i ucidea somnul, că unchi-su Gavin o părăsise-n timpul cât ea era plecată să nituiască vapoare, ca să salveze Democraţia, şi se-nsurase cu Melisandra Harriss Backus, cum ar zice Thackeray, gândind (Charles) c-ar putea fi mulţumit că nu fusese el cel care să-i dea fusta jos, pentru că tot ce era dedesubt – cu condiţia, desigur, ca unchi-su s-o fi dat el jos – l-a-mpins pe unchi-su să se-nsoare cu o văduvă cu doi copii mari, unul din ei căsătorit şi el, aşa, că unchi-su putea să fie şi bunic încă-nainte de-a ajunge mire.

Dup-aceea pare-se că s-a văzut că nu era nici gelozie, nici mânia implacabilă a frustrării. A venit Crăciunul şi-a trecut, şi a urmat şi restul iernii, şi-au intrat în primăvară. Unchi-su nu numai c-ajunsese, dar se şi comporta ca mare proprietar rural acum. Foarte adevărat că nu purta nici cizme, nici pantaloni de călărie şi, cu toate că un mare proprietar rural poate s-arate ca un preşedinte de asociaţie studenţească a unei facultăţi de filozofie, chiar şi în Mississippi, el n-ar fi putut niciodată arăta astfel, pentru că un şoc îl încărunţise prematur, şi mai curând arăta a pianist de concert sau a reprezentant de Cadillac la Hollywood. Dar cel puţin se comporta ca atare, o dată pe lună şi uneori mai des, la Rose Hill, şezând în capul mesei cu noua mătuşă Melisandra a lui Charles în faţă, şi-n dreapta şi-n stânga cu Linda şi Charles, unu-n faţa altuia, traducând Lindei pe tableta de sidef cele ce se vorbeau. Sau, mai curând, traducând vorbele sale în englezească audibilă pentru Charles şi noua lui mătuşă Em. Pentru că nici acuma Linda nu vorbea mai mult decât vorbise vreodată: şedea acolo, cu meşa albă peste creştetul capului ca un panaş turtit, mâncând ca un bărbat: Charles nu voia să spună că mânca urât: mânca sănătos, cu poftă şi arătând… da, zău, ăsta-i exact termenul: fericită. Fericită, satisfăcută, ca atunci când ai realizat ceva, ai produs, ai creat, ai făcut ceva: ţi-ai dat oarecare osteneală, ai cheltuit –

poate-o mulţime de parale – ţi-ai pus pielea-n saramură, sau poate-ai trecut chiar peste propriile convingeri; şi uite-aşa-i, să fie-a dracului de treabă, da' a ieşit exact aşa cum ai fi vrut, poate chiar mai bine decât ai îndrăznit să speri. Ceva ce ţi-ai dorit pentru tine şi n-ai putut, şi-ncepuseşi să crezi că nici nu-i posibil, că nu-i aşa, pân' ce-o faci tu însuţi, poate când pentru tine-i prea târziu, nu mai ai nevoie, dar cel puţin ai dovezi că se poate.

Şi dup-aceea, în salon la fel, cafea şi coniac pentru cucoane, şi porto, şi-o ţigară de foi pentru Charles, cu toate că unchi-su tot la pipele de cocean de porumb rămăsese, care-n orice caz nu costă decât cinci cenţi. Tot c-un aer fericit, satisfăcut şi-acuma; şi-acel încă ceva, pe care Charles îl percepuse, îl recunoscuse: un sentiment de proprietar. Ca şi cum Linda însăşi, ea inventase realmente toată afacerea: pe unchi-su Gavin, pe mătuşă-sa Melisandra, Rose Hill-ul–vechea şi, pe vremuri, micuţa casă de lemn simplă, pe care bătrânul Mr Bachus cu-ai săi Horaţiu şi Catul, şi whiskeyul cu apă multă, n-ar mai recunoaşte-o decât după aşezarea topografică: metamorfozată de banii gangsterului din New Orleans, cum încercase bătrânul Snopes să facă din casa lui De Spain, cu banii lui, de gangster din Yoknapatawpha, şi eşuase, pentru c-aici banii risipiţi au fost cheltuiţi cu gust, aşa că-n realitate nu-i vedeai deloc, ci doar îi simţeai, îi respirai, parc-ar fi fost căldură sau temperatură; şi-n jur, înconjurându-i, înţărcându-i, sentimentul kilometrilor de gard din scânduri albe, delimitind pogoane pieptănate şi ţesălate, şi grajdurile luminate şi-ncălzite electric, şi hambarele cu nutreţ, şi locuinţele grajdurilor, şi casa administratorului, toate-ntr-o armonie perfectă pe fundalul sumbru al decorului – şi la urmă l-a inventat şi pe el, pe Charles, ca să-i prezinte, sau măcar să-l facă să-i vadă opera, fie că aproba ce făcuse sau nu.

Venea apoi vremea să zici „Mulţumesc" şi „Noapte bună", şi să pleci înapoi spre oraş prin întunericul de-aprilie sau de mai şi s-o-nsoţeşti pe Linda, până acasă-n palatul pe care tatăl ei şi-l visase de la Moşia Franţuzului, să opreşti la

bordură, când, ca de fiecare dată, va zice cu vocea ei hârâită de raţă (el, Charles, zicându-şi şi el de fiecare dată: *Care la urma urmei, poate că şoptită-n întuneric, după ce i-ai dat fusta jos, n-ar suna chiar atât de rău, gândind: Bineînţeles, dac-ai fi tu ăla):* „Intră să bem ceva”. Şi nici nu era destulă lumină-n maşină ca el să fi putut citi tăbliţa de sidef, dacă ea i-ar fi oferit-o. Pentru că, de fiecare dată, el asta făcea: zâmbea, râdea, destul de tare, spera el, şi dădea din cap – uneori îi venea luna-n ajutor – Linda deschizând deja uşa pe partea ei, aşa că Charles trebuia să coboare repede pe-a lui, să ocolească maşina la timp. Cu toate că, oricât de iute-ar fi fost el, ea, gata, era afară, traversa trotuarul spre veranda cu coloane: ea, care poate că părăsise Sudul prea tânără şi prea de multă vreme ca să-şi fi putut însuşi deprinderea rituală a femeilor din Sud de-a se aştepta la constanţa nezdruncinată din partea cavalerilor servanţi, sau poate că simpla nituire de vapoare lecuise muşchii de-altădată de celeritatea de-altădată. Orice-o fi fost, Charles trebuia s-o ajungă, de fapt, s-alerge pân’ la jumătatea aleii spre casă; când ea se oprea, aproape c-aştepta de fapt, ca să-şi arunce ochii după el, surprinsă, nu neliniştită: numai surprinsă; ceea ce Hollywood-ul numea un *double-take,* şi totuşi nu chiar atât de mult segregată de moştenirea ei sudistă, ca să nu-şi aducă-aminte că el, Charles, nu-ndrăznea să rişte ca vreun trecător ocazional să-i poată povesti lui unchi-su că-i permitea femeii pe care-o conducea acasă să facă cel puţin douăzeci de paşi neînsoţită până la uşa din faţă.

Aşa că-n orice caz ajungeau unul lângă altul – la enorma siluetă indistinctă, cu coloane, care pentru tatăl ei fusese vis, coşmar, speranţă apocaliptică sau terorizată ofrandă de îmbunare, orice-o fi fost, orice-ar fi putut fi, mausoleul ăsta glacial, în care bătrânul Snopes imolase atâţia bani, pân’ la urmă fără graţie, nici căldură, şi Linda oprindu-se din nou să spună: „Intră să bem ceva”, exact ca şi cum n-ar mai fi spus acelaşi lucru, cu douăzeci de paşi mai devreme, lângă maşină, şi Charles cu zâmbetul încă pe buze şi dând încă din cap, parcă şi el acuma şi-ar fi descoperit aptitudinea pentru

un asemenea gest. Apoi mâna ei, zdravănă, dură, ca de bărbat, pentru că la urma urmei era nituitoare de vapoare, sau măcar ex-nituitoare. Apoi, el îi deschidea uşa, ea se oprea o clipă-n prag în mijlocul mişcării, pe-un fond de lumină palidă în profunzimea holului; şi uşa se închidea la loc.

Oh da, ar fi putut fi multe, dar surpriză n-ar fi fost în niciun caz, gândindu-se la unchi-su, sărmanul de el, de-i dăduse cumva realmente fusta jos, măcar o dată. Şi-atunci îşi zicea că poate că unchi-su într-adevăr c-o făcuse atunci, acea singură dată, şi n-a putut suporta, n-a putut îndura, şi a fugit, a fugit cu optsprezece sau douăzeci de ani îndărăt, la Melisandra Backus (adică născută Backus) unde era în siguranţă. Aşa că, dacă nu surpriză-i cuvântul, cine ştie, poate că nici durere n-o să trebuiască să fie: uşurare, doar atât. Un pic de groază, poate la gândul cum scăpase ca prin urechile acului, dar mai ales uşurare că scăpase oricum, în orice condiţii. Pentru că el, Charles, fusese prea tânăr pe vremea aia. El nu-şi dădea seama dacă realmente-şi aducea aminte sau nu de mama Lindei, cum evident că-şi aduceau aminte unchi-su şi Ratliff. Dar fusese obligat să-i asculte pe-amândoi atât de des şi-atât de mult, că-şi dădea seama că ştia tot ce-şi aduceau aminte ei, în special Ratliff; pe Ratliff parcă-l auzea-aproape zicând: „Noi am avut noroc. Nu numai c-am avut-o pe Elena din Argos aici, la noi, în Jefferson, lucru pe care cele mai multe oraşe nu l-au avut, da' am şi ştiut cine era, şi-am avut şi un Paris al nostru, care ne-a scutit pe noi argosioţii şi a dărâmat el Troia-n locu' nostru. Ce vrea omu' nu-i s-o aibă pe Elena, ci doar să aibă dreptu' şi privilegiu' să se uite la ea. Cel mai rău lucru ce ţi s-ar putea-ntâmpla e să te remarce ea, să se oprească şi să-ntoarcă ochii după tine".

Aşa că, admiţând că tot ce zăcea-n Elena era transmisibil, sau că-n orice caz se moştenea, cuvântul n-ar fi deloc durere, ar fi simplă uşurare, poate uşurare uluită; şi poate că norocu' lui unchi-su, soarta lui era să fie osândit, blestemat la un foc mai slăbuţ şi la o dogoare mai domoală decât Paris

şi Manfred de Spain; că pur şi simplu a fost prins de-o simplă frică sănătoasă de-atunci, de prima dată (dacă unchi-u realmente i-o dăduse jos atunci prima dată), şi c-a fugit cât mai era încă-n viaţă. Ştii cum e: păianjenul mascul, înţelepţit de vârstă sau prudent din experienţă, sau poate doar destul de ager ca să miroasă, să perceapă, să anticipeze din pur instinct timid, în acea primă şi tandră mângâiere a acului, a trompei, a tubului de absorbţie, sau ce-o fi aia ce-o fi având femela ca să-l golească şi de tot sângele din el, când el credea că tot ce pune-n joc e sperma; şi sare, s-azvârle-n lături să scape, pierzându-şi, desigur, şi sperma şi bună parte din organe, din măruntaie în ce crezuse el c-o să fie doar un simplu şi paşnic orgasm, da' cel puţin îşi salvase coaja, pielea, viaţa. Sau boaba de strugure să zicem, o boabă coaptă, puţin prea pârguită poate, cam prea zemoasă, da-n orice caz încă destul de intactă-n învelişul ei, pe care ejacularea ţâşnită din nimfica sărutare o soarbe de sevă, ca să-i rămână pân' la urmă doar o aparenţă turtită de boabă. Numai că pân' atunci o să trebuiască să-ţi aduci aminte de ce spusese-odată Ratliff: „Nu, ea n-o să se mărite cu el. O să fie mai rău", şi-o să te-ntrebi ce, Doamne, iartă-mă, o să vrea Elena sau ereda ei să facă, ce-o să poată să facă cu punguţa asta turtită, cu pielicica asta golită; adică Ratliff, ce dracu' o fi vrut să spună? Sau în orice caz, ce-a crezut că spune? Sau măcar ce i-a fost frică să nu cumva să fi vrut să spună, sau să fi şi spus?

Până când, în cele din urmă, i-a dat prin cap să facă ceea ce era rezonabil şi logic, şi ce-ar fi făcut oricine din capul locului, dacă s-ar fi gândit: să-l întrebe chiar pe Ratliff ce-a vrut să spună sau ce-a crezut c-a spus, sau i-a fost frică să nu fi spus. Şi-aşa a şi făcut. Venise vara, era-n iunie; lui McKinley Smith nu numai că-i dăduse bumbacul, dar Essie era-nsărcinată. Tot oraşul ştia; o spusese-n auzul tuturor, la bancă-ntr-o dimineaţă, îndată ce s-au deschis uşile şi primii deponenţi au început să se-nşire pe la ghişee; în mai puţin de două luni, ea şi cu McKinley câştigaseră scaunul rulant al bătrânului Meadowfill.

— Pentru că asta nu-i destul.

— Nu-i destul, ce? făcu Charles.

— Nu-i destul ca să-i dea ei de lucru şi s-o satisfacă. Vapoare de nituit n-are, şi-acuma a rămas, pentru moment, şi făr' de oameni de culoare. Avem pace şi belşug – pacea şi belşugul, pentru care bătrâni ca mine şi ca unchiul dumitale ne-am pierdut patru ani întregi sacrificându-ne zahărul şi cotletele, şi ţigările, toate, să-i fericim pe tinerii ca dumneata, până-l câştigaţi. Atâta belşug, că până şi oprimaţii ăia de cârpaci şi tinichigii comunişti, şi puii de negri, pot să-şi permit-acuma să nu mai aibă nevoie de ea. Vreau să spun că, dacă-ntâi i-ai fi-ntrebat, poate că nici înainte n-au avut activmente nevoie de ea, numai c-atunci n-aveau nici atâţia dolari, nici atâţia centi ca să-i poată spune. Acuma pot. Clipi la Charles. A rămas făr' de nedreptate.

— Nu ştiam că se poate-aşa ceva.

— Se poate, zise Ratliff. Aşa c-acuma o să trebuiască să-şi caute ceva, chiar de-o fi să inventeze.

— *All right,* zise Charles. Să zicem c-o face. Dac' a fost ea-n stare să reziste la tot ce-am inventat noi ăştia, p-aici, cu siguranţă c-o să reziste şi la orice-o putea inventa ea.

— Nu de ea mi-e mie grijă, zise Ratliff. E-ai în ordine. Ea-i periculoasă şi-atâta tot. Mă gândesc la unchiu' dumitale.

— Ce-i cu el?

— Când pân' la urmă ea o să inventeze ceva şi-o să-i spună, probabil că el chiar o s-o facă, zise Ratliff.

Şaisprezece

În dimineaţa aceea s-au întâlnit la poştă, absolut incidental, cum li se-ntâmpla de-atâtea ori, la curierul de dimineaţă, ea îmbrăcată, ca de obicei, în hainele pe care părea că le poartă cea mai mare parte a timpului când se plimba prin împrejurimile oraşului – pantofii de golf englezeşti, scumpi, zdreliţi şi scâlciaţi, dar totdeauna bine lustruiţi dimineaţa în fiecare zi, cu ciorapi sau şosete de lână şi cu pantaloni sau o fustă de stofă uzată, sau uneori în ceva kaki semănând a salopetă de fochist şi pe deasupra cu un impermeabil bărbătesc pătat; asta toamna şi iarna, şi primăvara; vara în bumbac – o rochie sau o fustă, sau nişte pantaloni, capul cu panaşul unic alb descoperit, cât ar fi fost vremea de rea. Obişnuiau după aceea să se ducă la cafenea la Holston House să bea câte-o cafea, dar de data asta Stevens luă tăbliţa de sidef cu colţurile aurite pe care i-o dăduse acum opt ani şi scrise:

Întâlnire La birou Avem de vorbit

— Ca să consulţi un avocat nu trebuie să-i ceri întâi să-ţi fixeze o oră? zise ea.

Desigur, dac-ar fi vorbit, ar fi zis: „Vasăzică, acum de-avocatul din mine ai nevoie”. Şi, dacă amândoi s-ar fi putut folosi de vorbire, el asta ar fi spus, pentru că, la vârsta de cincizeci şi ceva de ani, vorbitul nu mai e un efort. Dar scrisul e încă un efort la orice vârstă, aşa că până şi-un avocat ezită-n faţa evidenţei dacă-i obligat să folosească creion sau condei. Aşa că scrise: *Astă seară după cină La dumneata acasă*

— Nu, zise ea.

El scrise: *De ce?*

— Îţi faci nevasta geloasă. Nu vreau s-o indispun pe Milly.

Acuma el ar fi putut răspunde: „Melisandra? Geloasă? Pe

dumneata cu mine? După toate câte au fost, dup-atâta vreme?” Ceea ce bineînţeles că era prea lung de scris pe-o tabletă de cinci centimetri pe opt. Aşa că-ncepuse deja să scrie *Fleacuri*, când se opri şi şterse cu degetul mare. Pentru că ea se uita la el şi-acuma-şi dădu seama şi el. Scrise: *Vrei s-o faci geloasă.*

— E nevasta dumitale, zise ea. Te iubeşte. E datoria ei să fie geloasă. El nu şterse încă tăbliţa; n-avu decât să i-o ţină din nou în faţa ochilor până ce-şi opri din nou ochii pe ea. Da, zise ea. A fi gelos face şi asta parte din dragoste. Vreau să ai şi tu parte de astea toate. Vrea să fii fericit.

— Sunt fericit, zise el. Apucă unul dintre plicurile încă nedeschise scoase din caseta poştală şi scrise pe dosul lui: *Sunt fericit că mi-a fost acordată favoarea de-a mă amesteca nepedepsit în treburile altora fără ca-n realitate să le fac vreun rău făcând parte din breasla ai cărei acoliţi sunt iertaţi cu anticipaţie pentru că pun justiţia mai presus de adevăr Nu mi s-a oferit ocazia să distrug atingând ceea ce iubesc Poţi să-mi spui acuma despre ce-i vorba sau să vin deseară după cină la dumneata acasă.*

— *All right*, zise ea. Atunci după cină.

La început, averea neveste-sii, fusese-o problemă. De fapt, de n-ar fi fost exaltarea cea mare a războiului, exaltarea asta mai mică a unei averi atât de mari picate deodată ar fi putut fi gravă. Chiar şi după patru ani de zile Melisandra tot mai încerca să facă o chestie din asta: în serile fierbinţi de vară, valetul negru şi una dintre servitoare serveau cina pe o terasă aşternută cu dale, sub o glicină, în curtea din dos; de fiecare dată când erau musafiri de faţă, fie că erau aceiaşi, fie că erau alţii, Melisandra zicea:

— Ar fi mai răcoare-n sufragerie (în casa nouă, reconstruită, sufrageria nu era chiar cât o sală de baschet) şi nici gâze n-ar fi. Dar sufrageria-l face pe Gavin nervos. La care el întotdeauna zicea, în faţa aceluiaşi sau aceloraşi musafiri:

— Dă-o-n colo, Milly, nimic nu mă poate face nervos, pentru că eu nervos m-am născut.

Şedeau la masă-acum, cu sandvişuri în faţă şi cu ceai de la gheaţă. Ea zise:

— De ce n-ai invitat-o aici? El continuă să mestece aşa că ea zise: Desigur c-ai invitat-o. Aşa că el continuă să mestece şi ea zise: Atunci trebuie să fie ceva grav. Apoi zise: Dar nu se poate să fie ceva grav, fiindcă atunci n-ar fi fost în stare s-aştepte, ţi-ar fi spus chiar acolo la poştă. Aşa că zise: Tu ce crezi că e? Şi el îşi şterse buzele şi lăsă şervetul din mână, se ridică, ocoli masa, se aplecă şi o sărută.

— Te iubesc, zise el. Da. Nu. Nu ştiu. Nu mă aştepta, culcă-te!

Melisandra îi dăduse la nuntă un Cadillac de două locuri; asta se-ntâmplase-n cursul primului an de război, şi numai Dumnezeu ştie unde găsise ea atunci un Cadillac decapotabil şi cât dăduse pe el.

— Sau poate că nu-ţi trebuie, zisese ea.

— Ba da, făcuse el. Dintotdeauna mi-am dorit un Cadillac decapotabil – cu condiţia să pot face cu el ce vreau.

— Fireşte că poţi, a zis ea. E-al tău.

Aşa că el se dusese cu maşina înapoi în oraş şi aranjase la un garaj să o depoziteze acolo pentru zece dolari pe lună, şi îi scosese bateria şi aparatul de radio, şi cauciucurile, şi roata de rezervă şi le vânduse, şi cu cheile şi factura se dusese la Snopes la bancă şi o depusese în gaj pentru cea mai mare sumă pe care-au acceptat să i-o-mprumute pe ea. La vremea aceea progresul, renaşterea şi regenerarea industrială pătrunseseră chiar şi-n băncile de provincie din Mississippi, aşa c-acuma banca lui Snopes avea un casier de meserie şi un vicepreşedinte salariat, importat de la Memphis cu şase luni în urmă s-o modernizeze, adică s-aducă banca de provincie la nivelul mentalităţii noi, care accepta, putea să accepte automobilul ca parte constitutivă categorică şi inextirpabilă, nu numai a civilizaţiei, ci şi a economiei, când, precum foarte bine ştia Stevens, Snopes personal nici lui Dumnezeu din cer nu i-ar fi dat împrumut un ban pe-un automobil. Aşa că Stevens şi-ar fi putut lua împrumutul de la vicepreşedintele de import pe simplă

cauţiune personală, nu numai pentru motivele de mai sus, dar şi pentru că vicepreşedintele era un venetic şi Stevens reprezenta una dintre cele trei familii cele mai vechi din ţinut, şi vicepreşedintele n-ar fi-ndrăznit să-i zică „Nu”. Dar Stevens n-a procedat aşa; trebuia să fie chestia asta, cum e zicala, moşită de Snopes. L-a pândit, i-a-ntins o cursă şi l-a prins pe Snopes chiar în văzul tuturor, în holul propriei bănci, nu numai cu tot personalul de faţă, dar şi cu toţi clienţii care-n clipa aia se-ntâmplaseră să fie p-acolo, şi i-a explicat în amănunt cum că n-avea de gând să vândă cadoul de nuntă al neveste-sii, ci doar să-l convertească-n obligaţii de împrumut de război pe toată durata ostilităţilor. Aşa că împrumutul a fost realizat, cheile predate şi actul de gaj transcris, şi Stevens bineînţeles că nici gând n-avea să-l recupereze vreodată, plus cei zece dolari pe lună speze de întrepozitare pe seama băncii acum, crescând până-ntr-un moment în care Snopes îşi va da seama că banca sa era proprietara unui automobil Cadillac nou-nouţ, demodat şi fără baterie şi cauciucuri.

Dar, chiar şi cu maşina lui veche de şase ani, cu care fusese şi la căsătorie, valetul tot îi alerga înainte, să-i deschidă uşa să se urce şi să plece de-a lungul unei alei lungi şi drepte, mărginite cu trandafiri agăţători, căţărându-se pe gardurile de scânduri albe, de după care dispăruseră caii scumpi cu pedigree, inutili şi răsfăţaţi, care pe vremuri zburdaseră pe-acolo; dispăruseră pentru c-acuma nu mai era nimeni să-i călărească decât doar dac-ar fi angajat om plătit, Stevens personal detestând caii chiar mai mult decât câinii, rezervând cailor un inexpugnabil prim loc în aversiunea sa pentru că, deşi erau şi unii, şi alţii nişte paraziţi, câinele cel puţin avea delicateţea de-a fi şi un linguşitor, el măcar se gudura pe lângă tine, aşa că-ţi păstra viu un salutar sentiment de ruşine de speţa omenească. Dar motivul real era că, deşi nici calul, nici câinele nu uită niciodată nimic, câinele cel puţin iartă, ceea ce calul nu face, şi după părerea lui, a lui Stevens, lumea avea acuma nevoie de mai multă iertare: dacă dispuneai de-o aptitudine promptă şi sensibilă,

şi acută de iertare, nu mai avea mare importanţă dacă învăţai sau reţineai ceva sau nu.

Pentru că nici el n-avea idee despre ce voia Linda; îşi zicea: *Pentru că femeile sunt extraordinare: realmente n-are importanţă ce vor dacă măcar ele însele ştiu ce-i aia ce cred ele că vor.* Dar, cel puţin era tăcerea, putea să tacă. Ea va trebui să organizeze, să stabilească legăturile reciproce, să-i spună ea însăşi tot ce voia ea ca el să ştie, în loc de-a fi el obligat să-i smulgă prin infinitezimale operaţiuni legale de scormonire la care te obligă uneori martorii; el n-o să aibă decât să scrie pe tabletă: *Cel puţin nu mă face să-ţi pun în scris toate întrebările pe care vrei să ţi le pun, aşa c-atunci când ajungi la una din ele puneţi-o singură şi mergi de la ea mai departe.* Când opri maşina putu s-o şi vadă, în rochie albă, în portic, între două dintre coloanele prea mari pentru casă, pentru stradă, pentru tot Jeffersonul; o să se-ntunece şi probabil c-o să fie mai răcoare şi-n orice caz mai agreabil de şezut acolo, afară. Dar mai era şi tăcerea; îşi zise c-ar trebui să fie o lege ca fiecare să aibă cu el o lanternă electrică-n maşină, sau poate dacă i-ar cere ei în scris s-aducă o lanternă din casă, să poată citi prima frază; numai că n-avea cum citi că-i cerea o lanternă decât după ce intra în casă.

Îl sărută, cum făcea totdeauna când se-ntâlneau altundeva decât pe stradă, aproape tot atât de înaltă cât el; îşi zise: *Desigur c-o să trebuiască să fie sus în odaia ei şi cu uşile-nchise probabil; ceva destul de grav ca să fie nevoie de-o întâlnire specială,* urmând-o prin holul la capătul căruia era uşa camerei în care tatăl ei (el credea că, din tot Jeffersonul, numai el şi cu Ratliff ştiau cum stau lucrurile) şedea, cum voia legenda locală, nici citind, nici mestecând tutun: doar cu picioarele proptite pe scândurica nevopsită, pe care pusese pe-un neam al lui, dulgher la Moşia Franţuzului, s-o bată-n cuie în căminul stil Adam; şi, desigur, sus pe scară la ea în odaie, unde căminul fusese conceput exact pentru înălţimea lor, să poată sta în faţa lui, când se foloseau de bloc şi de creion, care acuma constituiau un utilaj fix pentru că ea-l aducea aici numai când era de spus ceva mai mult

decât ar fi încăput pe tableta de cinci pe opt. Cu toate că de data asta el nici n-apucase să pună mâna pe condei, că ea îi şi spusese cele opt-nouă cuvinte care câteva secunde l-au îngheţat. Zise după ea unul dintre ele.

— Mink? făcu. Mink? Şi-n gând, repede: *Ei drăcia dracului, numai asta nu, zicându-şi repede, Nouă sute… opt. Douăj' de ani şi p-ormă încă douăzeci pe deasupra. Peste doi ani iese şi-aşa. Uitaserăm de asta. Oare chiar uitaserăm?* N-a avut nevoie să scrie nici măcar *Spune-mi;* ea chiar asta făcea. De n-ar fi fost că voia să tacă, ar fi putut, ar fi vrut s-o-ntrebe, ce, Doamne, iartă-mă, ce coincidenţă trăsnită (nuncepuse încă să-i dea prin minte că există şi şansă, soartă, destin) o-mpinsese să se gândească la un om pe care nu-l văzuse-n viaţa ei şi-al cărui nume nu-l putuse auzi decât în legătură c-un omor laş şi bestial. Da' acuma asta nu mai avea importanţă: începuse să se gândească la destin şi la soartă.

Ieri luase maşina lui tăică-su şi pe valet ca s-audă-n locul ei şi se dusese pân' la Moşia Franţuzului, şi vorbise cu fratele maică-sii, cu Jody; acuma stătea-n faţa lui Gavin lângă bordura căminului pe care pusese blocul gol, zicându-i:

— La-nceput, n-a avut decât douăj' de ani, şi asta-ar fi-nsemnat nouăsute douăşopt; ar fi ieşit, atunci. Numai că-n nouă-sute douăştrei a-ncercat să evadeze. Cum zicea unchiu' Jody, într-un fel de fustă largă şi-o bonetă de femeie. Cum de-o fi putut să-şi facă rost de-o fustă-n puşcărie?

De n-ar fi fost că voia să tacă, ar fi putut s-o ia cu duhul blândeţii. Dar acuma tot ce-i rămăsese era blocul de hârtie galbenă. Pentru că răspunsuri ştia dinainte de-a scrie: *Ce ţi-a spus unchiu' Jody?*

— C-a fost cel'lalt… văr al meu. Montgomery Ward, avusese clişeele alea porcoase, cu lanterna magică, pân' ce l-au trimis şi pe el la Parchman, tot în nouă sute douăştrei, ţi-aduci aminte? Oh da, desigur că-şi aducea aminte: cum el şi cu şeriful de-atunci, bătrânul Hub Hampton, care-i mort acuma, şi-au dat amândoi seama că Flem Snopes fusese ăla

care-ascunsese alcoolul de contrabandă-n studioul lui văr-su şi-a făcut să fie condamnat la doi ani la Parchman, dar că tot Flem fusese ăla care nu numai c-a avut două întrevederi între patru ochi cu Montgomery Ward cât era-n puşcărie aşteptând judecata, da' că a şi depus cauţiunea şi-a garantat, de-a putut Montgomery Ward să lipsească două zile din închisoare şi şi Jefferson şi p-ormă să se-ntoarcă şi să primească sentinţa, şi să fie dus la Parchman s-o execute, după care Jeffersonul nici nu l-a mai văzut, nici n-a mai auzit de el, pân-acum vreo opt sau zece ani de zile, când au aflat că Montgomery Ward era acuma pe la Los Angeles, într-o afacere destul de lucrativă afiliată sau legată de industria cinematografică, sau în orice caz, de lumea Filmului. *Vasăzică*, *de-asta trebuia Montgomery Ward să nimerească la Parchman*, *şi nu-n altă parte* îşi zise el, *nu la Atlanta sau Leavenworth unde l-ar fi dus afacerea cu ilustraţiile alea porcoase*. Oh da, desigur că-şi aducea perfect aminte de chestia asta, şi-şi aducea şi de alta, de mai-nainte, tot la tribunal, c-un nenorocit de sfrijit de asasin smintit şi nemâncat, cât un copil de mare, care, când preşedintele-n persoană s-a aplecat spre el, să-i dea, după Constituţie, dreptul să-şi facă apărarea, i-a zis: „Nu-mi bate capu-acuma, nu vezi c-am treabă?" şi s-a-ntors din nou spre sala-nţesată ca să strige: „Flem! Flem Snopes! Nu-i nimeni p-aici să se ducă să-i trimeată vorbă lu' Flem Snopes…" Oh da, desigur, el, Stevens, îşi dădea acuma seama de ce Montgomery Ward a trebuit s-ajungă la Parchman: Flem Snopes, cu-alea două vedre ascunse şi găsite-acolo, şi-a cumpărat încă douăj' de ani de viaţă.

Scrise: *Vrei să-l scot acuma?*

— Da, zise ea. Cum ai să faci?

El scrise: *Peste 2 ani tot o să iasă de ce sa n-aşteptăm pân' atunci.* Şi mai scrise: *De 38 de ani el nu ştie altceva decât cuşca aia. În libertate nicio lună n-o s-o poată duce ca un leu bătrân sau un tigru Mai lasă-i măcar ăşti doi ani.*

— Doi ani de viaţă nu-i mult, zise ea. Doi ani de puşcărie sunt.

Apucase din nou creionul, dar s-a oprit şi-n loc să scrie a vorbit cu glas tare; i-a spus mai târziu lui Ratliff de ce. „Ştiu de ce, a zis Ratliff. Nu voiai să te-amesteci în tărâţe. Poate că pân' pe vremea aia ea apucase să-nveţe să-ţi citească pe buze, şi chiar de nu, îţi fixaseşi poziţia în propria dumitale istorie." „Nu, zise Stevens. Am făcut-o nu numai pentru că eu cred în soartă şi-n destin, da' sunt şi-un susţinător al lor, un admirator; vreau să fiu şi eu unul din instrumentele lor, oricât de modest." Aşa că n-a scris, a rostit:

— Nu-ţi dai seama ce-are de gând să facă din clipa-n care se-ntoarce la Jefferson sau oriunde unde-i şi tatăl dumitale?

— Spune rar, să mai încerc o dată, zise ea.

Şi-atunci scrise: *Te iubesc*, zicându-şi repede: *Dacă zic: Nu o să găsească pe altul, cine ştie pe cine, vreun damblagiu care-o s-o stoarcă de bani ca să-l scoată şi pe-ormă-o s-o stoarcă şi pentru cine ştie ce-o să mai facă vipera aia când s-o vedea-n libertate şi scrise Da putem să-l scoatem durează câteva săptămâni am să redactez o petiţie-n numele dumitale ca rudă de sânge judecătorul de atunci judele Long şi şeriful bătrânul Hub Hampton au murit, da'Hub ăl mic o să-mi facă treaba chiar dacă nu-i şerif până la alegerile viitoare şi mă duc chiar eu cu ei la guvernator.*

Şi cu Ratliff îşi zise-n gând. A doua zi dimineaţă petiţia era la el pe birou cu Ratliff aplecat deasupra ei cu condeiul în mână.

— Dă-i drumu', făcu Stevens. Semnează. O să am eu grijă. Ce-ţi închipui că sunt – un asasin?

— Încă nu, deocamdată, zise Ratliff. Cum o să ai grijă?

— O să aibă Mrs Kohl.

— Parcă-mi spuseseşi că n-ai scos o vorbă, aşa ca să poată ea să te-audă, despre ce-o să facă Mink îndată ce-o s-ajungă-n acelaşi oraş cu Flem, zise Ratliff.

— Nici n-am avut nevoie, zise Stevens. Linda şi cu mine am fost amândoi de acord că nu-i nevoie să se-ntoarcă aici. După patruj' de ani, cu nevasta moartă şi cu fetele-mprăştiate Dumnezeu ştie pe unde, o să-i fie-n fond şi lui mai bine dacă nu se-ntoarce. Aşa că ea pune la dispoziţie banii.

Voia să-i dea o mie, da’ i-am spus c-atâţia bani dintr-odată-l nenorocesc cu siguranţă. Aşa c-o să-i las directorului închisorii două sute cincizeci să-i fie înmânaţi în minutu-n care-i dau drumu’ pe poartă, cu condiţia ca din momentu-n care-acceptă banii să jure că pân’ la apusu’ soarelui a ieşit dintre hotarele statului Mississippi, şi la fiecare trei luni i se vor trimite alte două sute cincizeci la ce adresă i-o plăcea, cu condiţia să nu mai calce-n Mississippi câte zile-o mai avea.

— Pricep, zise Ratliff. Nu poa’ să s-atingă de gologani decât cu condiţia să nu mai dea cu ochii de Flem Snopes cât o mai trăi.

— Exact.

— Da’ ia-nchipuie-ţi că nu reuşeşti nimic cu banii, zise Ratliff. Închipuie-ţi că nu vrea să ia douăs’tecinj’ de dolari pe Flem Snopes.

— Nu uita, zise Stevens. O să aibă de-ales între treizeci şi opt de ani de puşcărie gata făcuţi şi de care-a scăpat, şi alţi doi ani pe care-i mai are de făcut în cuşca aia, ca să scape. Îl vinde pe Flem Snopes pe ăşti doi ani care vin, cu o primă de o mie de dolari pe an gratis pe tot restu’ vieţii. Semnează.

— Nu mă zori, zise Ratliff. Soartă şi destin. Astea erau, de care-mi ziceai că eşti mândru să le fii slujitor, nu?

— Ei şi? făcu Stevens. Semnează.

— Nu eşti de părere c-ar trebui să bagi printre ele şi puţin noroc.

— Semnează, zise Stevens.

— Lui Flem i-ai spus?

— Încă nu m-a-ntrebat, zise Stevens.

— Şi dacă te-o-ntreba?

— Semnează.

— E gata-semnată, zise Ratliff. Puse condeiul la loc pe birou. Ai dreptate. Niciun moment n-am avut de ales, noi. Dac-ai fi zis „Nu”, s-ar fi dus la altu’ care n-ar fi zis „Nu” şi nici măcar n-ar fi inventat jocu’ ăsta la noroc cu douăs’tecinj’ de dolari. Şi-atunci Flem Snopes chiar că n-ar mai fi avut absolut nicio şansă.

Niciunul dintre celelalte documente necesare n-a

prezentat vreo dificultate. Judecătorul care prezidase procesul murise, firește, la fel și respectivul șerif, bătrânul Hub Hampton. Dar fiul lui, căruia-i ziceau acuma Hub ăl mic, moștenise nu numai cei patru ani alternativi în postul de șerif, dar și aptitudinea bătrânului de-a fi în cei mai buni termeni politici cu înlocuitorul său alternativ, Ephriam Bishop. Așa că Stevens avea deocamdată astea două nume; de asemenea, președinte de juriu era pe-atunci un bătrân voinic (deci încă ager) de vreo optzeci și cinci de ani care mai exploata și-acum o moară de grâu cu motor electric atunci când nu se ducea la vânat sau la pescuit cu moș Ike McCaslin, alt octogenar: plus alte câteva selecte semnături pe care Stevens le storsese tot atât de simplu și de neînduplecat, ca și pe-a lui Ratliff. Cu toate că, după el, atuul lui cel mai mare era colegul lui de promoție de la Harvard, cam diletant el în politică în Mississippi, care nu deținuse niciodată niciun fel de demnitate oficială, dar era de ani de zile un fel de om cu trecere și de consilier al guvernatorilor pentru simplul considerent că toate clanurile politice îl știau nu numai ca pe un mississippian de treabă și devotat, dar și mult prea bogat ca să mai râvnească la ceva.

Așa că Stevens, după ce trimisese actele-n capitala statului, n-avea să aibă – și, firește, nici nu intenționa altceva – de anunțat clientei sale decât că lucrurile merg bine, și restul verii trecu și veni toamna – septembrie, când tot Mississippi-ul (inclusiv guvernatori și legiuitori, și comisii de grațiere) își punea guler și cravată și veston, și se-apuca de lucru. Avea, cert, sentimentul c-aproape-ar putea s-aleagă exact ziua și ora la care-ar prefera ca deținutul să fie eliberat, și-alese sfârșit de septembrie explicând clientei sale de ce, pe maculatorul galben de birou, plauzibil, volubil convingător pentru că el însuși era convins. Septembrie, punct culminant în sezonul culesului de bumbac, când nu numai că va găsi de lucru, lucru cu care-i familiarizat, ci tocmai lucrul cu care, dintre toate, deținutul eliberat avea cele mai puternice legături emotive, dar după ce treizeci și opt de ani trebuise să-l facă silit de carabinele-ncărcate,

acuma avea să-l facă plătit cu bani, pe fiecare sac de cincizeci de kilograme. Asta, pus în balanţă faţă cu eliberarea pe loc, atunci, în iunie, c-o juma' de vară de trândăveală-n faţă, plus puterea de atracţie a locului unde se născuse, nu-i explicase niciodată Lindei motivele pentru care făptura aia nu mai mare decât un copil şi care trebuie că din capul locului fusese nebun, şi cu siguranţă că ăi treizeci şi opt de ani de puşcărie n-avuseseră cum să-l fi vindecat, nu trebuia să se-ntoarcă la Jefferson; îi ascunsese şi-astandărătul locvacităţii raţionale a condeiului alergând pe hârtia liniată – când deodată îşi ridică ochii (ea de bună seamă că n-auzise nimic) să-l vadă pe Ratliff acolo, imediat lângă uşa biroului, uitându-se la ei curtenitor, blând, impenetrabil, şi de data asta puţin grav şi gânditor. De fapt atât de puţin, că Linda-n orice caz nu băgase de seamă, sau cel puţin nu înainte ca Stevens, atingând-o, strângând-o de braţ sau de cot, să se ridice (cu toate că nu era niciodată necesar; acuma ea simţea prezenţa unui nou-venit) şi să zică:

— Ce mai faci, V.K.? Intră. S-a şi făcut vremea?

— Cam aşa s-arată, zise Ratliff. 'Neaţa, Linda.

— Ce mai faci, V.K., răspunse Linda cu vocea ei înfundată, dar aproape exact cu-aceeaşi inflexiune ca şi Stevens: ea care nu l-ar fi putut auzi salutându-l pe Ratliff şi nici nu-şi putea aduce aminte de momentul când l-ar fi putut auzi, pe vremuri. Apoi Stevens scoase bricheta de aur cu monograma GLS, cu toate că L nu era iniţiala lui, şi-i aprinse ei ţigareta, apoi se duse cu Ratliff la dulăpiorul de deasupra chiuvetei şi aduseră cele trei pahare groase şi zaharniţa, şi unica linguriţă, şi-o lămâie tăiată felii, şi Ratliff scoase de-undeva dintr-un buzunar o sticlă de whiskey din puţinul pe care-l mai făcea Mr Calvin Bookwright şi-l lăsa an de an să se roadă, şi din când în când mai dădea câte unuia care-avea destul tact ca să păstreze prietenia lui precară şi irascibilă. Şedeau toţi trei, Linda cu ţigarete şi Stevens cu pipa lui de cocean de păpuşoi, şi-şi sorbeau băutura, Stevens vorbind întruna şi scriind din când în când pe bloc ca ea să-i

răspundă, până când ea puse pe masă paharul gol şi spuse „Bună seara” şi plecă. Apoi Ratliff zise:

— Vasăzică, lui Flem nu i-ai spus încă. Stevens fuma. Da’ pân’ la urmă normal că nici nu mai era nevoie, pen’ c-acuma ştie tot ţinutu’ că Linda, nepoata sau vara lui Mink Snopes, sau ce i-o fi, îl scoate. Stevens fuma. Ratliff apucă unul dintre pahare.

— Mai iei unu?

— Nu, zise Stevens. Foarte mulţumesc.

— Vasăzică, nu ţi-ai pierdut glasul, făcu Ratliff. Afară doar c-acolo-n fund, în tezauru’ băncii, unde trebuie să stea să-şi numere banii, nu poa’ s-audă ce se-ntâmplă. Decât dac-o trebui să facă vr-un drum p-afară. Stevens fuma. Să treacă drumu’ pân’ la şerif la birou. Stevens fuma. Şi chiar nu mai vrei un pahar?

— *All right*, făcu Stevens. De ce?

— Asta te-ntreb şi eu. Ai fi zis că primu’ lucru pe care-o să-l facă Flem o să fie să se ducă la şerif şi să-i aducă aminte de cuvintele ale din urm’ ale lu’ Mink pân’ să nu-l fi poftit atunci judele Long să se ducă la Parchman. Numai că n-a făcut aşa. Poate că pân’ la urmă Linda i-o fi spus despre ăi douăs'tecinj’ de dolari şi poate că şi Flem s-agaţă d-un fir de pai când n-are altceva de ce s-agăţa. Pen’ că fireşte că Flem nu poa’ să se duc-aşa la ea, de-a dreptu’, şi să-i scrie pe tableta aia. Din clipa-n care-ai să-i dai drumu’ blestematei ăleia de vipere-otrăvite o să vină-ntins aici şi-o să s-achite de datorie pentru mormântu’ maică-tii şi toate ălelalte, despre care cu siguranţă că băgăreţii ăştia din Jefferson te-au şi convins pesemne pân’ acuma că-s eu de vină: natural că n-o să-ndrăznească să rişte să-i bage-n cap idei de-astea ca s-o facă să vină să pună mâna pe dumneata să te trimită la Parchman să-l scoţi astă-seară şi să fii dimineaţă-napoi cu el aici în Jefferson, când el mai are încă trei săptămâni de stat, în care câte nu se pot întâmpla: poa’ să moară Linda sau să moară Mink, sau guvernatorii’, sau comisia de graţieri, sau poa’ să sară-n aer chiar şi Parchman cu totu'. Când zici c-o să fie?

— C-o să fie ce?

— Ziua când o să-i dea drumu’.

— Oh. Cam pe după douăzeci. Probabil pe la douăşase.

— La douăşase, zise Ratliff. Şi te duci acolo-nainte?

— Săptămâna viitoare, zise Stevens. Să las banii şi să vorbesc cu directorul. Că nu se poate atinge de bani până nu s-angajează să plece din Mississippi-nainte de-apusul soarelui şi să nu-i mai calce piciorul p-aici.

— În căzu’ ăsta-i totu-n regulă. Mai ales dacă eu… Se opri.

— Dacă dumneata, ce?

— Nimic, zise Rafliff. Soartă şi destin, şi noroc, şi speranţă, şi noi toţi amestecaţi în toate – noi şi Linda, şi Flem, şi-afurisitu’ ăla de smintit nemâncat şi mort de foame de-acolo, de la Parchman, toţi noi ăştia-amestecaţi într-o' soartă şi-un destin, şi-un noroc, şi-o speranţă, de nu mai ştie nici unu’ din noi unde-i începutu’ şi unde-i sfârşitu’. Mai ales speranţă. Mi-aduc aminte că mă gândeam odată că-n fond speranţa-i tot ce-are omu’, decât c-acuma-ncep să cred că-i cam tot de ce-are omu’ nevoie – doar atât, să spere. Nenorocitu’ ăla de ticălos de-acolo din tezauru’ băncii, unde-şi numără banii, pen’ c-acolo-i singuru’ loc de pe lumea asta unde Mink Snopes nu poa’ să pună mâna pe el, şi cât o sta acolo poate foarte bine să numere bani, ca să facă ceva, pen’ c-altceva tot n-are ce. Şi mă-ntreb dacă poate n-o să-i dea Lindei înapoi ăi douăs’tecinj’ de dolari fără măcar să-i socotească dobândă la ei, pentru ăi doi ani de graţiere. Şi mă-ntreb cam cât ar da el din ce mai are-acolo-n pivniţă-n tezaur, să mai aibă parte de-ncă douăj’ de ani de trăit. Sau poate de-ncă zece. Sau poate măcar de-ncă unu’.

Zece zile mai târziu, Stevens era în biroul directorului închisorii. Avea banii la el – douăzeci şi cinci de hârtii de câte zece, nou-nouţe.

— Nu doriţi să-l vedeţi? zise directorul.

— Nu, zise Stevens. O să puteţi vorbi dumneavoastră cu el. Sau oricine. E simplu: i se oferă s-aleagă: acceptă graţierea şi două sute cinzeci de dolari, şi pleacă din Mississippi cât poate de repede, plus alţi două sute cinzeci

de dolari la fiecare trei luni de zile tot restul vieţii, dacă nu mai trece niciodată hotarul încoace; sau rămâne-aici, la Parchman, să putrezească încă doi ani şi dracu' să-l ia.

— Păi eu zic c-ar trebui să meargă, făcu directorul. Dac-aş fi eu, cu siguranţă c-ar merge. De ce ţine-aşa de mult ăl cu cei două sute cinzeci de dolari să nu se mai întoarc-acasă?

Stevens zise repede:

— N-are la ce se-ntoarce. Familia i s-a dus, s-a-mprăştiat, nevastă-sa a murit acum douăşcinci sau treizeci de ani, şi ce s-a ales din cele două fete, nimeni, nu ştie. Chiar şi casa cu chirie-n care stătea s-o fi năruit de la sine, de n-o fi dat cineva peste ea şi-a făcut-o surcele.

— Ciudat lucru, zise directorul. În Mississippi, aproape orice om are măcar un văr. De fapt, e şi greu să n-ai.

— Oh, rude-ndepărtate, făcu Stevens. Da, s-ar părea c-au fost şi ei un clan de-ăsta răspândit pe la ţară.

— Aşa că una din rubedeniile astea-mprăştiate ţine-aşa de mult să nu-l mai vadă-napoi acasă, că dă şi două sute cincizeci de dolari pe asta.

— E nebun, zise Stevens. Nu se poate ca-n ăştia treizeci şi opt de ani să nu fi băgat de seamă careva de pe-aici, de pe la dumneavoastră, şi să nu vă fi spus, chiar dacă dumneavoastră personal n-aţi remarcat.

— Pe-aici toţi suntem nebuni, zise directorul. Chiar şi deţinuţii. Poate-i clima. În locul dumneavoastră eu nu mi-aş face griji. Toţi sunt aşa la un moment dat – ameninţă; pe judecător sau pe procuror, sau pe vreun martor, care s-a apucat să spună-n public lucruri pe care orice om cumsecade le-ar fi păstrat pentru el; ameninţări grave: din câte-am băgat eu de seamă, nu-i loc mai bun pe lume de-ameninţat sus şi tare decât cu cătuşe la mână, legat de-un poliţist. Dar câteodată chiar şi-un an e multă vreme. Şi el a avut treizeci şi opt. Vasăzică, nu capătă graţierea decât dacă acceptă cei două sute cinzeci de dolari. De unde ştiţi că n-o să ia banii şi-o să vă tragă pe sfoară?

— Am mai constatat şi eu câte ceva pe la oameni, zise Stevens. Un lucru, de pildă: că sunt oameni incorecţi care se

vor străduí de zece ori mai mult şi vor face sacrificii de zece ori mai mari ca să fi se recunoască cel puţin o virtute, oricât de spartană, decât ar face-un om corect ca să evite viciul cel mai abject, dar care-l amuză. A-ncercat să-şi omoare avocatul chiar acolo-n în închisoare-n timpul procesului, când a vrut să susţină că-i nebun. O să-şi dea seama că singurul lucru sănătos de făcut e să primească banii şi graţierea pentru că, dac-o să refuze graţierea din cauza banilor, peste doi ani de zile nu numai că n-o să aibă cei două mii de dolari, da' poate să şi moară. Sau, ceea ce ar fi infinit mai rău, să fie-n viaţă şi-n sfârşit liber şi sărac, dar Fle… şi se opri.

— Da? făcu directorul. Cine-i Fleh ăsta, care-n doi ani ar putea să moară şi să nu mai poată pune mâna pe el? Cel cu ăi două sute cinzeci de dolari? N-are importanţă, zise el. Sunt de acord cu dumneavoastră. Dacă primeşte banii, totu-i clasa-ntâi, cum zic ei. Asta doriţi, nu?

— Exact, zise Stevens. Dacă se iveşte vreo încurcătură, puteţi să-mi telefonaţi la Jefferson cu taxă inversă.

— Vă telefonez în orice caz, zise directorul. Faceţi eforturi prea mari, ca să nu fie o chestie gravă.

— Nu, zise Stevens. Numai dacă refuză banii.

— Vreţi să spuneţi graţierea.

— Care-i deosebirea? făcu Stevens.

Aşa că-n după-masa de douăzeci şi şase când ridică receptorul şi centrala zise: „Parchman, Mississippi, cu Mr Gavin Stevens. Vorbeşte Parchman", şi o voce stinsă zise: „Hello, domnu'-avocat?", Stevens îşi zise repede-n gând: *Vasăzică*, *pân la urmă, tot un laş sunt. Dacă s-o-ntâmpla peste doi ani cel puţin n-o să m-atingă nimic. Acuma măcar pot să-i spun*, *pentru că asta-i dovada* şi-n receptor:

— Vasăzică, a refuzat să ia banii.

— Atunci ai şi aflat, făcu vocea lui Ratliff.

— … Ce? zise Stevens, de fapt după mai puţin de-o secundă.

— Eu sunt, zise Ratliff, V.K. la Parchman. Vasăzică, ţi-au şi telefonat.

— Mi-au telefonat, ce? zise Stevens. E încă-acolo? A refuzat să plece?

— Nu, a plecat. A plecat azi-dimineaţă la opt. C-un camion, spre nord…

— Păi ziceai că n-a luat banii.

— Asta-ncerc şi-acuma să-ţi spun. În fine-am dat de urma lor, acum un sfert de ceas. Banii-s înc-aici. El…

— Stai puţin, zise Stevens. Ai zis că la opt dimineaţa, în ce direcţie?

— L-a văzut un negru, stătea la marginea şoselei şi a găsit pe cineva să-l ducă, un camion de cărat vite, mergea spre nord, la Tutwiler. De la Tutwiler se poa' să se fi dus la Clarksdale şi de-acolo mai departe la Memphis. Sau poa' să se fi dus de la Tutwiler la Memphis pe partea ailaltă, prin Baterville. Numai că oricine, dacă vrea să meargă de la Parchman la Jefferson poa' s-o ia şi prin Baterville, afară doar dacă nu vrea s-o ia prin Chicago sau pe la New Orleans, să se mai plimbe. Altminteri, nu mai are mult şi-i în Jefferson. Plec şi eu chiar acuma şi poate c-ar fi mai bine…

— *All right*, făcu Stevens.

— Şi poate şi lui Flem.

— Las-o dracului, am zis o dată *all right.*

— Da' ei încă nu. Nu-i nicio nevoie să-i spui de pe-acuma că uite, gata, ea l-a omorât pe bărbatu' maică-sii…

Dar asta n-a mai apucat s-audă, receptorul era-n furcă; nici măcar n-avea pălăria pe cap când a ajuns în piaţă, pe stradă, cu banca unde era Snopes într-o direcţie şi tribunalul unde era şerifu-n cealaltă; nu c-avea vreo importanţă cu care să vorbească-ntâi, da'-şi zicea: *Vasăzică-s realmente un laş şi toată vorbăria cu destinu' şi cu soarta nici măcar pe Ratliff nu l-a convins.*

— Vrei să zici, făcu şeriful, că stă de treizeşopt de ani la Parchman şi că, din clipa-n care-l scoate cineva de-acolo, o să-ncerce o ispravă care-o să-l ducă direct înapoi, dacă nu cumva întâi l-or spânzura de data asta? Nu fi copil! Chiar şi-un tip cum zic ei că-i ăsta, şi tot trebuie să fi căpătat un pic de bun-simţ în treizeşopt de ani.

— Ha, făcu Stevens acru. Foarte bine-ai spus. Dumneata probabil că erai un băieţaş cu poala cămăşii pe-afară, atunci, în 1908. N-ai fost în sala tribunalului în ziua aia să-i vezi mutra şi să-l auzi. Eu am fost.

— *All right*, zise şeriful. Şi ce vrei să fac?

— Să-l arestezi. Cum se zice? Control rutier? Nici măcar să nu-l laşi să intre-n Yoknapatawpha.

— Pe ce motiv?

— Dumneata prinde-l. Motive-o să-ţi dau eu câte-o să-ţi trebuiască. La nevoie-l reţinem pentru însuşire de bani sub pretexte mincinoase.

— Parcă ziceai că n-a luat banii.

— Nu ştiu încă exact ce s-a-ntâmplat cu banii. Dar am să imaginez eu ceva să poate servi, măcar să-l reţii o bucată de vreme.

— Da, făcu şeriful. Sunt convins c-ai să găseşti. Acuma hai să mergem la bancă să vorbim cu Mr Snopes, poate că toţi trei la un loc o să putem născoci ceva. Sau poate Mrs Kohl. O să trebuiască să-i spui şi ei, cred.

La care Stevens îi repetă aproape textual ce-i spusese Ratliff după ce pusese receptorul jos:

— Să-i spui unei femei că uite, tocmai atunci isprăvise de-omorât pe bărbatul maică-sii, dimineaţa la ora opt?

— *All right, all right*, zise şeriful. Vrei să vin cu dumneata la bancă?

— Nu, zise Stevens. În orice caz, nu încă.

— Părerea mea e că te-ai speriat degeaba, zise şeriful. Dacă s-o-ntoarce cumva p-aici, o să se ducă de-a dreptul la Moşia Franţuzului. Şi-atunci, cum dăm cu ochii de el prin oraş îl umflăm şi stăm niţeluş de vorbă.

— Ai să dai pe dracu’ cu ochii de el, făcu Stevens. De când îţi tot spun că de ăsta nu dai cu ochii. Asta a fost şi greşeala lui Jack Houston, acu treizeşopt de ani: n-a dat cu ochii de el decât când i-a ieşit de după tufiş, atunci, dimineaţa, cu puşca – dacă cumva o fi ieşit de după tufiş ca să tragă, ceea ce mă cam îndoiesc.

Porni-napoi, traversând din nou piaţa, repede, zicându-şi:

Da, la urma urmei chiar că-s un laş, la care entitatea sau cantitatea aceea cu care-şi pierduse o bună parte din viaţă vorbind sau mai curând trebuind s-asculte (poate scheletul lui, care-o să-i supravieţuiască vreo câteva luni sau câţiva ani – şi fără-ndoială că-n tot timpul ăsta o să-i facă morală, şi el n-o să aibă cum răspunde) făcu imediat: *Ţi-a spus cineva vreodată că nu eşti?* Şi el iar: *Dar nu-s laş: sunt omenos.* Şi cel'lalt: *Nici măcar nu eşti original; ăsta-i un eufemism folosit de obicei în loc de laş.*

Banca trebuie că era închisă-acum. Dar când traversase piaţa spre biroul şerifului maşina cu Linda la volan n-aştepta, aşa că azi nu era zi de mers la săptămânalul whiskey. Storurile erau trase, dar, după puţin ciocănit la uşa laterală, unul dintre contabili scoase nasul, îl recunoscu şi-i dădu drumul; trecu prin răpăiala maşinilor recapitulând operaţiile zilei – maşinile în sine părând imunizate şi chiar nepăsătoare la sumele astronomice pe care le reduceau la un staccato insignifiant – bătu la o uşă, pe care acum patruzeci de ani colonelul Sartoris pusese să se scrie INTRAREA OPRITĂ, şi o deschise.

Snopes şedea nu la birou, ci cu spatele la el, cu faţa la căminul fără foc, rece, proptit picior peste picior pe-aceleaşi zgârieturi pe care le-ncepuseră călcâiele colonelului Sartoris. Nu citea, nu făcea nimic: doar şedea acolo cu pălăria lui neagră, de plantator, pe cap, cu falca de jos mişcându-se-alene, întruna, ca şi cum ar fi mestecat ceva, dar, precum ştia tot oraşul, nu mesteca nimic; nici măcar nu şi-a dat picioarele jos când Stevens s-a apropiat de biroul lui (era o masă mare şi plată plină cu hârtii oarecum aranjate, aproape-ntr-un fel de ordine) şi-a zis ca dintr-o răsuflare:

— Mink a plecat azi-dimineaţă la opt, de la Parchman. Nu ştiu dacă eşti la curent sau nu, dar noi – eu depusesem la direcţie ceva bani să i se dea la ieşire cu condiţia că, dacă-i primeşte, să jure că pleacă din Mississippi fără să mai treacă prin Jefferson şi că n-o să-i mai calce piciorul p-aici. N-a acceptat banii; nu ştiu cum de s-a-ntâmplat, pentru că nu trebuia să fie graţiat decât cu condiţia asta. S-a urcat într-un

camion care trecea şi a dispărut. Camionul mergea spre nord.

— Cât era?

— Ce? făcu Stevens.

— Câţi bani?

— Douăs'tecinzeci de dolari, zise Stevens.

— Foarte mulţumesc, zise Snopes.

— Doamne-Dumnezeule, făcu Stevens. Omule, eu îţi spun c-a plecat unu' de la Parchman, azi la opt dimineaţa, şi că vine-ncoace să te-omoare, şi dumneata tot ce găseşti să-mi spui e „Foarte mulţumesc"?

Celălalt nu mişca, afară doar de mestecatul lui; Stevens îşi zicea fierbând de furie şi stăpânindu-se: *Măcar dac-ar scuipa din când în când.*

— Atunci tot ce-are la el sunt ăi zece dolari pe care-i capătă de acolo când li se dă drumu', zise Snopes.

— Da, zise Stevens. Din câte ştim – din câte ştiu. Da, atâta. *Sau măcar să se facă din când în când că scuipă*, îşi zicea.

— Să zicem că omu' are-o răfuială cu tine, făcu Snopes. Un om de şaiştrei de ani, şi treiişopt făcuţi în puşcărie, şi care nici înainte nu era mai voinic decât un băiat de doişpe…

Care chiar şi-atunci a trebuit să s-ascundă dup-un tufiş ca să tragă, îşi zise Stevens. *Oh, da, ştiu perfect de bine ce vrei să zici: prea mic şi prea firav chiar şi-atunci, fără treiişopt de ani de puşcărie ca să fi riscat un cuţit sau o bâtă. Şi nici la Moşia Franţuzului nu se putea duce, singurul loc pe lumea unde şi-ar mai putea aduce cineva aminte de el ca să-i împrumute unu', pentru că, chiar dacă nimeni de-acolo nu i-ar da una peste ţeavă dac-ar vedea-o ţintită spre tine, da' nici nu i-ar împrumuta-o unu' ca să ţintească. Aşa că, sau o să trebuiască să cumpere-un pistol cu zece dolari, sau să fure unul. În care caz poate c-ai scăpat: ăl' de zece dolari n-o să tragă şi de-ăl'lalt, poate că te scapă-un poliţist.* Îşi zise, repede: *Desigur. Spre nord. S-a dus la Memphis. Trebuia. N-avea-n altă parte unde să creadă că poate cumpăra un pistol cu zece dolari.* Şi cum Mink n-avea decât zece dolari, o să trebuiască să meargă cu autostopul, întâi pân' la Memphis,

dac-o putea ajunge-acolo înainte de se-nchid prăvăliile cu amaneturi, şi pe-urmă-n-apoi la Jefferson. Asta-nseamnă că n-o să poată s-ajungă decât mâine, pentru c-altminteri prea ar însemna să-i vină uşor sorţii, fatalităţii, să dea toate peste cap, să-ngăduie speranţe, coincidente scandaloase, chiar şi pentr-un optimist din fire ca Ratliff. Da, zise.

— Aşa zic şi eu. Ai timp cel puţin până mâine-seară. Zicându-şi repede: *Şi-acuma să-i dăm drumu'. Ca să-l conving să nu-i spună ei fără să-şi dea seama că promite-un lucru pe care eu i l-am băgat în cap.* Şi deodată se-auzi zicând:

— Ai de gând să-i spui Lindei?

— De ce? făcu Snopes.

— Tocmai, zise Stevens. Apoi se auzi, de data asta spunând el: Foarte mulţumesc. Şi-apoi, într-adevăr pe negândite de data asta: Vina-i a mea, cu toate că probabil că n-aş fi putut împiedica nimic. Am vorbit chiar adineauri cu Eef Bishop. Ce-ai dori să mai fac? *Dac-ar scuipa măcar o dată,* gândi.

— Nimic.

— Ce? făcu Stevens.

— Da, zise Snopes. Foarte mulţumesc.

Măcar ştia de unde să-nceapă, acuma. Doar că nu ştia cum. Chiar dac-ar chema – când ar chema – poliţia din Memphis, ce să le spună – ce-ar putea să le spună: poliţia unui oraş de la o sută de mile depărtare, care n-a auzit pomenindu-se nici de Mink, nici de Flem Snopes şi nici de Jack Houston, mort de-aproape patruzeci de ani de zile. Dacă el, Stevens, n-a reuşit să-l determine nici pe şeriful local să facă ceva, când ăsta măcar din auzite şi tot ştia despre ce-i vorba. Cum să le explice el ălora ce-i el convins c-ar avea Mink de gând să facă la Memphis, darămite să-i mai şi convingă că Mink era la Memphis, sau c-o să fie. Şi, chiar dac-o s-ajungă să-i facă să s-agite puţin, cum să li-l descrie pe cel pe care ar trebui să-l caute: când şi victima lui, acu' patruj' de ani, dac-a fost omorât a fost mai ales pentru că ucigaşul era tipul de om pe care nimeni, nici chiar

victima, nu-l bagă-n seamă la timp, ca să fie cu ochii pe el la ce e sau la ce face.

Afară de Ratliff. Din toată Yoknapatawpha, numai Ratliff l-ar fi recunoscut pe Mink la prima vedere. Pentru un om fără şcoală, neumblat, într-o măsură necitit, Ratliff avea un dar teribil de-a ţine minte, de-a prinde informaţii locale, de a-şi face relaţii utile, care-i prindeau bine-n momente critice. Stevens îşi mărturisea sieşi acuma, de ce-aştepta, de ce tărăgăna, de ce-şi pierdea realmente vremea: ca să sentoarcă Ratliff cu furgoneta lui de la Parchman, să-l trimită-n fugă la Memphis, fără măcar să oprească, nici motorul să n-apuce să-l stingă, să-l descrie pe Mink poliţiei din Memphis şi să-l salveze astfel pe vărul lui Mink, neamul lui, ce i-o fi fiind Flem, de la soarta dreaptă care-l aştepta, dându-şi seama – el, Stevens – din ce în ce mai bine: că tot ce voia el, realmente, de la Ratliff era să descopere nu numai cum a făcut Mink de-a ieşit pe poartă, la Parchman, fără banii care constituiau o condiţie obligatorie, dar cum de-a manevrat el aşa încât numai prezenţa manifest şi absolut imprevizibilă a lui Ratliff, într-un loc şi-ntr-un moment în care-n orice caz el n-avea ce căuta, a dezvăluit faptul că nu luase banii.

Nu era nici trei când a telefonat Ratliff; avea să se facă nouă pân' s-ajungă la Jefferson. Nu că furgoneta lui n-ar fi putut parcurge distanţa mai repede. Dar nu exista maşină a lui Ratliff care s-o parcurgă mai repede (cu condiţia ca el să fie-n maşină şi conştient, cu-atât mai mult s-o conducă). Şi-afară de asta la un moment dat, nu mult după şase, avea să se oprească să mănânce în primul cătun nenorocit, parcă fabricat în serie, fără nimic decât o maşină de egrenat, sau (astăzi) chiar în şosea, conducând grijuliu şi parcând maşina grijuliu în faţa vreunei Cafe Dixie oarecare, tot de serie, ca să mănânce, solitar şi îngrijit, şi fără grabă, carnea puţin prea aţoasă ca s-o poţi mesteca omeneşte şi puţin prea arsă ca să-i mai fi rămas vreo urmă de gust, cu inevitabilii cartofi prăjiţi, şi pâinea pe care n-o mestecai, o molfăiai ca pe-un şerveţel de hârtie, şi salata congelată, tăiată la maşină, şi roşiile care, dacă n-ar fi fost culoarea, ai fi zis că-s exhumate

de paleontologi din tundră, şi plăcinta congelată şi cu ceea ce ei vor numi cafea – o mâncare absolut igienică şi absolut lipsită de gust, cu excepţia sosului englezesc, făcut la maşină şi turnat pe deasupra.

El (Stevens) ar fi putut, ar fi trebuit poate, timp ar fi avut destul, să se ducă cu maşina pân' acasă şi să mănânce de cină cumsecade. Dar nu, i-a telefonat neveste-sii.

— Vin în oraş şi putem mânca la Hotel Holston, a zis ea.

— Nu, iubito. Trebuie să-l văd pe Ratliff îndată ce sentoarce de la Parchman.

— *All right*. Cred c-am să vin în oraş să mănânc la Maggie (Maggie era soră-sa) şi poate că mă duc cu ea la cinematograf, aşa că ne vedem dimineaţă. Pot să vin în oraş, nu-i aşa, dacă-ţi promit că n-am să mă-nvârtesc pe străzi?

— Vezi, nu m-ajuţi. Cum vrei să rezist dorinţei de-a fimpreună, dacă tu nu-i rezişti?

— Atunci ne vedem dimineaţă, zise ea. Noapte, bună. Aşa c-au mâncat în Hotel Holston; n-avea chef de soră-sa şi de cumnat-su, şi de nepot-su Charles, astă-seară. La Hotel Holston mai ţineau încă la obiceiurile de demult, nu cu desperare, nici eroic: doar cu o îndărătnicie rece şi inflexibilă; era proprietatea a două surori fete bătrâne (adică una din ele, cea mai mică, fusese măritată pe vremuri, dar era atât de mult de-atunci şi durase-atât de puţin, că nu mai conta), care erau ultimele descendente ale lui Alexander Holston, unul dintre primii trei colonişti care-nfiinţaseră ţinutul Yoknapatawpha şi care construise o cabană obişnuită de bârne, înghiţită de mult de construcţia modernă, şi careşi dăduse contribuţia – fusese de fapt catalizatorul – la botezul Jeffersonului, acum mai bine de-un secol; încă mai ziceau sufrageriei sufragerie şi ţineau (nimeni nu ştia cum) chelneri negri bărbaţi, şi, la unii dintre ei, drepturile prioritare se transmiteau din tată-n fiu; clienţilor li se servea *table d'hote* la două mese comune lungi, prezidate fiecare de câte una din surori; nu exista bărbat să intre fără haină şi cravată, nici femeie cu pălărie pe cap (aveau o cameră de toaletă cu o bonă în acest scop), nici dacă erau cu biletul de

tren în mână.

Dar sora-sa a venit la timp s-o ia pe nevastă-sa la cinematograf. Aşa că era-napoi la birou, când puţin după opt jumate l-a auzit pe Ratliff pe scară şi-a zis:

— *All right.* Ce s-a-ntâmplat? Apoi: Nu. Stai. Ce căutai la Parchman?

— Eu sunt… cum zici dumneata?… optimist, făcu Ratliff. Şi ca orice bun optimist, nu m-aştept să se-ntâmple chiar cum e mai rău. Da', ca orice optimist demn de numele ăsta, îmi place să mă duc să văd cu ochii mei îndată ce se poate, după – în caz de Doamne, fereşte. Mai ales când diferenţa dintre ieşit bine şi ieşit prost poa' s-ajungă pân' aici, la Jefferson. Asta-ţi dă nişte bătaie de cap, ştii… Era cam pe la zece, azi-dimineaţă; se făcuseră două ceasuri bune de când plecase, şi şi-au cam pierdut răbdarea cu mine. Partea lor, ce-avuseseră ei de făcut, şi-o făcuseră; l-au luat şi l-au ţinut treizeşopt de ani de zile în regulă, ca la carte, cum mi-a spus şi omu', şi-aveau impresia că-şi câştigaseră dreptu' să scape de el. Înţelegi cum vine: graţierea nou-nouţă şi douăs'tecinj' de dolari nou-nouţi, şi ei strânşi frumos pachet, în buzunar la salopetă, şi cu nasturu-ncheiat şi flanelă nouă, şi poarta-ncuiată-n urma lui sau, cum zicea omu', pagina oficială Mink Snopes scoasă din registru şi scris pe ea frumos „Achitat pân' la ultimu' ban" şi distrusă cu două ceasuri pline şi-ndesate de-atunci, când uite că-ţi vine-un băgăreţ, apărut de cine ştie unde, nici măcar din oraş, nici măcar avocat, care-i tot dă zor cu: „Da, da, e-n regulă, mă rog", da' ia să vedem dac-avea activmente banii la el când a plecat.

Directoru'-n persoană se ocupase el cu mâna lui de bani: l-a chemat pe Mink în birou, singur, cu masa gata pregătită pentru el, graţierea de-o parte şi teancu' cu-ăi douăs'tecinj' de dolari cât nu văzuse Mink în viaţa lui pân' atunci, grămadă de cealaltă; şi directoru-n persoană, care i-a explicat că n-are de-ales: dacă vrea graţierea, trebuie să primească şi banii, şi cum ia banii înseamnă c-a şi jurat şi că şi-a dat cuvântu', şi c-a făgăduit pe Biblie să plece imediat din Missippi şi să nu-i mai calce picioru' pe acolo, câte zile-o

avea. „Asta trebuia să fac ca să ies de-aici? A zis Mink. Să iau banii? ” „Asta”, a zis directoru’, şi Mink a-ntins mâna şi-a luat banii, şi directoru-n persoană l-a ajutat să-ncheie buzunaru-n care-i pusese la un loc cu graţierea, şi directoru’ i-a strâns mâna şi-a venit deţinutu’ de-ncredere de l-a luat să-l ducă afară, unde-aştepta custodele să-i deschidă poarta spre libertate…

— Stai, făcu Stevens. Deţinutu’ de-ncredere.

— Nu-i aşa? făcu Ratliff aprobând încântat, cu mândrie parcă. Simplu de tot. Probabil că d-asta nu le-a dat prin cap nici unuia de-acolo dintre ei, mai ales că nici la Parchman, de care nu poţi să zici nimic pe chestia că-i bine condus, nu poţi să pretinzi să găseşti pe-unu’ atât de ţicnit şi de antisocial, ca să se poarte ca şi cum atunci când ţi se dă aşa-deodată douăs’tecinj’ de dolari gratis şi pe degeaba, făr’ să trebuie să spui nici măcar „Foarte mulţumesc” pe ei, ai mai avea de-ales. Aşa am zis şi eu: Deţinutu’ ăla de-ncredere. De-aici la poartă a plecat, cu-ăi douăs’tecinj’ de dolari la el. Ia să vedem dacă-i mai avea când a ieşit. Aşa c-am mai zis: Ce-i cu deţinutu’ ăla de-ncredere?

— E-un vieţar şi el, a zis directoru’. Şi-a omorât nevasta c-un ciocan de caroserie şi s-a convenit, şi şi-a mântuit sufletu-n puşcărie încă-nainte de sentinţă, şi-i foarte bine notat la noi, ţine şi predici, aşa laic cum e.

— Păi atunci, dacă Mink ar fi avut toată lista invitaţilor la dispoziţie şi şi timp s-o studieze, n-ar fi găsit alt tip mai pe pofta lui pentru ce-i trebuia, am zis. Aşa că, după cum s-arată, mă gândesc să-ncep să-mi pară rău după nenorocitu’ ăsta de pocăit, chiar dacă s-a cam pripit când a fost de-a căutat o soluţie la enigma jugului căsniciei şi n-a găsit ceva mai bun decât un ciocan de garaj. Adică, ce vreau să spun e că socot că mai aveţi p-aici ceva metode de interogare speciale pentru interlocutori fără tragere de inimă, nu?

— De-asta-am întârziat cu telefonu’: le-a trebuit ceva timp, cu toate că pe dinafară, trebuie să recunosc, nu se vedea nimic. Pen’ că oamenii-s aiurea. Nu, nu-s aiurea: sunt jalnici. Uite, tipu’ ăsta, băgat pe viaţă, care chiar dac-ar fi

descoperit ăla c-a fost o greşeală, sau ar fi lăsat cineva poarta descuiată, tot n-ar fi avut curaju' să iasă, pen' că bătrânu' fetei a jurat că-l omoară cum trece de gardu' puşcăriei. Aşa că ce Doamne, iartă-m-ar fi putut să facă el cu-ăi douăs'tecinj' de dolari, chiar dac-ar fi putut visa vreodată c-o să poa' s-o şteargă cu metoda asta a lui.

— Da' cum dracu' a făcut? zise Stevens. Cum?

— Păi, în singuru' fel în care putea Mink, şi cu siguranţă că de-asta nu i-a trecut niciodată nimănui prin cap să se gândească dinainte la aşa ceva. Pe drum de la biroul directorului până la poartă i-a spus deţinutului de-ncredere că vrea să meargă la privată şi-năuntru i-a dat ăle douăs'tecinj' de dolari, şi i-a zis să i le dea directorului înapoi când i-o veni mai la-n-demână, cu cât mai târziu, cu atât mai bine, ca el, Mink, să fie ieşit, dispărut, şi să-i spună directorului că-i Foarte mulţumeşte, da' că s-a răzgândit şi că nu-i mai trebuie. Aşa că chestia cu deţinutu' asta era: să-i dea lui Mink un ceas-două s-o şteargă, probabil că pentru todeauna, nimeni n-avea să ştie-ncotro şi nici c-o să-i pese cuiva ceva. Că puţin mă importă unde eşti: din momentu-n care-un om poa' să creadă-ntr-adevăr că-n viaţa lui n-o să mai aibă vreodată ce să facă cu douăs'tecinj' de dolari, omu' ăla pentru mine era gata mort de mult şi-atunci în minutu' ăla descoperise asta. Şi-asta-i tot. N-am idee…

— Eu am, făcu Stevens. Mi-a zis Flem. E la Memphis. Prea-i mic şi pirpiriu, şi bătrân, ca să pună mâna pe cuţit sau de bâtă, aşa că trebuie să se ducă-n locul cel mai apropiat unde speră că poate găsi un pistol pe zece dolari.

— Vasăzică, i-ai spus lu' Flem. Ce-a zis?

— A zis „Foarte mulţumesc", făcu Stevens. Şi după o clipă: Am zis c-atunci când i-am spus lui Flem că Mink a ieşit de la Parchman azi-dimineaţă la opt şi că vine-ncoace să-l omoare el a zis „Foarte mulţumesc".

— Te-am auzit. Dumneata ce-ai fi zis? Ai fi fost, în orice caz, tot atât de politicos ca şi Flem Snopes, nu? Aşa că, la urma urmei, poate că-i în regulă. Ai vorbit la Memphis, desigur.

— Să le spun ce? făcu Stevens. Cum să descrii unui poliţist din Memphis pe cineva pe care nici eu nu l-aş recunoaşte, necum să-i mai şi spun că-i realmente-n Memphis şi că-nceartă să facă ce presupun eu că-ncearcă să facă, când eu singur nu ştiu ce-am de gând să fac?

— De ce nu-ncerci la Memphis? zise Ratliff.

— Ai să mă-înnebuneşti. Ce vrei?

— ’Mi ziceam că şi-ntr-un locşor mult mai mic decât Memphis, şi tot nu se poate să n-ai pe nimeni acolo, cu care să fi fost la Harvard.

— Dracu’ să mă ia, zise Stevens. Ceru interurbanul şi imediat vorbea cu el: c-un coleg de facultate, cu un Cincinatus amator acolo, pe plantaţia lui, nu departe de Jackson, care mai intervenise o dată, când a fost cu obţinerea graţierii, aşa că Stevens n-a avut de explicat decât încurcătura, nu toată afacerea.

— Bineînţeles, nu ştii dacă efectiv s-a dus la Memphis, zise prietenul.

— Nu ştiu, zise Stevens. Dar cum urgenţa ne forţează să-ncercăm să vedem unde-ar putea fi, măcar să ni se-ngăduie să facem o presupunere sinceră.

— *All right,* zise prietenul, îl cunosc pe primar şi pe prefectul poliţiei. Tot ce vreţi voi – tot ce pot ei face, de fapt – e să se controleze orice loc unde cineva ar fi putut încerca să cumpere-un pistol cu zece dolari, începând, să zicem, de azi la prânz. Este?

— Este, zise Stevens. Şi roagă-i să fie buni să-mi telefoneze cu taxa inversă – dac-or avea ceva să-mi spună.

— Am să te chem chiar eu, zise prietenul. S-ar zice că am şi eu părticica mea de contribuţie la soarta prietenului dumitale.

— Când o să-mi zici aşa în faţa lui Flem Snopes, să zâmbeşti, făcu Stevens.

Asta era joi; vineri, centrala telefonică ar fi putut uşor da de el oricând şi oriunde-n jurul pieţei. Cu toate c-ar fi avut destule de făcut la birou, dacă s-ar fi aşezat să lucreze. Reuşi în cele din urmă să s-apuce, după o vreme, şi era atât de

absorbit când intră Ratliff cu ceva frumos, împachetat într-o pungă de hârtie, zicând: „’Neaţa”, că Stevens nici nu ridică privirea, scriind pe blocul de hârtie galbenă întruna, calm, stăpânit, chiar cu Ratliff un moment în picioare, lângă el, uitându-i-se-n creştet. Apoi Ratliff îşi căută un scaun dintre cele de dincolo de birou, cel de lângă perete, se ridică pe jumătate şi-şi puse pacheţelul pe clasorul cu dosare alături de el, şi se aşeză, Stevens continuând să scrie-ntruna, oprindu-se când şi când să-şi arunce ochii pe cartea deschisă din stânga lui; până ce Ratliff apucă ziarul de dimineaţă din Memphis, de pe birou, îl deschise fâşâind uşurel, întorcând o pagină, şi-apoi iar fâşâind uşor, până când Stevens zise:

— Dă-o dracului de treabă sau ieşi afară, sau caută-ţi altceva de făcut. Mă enervează.

— N-am nicio treabă az’ de dimineaţă. Dacă ai cumva ceva de făcut prin oraş, rămân eu să am grijă de telefon.

— Am destul de lucru-aici, dac-ai isprăvi-odată cu-afurisitu’ ăsta de foşnit… Aruncă, trânti creionul pe birou. Desigur că n-a ajuns încă la Memphis sau în orice caz n-a-ncercat să-şi cumpere-un pistol, c-altminteri am fi aflat, în fond asta-i tot ce vrem: întâi s-aflăm ceva de-acolo. Crezi că o prăvălie cu amaneturi sau cu articole de sport care-şi respectă cât de cât autorizaţia i-ar mai vinde-un pistol după ce poliţia…

— Dacă m-ar chema Mink Snopes, nu cred c-aş calca pragu’ cuiva care să aibă vreo autorizaţie de pierdut că vinde pistoale şi revolvere.

— Adică… făcu Steven.

— Acolo-afară, la Moşia Franţuzului, se zicea că Mink ăsta fusese cam zurbagiu la tinereţe, că-i plăceau petrecerile; cât îl ţineau curelele, e-adevărat, ’ adică nu mare lucru. Da’ oricum', tot a făcut două-trei escapade la Memphis, cu flăcăi de pe vremea aia – alde Quick şi Tuli, şi Turpin, şi cam de-ăştia: mai mult ca sigur că ştie pe un’ să-nceapă să caute locuri unde nu ţin autorizaţii de-alea să aibă nevoie poliţia să le bată capu’ ori de câte ori dau peste vr’un pistol unde nu-i era locu’ sau nu dau peste el unde-i era.

— Crezi că poliţia din Memphis nu-şi ştie oraşul atât de bine cât îl ştie-un blestemat de ucigaş smintit şi prăpădit care a stat patruj' de ani închis în puşcărie? Poliţia din Memphis are-o reputaţie mai bună decât zece, decât o sută de poliţii pe care ţi le pot spune pe nume…

— Mă rog, mă rog, făcu Ratliff.

— Ce dracu', nici Dumnezu din cer în persoană n-o fi chiar atât de ocupat, ca să poată-un nebun de ucigaş să facă o sută de mile cu autostopul şi să-şi cumpere-un pistol cu zece dolari, şi pe-urmă iar să mai facă-o sută de mile cu autostopul şi să-mpuşte-un om cu el.

— Depinde: cine poate şti pe cine-o vrea Dumnezeu să vadă-mpuşcat de data asta, zise Ratliff. „Ai fost pe la şerif azi-dimineaţă?

— Nu, zise Stevens.

— Eu am fost. Nici Flem n-a fost pân' acuma. Şi nici din oraş n-a plecat. Am verificat. Aşa că poate că-i cel mai bun semn: Flem nu-i îngrijorat. Crezi că i-a spus Lindei?

— Nu, zise Stevens.

— De unde ştii?

— Mi-a spus.

— Flem? Vrei să zici că ţi-a spus el sau l-ai întrebat?

— L-am întrebat. I-am zis: „Ai de gând să-i spui Lindei?[w]

— Şi el ce-a zis?

— A zis: „De ce?"

— Oh, făcu Ratliff.

Pe urmă se făcu amiază. Ce-avea Ratliff în pacheţel era un sandviş, tot aşa, făcut frumos.

— Du-te acasă la masă, zise el. Am să şed aici s-aştept.

— N-ai spus chiar acuma că, dacă Flem nu-şi bate capul, de ce dracu' să ni-l batem noi?

— Atunci n-am să-mi bat capu'. Am s-aştept telefonu'.

Dar Stevens era-napoi la birou când a sunat, către mijlocul după-amiezii.

— Nimic, s-a auzit glasul colegului lui. La niciuna din prăvăliile de-amanete, şi nici la vreuna un' să poţi să cumperi un pistol sau revolver de-orice fel, necum unu' cu

zece dolari. Poate că n-a ajuns încă la Memphis, cu toate că-s mai mult de douăzeşpatru de ore.

— Se poate, zise Steven.

— Poate că nici n-a avut de gând s-ajungă la Memphis.

— *All right*, *all right*, zise Stevens. Să-i scriu eu personal o scrisoare de mulţumire prefectului poliţiei sau…

— Desigur. Dar lasă-l întâi s-o merite. A fost de acord că nu-i mare lucru să verifice lista-n fiecare dimineaţă câteva zile, cine ştie, poate prinde bine. I-am mulţumit în numele dumitale. Am mers chiar mai departe, i-am spus că, dacă te vei nimeri vreodată-n aceeaşi circumscripţie electorală cu el şi se va hotărî să candideze, în loc să tot stea s-aştepte… Stevens puse receptorul jos şi se-ntoarse spre Ratliff, tot fără să-l vadă deloc şi zise:

— Poate că nici n-o să se ducă.

— Ce? făcu Ratliff. Ce-a zis? Stevens îi spuse, îi repetă esenţialul. Cred că asta-i tot ce putem face, zise Ratliff.

— Da, făcu Stevens. Îşi zise: *Mâine o să ştiu. Dar am sa mai aştept o zi. Poate până luni.*

Dar n-a avut de aşteptat atât. Sâmbătă, biroul lui era totdeauna, nu atât ocupat cu treburile ţinutului, pentru care primea leafă ca să le rezolve, cât plin cu lume de la ţară care venea şi pleca întruna, alegătorii care-l votaseră. Ratliff, care-i cunoştea şi el pe toţi, tot atât de bine sau poate chiar mai bine, stătea modest pe scaunul lui de lângă perete, de unde-ajungea uşor la telefon, fără măcar să se ridice; ba venise şi de data asta c-un sandviş zdravăn, când către prânz Stevens zise:

— Du-te-acasă şi mănâncă-n linişte sau vino să mănânci cu noi. Astăzi n-o să mai sune.

— Trebuie că ştii de ce, zise Ratliff.

— Da. Am să-ţi spun luni. Nu: mâine. Dumincă-o să fie o zi potrivită. Am să-ţi spun mâine.

— Vasăzică, ştii c-acuma-i totu-n regulă. Totu-aranjat şi terminat. Flem, şi dacă ştie, şi dacă nu, poa' să doarmă liniştit de-acu-nainte.

— Nu mă-ntreba încă, zise Stevens. E ca un fir de aţă:

Ţine, până-l rup eu – sau cam aşa…

— Vasăzică, ai avut dreptate din capu' locului. N-a fost niciun motiv să-i spui şi ei.

— Niciodată n-a fost, zise Stevens. Nici n-o sa fie vreodată.

— Tocmai asta ziceam şi eu, făcu Ratliff. Nu mai e nicio nevoie-acuma.

— Şi ce ţi-am spus eu e că n-a fost niciodată nicio nevoie să-i spun ei şi nici n-ar fi fost, indiferent de ce s-ar fi-ntâmplat.

— Nici măcar ca problemă morală?

— Ducă-se dracului şi de morală, şi de problemă, făcu Stevens. Nu există nicio problemă: e-un fapt: faptul că nici dumneata, nici nimeni c-un pic de minte-n cap n-o să s-apuce să-i spună că gestul ei de milă şi de compătimire, şi de pură generozitate, l-a ucis pe omul care trece drept tatăl ei fie că e sau nu, şi fie că-i un ticălos sau nu.

— *All right, all right,* zise Ratliff. Chestia cu firu' de-aţă de care-ai pomenit adineauri. Poate că ar fi mai ferit să nu se rupă prea devreme, dac-ar sta cineva pe-aproape, să prindă telefonu' ăla, când n-o să sune la trei az' după-masă.

Aşa că la trei erau amândoi la birou. S-a făcut pe-urmă şi patru.

— Zic c-acum-am putea pleca, făcu Ratliff.

— Da, zise Stevens.

— Da' tot nu vrei să-mi spui acuma? zise Ratliff.

— Mâine, zise Stevens. Pân-atunci o să trebuiască să sune.

— Aşa că firu' ăsta de aţă-i c-un fir de telefon în el, văd.

— La revedere, zise Stevens. Pe mâine.

Centrala telefonică ştia şi duminică unde să-l găsească, oricând, şi, de fapt, pân-aproape de două jumătate-n după-amiaza aia, el încă mai credea c-o să stea toată ziua la Rose Hill. Mai avusese-n viaţa lui şi alte perioade similare de nelinişte şi agitaţie, şi incertitudine, chiar dacă-n cei mai mulţi din anii ăştia fusese burlac: îşi amintea că, o dată sau de două ori, chinul şi neliniştea lui s-au datorat tocmai faptului că era burlac, că adică circumstanţele, situaţia îl forţau să rămână burlac, cu toate eforturile lui de a renunţa.

Dar pe vremea aia mai avea o buruiană de leac: nepéntes, uitarea: proiectul pe care singur şi-l impusese pe când era la Harvard, de a traduce Vechiul Testament, din nou, în greaca clasică a primei sale versiuni, după care va învăţa singur ebraica şi-atunci într-adevăr că-l va ridica la autenticitate; se gândise noaptea trecută: *Da, desigur, mai am asta de făcut mâine; uitasem.* Şi apoi, azi-dimineaţă, şi-a dat seama că nu mai mergea, că niciodată n-o să mai meargă. Era vorba, fireşte, de efort: nu numai de capacitatea de a se concentra, ci şi de a crede-n ea; era prea bătrân acum şi adevărata tragedie a bătrâneţii e că nicio angoasă nu mai e destul de chinuitoare ca să pretindă, să justifice un sacrificiu.

Aşa că nici măcar două jumate nu era când se pomeni, realmente fără să fie surprins, urcându-se-n maşină, şi tot fără să fie surprins ajunse-n piaţa pustie-n după-amiaza de duminică, şi-l văzu pe Ratliff aşteptând lângă scara biroului, şi-acum, în birou amândoi, priveau acele cum se târâie spre trei, fără să-ncerce să simuleze ceva.

— Ce s-a-ntâmplat c-am pus trei fix, aşa ca o linie de demarcaţie magică-n afacerea asta? zise Ratliff.

— Are vreo importanţă?

— Aşa-i, zise Ratliff. Important e să nu zgâlţâim sau să nu atingem cine ştie cum firu' ăla de aţă. Atunci ceasul de la tribunal bătu cele trei lovituri puternice şi catifelate în somnolenţa duminicală, şi, pentru prima dată, Stevens îşi dădu seama cu câtă absolută certitudine nu numai că nu aşteptase, dar ştiuse că telefonul n-avea să sune înainte de-această oră. Apoi, în aceeaşi secundă, în aceeaşi clipită, îşi dădu seama de ce nu sunase: faptul că nu sunase era o mai puternică dovadă despre ce-ar fi cuprins mesajul dac-ar fi venit, decât mesajul propriu-zis.

— *All right*, zise el. Mink a murit.

— Ce? sări Ratliff.

— Nu ştiu unde, şi n-are importanţă. Pentru c-ar fi trebuit din capul locului să ne dăm seama că şi trei ore de libertate-l vor ucide, darămite trei zile. Vorbea repede, fără să se bâlbâie: Nu-nţelegi? Un biet animal pirpiriu, fără neamuri,

fără legături, străin peste tot, care niciodată, de la-nceput, n-a făcut realmente parte din speţa omenească, necum să fi trăit în ea, şi-apoi închis într-o cuşcă treiişopt de ani de zile, şi-acuma, la şaiiştrei de ani, pus deodată-n libertate, zvârlit, aruncat din adăpost şi siguranţă, ca un şarpe veninos, ager şi primejdios de moarte, cât stă-n imunitatea tropicală a cutiei lui de sticlă făcută de mână de om şi-ngrijit de mână de om, dar care n-ar trăi niciun ceas în libertate, aruncat, zvârlit în stradă, c-un vârf de furcă sau c-un cleşte lung în coadă.

— Stai, făcu Ratliff. Stai puţin.

Dar Stevens nici nu s-a oprit măcar.

— Fireşte că n-am aflat încă unde-a fost găsit sau cum, sau de cine-a fost identificat, pentru că nimănui nu-i pasă; poate că nici nu l-a văzut încă nimeni. Pentru că-i liber. Poate să şi moară, unde-i place, acuma. De treiişopt de ani şi până-n dimineaţa de joia trecută n-ar fi putut să-i iasă-un coş pe faţă, sau să-şi jupoaie pielea pe lâng-o unghie, fără să i se treacă-n fişă cinci minute mai târziu. Dar acuma-i liber. Nimeni nu se mai sinchiseşte când şi unde, şi cum moare, cu condiţia ca stârvul să nu le stea-n drum oamenilor. Aşa c-acuma ne putem duce-acasă până ce ne-o telefona careva că dumneata şi cu Flem vă puteţi duce să-l identificaţi.

— Da, făcu Ratliff. Dar…

— Niciun dar, zise Stevens. Hai cu mine-acasă să bem ceva.

— Poate c-am putea trece-ntâi pe la Flem să-l punem la curent. Zise Ralliff. Poate că-n căzu' ăsta să ia şi el un strop.

— Să ştii că nu-s om rău, zise Stevens. Nu i-aş da lui Mink o puşcă să tragă-n Flem cu ea; nici n-aş întoarce capul dacă Mink s-ar servi de-a lui. Dar nici n-am de gând să mişc un deget ca să-l scutesc pe Flem de înc-o zi sau două-n care să s-aştepte-n orice moment ce Mink s-o facă.

Nici şerifului nu i-a spus convingerea asta a lui, că Mink murise. De fapt, şeriful i-a spus lui; l-a găsit pe şerif la ei în birou, la tribunal, şi i-a expus teoria lui şi-a lui Ratliff, despre primul obiectiv al lui Mink şi motivul acelui obiectiv, şi că

poliţia din Memphis va continua să verifice zilnic locurile unde Mink ar putea-ncerca să cumpere-o armă.

— Aşa că-i cert că nu-i la Memphis, zise şeriful. Câte zile s-au făcut?

— De joi.

— Şi nici la Moşia Franţuzului nu-i, zise şeriful.

— De unde ştii?

— Am dat ieri o raită pe-acolo şi-am cercetat puţin.

— Aşa că-n cele din urmă m-ai crezut, zise Stevens.

— Capăt diurnă pentru maşină, zise şeriful. Ieri era frumos, zi bună pentru-o deplasare la ţară. Vasăzică-s patru zile-acuma-n care să fi făcut o sută de mile. Şi pare-se că nici la Memphis nu-i. Şi ştim că nu-i la Moşia Franţuzului. Şi, după dumneata, Mr Snopes ştie că nu-i nici aici în Jefferson. Poate c-o fi murit. La care acuma, că altul începuse, spusese cu glas tare, Stevens îşi dădu seama că nu crezuse-n realitate nicio clipă, auzindu-l fără să-l asculte pe şerif continuând: Un blestemat de şarpe veninos care n-a avut niciodată niciun prieten, după câte-aud, şi nimeni nu ştie acolo, la Moşia Franţuzului, ce s-a ales din nevastă-sa şi din cele două fete, sau măcar când au dispărut. Să stai închis treizeşopt de ani şi să te pomeneşti pe urmă dat afară, cum dai noaptea pisica din casă, fără să ai un' să te duci şi pe nimeni care să fi vrut realmente ca tu să scapi. Poate că n-a putut suporta. Poate că l-a ucis libertatea. Ştiu c-au mai fost cazuri.

— Da, zise Stevens, probabil că ai dreptate, zicându-şi calm: *N-o să-l împiedicăm. Nu-l putem împiedica – nici toţi grămadă cu poliţia din Memphis cu tot. Poate că şi-un şarpe veninos, când are soarta de partea lui*$_y$ *n-are nevoie nici de noroc, necum de prieteni.* Şi zise: Numai că încă nu ştim. Nu ne putem baza pe asta.

— Îmi dau seama, zise şeriful. Am trimis ieri, la Varner la prăvălie, doi oameni în delegaţie; pretind că-şi aduc aminte de el, că l-ar recunoaşte. Aş putea să pun pază la Mr Snopes, să-l supravegheze când se duce şi când se-ntoarce de la bancă. Da' să fie-a dracului de treabă, să-l păzească de cine,

ce, când, unde? Nu pot să-i bag un om în casă decât dacă-mi cere, nu-i aşa? Fiică-sa. Mrs Kohl. Poate c-ar putea face ea ceva. Tot mai vrei să nu afle nimic?

— Trebuie să-mi dai cuvântul de onoare, zise Stevens.

— *All right*, zise şeriful. Să sperăm că amicul dumitale de la Jackson o să-ţi comunice-ndată ce poliţia din Memphis dă de vreo urmă, nu?

— Da, zise Stevens. Dar comunicarea veni de-abia miercuri. Ratliff l-a sunat marţi seara puţin după zece şi i-a spus, şi miercuri dimineaţă, în drum spre birou, a trecut pe lângă bancă, unde-n ziua aia obloanele n-aveau să fie ridicate şi, cum sta la birou cu receptoru-n mână, vedea prin fereastra din faţă, convulsiunile sumbre ale crepului şi panglicilor alb-negru-violet, şi florile de ceară, prinse-n uşa din faţă încuiată.

— A găsit un pistol cu zece dolari, se auzea glasul colegului de facultate. Luni dimineaţă, devreme. Era o prăvălie cu amaneturi, nu chiar autorizată-n regulă, aşa c-aproape o scăpaseră din vedere. Dar cu puţină… persuasiune, proprietarul şi-a adus aminte. Zicea să nu-ţi faci griji însă, pistolul mai era pistol numai cu numele, şi-avea să-i trebuiască ceva mai mult de cele trei cartuşe pe care i le-a dat el, ca să-l facă să funcţioneze.

— Ha, făcu Stevens acru. Spune-i negustorului din partea mea că nu-şi cunoaşte marfa. Pistolul a fost aseară-aici. A funcţionat.

Şaptesprezece

Când ajunse la ramificaţia de cale ferată, luni dimineaţa puţin înainte de unsprezece, era în altă cabină de camion de cărat vite.

Camionul mergea mai departe, spre răsărit în Alabama, dar, chiar dac-ar fi luat-o-ncoace, spre sud, să treacă prin Jefferson chiar, odată ajuns aici, tot ar fi coborât. Dac-ar fi fost vreun camion din Yoknapatawpha sau condus de careva din ţinut, sau din Jefferson, nici nu s-ar fi urcat.

Până azi-dimineaţă, când a ieşit din prăvălie simţind pistolul în buzunar, totul i se păruse simplu: n-avea decât o singură problemă: să-şi facă rost de armă; după asta, numai geografia, topografia locurilor mai stătea între el şi clipa-n care avea să se-ndrepte spre omul care-a privit cum e trimis la puşcărie fără să mişte-un deget, care n-a avut nici măcar cuviinţa şi curajul să zică „Nu” la chemarea sângelui, la strigătul de ajutor de la rudă la rudă, şi-o să-i spună: „Uită-te la mine, Flem”, şi-o să-l ucidă.

Dar acuma o să trebuiască să facă ce numea el un pic de „socoteală”. Avea impresia că-i stătea în faţă un noian aproape insurmontabil de obstacole. Era la treizeci de mile de Jefferson acuma, acasă la el, aceiaşi oameni ca şi el, din ţinutul de deal din Mississippi de nord, chiar dacă mai avea de trecut un neînsemnat hotar de regiune; i se părea că, de-acu’ înainte, oricine-l întâlnea sau îl vedea, fără să aibă măcar nevoie să-l recunoască sau să-şi aducă aminte anume de mutra sau de numele lui, îşi va da imediat seama cine-i şi-ncotro se duce, şi ce-are de gând. Dar dacă se gândi mai bine – se gândi imediat, fulgerător, simultan, aproape, cu prima impresie – îşi dădu seama că-i o imposibilitate materială, dar, cu toate astea, nu-ndrăzni să rişte; îşi zicea că acei treizeşiopt de ani cât stătuse-nchis la Parchman atrofiaseră, distruseseră-n el unele calităţi care, la oamenii ce nu fuseseră-nchişi, probabil că se ascuţiseră chiar, şi ei

vor recunoaşte, îşi vor da seama, vor ghici cine-i fără ca el să bage măcar de seamă. *Epen' c-am lipsit aşa de mult îşi zise. Pesemne c-o să trebuie să m-apuc să-nvăţ de la-nceput cum să vorbesc.*

Să gândească, nu să vorbească, asta voia el să spună. Aşa cum mergea de-a lungul şoselei (era asfaltată acum, profilată şi nivelată, şi automobilele goneau, şi el îşi amintea de vremuri când era numai un şleau şerpuitor, pe care catâri molâi şi care cu boi sau, în cel mai bun caz, cai de şa apucau pe creste, arbitrar, la voia-ntâmplării) îi va fi imposibil să-şi prefacă-nfăţişarea – să-şi schimbe trăsăturile, expresia, hainele, mersul: un moment, bizar, desperat, îi trecu prin cap o idee, dar repede-o goni: că ce-ar fi dac-ar merge-napoi, cel puţin când s-auzea venind un autobuz sau un camion, ca să dea impresia că merge-n direcţie opusă. Aşa că era obligat să-şi schimbe gândurile, cum schimbi culoarea becului într-un felinar, chiar dacă nu poţi schimba felinarul; mergând va trebui, neclintit, neabătut, *să gândească* întocmai ca unu' care-n viaţa lui n-a auzit de numele Snopes şi de oraşul *Jefferson*, care nici măcar nu-şi dădea seama că, dacă mergea aşa, mai departe, pe drumul ăsta, va trebui să treacă pe-acolo; să gândească întocmai ca unu' a cărui destinaţie şi ţintă era la o sută şi mai bine de mile de-acolo şi care cu mintea chiar ajunsese, şi numai trupul, picioarele deplasându-se mai călcau încă pe această anume bucată de drum.

În plus, o să trebuiască să găsească pe cineva cu care să poată sta de vorbă fără să işte bănuieli, nu atât ca să scoată informaţii cât ca să şi le confirme. Pân' a scăpa de la Parchman, liber în fine, scopul căruia i se consacrase cu răbdare treizeci şi opt de ani de zile era practic în stăpânirea lui; era convins că aflase tot ce-avea nevoie să afle din câte se mai filtraseră, dacă nu zi de zi, bineînţeles, şi nici chiar an de an totdeauna, dar măcar din deceniu-n deceniu, până şi la Parchman – cum şi unde stătea văr-su, cum îşi trecea zilele, care-i erau obiceiurile, când venea şi când pleca, de unde şi încotro; dacă mai stătea cineva cu el în casă sau pe lângă.

Dar acuma, că momentul aproape că sosise, asta putea să nu fie de ajuns. Ar putea chiar să fie cu totul false, greşite; zicându-şi din nou: *E pen'c-am lipsit atât cât a trebuit să lipsesc; pen' c-a trebuit să fiu acolo unde a trebuit să fiu* de parcă-şi petrecuse cei treizeci şi opt de ani nu rupt de lume numai, rupt şi de viaţă, aşa că şi faptele, când ajungeau, în fine, pân' la el, încetaseră de-a fi adevăr tocmai pentru că pătrunseseră pân' acolo; şi, fiind între zidurile închisorii, i-ar fi fost duşmănoase, trădătoare, fatale *per se* de-ar fi-ncercat să se folosească de ele, să se bazeze pe ele, să se-ncreadă-n ele.

Al treilea, pistolul. Drumul era pustiu acum, trecea printre ziduri de copaci, niciun zgomot de circulaţie şi nici făptură omenească sau casă, cât vedeai cu ochii, şi scoase pistolul şi se uită din nou la el, cu un fel de desperare. Azi-dimineaţă, la prăvălie n-arătase-a cine ştie ce pistol; aici, în solitudinea şi liniştea rurală de după-amiază-nsorită, n-arăta a mai nimic; dacă arăta a ceva, mai curând a broască ţestoasă fosilizată arăta, cum avusese din capul locului impresia. Şi, cu toate astea trebuia să-l încerce, să irosească unul din cele trei cartuşe pe care le-avea, numai ca să constate dacă-ntr-adevăr o să tragă şi, un moment, o secundă, ceva îi îmboldi memoria.

Trebuie să tragă, îşi zise. *Trebuie. Altfel nu se poate. Ăl de Sus pedepseşte; nu face farse.*

Îi era şi foame. Nu mâncase nimic din zori, de la biscuiţii ăia. Îi mai rămăseseră câţiva gologani şi trecuse pân' acum pe lângă două prăvălii la staţii de benzină. Dar acum era acasă; îi era frică să se-oprească la una şi să fie văzut cumpărând brânză şi pesmeţi, ce-şi mai putea încă permite. Ceea ce-i aduse aminte şi de noapte. Soarele mai avea trei ceasuri de stat pe cer şi astăzi nu mai putea s-ajungă la Jefferson, aşa c-o să trebuiască să lase pe mâine seară, şi din şosea apucă pe-un drum de pământ, care-o lua peste câmp, aproape din instinct, pentru că nu-şi putea aduce aminte când începuse să remarce scamele de bumbac agăţate de buruienile şi de mărăcinii de pe marginea drumului, de la

carele încărcate mergând la egrenat, pentru că drumuri de felul ăstuia-i erau şi lui cunoscute de pe vremea când fusese şi el cultivator dijmaş în libertate, drum de negri, numai făgaşe adânci şi marcat de smocuri de bumbac, dar numai pământ, nici măcar prundiş, pentru că oamenii care locuiau pe marginea lui şi-l foloseau n-aveau drept de vot, nici mijloace de constrângere şi nici bani ca să-l convingă pe inspectorul de ţinut să facă ceva mai mult decât să-l treacă cu scraperul şi cu compresorul de două ori pe an.

Aşa că tot ce-a găsit n-a fost numai ce-a căutat, ci şi ce s-aşteptase: o baracă nevopsită părăginită, prăpădită, de n-ar fi stat nici câinii-n ea, împrejmuită şi proptită de nişte nenorocite de garduri şi de magazii nevopsite şi ele – grajd, hambar, şopron – pe-o ridicătură, deasupra unui petic de pământ cu bumbac, într-un fund de vâlcea, unde se vedea toată familia de negri şi poate şi-un vecin-doi, târând sacii lungi şi murdari, toţi mai mult sau mai puţin în acelaşi rând pe brazde paralele – tatăl, mama, cinci copii între cinci-şase şi doisprezece ani, şi patru fete, şi flăcăi, care probabil că erau vecinii dând ajutor la cules, el, Mink, aşteptând la un cap de brazdă, până ce tatăl, care părea să fie patronul, ajunse pân' acolo.

— Noroc, zise Mink. Parc-ar mai fi loc aici de-o pereche de braţe.

— Vrei să culegi? zise negrul.

— Cât plăteşti?

— Şapteşcinci de cenţi.

— V-ajut şi eu un schimb, zise Mink. Negrul zise către fata de doisprezece ani, de lângă el:

— Dă-i sacu' tău! Tu du-te-acasă şi pregăteşte masa.

Luă sacul. Era deprins. Toată viaţa lui culesese bumbac la vremea asta. Singura deosebire era că, în ultimii treizeşopt de ani, dăduse-ntotdeauna peste-o puşcă şi-o vână de bou în spatele lui, la capătul brazdei, ca un fel de-avertisment dacă s-ar fi lăsat pe tânjală, pe când aici dădea peste basculă şi banii intenţionaţi ca răsplată pentru zor şi vrednicie, şi, cum se şi aşteptase, imediat patronul era pe brazda de-alături de-

a lui.

— Nu eşti de pe-aici, zise negrul.

— Nu-s, făcu el. Doar în drum. Mă duc la fii-mea-n deltă.

— ’N ce loc? zise negrul. Am fost în deltă la cules, într-un an.

Nu c-ar fi trebuit să s-aştepte la-ntrebarea asta, şi c-ar fi trebuit s-o evite dac-ar fi ştiut cum. Era mai curând că întrebarea n-ar fi avut nicio importanţă dacă el nu uita să se considere că-i oricine altul numai el însuşi nu. N-a ezitat; chiar i-a luat-o-nainte:

— Dodsville, zise. Aproape de Parchman. Şi-şi dădea seama care-ar fi fost întrebarea următoare, cea pe care negrul n-a pus-o şi nici n-avea s-o pună, răspunzându-i şi la ea:

— Am fost, mai bine de-un an, la spital ia Memphis. Doctoru’ zicea că mersu’ o să-mi facă bine. De-asta merg pe jos în loc să merg cu trenu’.

— La Spitalu’ de Veterani?

— Ce?

— La Spitalu’ de Stat pentru Veterani?

— Ezact. De stat… Mai bine de-un an.

Soarele apunea. Nevasta se dusese acasă de-o bucată de vreme.

— Vrei să-ţi cântăresc acuma? făcu negrul.

— N-am niciun zor, zise el. Pot să-ţi fac şi mâine-o juma’ de zi; să pot s-o iau din loc la prânz. Dacă nevasta dumitale o să vrea să-mi dea o farfurie de ceva şi-o saltea undeva în vr’un colţ, poţi să-mi scazi din cântar.

— Nu iau nimănui bani pe ce mănâncă omu’ la casa mea, zise negrul.

Sufrageria era o masă cu-o muşama şi cu-o lampă cu gaz, în acelaşi şopron lipit de casă-n care focul se stingea-ncetişor într-o maşină de gătit cu lemne. Mâncă singur, familia dispăruse, casa, parc-ar fi fost goală, farfuria cu costiţa de porc şi conserve de porumb în sos de roşii prăjite la un loc, pesmetul moale nu-destul-de-copt, albicios, şi cana de cafea erau aşezate şi-l aşteptau când îl chemă negrul să

vină să mănânce. După care se-ntoarse-n odaia din faţă, unde nişte jăratic în vatră amăgea prima răcoare a nopţii de toamnă; îndată nevasta şi fata cea mare se ridicară şi se duseră în bucătărie să pună masa pentru familie. El se aşeză la foc, întinzându-şi picioarele; la vârsta lui, simţea răcoarea serii. Deschise vorba cu un aer de indiferenţă, de conversaţie, de politeţe, alene; la-nceput, un răstimp, ai fi zis că-i neatent:

— Văz că egrenaţi bumbacu' la Jefferson şi-acolo-l şi vindeţi. Pe vremuri mai cunoşteam şi eu pe câte cineva pe-acolo. Era un bancher. Îi zicea De Spain, parcă. E mult de-atunci, fireşte.

— Nu-l ţin minte, zise negrul. Acuma, ăl mai mare bancher din Jefferson e unu' Mr Snopes.

— Da-da, am auzit de el. Mare bancher, mare bogătaş. Stă în cea mai mare casă din oraş şi ţine bucătăreasă şi servitor să-i servească la masă, numai pe el şi pe fie-sa, care cic-ar fi surdă.

— *Este* surdă. A fost în război. I-a spart un tun urechile.

— Asta zice ea. Negrul nu răspunse. Şedea în singurul balansoar din odaie – poate din casă – fără să se mişte deloc. Dar acum, peste linişte parcă se aşternuse ceva: o imobilitate, ca şi cum ţi-ai fi reţinut respiraţia. Mink sta cu spatele la foc, la lumină, aşa că faţa nu i se vedea; dar glasul nu i se schimbase. O femeie la război. I-o fi prostit pe toţi. Am mai văzut eu d-astea. Ea le-nsăilează şi ăi dimprejur îs prea politicoşi şi nu le vine să-i zică-n faţă că-i o mincinoasă. Cu siguranţă c-aude tot aşa de bine ca mine şi ca dumneata.

De data asta negrul vorbi, şi tăios.

— Cine-o fi fost ăl' care ţi-a zis că se preface, să ştii că ăla-i mincinosu'. Mai sunt oameni şi-n altă parte decât la Jefferson, care să ştie ce-i adevărat despre ea, chiar dac-a ajuns vorba pân' la Spitalu' ăla de Veterani, unde zici 'mneata c-ai fost sau nu. Da' eu, în locu' dumitale, nu cred c-aş mai discuta aşa ceva. Sau în orice caz, aş deschide ochii cu cine vorbesc.

— Sigur, sigur, făcu Mink. Voi, ăştia din Jefferson, trebe că

ştiţi mai bine. Da’ vrei adică să zici că n-aude deloc? Că poţi să vii până-n spatele ei, acolo la ea-n odaie, şi ea să nu bage de seamă?

— Da, zise negrul. Fata de doisprezece ani sta acuma-n uşa bucătăriei. E surdă. Nu mai ai ce discuta. A lovit-o Dumnezeu cum loveşte-o mulţime, mai buni ca dumneata şi ca mine. Nu-ţi mai bate capu’ pe chestia asta.

— Mă rog, mă rog, făcu Mink. Desigur, desigur. Uite, cina dumitale-i gata. Negru’ se ridică.

— Ce-ai de gând să faci la noapte? zise el. Odaie n-am pentru dumneata.

— Nici nu-mi trebuie, zise Mink. Doctoru’ mi-a zis că să stau cât mai mult la aer. Dac-ai avea cumva o pătură de prisos, am să dorm în camionu’ cu bumbac şi dimineaţa am să fiu gata să ies devreme la lucru.

Bumbacul cu care era-ncărcat camionul până la jumătate fusese-acoperit cu-o prelată, aşa că nici măcar de pătură n-a avut nevoie. Îi era foarte bine acolo. Dar mai ales pentru că nu şedea pe pământ. Asta era primejdia de care omu’ trebuie să se ferească: odată ce te-ai lungit la pământ, imediat pământul începe să te tragă şi să te-nghită. Din clipa-n care te-ai născut şi-ai ieşit din pântecele mamei, puterea şi atracţia pământului lucrează asupra ta; de n-ar fi femeile din familie sau din vecini, sau măcar una luată cu leafă, ca să te sprijine, să te ţină, să nu lase pământu’ să te atingă, niciun ceas măcar n-ai trăi. De-altminteri, ştii şi tu asta. Îndată ce te poţi mişca, ridici capu-n sus, chiar dacă asta-i tot ce eşti în stare, şi-ncerci să te-mpotriveşti la ce te trage, încerci să te ţii drept, te-agăţi de scaune, de lucruri, chiar dacă nu te poţi ţine pe picioare, să te smulgi de pământ, să te salvezi. Pe-urmă-ncepi să poţi şi singur să stai, să faci un pas-doi, da’ chiar şi-n timpu’ ăstor câţiva ani de la-nceput, jumate din timp tot la pământ ţi se duce, pământul bătrân şi calm, şi cu răbdare, şi care-ţi zice: „Nu-i nimic, ai căzut, nu doare, nu-ţi fie frică”. Pe urmă eşti om în toată firea, puternic, ajuns la culme: când şi când, te încumeţi cu bună ştiinţă să te-ntinzi jos, pe pământ, în pădure, noaptea, la vânat, eşti prea

departe de casă să mai iei drumu-napoi, aşa că poţi să te-ncumeţi să şi dormi, să te-odihneşti peste noapte. Fireşte c-ai să-ncerci să găseşti ceva, orice – o scândură, o blană, un buştean, chiar şi nişte putregai – ceva, orice care să fie-ntre tine, inconştient şi neputincios, şi pământul bătrân şi cu răbdare, care-şi poate permite s-aştepte, pentru c-odată şi-odată tot o să pună mâna pe tine, dar nici n-are rost să-ţi dea toată mâna, pentru că tu ai cutezat să-i apuci un deget. Şi ştii cum e: eşti tânăr şi vânjos, şi te-ncumeţi să dormi pe el o noapte, da' două-n şir n-ai să cutezi. Pen' că, să zicem că eşti la câmp şi te opreşti de amiază, să te-aşezi sub un copac sau lâng-un tufiş, să-mbuci de prânz şi-apoi să te-ntinzi niţel, şi te trezeşti, şi-un minut nici nu-ţi dai măcar seama unde eşti, pentru bunul motiv că nici nu mai eşti acolo; chiar în timpul ăla scurt, cât n-ai băgat de seamă, bătrânul pământ, fără zor, cu răbdare, uşurel a-ntins mâna după tine, prima dată, numai că te-ai trezit la vreme. Aşa că el, dac-ar fi trebuit, ar fi riscat să doarmă pe pământ această unică ultimă noapte. Dar n-a avut nevoie să rişte. E ca şi cum Ăl de Sus i-ar fi zis: „N-am de gând să te-ajut, da' nici beţe-n roate n-am să-ţi pun".

Pe urmă au venit zorile, s-a crăpat de zi. Iar a mâncat, tot solitar; când a răsărit soarele erau din nou la bumbac; în zilele astea binecuvântate ale culesului dintre rouă de vară şi primul frig de toamnă, bumbacul n-are umezeală şi-i bun de cules de cum mijeşte de ziuă; şi se făcu amiaza. Îi zise negrului: „Aş zice că ţi-am dat o mână de-ajutor. Ai acuma un balot bun de dus la Jefferson la egrenat, aşa c-aş zice s-o apuc spre şosea, să mai pot prinde pe unu' să mă ducă cu maşina, aşa ca să mai schimb".

În fine ajunsese pân'aici, aproape, atât de aproape. Treizeci şi opt de ani i-au trebuit, şi a făcut un ocol mare, până jos în deltă şi pe urmă-napoi, da' acuma era aproape, însă drumul ăsta care ducea la Jefferson era nou, nu era ăl vechi, pe la prăvălia lui Varner, pe care-l ţinea el minte. Numerele astea noi de fier de-a lungul lui erau şi ele altfel decât bornele de lemn de pe vremuri, pe care era scris cu

mâna, şi, cu toate că ştia foarte bine să citească numere, cele mai multe nu însemnau mile, pentru că nu scădeau. Da' dac-ar fi fost; în cazul ăsta mai bine să-ntrebe:

— Cred că drumu' ăsta duce drept la Jefferson, nu?

— Da, zise negrul. De-acolo poţi s-o iei spre deltă.

— Vasăzică, pot. Cât zici că mai e, pân' la oraş?

— Opt mile, zise negrul.

Dar el era-n stare să calculeze o milă şi dacă vedea bornele şi dacă nu, şapte-ntâi, pe urmă şase, pe urmă cinci, şi soarele de-abia dacă arăta ora unu apoi patru mile, o colină lungă cu un fund de gârlă la poale, şi el zise:

— Ei drăcie, lasă-mă aici la pod. N-am fost în poiană az' dimineaţă. Către pod negrul încetini camionul. E-n regulă, făcu Mink. De-aici încolo am să merg pe jos. De fapt, nu mi-ar conveni deloc să mă vadă doctoru' coborând dintr-o maşină, nici măcar dintr-un camion de bumbac, că-i în stare să-mi mai stoarcă un dolar.

— Te-aştept, zise negrul.

— Nu, nu, zise Mink. Trebuie, să-ţi egrenezi bumbacu' şi să te mai şi-ntorci acasă pân' se-ntunecă. N-ai timp. Coborî din cabină şi zise după imemorabila formulă de mulţumire, folosită la ţară: Cât îţi datorez? Şi negrul răspunse la fel:

— Nimic, şi-aşa tot veneam.

— Foarte mulţumesc, zise Mink. Nu-i spune doctorului, de-l vezi cumva din întâmplare. Poate că-ntr-o zi o să ne-ntâlnim în deltă.

Şi camionul plecă. Când coborâse, pe şosea nu era nimeni. Să nu fie văzut din şosea, şi era destul. Numai că, dac-ar fi posibil, ar trebui nici să n-audă nimeni împuşcătura de probă. Nu-şi dădea seama de ce; n-ar fi fost în stare să explice, pentru că treizeşopt de ani trebuise să trăiască fără pic de singurătate şi-acuma avea de gând, era hotărât să savureze fiecare fărâmă la care-l îndreptăţea libertatea, şi de altfel tot mai avea cinci sau şase ceasuri până să se lase noaptea, şi mile probabil că nici atâtea, şi o luă de-a lungul unui desiş de măceşi şi chiparoşi, şi sălcii, cam vreun sfert de milă, poate chiar mai mult, când se opri brusc locului,

încremenit, uluit de emoţie, de bucurie chiar. În faţa lui, un viaduct de cale ferată încăleca vâlceaua. Acuma nu numai că ştia cum s-ajungă la Jefferson fără să rişte-ntruna să treacă pe lângă oameni, care-n baza vechii afinităţi a celor din Yoknapatawpha şi-ar da seama cine e şi ce-are de gând, dar va avea şi ceva de făcut ca să-i treacă timpul până se-ntunecă, când o să poată să-i dea drumul.

Parcă nu mai văzuse cale ferată de treizeşopt de ani de zile. Linia trecea chiar pe lângă gardul de sârmă ghimpată de la Parchman, cât era el de lung, şi putuse să vadă trenurile, după câte-şi aducea aminte, în fiecare zi. De asemenea, din timp în timp, grupe de puşcăriaşi ieşeau la muncă sub ochii paznicilor înarmaţi cu puşti, la construcţii simple sau la reparaţii de drumuri, aproape de linia ferată care ducea în deltă, şi se vedeau şi pe ea trenuri. Dar chiar şi fără gard se uita la ele din închisoare; trenurile, te uitai la ele, le vedeai, străine în libertatea lor, fugind, existând în libertate şi deci ireale, himere, vedenii fără trecut şi fără viitor, nici măcar ducându-se undeva, fiindcă, pentru ei, destinaţia lor nu exista; erau doar mişcare, o secundă, o clipă, apoi nicăieri: nimic, nici nu fuseseră. Dar acum avea să fie altfel. O să poată să se uite la ele el în libertatea lui, aşa cam zburau pe lângă el în libertatea lor, între ei doi o legătură intimă, un fel de interdependenţă chiar: ele să zboare-n fum şi zgomot, şi mişcare, el să le privească; amintindu-şi cum, acu’ treizeşopt de ani sau patruzeci, de fapt chiar înainte de-a se fi dus la Parchman – prilejul coincizând cu-o încurcătură-n treburile lui, de care-acuma nu-şi mai aducea aminte; da’ de altfel asta a fost veşnic soarta lui: legată, implicată-n încurcături: necontenitele jigniri, nedreptăţi, pentru care era-ntotdeauna silit să lase totul ca să le facă faţă, să lupte cu ele, fără sculele necesare şi neînarmat, nici timp măcar neavând să rupă din munca aprigă pentru ca să se hrănească pe el şi nevasta, şi copiii; fusese unul din momentele astea, sau poate pur şi simplu dorinţa de-a vedea un tren, care-l făcuse să vină douăzeci şi două de mile de la Moşia Franţuzului. În orice caz, oricare-o

fi fost motivul, trebuise să-şi petreacă noaptea-n oraş şi se dusese la gară să vadă sosirea trenului de călători care trecea spre New Orleans – locomotiva pufăind şi-n fiecare din vagoanele luminate un îngrijitor negru insolent, un vagon numai pentru lumea care mânca, cu alţi negri servindu-i la masă, şi după asta se duceau în vagoanele de dormit, în care erau paturi adevărate; trenul se oprise-un moment, apoi plecase: o bucată lungă şi etanşă dintr-o altă lume, târâtă pe pământu-n beznă, pentru ca amărâţii-n salopetă ca de-alde el să caşte gura pe gratis o clipă, fără ca trenul, ce să mai vorbim de ăi din el, să ştie măcar că ei există.

Dar avea tot atâta drept să stea acolo şi să caşte gura ca şi oricare altul, chiar dacă purta salopetă în loc de diamante; şi tot atâta drept avea şi-acuma, până ce-şi aminti de încă ceva ce-nvăţase la Parchman, în anii lungi şi plicticoşi în care se pregătise pentru libertate – culesul de informaţii, mărunţişurile, banalităţile pe care trebuise să le acumuleze pentru că atunci când îi va veni vremea, libertatea, s-ar putea să nu-şi dea seama decât prea târziu ce-i lipseşte: că încă din 1935 nu mai treceau trenuri de călători prin Jefferson, că linia ferată pe care o construise colonelul Sartoris (nu bancherul căruia-i ziceau tot colonel, ci tatăl său, colonelul veritabil, care-i comandase pe toţi flăcăii din ţinut în timpul războiului pentru sclavi) despre care bătrânii pe care-i cunoscuse şi de care-şi aducea aminte şi el, Mink, povesteau că fusese cea mai mare ispravă din toată Yoknapatawpha, şi-anume de a fi legat Jeffersonul şi toată regiunea într-o direcţie tocmai până la Golful Mexic şi-n cealaltă până la Marile Lacuri, ajunsese-acuma o linie secundară, năpădită de bălării, pe care nu mai călcau alte roţi decât ale trenurilor locale de marfă trecând, dacă treceau, cel mult unul pe zi.

În cazul ăsta, cu-atât mai mult, linia ferată va fi drumul său spre oraş, pe care intimitatea cu libertatea, pentru care îi trebuiseră treizeşopt de ani ca s-o câştige, nu-i va fi violată, aşa că se-ntoarse pe unde venise, poate vreo sută de

metri, şi opri; nu se vedea nimic: nimic decât jungla deasă, picurată de tăcerea după-amiezii de septembrie. Scoase pistolul. *Parcă-i o broască ţestoasă,* îşi zise cu ceea ce în clipa aia credea că nu-i decât amuzament, umor, până ce-şi dădu seama că era desperare, pentru c-acuma-şi dădea seama că drăcia n-o să ia foc, nu era cu putinţă să ia foc, aşa că atunci când potrivi butoiaşul ca primul dintre cele trei cartuşe s-ajungă-n dreptul percutorului şi-l armă, şi ţinti spre piciorul unui chiparos, la patru cinci paşi mai încolo, şi apăsă pe trăgaci, şi auzi un ţăcănit uşor şi sec, unica lui emoţie a fost un fel de satisfacţie calmă, aproape un sentiment de superioritate, c-avusese dreptate, că era în inexpugnabila situaţie de-a putea spune: „Ce ziceam eu?” fără să-şi amintească măcar cum, când armase din nou, pentru că de data asta nu ştia-ncotro era ţintită drăcia care smuci, bubui incredibil, cu o explozie la gura ţevii (că era scurtă); şi-abia acum, prea târziu aproape, sărind, o tresărire convulsivă, să-şi reţină mâna pân’a nu arma şi trage, dintr-un simplu reflex, şi ultimul cartuş care-i mai rămăsese. Dar s-a oprit la timp, descleştându-şi degetul mare şi arătătorul de pe pistol; până ce putu întinde mâna stângă şi şi-l scoase din dreapta care-ntr-o secundă l-ar fi lăsat cu-o armă goală şi inutilă după atâta distanţă şi strădanie, şi timp. *Poate că ăl din urmă n-o să ia nici el foc*, gândi, dar numai un moment, o secundă, mai puţin chiar de-o secundă, şi-şi zise: *Nu dom'le. Trebuie să ia. N-are-ncotro. N-am de ce să-mi bat capu. Ăl de Sus pedepseşte, nu se ţine de farse.*

Şi-acuma (după soare nu era mai mult de două, cel puţin încă patru ceasuri până la asfinţit) ar putea chiar să se-ncumete să se mai culce înc-o dată pe pământul gol, acuma, ultima oară, mai ales că noaptea petrecută-n camionul cu bumbac venea-n avantajul lui. Aşa că porni din nou, de data asta trecând pe sub viaduct în partea cealaltă, cine ştie, să nu fi auzit cineva împuşcătura şi să vină să vadă ce-i, şi dădu peste un locşor moale, dup-un buştean, şi se lungi jos. Îndată-ncepu să simtă cum se pornea, încetişor, tainic, pe-ncercate, pipăitul bătrânului şi calmului, şi nezoritului

pământ, care nu ştie ce-i nerăbdarea şi care-şi zicea: Ia te uită, al dracului să fiu dacă n-a venit unu' să mi se-aşeze, cum s-ar zice, chiar în prag". Dar era-n regulă, câteva ceasuri putea să se-ncumete.

Parc-ar fi avut un deşteptător; s-a trezit exact la timp ca să vadă prin nişte interstiţii înfrunzite de deasupra capului ultimele dâre de soare pălind la zenit şi doar atâta lumină cât să-i ajungă să-şi găsească, prin junglă, drumu-napoi la linia ferată şi să se urce pe ea. Dar era mai bine-aici sus, lumină încă destulă ca să vadă cea mai mare parte din ultima milă pân' la oraş, înainte de-a păli de tot, în locul ei lăsându-se-ntunericul străpuns la-ntâmplare de luminile răzleţe ale periferiei oraşului care-ncepea, prima stradă dosnică şi liniştită, de margine de oraş, dincolo de braţele ţepene ale unui semafor anunţând o-ncrucişare, şi-un felinar solitar, la care-un băiat de negru pe bicicletă avu timp destul să-l vadă-n mijlocul drumului şi să frâneze, şi să oprească.

— Noroc, fiule, îi zise el în limbajul negrilor bătrâni de la ţară şi continuă la fel (zicând în loc de „unde locuieşte"): Pe-unde stă p-aici Mr Flem Snopes?

De joia trecută începând, de pe la nouă jumate-zece seara şi până dimineaţa-n zori, Flem Snopes avea un om de pază, gardă personală, cu toate că nici Snopes şi niciun alt alb din oraş, cu excepţia nevestei omului de pază, nu ştia. Îl chema Luther Biglin, om de la ţară, de meserie dresor de câini şi vânător profesionist, şi fermier până la ultima alegere de şerif. Nu numai că nevastă-sa era nepoata cumnatului sorii nevestei şerifului Ephriam Bishop, dar mama lui Biglin era sora unui politician fruntaş de la ţară, care conducea cu mână de fier una din circumscripţiile ţinutului (ca moş Will Varner Moşia Franţuzului) care-l alesese pe Bishop şerif. Aşa că Biglin era acuma temnicer în regimul lui Bishop. Dar cu o deosebire categorică faţă de canoanele nepotismului. De unde cel mai adesea deţinătorii unor asemenea slujbe mai mărunte-n ierarhie nu aduceau nicio contribuţie postului unde-ncurcau locul şi pe care nu-l doriseră, şi-n orice caz nu-l acceptaseră decât sub presiunea familiei, ca să-mpiedice pe

vreun membru al facţiunii politice adverse să-l ocupe, Biglin aducea într-a sa o devoţiune entuziastă şi pasionată, şi o fidelitate faţă de putere şi de integritatea imaculată a oficiului ocupat de ruda sa prin alianţă, pe care-ai fi putut s-o asemeni cu ce simţise probabil ordonanţa lui Murat pentru ce simboliza bastonul de mareşal al patronului său.

Nu numai că era cinstit (chiar când vâna pentru vânzare căprioare şi raţe, şi prepeliţe, legea o călca, dar cuvântul niciodată), era şi brav. După Pearl Harbour, cu toate că fratele maică-sii ar fi putut şi probabil c-ar fi şi reuşit să-i găsească sau să-i inventeze o scutire de încorporare, Biglin s-a dus voluntar la puşcaşii marini, descoperind spre uimirea lui că, după criteriile militare, cu ochiul drept aproape că nu vedea. El personal nu remarcase. Era amator de radio, nu de citit, şi la vânat (era unul dintre cei mai buni trăgători din ţinut, cu toate c-avea un fel al lui, de stângaci extravagant şi risipitor – trăgea cu stânga, cu arma-n umărul stâng; în cursul a două din cele trei meserii precedente ale lui, trăsese mai multe cartuşe decât oricine altul din ţinut; la vârsta de treizeci de ani uzase două rânduri de ţevi) defectul ăsta realmente i-a prins bine, pentru că n-a avut nevoie să se antreneze să ţină amândoi ochii deschişi, ca să vadă-n acelaşi timp şi gura ţevii şi ţinta, sau să-nchidă dreptul pe jumătate ca să elimine paralaxa. Aşa c-atunci când (nu din curiozitate, ci din simplă înrudire birocratică) află – mai repede chiar decât şeriful, pentru că el, Biglin, a crezut de la-nceput – de Mink Snopes ăsta, scăpat în fine de la închisoarea din Parchman, că vechile lui ameninţări contra lui văr-su, chiar dacă erau de-acu patruzeci de ani, nu trebuiau ignorate, cu-atât mai puţin înlăturate, cum părea dispus să facă patronul şi şeful său.

Aşa că scopul, intenţia lui era în fond totuşi de a apăra şi păstra imaculată slujba rudei sale prin alianţă, ceea ce însemna să apere liniştea şi să ocrotească viaţa şi bunăstarea omenească, sarcină pe care-o-mpărtăşea şi el cu modestie. Dar mai era şi altceva, de care ştia numai nevastă-sa. Nici chiar şeriful nu ştia de planul, de campania lui;

numai neveste-sii-i spusese: „S-ar putea să nu iasă nimic din toată chestia asta, cum zicea şi văru' Eef: înc-o sperietoare de-a avocatului Stevens. Da' ia-nchipuieşte-ţi că văru' Eef sensală şi c-avocatu' are dreptate; ia-nchipuieşte-ţi…" Parcă vedea cu ochii: ultima frântură de secundă, Mr Snopes neputincios în pat, în puterea destinului, un ultim strigăt deznădăjduit, după ajutorul pe care ştia că n-are cine să i-l dea, cuţitul (securea, ciocanul, reteveiul sau ce-o fi având de gând să folosească asasinu-nsetat de răzbunare) începând să mişte, să coboare, şi el, Biglin, pătrunzând, năvălind în odaie cu lanterna-ntr-o mână şi cu pistolu-n alta: o singură-mpuşcătură, asasinul prăbuşindu-se peste victimă, cu diavoleasca expresie de bucurie şi triumf dispărându-i uluită de pe faţă… „Nu se poate, Mr Snopes o să ne umple de bani. Trebuie. Exclus să poată să n-o facă.[w]

Dar, cum Mr Snopes nu trebuia să ştie de chestia asta (îi explicase şeriful că-n America nu poţi să dădăceşti pe-un om liber decât dacă-ţi cere sau măcar ştie şi admite), el n-o să poată sta chiar în dormitor, unde-ar trebui de fapt, ci va fi silit să-şi aleagă, să-şi inventeze-un loc cât mai potrivit afară, lângă cea mai apropiată fereastră, pe care să poată să intre sau măcar să vadă şi să tragă prin ea. Ceea ce-nsemna c-o să trebuiască să stea treaz toată noaptea. Era un temnicer bun, conştiincios, ţinea închisoarea curată şi deţinuţii hrăniţi cumsecade şi-ngrijiţi; asta-n afară de micile comisioane pe care le mai făcea pentru şerif. Aşa că singurul timp în care-ar putea să doarmă-un pic în cele douăzeci şi patru ore ale zilei ar fi între cină şi momentul imperios ultim, când va trebui să fie la postul său, în faţa ferestrei dormitorului lui Snopes.

Aşa că-n fiecare seară se culca îndată după ce se ridica de la masă şi nevastă-sa pleca la cinematograf, pentru ca la întoarcere, de obicei pe la nouă jumătate, să-l trezească. Apoi, cu lanterna electrică şi cu revolverul, şi cu un sandviş împachetat în hârtie, şi cu un scaun pliant, şi cu o flanelă să nu-i fie frig, pentru că nopţile de sfârşit de septembrie se cam răcoresc către miezul nopţii, stătea nemişcat şi tăcut,

lipit de gardul viu din faţa ferestrei unde, precum ştia tot Jeffersonul, Snopes îşi petrecea tot timpul cât nu era la bancă până când, în cele din urmă, lumina se stingea; la care vreme cei doi servitori negri erau de mult plecaţi. Atunci traversa tiptil peluza şi-şi deschidea scaunul sub fereastră şi se aşeza, stând atât de nemişcat, încât câinii vagabonzi care se vânturau prin tot Jeffersonul cât era noaptea de lungă aproape că dădeau peste el pân' să-l simtă, să-l miroasă, să-l vadă dacă-i treaz sau nu, şi-l simţeau că e şi se gudurau, şi-o ştergeau; sta până ce se crăpa de ziuă, când îşi strângea scaunul şi vedea să nu fi uitat cumva hârtia-n care fusese învelit sandvişul, şi pleca; deşi, duminică noaptea, dacă Snopes n-ar fi dormit şi fiică-sa n-ar fi fost surdă, când şi când l-ar fi putut auzi sforăind – adică până ce câinii noctambuli traversând peluza l-au simţit – cum vor fi făcut – că doarme şi că nu mai era bun de nimic, şi l-au atins cu nasul lor rece.

Mink nu ştia. Dar chiar dac-ar fi ştiut, probabil că mare lucru n-ar fi schimbat. Ar fi socotit pur şi simplu toată chestia asta – Biglin, faptul că Snopes era acum păzit – drept un simptom în plus al infinitei capacităţi de invenţii meschine, a forţelor inamice care-o viaţă-ntreagă l-au urmărit pas cu pas. Aşa că, şi dac-ar fi ştiut că Biglin stă de pază sub fereastra odăii în care locuia acum văr-su (Nu se grăbise. Dimpotrivă: după ce băiatul de negru cu bicicleta i-a spus pe unde s-apuce, şi-a zis: *Am ajuns cam devreme. Să-l las să mănânce-ntâi, s-aibă timp ăi doi negri să plece, să nu-mi stea-n drum.)* nu s-ar fi comportat altfel: nu s-ar fi ascuns, n-ar fi pândit: doar nevăzut, nesimţit, străin irevocabil ca un şacal sau un lup tânăr; fără să se ghemuiască, să se pitească pe lângă gardul viu, cum făcea Biglin când venea, ci pur şi simplu şezând pe călcâie – cum, ţăran fiind, putea sta ceasuri întregi fără supărare – rezemat de el, de gard, în timp ce examina casa, a cărei formă şi aşezare o cunoştea din infinitezimalele ştiri şi informaţii filtrate lent, la Parchman, şi pe care el trebuise să le înmănuncheze, să le asimileze de la străini, şi totuşi să ascundă-n faţa lor

importanţa celor ce-ntreba; privind, de fapt, la vastul edificiu cu coloane cu ceva ca o mândrie că era a unuia pe care-l chema Snopes; lipsit total, absolut de gelozie; altcândva, mâine, deşi el personal nu visase şi nici nu dorise vreodată realmente să fie primit înăuntru, unui străin i-ar fi spus cu mândrie: „Aici stă văr-miu. E-a lui”.

Arăta exact cum ştia că trebuie s-arate. Erau luminate ferestrele din dos ale odăii din colţ, unde văr-su (cu siguranţă că terminaseră masa; le lăsase timp berechet) trebuie că şedea cu picioarele proptite pe scândurica specială, pe care auzise la Parchman c-o altă rudă de-a lui, pe care Mink nici n-o văzuse, pentru că Wat Snopes se născuse prea târziu, o bătuse-n cuie, la cămin, anume pentru asta. Mai era lumină şi-n odaia din faţa ăşteia, la care nu se aşteptase, pentru că ştia şi despre camera specială de sus, pe care fie-sa surdă şi-o aranjase pentru ea. Dar sus nu se vedea nimic, nicio lumină, aşa că desigur că fata era încă jos. Şi, cu toate că lumina din bucătărie dovedea că servitorii negri nu plecaseră nici ei, pornirea din el era atât de puternică, încât fără să mai aştepte începu să se ridice, să se-ndrepte spre fereastră ca să vadă, dac-o fi nevoie să-nceapă: el, care de treizeşopt de ani învăţase s-aibă răbdare şi-ar fi trebuit să se stăpânească la perfecţie. Pentru că, dac-ar aştepta prea mult, văr-su putea să se culce şi chiar să şi adoarmă. Ceea ce ar fi fost insuportabil, şi nu trebuia să se-ntâmple: trebuia să vină momentul, chiar dac-ar fi durat numai o secundă, în care să spună: „Flem, uită-te-ncoa”, şi văr-su să se uite. Dar se reţinu, el care treizeşopt de ani de zile învăţase să aştepte, şi se lasă jos pe călcâie din nou, săltându-şi ghemotocul tare al pistolului, pe care-acuma-l purta în buzunarul de la piept al salopetei; odaia ei trebuie să fie de partea cealaltă a casei, unde nu putea să vadă de-aici ferestrele luminate, şi lumina din odaia cealaltă nu-nsemna nimic, pentru că, dac-ar fi el un mare bogătaş ca văr-su Flem, cu o casă mare şi frumoasă ca asta, ar aprinde toate lămpile de jos.

Apoi, lumina din bucătărie se stinse; şi imediat putu s-

audă pe negru şi pe negresă vorbind pe când se apropiau şi (nici măcar nu şi-a ţinut răsuflarea) trecură la vreo zece paşi de el, spre poarta din gardul viu, glasurile depărtându-se-ncet pe stradă, dincolo, până ce se stinseră. Atunci se ridică, încetişor, fără grabă, nu pe furiş, nu strecurându-se: numai mărunt, şters, poate că pur şi simplu prea mărunt ca să fie observat, şi traversă peluza până la fereastră, şi (trebui să se ridice-n vârfuri) se uită înăuntru la văr-su şezând în scaunul pivotant, ca la o bancă sau la un birou, cu picioarele proptite de cămin şi cu pălăria pe cap, aşa cum el, Mink, ştiuse c-o să-l găsească, arătând nu cine-ştie-ce schimbat, cu toate că Mink nu-l văzuse de patruzeci de ani; puţin mai altul, totuşi; pălăria neagră de plantator, de care auzise şi la Parchman, dar cravata minusculă putea să fie tot aia pe care-o purtase acum patruzeci de ani, îndărătul tejghelei de la prăvălia lui Varner, cămaşa, o cămaşă albă de oraş, şi pantalonii, pantaloni negri de oraş şi ei, şi ghete lustruite, de oraş, în loc de bocanci de fermier. Dar nu efectiv schimbat: nu citea, doar şedea cu picioarele proptite-n cămin şi cu pălăria pe cap, falca mişcându-i-se-alene şi necontenit, parc-ar fi mestecat.

Ca să fie mai sigur, o să dea ocol casei, să vadă ferestrele de sus de pe partea cealaltă şi apucase să pornească pe din dos, când îşi zise c-ar putea foarte bine să se uite şi-n cealaltă odaie, dacă tot era atât de-aproape de ea, şi porni fără să facă mai mult zgomot decât o umbră, şi nici c-avea mai multă consistenţă, de-a lungul zidului, până ce putu să se ridice din nou pe vârfuri, ca să se uite pe cealaltă fereastră în odaia de-alături. O văzu imediat şi-o recunoscu imediat – o odaie cu pereţii căptuşiţi aproape până la tavan cu cărţi, mai multe cărţi decât crezuse el că există, o femeie şezând la o lampă-n mijlocul odăii şi citind una dintre ele, cu ochelari cu margine de os şi cu smocul acela alb în părul negru, despre care auzise şi la Parchman. O secundă fu din nou prada furiei aceleia desperate şi revoltei, şi de data asta era aproape să-l distrugă, să-l nenorocească – turbarea, furia când, în timpul primilor doi-trei ani, după ce aflase că ea se-

ntorsese-acasă, pare-se că de-a binelea, şi că şedea tot acolo, cu Flem în casă: îşi zicea *Da dacă nu-i surdă deloc; da dacă i-a prostit pe toţi pentru cine ştie ce blestemăţie-o fi având ea-n cap* deoarece chestia asta – adevărul adevărat, dacă era surdă sau se făcea – era ceva la noroc, ceva pe care nu numai c-o să trebuiască să se bazeze pe altul, dar să se bazeze pe ceva atât de şubred şi de pirpiriu ca ştiutul din auzite, de la a doua sau a treia mână. Pân' la urmă şi-a făcut drum sub diferite pretexte la doctorul închisorii, dar acolo acelaşi lucru: nu-ndrăznea să-ntrebe ce voia să afle, ce trebuia să afle, să descopere, să ştie cu siguranţă: doar atât: dacă unu' surd tun tot ar simţi – ar putea să simtă – suflul dacă zgomotul era destul de tare sau destul de aproape.

— Ca o… se pomeni Mink zicând pân' să poată să se oprească. Dar era prea târziu; încheie doctorul pentru el:

— Exact. Ca o-mpuşcătură. Dar chiar dacă ne-ai putea face să credem că eşti surd, cum să scapi de-aici?

— Aşa-i, zise Mink. N-am nevoie s-aud vâna de bou: ajunge s-o simt.

Da' o să meargă; era odaia aia care şi-o aranjase la etaj pentru ea, în timp ce fiecare cuvânt care se prelinsese de-acasă pân' la el la Parchman – câteodată trebuie să-i crezi pe oameni, trebuie, pur şi simplu trebuie – zicea cum văr-su-şi petrecea tot timpu-n colţu' lui dintr-o odăiţă de jos, din casa asta, care, cică, era mai mare şi decât toată închisoarea. Pentru ca să vină, să se uite pe fereastră şi s-o găsească nu sus, unde-ar fi trebuit să fie, ci exact în odaia de-alături. În care caz, probabil că şi din tot ce mai crezuse el şi pe ce se mai bizuise n-o să s-aleagă decât praf şi pulbere; nici nu era nevoie să mai fie şi-o uşă deschisă-ntre cele două odăi ca să fie sigur c-o să simtă ceea ce doctorul închisorii numise suflu, pentru că ea nici măcar nu era surdă. Toate-l minţiseră; calm, îşi zise! *Şi nu mi-a mai rămas decât un singur glonţ, chiar dac-aş avea timp să trag două pân' să năvălească cineva din stradă. O s trebuie să caut un retevei sau un drugpe-undeva…* la un pas de prăpăd, de prăbuşire, dar îşi reveni, se stăpâni pe muchea prăpastiei, murmurând,

şoptind: „Stai, stai puţin. Nu ţi-am spus şi ţi-am tot spus că Ăl de Sus nu joacă feste, doar că pedepseşte? Fireşte că-i surdă; nu se spune-asta-n tot Missippiu-ul de sus şi până jos, de zece ani de zile-ncoace? Nu mai e vorba de blestematu' ăla de doctor de la Parchman şi nici de-ălelalte putori de nenorociţi de ocnaşi, de la care trebuia să-ncerc să aflu ce-aveam nevoie să ştiu, da' de negru' ăla ieri-seară, care-aproape c-a fost obraznic, să zică-afurisitu' unui alb în faţă că-i mincinos, numai c-am adus vorba că poate, cine ştie, şi-o fi bătând joc de oameni. Negrii ăştia, care ştiu toate dedesubturile despre toţi albii, ce să mai zic de-una vândută lor şi pe deasupra şi-o comunistă d-alea, de-ajung nu numai ăi din Yoknapatawpha, da' desigur că şi-ăi din Memphis, şi şi-ăi din Chicago să ştie de-adevărat dacă-i surdă sau nu, şi şi dacă-i toate-ălelalte sau nu-i. Fireşte că-i surdă, cum stă aşa cu spatele la uşa prin care trebuie să treci, da' trebuie să fie şi-o uşă din dos şi n-ai nevoie decât s-o găseşti, şi să ieşi apoi frumos pe ea[w], şi porni fără grabă: nu pe furiş, doar mărunt, invizibil, cu pas uşor, pe după casă, şi urcă treptele, şi trecu printre coloanele ameţitoare ale porticului, ca orice invitat sau vizitator, sau musafir deschizând încet uşa şi intrând în hol şi traversându-l, trecând prin uşa deschisă, la care stătea femeia cu spatele, fără măcar să-şi arunce-o privire spre ea, şi trecu la cealaltă şi scoase pistolul din buzunarul salopetei, şi-şi zise repede, puţin cam haotic, aproape ca o uşoară gâfâială: *N-am decât un singur glonţ, aşa c-o să trebuie să trag în cap, nu pot să risc în corp numai c-un singur glonţ,* şi intră în odaia-n care şedea văr-su şi făcu repede câţiva paşi.

N-a avut nevoie să zică: „Flem, uită-te-ncoa". Văr-su asta chiar făcea, peste umăr. Altminteri, nu se mişcase, doar fălcile-ncremeniseră-n mijlocul mestecatului. Apoi se mişcă, se plecă puţin înainte-n scaun şi tocmai începuse să se rotească-ncet, când Mink se opri la vreo cinci paşi şi ridică, cu amândouă mâinile, arma semănând a broscoi şi arătând ruginită, şi trase cocoşul, şi-o-nţepeni zicându-şi: *Trebuie să-l lovească-n faţă:* nu *să-l lovesc: să-l lovească* şi apăsă pe

trăgaci, şi mai mult simţi decât auzi, neatent aproape, ţăcănitul trist, prostesc. Acuma văr-su, cu picioarele puse pe duşumea şi cu scaunul întors aproape cu faţa la el, părea să şadă nemişcat şi chiar nepăsător, privind şi el la mâinile lui Mink, sinistre, tremurânde, ca de copil, ca de viezure, când una din ele ridică destul cocoşul ca să poată cealaltă să-ntoarcă butoiaşul, să vină din nou cartuşul sub percutor; din nou acelaşi păcănit insignifiant ca-nainte, ca o revenire din trecut: nu un avertisment, nici măcar o repetare: doar slab şi-obişnuit, şi insignifiant, pentru că, orice-o fi fost, nici înainte nu fusese destul de tare ca să schimbe ceva, nici destul de remarcabil ca să-ţi aduci aminte de el; şi-n aceeaşi clipă-l goni din gând. *E-n regulă,* îşi zise. *De data asta o să tragă: Al de Sus nu glumeşte* şi trase cocoşul, şi din nou îşi înţepeni pistolul cu amândouă mâinile, văr-su nemaimişcându-se deloc acum, cu toate că-ncepuse iar să mestece-ncetişor, ca şi cum şi el ar fi urmărit scânteierea tristă de pe cocoş, când pocni din nou.

A făcut un zgomot formidabil, cu toate că Mink nu l-a mai auzit. Trupul lui văr-su se crispa acum într-un spasm ciudat pe jumătate-nfundat, care-ntr-o clipă avea să răstoarne şi scaunul; i se părea că trosnetul pistolului fusese nimic, dar c-atunci când scaunu-n cele din urmă o să cadă şi-o să se izbească de podea, trosnetul o să trezească tot Jeffersonul. Se răsuci-n călcâie; a fost totuşi o clipă când a mai încercat să-şi zică, să strige:

— Stai! Stai! Vezi întâi dac-a murit, c-altfel degeaba-a fost tot!, dar n-a putut, nu-şi aducea aminte când remarcase cealaltă uşă-n perete, era dincolo de scaun, da' era; unde ducea n-avea importanţă, pentru că-n orice caz ducea-nainte, nu ducea-napoi. Se repezi la ea bâjbâind la clanţă, zgâlţâind-o, bâjbâind şi zgâlţâind-o, şi, după ce-şi dădu seama că-i încuiată, bâjbâind ca orbit chiar şi după ce auzi glasul în spatele lui, şi din nou se răsuci şi văzu o femeie stând în uşa holului; o clipă gândi: *Vasăzică*, *totuşi aude* până să-şi dea seama: n-avusese nevoie s-audă; femeia fusese adusă-acolo să-l prindă de-aceeaşi putere care, prin

simpla arătare cu degetul, l-ar putea spulbera, anihila, volatiliza acolo, pe loc, unde se afla.

Şi nici măcar timp să armeze şi să ţintească dac-ar mai fi avut cumva vreun glonţ, aşa că-n clipa-n care se răsucise, şi aruncase, zvârlise pistolu-n ea fără măcar să fie-n stare să se repeadă şi el, pentru că-n aceeaşi clipă i se păru că ea-l are-n mână, că-l întinde spre el, zicându-i cu vocea aia de raţă, pe care-o au surzii:

— Uite-l! Ia-ţi-l! Uşa aia dă-ntr-un dulap. Întoarce-te pe-aici ca să poţi ieşi.

Optsprezece

— Opreşte maşina, zise Stevens. Ratliff opri.

Conducea el, cu toate că era maşina lui Stevens. Ieşiseră din şosea la răscruce – prăvălia şi maşina de egrenat, şi potcovăria lui Varner, şi biserica, şi vreo duzină şi ceva de locuinţe şi alte case care-alcătuiau cătunul, peste tot luminile stinse-acum, cu toate că nu era nici zece – şi traversaseră şi lăsaseră-n urmă restul de fund de vâlcea, larg şi neted, cu pământuri rodnice, pe care bătrânul Varner – trecut de optzeci de ani acum, încărunţit de tot, cu doisprezece ani de văduvie până să-şi fi luat nevastă tânără de douăzeci şi cinci de ani, acum vreo doi ani, când se zicea, se socotea că-i logodită, sau că-n orice caz îi făcea curte nepot-su – le ţinea în gaj sau cu ipotecă dacă nu erau chiar proprietatea lui directă; şi-acum se apropiau de coline: ferme mici şi vechi, şi prăpădite, culcate pe-o rână, gata să cadă, risipite ca nişte petice de hârtie printre povârnişuri spălate de ploi. Drumul, de la o vreme, nu mai avea nici măcar prundiş pe el şi-n curând niciun fel de roţi n-aveau să mai poată trece; de pe-acum în strălucirea fixă a farurilor (Ratliff oprise maşina), semăna şi el cu-o ravenă erodată, şerpuind spre creasta râpoasă, pe care se vedeau nişte pini amărâţi şi zburliţi, şi nişte tufan mărunt, fără nicio valoare. Soarele trecuse de ecuator, ajunsese-n dreptul Balanţei şi-acum, că stăteau pe loc, în calmul motorului în ralanti, după burniţa măruntă şi-nceată de duminică şi frigul luminos şi amăgitor, care ţinuse aproape toată ziua de luni, aveai o senzaţie de toamnă; meterezul jumulit de pini şi de lăstăriş de tufan era o apărătoare cam pirpirie împotriva iernii şi-a ploii, şi-a frigului, care-mbrăcaseră-n rugină câmpiile epuizate, năpădite de oţetari şi de sasafarşi, şi de abanoşi; abanoşii-ncărcaţi de fructe neaşteptând decât gerul şi lătratul câinilor la vânat de oposumi.

— Ce te face să crezi c-o să fie-acolo, când poate că nici

noi n-o să putem ajunge pân'acolo?

— Un' să fie-n altă parte? zise Ratliff. Un' să poată el să se ducă-n altă parte? Înapoi la Parchman, după ce-a trebuit atâta bătaie de cap şi cheltuială ca să iasă? Ce-al'ceva poa' să facă decât să se duc-acasă?

— Da' casa nici nu mai există, zise Stevens. Când a fost – acum trei ani? – atunci în ziua-n care ne-am dus cu maşina după băiatul ăla – cum îi zicea…?

— Turpin, zise Ratliff.

— … care nu răspunsese la ordinul de chemare, să-l căutăm? Nu mai rămăsese nimic din casă-atunci, decât scheletul.

O bucată de-acoperiş şi ceva din pereţi, mai sus de ce-ajungeai să smulgi cu mâna să iei pentru foc. Şi drumul era mai bun, pe-atunci.

— Da, zise Ratliff. Oamenii chipurile-l nivelau când târau lemnu' de foc pe el.

— Aşa c-acuma n-o mai fi rămas nici scheletul.

— Mai e un beci dedesubt, zise Ratliff.

— Într-o gaură-n pământ? făcu Stevens. Ca un animal într-o vizuină?

— E-obosit, zise Ratliff. Chiar dacă n-ar avea şaizeştrei sau şaizeşpatru de ani. A trăit sub tensiune treizeşopt de ani, ce să mai vorbim de astea – azi e joi, nu? – de astea şapte zile din urmă. Şi-acuma nu mai e nici tensiunea să-l ţină pe picioare. Ia-nchipuie-ţi c-ai fi stat treizeşopt de ani aşteptând să faci o treabă şi că-n fine-ntr-o bună zi ai făcut-o. Nici dumitale nu ţi-ar mai fi rămas mare lucru. Aşa c-acuma, ce vrea el e să se-ntindă undeva la-ntuneric şi la linişte, şi să doarmă.

— Trebuia să se fi gândit la asta joia trecută, zise Stevens. Acuma-i prea târziu.

— Păi nu de-asta suntem noi aici? zise Ratliff.

— *All right*, zise Stevens. Dă-i drumu'. Dar în schimb Ratliff opri motorul. Acuma-ntr-adevăr că puteau sesiza, simţi schimbarea de anotimp, de an. Parte dintre păsări mai rămăseseră, dar noaptea nu mai era plină de cacofonia seacă

şi gălăgioasă a gâzelor nocturne ale verii. Numai greierii-n tufişurile de lemn câinesc şi lăcustele-n miriştea deasă ca peria ţâşneau zănatice, la-ntâmplare-n toate părţile. Şi-acum Stevens' îşi dădu seama ce-avea să vină, despre ce-avea Ratliff de gând să vorbească.

— Şi dumneata socoţi că ea nu şi-a dat niciun moment seama ce-o să facă şarpele ăsta veninos cum i-or da drumu'? zise Ratliff.

— Sigur că nu, zise Stevens, repede, prea repede, prea târziu. Dă-i drumu'.

Dar Ratliff nu se mişca. Stevens băgă de seamă că mai ţinea încă mâna pe cheia de contact, aşa că nici el, Stevens, n-ar fi putut porni motorul.

— Eu zic că noaptea asta ea o să se-oprească-n Memphis, zise Ratliff. Cu maşina aia nou-nouţă, cu chestii şi cu tot.

Stevens îşi aducea aminte de toate. Greul era să uite. Ea singură-i spusese – sau cel puţin aşa credea el – atunci dimineaţa după ce-i dăduse relaţiile necesare ca să poată redacta actul: cum că n-avea de gând s-accepte nici automobilul aşa-zisului ei tată şi că-n schimb îşi comandase unul nou de la Memphis, care-i va fi livrat la timp ca să poată pleca direct de la-nmormântare; actul putea să i-l aducă acasă să-l semneze când o să-şi spună rămas-bun sau ce-o să le ţină lor – ei şi lui – loc de rămas-bun.

A fost o înmormântare mare: un bancher de frunte, un financiar care nu numai că murise-n floarea vârstei (financiare-n orice caz), dintr-un glonţ de pistol, dar dintr-un glonţ de pistol greşit, pentru că de obicei un bancher, când moare dintr-un glonţ de pistol, la el în dormitor, la ora nouă seara, e după ce tocmai spusese noapte bună unui inspector financiar de stat sau federal (sau poate de-amândouă). El (răposatul) nu patronase niciun fel de confrerii: fraterne, civice, militare, de niciun soi: doar finanţe; nici economice – bumbac sau vite, sau ceva care să fi constituit în Yoknapatawpha şi-n Mississippi o situaţie şi-un domeniu de exploatare – doar Bani. E foarte-adevărat că făcuse parte din congregaţia unei biserici din Jefferson, după cum dovedeau

aspectul exterior şi adăugirile făcute edificiului, dar nici măcar asta nu fusese-o subordonare sau măcar o aspiraţie, sau sincer o congregare, sau o amnistie, ci pur şi simplu un armistiţiu temporar între două graiuri ireconciliabile.

Şi, cu toate astea, nu numai oraşul, dar tot ţinutul a venit. El (Stevens) sta, în calitatea lui de membru al castei, la cererea expresă a fiicei (sic) şi la insistenţa ei, în rândul întâi, de fapt, alături de ea: el, Linda, unchiu' Jody, un bărbat c-un început de chelie şi care-adăugase înc-o sută de livre de fălci şi de burtă la scheletul lung şi deşirat al lui taică-su; şi, da, Wallstreet Snopes, Wallstreet Panic Snopes, care nu numai că niciodată nu se comportase ca un Snopes: niciodată n-arătase ca unul de-ai lor: un bărbat înalt, oacheş, afară de ochii de-un incredibil albastru tandru şi tineresc, de peruzea, care-ncepuse ca băiat de prăvălie ducând pachetele-acasă de la băcănie de pe-o stradă mai dosnică să se-ntreţină pe el şi pe frate-su mai mic, Amiral Dewey, să-şi poată termina şcoala, şi de-acolo a ajuns să-nfiinţeze la Jefferson un depozit angro de băcănie livrând în tot ţinutul; şi-acuma, mutat cu toată familia la Memphis, era proprietarul unui lanţ de magazine de angro de băcănie, acoperind jumătate din Mississippi, plus parte din Tennessee şi din Arkansas; toţi cu faţa la groapa discret camuflată de lângă-un alt mormânt, pe care nu bărbat-su (care doar îl comandase şi-l plătise), ci Stevens însuşi înălţase marmura mincinoasă scandaloasă: contravaloarea pentru eliberarea Lindei acum nouăsprezece ani. Că tot el o să fie cel care-o să-nalţe orice minciună-o să-i pretindă ea şi pe ăsta; discutaseră – el şi Linda – azi-dimineaţă.

— Nu. Nimic, zisese ea.

Ba da, a scris el.

— Nu, a zis ea. El doar a ridicat tăbliţa iar şi a ţinut cuvântu-n faţa ei; nu putea să fi scris: *E spre binele dumitale.* Pe urmă, nici n-a mai avut nevoie.

— Ai dreptate, a zis ea. O să trebuiască să mai faci unul.

El a scris: O *să facem.*

— Nu, a zis ea. Totdeauna-ai făcut totul în locul meu. Şi-

ntotdeauna ai să faci. Acuma-mi dau seama că niciodată n-am avut pe nimeni decât pe dumneata. În fond, nici n-am avut nevoie niciodată de nimeni decât de dumneata.

Stând acolo-n timp ce preotul baptist îşi debita cu mare viteză slujba, el (Stevens) se uita la mutrele din jur, la mutrele de târgoveţi şi de ţărani, la cetăţenii reprezentând oraşul, pentru că oraşul trebuia să fie reprezentat la această pompoasă îngropăciune, la cei care se reprezentau doar pe ei înşişi, pentru că-ntr-o bună zi vor fi şi ei acolo unde zăcea acum Flem Snopes, tot atât de abandonaţi şi de morţi, şi de singuri; la mutrele anonime, suspicioase şi pline de speranţe, care-i datorau lui sau băncii, bani, şi, cum sunt oamenii-n stare să fie, sperau, erau chiar capabili să creadă, acuma că el murise, că datoria lor poate, da, cine ştie, poate c-o să se piardă sau c-o s-o uite, sau pur şi simplu că n-o să le-o mai ceară, n-o s-o-ncaseze. Apoi deodată mai văzu ceva. Nu erau mulţi: recunoscu numai trei, tot mutre de ţărani, arătând la fel cu celelalte mutre de ţărani, suspicioşi, chiar şterşi, la marginea mulţimii; dar brusc parcă săriră-n sus, parcă ţâşniră, şi-şi dădu seama cine erau. Erau Snopeşi; nu-i mai văzuse niciodată pân-atunci, dar incontestabil asta erau: nu deosebiţi de alţii, deloc: pur şi simplu identici, nu atât de mult ca expresie, cât în ţinută, în atitudine; îşi zise-n gând, repede, ca-n clipa de curată panică, atunci când eşti trezit din somn: *Sunt ca lupii când vin să vadă capcana-n care-un lup mai mare, lupul-şef, lupul-căpetenie, lupul-taur, cum ar zice Ratliff, a murit, dacă n-o fi rămas cumva vreo fâşie, vreun petic de piele-agăţat pe-acolo.*

Pe urmă-a trecut şi asta. Nu putea să stea tot timpul să privească-ndărât, şi-acuma preotul isprăvise, şi antreprenorul de pompe funebre făcea semn persoanelor marcante, celor oficial îndurerate, că pot pleca: şi când îşi întoarse, când putu să-şi întoarcă iar ochii-ndărât, mutrele dispăruseră. Pe Linda o lăsă acolo. Adică, avea s-o aducă unchi-su cu maşina acasă, unde, la ora asta automobilul nou, după care spusese că telefonase la Memphis, îndată ce se hotărâse, ieri după-masă, să plece singură, direct la New

York îndată ce va termina cu înmormântarea, probabil că va fi în poartă, gata de plecare probabil, maşina nouă şi bagaje, şi tot, când o s-ajungă el acolo cu actul să-l semneze.

Aşa că se duse la birou ca să-l ia – un act de donaţie (cu onorariul de un dolar), prin care se restituia De Spain-ilor casa şi terenul. Făcuse singură toate, ea: nici măcar nu-l ţinuse la curent cu desfăşurarea demersurilor, necum cu intenţiile ei. N-a putut să dea de Manfred, pe care Snopes, odată cu banca şi cu restul, îl deposedase şi de nume, şi de reputaţie, la Jefferson, dar găsise-n cele din urmă ce mai rămăsese din neamurile lui – unica soră a Maiorului de Spain bătrânul, tatăl lui Manfred, şi unicul ei copil: o bătrână ţintuită la pat, locuind la Los Angeles cu fiică-sa, fată bătrână de vreo şaizeci de ani, directoare ieşită la pensie a unui liceu dintr-o suburbie a oraşului; ea, Linda, dând de urma lor, fără măcar să-l consulte pe el, avocatul ei: realmente jignitor când samariteanul, filantropul, binefăcătorul începe nu numai să descopere, dar să şi inventeze propriile generozităţi, nu numai fără să recurgă, dar ignorându-i chiar pe jurişti, pe secretari, pe consilierii de *public relations;* scandalos, antisocial de fapt: să iei pur şi simplu cozonacul de la gura atâtor oameni.

Hârtiile nu mai aveau nevoie decât de semnătura ei; niciun sfert de ceas, şi el încetini şi opri maşina la bordura trotuarului, în faţa casei ei, fără să dea mai multă atenţie micului grup – bărbaţi, băieţi şi un negru sau doi – din faţa lui, decât ca să-şi spună: „Comitetul local validând alegerea noului automobil” şi coborî cu servieta şi chiar cotise-nspre alee, aruncându-şi asupra grupului doar o privire, că-l văzuse că-i acolo, când scurt, slab, încă nu realmente surprins, îşi zise: „E-un Jaguar englezesc. Nou-nouţ”, continuând să meargă, când deodată avu impresia că scara pe care urca se transformase-n roată de puţ arăbesc, oricât călcai tot pe loc rămâneai, cheltuiai energie şi gesturi fără să faci un singur pas înainte; atât de brusc şi de subit, încât, de fapt, ajungeai propria aureolă, propriul elan îţi propulsase realitatea corporală c-un pas bun înaintea ta; îşi zise: *Nu*

există loc pe pământ de unde să-ţi poată livra la Jefferson în Mississippi un Jaguar nou-nouţ nici de ieri de la prânz, necum când ai telefonat după el de-abia aseară, zicându-şi cu desperare-acum: *Nu! Nu! Se poate! Poate c-aveau unul, poate c-au găsit unu-n Memphis aseară sau azi-dimineaţă – prăpăditul ăsta de univers pe care nu-l mai ţii la un loc decât cu coincidenţe* şi se-ntoarse repede şi se opri în dreptul lui zicându-şi: *Vasăzică, ea ştia de joia trecută c-o să plece şi n-a ştiut decât marţi seara-n ce zi-anume o să plece.* Era orbitoare, impecabilă, imaculată, şi agentul, sau în orice caz cel care-o adusese, un tinerel foarte îngrijit şi prezentabil, stătea lângă ea, şi-n clipa asta apăru servitorul negru, pe uşa din faţă, cu parte din bagajul ei.

— Bună ziua, zise Stevens. Straşnică maşină! Absolut nouă, nu?

— Întocmai, zise tânărul. Nici n-atinsese pământul până ieri când a telefonat Mrs Kohl după ea.

— Noroc c-aţi avut una-n magazin, făcu Stevens.

— Oh, sosise de la zece-ale lunii. În iulie când a comandat-o doamna, a zis că, după ce-o sosi, s-o ţinem la noi până o să aibă nevoie de ea. Bănuiesc că… moartea tatălui i-a schimbat puţin planurile.

— Se mai întâmplă lucruri de-astea, zise Stevens. A comandat-o-n iulie.

— Întocmai. Nu l-au prins încă pe individ, din câte-aud.

— Nu încă, zise Stevens. Straşnică maşină! Mi-ar plăcea să-mi pot permite şi eu una ca asta, şi se depănă, intră pe uşa deschisă şi urcă scara care-i cunoştea paşii, şi intră în salonul care i-i cunoştea şi el. Ea-l aştepta-n picioare privindu-l cum se-apropie, îmbrăcată ca pentru condus maşina, într-o salopetă kaki, decolorată, spălată şi călcată proaspăt, cu obrazul şi buzele fardate mult contra vântului din maşina deschisă; pe un scaun era impermeabilul ei pătat şi poşeta şi nişte mănuşi groase, şi un fular pentru cap; ea zise:

— Cel puţin nu te-am minţit. Aş fi putut s-o ascund în garaj până după ce plecai, dar n-am făcut-o. Îi zise astea, dar fără

vorbe; îi zise: Sărută-mă, Gavin, făcând ea ultimul pas până la el, îmbrăţişându-l strâns şi fără grabă, lipindu-şi cu putere, cu hotărâre buzele-ntredeschise de gura lui, el strângând-o la piept, mâna alunecându-i în jos de-a lungul spinării, până la comisura de unde fesele-şi începeau rotunjimea sub kakiul aspru, cum se mai întâmplase şi-nainte câteodată, mâinii lui nerăspunzându-i nicio provocare – niciodată nu-i fusese provocată şi n-o să-i fie, fidelitatea n-o să-i fie-amenințată, o să fie-n siguranţă, chiar dacă n-ar exista nimic între mâna lui şi relieful cald de carne feminină, era doar o atingere, constatând şi dându-şi seama, nu cu desperare sau durere, ci doar c-un pic de amărăciune, ridicându-i puţin fesele cum ţii în căuşul palmei poponeaţa inocentă a unui copilaş încă neformat. Dar acuma nu, de data asta nu. Acuma era teroare; îşi zise, terorizat:

— *Cum era fraza? bărbatul „al cărui irezistibil farmec pentru femei rezidă-n simplul fapt că-n prezenta lor le permitea să se convingă că era capabil de orice sacrificiu pentru ele.“ Când în realitate-i pe dos, absolut pe dos; sărmanul nerod care nu numai că nu ştia-ncotro s-arunce mingea, nici măcar nu-şi dădea seama că joacă base-ball. N-ai nevoie să le duci în ispită, pentru că ele de mult te-au ales, te-au ales pe tine, pentru că ele cred că, prin simplul fapt de-a te fi ales, nu numai c-ai devenit dispus şi gata oricând, ci chiar doreşti, doreşti cu pasiune să te sacrifici îndată ce tu şi una dintre ele gândiţi că merită.* Îşi zise: *Acuma o să-şi dea seama că nu se poate-ncrede-n mine, că numai spera că se poate-ncrede, aşa c-acuma-şi împinge coapsele-nainte şi se-agaţă de amândoi umerii, să mă tragă peste ea, căzând pe spate, chiar fără pat* şi se-nşela şi de data asta cu desăvârşire; îşi zise: *De ce să-şi piardă vremea-ncrezându-se-n mine, când toată viaţa ei a ştiut că tot ce are de făcut e să se bizuie pe mine şi-atât.* Ea doar îl îmbrăţişa şi-l săruta, şi pân’ la urmă el fu acela care să facă primul gest de eliberare. Atunci ea-i dădu drumul şi-l privi cu ochii ei de-albastru profund, fără taine, fără tandreţe, poate chiar fără blândeţe.

— Eşti plin de ruj pe buze, zise ea. Trebuie să te duci la baie. Ai dreptate, zise ea. Totdeauna ai dreptate când e vorba de noi doi. Privirea ei n-avea taine, profundă da, era profundă, dar n-avea taine; poate că-ntr-o zi, el îşi va aduce aminte că nici chiar tandră cu-adevărat n-a fost. Te iubesc, zise ea. N-ai avut parte de mare lucru, nu-i aşa? Nu, greşesc. N-ai avut parte de nimic.

El ştia exact ce voia ea să spună: întâi maică-sa, pe urmă ea; că de două ori îşi dăruise devotamentul şi-n schimb nu primise nimic decât favoarea, privilegiul de-a fi obsedat, vrăjit, abrutizat dacă vreţi. Ratliff cu siguranţă că abrutizat ar fi zis. Şi ea-şi dădea seama că el îşi dă seama; ăsta era (poate) blestemul lor: că amândoi îşi dădeau seama imediat despre ce-i privea pe-amândoi. Nu din onestitate, nu pentru că ea crezuse toată viaţa ei că-l iubeşte i-a permis să descopere Jaguarul nou şi ce implica el în moartea aşa-zisului ei tată. Dar ea-şi dădea seama că nu i-ar fi putut ascunde faptul că-şi comandase-un automobil de la New York sau de la Londra, sau de unde şi l-o fi comandat în clipa-n care-a *fost* sigură că Mink o să fie graţiat.

La toate rochiile ei avea un buzunar anume în care tabletele mici de sidef cu condeiul cu agrafă se potriveau exact. El le ştia pe toate, îl ştia şi pe cel de la salopetă şi-ntinse mâna şi-l scoase. Putea să fi scris: *Am totul Ai avut încredere-n mine. Ai preferat să mă laşi să descopăr că l-ai ucis pe-aşa-zisul tău tată-n loc să-mi spui o minciună.* Ar fi putut, şi poate c-ar fi şi trebuit, să scrie *Am avut totul. N-am fost până-n clipa asta complice la pregătirea unei crime?* Dar a scris: *Amândoi am avut totul.*

— Ba nu, zise ea.

El scrise: *Ba da.*

— Nu, zise ea.

El scrise cu litere de tipar: *DA,* de data asta, mare cât s-acopere toată tableta, şi o şterse cu podul palmei şi scrise: *Ia pe cineva cu dumneata ca s-auzi, c-ai să te-omori.*

De-abia dacă le-aruncă o privire, nimeni n-ar fi zis că destul ca să le fi putut citi, apoi din nou îl fixă cu ochii ei

albastru-nchis care, de-or fi fost blânzi sau nu, sau tandri sau nu, sau nici măcar sinceri, nu mai avea nicio importanţă. Gura ei era şi ea numai ruj sub zâmbetul de-abia schiţat, şi el – zâmbetul – un fard, o pată adormită.

— Te iubesc, zise ea. Numai pe tine te-am iubit.

El scrise: *Nu.*

— Ba da, zise ea.

El scrise din nou *Nu* şi chiar în timpul în care ea spunea iarăşi: „Ba da" scrise *Nu Nu Nu,* până ce umplu toată tableta şi şterse, şi scrise *Actul* şi stând la cămin unul lângă altul rezolvară toate chestiunile care solicitau un schimb de note între ei, despături documentul şi deşurubă buşonul stiloului ca să semneze ea, şi împături hârtia la loc, s-o pună în servietă când ea zise: „Şi asta". Era un plic lunguieţ, îl observase pe marginea căminului. Când îl luă în mână putu să simtă teancul gros de bancnote, prea multe: o mie de dolari o să-l omoare-n câteva săptămâni, în câteva zile poate, mai sigur decât o mie de gloanţe. Aseară fusese cât p-aci să-i spună: „Pot să-l omoare şi-o mie de dolari. Ai fi mulţumită, atunci?" cu toate c-aseară încă nu ştia cât de-aproape de-adevăr ar fi fost. Dar se reţinuse. O să se ocupe personal de chestia asta, când o veni vremea.

— Ştii unde-l poţi găsi?

Ştie Ratliff, scrise el şi şterse, şi scrise: *Du-te 2 minute baie gura ta şi ea* şi aşteptă ca ea să citească şi aşteptă şi ea apoi, un moment fără să se mişte, cu capul puţin plecat ca şi cum el ar fi scris o criptogramă.

— Oh, făcu ea, apoi zise: Da. A venit momentul, şi porni, ajunse la uşă, se opri şi se-ntoarse pe jumătate şi de-abia atunci se uită la el, fără zâmbet silit, fără nimic: doar ochii, care nici de la distanţa asta nu erau complet negri. Apoi dispăru.

Servieta o avea în mână. Pălăria era pe masă. Puse plicul în buzunar, se frecă pe gură cu batista, luându-şi în trecere pălăria şi ieşi, coborî scara, umezindu-şi batista cu salivă ca să se frece pe gură. Trebuia să fie o oglindă în hol, dar până la birou ajungea şi-atât. Trebuia să fie, era chiar, o uşă din

dos, desigur, dar putea să fie feciorul pe-acolo sau poate chiar şi bucătăreasa. Şi-afară de asta, nu era nicio lege că n-ai voie s-o iei peste peluză de-a dreptul, ieşind pe uşa din faţă şi s-o apuci pe alee, pe poarta laterală, de unde puteai ajunge-n stradă, fără să trebuiască să te mai uiţi iar la maşina nouă. Dar Ratliff, care, din întâmplare sau prin coincidenţă, era jos la scară la birou, zise:

— Unde ţi-e maşina? Nu-i nimic, mă duc eu s-o aduc. Între timp, mai bine-ai da cu puţină apă când ajungi sus.

Aşa chiar făcu şi încuie batista pătată într-un sertar al biroului. După un timp auzi paşii lui Ratliff pe scară, dar Ratliff nu făcu decât să-ncerce uşa-ncuiată; ar fi fost înc-o ocazie să s-apuce-acuma de visul lui din tinereţe de-a reda Vechiului Testament puritatea virginală-a începuturilor. Dar era prea târziu, îmbătrânise. Evident, mai trebuie şi-altceva, nu numai chin, ca să fii chiar atât de chinuit. După un timp sună telefonul.

— A plecat spuse Ratliff. Ţi-am luat maşina. Vrei să vii să mănânci cu mine?

— Nu, zise el.

— Vrei să-i telefonez soţiei dumitale c-ai să mănânci la mine?

— Ţi-am spus dracului odată că nu, apoi imediat: Îţi mulţumesc.

— Viu să te iau, să zicem la opt.

Şi era acolo, la marginea trotuarului, aşteptând; maşina – a lui – porni imediat ce se urcă.

— Sunt un pericol, zise el.

— Aşa zic şi eu, făcu Ratliff. Da’ acuma a trecut, vreau să zic, cum ne-om obişnui cu ideea.

— Ce-am vrut eu să zic e că voi sunteţi în pericol, toţi, cei din jurul meu. Sunt primejdios. Nu vrei să-nţelegi c-am comis o crimă?

— Aa, despre asta vorbeşti, zise Ratliff. Acum câtăva vreme ajunsesem la convingerea că singurul lucru care te-ar face nepericulos pentru cei din jur ar fi să te ia cineva de bărbat. N-a ieşit cine ştie ce, da’ măcar acuma ţi-e bine. Cum

ziseşi adineauri, pân’ la urm-ai ajuns să faci şi-o crimă. Ce-a mai rămas, afar’ de-asta, să-ţi mai dea cineva de făcut? Erau pe şosea acuma, oraşul rămăsese-n urmă şi puteau merge ceva mai repede, să isprăvească cu-alea douăj’ de mile pân’ la prăvălia lu’ Varner. În toată chestia asta, ştii de cine-mi pare rău? De Luther Biglin. N-ai auzi de-afacerea asta şi probabil că nici nimeni altcineva n-ar fi auzit, dacă n-ar fi ieşit la iveală az’ dimineaţă, când cu ce-ai putea zice c-a fost şedinţa secretă dintre Luther Biglin şi Eef Bishop, o şedinţă de absolvire. S-ar părea că-n fiecare seară, de joia ailaltă şi până marţea asta, Luther a stat sau a şezut de gardă cât a putut de-aproape de fereastra aia, pe-afară, seara imediat ce putea s-ajung-acolo, după ce madam Biglin se-ntorcea de la cinematograf şi-l trezea, şi sta pân’ se lumina de ziuă. Îţi dai seama: să trebuiască, cât îi ziua de lungă să vezi de-nchisoare şi de deţinuţi, plus să te ţii pe-aproape de birou’ şerifului, în caz că Eef poa’ s-aibă nevoie de tine, da’ să te şi-odihneşti puţin, şi tot ce putea face, ceva să şi meargă, era ca după ce mânca de cină până ce madam Biglin, care era pe post de ceas deşteptător, se-ntorcea de la cinematograf, adică toată tărăşenia era cam de pe la şapte până pe la nouă jumate-zece, după cât era şi filmu’ de lung, restu’ nopţii stând sau şezând într-un scaun pliant, exact în dreptu’ fereştii lu’ Flem, nu pe vreo recompensă sau măcar pe glorie pen’ că nimeni nu ştia afar’ de madam Biglin, ci pur şi simplu din credinţă faţă de Eef Bishop, care jurase cu jurământ să apere şi să ocrotească viaţa omenească-n Jefferson, chiar şi când viaţa omenească era a’ lu’ Flem Snopes. Da’ dintre toate ăle douşpa’ de ore, Mink nu şi-a ales, n-a putut să-şi aleagă decât una-ntre şapte şi nouă jumate-zece ca să intre la Flem, cu drăcia aia, de care cine i-o fi vândut-o i-a povestit că-i pistol – aproape-ai putea zice că Mink de-al dracului a făcut-o – o chestie, vorba ăluia, că nici unui câine nu merita să i se-ntâmple.

— Dă-i drumu’, zise Stevens. Mai repede.

— Da, zise Ratliff. Aşa că pân’ la urmă la asta-a ajuns. Toate brutalizările şi sechestrele, şi lăcomia, şi rapacitatea

pe sub mână şi cu duhu' blândeţii când putea, da' şi pe faţă, şi cu călcâiu-n grumaz când era nevoie, şi noi câţiva, care-ncercam să-i punem piedici şi p-ormă să i ne ferim din drum când puteam, da' şi mai rău jecmăniţi când nu puteam. Şi-acuma, tot ce-a mai rămas din tot, e-o bătrână ţintuită la pat şi profesoara de fii-sa, fată bătrână la pensie, care-ar fi trăit fericite şi făr' de-asta, acolo la ele-n California lor însorită şi-aurită. Da' acuma o să trebuiască să vină aici înapoi, în Missippi şi să stea-n elefantu' ăsta alb de căsoi, aşa că Miss Alisson probabil c-o să trebuiască să-nceapă iar să muncească şi poate chiar să se dea şi puţin peste cap ca să poa' să-şi ţină rangu', pen' că cum o să poată ele să lase prietenii şi cunoştinţele, ca să nu mai punem pe străini, să spună cum că o doamnă născută şi crescută-n Missippi refuză să primeasc-o casă-ntreagă nu numa' pe gratis şi pe degeaba, da' care chiar fusese activmente-a lor şi făr' s-aibă nevoie nici măcar să zică cuiva „Foarte mulţumesc" că le-a dat-o-napoi. Aşa că poate că există şi-o morală ceva pe-undeva, dacă ştii p-un' s-o cauţi.

— Nu există nicio morală pe nicăieri, zise Stevens. Fac şi oamenii ce pot cât pot mai bine.

— Vai de capu' lor, zise Ralliff.

— Vai de capu' lor. Dă-i drumu' mai repede!

Şi-aşa, cam pe la zece, era lângă Ratliff în maşina-n întuneric, pe-un drum de deal care-ncetase de-a mai fi drum şi care-n curând n-o să mai fie nimic, în timp ce Ratliff zicea:

— Vasăzică, dumneata eşti de părerea că ea-ntr-adevăr nu şi-a dat seama ce-avea el de gând să facă după ce-o ieşi?

— Ţi-am mai zis o dată că da, făcu Stevens. Dă-i drumu'!

— Avem timp, zise Ratliff. N-are un' se duce. Da' ziceam de drăcia aia pe care-a luat-o drept pistol şi-a aruncat-o sau i-a scăpat când a fugit prin curtea din dos. Mi-a arătat-o Eef Bishop. Tipu' de la Memphis avea dreptate. Nici măcar n-arăta a pistol. Arăta a broască ţestoasă, pe care cine ştie de când se-mpietrise noroiu'. Avea-n el două cartuşe, unu' tras şi-unu' netras. Capsa ălui tras era percutată-n regulă, numai că şi-ăl tras, şi-ăl netras aveau câte-un semn, o crestătură

imediat lângă capsă şi-amândouă crestăturile absolut la fel şi-n acelaşi loc, aşa c-atunci când Eef l-a scos p-ăl netras şi l-a-ntors puţin p-ăl tras şi l-a pus la loc sub percutor şi-a armat, şi-a tras, şi-a deschis butoiaşu', se mai făcuse-o crestătură de-alea mici lângă capsă c-aveam impresia că parşivu' ăla de percutor câteodată lovea-n capsă şi câteodată-alături. Aşa că se prea poate ca Mink, fie că le-a-ncercat pe-amândouă cartuşele dinainte ca să vadă şi că percutoru' de-amândouă dăţile a dat alături, şi el tot a intrat să-l omoare pe Flem în nădejdea că poate unu' tot o să ia foc, ceea ce nu prea mi se pare socotit, sau c-a stat acolo-n faţa lu' Flem şi le-a tras pe-amândouă, şi apoi a-ntors butoiaşul ca să mai încerce-odată, pen' c-al'ceva tot nu mai avea atunci ce face, şi că unu' din ele-a luat foc. În căzu' ăsta, ce crezi c-a avut Flem în cap de-a stat acolo-n scaun să tot tragă-n el pân' să ia unu' foc şi să-l omoare?

— Nu ştiu, zise Stevens tăios. Dă-i drumu'!

— Poate că-i era şi lui lehamite, făcu Ratliff. Ca Eulei. Poate că le-o fi fost la amândoi. Vai de capu' lor, nenorociţii!

— Era impotent, zise Stevens.

— Ce?

— Impotent. Când se culca cu-o femeie, tot ce era-n stare să facă era să doarmă. Da! zise Stevens. Vai de capu' lor, nenorociţii, da' câtă durere şi chin lasă pe-unde trec! Dă-i drumu'!

— Da' dacă n-a fost numai asta, zise Ratliff. Dumneat-ai crescut la oraş când erai mic; poate că nici n-ai auzit de „Dă cât vrei şi dau cât vreau". Era un joc pe care-l jucam. Alegeai pe-un băiat, aşa cam ca tine, şi te duceai la el cu-o nuia sau c-un băţ, sau c-un măr verde tare, sau chiar cu-o piatră, depinde de cât voiai să rişti, şi-i ziceai: „Dă tu că dau şi eu" şi dacă se-nvoia stătea nemişcat şi tu-i ardeai una cu nuiaua, sau cu băţu', sau te dădeai înapoi şi-aruncai cu măru' sau cu piatra. P-ormă stăteai tu nemişcat şi lua el tot nuiaua aia sau băţu' ăla, sau măru', sau piatra, sau, mă rog, ceva la fel şi-ţi ardea el una. Ăsta era jocu'. Aşa că, dacă…

— Dă-i drumu'! zise Stevens.

— … Flem arsese când a vrut şi-acuma-i venise rându’, n-avea ce face decât să stea s-aştepte să-nghită, pen’ că probabil că el, atunci când s-a-ntors ea din războiu’ ăla comunist, pricepuse c-a pierdut…

— Isprăveşte-odată! zise Stevens. Taci din gură!

— … şi c-acuma-i venise ei rându’; aşa că, dacă…

— Nu! făcu Stevens. Nu! Dar Ratliff nu numai că era mai aproape de cheia de contact, da’ era cu mâna pe ea, o acoperea.

— … ea ştiuse din capu’ locului ce-o să se-ntâmple când o să iasă el, şi nu numai că ştia ea, da’ ştia şi el, Flem…

— Nu cred! zise Stevens. Nu! Nu pot să cred! Nu-nţelegi că nu pot?!

— Şi asta ne duce la altceva, zise Ratliff. Vasăzică, şi ea trebuia să ia o hotărâre, şi odată luată era pentru to’deauna şi prea târziu s-o mai schimbe. Ar fi putut să mai aştepte doi ani de zile şi-atunci nici Dumnezeu din cer nu-l mai ţinea pe Mink la Parchman, afară doar dacă El, Ăl de Sus s-apuca să-l omoare şi-atunci nu numai că-l scăpa de bătaie de cap şi de necaz, da’ şi de răspunderea morală, chiar dacă zici dumneata că nu-i morală nicăieri. Decât că ea n-a aşteptat. Şi-ai să te-ntrebi de ce. Dacă, cine ştie, dacă n-ar fi oameni în cer, atunci n-ar mai fi cer, şi dacă n-ai să găseşti printre ei oameni pe care să-i cunoşti, n-ar mai avea nimeni chef s-ajungâ-acolo. Aşa că-ntr-o bună zi, maică-sa i-ar fi zis: „De ce nu m-ai răzbunat pe mine şi dragostea mea pe care-n fine-o găsisem, şi-ai stat ca orbetele cu braţele-n sân, să iasă la-ntâmplare ce-o ieşi? Tu n-ai iubit niciodată, ca să ştii ce-i aia?” Uite, zise el. Scoase o batistă de-o curăţenie impecabilă, impecabil spălată şi călcată, despre care tot oraşul zicea nu numai că singur le spăla şi le călca, dar că tot singur le făcea şi ajurul, şi-o puse-n mâna oarbă-a lui Stevens apoi suci cheia de contact şi-aprinse farurile. Zic că-i tocmai bine timpu’ de plecat.

Acuma drumul nu mai era nici măcar două făgaşe. Era un singur şanţ năpădit şi-ăla de bălării, urcând întruna.

— O iau eu înainte, zise Ratliff. Dumneata-ai crescut la

oraş. Eu, când am văzut prima oară bec electric, ţineam bine briciu-n mână. Apoi zise: Uite-aici-i – un acoperiş pe-o rână cu partea din faţă năruită toată (Stevens nu-şi dădea seama ce-i, admise doar că poate fusese-odată casă) deasupra căruia era un cedru uscat şi noduros. Se-mpiedică şi era să cadă-aproape, de ceva ce fusese odată-un gard, o-mprejmuire de curte, năruit şi el, năpădit şi el cu furie de trandafiri agăţători, care-acuma iar se sălbăticiseră de tot. Mergi după mine, zise Ratliff. E pe-aici o cisternă veche. Cred că mai ştiu unde. Trebuia să fi luat o lanternă.

Şi-acuma coborâră pe-un fel de povârniş, un fel de surpătură-ntre ce fusese temelia zidurilor, o gură rânjită, neagră, ruinată, care se căsca la picioarele lor, parcă toată casa s-ar fi căscat la ei. Ratliff se oprise. Spuse încet:

— N-ai văzut pistolu' ăla. Eu l-am văzut. N-arăta deloc a pistol de zece dolari. Arăta a pistol de nouă dolari juma' perechea. Poa' să mai aibă unu' la el, şi Stevens, fără să se oprească, trecu pe lângă el, şi pipăind cu piciorul în jos, dădu peste ce fusese-odată-o treaptă; şi, scoţând din buzunar bricheta de aur cu iniţiale, o aprinse şi continuă să coboare la lumina slabă pâlpâindă cu Ratliff după el, care zicea:

— De bună seamă. Acuma-i liber. N-o să mai trebuie niciodată să mai omoare-n viaţa lui, şi coborî şi el în fostul beci, pivniţă, vizuină-n care, pe-un fel de aşternut pe care şi-l încropise văzură, jumate ghemuit, jumate-ngenuncheat, clipind în sus la ei ca un copil întrerupt din rugăciune la picioarele patului: nu surprins în rugăciune: întrerupt, în genunchi, în salopeta nouă, care-acum era pătată şi murdară, cu mâinile pe jumate-mpreunate-n poală, clipind la lumina minusculă, ţinută de Stevens.

— Noroc, făcu el.

— Nu poţi să mai rămâi aici, zise Stevens. Dac-am ştiut noi un' să te găsim, nu-ţi dai seama că şi şerifului o să-i dea prin cap să te caute-aici mâine-dimineaţă?

— N-aveam de gând să stau, zise el. Doar ce m-am oprit să m-odihnesc. Mă pregăteam să plec. Cine sunteţi voi?

— N-are importanţă, zise Stevens. Scoase plicul cu bani. Uite, îi zise. Erau iarăşi două sute cincizeci de dolari. Fără-ndoială că suma era din mia care fusese-n plic. Stevens nici măcar nu se ostenise să priceapă de ce anume scosese suma asta. Omul îngenuncheat o privi calm.

— Banii ăştia i-am lăsat la Parchman. Mă descotorosisem de ei încă-nainte de poartă. Vrei să zici că s-a găsit un ticălos de pui de curvă să-i fure şi p-ăştia?

— Nu-s tot banii ăia, zise Stevens. Pe ăia i-au trimis înapoi. Aştia-s alţi bani, pe-ăştia ţi i-a trimes ea azi-dimineaţă. Acuma-i altceva.

— Vrei să zici că, dacă-i iau, nu trebuie să făgăduiesc nimănui nimic?

— Nu, zise Stevens. Ia-i.

Îi luă.

— Foarte mulţumesc, zise. Data trecută z'ceau că-mi mai dau douăs'tecinzeci peste trei luni, dacă mă car din Missippi fără să m-opresc şi nu mă mai întorc. Zic c-acuma s-a isprăvit cu asta.

— Nu, zise Stevens. Tot aşa-i. Peste trei luni să-mi dai de veste unde eşti, şi-ţi trimit.

— Foarte mulţumesc, zise Mink. Trimite-i pe numele M.C. Snopes.

— Ce? făcu Stevens.

— Pe numele M.C. Snopes. Aşa mă cheamă: M.C.

— Hai să mergem, zise Ratliff aproape brutal, să ieşim de-aici, apucându-l de braţ chiar pe când Stevens se-ntorcea să iasă, luându-i bricheta aprinsă şi ţinând-o-n sus, în timp ce Stevens reuşea din nou să dea peste treptele de pământ măcinate, ieşind din nou sus la aer, în tenebrele fără lună aşternute pe ţarina vlăguită erodată sub primul suflu slab de toamnă-n aşteptarea iernii. Deasupra, celeste, sacerdotale, constelaţiile se roteau pe pajiştile zodiacale: Scorpionul şi Ursa Mare, şi Balanţa, mai încolo Orionul glacial şi Pleiadele, îngeri prăvăliţi şi apatrizi, tânguindu-se-n cor. Blând şi tandru ca o femeie, Ratliff deschise uşa maşinii ca să se urce Stevens.

— Te simţi bine-acuma?

— Da, când îţi zic; las-o dracului de treabă, făcu Stevens.

Ratliff închise uşa după Stevens şi ocoli maşina, şi deschise uşa sa, şi intră, şi-o închise, şi întoarse cheia de contact şi aprinse farurile, şi puse maşina în mişcare – doi bărbaţi în vârstă amândoi, s-apropiau de şaizeci de ani.

— Nu ştiu dac-o fi având deja vreo fată gata făcută ascunsă pe-undeva sau dacă n-o fi având de gând cumva să facă acuma una. Da' dac-o face, sper, de dragu' zilelor apuse măcar, că n-o s-o aducă vreodată la Jefferson. Ai avut pân' acum de-a face cu două Eule Varner, da' cred că la a treia nu mai rezişti.

După ce ăi doi străini şi-au luat lumina şi-au plecat, nu s-a mai culcat. Era odihnit acum, şi-acuş avea să vină şi momentul plecării. Aşa că rămase-n continuare-ngenuncheat pe aşternutul de scânduri vechi, pe care şi le-adunase ca să se păzească de-atracţia pământului, dac-ar fi adormit. Din fericire, omul care-l jefuise joia trecută de-ăi zece dolari nu-i luase şi acul de siguranţă, aşa că-mpături bancnotele cât putu mai mic în buzunarul de la piept al salopetei şi-l prinse cu acul. De data asta o să fie-n regulă, ghemotocul era destul de mare ca să simtă şi-n somn dac-ar umbla cineva la el.

Veni apoi şi timpul să plece. Era bucuros într-un fel; un om putea să se sature, să-i treacă pofta şi de-odihnit, ca şi de orice altceva. Afară era întuneric, rece, plăcut la mers, nu era nimeni, doar bătrânul pământ. Da' la şaiştrei de ani omu' nu-i dator să se gândească numai la pământ. De fapt, pământu-i ăla care nu-l lasă pe om să uite că-l aşteaptă, şi-l îndeamnă cu binişoru', fără grabă, la fiecare pas, să vină la el. Hai, vino, culcă-te; nu-ţi fac niciun rău. Doar culcă-te. Îşi zise: *Acuma-s liber. Pot să mă duc încotro-mi place.* Aşa c-o s-o ia-nspre apus, pentru că asta-i direcţia-n care se duc oamenii: 'nspre apus. Ori de câte ori se ridică să plece-ntr-o altă ţară, 'nspre apus pleacă, de parcă Ăl de Sus a pus asta-n chiar sângele şi-n firea omului, şi i-o trece taică-su chiar de când îl injectează-n pântecele mă-sii.

Pentru c-acuma era liber. Ceva mai încolo, către zori, când

i-o da prin cap, o să poată să se şi culce. Aşa c-atunci când i-a dat prin cap, chiar aşa a şi făcut, potrivindu-şi braţele şi picioarele, şi spinarea, simţind cum începe, încet, uşor, să-l atragă, ca şi cum chiar blestematul ăla de pământ bătrân încerca să te facă să crezi că nici nu bagă de seamă la ce face. Numai că s-a uitat la stele-n clipa aia şi-a văzut că nu s-aşezase exact în direcţia-n care trebuia, pentru c-atunci când se culcă, omu' trebuie să se-ntindă cu faţa la răsărit; de mers mergi spre apus, da' de culcat te culci cu faţa exact la răsărit. Aşa că se mută, se suci puţin, şi-acuma era exact aşa cum trebuie şi era liber, îşi putea permite să rişte; ca s-arate cât de mult putea să rişte, va închide chiar ochii, să-i lase oricâte şanse vrea; la care pământul, ca şi cum într-adevăr ar fi crezut că doarme, începu să lucreze din ce în ce mai serios, uşurel fireşte, să nu-l tulbure; doar că mai serios, mai intens. Pentru că omul trebuie să-şi cheltuiască nu numai toată viaţa, trebuie să-şi cheltuiască tot timpul lui de Om, ca să se ferească de el; chiar în vremurile de demult, când ziceau că omu' trăia-n caverne, el îşi ridica un fel de pat din ţărnă bătută, ca măcar cu-atât să se ridice deasupra pământului cât dormea, până ce-a inventat, ca să se apere, duşumelele de lemn şi până la urmă şi paturile, ridicând duşumelele etaj cu etaj, de-o s-ajungă să doarmă la o sută şi chiar la o mie de paşi în aer, ca să se ferească de pământ.

Da' acuma putea să rişte, simţea chiar ca un fel de îndemn să-i dea realmente o şansă, ca să-i arate, să-i dea dovadă ce-i putea face dacă voia să-ncerce. Şi de fapt, îndată ce se gândi la asta, parcă-l şi simţea pe Mink Snopes, c'are-aproape-o viaţă-ntreagă o trecuse doar necăjindu-se şi chinuindu-se de pomană, cum începe s-alunece, să se-nfiltreze, să pătrundă, uşor aproape ca şi somnul; ai fi zis că putea să şi observe, să urmărească fiecare firişor de iarbă crudă şi firicel de rădăcină, şi găurelele minuscule, făcute de viermii pătrunzând tot mai adânc în pământul plin de-atâţia oameni, care toată viaţa lor se istoviseră-n necazuri şi-acum scăpaseră şi rămăsese pământul, ţărâna care să se necăjească şi să se chinuie cu pasiunile şi cu speranţele, şi

cu spaimele, cu dreptatea şi cu nedreptatea, şi cu amărăciunile lor, lăsându-i pe oameni în voia lor acum, ei între ei, toţi grămadă, că nu mai ştia nimeni, nu se mai sinchisea nimeni care cine era, şi printre ei şi el acum, egal cu toţi, bun ca oricare, brav ca oricare, inextricabil de-ai lor, anonim ca ei toţi: frumoşi, superbi, mândri, viteji, şi el în culmea culmilor, printre visele şi spectrele strălucitoare ce stau pietre de hotar în lunga istorie omenească – Elena şi episcopii, regii şi îngerii apatrizi, serafimii trufaşi şi blestemaţi.

CUPRINS

OSTINATO: Casa întunecată a lui William Faulkner 3
Tabel cronologic 17
Casa cu coloane 34

MINK

UNU 35
Doi 73
Trei V.K. RATLIFF 85
Patru MONTGOMERY WARD SNOPES 100
Cinci 124

LINDA

Șase V.K. RATLIFF 144
Șapte V.K. RATLIFF 188
Opt CHARLES MALLISON 217
Nouă CHARLES MALLISON 244
Zece GAVIN STEVENS 275
Unsprezece CHARLES MALLISON 297

FLEM

Doisprezece 300
Treisprezece 336
Paisprezece 365
Cincisprezece 395
Şaisprezece 408
Şaptesprezece 442
Optsprezece 464